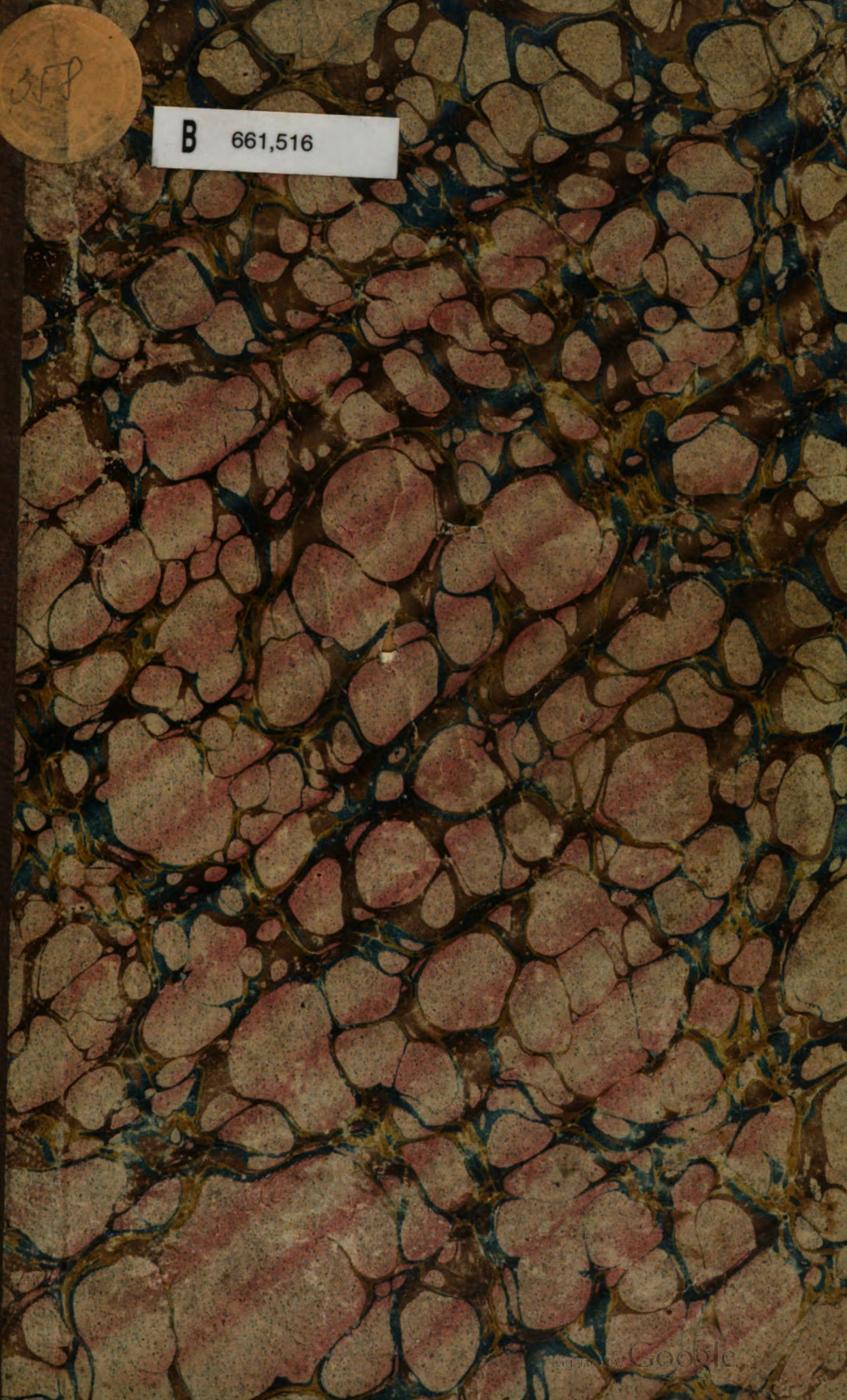

358

B 661,516

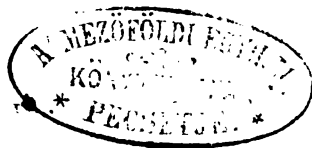

BUDAI FERENCZ
POLGÁRI LEXICONA.

II. KIADÁS.

III. RÉSZ.

PEST.
KIADJÁK KHÓR ÉS WEIN.
MDCCCLXVI.

DB

922

B93

1866

v.3

PEST, 1866.

KHÓR ÉS WEIN KÖNYVNYOMDÁJA,

DOROTTYA-UTCZA 14. SZÁM.

O.

Öcsőb. Velek nevű társával együtt, ezt küldötte volt Árpád Ménmaróthhoz, a bihari herceghez, akik által ő tőle a Szamos és Nyir közt lévő földet kérte 893. eszt. De igen kedvetlen választ hoztak Árpádnak, aki akkor Szerencsen táborozott; ugyanis Ménmaróth azt izente, hogy sem szeretetből sem ijedtségből semmit is Árpádnak nem enged. Azután 896. eszt. Öse nevű vezértársával együtt, Veszprém ellen küldötte Öcsőböt Árpád; akik oda jó szerencsével is jártak. Minekutána Csepel szigetébe Budáról visszatért Árpád, ismét Ménmaróthhoz küldötte Öcsőböt és Veleket; de már akkor fegyveresen és sokad magokkal. Mihelyt meghallotta Ménmaróth, hogy mi esoda készüléttel megyen Öcsőb, Bihar várát megrakta ugyan katonákkal, de maga bátorságosabb helyet keresett annál. Magok mellé vették volt már a magyarok utjokban a székeltyeket, és azokkal egy kézre dolgoztak a várbeliek ellen. Az ostrom tizenharmadik napján, mikor látnák a várbeliek, hogy már a vár oldalához rakják a magyarok a lajtorját, kaput nyitottak, meztőláb Öcsőb és Velek eleibe mentek, életök megmaradásáért esedeztek, magokat megadták, és a magyaroknak a várát általadták. Ezt meghallván Ménmaróth, arra kérte Öcsőböt és Veleket, adjanak neki szabadságot arra, hogy ő követeket küldhessen Árpádhoz, akik által magát Árpádot ugyan minden birtokával, annak fiát Zoltánt pedig egyetlenegy leányával hadd kínálja meg. Elmentek hát a követek a Csepel szigetébe Árpádhoz, ki is azoknak minden kívánságokat helybehagyta. Öcsőb és Velek a menyasszonyt kezökhöz vették, és hazavitték Árpádhoz, de mivel még ekkor mind a leány, mind Zoltán gyengék voltak, azután egynehány esztendővel költék össze Árpád halála után. Öcsőb Veszprém várát, annak vidékével együtt, ajándékba nyerte Árpádtól.

Ödönfi vagy Edenfi László. L. Eödönffy László.

Oklics Dienes. Palatinus és kunok birája, Kun László király alatt 1274. eszt. Ez építettett Körmöndön a gvilelmiták számára egy

klastromot. Ugy tartják, hogy ötöle származott az Okolicsányi familia.

Okolicsányi Mihály. Ez épített Liptó vármegyében, Okolicsán nevű faluban, a francziskánusoknak klastromot, Zsigmond király alatt, 1435. eszt.

Oktár vagy Uptár. Bendeguz testvéröccse. Bendeguz halála után sok ezer hunnal általment a Rajna vizén, és ott a burgundokat pusztította, nyomorgatta 431. esztendőben. Egy vacsorán étellel és itallal felettébb megterhelvén magát Oktár, akkor éjjel hirtelen meghalt. Hogy ezt megtudták a burgundok, a fejetlen hunnok táborát megtámadták, felverték, és széylelezőrták.

Oláh Balázs. Együtt ótalmazta Both Jánossal és Morgay Jánossal Belgrád várát, Szulejmán török császár ellen 1521. esztendőben. Semmit nem mulattak ők el, amit jó hazafiaktól és okos vezérektől lehetett várni és kívánni. Tovább állották negyven napnál az ostromot, de a kezök alatt lévő rácz katonák hűségtelensége miatt kénytelenek voltak azt 28. aug. feladni. Tuberó azt írja, hogy másokat ugyan mindeneket levágott Szulejmán; de Oláh Balázst és Both Jánost életben meghagyta, és hogy azután csakugyan őket is megölette, magok voltak az okai. Ugyanis egykor némely basák őket vacsorára hitták, és mikor már a bortól jól felmelegedtek volna, a basák önkényt gyalázták ő előttök a magyarokat. A neki hevült Balázs ezt felelte nekik, hogy ha neki huszezer magyarja lett volna, most magát Szulejmánt is elfogta volna, melyet hogy Szulejmánnak bemondottak, mind a kettőjüket megölette.

Oláh István. Mátyás és Ulászló királyok alatt élt Erdélyben. Az oláhországi fejedelmek véréből mondják, hogy származott volna, és hogy Hunyadi János gubernátorhoz atyafisága lett volna. Még gyermekkorában szakadt Hunyadi Mátyás király udvarába. Sokszor akarta őt Mátyás király fegyverrel hazájába visszavinni, és ott vajdává tenni, de ő bátorságosabbnak ítélte, Erdélyben maradni, és ott Hunzár vagy Császár Borbálát feleségül vévén, magányosan élni, kitől Miklós, Máté, Orsolya és Ilona gyermekei maradtak. Mikor Ulászló király 1506. esztendőben Tomory Pált, a székelyek ellen küldötte, annak segítségére tizenhat lovast küldött volt ez az István, kik közül a székely-vásári szerencsétlen útközetben hárman elestek, a többiek is jól megszabadulva futottak haza. Orsolya először Császár Kristófhhoz ment férjhez, kitől Miklós fia maradt; másodszor pedig Bóna Györgyhez, kinek Györgyöt szülte. Ilona Olosz Miklós felesége lett.

Oláh Miklós. A közelebb említett Istvánnak, Hunzár vagy Csá-

szár Borbálától Szebenben 1493. eszt. januáriusban született fia. Pécsi kanonok, komáromi esperest, fehérvári prépost, királyi főkancellár, Hont vármegyei főispán, királyhelytartója, zágrábi és egri püspök, utoljára esztergomi érsek és primás, első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt. Tizenhat esztendősen korában ment második Ulászló király udvarába, annak halála után Szakmáry György pécsi püspöknél lakott, és annak két esztendeig volt titoknokja. Ugyanaz tette őt mind pécsi, mind esztergomi kanonokká. A mohácsi veszedelem előtt kevéssel ment a Lajos király udvarába, és akkor lett préposttá. A veszedelem után mindenütt hűséges kísérelője és vigasztalója volt a Lajos király özvegyének Máriának. Jelen volt nevezetesen Pozsonban azzal, a Ferdinánd királylyá lett választásakor, és épen azért fogadta őt is Ferdinánd maga őtalmá alá Szapolyay János ellen, Bécsben 1526. esztendőben 30. nov. költ levele által. Ő kísérte Máriát Thurzó Elekkel Óvárra Ferdinánd köszöntésére, mikor az bejött az országba királynak. Már 1530. esztendőben levelezett a nagy tudományu Roerdami Rézmannel (Erasmus Rotterdamus), és annak egy drága kést, villástól, és egy kanalat küldött ajándékba. Elkísérte Máriát Belgiumba is 1531. esztendőben, és ott nyolcz esztendőt töltött mellette. Sok európai tudóssal megismerkedett ő az idő alatt, vagy levelezés által vagy személyesen is, akik őt a görög és deák nyelvekben való jártaságéért, nagyra becsülték. Kétségkívül semmit sem mulatott ő abban el, hogy az özvegy királynét, a Luther és Calvin tudományára való nyilvánosságos hajlástól megtartóztassa; melyre annak különben nagy hajlandósága lett volna. Hazajövele után, mint okos és tanácsos bölcs embert, szüntelen maga mellett tartotta őt Ferdinánd. Zágrábi püspökké és Magyarország kancellárjává 1543. esztendőben kisasszonyhavában tette őt a király, Prágában mulattában. A zágrábiak levél által jelentették ezen való örömdöket, melyre ő Bécsből felelt 8. szeptemb. megköszönvén azoknak iránta való jó indulatokat, egyszersmind jelentette azt is, hogy ő maga nem jelenhet ugyan meg személyesen, a neki mutatott helyen Zágrábon, az ország közönséges dolgaiban való foglalataskodásai miatt, mindazáltal igyekezni fog rajta, hogy az ő távolléte miatt a káptalan és anyaszentegyház dolga rövidséget, és hátramaradást ne szenvedjenek. Evégre maga viczejének Tompa Györgyöt, a törvényes és gazdálkodási dolgokra ügyelőnek pedig Czeglédy Istvánt nevezte ki. Ide czéloznak Istvánffy Miklósnak ezen versei:

Sed jam quindenos orbes sol aureus alto
Volvebat coelo; et toties sua signa remensus,

Attulerat longos, aegris mortalibus annos. &c.
 Continuo Divum templis sacrisque regendis
 Te vetus, et turrita suum Zagrabia coepit
 Pontificem, ac placidam cinxit prima infula frontem.

Már ekkor hihető czélba volt téve, a zágrábi káptalan által, Sziszeg várának, régi omladozásaiból való kivétele, és a törökök ellen való megerősítése, melyhez hozzá is fogatott 1544. esztendőben 14. april. Olaszországból hozatott építőmesterek által. A főmesternek, Majlandi Péternek, holnaponként nyolcz forint, az ő utána valónak hat forint járt, a kőmives legények pedig ötödfél forintot kaptak aanyi időre. Bécsből küldött levele által, igen megdicsérte Oláh Miklós, a káptalannak ezt az igen szükséges gondoskodását, és magát annak szándékának előmozdítására ígérte; fogadta azt is, hogy még azon őszön meg fogja, ha lehet, Zágrábot látogatni. Bizonytalan teljesíthette-e ígértét; de az igaz, hogy Sziszeigről el nem felejtkezett, és 1545. esztendőben a királytól, annak építésének folytatására, szép summát nyert. Mennyire becsülte őt Ferdinánd, semmivel azt világosabban meg nem mutathatta volna, mint azzal, hogy őt maga Prágában 1546. esztendőben 24. jan. lett utolsó szülöttjének, Joannának, keresztatyjává választotta, mely időtől fogva, az ő titulusai közt, néha az is megjelen, hogy ő a királynak komja; nevezetesen azon királyi levél aláírásában, melylyel Ferdinánd a besztercze-bányaiaknak, második Lajos király által adott szabadságaikat megerősítette. De kitetszik ebből az is, micsoda tisztelettel volt ő hozzá Anna királyné is. Elkísérte ő Ferdinándot 1547. esztendőben a smalkaldi hadra, és amely beszédet ott Pethő János mondott, ötödik Károly császár előtt magyarul, azt ő tolmácsolta meg a császárnak, nem tudhatni, németül-e, vagy deákul. Az ő sok érdemét, újra kettős hatalommal koronázta meg a király 1548. esztendőben, t. i. az egri püspökséggel, és az ő nemességének s nemesi czimerének megerősítésével. Esztergomi érsekségre 1553. esztendőben 7. máj. emelte őt Ferdinánd, a soproni diétán, Várday Pál vagy Martinuzzi György helyébe, melyről Istvánffy Miklós így énekelt:

Post etiam Augustus Caesar, qui scepra gubernat
 Pannoniam, imperioque alios supereminet omnes;
 Quique sacer Romana tenet Capitolia Praesul,
 Cui Tuscus, Tiberis Tarpeiaque culmina parent,
 Et victrix colles submittit Roma latinos;

Concordes, junctisque animis, Tibi jura dederunt
 Strigonii moderanda soli, ritusque sacrorum
 Tractandos, ingens vitreis ubi volvitur undis
 Danubius, celeremque suo Granum accipit alveo.
 Quae Tibi sceptrum tua, insignis prudentia, virtus,
 Nobilitas, cultum ingenium, probitasque fidesque
 Ac constans pietatis amor, verique cupido
 Addidit et magnis longa experientia rebus. s a t.

Érsekségének mindjárt első esztendejében, Nagy-Szombathból egy levelet küldött a szepességi tizenhárom város plébánusaihoz, melyben az anyaszentegyházból való kirekesztés büntetése alatt, azokat megtiltja, hogy noha azon városok, a lengyel királynál vagynak zálogban, de mivel az ott való papság és egyházi rend, még mindeddig az esztergomi érsektől függött, tehát a plébánusok többé semmit is a lublyói és podolini kapitányoknak, magok szabadságának világos megsértésével ne fizessenek, mindaddig, míg arra ő tőle egy új parancsolatot nem veendenek. Ugyanezen esztendőben, 25. jun., a Ferdinánd leányát Katalint, a mantuai herczeg özvegyét, ő jegyezte el, Zsigmond lengyel királynak Bécsben, a szent Ágoston szerzetesek klostromában. Hogy a Luther tudományának az országban gátat vethetne, egy papi gyűlést (synodus) tartott Znió-Várallyán, és ott a szükséges intézeteket megtette. Mivel pedig alkalmas tanítók nélkül, minden ő igyekezete haszontalan lett volna, Nagy-Szombathba jezsuitákat hozott be Ausztriából, és ott annak az iskolának ő vetette meg első fundamentumát 1561. esztendőben, mely ott idővel oly virágzó és oly sok tudós embert szülő és nevelő trójai állat lett. Az iskola fentartására, a széplaki apáturság és a bényi prépostság jövedelmeit rendelte a király hírével. Különös levelével hitta őt a pápa a tridenti gyűlésre, ahova ő maga ugyan el nem ment, hanem a magyar papság képében, Kolosváry Jánost és Dudics Andrást küldötte vala el, akiket a nagy-szombati papi gyűlésen evégre voksok által választott vala ki. Ugyanezen esztendőben 12. decz. Prágában költ levele által, Sopron vármegyében, Lásér várát, minden ahhoz tartozó városokkal, falukkal, pusztákkal, s a t. neki ajándékozta Ferdinánd, még pedig olyan különös jussal, hogy azt amikor neki tetszik, annak adhassa, vagy testálhassa, akinek akarja. Közeledvén 1563. esztendőben, a Ferdinánd legelső fiának Maximiliának, Pozsonban esendő koronázásának ideje, másfél száz lovassal, legelőször is ő jelent meg Pozsonban, hogy ott mindennek jó renddel folyjanak. Hogy az emberek és barmok a drágaság miatt ne szenvedjenek, így határozta meg, a többi urakkal

az élelem árát: egy köből tiszta búza liszt 20. pénz, egy köből árpa 15. pénz, egy kappan 5. pénz, egy csirke 3. pénz, marhahus fontja 2. pénz, a legjobb bor pintje 4. pénz, egy hat ökrös szekér széna 60. pénz, ugyanannyi szalma 30 pénz s a t. Pozsonból Kőpcsénig ment a többi főrendekkel Maximiliánnak eleibe, és azt ott ilyen örvendező és üdvözlő beszéddel köszöntötte meg az ország képeben: „Felséges királyunk és legkegyelmesebb urunk! Talán csudálkozhatnak valaki rajta, hogy ebből a maga eredetitől fogva oly híres neves Magyarországból oly kicsiny számmal jöttünk Felséged eleibe. De senki sem fog ebben megütközni, aki meggondolandja, hogy ami katonáinknak nagyobb részét a várakban kellett hagynunk, országunknak és szentséges hitünknek a törökök ellen való ótalmazására, és oly kicsiny számmal azért jelenhetünk itt meg. Azokáért elhittettük magunkkal, hogy mind Felséged, mind mások, inkább ami örömmel teljes és tiszta szívünket fogják tekinteni, és azt jó neven venni, mint seregünk kicsiny voltán álmélkodnának, mely mi szívünknek jó indulatját, nem tudom eléggé, mimódon magyarázzam meg. Nem bírok én oly bő beszéddel, hogy azt az örömet és vigasságot előadhatsám, mely a Felséged hozzánk való szerencsés eljutásával gerjedez mi bennünk. Annál nagyobb a mi örömünk, mennél régebben várjuk Felségedet szívszakadva. Tetézi vigasságunkat Felséged testvéreinek, kedves élete párjának és szerelmes magzatainak, vele együtt lett eljövetele. Szívünknek legbelsőbb indulatjából üdvözljük hát Felségteket, a nagy Istent alázatosan kérvén, hogy mind Felségteket, mind a velők lévő hercegeket, és a többi főrendeket számos esztendőig tartsa meg s ótalmazza, különösen Felségedet, minden Isten dicsőségére, az anyaszentegyház javára, ami boldogságunkra, és maga üdvösségére czélozandó dolgaiban segítse és ótalmával fedezgesse. Mi pedig Magyarországnak egyházi és világi főrendei, magunkat, sőt minden magyarokat, ami atyánkfait, Felségednek alázatosan ajánljuk. És mivel Felséged maga különös kegyessége szerint, édes atyjának mind jelen, mind távollétében, mindenütt, ahol szükséges volt nekünk kedvezni, és minket jószágával megőlelni önkényt méltóztatott, úgy ennekutána is ne terheltelessék, kérjük, minket, és ami jusainkat édes atyjának kegyelmébe ajánlani, és maga is Felséged a mi jólétünket előmozdítani, mely gráciájára Felségednek, magunkat szolgálatunk, engedelmességünk és háládatosságunk által méltókká tenni, teljes erőnkkel igyekezni, legfőbb gondunknak fogjuk tartani. Ezen beszédre, az ifju király nevében, a boroszlói püspök felelt. Más nap magát az öreg királyt is, hasonló beszéddel fogadta. Eljövén a koronázás napja, ő tette hivatalbeli kötelessége szerint, a koronát

Maximilián fejébe, más nap, az az. 9. sept. azon koronával ő illette meg az ifju királynénak vállát. Ismét egy papi gyűlést parancsolt ő 1564. eszt. Nagy-Szombatba, és ott a szent Miklós templomában a tridenti gyűlés végzéseit kihirdette. Különösen is irt a pápa ő hozzá, az iránt, micsoda meghatározásokra vigyázzon, s vigyáztasson másokkal is, a sakramentomban a pohárnak a köznéppel való közlésében, melyet akkor engedett vala meg, Ferdinánd király kérésére, a pápa. Jelen volt ő Bécsben 1565. eszt. az első Ferdinánd császár és király halotti pompája alkalmatosságával, és ott a szent czeremóniát ő végezte el, a szent István templomában. Egy uj papi gyűlést tartott 1566. eszt. Nagy-Szombatban. Felolvasták ebben az gyűlésben a pápa levelét, melyben az a papságot, pap nevelő házak építésére nógatta. Hogy jó példával menjen elő az érsek, ott mindjárt tiz nevendék pap tartására s tanítására való fundust ígért s rendelt. Minden bizonynyal, nem annyiban állapotott volna meg, az ő tudományokhoz való szeretete, ha az érsekség jószágait s jövedelmeit, a ripars kezek nem bitangolták volna. Ugyanezen esztendőben, mikor bejött Maximilián király egynehány ezred magával az országba a törökök ellen, Rajkáig ment annak az érsek eleibe, háromszáz lovassal, s ugyanannyi gyaloggal. Azután együtt táborozott a királylyal Győr mellett. Forgách azt írja : hogy az ő konyhájáról támadt az a nagy tűz, mely ott a magyarok tábori tanyájoknak nagy részét elseprerte. Lassanként elfogyatkozván, Nagy-Szombatban halt meg, 14. jan. 1568. esztendőben, hetvenöt esztendőskorában. Teste a szent Miklós templomában nyugszik. Akármicsoda vastag pennával festgeti őt Forgách, de bizonyos az, hogy ő tudósokat s tudományokat szerető ember volt, és maga érdeme által ment nagyra. Miképen haladt előre a tudományokban, maga így irta meg, Kálnay Imréhez irt levelében :

Imbuit ingenium nostrum, non Itala tellus;
 Graecia nec cultas praebuit ipsa Scholas.
 Non nostros etiam mores Germania finxit,
 Non Urbs, quae Crachi nomine dicta fuit. (Krakó)
 Terra Brabanta dedit nullos mihi docta Magistros;
 Gallia nec charites igeniosa suas.
 Siquid inest nobis; quod multum exile fatemur;
 Hoc furtim taciti me ducere libri.
 Nul'a igitur causa est, cur Jano conferat abs te
 Pannonio; est ejus multus in ore lepor.

Nem úgy beszélt az ő eredetéről Istvánffy Miklós, az ő halála után, mint életében, amikor őt a nagy Hunyadi házzal, így atyafiasította össze :

Atque licet tanta ducas ab origine nomen,
Inclute Maecenas; ut tantum tertius haeres
A magno sis Huniade, (namque illius olim
Dia soror, specie Nymphis aequata, Marina,
Edidit hasce tuum genitorem in luminis auras)
Te tamen, haud veteris landes, vel gloria, stirpis :
Sed proprii dotes animi, sed fervida virtus,
Maximaque in cunctis semper constantia rebus
Extollant, famamque tuam inter nubila condunt.

Bizonytalan ki írta az ő lábaihoz ezt a pár verset :

Conditur hoc moriens tumulo Nicolaus Oláhi,
Qui Praesul vivens Strigoniensis erat.

Mossóczy Zachariás így tisztelte őt meg :

Annis et virtute simul jam plenus Oláhus,
Omnibus et regni perfunctus honoribus, ut se
Sedibus ingereret Superum, atque astra videret
Sub se, quo mentem semper direxerat altam,
Omnia cum mundo vana haec mortalia temnens,
Spe verae vitae, hoc posuit sua membra sepulcro.

Amely breviáriumot 1558. eszt. Bécsben nyomtattatott, annak végéhez a maga idejében történt dolgokat is odaragasztotta. Annak elején az ő képét lehetett látni, mely alá Istvánffy Miklós így irt :

Hos oculos, haec ora, comas, talemque figuram
Praesul Olahus habet, talis imago sua est.
Dii facite, ut tali terras sub imagine multum
Incolat, et sero sidera summa petat.

Oláh Máté. A közelebb irt érsek Miklós testvére, szászvárosi királyi bíró, és az erdélyi sóaknákon főtiszt, első Ferdinánd király uralkodása alatt. Nagy diszére s hasznára lett volna hazájának, mind u. m. jó

katona, mind anyiban, mint tanult és értelmes polgár, hanemha ifjúkorában meghalt volna 1586. eszt. 4. jun. Sokan irtak verseket az ő emlékezetére, a bátyja Oláh Miklós ezeket irta:

Hoc ego qui jaceo quondam Matthaeus in antro
 Olahus, Rector, Praeses et Urbis eram.
 Majorum genuit me Transalpinia tellus
 Stemmata praeclaro, ast hic velut hospes eram.
 Dum Fratris reditus miro producor amore;
 Interea vitam mors rapit atra meam.
 At te non pigeat properantem dicere: Salve!
 Aeternumque vale, molliter atque cuba!

Három gyermeke maradt, Tamás, Mihály és Anna. Mihályból mi lett, nem tudhatni, Anna Búdi Mihályhoz ment férjhez, Tamás ifjúságában halt meg Pozsonyban 1559. eszt. 15. jun., egy leányt, Lukrécziát hagyván maga után, aki Liszti Jánost gazdagította meg az Oláh familia jószágaival.

Ompud vagy **Ampud**. Horvátországi bán, és magyar palatinus volt harmadik István és Béla királyok idejében. Mánuel görög császár, valami okon, hadba elegyedvén, Kis-Ásiában az ikoni törökök fejedelmével Klisistlánna, Bélától segítséget kért az ellen. El is küldötte ő utána Béla 1176. eszt. ezt az Ompudot a horvátokkal, és Lensták vajdát az erdélyi magyarsággal. Mind a két nemzet megköszönhetetlen jó szolgálatot tett Mánuelnek. Ugyanis amely lest az ikoni törökök Mánuelnek vetettek vala, ő abba beleesett, és abból csak ezeknek magok élete feláldozása által szabadulhatott ki.

Ond vagy **Und**. Egy volt a magyaroknak hét vezérje közül, mikor ők az országra bejöttek 889. esztendőben. Minekutána Árpád 893. eszt. Szalánt meggyőzte, és az országból kiűzte volna, és azon a helyen, melyet ma Pusztá-Szernek hívnak, harmincznégy nap alatt, maga magyarjainak eleibe jó törvényeket szabott volna, azt a helyet, a körülbelől való vidékekkel együtt, ennek az Ondnak ajándékozta. Nem messze azon helyhez, idővel az Ond fia Ete, a tótokkal egy erős föld várat csináltatott, melyet azok magok nyelvén Csernigrádnak, vagy magyarul Feketevárnak neveztek, ma pedig mindenek Csongrádnak híják. Erről a várról neveztetett Csongrád vármegye. Lásd Bétel.

Orbai Miklós. Szapolyay János Zsigmond hive, kit is elkísért török császár Szulejmán sátorába 1566. eszt. A szokott adóval, őt és Balogh Ferenczet küldötte Szapolyay Konstantinápolyba 1568. eszt.

Orbán. Egy erdélyi magyar, igen híres ágyúöntő mesterember, ötödik László király idejében. A görög írók úgy tartják, hogy ő igen hathatós eszköz volt abban, hogy török császár Mohammed 1453. eszt. Konstantinápolyt megvehette, és így a napkeleti keresztyén birodalomnak véget vehetett. Ugyanis azt írják, hogy ő először Konstantinápolyban öntött ágyúkat, de ott a fizetést kicsinyelte, s különben is igen görögösen fizették, bántak ott vele; azértis Mohammedhez ment, aki őt igen jó szívvvel fogadta. Ennek öntött aztán Orbán a többek közt egy olyan ágyút, melynek szája tizenkét arasz volt, és háromszáz fontos követ egy mértföldig elvitt, mely mikor leesett, a földbe egy ölnyi mélységre fúrta le magát.

Ördög. Lásd Eördögh.

Ország. (Gúthi). Azt írják, hogy ez a familia onnan vette volna az Ország nevet, hogy ennek első törzsöke még gyermekkorában 1387. esztendőben, más negyven magához hasonló gyermeket maga mellé szedett, csak játékból, azokat mint valami katonákat rendbe állította, maga pedig, aki azok közt legnagyobb volt, mint tiszt, azoknak úgy parancsolt. Mikor ezek a gyermekek a mezőn eképen játszanának, Moson vármegyében előtalálja őket Zsigmond, aki éppen akkor azért jött Magyarországra, hogy itt magát királynak koronáztassa, és a kis tisztől azt kérdi: Ki katonái vagytok? Ez azt feleli: Ország katonái vagyunk. Zsigmond azt kérdi: Kicsoda a ti királytok? Ez azt feleli: Zsigmond a mi királyunk. Ismét azt kérdi Zsigmond: Ha én Zsigmond volnék, szeretnétek-e engem királyotoknak? Erre azt feleli a kis tiszt: szeretnénk az urat. Már minthogy a gyermek feleletének első szava Ország volt, őt Zsigmond, minekutána felnevekedett, Orzághnak nevezte, szép jószágokkal megajándékozta, és nagy tisztségekre emelte. Ezt a históriát adják elő ezek a deák versek:

Ille puer de Guth, sibi quadraginta pusillos

Jungit; et in campum ludicra castra movet.

Castra Sigismundus prope vectus, ludicra vidit,

Militiaequ genus quale sit hocce? rogat.

Militiam Regni patrio sermone professus,

Nomen ab hinc, Orzágh, jussus habere novum.

Ország Mihály. Királyi-kincstartó, főajtónálló és palatinus, Ulászló és Mátyás királyok idejében. Ugy tartják közönségesen, hogy ez lett volna az a gyermek tiszt, akiről közelebb szó volt; mely ha igaz, többnek kellett neki száz esztendőnél lenni, mikor 1481. eszt.

meghalt. Bonfin azt írja róla, hogy ő Zsigmond királynak dispensátora volt annak olaszországi utjában, melyen ő kincstartót érte-e, vagy főasztalnokot-e, vagy mást? bizonytalan. A bizonyos, hogy egyik követ ő volt Krakóba Ulászlóhoz 1440. eszt., hogy azt magyar királynak meghija; és hogy ő igen hatalmasan fogta Ulászlónak pártját, onnanis gyaníthatni, mert még azon esztendőben, valamit csak Pozson városa Modoron és Dióson birt, mindazt elvette Ulászló, mint maga ellenségétől, és Erzsébet pártfogójától, és azt Országh Mihálynak, a maga kincstartójának ajándékozta. Julián kardinálnak, ő is ajánlotta volt magát a török ellen való menetelre 1444. esztendőben, és így talán nem históriai eretnokség úgy gondolkodni, hogy ő is szemmel látott tanuja és szerzője lehetett a várnai veszedelemnek. Egyiket őt küldötte vala Hunyadi János 1447. eszt. Bécsbe, hogy ott Fridrik császárral békeséget csináljon; de azt ebben az első útjában végre nem hajthatta, hanem azután Rákelsburgban (Radkersburg) ment az tökéletességre. Ott volt Belgrádban, mikor Hunyadi László Ulrik grófot megölte, és onnan ötödik László királyt Temesvárra is elkísérte. Főajtónálló volt 1458. esztendőben, mikor Mátyás királynak Straznitzig eleibe ment, és ott ő is aláírta maga nevét annak a levélnek, melylyel Mátyás magát arra kötelezte, hogy a cseh gubernátor leányát el fogja feleségül venni. Palatinus volt már 1459. esztendőben, mikor Mátyás király, más főemberekkel együtt, őt is ujra feleskette a maga hűségére, azt észrevevén, hogy némely magyar urak, Fridrik császárt akarják behozni királynak. Minthogy a csehek bejártak az országba prédálni, Mihály palatinus is beütkött Morvába 1466. eszt., és ott sok kárt tett, nevezetesen Lippai Henriknek, aki midőn Mátyás királynál levele által panaszt tett volna, azt a választ kapta, hogy Országh palatinus csak a kölöszönt adta vissza. Azután való esztendőben, odajárt a királylyal az erdélyi, moldvai és csehországi hadakra. Sokat munkálkodott benne, hogy Mátyás kezénél megtartsa az országot, mikor azt ő tőle 1471. eszt. Kázmér, a lengyel király fia el akarná venni, és akkor amint Bonfin írja, azt szokta mondani, amit már ő előtte Garai Miklósról is beszélnek, t. i. ha ökör volna is az, akit az ember koronás fővel lát, mégis tisztelni kell azt. Ugyanazon esztendőben a törökök ellen kellett neki menni, akik a Száva tulsó partján Szabács várát kezdték építeni, hogy onnan a Szerémségre annál jobban futkározhassanak be prédára. Elégé ágyúztatott Mihály Szabácsra, sőt sokszor a vizen is igen hevesen csatázott a törökökkel; de már ekkor annyira megfészkeltek volt magokat a törökök, hogy őket kiverni nem lehetett; azért hát

Szabáccsal általellenben, a víznek innenső partján, egy más erősséget építtetett, és azt katonákkal megrakta, hogy azok tartsák zabolán a vizen általjönni akarandó törököket.

Azután két esztendővel, két izben kellett a kalocsai érsekkel s másokkal Siléziába járni, hogy ott a lengyel követekkel frigyet kössön, a pápa követe közbenjárása által. Először Nissa vagy Neisse városában gyültek össze, de ott másfél hónapi vetélkedésnek is csak a lett kimenetele, hogy a pápa követe kérésére, egy más gyűlés határoztatott, nagy-boldog asszony napjára. Ez a második gyűlés Opólia (Oppeln) városában tartatott, melyen a palatinus ezen kívánságokat tette fel: hogy Csehországot teljes jussal Ulászló csak akkor birhassa, ha Mátyás király mag nélkül találna elhalni, hogy Ulászló Mátyásnak fizesse meg a cseh hadra tett költségének felét, t. i. tizenötszáz-ezer forintot; végezetre hogy a lengyel király, maga leányát Hedviget, adja feleségül Mátyásnak. Minthogy ezekre a lengyel követek nem állottak, annak egy véres had lett következése.

Ott volt Országh Mihály Fehérváron, mikor oda Mátyás király jegyese Beatrix 1476. eszt. elérkezett; ott azt ő is nagy pompával fogadta, és minekutána a templomban, a nagy oltár előtt a királyt megkérdezte volna, akarja-e hogy a koronát Beatrix fejére tegyék? azt másokkal együtt oda tette. Hatalmat adott volt neki Mátyás király arra, hogy éltéig azt teheti nyitrai püspököknek, akit akar. Már felebb említettett, hogy 1481. esztendőben költözött az érezhető s tapasztalható világból az érthetőbe. Testvérjei Imre, Sebestyén és János voltak. Lásd Guthy Salamon. Felesége ki volt? bizonytalan, mindazáltal úgy látszik, a Rozgony familiából való volt, kitől két leánya és négy fia maradt. Borbála Podmaniczky Lászlóhoz ment férjhez. Fiai János, Gáspár, Mihály és László.

Országh János. A most említett palatinus Mihálynak testvérje. A felebb említett modori és diósi jószágokat, szintén úgy ajándékozta Ulászló király ennek a Jánosnak, mint Mihálynak; ahonnan megtetszik, hogy azokban a zajos időkben ő is Ulászló részén volt Bécsben 1452. eszt., mikor ott a magyar főrendek, az ausztriai rendekkel, Fridrik császár ellen összeszövetkeztek, aki ötödik László magyar királyt nem akarta udvarából kiadni. Felesége halála után magát szent életre adta, és egynehány esztendeig a fehérvári cruciferek preceptora volt, kiknek jószágait, a ros szomszédok ellen hatalmasan őtalmazta. Ennek leányát vette el a hires Giskra János. Lőrincz nevű fia is maradt, kinek felesége Erzsébet, 1501. eszt. már özvegy volt.

Országh János. (Guthi). Mihály palatinusnak fia. Széchenyi Anától, Zeigmond és Imre nevű fiai maradtak.

Országh László. (Gúthi). Ez is Mihály palatinus fia, főlovász mester második Ulászló király alatt, kinek királyságra való meghívására, ő is oda volt 1490. eszt. Majd minden békeség kötések s törvények alatt elő fordul az ő neve, melyek Ulászló alatt készültek, de maga irástudatlan lévén, más írta azt oda ő helyette. A többek közt a Maximilián császárral Pozsonyban 1491. eszt. kötött békeségnek Bakacs Tamás püspök írta alá az ő nevét. Maróthy Magdolnától öt leánya s ugyanannyi fia maradt, u. m.: Magdolna, aki Cseh Jánoshoz, és Dorottya, aki Korláthkeőy Péterhez ment férjhez; a többiek Katalin, Borbála és Anna, hová lettek? bizonytalan. Fiai Zsigmond, Mihály, János, Imre és Ferencz.

Országh János. (Guthi). A közelebb írt Lászlónak fia, először 1505. eszt. szerémi, azután 1520. eszt. váci püspök. Jelen volt 1526. eszt. a mohácsi veszedelemben, és ott Lajos király mellett állott. Még azután tíz esztendeig élt.

Országh Ferencz. Ez is Lajos királynak főkamaraása, kivel együtt Mohácsnál esett el 1526. eszt. Bizonytalan kitől maradtak Krisztina és Katalin nevű leányai.

Országh Mihály. Ez is László fia. Bizonytalan kitől László nevű fiát hagyott, kiről alább lesz szó.

Országh Imre. Ez is László fia, második Lajos királynak főkamaraása, és Ferdinándnak főkomornyikja, vagy ajtónállója. Egyetlen egy leánya Magdolna, alsó-lindvai Bánffy Istvánhoz ment férjhez.

Országh Zsigmond. Ez is László fia, egy olyan gazdag ember, a ki az 1498. eszt. tartott diétán, azon zászlós urak közé számláltatott, akik bandériumot, az az ezer lovaszt tartoztak tartani.

Országh László. A felebb említett Mihálynak fia, Lászlónak unokája, Nógrád és Heves vármegyék főispánja. Egy csoport lovasságot vezérelt Pest alá 1542. eszt., mikor azt Joachim, a brandenburgi márkio, a törököktől, Ferdinánd király számára, vissza akarta foglalni. Azután való esztendőben, a nánai várba szorult Mór László, ő tőle is kért segítséget, de nem kapott. Halála 1544. eszt. történt. Pekry Annától egy fia Kristóf, és két leánya maradt, úgy mint Illona, Perényi Gábor felesége, és Borbála. Ez a Borbála legtovább élt, és háromszor ment férjhez: először Török Ferenczhez, másodszor Salm gróf Eckhez, utoljára Geszty Ferenczhez. Az özvegye Pekry Anna, a Temesvárnál elesendő híres Loosonczy Istvánnal lépett második házasságra.

Országgh Kristóf. (Gúthi). A közelebb irt Lászlónak, Pekry Annától való fia, országbírája és királyi tanácsos első Ferdinánd király idejében. Ő is ott volt abban a válogatott személyekből álló magyar seregben, melyet Ferdinánd király, a maga Spanyolországból, haza Bécs felé utazó fiának, Maximiliánnak, Balassa János vezérlete alatt Olaszországba, Genuáig eleibe küldött 1552. eszt. Ujra megerősítette s beállította Ferdinánd király ezt a Kristófot, Csejte, Tapolcsán, Surány, Jókő, Szomolán, Hollókő, Szécsén és Sirok várai birtokába 1560. eszt. Mikor Maximilián magyar királynak koronáztatott 1563. eszt., annak fogadására, és a pompának fényesítésére, hetvenöt szépen öltözött lovaszt küldött Kristóf. Harminczkét esztendősen korában halt meg 1567. eszt. 19. októb. A csejtei templomban fekszik. Ő benne szakadt magva az Országgh familiának. Sok levele által intette őt Ferdinánd király, hogy Calvin tudományát hagyja el, és elei vallására térjen vissza. Felesége a Szigetnél elesett híres Zríny Miklós leánya Ilona volt, ki is özvegységre maradván, Balassa Istvánnal fogott kezét másodszori házasságra.

Országgh Ilona. László leánya, Kristóf testvére, Perényi Gábor felesége. Férje halála után, közel két esztendővel halt meg Terebesen, harminczegy esztendősen és két hónapos korában 1569. eszt. 2. máj. Méltán kétségbe lehet hát hozni, sőt merő költeménynek tartani, amit Forgách, csak mende-monda hirről irt, hogy t. i. ennek az Ilonának, a férje mérget adatott volna be. A sáros-pataki vár templomában, férje mellé takarítottatt, ilyen felirással:

Hic Helena moriens post tristia fata Marito
Jungitur, Országiae stirpis memoranda propago.
Ut quos certus amor vivos tenuisset, eodem
Foedere nec posset mors dissociare sepultos.
Digna erat haec Helene, Gabrieli sola Pereno.
Nam praelustre genus, formae speciosa vetustas,
Dotibus ast animi speciosior, aemula quando
Virtutis solidae laudes cumulavit avitas,
Innumeris exulta bonis, Heroidas inter
Pannonicas, tamquam lux spectatissima fulsit.
Mente pia Christum coluit; sic fida Maritum
Est venerata suum, verecunda modestia pectus
Ornavit, castusque pudor, nec prodiga lingua.
Officiosa inopum nutrix, mens nescia frangi

Tristibus aerumnis, quibus est luctata per omnem
 Infelix vitam, siquidem nunc illa triumphat,
 Et requies animam fovet immortalis Olympo,
 Spes eadem tumulo recubantia sustinet ossa.

Osád vagy Acsád. Azon hét kun kapitánynak egyike, akik Álmos-sal jöttek be az országba, Krisztus urunk születése után 889 esztendő tájban. Ennek ajándékozta Árpád idővel Kassa vidékét.

Ósc. L. Usubu. Ennek fia volt Irkund vagy Urkun.

Ósi Bertók és Kristóf. Jóságos nemes emberek voltak elő Ferdinánd király alatt Bihar vármegyében. A többek közt ők bírták ott Ósi nevű falut 1552. eszt., amint az akkori beírás mutatja. Ői Ferencz Ér-Adonyban bírt három portát.

Ósi Gáspár. Kerechény Lászlóval együtt őtalmazta Gyula várát, és ugyanott lőtték őt keresztül a törökök legszebb ifjúságában 1566. esztendőben

Ósi Miklós. Békesy Gáspárral együtt hadakozott Báthori István erdélyi vajda ellen, kinek fogságába esvén, Kolosváron fővételrel büntetett 1575. eszt.

Ósl Diemes. Péter fia, negyedik vagy Kun László királyljal oda volt a cseh király Ottokár ellen való hadban 1278. eszt., és ott az akkori palatinust, Mátét, ki lováról leesett vala, nagy munkával, és mind maga, mind mások vére ontásával szabadította meg.

Ósl vagy Óslép János és Imre. Kőszeg urai. Negyedik László és harmadik András királyok alatt nyughatatlan lármás emberek, kik mind benn az országban, mindazon kívül sok kárt tettek s ragadoztak. Rudolf császár 1278. eszt. negyedik László királyhoz küldött levelében azt írja, hogy ez a János vagy Iván, ő tőle bocsánatot kér, bosszúság és kártételeiről, s arra instálja, hogy fogadja őt őtalma alá, de a császár azt felelte neki, hogy olyan embert, aki a magyar királyhoz hűségtelen, nem méltóztat arra, hogy azt maga szolgálatjába fogadná. Ebből a levélből megtetszik, hogy János maga királyához is hűségtelen volt, a szomszéd fejedelem birtokira is, pusztítás s ragadozás kedvéért kilátogatott. Ámbár pedig ezek szerint János vagy Iván, Rudolf császárral nem igen jó egyetértésben volt, mindazáltal minekutána Rudolf Ausztriát maga fiának, Abertuek általadta 1282. eszt., úgy betudta fúrni János Alberthez magát, hogy Albert ő vele, László király ellen szövetséget kötött 1286. eszt. De sokkal vadabb természetű volt János, mintsem valakivel hűzamos barátságot tarthatott volna. Nem elégedett azzal meg, hogy itt benn az országban háborgott, húzott

vont, hanem Ausztriába és Stájerországba prédálni ismét kikapott, melylyel azt a kárt tette, hogy Albert felboszankodván, nemcsak ő rajta, hanem az országon is boszúját állotta, mert 1289. eszt. ide be-
 ütött, és Nagy-Mártont, Pángártont, Németspordánt, Tormafalut, Szent-Margitát, Sopront, Nyéket, Rohonczt, Kőhalmot, Pinkafeldet, Szalomonokot, és más mindössze huszonkilencz várost, megvett, s megsacczolt. Ezek eddig aratás előtt történtek a mondott eszt. Aratás után, az édes atyjáról nyert segítő néppel ismét visszajött Albert, és már akkor egyenesen Kőszeg alá szállott, és azt vitta. A városbeliek hatalmasan ótalmazták magokat, annyival inkább, mert János sokaknak gyermekeit zálogul magához vette.

Csakugyan elmentek annyira Albert katonái, hogy valami falrontó eszköz által a kőfalon rést ejtettek, és azon a városba berohantak. A városbeli magyarok akkor is mérgesen viaskodtak azokkal, nyilakkal, fejszékkel, lándzsákkal, kövekkel; aki pedig egyebet nem kaphatott, sárt hajigált azokra. Az asszonyok a forró vizet, égő üszkőket, sőt még a méhvel tele méhkasokat is hányták rájuk. Minden ellenállás haszontalan volt. A vár és város Alberté lett. Mind ezekről tenni László király vagy nem érkezett, vagy nem tudott.

Harmadik Andrással, aki László helyébe lett királylyá 1290. eszt., úgy látszik eleinte békességben volt János, legalább, amint tartják, az ő udvarából vette el András feleségül Fenennát, a kujáviai hercegnek ott számkivetésben lévő leányát. De ha volt is köztök békesség, az nem soká tartott, talán csak addig, míg András 1591. eszt. a felebb említett városokat Alberttől visszavette, és ami azelőtt Jánosé volt, azt neki visszaadta. A bizonyos, hogy ő más magyar urakkal együtt csak hamar először ugyan Martell Károlyhoz, azután pedig Robert Károlyhoz állott, kik mindketten Andrást igyekeztek királyságától megfosztani. Ugy látszik, hogy ezen pártos urak közt, legzajosabb és leghatalmasabb volt Osl János, legalább a bizonyos, hogy 1296. eszt. nagy sereggel kellett Andrásnak ő ellene menni, és őt megzabolázni. Az érsekek s püspökök is véghez vitték András mellett, amit vihettek. Különösen Lodomér, az esztergomi érsek, a győri és veszprémi püspökök, mindazokat átok alá rekesztették, valakik Andrásához hűségtelenek voltak, s a többek közt Osl Jánost, és annak testvérjét Henriket vagy Imrét, és Ujlaki Ugrint. De a pártosok arra sem hunyáskodtak meg, sőt 1299. eszt. magát a pápát is magok részére akarták vonni, és vele azt akarták elhíttetni, hogy András hibája miatt, az ország igen nyomorult állapotra jutott; azért szükségképen más királyt kell tenni. Ezenkívül azt is kérték tőle, hogy

őket az átok alól szabadítsa ki. A bölcs és előre néző pápa nem hirtelenkedett, hanem Katupányi Gergelyre, aki már ekkor Lodomér helyébe érseknek volt választva, bizta, hogy a dolognak nyomosan járjon végre, és az átok alá vettetteket, ha azok ártatlanok, oldozza fel.

Hihető, könnyen megkésült az ő felszabadulások, mert Gergely érsek maga is halálos ellensége volt Andrásnak. Még eddig mindig Róbert Károly mellett kardoskodott Osl János és Henrik; azonban mikor már Károly benn volt a Magyarbirodalomban, és minekutána András meghalt 1801. eszt., Károlyt odahagyták, és Csehországból az ifju Venczelt hozták be királynak. Azután ismét Ottóhoz ragaszkodtak, és Károly ellen, annak királyságát ótalmazták, a Károly jóakaróit üldözték, név szerint a zágrábi püspök és esztergomi érsek jószágait feldúlták, az utolsóbbnak, legalább is ötszázezer ezüst márkát érő kárt tettek, százötven jobbágyát megölték, szabadság leveleit megégették, a barátokon kegyetlenkedtek, azokat öldösték, az apáczákon erőszakot tettek s a t. Ezekért s több ilyenekért Tamás, esztergomi érsek, őket újra átok alá rekesztette 1305. esztendőben. Mind a ketten viselték a horvátországi bánságot, nevezetesen 1308. eszt. ők voltak a bánok, mikor Gentilis kardinál, a Rákos mezzején, a magyaroknak Károlyt igen hathatósan ajánlotta. Az ő atyjuk Henrik is volt bán. Az ifju Henrik fia, Lőrincz volt a Kanisay familia törzsoke s vezetéke neve szerzője.

Osl Péter. Veszprémi püspök, a közelebb említett Ivánnak testvéreje. Erről sem igen jól beszélnek. Mikor 1289. esztendőben Albert herczeg Ivánt megnyaggatta, az ő segítségére akart menni Péter püspök, és egynehány magyar főembereket magához hivatván, a dolog felől azokkal tanácskozott; de a beszéd közben, valamelyiket szóval meg találta sérteni, melyen az annyira felindult, hogy kardot rántott, és őt azzal, ott helyben mindjárt átalverte.

Osl Miklós. Ez is Ivánnak vagy Jánosnak testvére volt, és a pártoskodásban társa. Veszprém vármegyében Sümeg várát elfoglalta, és azt harmadik András ellenére egy ideig birta. Mikor 1296. eszt. András király Iván ellen hadakozott, és tőle Kőszegét elvette, ugyanakkor ettől a Miklóstól is Sümeg várát, kemény ellentállás után visszafoglalta.

Osló Domokos. Első Lajos alatt macsói bán volt 1354. eszt. A rácok ellen sokat hadakozott, Zemere nevű vice-bánnal együtt. Gara Miklós lett ő helyébe bán 1355. eszt.

Ostópáni Diemes. Ezt küldötték volt a magyar főrendek 1384.

eszt. Mária király asszonyhoz követségbe az iránt, hogy a második András alatt költ, és a nemesség szabadságaira czélozó törvényeket, Mária újra erősítse meg, melyeket már az ő atyja is első Lajos 1351. eszt. megerősített vala. Meglelt a rendek kívánsága. A Dienes követ társa, Padvarsia Pál volt. Ezen kívánságra, úgy látszik, az adott alkalmatosságot; hogy Mária, és az ő édes anyja Erzsébet, a nemzet szabadságait bizgatni kezdtették; Mária pedig azért engedett örömet ezen kívánságnak, mert már akkor sejthette, hogy sokan Kis Károlyhoz szitnak a főbb emberek.

Osztrosith Miklós. Első Ferdinánd király hadainak egyik kapitánya. Makovicza várát ő szabadította fel a bártfai fegyveresekkel, Nagy László ostroma alól 1536. eszt., ahol magát Lászlót is elfogta. Azután két esztendővel, őt küldötte volt Ferdinánd, Szapolyay János segítségére Nyáry Ferenczczel, és Tallóczy Bóldizsárral a török ellen, de a veszedelem felhője eloszolván, Debreczenből visszafordultak. Ott volt ő Perényi Péterrel s másokkal Pest ostromlásában 1542. eszt. Talán ugyan ott is esett el, legalább már 1544. eszt. nyomtatásban ilyen versek voltak ő felőle:

*Dum Patriae contra Turcas, Civesque rebelles
Debita militiae munera solvo, meae :
Adversa nemo vicit me cominus hasta
Eminus a parvo saucior ecce globo
Pro Patria cecidisse juvat, videritis ipsi
Dissidio quorum patria victa perit.*

Othmár. Bars vármegyei főispán volt Kálmán és második István királyok idejében. Ez az Othmár nevelte fel második Béla királyt titokban, minekutána annak, és az atyjának Álmosnak szemeit Kálmán kiszuratta volna, és ő jelentette meg második Istvánnak, hogy Béla él, és házasságra is alkalmas 1129 esztendő tájban. Talán ez az Othmár volt az is, aki vele volt Kálmán királylyal, mikor az a fiastrom, melyet a doktor az ő fülére tett volt, agyvelejének is egy részét kiszitta, melyet látván Othmár, a királyt megintette, hogy a más világra készüljön.

Othmár Péter, Fülöp és János nevű testvéreivel, első Károly király idejében, jól viselték magokat, a Csáki Máté ellen való hadban, ezenkívül Visegrád és Komárom megvételeiben, s azon az okon nyerték Nagy Palugyát a királytól Liptó vármegyében 1317. eszt.

Ottó. Azon négy dominikánus magyar barátnak egyike, akik második András uralkodásának vége felé utaztak el napkeletre, hogy ott az Ázsiában maradt magyarokat felkeressék. Három esztendőig, szárazon és vizen tartott veszedelmes utazások után is, semminek nyomába ez a négy barát ott nem akadhatott, kivéven ezt az Ottót, nevűt, aki kereskedő ruhába öltözvén, egy helyen találkozott magyarai beszélő emberekre, akik meg is mondták neki, merre keresse a magyarokat, de ő tovább nem ment, hanem visszajött oly czállal, hogy majd több barátot viszen magával, akik az ázsiai pogány magyarokat térítsek, de hazaérkezése után nyolcz nappal meghalt. Csakugyan küldöttek a dominikánusok hamar azután más rendbeli barátokat a magyarok felkeresésére. Lásd Julián.

Ottó. Bajor herczag, huszonötödik magyar király 1305. esztendő-től fogva. Atyja Henrik, bajor herczag volt, anyja pedig Erzsébet, negyedik Béla királynak leánya, és épen ezen a fundamentumon választották őt a magyarok királynak, m. u. Venczelt az atya Csehországba haza vitte 1304. esztendőben. Albert császár ezt az Ottót segítségül hitta volt a cseh király Venczel ellen, de Venczel nagy ajándékokkal mindaddig vesztegette Ottót, hogy azt maga részére vonta, és a maga hadainak eleibe fővezérül állította Albert ellen. Azonban kevés idő alatt meghal az öreg Venczel király, és a fia az ifju Venczel áll helyébe, aki a magyar királyságot itt hagyta; Ottót pedig a magyarok elválasztják királynak. Ezek szerint minthogy jó barátság volt Ottó és Venczel közt, könnyen megnyerte azt Ottó az ifju Venczeltől, hogy a magyar koronát, melyet magával elvitt vala, az ő kezébe visszaadja, és Magyarországhoz való járól is lemondjon. Mikor pedig már nagy örömmel lovagolna a koronával Magyarországra felé, egykor setét éjjel a lóhátról a korona tokostól együtt leódzott és elesett. Virradatkor mihelyt észrevették Ottó és kísérői a kárt, visszafordultak, és azt az uton szerencsésen megtalálták. Félálmias volt az ő útja, mert Albert, császár, akinek barátságától a minap elállott, és annak fia Rudolf, az ausztriai herczag, neki lett vetettek volt, de ő azt kereskedő ruhába öltözvén, elkerülte, s békével Bétiérvárra érkezett, ahol őt a veszprémi és csanádi püspökök csakhamar megkoronázták. Onnan Budára jött, és ott a koronát fejében hordozván, minden utczákat összejárt, hogy magát rendes királynak kihirdesse, és a magyarok szívét magához édesgesse; mindazáltal akik Róbert Károly részben voltak, ő tőle mindenkor idegenek maradtak. Legnagyobb pártfogói neki Osl Iván, és annak fivére Osl Henrik voltak. Soha sem állíthatta ugyan ő erős lábra a maga királyságát, mindazáltal csak-

ugyan akkor kezdett az leginkább ingadozni, m. u. az ifjú Venczel cseh királyt Olmützben megölték. Ugyanis annak birodalmain Rudolf ausztriai, és Henrik karinthiai herczegek villongtak egymás közt. Ottó Henrik részére állott, de Rudolf lett az erősebb, és így Ottónak is bukni kellett. Hogy tehát magának olyan gyámolt szerezhesen, melyhez bátran támaszkodhassék, mások tanácsára Apor László erdélyi vajda leányát kéri magának feleségül, kit is hogy annál bizonyosabban elayerhessen, maga is elment Erdélybe, és magával a koronát is elvitte; de nemcsak menyasszonyt nem kapott, hanem őt a vajda, amini irják, Albert császár kérésére, fogságra is tette, melyben m. u. tovább esztendőnél sanyargott volna, olyan feltétel alatt szabadulhatott meg, hogy Bajorországba haza megyen. Kénytelen volt erre Ottó reáállani, annyival inkább, mert a pápa is ő tőle az országot Róbert Károlynak ítélte. Mihelyt hát szabad lábra kelhetett, 1308 esztendőben haza ment Bajorországba, és többé vissza sem jött, mindazáltal a királyi titulust ott is megtartotta, mindaddig, míg 1312 esztendőben meghalt életének 52. esztendejében.

Ötvös János. Albert király alatt budai lakos volt. Már abban az időben is, amint Thuróczy írja, kétféle lakosok voltak Budán, t. i. magyarok és németek, kiknek ősi szokások volt az, hogy egyik esztendőben magyar, másikon pedig német birót tettek. Minekutána pedig Albert lett király, a németek ezt a szokást el akarták bontani, és a magyarokat a bíróságtól egészen ki akarták rekeszteni. A többi magyarok közt, kiváltképen ez az Ötvös János szegelte azoknak ellenük magát. Némely boszus németek egykor módot találtak benne, hogy őt közre kerítették, nagy kinzások közt megölték, nyakára egy nagy követ kötöttek, és a Dunába vetették. Nyolczad napra leódzott az ő nyakából a kő, és holttestét a víz a partra vetette. Még akkor látszottak testén a kinzásoknak helyei, melyeket a magyarok látván, mindjárt gondolták, kik és mi okon ölték meg őt, azértis nagy dühösséggel a német lakos társaikra rohannak, sokaknak házait felprédálják, és közölék némelyeket meg is ölnek. Váltig csendesítette őket egy Jákob nevű kegyes franciskánus barát, keresztet tartván kezében, de ők arra semmit sem hajtottak, hanem inkább Jákobot is életbe felvették, egy ideig minden sérelem nélkül úgy hordosták, aztán békével elbocsátották. Ez 1438. esztendőben történt, Albert Budán látáiban.

Őz János. (Szerdahelyi). A budai diéta 1527. esztendőben 17. mart. azt végezte, hogy az országnak minden lakosai, minden készpénzüknek s marhájuknak tizedét esküvés alatt adják elő Szapolyay

János király számára, hogy az magát első Ferdinánd ellen ótalmazhassa. A szépeassági városokra, nevezetesen Lőcsére ezt a Jánost küldötte Szapolyay maga levelével, hogy ott ezt az adót vegye fel. Épen pünkösdi ünnepében ért ő Lőcsére, és már a lakosok esketéséhez akart fogni. A magistratus a sok hamis esküvéstől tartván, arra kérte őt, hogy valami bizonyos summával elégedjék meg. Elkeinte ugyan azt mondotta, hogy nem úgy van elbocsátva, mindazáltal sok untatás után ötszáz forintot kívánt, de utoljára kétszáz nyolcvan forintra szállott, melyeket hogy kifizettek, tovább ment.

Ozoray Fülöp. Zsigmond király idejében, a sókamarák főtisztje, szőrényi bán, temesi főispán és a sárkány rendének tagja. Azt mondják, hogy csizmadiaságból ment volna ennyire. Őt küldötte volt Zsigmond 1413. esztendőben Olaszországba a velenczésekre, ahol ő eleinte igen jó szerencsével járt, sok várat és várost elfoglalt, hatonái sok prédát nyertek, úgy hogy annak csak tizedrésze, melyet ő magának elvett, hatvanhatezer aranyra ment. De abban hibázta el a dolgot, hogy egyenesen Tarvis (Treviso) városa alá nem szállott, mert az eleinte magát kész lett volna feladni, de míg ő prédálni járt, addig Tarvis magát jó rendbe szedte, és őneki ellentálhatott. Némelyek úgy tartják, hogy ő önkényt kedvezett a velenczéseknek, és önkényt engedett nekik arra időt, hogy magokat ótalmozó állapotba helyhettessék, mivel azok neki a sok pénzzel esztét vették; sőt Bonfin azt is írja, hogy a király az ő csalárdságát megtudván, szájába olvasztott aranyat öntetett, és úgy ölette volna meg őt; de a nem igaz, sőt bizonyos az, hogy ő ezen had után még egynehány esztendeig élt, Zsigmondot a konstanczai (kostniczi) gyűlésre is elkímerte, és az ő róla 1417. esztendőben Sztáray Albertnek adott királyi levelében igen jól emlékezett. Bizonyos az is, hogy még 1423. eszt. temesi főispán volt, és akkor a lengyel királylyal kötött békességnek az ő neve is alája iratott. Borbála nevű leánya enyingi Török Imréhez ment férjhez, aivel sok szép jószágot nyert Imre.

P.

Paczot János. L. Patzot János.

Pakes János. Lásd Perneszy Miklós.

Paksy Mihály. Ott volt Szapolyay Jánossal 1515. eszt. Belgrád és Szendrő közt Sarnó vára ostromlásában, és ott senki olyan vitézi bátorságot, mint ő nem mutatott. Mikor a törököktől visszanyert ágyukat kerekre rakatná, egy kő golyóbis, mely a várból jött, őt

megölte. Ugyanott esett el az ő öccse Gáspár, aki bátyja halála után biztatta és tartóztatta a futásnak indult magyarokat.

Paksy Balázs. Lásd Móré Fülöp. Győri püspök volt, mikor Mohácsnál elesett 1526. eszt.

Paksy Gáspár. Eleinte Szapolyay Jánost követte, azután pedig első Ferdinándhoz állott, és annak lovasait Majláth Istvánnal és Pekry Lajos-sal együtt vezérlette, mikor Bodó Ferencz Egernél fogságba esett 1527. eszt.

Paksy János. Lásd Alapy János. Száz lovassal segített Telekesy Imrének, a fehértvári basát megverni 1549. eszt. Komáromi kapitány volt 1552. eszt. Ott fogadta ő igen jó szívvvel Zay Ferenczet és Veráncsics Antalt, a Ferdinánd király Konstantinápolyba igyekező követeit, és ő küldötte el azokat hajón Ó-Budáig 1553. eszt. Igen megbarátkozott ő akkor ezen követekkel, úgy hogy azok mind Ó-Budáról, mind Konstantinápolyból leveleket küldöztek neki, és őt utazások felől tudósították. Ó-Budáról azt írták neki 25. jul. vissza, hogy őket az oda való basa illendő emberséggel fogadta, és azt ők arra reávétték, hogy parancsoljon a szolnoki, temesvári, lippai szandzsákoknak, ezenkívül Petrovich Péternek és az erdélyi uraknak, hogy Ferdinánd ellenére semmit ne mozdítsanak, és a zenebonáskodástól szűnjenek meg; de azonban a basa azt kívánta, hogy Ferdinánd is Dobó Istvánt Erdélybe ne küldje, hanem Báthori Bonaventura ott való szolgáltatásával elégedjék meg. Továbbá azt is megírták, hogy őket a basa igen csekély övekkel ajándékozta meg, de azt ígérte, hogy majd ha Konstantinápolyból visszafordulnak, akkor drágábbakkal fog szolgálni. Busbeck Gislent is ő kísérte el egy darabig tizenhat huszárral Komáromból, akit 1555. eszt. küldött Ferdinánd, Zay és Veráncsics után Konstantinápolyba. Busbeck által, aki Ferdinándhoz hazajött, megírta Veráncsics Paksynak, ázsiai követségeknek és fáradozásaiknak hasznát vagy haszontalanságát, mely abból állott, hogy a Szulejmánnal kötendő békességet, már most két dolog hátráltatja, egyik az, hogy már Szulejmán a persákkal, a maga részéről igen kíváncsós békességet kötött, másik pedig a francia király, aki Szulejmánt minden megszűnés nélkül élesíti és bujtatja Ferdinánd ellen; azonban más oldalról Izabellát is eszeli és a török segítséggel is kecsegteti. A többi dolgoknak élő nyelvvvel való előadását Busbeckre bízta Veráncsics. Ebben a levélben nem egyszer szólítja Veráncsics Paksyt maga komjának, mely komaság ő közöttök talán azalatt állott fel, míg Veráncsics Komáromban mulatott. Maga Paksy is írt olykor Veráncsics-hoz, és a többek közt egy levelében a reménységnek néminémű sugárát nyújtotta neki az egri püspökség felől. Igen megköszönte Verán-

csics Paksynak, ezt az ő felőle való nagy vélekedését és magas gondolkozását, és azt felelte, hogy ő erre az egész Magyarországon legnagyobb püspökségre, ingyen sem vágyik, mind azért, mert ő még csekély szolgálataival arra magát méltóvá nem tette, mind azért, mert ő nála érdemesebb férfiak is vagynak arra az országban, p. o. Gregorancz Pál. Ami pedig őt illeti, ő megelégednék most örömet a győri püspökséggel, annnyival inkább, hogy azzal szomszédos és határos az ő pornói apátursága. Továbbá jelentette neki Veráncsics azt is, hogy mind ő, mind Zay, többnyire magok pénzén élnek Konstantinápolyban, és a király költségével csak csinosan és gazdálkodóképen bánnak, nehogy könnyen költséggel vádoltathassanak. Mindezeket a közelebb említett 1555. eszt. 1. jul. irta Veráncsics Paksynak Konstantinápolyból Ugyanezen esztendőben Veszprém körül, derekasan megverte Paksy Velicián basát.

Paksy Jób. (Pákosi). Ezt Istvánffy Jakabnak írja, de bizonyos, hogy igaz neve Jób volt. Mint Báthori Bonaventura lovasaink hadnagya, Dobó Istvánnal együtt őtalmazta ő Eger várát 1552. eszt., ahonnan midőn kétszáz derék huszárral a törökökre kicsapott volna, eleinte ugyan emberül szabdalta és fogdosta azokat, de a török spahik reáfelesedvén, azok az ő katonáit nagyobb részt levagdalták, ami megmaradt, azt magával együtt elfogták. Igen kínos halállal vesztette el Ahmed basa az ő társait. Ugyanis azokat olyan helyre vitetvén, ahol azokat a várból könnyen lehetett látni; ott azoknak nagy kalapáccsokkal, kezök és lábok szárait, melleiket és minden csontjokat összetörtette. Így veszének el a többek közt Katics Miklós, Tarjáni Ferencz, Jánosy Miklós, Rácz Farkas, Sény Ferencz s a t. Minekutána ezeket kivégeztette Ahmed, azt kiáltotta a várbelieknek, hogy ezek azon seregből valók voltak, amely a várnak segítségére akart menni, most már ő ezt a sereget megvervén és elszélesztvén, legtanácsosabb lesz, ha a segítségnek még csak reménységétől is megfosztatott várbeliek, magokat feladják, mely hazugságra Dobó mély hallgatással feleltetett. Ami Jóbot illeti, minthogy ő felőle megtudta Ahmed, hogy ő a közelebb leirt Jánosnak atyjafia, őt életben megtartotta ugyan, de egynehány zászlókkal Konstantinápolyba küldötte, ahonnan Zay Ferencznek és Veráncsics Antalnak, Ferdinánd nevében való magok közbenvetésökre és kérésökre, szabadulhatott haza 1553. eszt. Felesége Homonnay Gábor leánya, Margit volt. Egyéb jószágai közt Bihar vármegyében Sámsonban egy teleket, Sámson mellett pedig Tamásiban tizenkilencz portát birt, de amely utolsóbb falu már ma pusztá.

Pál. Pécsváradi első apátur. Sok szép szabadsággal ajándékozta

meg sz. István király ezen apáturságot, ennek a Pálnak idejében. Nevezetesen adott neki kétszáz katonát, hogy ha villongás találna támadni, azok az apátornak ótalmára legyenek, és mikor a királyhoz megyen, tizenketten kísérik. Ezen kívül, hogy a pécsváradi apátur, csak az esztergomi érsektől hirdetett gyűlésben tartozik megjelenni, püspöki süveget, papucset és gyűrűt viselhet, a klostrombeliek az eklezsiái dolgokban csak az esztergomi érsek, a külsőkben pedig csak a magok apáturjok törvényszéke alatt legyenek, kivévén a főbenjáró ügyeket.

Pál. Dominicánus barát és eklezsiái törvényt (jus canonicum) tanító professor. Jóságos magyar embernek kellett neki lenni, mert ő épített az országban legelső klostromot Győrben, a sz. Domonkos szerzetén lévő barátoknak, abban az esztendőben, melyben sz. Domonkos meghalt, t. i. 1221. eszt. Azon szerzetesekkel sokat munkálkodott ő a Moldvaországban lakott kunoknak keresztyén hitre való térítésökben. Ugyanott ölték meg őt negyedik Béla idejében, kilenczvened magával a tatárok 1241. eszt.

Pálffy Pál. Egy a még ma is virágzó Pálffy nagy familiának elei közül. A Pálffy név erre a Pálra ragadt először azon az okon, mert az ő atyját Pálnak hitták, aki őt Illyés Erzsébettől nemzette.

Pálffy Miklós. A most említett Pálnak fia. Dercsika és Ráró nevű falukról írta magát, melyeket ő birt.

Pálffy Lőrincz. (Cselesztői). A közelebb irt Miklósnak fia, és így Pálnak unokája. E volt a Pozson vármegyei nemesség kapitánya a mohácsi hadban 1526. eszt., ahol talán el is esett.

Pálffy Pál. (Dercsikai és Rárói). Lőrincz fia. Erdődy Judithtól Péter nevű fiat hagyott. Ennek a Pálnak, az Erdődy familiába való házasodásától fogva írta, amint mondják, magát a Pálffy familia erdődi Pálffynak.

Pálffy Péter. A közelebb említett Pálnak, Erdődy Simon püspök testvérhúgától, Judittól való fia. Erről a Simon püspökről maradt ő reá Csábrág vára, melyből az ő embereit 1549. esztendőájában kiverete volt Balassa Menyhért, és azt magának elfoglalta és tolvajokkal megrakta. Dersffy Zsófiától hét magzatot nemzett és hagyott, egymint: 1. Tamást, a palotai kapitányt, aki Szécsén alatt esett török fogságba 1562. eszt. Lásd Krusics János. 2. Györgyöt. 3. Jánost, aki tatai kapitány volt. 4. Istvánt, a komáromi kapitányt. 5. a halhatatlan Miklóst, kinek nagy tettei egy igazán író Homerust, amint várnak, úgy meg is érdemlenek. 6. Katalint, aki először Krusics Jánossal, azután a palatinus Illyésházy Istvánnal élt házasságban. 7. Magdolnát, Balassa Péter házastársát.

Pálffy János. Ezt küldötte volt Szapolyay János 1527. eszt. az oltnáci gyűlésre, Statilius Jánossal és másokkal, hogy ott a lengyel király Zeigmond küldöttjeinek közbirósága alatt, a Ferdinánd követivel hányják vessék meg, melyik résznek van igazabb és nagyobb jusa a magyar királysághoz, Ferdinándnak-e, vagy Szapolyaynak? Bizonytalan, volt-e vagy sem atyafisága ennek a Jánosnak az eddig említett Pálffyakhoz.

Pálffy Ferencz. Lásd Túry György. Erről a Ferenczről sem tudhatni, micsoda köze volt a nagy Pálffy familiához.

Palisna János. Auránai perjel volt első Lajos uralkodásának vége felé. Lajos halála után ez a Palisna volt egyik fő ellensége az ő özvegyének Erzsébetnek, és az ő leányának Mária királyasszonynak 1382. eszt. Zala vármegyében, a Kanizsa vize mellett, egy Ujudvar nevű falut zálogba vetett ez a Palisna a Kanisay familiának négyezer arany forintig, azalatt a szín alatt, hogy ő a felvett pénzt, az anyaszentegyház ótalmára fogja fordítani, de úgy látszik, hogy ő azt, a Mária királyasszony ellen való pártütésre szánta és költötte; legalább a bizonyos, hogy már 1383. eszt. a nagy gyanúság miatt őt a perjelségből ki kellett tenni. Már akár érdemlette ő meg ezt a kitétel, akár nem, de azért ő elegendő boszut állott Erzsébet és Mária királynékon. Ott volt Palisna, mikor a királynékat Horváth János 1386. eszt. Diakovár körül elfogta, és az ő keze alatt szenvedte Mária a fogságot mindaddig, míg egyfelől a velenözések, másfelől a magyarok az ő szabadon való bocsátására nem kényszerítették Palisnát 1387. eszt. Ámbár pedig meg volt fosztva a perjelségtől Palisna, de ő sem Aurána várát, sem az ahoz tartozó több jószágokat kezei közül ki nem bocsátotta. Laczk Albert volt ő helyébe perjelnek kineveve, de Albert őt Aurána várából 1389. esztendőben sem verhetette ki; sőt őt Horváth János, aki némely bosnyákokkal Palisna segítségére jött, Aurána alól elverte, és annak ostromlását velők félbehagyatta. Mindazáltal azután kevéssel, még azon esztendőben, egy útközben olyan sebet kapott Palisna, mely őt három hónap alatt a más világra elkísérte.

Palisna György. Bosnyákországi püspök volt 1526. eszt., és ugyanakkor a mohácsi veszedelemben esett el.

Palóczy Péter és Máté. Az alább irt Petina vagy Pánki Péter fiai. Lásd Petina Péter. Ezek a testverek, atyjok bűnétől tiszták voltak, vagy ha valami részök volt abban, azt valami jeles tettek által magokról lemosták. Ugyanis az a Károly király, aki az ő atyjokat Purusztván várától megfoztotta, ezeknek Palóczy nevű falut adott Ung

vármegyében, melyben minekutána ők várat, vagy kastélyt építtettek volna, a Petina, Petene és Panki nevet elhagyták, és magokat Palóczyknak nevezték. Ezért a faluért, az a Sinka Péter, akiről alább, a maga helyén szó vagyon, perbe fogta volt ugyan őket 1333. eszt., de a sok per után is ezek lettek minden törvényszéken a nyertesek. Máténak négy fia maradt: 1. Péter, aki familiáját Máté, György és Imre nevű fiakkal szaporította, kikről mindjárt lesz szó, leányát Hedviget pedig Perényi Miklóshoz adta férjhez. 2. András, kinek fia Miklós, élt ugyan még 1417. eszt., de magtalanul halt el. 3. Domokos, aki leleszi prépost és egyszersmind Dalmáczsiában drivastói (drivesti) püspök volt, és 1403. esztendőben halt meg Leleszen. 4. János, kinek fia Imre 1400 eszt. egri pap ur és szatmári esperes volt.

Palóczy Máté. Péter fia, Máté unokája, diós-győri kapitány, Szabolcs. Borsod és Abauj vármegyék főispánja, országbírája, utoljára pedig palatinus Zsigmond király alatt. Ugy látszik még egyik hivatalt sem viselte 1403. eszt., mikor a leleszi káptalan arról tett panaszt a jászói káptalan előtt, hogy ez a Máté, Imre nevű testvérjével, a most említett Domonkos prépost és drivastói püspök halála után, annak leleszi udvarába és házába berontott, onnan második András királynak, a leleszi prépostság fundálásáról szóló levelét, és azon felül nyolczszáz forintot erőszakkal elvitt. Azután egy éjjel ugyan Imrével együtt, a templom sekrestyéjének ajtaját betörték, ott két ártatlan frátert vagy szerzetest meg akartak fejétől fosztani, hanem ha mások azokat az ő kezökből kiszabadították volna. Egykor pedig fényes nappal a templom tornyából a frátereket lehajtották, közülök sokakat kegyetlenül megkínóztak, úgy hogy egy azok közül, a nagy verés miatt, elméjében is megháborodott. E sem volt elég, hanem a leveles házat is feltörték, az abban lévő leveleket elolvasták, akinek akarták elosztogatták, és magokkal nyolcz ezer forintot vittek el. De talán mind ezen károkat idővel visszapótolták, és épen azért voltak azután Zsigmond király előtt becsületben. Máté 1418. eszt. lett kapitánynya és főispánná. Országbírája volt 1426. eszt., mikor Ujhelyt és Sárospatakot nyerte Zemplén vármegyében. Palatinusságot 1434. eszt. ért, és azt két vagy három esztendeig viselte. Agota nevű feleségétől négy magzatot hagyott. 1. Veronikát, Bebek Imre hitvesét. 2. Pétert, aki 1436. eszt. Ujhelyen a sz. Imre herczeg templomában pap volt. 3. Simont. 4. Jánost.

Palóczy Imre. A közelebb irt palatinus Máté testvére, kivel együtt háborgatta ifjúságában a leleszi káptalant. Nagy kedvességben volt Zsigmond király előtt, kinek udvari vitéze volt. Mind azon jó-

szágok őt is illették, melyeket Zsigmond Máténak adott. Gyermekei Anna és László.

Palóczy György. Ez is Máté palatinus testvére, 1408 eszt. szepesi prépost, azután 1419. eszt. erdélyi püspök, utoljára esztergomi érsek 1423. eszt. fogva. Mikor Zsigmond király 1436. eszt. Csehországba szándékozott, de szokása szerint, uti költség nélkül szűkölködött, az érseknek vetette zálogba Dechtent és Patakot. Ő koronázta meg Albert királyt 1438. eszt., annak feleségét is akarta, de azt Rozgony Simon veszprémi püspöknek kénytelen volt akkor általengedni; úgy mindazonáltal, hogy ezen egy eset által az esztergomi érseknek királyné koronázására való jusa kétségbe ne hozassék. Albert király, Hont vármegyében, Drégel várát és némely városokat ajándékozott neki. 1439. eszt. sz. Mihály hava elején halt meg Esztergomban. A szepesi templom bővítésére és ujitására ezer-arany forintot hagyott, mely summát, hogy az esztergomi káptalan ki is fizetett, arról Karácsonmезey János szepesi kanonok adta kezeirását.

Palóczy Simon. A palatinus Máté fia. Nagy pártfogója volt Ulászlónak, az özvegy Erzsébet ellen, és mihelyt megtudta, hogy Ulászló Budára érkezett, mindjárt odament az ő udvarlására. Főlovászmester volt már 1441. eszt., mikor Szombathelyen aláírta annak a békesség levélnek a maga nevét, melyre ott Ulászló lépett a Cillei grófokkal, Fridrik és Ulrikkal. Ő is kötelezte magát Julián kardinálnak 1444. eszt. a török békesség felbontására, és így jelenvolt a várnai veszedelemben. Ez a Simon birta Helmecez várát, melyben neki egy Matyucz Péter nevű kapitánya volt. A leleszi káptalan arról tett panaszt 1458 eszt. Mátyás királynak, hogy ez a Péter, Palóczy Simon megegyezésével, a káptalannak Zemplén vármegyében Csernye és Golyán nevű falaira rontott, és onnan hét jobbágyat fogva elvitt, azonkívül sok marhát hajtott el. Az egri káptalanra bizta a király ezen dolognak megvizsgálását, és hogy Palóczyt kapitányestől együtt idézze a király eleibe, ahol mivel ők a rendelt időre meg nem jelentek, a perben megbuktak. István nevű fiut hagyott.

Palóczy István. A közelebb irt Simon fia. Perényi Erzsébettől, kivel 1489. eszt. élt, Antal, Mihály és Katalin nevű gyermekei maradtak, kik alább mind a hárman születésök rendje szerint fognak említettetni.

Palóczy Imre. A felebb irt palatinus Máténak, János nevű fiától, az Ung vármegyei főispántól való unokája. Főpohárnok és lovászmester. Más főrendekkel együtt ez is kezességet vett magára 1470. eszt. Mátyás király mellett, hogy többé adót nem fog az országra

vetni, az ország akaratja ellen. Bizonytalan, mi okon tette volt őt ki Mátyás király a pohárnokságból, de nemsokára visszavette őt maga kegyelmébe, úgy hogy lovászmester volt már 1473. eszt., mikor őt Ország Mihálylyal a palatinussal és másokkal a király Nissa (Neisse) városába küldötte, hogy ott a lengyelekkel békességet kössön, de akkor abból semmi sem lehetett. Rozgony Osvát leányától Dorottyától, Anna leánya maradt, de aki bizonytalan hova lett. Imrének egy Zsigmond nevű testvére szerémi püspök volt 1475. eszt.

Palóczy László. A felebb irt Imrének, Máté palatinus testvérének fia. Valamint az atyja, úgy ő is, udvari vitéze volt Zsigmond királynak, akit elkísért Rómába, aholottis nemcsak magához mutatta a király kegyelmét, hanem még inasát is Gál Imrét megneemesítette, Rómában 1433. eszt. Jakab apostol napján költ levele által. Őt küldötte Albert király 1439. eszt. Berzeviczy Istvánnal a lengyel királyhoz, hogy azzal békességet csináljon. Albert halála után őt küldötték egyiket a magyarok ugyan Lengyelországba, hogy Ulászlót magyar királlyságra hija meg, és minekutána az ő társai visszajöttek is, ő ott maradt Ulászló mellett mindaddig, míg Magyarországra elindult, és őt egész Budáig mindég nyomba kísérte. Országbirája volt ez a Palóczy 1446. eszt., amikor a sági prépost arról tett panaszt ő előtte, micsoda károkat tett Csah László az oda való klastromnak. Lásd Csah Péter. Ezen dolog iránt Pestről egy levelet küldött a vácsi káptalanhoz, hogy egy embert rendeljen ennek megvizsgálására. Hunyadi János gubernátor 1447. eszt. Gara Lászlóval és más főemberekkel Bécsbe küldötte őt, hogy ott Fridrik császárral békességet kössön; de valamint máskor, úgy ekkor is a követség Fridrikkel nem boldogulhatott; mindazáltal még azon esztendőben Rakelsburgban (Radkersburgban) két esztendeig tartó fegyvernyugvásra vehette társaival együtt Fridriket. Egyik ő békéltette össze Hunyadi Jánost, Brankovich Györggyel, a rácز despotával 1451. eszt., mely békesség, hogy annál állandóbb legyen, Brankovich a maga unokáját, a Hunyadi fiának Mátyásnak feleségül ígérte. Minthogy pedig Fridrik császár mind csak nem akarta kiadni magától Lászlót, a választott magyar királyt, a többi főrendekkel együtt, a bécsiekkal Palóczy is összeszövetkezett ugyan Bécsben a császár ellen. Minekutána ez a László király, a Fridrik udvarából kiszabadult, mindenkor a legfontosabb dolgokat bizta Palóczyra; nevezetesen a felső Magyarországon pusztító csahak megzabolázását, és 1456. eszt. némely parasztok lecsillapítását, utoljára pedig 1457. eszt. Várday Istvánnal, a kalocsai érsekkel Franciaországba küldötte őt, hogy az oda való királynak leányát neki feleségül hozza.

Mátyás király előtt is megtartotta mindenkor a maga tekintetét és becsületét; és épen nem hihető amit Bonfin ír, hogy ő is azon pártosok közt lett volna, akik 1459. eszt. Mátyás helyett Fridrik császárt szándékoztak magyar királynak tenni, annyiival inkább, mivel bizonyos, hogy abban az esztendőben őt Mátyás a felebb említett csehek ellen küldötte, ahol ő magát igen jól is viselte, de azokat csakugyan meg nem törhette; sőt azok kapitányainak Pozovay Jakabnak és a többieknek, akik Komlóson egy új erősséget csináltattak vala, kénytelen volt Homonnay Istvánnal és Bertalannal és Perényi Istvánnal 1460. eszt. 15. apr. négyezer kétszáz és ötven arany forintnak, négy hét alatt, a kassai bíró előtt leendő fizetésére kötelezni; amikor ellenben azok azt ígérték, hogy ezen summának lefizetése után, ők is le fogják a komlósi erősséget rontani. Ott volt László azon papi és világi urak közt, akiket Mátyás 1463. eszt. Németujhelyre Fridrik császárhoz küldött, hogy attól a magyar koronát váltsák ki, és vele állandó békességet kössenek. Csak Vitéz Jánost, a váradi püspököt bocsátotta be Fridrik a városba, a többi követnek pedig Sopronba kellett visszajőni. Egy hónapig tartott Vitéz Jánosnak a császárral való tanácskozása; akkor pedig közakarattal Palóczyt Sopronból magokhoz hívták, hogy a koronát nézze meg. Azt mondják, hogy Fridrik más két koronát is csináltatott volt, a magyar korona formájára, de Palóczy a valóságos koronát a többtől egy tekintetre mindjárt kiismerte és kiválasztotta. Még 1470. eszt. is viselte az országbiróságot, mikor Mátyás király mellett, más urakkal együtt, ő is kezességet vállalt, hogy több esztendőben nem fogja kivánni azt a rendkívül való adót, melyet akkor az országra vetett vala; de az esztendő vége felé meghalt, még pedig mag nélkül.

Palóczy Antal. A felebb említett Istvánnak, Perényi Erzsébettől való fia, Zemplén vármegyei főispán. Annak a békességnek, melyet 1491. eszt. 20. febr. Kassa alatt csinált Ulászló király a maga testvéröccsével Albert herczeggel, ez az Antal is aláírta a maga nevét. Jelenvolt a rákosmezei hires diétán 1505. eszt. Ő is egyik áldozatja lett a mohácsi veszedelemnek 1526. eszt., és mivel semmi gyermekei nem maradtak, az ő várát Sárospatakot, az életben maradt Perényi Péter, akkor mindjárt elfoglalta.

Palóczy Mihály. A most említett Antalnak testvére, második Ulászló királynak főpohárnokja és kamarása 1514. eszt. Bátyjával Antallal együtt nyerte volt meg Ulászlótól a leleszi prépostságon való jus-patronatust, 1506. és 1510. esztendők közt valamikor; mindazáltal oly feltétel alatt, hogy keneiket a prépostság jöszágaira soha semmi szín

alatt ingyen se vessék. Ez is mag nélkül halt el. Ugy látszik 1519. eszt. halt meg, legalább az az esztendő van metszve, az ő Sárospatakon a nagy templomban lévő veres márvány kőére, melyen ilyen írást is olvashatni:

Hic situs Antoni es, Michaelque Palóczya proles
Quos prius unus amor, nunc habet urna duos.
Iste domi clarus, Regali clarus in aula

Alter; jam supero est clarus uterque polo. 1519.

Az is meglehet, hogy ezt a koporsó követ, még életében készítette el, az akkori szokás szerint, és így az 1519. csak a koporsó készületének idejét jelenti, mert lám Antalról is úgy van a versekben szó, mint holtról, holott ő azután még hét esztendővel esett el, s nem is feküdt soha a pataki templomban.

Palóczy Katalin. Antal és Mihály testvérjök, kinek első férje Csaholyi Imre, második pedig Raskay György volt. Ez a Katalin, minekelőtte a Palóczy nevet koporsóba vitte volna, Palóczot kastélyostól által engedte s adta örökösen Dobó Ferencznek, mint maga osztályos atyjafiának, Szapolyay János helybehagyásával, hihető a mohácsi veszedelem után csak hamar.

Palugyay. Ennek a familiának ajándékozott Mária király assz ony 1385. eszt. Veres-Oroszországban némely jószágokat, melyekbe az akkori odavaló kapitány, Bebek Imre állította azt be.

Pályi László. Ennek a Lászlónak, a nagy Hunyadi János, Bihar vármegyében, egy Fehér-Csanálos nevű falut ajándékozott vala, de amelyről úgy látszik, semmit nem tudott Hunyadi felesége Szilágyi Erzsébet, mert Hunyadi halála után, vissza akarta a falut foglalni Lászlótól; de m. u. László a Hunyadi levelét megmutatta, nemcsak nem bántotta többé őt Erzsébet, hanem Mátyás király megegyezésével, egy Budán költ új levél által, őt annak bírásában megerősítette 1461. eszt.

Panky Jakab. Ung vármegyei főispán volt 1290. esztendőben amikor egy Fata nevű szolgát hat márkon vett meg, Imre és Miklós nevű Ung vármegyei emberektől örök áron.

Parlaghy György. Mikor Mátyás király 1463. eszt. Jajcza várát a törököktől Bosnyákországban visszavette, odajárt ő vele a hadba ez a György. Mind azért, hogy magát ott jól viselte, mind pedig azért, mert maga költségén katonáskodott, Kállay Jánossal és Pállal együtt, nekik hármójoknak rendelte, költségek visszapótlására. Mátyás király a kamarának minden nyereségét, mely Szatmár vármegyéből 1464.

eszt. fog kerülni, t. i. minden öt portától egy arany forint. A parancsolat, melyet ez iránt küldött Mátyás Szatmár vármegyére, Jajcza városában 1463. esztendőnek utolsó napján költ. Valami Trewtl Miklós nevű ember mag nélkül halván el, Széchy Dienes, az esztergomi érsek, írt Jánus Pannoniusnak, hogy annak jószágait valami módon nyerje meg neki a királytól, de azt írta vissza Jánus Pannonius, hogy minekelőtte az érsek levele hozzá érkezett volna, már azelőtt hat nappal a szekesői Herczeg família, Parlaghy György és Kállay Pál, a mondott magva szakadt jószágot magoknak a királytól megnyerték, és tőle afelől kézírást is kaptak. Ez 1464. eszt. történt. Szabolcs vármegyében Hatház és Sámson közt vagyon most egy Parlag nevű pusztá, melyről a Parlaghy familia neveztetett.

Parlaghy Menyhért. Szabolcs vármegye részéről ő volt a rákosmezei diétán Dersy Kelemennel 1505. eszt.

Parlaghy Ferencz. Első Ferdinánd híve volt Szapolyay János ellen. Egyebek közt ezt is elfogta Kun Kocsárd Szatmáron 1536. eszt., és őt Váradra vitte Szapolyayhoz, ki is őt fel akarta akasztatni, de az ő testvéroinek, Parlaghy Lászlónak és Bertalannak kérésére, csak fejét vétette. Lásd Kun Kocsárd.

Pata vagy Pota. Edömér unokája. Lásd Edumen. Ez épített a Mátra hegy alatt egy várat, kétség kívül ott, ahol most Pata nevű város fekszik, Heves vármegyében, Gyöngyöshöz egy mértföldnyire.

Patachich Péter. A hires Zriny Miklós alatt katonáskodott, akivel s Nádasdy Tamással hadakozott 1556. eszt. a törökök ellen. Másuttis ugyan, de kivált Korotna alatt mutatta bátorságát, ahol Tompa Istvánnal ő hágtott fel legelőszőr a sánczra, melyet a németek s magyarok látván, neki utánamentek, és mind a várost, mind a várat megvették. Ugyan Zriny Miklós mellett esett el a szigeti kapuban 1566. eszt.

Pataky Demeter. Ilyen nevű ember első Károly és Lajos alatt élt. Ennek özvegye általkátván azt, a sok perlekedés után, hogy egy Kuthun-nevű falu, a Hernád vize mellett, nem őt illeti, ámbár azt eddig ő bírta, hanem a szepesi káptalant, azt a falut, az egri káptalan előtt, a szepesinek átalvallotta s adta 1345. eszt.

Patachich Péter. Lásd Patachich Péter.

Patócsy Miklós. Ez temettette el Erdélyben Almáson Czibak Imre vajda holttestét, mint annak közelről való atyjafia, és annak haláláért való boszúállásban is részt vett 1534. eszt. Felesége Bethlen Miklós leánya, Erzsébet volt, és annál fogva a férfi ág jusa ellen is elfoglalta Erdélyben Bethlen várát, melyet aztán az ő fiai is, Boldizsár és Ferencz birtak, de amely idővel visszazállott a Bethlen familiára.

Patócsy Ferencz. Miklós fia. Alsó-Eperjesen született Arad vármegyében. A Szapolyay János özvegyének Izabellának legbizottabb titkos tanácsosa volt, Martinuzzi Györggyel, Petrovich Péterrel és Losonczy Antallal. Nemis csalta ő meg Izabellának hozzá való bizodalját; sőt azt a Martinuzzi incselkedései ellen, amint lehetett, hiven őtalmazta; nevezetesen 1550. eszt., amikor az eddig hamu alatt lappangott bizodalmatlanság és gyűlölség, magát Izabella és Martinuzzi közt kiűtötte. Minekutána Kászon a budai basa, aki akkor Izabella segítségére ment vala Martinuzzi ellen Erdélybe, onnan visszatakarodott Budára, a Martinuzzi emberei ezt a Patócsyt elfogták, és Váradra vitték fogva, amint Tinódi Sebestyén ezen verseiből láthatni:

Patócsi Ferencz Gyula várába érte,
Feleségét, gyermekét, ő hamar felkölté,
Az vizre rakodék, Sarkadon kiszála,
Köleserét a föld népe rátalála.
Ott ő mind népével akada fogságba,
Fogva ott bevivék a jó Bihar Váradba.

Ezekből azt lehet kihozni, hogy ő Gyula vára kapitánya volt Békés vármegyében. Nemsokára szabadon bocsáttatott ő ezen fogságból; mert mikor Izabella Erdélyből Kassa felé utazott 1551. eszt., a Tiszához közel várta őt Patócsy, Petrovich Péterrel és Balassa Menyhérttel, s ott vett attól végbucst. Onnan visszajött Gyulára, és a keze alatt való néppel, ő is elment Lippa ostromlására Martinuzzi Györggyel sat. Ámbár már akkor Ferdinánd királyhoz mutatott ő hűséget; de sohasem felejtette Izabellát, és annak Erdélybe való visszaköltözését szíveszakadva őhajtotta. Kivált 1554. eszt. Petrovich Péterrel egy kézre dolgozván, Erdélyben támadást akart gerjeszteni, sőt valamit már csinált volt is, Boldizsár nevű bátyjával, és Bornemisza Farkassal, de azt Dobó István vajda elnyomta. Ugyanis mind hármójukat Bethlen várába szorította Dobó, kinek is, két hónapi ostrom után, olyan feltétellel adták fel a várat, hogy őket minden jószágokkal s házuk népével együtt bocsássa szabadon Petrovichhoz. Megígérte ugyan ezt nekik Dobó, de azonban izent vagy irt Tahy Ferenczhez, hogy őket újokban fogja el, melyet hogy ők megértettek, magokat Dobónak megadták, és Ferdinánd kegyelmébe ajánlották, ki is megtartotta ugyan őket életben, de minden jószágokat elfoglalta. Forgách úgy beszél ő róla, mint nagy kincsű emberről. Ugy látszik, nem érte meg Izabellának Erdélybe való visszajövetelét. Talán testvérje lehetett neki az a

Patócsy Gáspár is, aki ugyanazon időben, Bihar vármegyében, Nagy-Mihály falván egynehány teleket birt. Ferencz leánya Zsófia, Bebek Györgyhöz ment férjhez.

Patócsy György. Békesy Gáspárral együtt hadakozott Báthori István erdélyi vajda ellen 1575. esztendőben, amikor ő a sz. páli kastélynál, Báthori fogságába esett, ki is őt a kolosvári diétán halálra s minden jószágának elvesztésére íteltette. Mindazáltal megkegyelmezett neki Báthori, és jószágainak is valami kicsiny részét neki visszaadta, melyből egy napról más napra tengődhessék. Az ő fogoly társai ezek voltak: Kendi János, Harinnai János, Pókay János és Péter, Csanády János, Bogáthy Gáspár, Bártfay Miklós, Kabos Farkas, Horváth Menyhért, Olcsárdy Miklós, Ősi Miklós, Csányi Miklós, Miske György, Székely János, Baladfi Gábor, Gyalakúti György, Szigethy Pál és Csákány Balás. Ezek közül is némelyek gráciát kaptak, némelyek pedig minden jószágukkal s fejökkel lakoltak.

Pattantyús Balás. Első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt élt. Együtt ótalmazta Lossonczy Istvánnal Temesvárt 1552. eszt., és mikor ott egykor a vízi várnál viaskodának a törökökkel, a csauzok Kubát nevű hadnagya, neki huzalkodik Balásnak egy nagy karddal, hogy őt agyon vágja, horvát nyelven ezt mondván: Engem hívnek Kubátnak! de jókor észrevette az ő tápázkodását Balás; azért is a kardnak pajzsát eleibe veti, és így a vágást elkerüli; azonban Kubát nyakát dárdájával általszúrja, s neki azt feleli: Engem meg Balásnak hívnek! Minekutána Lossonczy hitre feladta a várat, de a hitszegő törökök őt és seregét a Prajkó kapu előtt megtámadták, egyebek közt ez a Balás is azoknak fogságokba esett, de mikor őt kötözve vinnék Konstantinápoly felé, egy helyen az uton, Spanyol Istvánnal, Bornemisza Jánossal s másokkal, lánczaikat megoldozták, kíséroi ket megölték, Bolgár s Oláhországon s a Dunán keresztül Erdélybe jöttek, s kiki maga lakóhelyére ment. Talán testvérje lehetett neki Pattantyús Tamás, aki a kapu előtt elesett. Élt Balás még 1575. eszt., és akkor ő volt azon székeleyeknek egyik hadnagya, akik Békesy Gáspár mellett, Báthori István ellen hadakoztak, melyért őt Báthori a kolosvári diétán fővetelre íteltette; de minthogy Balás kéz közt nem volt, akkor a büntetést elkerülte. Visszanyerte-e idővel jószágait, és Báthori kegyelmét, vagy sem? nem tudhatni. A többi akkori hadnagy társai ezek voltak: Aszú Mátyás, Illyésy Gáspár, Szodoray Ferencz, Apor Miklós, Décsey Tamás, Széký Kálmán, Móré László, Tomory András, Tomory György, Szent-Mihályfalvy Péter.

Patzot János. Nemcsak tehetős, hanem az idegen nyelvekben s

tudományokban is jártas embernek kellett lenni ennek a Patzotnak; mert a tudós Veráncsics Antal érsek őt ajánlotta a világi urak közül Maximilián királynak 1572. eszt., akire a török követtséget reá lehetne bízni. Ő kivüle Usali Pétert, Hosszútóthy Györgyöt, és Zeleméry Lászlót is emlegette Veráncsics.

Pázmán. Egy derék német vitéz, aki Gejza, sz. István atyja idejében származott országunkba Hunttal együtt. Ezen két vitéz nagy segítségül volt, mind Gejzának, mind sz. Istvánnak, a magyarok kereszttyén vallásra való kényszerítésökben. Ezek kötötték föl sz. István oldalára a Garan vizénél a kardot, mikor ő legelőször próbálta a hadakozást Kupa ellen, mely hadakozásban ők voltak testőrzői és vezérei a többek közt sz. Istvánnak.

Pázmán Kozma. A közelebb említett Pázmán maradéki közül való főember, második István király idejében. Mikor 1127. eszt. Istvánt, a kievi orosz fejedelem ellen kihivta Bezen, akit az a fejedelem birtoktól megfosztott vala, a többi főemberek között, elment oda Pázmán Kozma is István királylyal. Kiev vár alatt hamar elesett Bezen, vagy amint mások hívják Jarozló; mindazáltal István mégis ostromlatni akarta a várat, de ez a Kozma reábeszélte a többi főembereket, sőt Istvánnak is keményen odabeszélt, hogy mivel már meghalt Jarozló, akinek kedvéért eddig hadakoztak, mi szükség volna tovább a vért haszontalanul vesztegetni? Eképen hasonlós támadván István és a főemberek közt, ezek az ő akaratja ellen is reádoboltak a haza jövetelre. Hogy a Pázmány familia, melyről közelebb lesz szó, ezektől a Pázmánoktól származottvolna, nem lehet megmutatni. A híres törvénytudó Kithonich János volt az első, aki ezt először gyanította, és csak talánnal mondotta, melyen a titkokat keresők, igen mohón kaptak, és az ő talánját, megállított igazságnak képzelték.

Pázmány István. Az atyja György volt. István arról lett emlekezetessé, hogy egykor első Károly királylyal állott ki bajvivásra, és a viadal közben, a király neki, akaratja ellen, dárdájával három fogát találta kiütni. Hogy annál könnyebben felejtse István a maga fogait, azok helyett Károly neki három falut adott Bihar vármegyében, u. m. Pósat, Somogyot és Somot 1319. eszt.

Pázmány Péter. Zsigmond király alatt virágzott 1430. esztendő körül. Három fia maradt, Péter, Mihály és András, akiket 1465. eszt. Mátyás király, sok rendbeli érdemeikért, azokhoz járulván az érsek Vitéz János kérése is, minden ősi jószágaik birásában ujra megerősített. Közölők csak Andrásról tudhatni, hogy György és János nevű fiaikat hagyott

Pázmány János. (Panasztóteleki). A közelebb említett Péternek András nevű fiától való egyik unokája. Felesége Katalin, annak az Ártándy Pálnak testvérhúga volt, akit Gritti Lajos öletett meg Budán 1531. eszt., kitől két fiút nemzett, Gáspárt és Pétert.

Pázmány Gáspár. (Panasztóteleki). Jánosnak Artándy Katalintól való egyik fia. BodaVeronikától két gyermeke lett, u. m. Borbála, a ki a pártát Balogh Ferenczért; a gyászt pedig nagy-mihályi Eödfönffy Jánosért tette le, és fia Gergely, kinek leánya Anna, Széchenyi Ferenczet választotta magának férjül.

Pázmány Péter. (Panasztóteleki). Ez is Jánosnak Ártándy Katalintól való fia. Sokat birt Bihar és Szabolcs vármegyékben, amint az 1552. esztendőbeli beírás (conscriptio) mutatja p. o. Mindszenten nyolcz portát, Balkányban kettőt, Okányban tizenegyet, Somogy nevű falut egészen, mely akkor csak három portából állott, Fancsikán, Körtvéyesen s a t. tizet. Panasztóteleket a testvérjével Pázmány Gáspárral birta, aholis akkor tizenhárom porta volt, Sz. Márton-Ujlakot, ahol tizenhét, Zomajomat, ahol tizenkilencz, Posát, ahol három, és Somot, ahol két portája volt, hasonlóképen együtt birta Gáspárral. Kétszer házasodott. Első felesége bizonytalan ki volt. Attól maradt Farkas nevű fia, ki is Váncsód Margittól két leányt nemzett, kiknek egyike a Solymosy familiába ment férjhez. Második felesége, a kusali Jaksy János özvegye, Csáky Katalin volt, kitől Miklós nevű fia, és Borbála nevű leánya maradt, kit Toldy Gergelyhez adott férjhez.

Pázmány Miklós. A közelebb irt Péternek Csáky Katalintól való fia. Első felesége Massay Margit volt, kitől nemzette ama nemzete diszt, Pázmány Péter kardinált, kihez hasonló tudóst, az akkori Európa keveset, predikálót pedig talán egyet sem mutathatott. Második feleségétől, Toldy Borbálától, maga nevét hordozó fiát, Miklóst hagyta.

Páznán. Lásd Pázmán.

Pazoni Benedek. Szabolcs vármegye deputátusa volt 1447. eszt. a budai diétára, mikor Buda vára Hunyadi János gubernátor gondja alá adatott. Társai Kállay János, Kertz Mátyás és Temenyei Mihály voltak.

Pechy vagy Péchy Pál. Zsigmond király idejében, dalmát, horvát és tótországi bán volt 1404. eszt. A sárkányrendének ő is tagja volt, melyet Zsigmond és Borbála 1408. eszt. állítottak fel.

Péchy Mihály. Mátyás király idejében a vasas lovasoknak egyik hadnagyok volt. Jelenvolt 1476. eszt. Posasin mellett a törökökkel esett szerencsés ütközetben, ahol a magyarok a török tábornok elszélesztették, nagy prédát nyertek, harmadfél száz törököt, öt zászlót, sok aranyos és drága

köves kardot, és egyéb drága ritkaságokat küldöttek ajándékba a királynak győzedelmök jeléül.

Péchy Parkas. Bebek Ferenczcel s másokkal, mint előkelő vitéz, egynehány huszárokat vezérlett, a Balassa Menyhért és Basó Mátyás ellen való hadra 1549. eszt. Bizonytalan mikor esett török fogságba melyből 1565. eszt. szabadult ki, együtt Krusich Jánossal, a Csab Ákos közbenjárására.

Péchy Gáspár. Első Ferdinánd alatt élt. Minthogy a pápa, Martinuzzi György megölését törvénytelennek tartotta; azért mind magát Ferdinánd királyt, mind mindeneket, valakik annak halálában valami részt vettek, az anyaszentegyház kebeléből kizárta vala 1552. eszt. Maga mentségére ezt a Gáspárt küldötte Ferdinánd a pápához, ki is oly fundamentomosan és olyan ékesen szólással tudta a dolgot előadni, hogy a megengesztelhetetlennek tartatott pápa, a Martinuzzi erőszakos halálát, megérdemlettnak ítélte, s a fenyték alól mindeneket feloldozott. Talán más Péchy Gáspár lehetett az, akinek és Márton nevű öcsésének 1555. eszt. adott Ferdinánd nemes levelet, melyben Gáspárnak azt az érdemét emlegeti, hogy ezelőtt négy esztendővel Lippa alatt jól viselte magát Ulománbeg ellen, és hogy ott egy testvérje el is esett. Nemesi cimereül egy három részre osztott pajzsra, egy kősziklán kiterjesztett szárnyakkal álló hollót adott neki a király.

Pekry János. Vele volt ez Beriszló Péter püspökkel s bánnaal, mikor azt a törökök megölték 1521 eszt., és ugyanakkor a törökök őt életben elfogták, török vallásra kényszerítették s megházasították. Már gyermekei is voltak, mikor 1526. eszt. Szulejmán török császár táborában kijött Lajos király ellen. A mohácsi veszedelem előtt egy, vagy két nappal, általszökött a Tomory táborába, ahonnan a királyhoz vitték őt. Mikor azt kérdeznék tőle, mit reményl a beállandó ütközetről? azt felelte: hogy ő ugyan a magyarokat rémíteni nem akarja de ha igazat kell mondani, oly sokan vagynak a törökök, hogy ha azoknak kezeit mind hátra kötöznék is, mégis dolgot adna harmad napig azokat a magyar tábornak levágni. Ugyanazon veszedelemben, mindjárt az ütközet elején elesett, a magyarok mellett hűségesen harczolván 29. aug. 1526. eszt.

Pekry Miklós. Perényi Péter mellett vágták le a törökök Dely Istvánnal együtt 1532. Lásd Dely István.

Pekry Lajos. (Petrovinai). Első Ferdinánd alatt vitézkedett. Ugy látszik jelen volt a mohácsi veszedelemben, de bizonyosabb az, hogy a pozsoni diétán ő választotta egyik Ferdinándot királynak 1526. eszt., kinek is pártját mindenkor hűségesen őtalmazta Szapolyay Já-

nos ellen. Lásd Frangepán Kristóf. Ott volt Egernél, mikor Bodó Ferenczet, a Szapolyay fővezérjét, a Ferdinánd emberei elfogták 1527. eszt. Ő vezérlette a könnyű lovasságot, mikor Szapolyay Kassához nem messze, Szina nevű falu mellett megveretett 1528. eszt. Katzianer János vezérsege alatt, ő vette meg Hradek és Likava várait Liptó vármegyében ugyanazon esztendőben; sokat tett Trnossén vára megvételeire is. Ugyanakkor Késmárkot, és amár említett Hradeket, vagy Liptó-Ujvárt, maga kezénél akarta megtartani, de parancsolt neki Ferdinánd, hogy azokat Batthyány Ferencznek adja által, ugymint akinek ajándékozta azokat Ferdinánd. A következő 1529. eszt. is szerencsésen hadakozott Bánffy János ellen Horvátországban, és kilencz század magával, annak több mint negyedfél ezer főből álló seregét megverte, s belőle két százat elfogott, mely után kénytelen volt Bánffy összeállani Tahy Jánossal s másokkal, hogy ő ellene magát ótalmazhassa. Lásd Erdődy Simon. Ő is egy volt azon vezérek közül, akik 1530. eszt. a Szapolyay vezérivel, Horvátországban, Desnicze és Ujodvar alatt fekvő táborjokban fegyvernagyvást kötöttek. Lásd Báthori György. Eddig tett igen sikeres szolgálataiért, a már említett Ujvár és Likava várait adta neki Ferdinánd 1533. eszt., minden hozzájuk tartozó jövedelmekkel együtt, annyival inkább, mert nem kis summa pénzt vett vala tőle fel azoknak fejékben. Mikor 1535. eszt. Bécsbe igyekeznek, a Fertő tavához közel, elfogta őt a fraukói kapitány, Furst Morica, és Kis-Mártouba vitte fogságra. Elbocsáttatván Ferdinánd parancsoltatjára, Mórictot bajvivásra hitta, de Ferdinánd magára vállalta, hogy törvényesen fogja köztök a pert eligazítani. Azon eset volt köztök a viszálykodás, hogy a Pekry katonái Mórictznak két lovát eltökítették, de amelyet Pekry nem akart binni. Minden eddig keresett becsületét elvesztette az 1537. eszt. Ugyanis a Katzianer János fővezérsege alatt, ő vezérlette Bakics Pállal a nyolczezer könnyű lovas Esték alá a törökök ellen, mely had szerencsétlen kimenetelének okául ő is tartatván, Ferdinánd őt Gréczen és Innsbruckban hét egész esztendőig tartatta fogságban, és akkor is nehezen bocsátotta szabadon a magyar urak sürgető kérésére. Hogy ilyen keményen bánt ő vele Ferdinánd, azt mondják másik okának, hogy ő egy bizonyos vendégségben, sek német hallatára, Ferdinándot fitos pelbártnak nevezte, s csúfolta volna. Minekutána szabadon bocsáttatott, akkor is megtartotta Ferdinánd maga kezénél Likava várát, melyet ő tőle elvett vala. A nagyszombati diéta instált ő mellé 1545. eszt. a királynál, hogy neki azt adja vissza, annyival inkább, mivel ő magát a királyi udvarban teendő s minden lehető szolgálatokra ajánlja. Megigérté Ferdinánd,

hogy mihelyt szorgosabb dolgai engedendik, meg fog ő róla emlékezni. Első feleségének a santa Báthori István palatinus özvegyét Zsófiát írják, de azt méltán kétségbe lehet hozni; másodiknak pedig Báthori Erzsébetet, aki az ő halála után Kerechény Lászlóhoz ment férjhez.

Pemfínger Márk. Erdélyben a szász nemzet főispánja, szebeni királybíró, második Lajos és első Ferdinánd királyok alatt. Elei Sváborországból szakadtak Magyarországra, és itt Budán telepedtek meg. Márk atyja budai bíró volt. Első felesége halála után, 1521. eszt. költözött Szebenbe, ott a Lulay János özvegyét, Tóbiásy Klárát feleségül vette, és a mondott hivatalokat nyerte. Halála 1536. eszt. történt. Első feleségétől maradt leányát, aki Mária királyné udvarában lakott, a híres enyingi Török Bálint vette el; második feleségétől valót pedig Orsolyát, Forgách Simon.

Peregi Albert. Pécsi prépost. Jelen volt Pozsonban 1526. eszt. az első Ferdinánd királylyá lett választásakor. Ott volt Bécsben Ferdinánd jobb keze felől 1538. eszt., mikor az a török követet nagy pompával meghalgatta. Királyi kincstartó volt ő 1541. eszt., mikor azt bizta ő reá Ferdinánd, hogy a mag nélkül elhalt Hampó Gáspár özvegyét, ami azt illeti, fizesse ki, és a Hampó jószágait, a Mura közt, stb. az ország törvénye szerint, a király számára foglalja el. Nehezen boldogult ebben a dologban, az özvegy édes atyja Keglevich Péter miatt. Őt küldötte Ferdinánd 1549. eszt. Váradra Martinuzzi György püspök kérésére, avégre, hogy ő Martinuzzival ő felöle végezen, miképen lehetne a Szapolyay János özvegyétől Izabellától Magyarország részeit és Erdélyt Ferdinándhoz keríteni. Albert azt a választ hozta, hogy Martinuzzi mindeneket magára vállal, csakhogy Ferdinánd Izabellának, és annak fiának más fejedelemséget adjon. Hogy visszajött Albert ezzel a válaszzal Pozsonba, ágyba esett, és nem sokára ugyanott meghalt. Bél Mátyás hibásan bérálta őt Bereginek.

Perényi. Ez a familia, Abauj vármegyében, egy Perén nevű falutól vette a maga nevét, Kassától két ezer lépésnyire, ahol egy régi várnak nyomai még most is látszanak. Ezt a várat s falut, második András király ajándékozta volt a familia törzsökének, Dobos Jánosnak.

Perényi Miklós. Orbán fia, első Károly és Nagy Lajos királyok alatt élt. Nádasdy Laczk Domokostól 1321. eszt. vette meg az egri káptalan előtt Szent-Kereszt nevű falut hatvan márkon. Az egri káptalan tagjai akkor a többek közt ezek voltak: Ujváry Domokos, Zem-

plényi Péter, Bersody Benedek, Sombory Jakab, Hevesy István, Unghy Benedek, Keményi Lőrincz, Szabolcsy Dávid stb. Sáros vármegyében, egy Harapkő nevű jóságában, a sz. Ágoston remetéinek egy klastromot építtetett 1383. esztendőájában, és azt az egész jóságot is azoknak adta; de azok azt nem soká bírhatták, mivel a Vitéz László fia Lőrincz megmutatta, hogy Perényi Miklós a nevezett szerzeteseknek nem adhatóját adta, mert Harapkő az ő tulajdona, azért azt el is foglalta 1351. eszt. Ezt a dolgot a palatinus úgy igazította el, hogy Harapkő maradjon a Vitéz Lőrincz kezénél. Perényi Miklós pedig a maga, és fiai Miklós és Péter nevében, Harapkő helyébe adja a szerzeteseknek Mochnya nevű faluját. Buzgóságának más jelét 1340. eszt. mutatta, amikor a pápa tudtával s engedelmével, sz. Kereszten Abauj vármegyében, a minoritáknak klastromot épített. Miképen igazított el egy bizonyos pert, alább a Sinka Péter név alatt meg lehet látni. Amely pere magának volt Perényi Miklósnak Vitéz Lőrinczczel, az iránt István herczeg, a Lajos király testvérje, 1352. eszt. idéztette őt maga eleibe, a szepesi káptalan által. Akik az idéző-levelet (citeratoria) elvitték hozzá, őt fiaival együtt Jordánvágásán találták. Egy más —

Perényi Miklós. Zsigmond király alatt viselt főpohárnokságot és lovászmesterséget.

Perényi Imre. Zsigmond királynak főpohárnokja, titkos kanczellárja; és a sárkány rendnek tagja volt, aki neki 1410. eszt., Sáros vármegyében, Ujvár nevű várat ajándékozott, de azonban megparancsolta Rozgony Simonnak, az ország akkori bírójának, hogy addig Perényinek a várat által ne adja, míg Perényi a szebenieknek a Fekete erdő határait Ujvár felől ki nem mutogatja, mely erdőtől Perényi a szebenieket egészen el akarta tiltani, és azt magának foglalni. Annak a zálogos contractusnak, ez az Imre is aláírta a maga nevét, melylyel Zsigmond a szépeességi tizenhárom várost a lengyel királynak eladta 1412. eszt.

Perényi Péter. Simon fia. Ez is Zsigmond alatt élt. Maróthi Jánossal együtt volt macsói bán 1397. eszt., és ugyanazzal küldötte volt őt 1404. eszt. Zsigmond Erdélybe, annak a lármának elnyomására, melyet ott Ludán Tamás és Debrő István csináltak vala. Volt ez a Péter székelyek főispánja is. 1408. eszt. pedig mármarosai főispán, mikor őt Zsigmond a sárkány rendébe bevette. Zemplén és Ung vármegyei főispán 1411. eszt. volt, mikor Abauj vármegyében Nagyida, Kamaróc, Csécs, Magrancz, Bodoló és más helyeket adta neki Zsigmond, ki is királyi levelében ezen érdemeit emlegeti Péternek, hogy a királyyal ott volt Ráczországban Galambóc vára alatt, mikor azt

a törököktől vissza akarta venni, ott vitézül harczolt, és a fején nagy sebet kapott. Oláhországban is derekasan viselte magát a törökök ellen, azoknak zászlójakat elvette, tőlök sok rabot kiszabadított, és egyik lábán ott nagy seb esett. Más alkalmatossággal, mikor maga Zsigmond is elment volt a pártos oláhok megszelídítésére, hasonló bátorsággal viselte magát Péter, s nevezetesen mikor visszajövet az oláhok a magyar tábornak lest vetettek, a hegyekről s barlangokból azt nyilazták, s maga Zsigmond is nagy veszedelemben forgott, nagy részént ennek a Péternek köszönte élete megmaradását, aki az ő ótalmazása közben jobb karján megsebesedett. A Szerémségen sokszor hadakozott a törökökkel, azoknak előbbjöveteleket meggátolta, tőlök sok sebet kapott, de kivált egyet a bal karján, mely felől azt mondja Zsigmond a levélben, hogy azt holtig fogja viselni. Továbbá arról dicséri őt, hogy míg maga Zsigmond Csehországban járt, itthon pedig némely pártosok, Debrő István és egyebek az országot Nápolyi László számára akarták elfoglalni, azoknak magát Péter hathatósan ellenök szegezte, Debrővel Abanj vármegyében Nagy-Pataknál megütközött, emberei közül maga kezével sokakat a földre nyujtóztatott, mindaddig, míg egy valaki egy buzgánnyal úgy a fejére ütött, hogy azon a sisak összetört. Ezen ütés miatt sok ideig betegeskedett. Mindazáltal, miután Zsigmond Csehországból haza jött, és Tállya várát a Debrő István feleségétől s fiaitól visszavette, aki maga már akkor Erdélyben zenebonáskodott, akkoris megjelent Péter a vár ostromlására. Ország-bírája volt Péter 1417. eszt., amikor a kostancziai (kostniczi) gyűlésről levelet küldött neki, és Gara Miklós palatinusnak a király, melyben azt parancsolja nekik, hogy a szépeességi huszonnég város főispánját, a késmárki lakosok szabadságainak s jusaiknak háborgatásától keményen tiltsák el. Hihető nem első, hanem második felesége volt neki szekesői Herczeg Anna, Széchenyi László özvegye.

Perényi János. Péter fia. Szepesi főispán volt Zsigmond uralkodásának vége felé. Sokat hadakozott az országban pusztító huszitzák ellen. Széchy Dienes és Rozgony Simon püspökökkel őt küldötte volt Albert király 1439. eszt. Lublyóba, hogy ott a lengyel követekkel kössön békességet, de azt tökéletességre nem vihette, hanem mind a két rész abban egyezett meg, hogy a két országnak királyai személy szerint beszéljenek egymással a békességről. Albert halála után, ő volt egyik követ Lengyelországba, az Ulászló királyságra való hívására, ahonnan mikor visszajött Thallóczy Matkóval és Marczaly Imrével, azokkal nem ment el Komáromba az Albert özvegyéhez Erzsébethez, és ezzel került el, hogy őt Erzsébet, társai mellé fogságra nem té-

tette. Azután nem sokkal, a csehek elfoglalták ő tőle Sáros várát. Terebesről küldött 1448. eszt. a bártfaiakhoz egy levelet, melyben arra kéri őket, hogy őt a csehek ellen segítsék, akik ő tőle akkortájban vették volt el Ujvárt. Ott volt ő is Bécsben 1452. eszt., mikor Hunyadi János és más magyarok Fridrik császár ellen a bécsiekkel összecsövetkeztek, aki ötödik Lászlót nem akarta magától tartományai igazgatására elbocsátani. A következett 1453. eszt. őt is kirendelte volt a király az ifju Hunyadi László mellé, Axamit nevű cseh lator ellen. Ugyan a csehek ellen segítette 1456. eszt. Palóczy Lászlót. Talán az ő fia lehetett az az ifju Perényi János, aki itt következik.

Perényi János. Ez vendégelte meg Ulászló királyt Csicsava várában, mikor az az országba bejött a királlyságra 1440. eszt. Lásd Bebek Péter.

Perényi Miklós. Mikor első Ulászló 1440. eszt. bejött királynak Lengyelországból, útjában ezt a Miklóst tette késmárki kapitánynak, mely város felett ő azután sokat veszekedett s hadakozott Giskra Jánossal. Ulászló a maga magyar királylyá való választásakor, a többek közt azt ígérte vala, hogy amely tizenhárom várost Zsigmond király a lengyeleknek zálogba velett vala, ő azokat a magyar koronához vissza fogja ragasztani, aminthogy mihelyt az országba bejött, Budáról nem sokára egy parancsolatot küldött a szépeességi huszonhárom városhoz az iránt, hogy ámbár eddig a zálogos tizenhárom városnak külön főispánjuk volt a többi szépeességi városokétól, mindazáltal ettől fogva, mind a huszonhárom város egy közös főispányt válasszon magának. Hogy pedig ebben valami hátramaradás ne legyen, erre a Perényi Miklóstra, és Perényi Pálra, a késmárki kapitányokra bízta Ulászló, hogy amely városok ilyen közös főispányt nem akarnak választani, azokat arra erőszakkal is kényszerítsék. Ezek szerint Ulászló ígérését teljesítette, csuda tehát, hogy mehettek azon városok vissza a lengyelek kezei közé azután való időkben. A következett 1441. eszt. egy lakos elárulta Késmárkot Giskra Jánosnak, és akkor maga ugyan Miklós elszaladhatott, de sok magyar és lengyel katona esett Giskrához fogságba. Talán más Perényi Miklós volt már az, aki Mátyás király idejében Sztropkó várát birta Zemplén vármegyében, és azon vár körül az utazást félelmissé tette vala, mind a külföldi, mind az országbeli kereskedőknek; melyről való panasz Mátyás királynak fülébe menvén, az a várát ő tőle erővel elvétette 1483. esztendő-tájban.

Perényi István. Mátyás király idejében élt. Lásd Palóczy László. Ő is helybehagyta keze irásával azt a békeséget, melyet Mátyás

Fridrik császárral csinált 1464. eszt. Vitéz János érsekkel együtt hitta vala be Kázmért Lengyelországból 1471. eszt. Minekutána pedig a közelebb említett Perényi Miklóstól Sztropkó várát elvétette Mátyás király, onnan a maga seregét Nógrád vármegyébe Fülek vára alá küldötte, hogy azt is vegye meg. Mig ez a sereg odajárt, az alatt Perényi István Sztropkó várát visszafoglalta, és azon igyekezett, hogy Ujvár és Sáros várait külföldi katonasággal, talán husszita csehekkel rakja meg. Ezen az okon 1483. eszt. Lábatlan Andrást rendelte ki ő ellene Mátyás király, hogy mind a mondott várakat, mind Terebest ő tőle vegye vissza. Kétség kívül más Perényi István volt Ulászlónak az a főkamarás mestere, akit 1514. eszt. a vármegyékhez és szabad városokhoz küldött, hogy azokat a kuruczok ellen sietve ültesse fel, és aki azután való esztendőben Ulászlót Bécsbe elkísérte.

Perényi Imre. Főasztalnok, Abauj vármegyének örökös főispánja, utoljára palatinus és kunok birája 1504. esztendőből fogva, Geréb Péter helyébe, kinek nemcsak hivatalát, hanem özvegyét is, Kanisay Dorottyát, és azzal együtt Valpó vagy Valkó várát is elnyerte. A közelebb irt Perényi Istvánnak fia volt ő, akit Mátyás király, az érsek Vitéz Jánossal való pártoskodásért, 1471. eszt. minden jószágától megfosztott vala; ennek az Imrének pedig, mint atyja bűnétől ártatlanak, idővel mindenét visszaadta. Palatinusságának mindjárt első esztendéjében, Moldvába akarta őt második Ulászló király küldeni, az István vajda halála miatt ott történhető zenebonáknak elnyomására, de úgy látszik a szükség nem kívánta, hogy oda elmenjen. Az ő idejében tartatott 1505. eszt. az a hires, de minden jó vagy rossz következés nélkül maradt rákosmezei országgyűlése, melyben azt végezték vala a magyarok, hogy soha többé idegen nemzetből magoknak királyt nem fognak választani. Révay Péter azt írja, hogy Imre palatinus ennek a végezésnek magát általán fogva elleneszegezte, és minthogy kőszvényes volt, magát Pest utczáin fel s alá hordoztatta, s felszóval protestált azon ártalmas végezés ellen, azt állítván, hogy így az országnak választásbeli szabadsága megsértetik. Mindazáltal utoljára kénytelenségből aláírta maga is a maga nevét azon végezésnek, de nem úgy mint palatinus, hanem csak mint magános személy, tehát csak ezen okból is a végzés törvénytelen marada.

Esztendő mulva, zálogba vetette neki Ulászló, bizonyos summa pénzért Kis-Szeben városát. Jelenvolt 1508. eszt. Fehérváron, az Ulászló kisdédének Lajosnak koronázásán; és hivatalbeli kötelessége szerint, ő kérdeste meg az összegyűlt népet, akarja-e, parancsolja-e annak megkoronázását. A következő esztendőnek elején, kénytelen

volt az országból Prágába kimenni a király, az itt hatalmazó dög halál miatt, mely közel három esztendeig pusztította az országot. Ez idő alatt Inrét hagyta Ulászló itthon maga helytartójának és az ország igazgatójának, Bakacs Tamás érsekkel. Sáros vármegyében, Ujvárt, Ujfalut, Tarczay Miklóssal felcserélte 1512. eszt., melyekért neki Tarczay Tolcsvát és Vámost adta. Ezt a cserét maga a király is megerősítette Érden, vagy amint ma hiják Hamsabégen költ levelével. Ugyanazon esztendőben horvátországi bánná tette őt Ulászló, Beriszló Péterrel, a veszprémi püspökkel, de ugy látszik, hogy arról nem sokára lemondott. Kiűtvén magát 1514. eszt. a kurucz háboru Székely vagy Dósa György vezérsege alatt, sokan Imre palatinust akarták az ellen fővezérül kiállítani, de mivel már akkor a köszvény őt igen elgyengítette, a kuruczok elnyomása Szapolyay Jánosra bízott.

Istvánffy azt beszéli, hogy mikor 1515. eszt. Ulászló Bécsbe ment, hogy ott a maga gyermekeit a császári familiával összeházasítsa, elindult volt oda ő vele Imre palatinus is, de nyavalyája miatt kénytelen volt Pozsonban maradni. Itt midőn meghallotta volna, hogy Bécsben a koronás fejek, a többek közt abban egyeztek meg, hogy ha az Ulászló fia Lajos, mag és örökös nélkül találna elhalni, tehát abban az esetben Maximilián császárnak azon unokájára, és annak maradékira szálljon a magyar királyság, aki az Ulászló leányát Annát fogja elvenni. Hogy ezt az egyezést Pozsonban meghallotta Imre palatinus, a járásra alkalmatlan lévén, magát szekérre tétette, és Pozson piacán s utcáin fel s alá hordoztatta, és ennek az alkunak felszóval ellene mondott hivatalbeli kötelességéből, azután pedig Budára lejött. Nem kis szegyet ütött ezen cselekedetével az alkudozó fejedelmek fejébe. Minekutána tehát Ulászló haza jött, őt mindjárt magához hívatta, és hogy az egyezést hagyja helyben, arra kérte; melyre hogy annál könnyebben reávegye magát, Sáros várát herczegi titlussal, és Eperjest neki ajánlotta; a császár nevével pedig római sz. birodalom-beli grófságot ígért neki. Mind ezekkel annyira hajlott Imre, hogy az említett egyezésnek, a maga nevének, de csak mint magános személynak, és nem mint palatinusnak, aláírására magát kötelezné. Már kezéhez is vette vala Sáros várát, de minekelőtte a császártól a grófság felől való levél érkezett volna, Imre Budán hirtelen nagy betegségbe esett, és meghalt, amár említett 1515. eszt. Hogy Istvánffynak ezen előadása, és Révay Péter felebb előhozott szavai közt, kevés különbség van, az szembetűnő dolog. Katona dr úgy tartja, hogy itt inkább kell Révaynak hinnünk, mint Istvánffynak, ilyen okokon, mert a császár és Ulászló között költ szövetség levél, nem emlékezik erről

a pontról, hogy ha Ulászló maradéka kifogyna, akkor a Maximilián unokáira szálljon az ország; ezenkívül azt mondja, hogy Imre nem az említett esztendőben, hanem még Ulászló után, két esztendővel halt meg; utoljára Imre nem volt sárosi herceg, hanem Ulászló halála után 1517. eszt. tette őt a császár siklósi herceggé, Badenben költ levele által. Ezekből azt hozza ki Katona ur, hogy hihetőbb, hogy Imre, a rákosmezei diéta végezése ellen protestált, mint az Istvánffy által képzelt pont ellen. De a Révay beszédében is vagyon kivetőd, t. i. az, hogy Imre a rákosmezei végezésnek, csak úgy irta volna alá magát, mint magános személy; holott bizonyos, hogy annak mint abaujvári főispán, palatinus és kunok bírása, irta ő alá a maga nevét. Tagadhatatlan dolog az is, hogy Maximilián mindenképen igyekezett, a maga házának a magyar királysághoz just szerezni, aminthogy idővel a Maximilián unokája Ferdinánd, aki Ulászló leányát Annát elvette, csakugyan magyar király lett. Akármint volt pedig a dolog, a bizonyos, hogy Istvánffy az Imre halálának esztendejében hibázott, mert ő palatinus volt még 1518 eszt., mikor ő a bácsi diéta végezése szerint, Kis-Szebent Lajos királynak visszaadta ugyan, de más részről, mivel Jajcza vára veszedelemben forgott, bizonyos summáért Eperjest Lajos király neki zálogba vetette, és hihetőbb amit mások irnak, hogy t. i. ő 1519. eszt. 5. febr. halt meg. Felesége Báthori András leánya, Borbála volt.

Perényi Gábor. Ugocsa, mármarosai főispán, és főkamrás mester volt Ulászló és Lajos idejökben. Ott volt Ulászlóval Lőcsén 1494. eszt., mikor ott Ulászló a maga testvéreivel bizonyos dolgok eligazítása végett összejött. Itt midőn némely nemes magyarok, a fejedelmek mulattatása kedvéért, a lengyelekkel játékbeli viaskodást tartottak volna, a többek közt ez a Gábor és Báthori György igen megkülönböztették magokat mások felett, melyért mindketten a királytól nagy ajándékokat kaptak. Amely viszálykodások és perlekedések a határban lakó magyar és lengyel jobbágyok közt támadtak vala 1510. eszt., azoknak eligazítására a magyarok részéről ez a Gábor volt kirendelve. A mohácsi veszedelem őt is megemésztette 1526. eszt. Frangepán Katalintól János nevű fia maradt.

Perényi Ferencz. Imre palatinus fia, váradi püspök, s egyszersmind az akkori szokás szerint Bihar vármegyei főispán lett 1513. eszt. A paraszt kurucoknak egy csoportját derekasan megverte, Váradhoz közel 1514. eszt. Czibak Imrével, Ártándy Pállal, Bajoni Benedekkel és Glosán Miklóssal. Akik megmaradtak a kurucok közül, azok részszerént Székely Györgyhöz szaladtak, részszerént Lengyelor-

szágha vették magokat. Igen ifjunak kellett neki lenni, mikor püspökké lett, és ezen az okon őt a pápa egy darabig meg nem erősítette a püspökségben, még atyja kérésére is. Abban a levélben, melyet az ő atyjához 1515. eszt. április első napján intézett a pápa, még csak ígéretet teszen róla, hogy ámbár még Ferencz gyenge azon tehernek hordozására, mindazáltal minél előbb, és minél jobb móddal lehet, eleget fog tenni a palatinus kívánságának. Lásd Homonnay Ferencz. Együtt indult ki Ferencz püspök Tolnárról, a mohácsi szerencsétlen hadra 1526. eszt. Lajos királylyal. Mikor Tomory Pál a törökökkel való megütközést felettébb sürgetné, Ferencz püspök azt mondotta: „Amely napon, ugymond, meg fogunk ütközni, azt a napot a Tomory Pál vezérlése alatt a hadban elesendő huszezer magyar mártírnak emlékezetére kell szentelni, és azoknak a szentek közé leendő számláltatásokért, Brodarich István kancellárt kell Rómába küldeni, ha életben találna maradni, mivel ő már, mind a pápa, mind a kardinálok előtt ismeretes.“ Betölt az ő szomoru jövődölése, és maga is Mohács alatt elesett. Ő is azon hét főember közül való volt, akiknek fejüket Budára a győzedelmes Szulejmán török császárhoz elvitték. Mikor az ő fejét meglátta Szulejmán, őt okosságáért igen megdicsérte, mivel meghallotta felőle, hogy ő az ütközetet ellenzette.

Perényi Péter. Ez is Imre palatinus fia, temesi főispány és kapitány, a palatinussá lett Báthori István helyébe, egyszersmind atyja halála után, Szapolyay Jánossal koronaörző, azután ugyan Szapolyay helyett erdélyi vajda, utoljára Abauj vármegyei főispán, első Ferdinánd kancellárja és a magyar hadak főkapitánya. Lásd Homonnay Ferencz. Ott volt a mohácsi szerencsétlen hadban, és a veszedelem előtt Tomory Pállal együtt fáradozott a tábor rendbeszedésében, amikor még csak valami huszonöt esztendőes ifju volt. Ő vezérllette ott az első seregnek bal szárnyát, minthogy el nem érkezett Szapolyay János, aki annak vezérlésére vala kinevezve. A veszedelem után, Szapolyay János a magyar királyságra vágyakozván, egynek nézte Perényi Pétert azon főemberek közül, akikre ő neki célja elérhetésére nagy szüksége vagyon, azért is őt magához hívta Tokajba, és az ő pártfogását annyival könnyebben megnyerte, mivel épen akkor foglalta volt el Péter, a Mohácsnál elesett Palóczy Antal várát és városát Sárospatakot, melynek birtokában őt Szapolyay mindjárt megerősítette, és őt maga helyébe vajdává is tette; a fehérvári koronázás után pedig a korona őrzését továbbra is ő nála meghagyta. Amely ezer forintot Szapolyay Bártfa, Lőcse és Kis-Szeben városaira vetett vala, a temesvári vár építésére való segedelemül, azokat a Perényi kezébe paran-

csolta fizetni 1526. eszt., Kelemen pápa napján Budán költ levele által. A következő 1527. eszt. némely kóborló latrok ellen küldötte őt Szapolyay, akikkel szerencsétlenül ütközött meg Szegednél. Lásd Fekete János.

Még el sem mult az esztendő, hogy első Ferdinánd Budáról Szapolyayt kifüstölte, és oda gyűlést hirdetett a magyar rendeknek szep-tember első napjára. Már ekkor Ferdinándhoz hajlott vala Perényi Szapolyaytól, azértis ezen a gyűlésen, azután pedig kevéssel Fehérváron is megjelent. Innen küldötték őt el a rendek egynehány száz lovassal a koronáért, melyet ő a rendelt időre elő is hozott. A koronázás után meghagyta őt Ferdinánd mind a vajdaságban, mind Sárospatak birtokában; azonban a korona őrzését továbbra is reá bízta, ő pedig azt Siklósra vitte. Bizonytalan micsoda dolog felett veszett ő Budán össze, épen a Ferdinánd szobája előtt, Révay Istvánnal 1528. eszt., akit ő mivel hazugságba hagyott, Révay sem akart neki adós maradni. A koczdás már sokra is ment volna, ha azt Ferdinánd közbejövetele ketté nem vágta volna, addig pedig Perényit, a mellette lévőek erővel nem tartóztatták volna. Hogy a király mindkettőjök panaszát meghallgatta, további igazításig megparancsolta, hogy egyik is a másikon semmi erőszakot tenni ne merészeljen. Perényi azt felelte, hogy ő ugyan maga nem fogja bántani Révayt, de az ő szolgálait attól nem lehet megtartóztatni; a nemesek felől sem felelhet, akik neki jó akarói. Erre Ferdinánd azt mondotta, hogy aki szolgálainak nem tud parancsolni, maga fog azokért lakolni.

Siklós várában mulatott ő 1529. eszt., mikor meghallotta, hogy Szulejmán török császár, egy roppant táborral Ferdinánd ellen jő, és már a Szerémségen jár. Hogy tehát annak kezét elkerülhetné, feleségét, gyermekeit és minden kincsét, ezenkívül a királyi koronát és az országnak egyéb drágaságait szekerekre rakván, elindult Sárospatak felé, és hálásra, a Sárvize mellett, egy Kajdács nevű faluba fordult. Hogy ezt megtudta Szerecsen János, nagy hirtelenséggel összeszed egynehány lovas és gyalogokat, azokkal Perényit minden kíséreiével meglepi, megnyomja, elfogja és Bánffy Jánoshoz küldi, aki őt Kaproncza vagy Stupenicza várában őrizet alá tette, mihelyt pedig Szulejmán Mohácshoz érkezett, ő a koronával, és az országnak egyéb clenodiumaival, feleségével és gyermekeivel együtt, ott annak általadta, Szulejmán ismét mindenestől Szapolyay Jánosnak adta őt, ki is egy kis lány feddés után, őt háza népével együtt szabadon bocsátotta, minden jószágait nála meghagyván, annyival inkább, mivel maga Szulejmán szólott ő mellette. Mondotta ugyan Szapolyay azután Budán Szulejmánnak, hogy

mind Perényi, mind Várdai Pál, akit ugyanakkor vett, Szulejmán ajánlására, maga kegyelmébe, újra el fognak ő tőle pártolni, de Szulejmán azt felelte Szapolyaynak, „Valjon, úgy mond, gondolod-e, hogy e világon eshetnék rajtad szebb dolog, mint az, ha ezek az emberek előtt, magokat a gyalázatos háládatlansággal bélyegeznék meg, holott ellenben te rajtad a jámborságnak és kegyelmességnek örökös dicsősége maradna.“

Megunván az ország népe a sok viszálykodást, abban egyezett meg egymással, hogy 1531. eszt. 18. máj. legyen egy gyűlés Veszprémben, mely határozza meg, kit keljen ezután királynak ismerni, hogy többé a török, a Szapolyay és Ferdinánd népe, ne vetekedhessék azon egymással, melyik okozhat annak nagyobb romlást, és ne hányhassa azt egymás kezébe. Legtöbben voltak olyan gondolattal, hogy sem Ferdinándot, sem Szapolyayt, hanem Perényi Pétert kellene királynak tenni, ki alatt az egész Magyarbirodalom egyesüljön. Mi lett ebből a gyűlésből? nem tudhatni, annyi bizonyos, hogy Ferdinánd mindenféle parancsolatokat küldözött az országban, hogy arra senki ne menjen; hihető Szapolyay is mindent elkövetett maga részéről, hogy abból semmi se legyen. Az is bizonyos, hogy a lőcseiek és más felső városok, minekelőtte Ferdinánd tilalmát vették volna, magok küldöttjeiket oda elindították. Hogy ebből semmi sem lett, még azon esztendőben Bika János és Zriny Miklós követei által, azt kérte Perényi a török császártól, hogy az őt vegye ki, mind a Szapolyay, mind a Ferdinánd hatalma alól, és őt fogadja maga őtalma alá, tökéletes engedelmességet ígervén annak, de ez a követtség is, minden következés nélkül maradt. Ezzel meg nem elégedett Perényi, hanem mikor 1532. eszt. Szulejmán újra Mohács alá jött, oda neki ajándékokat küldött, azután maga is elment hétszáz lovassal a Szulejmán táborába Valpó várából, aki neki mindjárt helyet mutatott, ahol a maga katonáival sátort vonjon. Itt ismét azt akarta személyesen sürgetni, mit már Bika János által kért vala. Azonban Ibraim fővezér másnap reggel magához hívatta őt, akihez midőn egynehányad magával, a jancsárok közt vezetnék őt, a jancsárok hirtelen megfogták őt, társait pedig levágták. Ugy válthatta ki magát Perényi ebből a fogságból, hogy Ferencz nevű fiát adta maga helyett kezesül és zálogba, akit ő soha többé nem láthatott. Sárospatakot 1534. eszt. kezdette kőfállal és árokkal körülkeríteni, mely munkát hét esztendő alatt végezett el, és akkor a Bodrog felől való kapu felibe, ezeket a szókat vésette: Felix civitas in qua Verbum DEI praedicatur et observatur illud. MDXXXXI. Aprilis XVIII. Ezt az erősséget, mint sok nyughatatlanságoknak mű-

helyét, első Leopold császár és király rontotta le idővel, minekutána az százhatvanegy esztendeig fennállott volna.

Azonban hogy Ferdinánd Szapolyayt erőteleníthesse, először ugyan Ebersdorfot, azután pedig nagyobb erővel Vels vagy Fels nevű vezérjét küldötte felső Magyarországra 1537. eszt., ki is pünkösöd tájban Regécz várát megvette, ugyanakkor nap elfogott harminczkét szekeret is, melyek mind apró gyermekekkel és szép gyenge menyecskékkal voltak megrakva, kiket mindnyájokat Kassán és annak környékén fogatott vala el Perényi; és azokat most először ugyan Váradra, onnan pedig a török császárhoz szándékozott a maga Ferencz fiának váltságául szállítani. Az említett Fels ellen, Perényi Pétert, Bebek Ferenczet és Martinuzzi György püspököt állította Szapolyay. Fels 25. sept. vette meg Sáros várát, nyolczad fél hétig tartott ostrom után, melyet akkor Perényi birt vala. Onnan Eperjes alá szállott Fels, és ott magát derekasan besáncolta, és szekerekkel bekerítette. Ide jöttek ő hozzá Perényi és társai jó erővel, de sok próba és kísértetés után is őt fészkeből ki nem csalhatták; azértis őt egy darab idő múlva odahagyták. Felnyilt ezzel a Fels szeme, és nekiük utánok lopakodott, Tokajnál utolérte, és valakik közölők még akkor a Tiszán által nem szállottak, azokat vagy levágta, vagy a Tiszába vesztette, mely után Tokaj, Sóvár, Sebes, Kapi, Tállya, Boldogkő és Makovicza várait könnyen elfoglalta. Ami Perényit illeti, Szapolyay mellett volt ő még 1539. eszt. Ugyanis ő volt egyik követ Krakóba, a Szapolyay feleségének Izabellának először ugyan megkérésére, azután pedig hazahozására, de Székes-Fehérváron a lakadalomban, Serédy Gáspárral összebeszélt, és Ferdinándhoz visszaigérkezett, ha az őt maga kancellárjává tenné; melyet Serédy bevitt Ferdinándnak, az arra örömet reáállott. Mindazáltal mig Szapolyay élt, ezt a maga eszének változását titokban tartotta, hanem mihelyt 1540. eszt. annak halálát meghallotta, amint a szele fujt, Sárospatakon minden harangot megvonatott ugyan, de azonban nagy vendégséget adott, tele hordókat hozatott fel a pinczéből, és teljes örömet mutatott.

Ha ez csak hír lett volna is, de bizonyos az, hogy ő Szapolyay halála után mindjárt Ferdinándot ismerte királynak, és a gyöngyösi diétán azon tanácskozott Frangepán Ferencz püspökkel, Bebek Ferenczcel, Balassa Zeigmonddal és másokkal, miképen lehetne az egész országot Ferdinánd alá adni. Már ezt ő akkor minden Szapolyayhoz való hűségtelenség és háládatlanság nélkül mivelhette, mert ezelőtt két esztendővel maga is ott volt a váradi békesség csinálásában, melynek erejével Szapolyay halála után, az egész Magyarországnak Ferdinándra

kellett szállani. Azután kevés napokkal, hogy Ferdinánd amár említett Felsét Buda megszállására küldötte, Perényi is megjelent egy jó csoport huszársággal annak táborában, ugyanazzal Buda alól elment Visegrádhhoz, és annak megvételeiben vele együtt fáradozott; Fehérvár főképen az ő szavára adta fel magát, és az ő huszársjai őzték el onnan leginkább Török Bálintot, aki Budáról oda jött vala Fehérvár visszavételére. Fehérvárról mind Fels, mind Perényi, abban egyeztek meg, hogy a katonákat vigyék vissza Esztergomba. Ugyanis a mult napokban a magyarok a németekkel igen rútol összevesztek vala, kiket midőn Perényi és Fels egymástól el akartak volna választani, Perényi ugyan egy kemény kövel való ütést, Fels pedig a lába szárán sebet kapott. Ámbár pedig ekkor Buda kézre nem kerülhetett mindazáltal mivel a Szapolyay özvegye Izabella, a török segítséghez oly bizonyos számot nem tarthatott, mint azt először reménylette vala, legalább az időhúzás és halasztás kedvéért, békességes alkudozásokba akart bocsátkozni Ferdinánddal. Evégre Bebek Imre által Perényit és Révay Ferenczet kereste meg, hogy ők Ferdinándtól, az ő küldendő követeknek, menedék-levelet munkálkodjanak ki. A kívánt levelet elkészítette Ferdinánd, de ugy látszik, hogy vagy nem akarta annak hasznát venni Izabella, és követeit Ferdinándhoz el nem indította, vagy ha elindította is, azok semmit sem kötöttek.

Már akár mint volt a dolog, 1541. eszt. ismét egy alkalmas tábort küldött Ferdinánd Buda ostromlására, Roggendorf Wilhelm fővezérsege alatt. Ebben a táborban, kötelessége szerént, megjelent egynehány ezer magyarral Perényi is. Maga Roggendorf a németekkel a királyi kertek felől lövette Budát, Perényire pedig, aki a magyaroknak és cseheknek parancsolt, annak az oldalának ágyuztatását bízta, mely az Országh familia nagy épülete táján, a szombati kapuhoz közel esett. Erős volt az ostrom mind a két oldalról, de hatalmasabb volt az ellentállás, mely mind Roggendorfort, mind Perényit visszanyomta. Mindezzel, mind pedig azzal még inkább felnyílt az ostromlottak szeme, hogy Szulejmán török császár, nemcsak segítséget küldött nekik, mely a Csepel szigetét elfoglalta, melynek elfoglalását azelőtt csak hijába sürgette Perényi Roggendorfnál; hanem maga is utban volt Szulejmán egy roppant táborral az ő felszabadításokra. Sok összecsapás esett a törökök és Ferdinánd emberei között, melyekben többször voltak nyertesek a törökök, és az Izabella részén lévő budaiak. Kivált Török Bálint magát igen különösen viselte, és Perényit nem egyszer toltá meg; de egyszersmind azt is tudtára adta neki, hogy maga Szulejmán is utban van Buda felé; azértis mind magát, mind

a keze alatt lévő magyarokat annak dühösségétől szabadítsa meg. Megmondotta ezt Perényi Roggendorfnak, de az azt felelte, hogy Buda alól el nem indul, míg Ferdinándtól parancsolatja nem érkezik az-iránt; azértis Salm Miklós grófot Bécsbe küldi a rendelésért. Naponként és óránként terhesedvén a környüklállások, nem lehetett a választ Bécsből megvárni, hanem Roggendorf is egyszer aztán, noha későn, megegyezett benne, hogy Pestre költözzenek által. Egy éjjel holdvilágnál fogtak hozzá a költözéshez, melyet némely szökevények Török Bálintnak hírül adtak, e pedig a törököknek. A törökök a budai magyarokkal egyesült erővel megtámadják Roggendorf szaladó félben lévő táborát, és abban annál nagyobb dulást tehettek, mert annak csak hajókon lehetett szabadulását keresni, mivel Roggendorf, Perényi sokszori kérésére is, időnek javában a hidat a Dunán el nem készítette, mostanában pedig már az őszi szelek miatt lehetetlen volt azt megcsináltatni. Kevésben mult ezen zűrzavaros hátrálásban, hogy Perényi fogságba nem esett, mindazáltal egynehány szaladó társait elvesztvén, Egerbe, a maga Karthágójába verekedett; az okosságra nem hallgató és helytelen gyanúságokkal küszködő Roggendorf pedig Komárom felé Bécsbe igyekezvén, Samarján, a Csallóközben, mind sebében, mind kivált bujában halt meg. Mintegy huszezer főre teszik az ebben a hadban szenvedett veszteséget. A fogságba esett magyarok közül sokakat kiváltottak a törököktől, részszerént a budaiak, részszerént Török Bálint. Ezen veszedelem után csak kevés napokkal, maga Szulejmán császár is elérkezett Buda alá, és Izabellát abból Erdélybe utasítván, mind a várat, mind a várost maga számára elfoglalta, azzal baza fordult.

Budának török kézre lett jutását, a pápa és a német rendek meghallván, könnyebben hajlottak a törökök ellen segítséget kérő Ferdinánd kívánságára, küldöttek is Bécs alá 1542. eszt. annyi katonát, hogy az összegyűlt egész tábor, az oda gyülekezett magyarsággal, nyolczvanezer főre telnék. Perényi maga részéről több mint kétezer próbált huszárt vezérelt oda. Vezetéken háromszáz nyerges paripát vitetett minden esetre, melyeken sok szép arany és ezüst czafrang ragyogott. A többi odagyűlt magyar urak, önkényt általadták Perényinek a magyar huszárok vezérlését, kiknek számok, a gyalogokat oda nem számlálva, mintegy tizenötezer főre ment. De Ferdinándnak a hadi fővezérekhez való szerencsétlen fátuma, azt hozta magával, hogy a német rendek, az egész tábor fővezérének, még egy boldogtalanabb embert neveztek ki, mint amilyen a mult esztendőben Roggendorf vala, t. i. Joachimot, a brandenburgi márkíót, akivel még több nyűglődései lettek Perényinek, mint Roggendorffal. Hogy Bécs alól, az ott

való hosszas és egyszersmind szükségtelen, sőt káros mulatás után Esztergomhoz jött az egész tábor, Perényi azt tanácsolta Joachimnak, hogy minden haszontalan időtöltés nélkül menjenek Budának, és annak a török kézbe való kitekerésére, minél hamarább tegyenek, különben is a lévén a király hagyása, próbát, míg a vitézi tűz a katonákban lángol, és a törököknek segítségök nem érkezik. Hihető szolgált volna is a szerencse, ha Perényi tanácsa megállott volna; de mivel azt hallotta Joachim, hogy Szulejmán igen nagy erővel közelget Buda őtalmára, arra nem hajlott, Perényi ezen hírre azt mondotta, hogy az a hitelre nem méltó, mert Szulejmán két esztendőben egymás után soha sem szokott hadakozni; minthogy tehát a mult esztendőben volt Buda alatt, az idén otthon fog maga pihenni. Mig ez a szóbeli cserebere tart, a kémek meghozzák, hogy Szulejmán jöveteléből semmi nincs, hanem valami ezer jancsár és mintegy két annyi spahi vagy lovas török érkezett Budára. Már akkor késő volt által látni, hogy jobb lett volna azoknak oda lett érkezésök előtt szerencsét próbálni Perényi tanácsa szerint; mindazáltal ekkor is azon volt Perényi, hogy jó lesz Budával próbát tenni, de Joachim helyesebbnek tartotta előbb Pestet foglalni el, és azután próbálni Budát. Elindulnak hát Esztergomból, utjukban Vácot elfoglalják, és hogy a budai ágyu golyóbisoknak kitéve ne legyenek, jól kikerülve telepednek meg Pest kőfalaihoz közel. Mikor itt azon vizsgálódnának, hol válasszanak az ostromra legalkalmasabb helyet, Vitelli Sándor, a pápa katonáinak vezére, egynehány század magával, közelebb talált menni Pesthez, a kémlelés és szemlelődés közben, mint kellett volna, melyből a lett, hogy a pesti törökök neki lest vetettek, és az ő embereit derekasan megzilálták. A derék és bosszuállást szomjuhozó olasz ohajtotta azt visszaadni a törököknek, melyet hogy annál inkább végrehajthasson, Perényivel összebeszél: Vitelli a kőfállal kerített királyi kertben szállott meg, mely Pest városa és a nagy tábor közt, középen, mind a kettőtől egy formán ezer lépésnyire volt. Innen tizenkét zászlóadja gyaloggal, Perényivel egyetértőleg lévén, kimegyen jó reggel Vitelli, és a Duna alsó partja fellé ballag. A tegnapi győzelemmel kevély törökök őt meglátván, Pestről a napkeleti és a vízi kapukon, egyszerre nagy sikoltással Vitellire rohannak. Mindkét részről sokan hullanak el. Hogy a törököknek Budáról hajókon segítségök érkezett, Vitelli mintha megijedt volna, vissza kezdi magát vonni, de katonáit nem engedi elszéledni, hanem azokat, egymást érve, és mintegy szorosan élökre verve, parancsolja csak halkal hátrálni. Ezen még inkább vér szemet kapnak a törökök, és ő utána nagy ordítással

nyomulnak. A lesben álló Perényi, mikor látná, hogy a Vitelli után nyomakodó törökök Pest falaitól s kapuitól, már alkalmas távolságra vagynak, hirtelen előttük buvóhelyéből, és Pest s a törökök közt magának helyet foglal. Utána megy oda neki egynehány száz derék német lovas, kikkel, és a magyarokkal Perényi a törököket lövetni kezdi, azonban Vitelli is azokra visszafordul. Ekkor kezdenek eszmélkedni a törökök, és hanyatt-homlok, amerre lehetett, futásnak eredni, kik közül akik megmaradhattak is, és Pest kapujához visszazaladhattak, ott a tolongás közt egymást, akaratjuk ellen is, kezökben lévő fegyvereikkel megesebesítették, elgázolták s tapodták, és így a hátul maradtaknak a bemenetelt, a holtak és sebesek halma, némelyeknek ugyan lehetetlenné, némelyeknek pedig igen nehézvé tette. A Dunába majd szintén annyin veszték közölök, mint amennyin fegyver által estek el. Vitelli után, mindenek Perényinek tulajdonították ezt a győzelmet.

Ezután a város falait kezdette Joachim ágyúztatni. A veszedelemmel nem gondoló bátor Vitelli vállalta magára, hogy a falakon esendő résen, ő fogja a maga olaszaival először megpróbálni a városba való bemenetelt, ha a Hess németjei, és a Perényi magyarjai neki segítséggül lesznek. Mind ezek, mind amazok ígérték magokat. Azonban rés esik Pest kőfalán. Négy olasz zászlótartó mindjárt felmegy a falra, a zászlót arra felűtik, azoknak utánok mennek a hozzájuk tartozó olaszok, de csak elbámulnak, micsoda erősségeket készítettek a falakon belől a törökök, és micsoda sűrűséggel repülnek ő reájok az ágyú és egyéb golyóbisok, melyek miatt mikor visszakészülnének, Vitelli nagy bátorsággal biztatja őket, újabb meg újabb erőt küld segítségükre, Hesset sürgeti, hogy ő is a német gyalogokkal mozdítson valamit, de Hess szája tátva a dolgon bámulván csak áll, a magyarok is, akik nagy tűzzel oda mentek vala, minden haszontétel nélkül visszafordulnak a golyóbisok, nyilak és kövek elől, amikor aztán a vitéz olaszok is hátat fordítanak. A nekibátorodott törökök a falakra felmásznak, és onnan lövöldözik, nyilazzák, kövekkel hajigálják a mieinket, és kivált a falhoz közel álló, és onnan, bizonytalan mi okon, távozni nem akaró Hesset, melyből a lett, hogy jöllehet ő mind eddig csak nézője volt a szomorú játéknak, és abban semmi személyt nem viselt, s nem játszott, mindazáltal a munkátlanság mellett is szintén annyi embert vesztett, mint akik legvakmerőbb megtámadók voltak. Mikor aztán a törökök a kapukon is bátorkodtak kirohanni; akkor Hess helyéből ki-mozdult, és katonáit a veszedelemből bátorságosabb helyre vitte, legutoljára hagyta ott a csata helyet Vitelli a maga derék olaszaival, kiknek közel hétszáz hujok esett. Tadaghataflan dolog, hogy ebben a

megtámadásban, csak Vitelli érdemlette meg a jó vezér, és az ő olaszai a jó katona nevet; hanem ha valaki szükségtelen vakmerőséggel akarná midnyájokat vádolni.

A gyalázatos visszaveretés után, még az nap estvéjén összegyűjti Joachim, aki mind eddig csak messziről nézte a verekedők feje füstöt, a vezéreket, és arról tanácskozik velök, folytassák-e tovább az ostromot, vagy csak oda kellene azt hagyni. Ezt az utolsót igen ellenzette Vitelli, és már sokan is kezdettek az ő értelmére állani; de éppen akkor érkezett az a talán hazug, de a csak heverésben is már ellankadtak előtt kedves hír, hogy Ahmed basa Belgrádnál a Száván nagy erővel általjött, és már három vagy négy nap alatt Budán fog lenni; és ez a hír a vezéreket mindjárt arra határozta, hogy haladék nélkül Bécs felé forduljanak vissza. Mind a német, mind a magyar katonának, felettébb szégyenlették ezt a visszafordulást, és a németek ugyan zúgással, a magyarok pedig tele torokkal való kiáltozással kárhoztatták a vezérek félénkségét, és siratták a magyar nemzetnek török járom alatt való nyögését, s továbbis ott leendő maradását. Hogy megtudta a pesti basa a keresztyén tábor készülését, mind jancsárokat, mind lovasokat számosan küldött annak hábergatására, akik főképen a Perényi magyarjaival viaskodtak. Különös volt pedig az, hogy utoljára úgy összebarátkoztak a viaskodó magyarok s törökök, hogy egymáshoz minden tartózkodás nélkül általjártak s társalkodtak, és a német s olasz főtisztek s katonák előtt, csak magányos bajvívásokban gyakorlották magokat, melyet a többi nemzetek gyönyörködve néztek. Mintegy ötszázra ment a bajvivó magyarok s törökök száma, kik közül némelyek meghaltak, némelyek nagyobb vagy kisebb sebet kaptak. Más nap Vác és Esztergom felé indult el a keresztyén tábor. A pesti basa Segemen, akinek segítségére már akkor Ulomán basa is általjött volt Budáról, sok törököt küldött annak üzésére, akik vitézül szabdalták a keresztyéneket, mindaddig, míg Vitelli a Perényi huszárait és a német vasasokat azoknak nem fordította, akik aztán azokat nagy vérontással visszafűzték ugyan; de annak elejét nem vehették, hogy a törökök azután visszalopakodván, közel hétszáz beteges németet lováltak, akiket idejében a hajókra nem lehetett szállítani.

Az egész tábornak gyalázatos volt ugyan a visszamenetel, de gyalázatos volt az kiváltképen a tehetetlen Joachimnak, kinek kezében, ez a különben erős férfiakból álló tábor, csak olyan volt, mint a Herkules buzgánya valamely gyermeknek kezében. Hogy tehát az embereknek elméjüket magáról más tárgyra fordíthassa, és a maga neve helyett azoknak szájokba nagyobb matérját adhasson, Perényit Ferdi-

nánd előtt királyságra való vágyódással, és még ki tudja mivel, lehető azzal is, hogy a had szerencsétlen kimenetelének is ő lett volna az oka, bevádolja. Nagy lévén a vád, a különben igen engedelmes Ferdinánd, az ő elfogása iránt parancsol. Esztergomban volt Perényi, mikor az oda való kapitány, Liszván Márton, spanyol születés, őt fogságra tette, és hajón Bécsbe küldötte. Igen nehezen szenvedték ezt az ott lévő magyar katonák, úgy hogy több mint tizenkétezer huszár onnan, nagy káromkodások és szitkozódások közt mindjárt széllyeloszlott. A megfogás alkalmatosságával igen embertelenül bánt ő vele a spanyol kapitány, és éppen nem úgy, amint a neki parancsolva vala. Ugyanis nemcsak az arany lánczot ragadozta le az ő nyakából, hanem az ő igen drága mentéjétől is megfosztotta őt. Alig örülhetett Márton kapitány a hamis ragadománynak esztendeig. Ugyanis mikor a törökök Esztergomot megvették, az ő egyéb kincsei közt, a Perényi arany lánczát is, Ali basa magához vette. Sokkal tisztességesebben bánt Perényivel Medices, aki őt Bécsbe felkisérté. Ugyanis mikor már Bécsnél a hajóból kiszállottak volna, és ott a rendelés szerint Perényit, egy befedett kocsiba ültették volna, értésére esik neki, hogy egy Torniell Fülöp nevű főtsiszt, akivel neki régi ismeretsége volt, a kocsival szemközbe jő, arra kérte Medicest, hogy a kocsit állíttassa meg, és azt nyitassa fel, míg ő Torniellel egyet vagy kettőt szól. Megcselekedte ez Medices, amikor aztán mind Medicesnek, mind Torniellnek keservesen kezdett panaszkodni Perényi, és a többek között azt mondotta, hogy ő nemcsak maga sorsát keserüli, hanem az irigyek által megcsalattatott Ferdinándot is sajnálja, mivel az ő elfogatásáért, nagyot fog tőle a magyar nemzet idegenedni. Továbbá azt mondotta, hogyha ő valaha királyságra vágyakozott volna, ő arra Szapolyay János halálakor, a török császár segítsége által reámehetett volna, de akkor se mondhatta senki, hogy ő arra vágyna; azóta pedig mindég hűségesen hadakozott a törökök ellen, s ezutánis fog hadakozni, ha őt Ferdinánd, a hamis vádak alól felszabadítandja. Utoljára arra kérte őket, hogy mindezeket mondják meg Ferdinándnak, és az előtt vessék közbe magokat ő mellette. Szólottak is azok ő mellette, s nevezetesen Torniell egykor a vadászat közben találván Ferdinándot, kérte, hogy Perényivel keményen ne bánjon. De többen voltak Perényinek rosz, mint jó akarói, kik annyira tudták vinni a szelid Ferdinándot, hogy az őt maga eleibe sem bocsátotta, hanem Német-ujhelyre azon tömlöczbe küldötte, melyből ezelőtt kevés esztendőkkal halt ki Bodó Ferencz. Mikor ő fogságba esett, éppen akkortájtban szökött ki a török fogságból az ő Ferencz fia, akit ezelőtt tiz esztendő

vel adott vala maga helyett kezesül Szulejmánnak. Amely gyönyörűséget ő ezen fiának látásából vett volna, attól is megfosztották őt az ő ellenségei, és azt ő hozzá a fogságba be nem bocsátották, azt költvén felőle, hogy azt Szulejmán önként küldötte volna haza, hogy atyjának magyar vice-királyságot igérjen az ő nevében, csak hogy az Magyarországot hajtsa Szulejmán hatalma alá. Hihető az sem kevésbé nevelte az ő bánatjait, hogy 1543. eszt. két várát vette el neki, ugyanint Valpót és Siklóst. Mind magános személyek, mind Heves, Abauj, Ung és Zemplén vármegyék, mind nevezetesen 1545. eszt. a nagyszombati diéta közbevetette magát Perényi mellett Ferdinándnál, és ő mellette az egész ország nevében kezességet vállalt magára, csak hogy szabadon bocsáttassék. Az utolsónak azt felelte Ferdinánd, hogy mihelyt Perényi Egert visszaadatja, melyet ő a püspökségtől már régen elfoglalt, nem fog ő róla elfelejtkezni. Istvánffy azt írja, hogy mivel Perényi Egert sokideig minden igaz jus nélkül birta, és annak jóvedelmét húzta, negyvenezer aranyat kívánt Ferdinánd büntetésül ő tőle. Ezt a summát nem elébb, hanem 1547. eszt. küldötték fel Bécsbe, még pedig úgy látszik az esztendő vége felé. Azután való esztendőben vitette őt Ferdinánd Németujhelyről Bécsbe, hogy őt ígérete szerint szabadon bocsássa, aholottis minekelőtte elbocsátta thatott volna, már régi betegsége rajta erőt vett, és őt életétől megfosztotta, vagy márcziusban, vagy azelőtt valamelyik hónapban, mintegy hatodfél esztendeig tartott fogsága után, negyvenhét esztendő korában.

Ugy látszik, hogy az ő ügyét az is terhesítette, hogy amint Istvánffy írja, ő volt a magyar mágánok közt az első, aki először Luther, azután Calvin tudományát, nemcsak maga szította be, hanem azt az ország törvényei és a sok királyi parancsolat ellen, a maga jószágaiban is Siklóson, Sátorallyújhelyen, Terebesen, Sároson, Éperjesen, Szalánkeményen, Péterváradján, Valpó vidékén, s másuttis terjesztette; sőt Sáros-Patakon a reformátusok számára iskolát is fundált, mely ott még ma is megvagyon. Az ő udvari papjai Siklós Mihály és Sztáray Mihály izelítették meg ő vele a Luther tudományát. A Páduában is tanult Sztáray kapatta őt az olasz izlésre és ékeségre, melybe ő annyira bele szeretett, hogy azután mindég tartott maga mellett olaszizlésű férfit. A tömlőcz unalmait azzal édesítette, hogy az ő és új testamentomi jelesebb históriákat összeszedegette, azokat egy olasz festővel lefestette, maga pedig azoknak alájok verseket írogatott, melyekbe a históriákat foglalta be. Testamentomában arra intette Gábort, a maga fiát, hogy az új tudományt ő is minden erejével őtalmazza és előmozditsa. Az ő özvegye Székely Klára, haza hozatván az ő holt

testét, azt a sáros-pataki várban, abba a templomba temettette, mely ott még ma is fenáll. Bizonytalan ki koholta először azt a csak első hallásra is nevetséges hirt, hogy ő a terebesi templomban temettetett volna, és hogy ott az ő holttestét, minden esztendőben egyszer, tiszta időben, a menykő, épen a szive táján megütötte volna, mindaddig, míg azt onnan kivették.

Perényi Gábor. A közelebb leírt Péternek Székely Klárától való fia, Abaúj vármegyei főispány, a Tisza jobb partján fekvő vármegyék hadainak főkapitánya, királyi tanácsos, tárnokmester és országbírája, első Ferdinánd és Maximilián királyok idejében. Atyját követte a Calvin tudományának terjesztésében s ápolgatásában. Soha le nem törölhető mocskot ejtett azzal a maga nevéen, ha igaz felőle az, amit Bethlen ír, hogy t. i. ő a maga testvérjének Ferencznek, akit az atyjok, Szulejmán török császárnak vetett vala zálogba, és aki onnan kiszabadulván, ő vele a jószágban osztozni kívánt, vagy mérget adott be, vagy amint mások hintegették a hirt, azt a Bodrogha fulasztotta. De talán csak oda mehet ez, ahova az ő alább említendő gyilkossága. Nehéz gondolni, hogy megbocsáthatóbb bűnöket is szó nélkül nem hagyó Ferdinánd, ezt az atyai gyilkosságot, nemcsak büntetés nélkül nézte volna el, hanem annak szerzőjét s okát, oly nagy hivatalokkal is tetézte volna meg. A bizonyosabb ő felőle, hogy Eger várát, nem egyszeri sürgetés után 1549. eszt. adta vissza Ferdinánd számára, Báthori Bonaventurának. Talán ekkor vetett Báthorival bővebb ismerettséget, akivel azután 1551. eszt. egyesült erővel ment Lippa megvételeére. Egy ideig mulatott Lossonczy Istvánnal, és azzal együtt verte meg a törököket Becse alatt. Balassa Jánossal ő is elment Genuába 1552. eszt. Együtt próbálta 1554. eszt. Bebek Ferenczcel Fülel várát felszabadítani a török ostrom alól, de abban nem boldogulhatott.

Bizonytalan mi okon pártolt ő 1556. eszt. Ferdinándtól Izabellához, a Szapolyay János özvegyéhez. Talán csak azért, hogy a Ferdinándhoz hűséges Dobó Istvánon boszuját állhassa, aki akkortájtban őt Sáros-Patak iránt perbe fogta vala, és közel járt hozzá, hogy azt ő tőle elnyerje. Ha az volt célja, azt elérte, mert ő Dobót elfogta, és Izabellával tömlöczbe tétette. Az elpártolásért, még azon esztendőben elfoglaltatta Ferdinánd ő tőle, Telekesy Imre által, Zemplén és Palócz várát, melyeknek visszavételökre, midőn ő Erdélyből egy jó sereggel kijött volna, Varanónál őt Telekesy igen megverte. Azután valami esztendővel, Leleszt foglalta el ő tőle Telekesy. Mindezek arra határozták őt, hogy Ferdinándhoz visszaálljon. Aminthogy 1558. eszt. el is küldötte Barkóczy Lászlót, Oláh Miklós érsekhez, és Báthori Bo-

naventúrához, arra kérvén azokat, hogy azok Ferdinándot ő hozzá engeszteljék meg. Minekutána kegyelmet nyert, többé nem tévovázott.

Négyszáz katonát küldött 1562. eszt. a Hadad alá siető Zay Ferencz és Balassa Menyhért kezök alá. Száz tizenhatsz katonával ment el maga 1563. eszt. a Maximilián koronázása pompájának díszesítésére Pozsonba. Ugyanakkor az odavaló diéta őt rendelte ki Thürzó Ferenczhez, Révay Mihályval, és a királyi fiskussal az ország határainak Lengyelország felől való megtekintésére s igazítására. Forgách azt írja, hogy Diógyőrt hatazázezer forinton zálogosította el Maximilián királytól 1565 eszt. Mindezt a summát Gábortól, mind a többeket másoktól, azon hadnak folytatására vette fel Maximilián, melyet abban az esztendőben indított Szapolyay János Zsigmond ellen, Schwendi Lázár és Balassa Menyhért vezérségök alatt. Jelenvolt ebben a hadban Gábor is, a király táborához Kereszturba négyszáz lovassal, két annyi gyaloggal és négy ágyúval menvén Sáros-Patakról. Aztán egy oldalról ő kötte Tokajt, melyet ak kor Némethy Ferencztől el is vettek. Nagy kárt vallott Gábor maga is 1567. eszt. Ugyanis akkor a tomesvári beg Haszán, akit Szapolyay hívott vala ki Maximilián, és az ahoz hűségesekek ellen, Dédes várát őtöle elfoglalta. Egy-néhány napig állották ugyan az ő katonái az ostromot; de mikor látnák, hogy azt nem soká bírhatják, egy éjjel a várból kiszöktek. Azonban a toronyban hagyott egy-néhány kád puska-pornak, olyan kanóczot vetettek, melyet úgy alkalmaztattak, hogy az egy-néhány órákik emésztődvén, annak tüze akkor érjen a porhoz, és akkor lobbantsa azt fel, amikortájban ők gondolták, hogy majd reggel be fognak a törökök a várba menni. A észl eléretett. Ugyanis, hogy reggel a nagy hallgatást észrevették a törökök, a vár falain bemásztak, a kapukat megnyitották, és mikor már legtöbben sereglénének a torony körül, a por hirtelen felvetődik, s egy szempillantás alatt mintegy négyszázat közülök megöl. Ezt látván Haszánbeg nagy szitkozódások s átkozódások közt, a várnak megmaradt részét is lerontatta, és onnan Putnok vára ellen ment. Azottától fogva Dédes vára mind a mai napig a maga omladozásaiiban hever. Ami pedig Gábort illeti ő ugyanazon esztendőben a pozsoni diétára ment, és ott vérhasban 28. jun. meghalt, harminczöt esztendőse korában. Egy hónap mulva a sáros-pataki templomba temettetett, melyet ő a maga költségén építtetett. Amely halottibeszédet ő felette Szikszai Fabricezius Balás, a pataki professor mondott, Vitebergában (Wittenberg) nyomtatott ki, a következett 1568. eszt. Felesége az Ország Kristóf, országbirája testvére, Ilona volt, kitől semmi gyermekei nem maradtak.

Igen különös ember lett volna Gábor, ha igazak volnának azok, melyeket Forgách beszél ő felőle. Ugyanis azt írja Forgách, hogy ő annyira féltette ezt az Ilonát, a maga feleségét, hogy annak semmi férfitra nem szabad volt nézni, annyival inkább beszélni, és mikor vendége volt, akkor a felesége az asztalhoz nem ülhetett, mikor pedig Gábor onnan hazul valahová ment, az ablakokat bepecsételte, hogy azokon a felesége ki ne kandikálhasson. Továbbá azt mondja Forgách, hogy mikor egyszer Gábor körül betegségében Ilona serényen járna s forgolódnék, történetből egy Semsey István nevű ifjúhoz talált érni valami ruhája. Ezen annyira megboszankodott Gábor, hogy Ilonát éhséggel akarta megöletni, az ifju Semseynek pedig valóban mérget adatott be. De azt is mondogatta, hogy az ő halála után sem illik az ő feleségét senkinek is illetni. Ezen az okon, kevésel halála előtt, arra kérte Ilonát, hogy az ő halála után második házasságra ne adja magát, melyre midőn Ilona azt felelte volna, hogy ő a maga férjének hosszabb életet kíván, egyébiránt a jövődökről nem felelhet, annyira megharagudott Gábor, hogy a maga udvari orvosát, Balsarati Vitus Jánost, mezitelen karddal kényszerítette reá, hogy Ilonának mérget adjon, mely miatt Ilona, férje után kevésel meghalt. A meglehet, hogy mindezeket Forgách, nem maga költötte, hanem így hallotta; hogy pedig könnyen hitelt adott minden Gábor felől való rossz hírnek, annak okát könnyű kitalálni; de sok és tagadhatatlan bizonyossági vagynak a Gábor és Ilona jó házassági életöknek, és az Ilona férje halálán rendkívül való epekedéseinek és sirásinak, melyeket csak az ő 1569. eszt. 2. máj. történt halála hagyathatott el ő vele. A Gábor márvány koporsó kövére, ezek a Szikszay Balás által írt versek metszettek :

Pannoniae Proceres inter clarissimus Heros,
 Unica Spes Stirpis, lux, gloria sola Pereniae,
 Religionis honos, Patriae Pater (heu breve Regni
 Solamen) populi dubiis in rebus asylum;
 Pacis amans almae, bellis civilibus hostis,
 Imperioque bonis clemens, ut sontibus asper.
 Se curam solitus requiem praestare colonis,
 Musarum portus, tuus, o Ecclesia! vindex;
 Quo Duce Pannonicis Spes fulsit laetior arvis,
 Quo moriente labant, et squallent cuncta, videmus;
 Hic jacet ad luctum Regni Patriaeque perennem
 Illustris Gabriel procerum decus ille Perenius,
 In templo, sibi quod pridem fundaverat ipse.

Qui licet hic summis perfunctus honoribus amplum
 Jam nomen meruit, cui funera nulla nocebunt:
 Stemmatis ecce tamen fatalia stamina prisci
 Quod per sexcentos nunquam defecerat annos
 Finiit, et patriis obdormiit ipse ruinis.
 Hunc Petrus in tumulum sua clauserat ante Perenius
 Ossa parens, hanc qui vallavit moenibus Urbem (Patak)
 Clara dehinc mater Székelyini sangvinis, atque
 Barbara dicta soror, rapuit quam Parca priorem.
 Ultimus his Gabriel jungit se nominis haeres,
 Quae nunc tota domus cantat super aethera Christum.

Perényi Ferencz és Mihály. Egy pár testvérek, ezek is első Ferdinánd király alatt éltek. Izabellát, a Szapolyay János özvegyét, Ferencz elkísérte Kassáról Opoliába (Oppeln) 1152. eszt. Ugyanazon esztendőben Nagy Barabás hadnagysága alatt, huszonöt katonát küldöttek ők Egerbe, Dobó István segítségére. Mihály azutánis megmaradt Ferdinánd hűségében, de Ferencz 1556. eszt. az Erdélybe visszajött Izabellához pártolt, melyért Ferdinánd, Puchaim nevű vezére által ő tőle elvette Abanj vármegyében Nagyida várát huszaapi ostrom után. Azt írják, hogy mivel alkalmasabb vitézeket nem kapott, cigányokkal ótalmaztatta a várat, kik is minden reménységen s hitelen kívül viselték magokat, úgy hogy Puchaim már elment volna a vár alól, ha a vitéz cigányok, mint a haris, magokat el nem árulták volna. De ezek nagy kevélyen azt kiabálták Puchaim után, hogy annak köszönje, hogy az ő puszkaporok már elfogyott, mert különben az ő táborának utánaereszkednének, és azt összetörnék. Emzerént Puchaim kitanulván erőtlenségüket, visszafordult, a várat megvette, földig lerontotta, a cigányokat is mind lenyakasztatta. A következett 1557. eszt. Telekesy Imrével, együtt hadakozott Mihály a pártosok ellen, és Munkács alatt, egy a várból kijött ágyúgolyóhis ölte meg őt, feleségének Székely Katalinnak, kivel csak öt esztendeig élt, és neveletlen árváinak szomorúságokra.

Azután kevés napokkal, Ferencz ellen ment Munkács alól Telekesy, aki akkor nagy-szöllősi kastélyába rekeszkedett vala. Előre izente ki szép szóval Telekesy, hogy magát adja meg, és bizza Ferdinánd kegyelmeességére, de erővel kellett a kastélyba berontani, aholotás az ő katonáit, részszerént levágták, részszerént elfogták; magát pedig Ferenczet, háza népével együtt, a sárosi várba küldötte fogságra Telekesy, Istvánffy azt írja: hogy 1563. eszt. bocsátotta őt Ferdinánd király szabadon, és neki minden jószágát visszaadta, azt amit Szikszón birt ki-

véve, mivel már azt akkor Macedonai Péternek, a maga főkamarásának ajándékozta vala. De az is megcselekedte azt az emberséget ő vele, hogy háromezer forintért azt neki visszaadta. Ugyanazon eszt jelenvolt Pozsonban a Maximilián koronázásán Bebek Ferencz leánya, Katalin volt a felesége.

Perényi György. (Nagy-Idai) A kassai lovasságnak hadnagya volt 1575. eszt., mikor Békesy Gáspárt Erdélybe kísérte, a Báthori István vajda ellen való hadra. Mennyire óhajtott volna ő ezen hadnak Békesy részére való jó kimenetelét, onnan tetszik meg, hogy ő minden készpénzét arra költötte, sőt egy arany s ezüst edényekkel rakott drága pohárszékjét is eladta, és annak árát is oda fordította, de mind költsége, mind fáradsága füstbe ment.

Perényi János. Jelenvolt a pozsoni diétán 1576. eszt., és ott ő rendelte ki az eperjesi nyolczados törvényszékre, az ország bárói közül, Bidi Mihálylyal, Pankotay Ferenczcel s másokkal.

Peres András. Bodrog vármegye küldöttje volt Doroszlóy Jánossal a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Perneszy Miklós. A bácsi diéta ezt rendelte volt második Lajos király mellé tanácsosnak, Derencsényi Györggyel, Pakos Jánossal Ártándy Pállal s másokkal 1518. eszt.

Perneszy Farkas. Jelenvolt Csanádnál 1550. eszt. a Cserepovics Miklós megverésében, és ott a térdén olyan sebet kapott a ráczoktól, mely miatt teljes életében sántikált. Babocsai kapitány volt 1562. eszt., mikor Zriny Miklóssal s Tahy Ferenczcel a törököket igen megverte Monoszlónál.

Perneszy András. A pozsonyi diéta ezt rendelte ki Pethő Jánossal, Rajky Gáborral s másokkal az ország határának Ausztria felől való megigazítására 1569. eszt.

Perusith Gáspár. Skardonából szakadt Magyarországra, Szapolyay János idejében. Sok szép jószágot szerzett ennek Martinuzzi, György püspök, az ő sógora, a két hazában. Ő birta nevezetesen Bihar vármegyében Hosszu-Pályit nagyobb részént, mely abban az időben negyvenhárom portából állott. Jelenvolt ő 1551. eszt. Martinuzzi-val Lippa megvételében, és úgy volt a hire, hogy alattomban őt küldötte volna be Martinuzzi Ulomán basához, azzal az izenettel, hogy magát erősen tartsa és meg ne ijedjen. Őt küldötte Balassa Menyhért, Dacó Tamással, Bebek Ferencz megölésére Gyulafehérváron 1558. eszt. Lásd még Batthyány Orbán, Cserepovics Miklós.

Pesthényi vagy Püsthényi Gergely. (Martonosi). Csongrád vármegye küldöttje volt 1505. eszt. a rákosmezei diétára Déczy Gergely-

lyel és Sövényházy Istvánnal. Ott volt Tokajban 1526. eszt. a Szapolyay János királylyá lett választásakor, kihez való hűségét attól fogva mind végig hűségesen megtartotta, nevezetesen Budát 1530. eszt. Ferdinánd serege ellen derekasan őtalmazta. Mennyire bizott ő hozzá Szapolyay, abból megtetszik, hogy mikor Budáról valahová ment, Buda várát többnyire ő reá bízta. Ő reá hagyta ott nevezetesen 1540. eszt. a maga feleségét is, mikor magának Erdélybe kellett menni, a zenebona csendesítésére. Istvánffy egy Pesthényi György nevű főembert emleget, aki a Szapolyay kis árváját, Török Bálinttal s másokkal, a Szulejmán sátorába 1541. eszt. Ó-Buda alá kikísérte, de úgy látszik, hogy vagy maga Istvánffy, vagy a könyvnyomtató, ennek a Gergelynek nevét bérálta Györgyre.

Pesthényi János. Frangepán Ferencz érseknek s püspököknek kedves embere, ki is neki Pozsonban 1543. eszt. tett testamentoma szerint, nyolczvan aranyat, négy hordó bort, és egynehány lovakat hagyott. Jelenvolt Dobó Istvánnal Eger őtalmazásában 1552. eszt.

Péter. Oláhországból származott, 1019. esztendőől fogva szalai első apátúr. Sz. Istvánnál nagy kegyelemben volt, kitől a klastromnak sok szép szabadságokat nyert.

Péter. A magyarok második királya, sz. István után 1038. eszt. Lásd Gizela. Nagyon megcsalatoztak a magyarok a Péter iránt való reménységben, mert mihelyt elnyerte a koronát, a magyarok hűségéhez nem bizván, őket a tisztségekből lehányta, helyökre idegen nemzeteket tett, csak azokkal társalkodott, mind maga, mind udvari emberei, a magyaroknál akkor ismeretlen vétkekre, a fajtalan élet és erőszakos fertelmeskedésre adták magokat, az egész nemzetet csúfos szökkal illette, mely hibákról mikor megintették, csak olajat öntöttek a tűzre. A neki búsult magyarok országgyűlést tartanak, őt méltóságától megfosztják 1041. eszt., és helyébe Abát választják. De mivel ő benne is keveset, vagy semmit sem nyertek, három esztendő múlva ismét visszahívták Pétert Henrik császártól, és a királyságba visszaállították. Semmit sem tanult Péter előbbeni kárán s gyalázatján, másodizben is csak úgy bánt a magyarokkal mint először, sőt annyiival többre ment, hogy az országot 1045. eszt. pünkösöd ünnepeén egy Abától nyert aranyos lánczával Henrik császárnak, egynehány fő magyar jelenlétében átaladta, úgy mindazáltal, hogy míg ő él, addig ő lesz a király, és Henrik őt méltóságában őtalmazni tartozzék. Mihelyt ennek az országban hire lett, nem szívelhették tovább a főrendek az ő törvénytelenégeit, hanem Csanádon összegyűlvén, elvégezték, hogy Pétert ujonnan leteszik, és az Oroszországban mulató, Árpád véréből származott

herceget, Andrást híják a királyságra. Megtudta Péter ezt az összekülvést, és minthogy Henrik rajta segíteni nem érkezett, Ausztria felé kezdett szaladni, de Mosonnál kézre került, szemei világát(embertelenül megfosztatott, nem sokára meghalt 1046. eszt., és Pécsen abban a dicső templomban temettetett el, s most is abban fekszik, melyet maga ott nagy költséggel építtetett volt. Azt írják, hogy Fehérvárhoz közel, Zámor 'nevű faluban ölték volna meg őt.

Péter. Salamon király idejében főispány volt, talán Szolnok vármegyében. Ő állította fel a Tisza mellett a zaxti apáturságot, Salamon engedelmével 1067. eszt. Némelyek úgy gyanakodnak, hogy ez a Péter az Aba familiából származott volna, és hogy az a Zaxt, ahol klastromot építtetett, talán az a Sas nevű falu volna, mely most is a Tisza mellett van.

Péter. Jó magyar vitéz sz. László és Kálmán királyok idejében. Mikor a fiatal király Kálmán, az oroszok fejedelme Volodár ellen ment 1094. eszt., és azt egy Premisla (Przmysl) nevű városban megszállotta, de őt Volodár a kunok segítségével igen nagyon megverte, jelenvolt abban a szerencsétlen ütközetben ez a Péter is, és bátorságát s erejét a többek közt egy Monok nevű erős és vakmerő kún vitézen mutatta meg. Ez a Monok igen sok kárt tett a magyarokban, melyet hogy megbooszúljon rajta egy Máté nevű magyar, neki hajt Monoknak, hogy őt vagy levágja, vagy elfogja, ha szembe mer vele szállani, de Monok, Máté előtt megszaladt, és futtában hátra lő egy nyilat, mely olyan veszedelmesen találta a Máté lábát, hogy Monok visszafordulván, őt minden bizonynyal megölte volna, ha mások meg nem mentették volna. Azután ez a Péter rugtatott Monoknak. Másodszor is előveszi Monok a maga hadi mesteriségét, megszalad Péter előtt és hátra lő, de most a célzt elhibázván, míg másodszor lőhetne, Péter mellé ereszkedik, őt oldalba döfi, és fülénél fogva a királyhoz visszaviszi. Talán e volt az a Péter, aki sz. Lászlónak udvari embere (minister) volt, és egy diplomában van róla emlékezet, melyben a kalocsai és pécsi püspökök közt támadt pert a király eligazította 1098. esztendőben.

Péterffy Miklós. Zsigmond király idejében hadi vezér volt. Kétszer ütközött meg a Temesközön a törökökkel, és mind a kétszer nyertes volt, de nema lehet egyiket is meghatározni, hanyadik esztendőben. Mikor másodszor hadakezött velők, sötét éjjel igen véletlen támadta meg őket. Hogy pedig az ő katonái egymást a sötétben a törököktől megkülönböztethessék, azt parancsolta katonáinak, hogy a hadakozásban szüntelen ezt kiabálják: „Isten szent Mihály!“ melyet

a törökök hallván, azt ők is meg akarták tanulni, hogy a magyarok kardjától megmenekedhessenek, de csak ezt az utolsó szót Mihály tanulhatták meg, azt eléggé kiáltozták is, de épen az lett nekik a megölő sibbolet. Bir. 12. 6.

Pete. Főispány volt Salamon király idejében, de hol? bizonytalan. A zasti apátúrság diplomájának aláírta a maga nevét 1067. eszt. Abbanis van róla emlékezet, melyet sz. László Istvánnak, a pécsi püspöknek adott 1083. eszt.

Pete Imre. (Hetesi). Itélő mester és királyi-fiskus Maximilián király idejében. A pozsoni diéta 1569. eszt. őt rendelte ki Kapitányffy Istvánnal s másokkal az országhatárainak Stiria s Karniolia felől való megvizsgálására. Azután őt esztendővel újra holmi peres dolgok eligazítására neveztetett ki a diétán.

Petes. Sz. László királynak udvari embere volt, amint mutatja az a királyi levél, melyben sz. László eligazítja azt a pert, mely támadt volt a kalocsai és pécsi püspökök közt, az ő megyéjöknek határa iránt 1093. eszt., és amelyben a pécsi püspök ügye ítéltetik igazabbnak.

Petina Péter. Negyedik Béla idejében élt. István, a Béla fia, aki atyja életében erdélyi herczeg, és Magyarország némely részeinek, s nevezetesen Zemplén vármegyének ura volt, ennek a Péternek adott ugyan Zemplén vármegyében 1263. eszt. valami Szomothor nevű magva szakadt jószágot, sok rendbeli szolgálatjáért, és a pataki plébánusra Jánosra bízta, hogy azon földnek határait ujítsa meg, és úgy adja által Petina Péter mesternek. A mester titulus abban az időben nagy embereké volt.

Petina Péter. A közelebb irt Péternek fia. Átkozott emlékezetű hűségtelen embernek nevezi őt első Károly király, egy 1321. eszt. költ levelében, melyben őt minden jószágaitól, nevezetesen Purustyán vagy Borostyán várától Zemplén vármegyében megfosztja, ezeken az okokon, mert Galicziából egy herczeget hozott volt be az országba, és azt Károly helyébe királylyá akarta tenni; ezenkívül mikor Dósát, az erdélyi vajdát, egy Moys vagy Móses nevű pártos ellen küldötte volna Erdélybe, ez a Péter sok embert maga mellé szedett, és azokkal együtt a pártos Móses mellett hadakozott, a király népe ellen. Más vezetékneve Pánky volt ennek a Péternek. Két fia maradt, Péter és Máté, és ezek lettek a Palóczy familia törzsokei. Lásd Palóczy.

Pethő János és Tamás. (Gersei). Az oda felebb irt Nádasdy László és Dienes édes atyjoknak, Andrásnak, egy Lőrincz nevű testvérje volt.

Ennek a Lőrincznek Márk nevű fiától, Péter nevű unokája lett. Ezt a Pétert nevezték először magyarosan Pethőnek. Ennek a Péternek, vagy Pethőnek fiai voltak János és Tamás. Innen látni való, hogy a Pethő familia egy törzsből származott a Nádasy familiával. Azokban a sűrűsávos időkben, melyekben némely nyughatatlan magyarok a Kis Károly fiát Lászlót, a nápolyi királyt akarták az országba behozni, és Zsigmond helyébe királynak tenni, ez a két testvér, igen hűségesen hadakozott Zsigmond király mellett. János ugyan a Zsigmond oldala mellett mindenkor jelen volt, Tamás pedig a Gara Miklós zászlaja alatt vitézkedett a László pártfogói ellen. Ezen ő hűségök jutalmául, amely Komend nevű várat, Zala vármegyében, András és János nevű pártosoktól elvett Zsigmond, azt Pethő Jánosnak és Tamásnak adta 1408. eszt. Jánosnak három fia maradt, Dienes, László és Péter.

Pethő László és Péter. Mindketten a közelebb említett Jánosnak fiai, Zsigmond, Albert és Ulászló királyok alatt, Zala és Vásvármegyei főispányok. Mindketten hűségesen hadakoztak Zsigmond alatt Csehországban a hussziták ellen. Péter mindenütt követte Zsigmondot oláhországi s más utazásaiban. Albert király Vasvárt ajándékozta nekik 1438. eszt. Sokat munkálódtak benne 1449. eszt., hogy első Ulászló a királyságban erős lábra állhasson, és épen azért ajándékozott nekik Ulászló Budán egy köházat, melyet egy Farkas nevű, ő ellene járó embertől vett vala el, mint felség ellen vétőtől. Minekutána a jószágon egymással megosztottak, Péternek a magyar, Lászlónak pedig a tótországi birtokok jutottak. László fiai István, Miklós és György. Péter gyermekei Dorottya, Rozgony János felesége, György és János.

Pethő György. (Gersei). Péter fia, János unokája. 1506. esztendő körül virágzott. Feleségétől, Butkai Katalintól, Buzlay Balás özvegyétől, négy gyermeke maradt, u. m. Péter, János, Antal és Dorottya.

Pethő János. (Gersei). György testvére, Péter unokája, második Ulászló király feleségének Annának udvarnokja, annak halála után pedig, annak két királyi hercegecskéinek, u. m. Lejosnak és Annának hóp mestere. Egy királyi levelet adott ennek Ulászló 1507. eszt. Sztrapkó várában, melyben az ő familiáját arról dicséri, hogy abban csak egy embert sem lehet találni, aki valaha királyához való hűség telenséggel bélyegezte volna meg magát, ha szinte a magyar királyokról való minden könyveket felhányja is az ember, melyek a királyi leveles tárban vagynak. Talán ide czélozott hát az a valaki, aki a Pethő familia dicséretére ezt a verset írta :

Acta licet bellis; titulis, et honoribus aucta;
Non habuit maculam laus Pethőana suam.

Továbbá azt magasztalja Ulászló Jánosban, hogy miolta az ő néhai felesége Anna Magyarországra jött, attól fogva, annak haláláig, mindig példás hűséggel viselte ő a körül a maga hivatalát, és épen a vette arra Ulászlót, hogy Anna halála után, mikor másokra az ország jóvedelmeire s a maga kincseire való vigyázást bízta, akkor azokat, akik ő előtte minden kincsnél drágábbak, t. i. a maga gyermekeit, a János gondviselése alá adta, s minthogy ő azt mindaddig oly fedhetetlenül viselte, hogy már különben kívánni sem lehet, tehát ezt a hivatalt, e napságtól fogva, örökösé teszi ő nála, és soha társat sem fog ő melléje tenni. Hogy pedig ez a királyi szeretet s az ő szolgálatjával való teljes megelegedés, az ő familiájára is kiterjedjen, és annak diszére legyen, annak eddig való czimeréhez (mely eddig koronás oroszlánból, egy viaskodásra felágaskodó szárnyas sarkányból, egy zsombokról füvet csipkedő ruczából, és a holdnak két szarva közt csillámló, két csillagból állott) hozzáadja Ulászló a maga, aranyos királyi székből álló, melléhez felemelt jobb kezében keresztrel diszeskedő almáját; bal kezében pedig királyi pálczát tartó, lebecsátott üstökű, koronás képét, mely felett a levegőben ismét egy másik korona lebeg; a királyi széknél jobb oldala felől a kis Lajos, bal felől pedig a kis Anna herczegasszony álló koronás képeiket. Elkísérte volt Pethő ezeket a hercegeket 1515. eszt. Bécsbe Maximilián császárhoz, mikor azokat Ulászló oda azoknak házasságok dolgában elvitte. Ennek a Jánosnak Ferencz nevű fia maradt.

Pethő Péter. (Gersei). Györgynek Buthkai Katalintól való fia. Ez a Péter az 1542. eszt. februariusban Beszterczebányán tartott dietán arról panaszkodott s protestált maga s testvérei nevében, hogy Kecseth Márton a veszprémi püspök, ő tőlök a felebb való esztendőkből erőhatalommal elvette Tadika vagy Tátika nevű várukat, az abban lévő ágyukkal s levelekkel együtt, és azt a hozzá tartozó jusokkal s jóvedelmekkel együtt mai napig maga kezénél tartja. Más oldalról azt sem tagadta Péter, hogy ő is a maga testvéreivel a veszprémi püspökséghez tartozó Egerszeget és Novát elvette volna, de azt mondotta, hogy mikor ő azokra tette a maga kezét, már akkor azok nem a püspök, hanem más hatalma alatt voltak. Azonban olyan kinyilatkoztatást tett Péter, maga s testvérei felől, hogy már ők ki-boesátják kezökből a püspöknek Egerszeget és Novát, ha szinte a püspököt reáviszi is a lélek, hogy Tátikát nekik vissza ne adja.

Pethő János. (Gersei). Györgynek Buthkai Katalintól való fia. Őt fiút nemzett 1. Gáspárt, aki Dobó Istvánnal igen vitézül ótalmazta Egert 1552. eszt., melyért a királytól egynehány falut kapott. 2. Mihályt, aki Simontornyanál esett török fogságba 1578. eszt. 3. Balást. 4. Pétert. 5. Pált.

Pethő Antal. (Gersei). Ez is Györgynek Buthkai Katalintól való fia, két fiút hagyott; Ambrust és Pált. Ambrusnak két leánya volt: Éva és Zsuzsanna.

Pethő Ferencz. (Gersei). A hópemester János fia. Raskay Balás leányától Margittól ezek a gyermekei lettek. 1. Boldizsár, aki 1544. esztendőájában mag nélkül halt el. 2. Gáspár. 3. Orsolya, Forgách Péter házastársa. 4. Anna, aki először Csáky Ferenczhez, másodszor Fancsy Györgyhöz ment férjhez. 5. János, a szentelt vitéz.

Pethő János. (Gersei). Ferencz fia, János unokája, szentelt vitéz, főpohárnok, kamarás, tanácsos, kassai, soproni, komáromi, zólyomi kapitány, a Duna melléki hadak főkapitánya, első Ferdinánd, Maximilián és Rudolf királyok alatt. Első Ferdinánd udvarában nevedett. Első ifjúságában ötödik Károly császár seregében tanulta a katonaságot Flandriában. Azon magyar seregben, melyet először ugyan Nyáry Ferencz, azután pedig Bakics Péter vezérelt 1547. eszt. a németországi ügy nevezett smalkaldi hadra, ezé a Jánosé és Horváth Bertóké volt kétszázötven ember. Az ő és Bertók hadnagysága alatt maradtak azok mindaddig, míg aztán mindnyájan győzedelmesen jöttek onnan vissza. Minekutána a magyarok Mühlbergnél a szász választó fejedelmet nemcsak megverni segítettek volna, hanem azt el is fogták, ötödik Károly császár, az ott lévő főbb magyarokkal oly lebecsátkozva beszélgetett, hogy azoknak kezeit is megfogta, és őket arany lánczokkal megajándékozta, mint cselekedett p. o. ezzel a Jánossal is. Minekelőtte pedig a győzelem helyéről a magyarok Csehország felé visszaindultak volna, szabadságot nyert magának ez a János, a Károly császár előtt való szólhatásra, amikor aztán ő magyar nyelven egy beszédet mondott el, minden magyarok nevében, a császár előtt, melynek veleje, amint Istvánffy írja, e volt: „Győzhetetlen császár! nálunk nélkül is bölcsen tudod, mely sebes lépéseket teszen a mi magyar hazánk a maga utolsó veszedelme felé, úgy hogy hacsak Isten után Te nem sietsz a mi ótalmunkra, nemcsak mi leszünk oda, hanem a Te örökséged Ausztria is, sőt az egész keresztény világot és vallást veszedelem fogja fenyegetni. Nem egyszer látogatta már meg a mi fene ellenségünk a török Ausztriát is, és ha a Te jövedelednek s nevednek dicsőséges híre őt abból ki nem rettentette volna, azt semmivé tette

volna. Az alatt, hogy te Afrikába vitted által győzedelmes fegyveredet, felnyitl a mi ellenségünk szeme, és királyaink dicső lakóhelyét Budát, nem fegyverrel, hanem csalárdsággal elfoglalta (1541. eszt.) Azután a francia király ösztökélésére ismét elvette három derék városunkat, sokakat rabszjira kötözött nemzetünkéből, és már ugy látszik, hogy Németország meghódoltatásához is nem kis reménységet lehet olvasni Szulejmán szemeiből. Annak a mi hazánknak, amely ezelőtt való időkbén oly virágzó, nagy cselekedeteiről oly híres neves volt, és dicsőségével az egeket látszott verdesni, de amely már most ugy össze van szagatva, és eltapodva, hogy az őt nézőknek egész főcsóválásával és könnyhullatások árasztójává lett, egyedül csak Te benned maradt utolsó reménysége. Te aki a félelmet nem ismered, Te aki a mások előtt lehetetlenek tetsző dolgok végrehajtásában olyan gyakorlottságot szerzettél magadnak, melyet mások csak bámulni, de megfogni nem tudnak. Te vagy csak egyedül hatalmas minket ebből a nyomorúságok örvényéből, és ama rémitő bestiáknak a törököknek fogaik közül kiragadni. Ezt kívánja Te tőled az egész keresztyénség, ezt óhajtja s kéri tőled, az ime itten jelenlévő Ferdinánd, a Te öcséd, ami királyunk, ezért esdeklünk s könyörgünk mi is szegény magyarok Tenéked, kegyelmes térdeidhez borulva. Hassa meg és indítsa fel erre a Te szivedet, az a sok keserves sóhajtozás s könnyhullatás, melyek Te hozzád, az őket kitekerőkön való boszúállásért minden felől kiáltoznak. Reá fog erre Téged segiteni az Isten, és minden ő szentei, akik mindeddig oly hűséges segédeid voltak stb.” Hogy ezt az ő beszédét Oláh Miklós megtolmácsolta a császárnak, az annak summáját megértvén, ugyan Oláh Miklós által, summásan azt felelte Pethőnek s a többi előtte álló magyaroknak: hogy az ő keresztyén világ csendesége körül való munkásságának s fáradozásinak nyilván való tanui, az ő Görögországban, Pelloponesusban, Illyriában, Ausztriában s Afrikában viselt dolgai; de mindeddig őt jó célja elérhetésétől a francia király galibái visszarántották, mindazáltal teljes erővel azon lesz, hogy minden akadályokat elhárithasson, és a maga jóltétvőségének első tárgyaivá a magyarokat tehesse.

Minekutána Izabella általadta Erdélyt Ferdinándnak, Báthori Bonaventúra Lippa várát ennek a Jánosnak gondviselésére bizta 1551. eszt., de amelyet ő nem sokáig tarthatott Ferdinánd hatalmában. Ugyanis Izabella állapotját megértvén Szulejmán török császár, Mohammed beglerbeget hatvanezer emberrel indította Erdély felé, ki is minek utána Csanádot stb. megvette volna, a lippai lakosok annyira megfélemlettek, hogy Jánost magok fenyegették, ha a várat a törökök

elérkezése előtt oda nem hagyná. Minthogy kicsiny erővel volt János, kénytelen volt onnan kiköltözni. Jó idején eleibe küldötték a lippai lakosok, magok főbiráját a beglerbégnek a vár kulcsaival, melylyel azt nyerték, hogy az őket a prédálástól megkimellette, de azonban Ulomán basát ötezer törökkel a várba beszállította.

A pápa követé Jánost is megkérdezte egyebek közt Sopronban, a Martinuzzi György halála iránt 1552. eszt. Őt küldötte volt Ferdinánd Erdélybe 1556. esztendőnek elején, hogy ott az Izabellához hajló urakat tartóztassa amint lehet Ferdinánd hűségében, de fáradtsága hijába esett. Ugyanazon esztendőben Nádasdy Tamással együtt hadakozott a törökök ellen Babocsánál s másutt. Dersffy István helyébe kassai kapitányt tette őt Ferdinánd 1558. eszt., Telekesy Imre mellé, kivel még azon esztendőben, derekasan megverte a törököket, Kaza nevű faluhoz közel. Szerencsétlen volt 1559. eszt. Bebek Györggyel Szerencs ostromlásában. Ugyanis a tokaji kapitány, Némethy Ferencz, igen véletlen ütött setét éjjel reájok, őket megszalasztotta, maga Pethő is kapott egy kis sebet, melylyel Gönczre futott. Ugy látszik nem kassai, hanem komáromi kapitány volt már 1562. eszt., mikor négyszáz válogatott és igen csinosan öltözött magyar huszárt vezértelt Prágába, a Maximilián cseh királylyá való koronázása pompájának fényesbitésére. Ugyanazon esztendőben az Izbugyay familia jószágait, Kassa körül, neki és Forgách Simonnak ajándékozta Ferdinánd, melyek mostanában szállottak vala a királyi fiskusra. Negyven katonával ment 1563. eszt. Pozsonba, a Maximilián koronázására, ahonnan őt küldötték a rendek Zay Ferenczczél, az ország bárói közül Bécsbe, Veráncsics Antal és Bornemisza Gergely püspökökkel. Az akkori pozsoni diéta, őt rendelte ki Forgách Ferencz püspökkel, és Hasághy Imrével, az ország határának Ausztria felől való megtekintésére s igazítására.

Még kassai kapitány korában, valami izetlenség történt vala ő közötté, és a Maximilián udvarában mulató spanyol főember, Perejra Menyhért között. Az említett diéta alatt Pozsonban a piacon összelálkózván ez a spanyol Pethővel, a ruhája alá rejtett bottal, Pethőt a jobb fülén felül, orozva megsebesítette, s azzal hevenyében útát veztetett, és sok bujdokkási után, Olaszországba verekedett. Onnan írt Pethőnek, hogy Majlandban meg fogja várni a Pethő levelét, melyben ha őt bajvívásra hívná, tehát nem fogna annak elbontója lenni. De könnyű volt már oly meszszirol, akár pennával, akár karddal veszekedni. Azonban Ferdinánd, minden maga birodalmaiból számkivet-

tette a spanyolt, ki is azután nem sokára Málta szigete ostromában esett el.

Mig Maximilián király 1566. eszt. Győr alatt táborozott, az alatt Pethő, mint a komáromi hajós seregnek kapitánya, szüntelen a Dunán állott harmincz hajóval, és az esztergomi törökök hajós seregét szemmel tartotta. Valamint ezelőtt, ugy ezutánis jelen szokott lenni az országgyűlésein, és ott, hol az ország határainak megtekintésére, hol pedig a nyolczados törvényszékekre rendeltetett ki. Minekutána a sztropkói uradalmat maga s maradéki számára több jóságighoz megszerzette s ragasztotta, Bécsben ötvenhárom esztendőskorában meghalt 1578. eszt. 22. jan., és ugyanott a sz. Ágoston szerzeteseinél takarítatott el. Feleségétől Zinzendorf Erzsébettől három fia maradt, u. m. Ferencz, aki jászói prépost lett, Gáspár és István.

Pethő Gáspár. (Gersei). A közelebb irt szentelt vitéz János testvére, és így Ferencznek Raskay Margittól való fia. Devecseri Csoron Annától három gyermeke maradt u. m. Margit, Kristóf és Mihály.

Pethő Kristóf. (Gersei). A közelebb irt Gáspár fia. Egy nagy vitéz, aki kétszer vivott bajt török bajnokkal, és mind a kétszer győzedelmes volt. Utoljára csakugyan törökök által kellett neki meghalni 1600. eszt., mikor Murát basa Bolondvárát megvette. Bezerédj Katalintól két leánya maradt, ugy mint Katalin, aki Bakacs Sándorhoz, és Sára, aki Darabos Jánoshoz ment férjhez.

Pethő Mihály. (Gersei). Ez is Gáspár fia, Kristóf testvére, aki vel együtt birta a tátikai, kemendi és razi uradalmakat. Sitkey Annától, István nevű fiát hagyott, de aki mag nélkül halt meg.

Pethő Miklós. Annak a Lászlónak fia, akiről felebb iratott, hogy mikor Péterrel a maga testvérijével megosztozott, neki a tótországi birtokok jutottak. Öt fia maradt, u. m. Péter, aki 1497. eszt. virágzott, Tamás, akinek 1502 eszt. Sulyok Gábor leánya volt a felesége. Miklós, István, Ferencz.

Pethő Miklós. A közelebb irt Miklós fia. Hét gyermeke maradt u. m. György, Tamás, Benedek, Gábor, Kristina, Herczeg Miklós felesége, Ferencz és László.

Pethő György. Az épen most említett Miklósnak első fia. Hat gyermeket hagyott maga után 1. Zauzsannát, Alaghy Gáspár feleségét. 2. Katalint, Bánffy Gáspár élete párját. 3. Tamást. 4. Gábort. 5. Magdolnát, Keglevics Simon házastársát. 6. Miklóst.

Pethő László. A közelebb irt Györgynek testvére, Miklósnak utolsó fia. Ennek három fia maradt, u. m. Gergely, aki a magyar

krónikát írta; Kristóf és János, akinek Bedekovics Dorottya volt a felesége.

Petrovich Péter. (Suráklini). Posega vármegyéből származott, atyafisága volt a Szapolyay familiával. Hibáznak akik az ő nevét Vics Péternek írják. Ő volt az a szerencsés vitéz a Szapolyay János táborában, aki a paraszt kuruczoknak fővezérjét, Székely Györgyöt, Temesvárnál lováról letaszította és elfogta 1514. eszt. Ott volt Tokajban, mikor Szapolyay Jánost királynak választották 1526. eszt., kihez való hűségében mind végig meg is maradt. Szemmel látó tanúja volt ő annak a rettentő pusztításnak, melyet Mehmedbeg török basa 1531. eszt. tett Budához nem messze, aki pedig olyan színnel jött vala az országba, huszonöt vagy harmincezered magával, hogy Szapolyayt akarja segíteni s ótalmazni. Eleve tudta Szapolyay a Mehmedbeg czélját, azértis személyesen kérte őt, hogy az ő jobbágyainak kedvezzen; azonban mellé adta ezt a Petrovichot, hogy ez vezesse el őt Morva és Ausztria felé, ahol több prédát reménylhet, de a basa, noha esküvéssel fogadta, az országból ki nem ment, hanem heted napra, legalábbis nyolczvanezer fogoly rabbal jött vissza Budához, kiket azután magával az országból ki is vitt.

Megérezvén Szapolyay 1540. eszt. a maga halálát, Petrovichot tette a maga fia tutorának, Martinuzzi György püspökkel és Török Bálinttal. Ő reá különösen a temesvári bánságot bizta. Nagy hűséggel is ótalmazta ő a Szapolyay özvegyének, Izabellának, és annak árvájának pártját, nevezetesen 1541. eszt., mikor Roggendorf Budát ostromlotta. Ő is elkísérte volt ugyanazon esztendőben a kis árvát a Szulejmán sátorába; minekutána pedig Szulejmán Budát elfoglalta, Izabellával együtt Erdélybe ment. Sokat ellenkezett ő ott, az Izabellát orránál fogva hurczoló Martinuzzival, mindaddig, míg az mind őt, mind Izabellát onnan kiolvasta 1551. eszt. Minekutána Kolosváron maga Izabella általadta Ferdinándnak Erdélyt, ugyan maga irt Petrovichnak is Temesvárra, hogy mind azt, mind Lippát, Karánsebest s Lugost adja a Ferdinánd biztosainak. Megeselekedte azt, ha mind bánatos szívvél is Petrovich; de mikor Lippáról kijött, azt mondotta, hogy ő kész lesz annak az embernek lovásza lenni, aki a mondott várakat, csak két esztendeig is a török császártól meg tudja ótalmazni. Mindenütt hűséges bujdosó társa volt ő Izabellának. A mondott várak helyett Munkácsot adta neki Ferdinánd. Bethlen azt írja: hogy őt Izabella 1553. eszt. Erdélyen keresztül Konstantinápolyba akarta küldeni, ahova ő el is indult, de meghallván, hogy Ferdinánd Tahy Ferencz által őt

el akarja fogatni, visszament Lengyelországba. A bizonyos, hogy ő ebben az esztendőben lármát akart indítani, mind magyar, mind Erdélyországban, de nem boldogulhatott benne.

Csakugyan küldött ő Izabella és maga nevében, három követet Szulejmán török császárhoz, kiknek egyike lengyel, ketteje pedig magyar volt. Ezek 1554. eszt. 8. jan. érkeztek Konstantinápolyba. Mint-hogy a császár Ázsiában hadakozott, öt nap mulva oda indultak a követek utána. Nyolczszáz aranyat érő selymet és posztót vittek annak ajándékba. Kívánságok ezekből állott: hogy Szulejmán békességet ne kössön Ferdinánddal, se annak Erdélyt oda ne engedje; annak követeknek se hidjen, mert azok csalárdtságban járnak; parancsoljon a budai és temesvári basáknak, hogy azok Petrovichnak segítséget küldjenek, melylyel Erdélyt visszavehesse; hogy Szulejmán a Ferdinánd követeit, Veráncsics Antalt és Zay Ferenczet Konstantinápolyból sehova se bocsássa; hogy Szulejmán adja vissza Izabellának Lippát, Solymost, Csanádot, Csállját, Fellakot, Nagylakot, Szolnokot, hogy így mind a magyarországiak, mind az erdélyiek, annál nagyobb bizodalommal állhassanak Izabellához Ferdinándtól. Épen akkor érkezett volt oda a francia követ is, még pedig ami különös, magyar ruhában, és ez is elment a Petrovich követekkel Ázsiába. Erre a volt bizva, hogy az Izabella ügyét Szulejmán előtt előmozditsa; továbbá hogy az Izabella fia Zsigmond ne a Ferdinánd leányát Joannát, hanem a francia királynak egy hugát vegye feleségül s a t. Aleppóban találták a követek Szulejmánt, ki is Lugost és Karansebest Petrovichnak általengedte, még pedig azt a háromezér aranyat is neki odahagyván, melyeket azoktól ígért, hogy fog Szulejmánnak esztendőnként fizetni. Ezenkívül parancsolt a budai és más basáknak, hogy Petrovichot segítsék.

A basákhoz való biztában, be is jött Petrovich az országba, és a Tiszához nem messze, Szeghalom nevű falunál szállott meg; de mivel a budai basa késett, Tahy Ferencz pedig nagyobb erővel ment ő ellene, mint az ővé volt, különben is az idő ősze felé lévén, jobbnak ítélte Petrovich Lengyelországba visszamenni. Onnan azután a maga ujonan nyert jószágaiba, Lugosra és Karansebesre ment Oláhország felé Petrovich, és ott ráczokat és törököket, s hihető a közelebb lévő vármegyékből magyarokat is szedvén össze, azokkal 1556. eszt. tavasz felé Erdélybe indul, seregének egy részét Déva megvételére küldi; maga pedig a más részzel Szászsebest elfoglalja, és ugyanoda márt. 8. napjára az erdélyi rendeket diétára hívja, akikkel azt végezi, hogy a Ferdinándhoz járó követeknek visszajövetelét meg sem kell várni, hanem hogy a Szulejmán fegyverét el lehessen kerülni, Izabellát az or-

szágra vissza kell hívni. Ugyanezen gyűlés Petrovichot királyi helytartónak tette, míg Izabella visszaérkeznék. A többek közt azt is reábizta ez a gyűlés Petrovichra, hogy aminémű dézma, buzák, borok és egyebek vágnak ebben az országban — püspök uram számára, ezeket is foglaltassa el locumtenens uram. Többnyire minden várakat elfoglaltatott volt már akkor Petrovich, mikor aztán októberben Izabella bement Erdélybe, kinek ő Désig ment eleibe. Alig örülhetett esztendeig Petrovich Izabella szerencséjének, mert 1557. eszt. 13. oktob., több mint hetven esztendő korában, Kolosváron meghalt, és ugyanott el is temettetett. Holtáig nőtelenkedett. A Luther tudományának nagy kedvelője és előmozdítója volt, melyet Lippay Kristóf és szegedi Kis István, Vitembergában (Wittenberg) tanult emberek által terjesztetett Temesváron, mind a templomban, mind az oda való iskolában. Forgách azt írja, hogy mikor Izabella Bebek Ferenczet megölette, akkor Petrovichot is minden bizonynyal megölette volna, ha élt volna, mivel ő is sürgette, hogy Izabella a maga fiát keze közül bocsássa ki, hogy szokják a nagy világhoz és az uralkodás nehéz mesterségéhez.

Pilátus András. Semsey-Farkas udvarában lakott. Valami dogban épen Velika vára környékén járt ő, mikor az ott koválygó törököktől való féltében, több vidékbeli falusi emberekkel együtt, ő is Velika várába vette magát 1544. eszt. Mikor aztán a törökök Velikát ostrom alá fogták, ez a Pilátus reábeszélte az oda szaladt parasztokat, hogy az őrző katonák ákaratja ellen is a várat adják fel, aminthogy fel is adták. Mikor már jutalmat várnának a parasztok az árulásért, őket a törökök mind lemészárlották, és Pilátust is, az őrző sereget pedig jó váltságért szabadon bocsátották.

Piros Péter. Ama nagy vitéz Miczbán György mellett katonáskodott és vitézkedett negyedik László király idejében, és neki sokszor nagy segítségül volt. Jelenvolt nevezetesen a kunok és cseh király Ottokár ellen való hadban, ahonnan sok sebet, mint bátorságának megannyi pecséteit, hozott haza. Az ő hűségét ezzel kívánta visszapótolni Miczbán György, hogy Enyiczke nevű jószágának egyrészét örökösen neki adta 1288. eszt.

Podjebrád Katalin vagy **Kunigunda.** Mátyás király első felesége, György, cseh királynak, Sternberg Katalintól való leánya. Még királynak sem választatott Mátyás, mikor Podjebrád György, a cseh gubernátor, ezt a maga leányát neki ajánlotta feleségül, Mátyás pedig ebbeli háládatosságból, hogy fogságában a gubernátor ő vele nagy emberséggel bánt, magát annak magához vételére örömet ígérte. Mi-

kor aztán 1458. eszt. Mátyás királynak választatván, Magyarországra haza jött, a gubernátor őt Straznitz városáig elkísérte, és ott levelet vett Mátyástól afelől, hogy fogadását meg nem másolja, hanem esztendő alatt Katalint haza hozatja, és magyar királynénak fogja koronáztatni; ha hogy pedig ígértétől elállana, akkor százezer arany forintot tartozik fizetni a gubernátornak. Ezen levélnek mind az ő édes anyja Szilágyi Erzsébet, mind annak testvére Szilágyi Mihály, mind más főemberek aláírták magok nevét. Hasonlóképen a gubernátor is azt ígérte, hogy ha esztendő alatt a maga leányát Pozsonba nem hozza, a százezer aranyat megfizeti. Mindazáltal ezen házasság 1461. eszt. ment tökéletességre, minekutána Mátyás Trencsénben költ levelevél magát arra kötelezte, hogy az összeesküvés után is két esztendeig Kunigundával egy ágyban nem fog hálni, hanem ha az ő édes anyja Szilágyi Erzsébet és a főrendek azt az időt megelőzni szükségesnek ítélendik. Ezenkívül Ó-Budát, Diós-Győrt, Csepel szigetét, és esztendőnként hétezer aranyat ígért Mátyás jegyesének az említett esztendőben, Pálfordulása napján. Azután május első napján jött Kunigunda Trencsénbe, onnan Budára Mátyáshoz, ahol három egész esztendőt sem töltvén házasságban, meghalt 1464. eszt. száraz betegségben, semmi gyermeket maga után nem hagyván.

Podmaniczky Balás. Mátyás király idejében derék magyar vitéz volt. Ő őtalmazta meg 1565. eszt. Nagy-Szombatot, mikor azt Svela meg akarná venni. Lásd Svela. Azután való időkben sokszor becsapkodott Morvaországba, és a morváknak visszaadta a kölcsönt, akik Magyarországra jártak pusztítani és prédálni, egy morva főember, Sternberg Máté vezérjök alatt.

Podmaniczky László. Felesége Országh Mihály palatinus leánya Ilona volt, kit 1494. eszt. hagyott özvegyen.

Podmaniczky János. (Podmanini). Főkamrás mester fővel irta maga nevét alá, az 1505. eszt. a rákosmezején tartott diéta végzésének. Az ő felesége is Borbála, az Országh Mihály leánya volt.

Podmaniczky Mihály. A Tolnán 1518. eszt. költ törvényeknek hetedik cikkelyében, ez a Mihály rendeltetett ki a mindjárt emlitendő István püspökkel, a bolondóczy Bánffyakkal, az Országhokkal, és más felsőbb vármegyei urakkal, némely Morvaországban pártoskodóknak megzabolázására, de micsoda kimenetellel, nem tudhatni. Idejében elment ez a Mihály a mohácsi szerencsétlen hadra 1526. eszt. Tomory Pálhoz. Őt küldötték Tomory Pál és a többi ütközetet óhajító magyarok Mohács alól egy éjjel, amár különbenis oda közelítő, Mohács és Batasek körül járó Lajos királyhoz, azzal az ízettel, hogy

már Szulejmán török császár a Dráván seregének nagyobb részét általszállította, azért is az ütközetet elkerülni nem lehet; siessen tehát a király ő hozzájuk, a jobb móddal eshető ütközet felett való tanácskozására. Amely órában a királyhoz érkezett Mihály, ugyanazon órában mindjárt küldötte a maga kancellárját Brodaries Istvánt Tomoryhoz és a többiekhez, hogy az ütközetet halasszák, de mind haszontalan. Elesett Mihály is ebben a veszedelemben. Feleségétől Tarczay Katalintól Rafael nevű fia, talán János is, és Sára leánya maradt.

Podmaniczky István. (Podmanini). Nyitrai püspök lett 1505. eszt. Thurzó Zsigmond helyébe. Ő koronázta fel Szapolyay Jánost királyságra, de csak kénytelenségből 1526. eszt.; alattomban pedig első Ferdinándhoz vonzott, kitől ezen cselekedetéről engedelmet is kért. Ferdinánd Bécsben 1527. eszt. 29. júl. költ levele által engedett meg neki. Hogy ő így vadászta Ferdinánd gráciáját, abban semmit sem tudott Szapolyay, még áldozó-csőtörtőkön való szombaton. Ugyanis akkor küldött neki Budáról egy levelet, melyben őt, mint még maga hívét, úgy inti, hogy a nyitraiak szabadságát ne bizgassa, és azokat régi szokása szerint ne rongálja. Azonban Ferdinánd 20. aug. Budára jött, és september első napjára ugyanoda diétát hirdetett; amikorra István püspök is ott megjelent, azután pedig 3. nov. Ferdinánd fejébe is ő tette Fehérváron a koronát. A régi szokás szerint háromszor kérdezte meg Báthori István palatinus a rendeket, tetszik-e nekik Ferdinánd királynak? István püspök amint jó magasan tartotta annak feje felett a koronát, azt minden kérdésre alább-alább bocsátotta, mindaddig, míg aztán az utolsó kérdésre azt annak fejébe nyomta, a királyi pálczát jobb, az arany almát bal kezébe adta, a sz. István kardját oldalára felkötötte, és a több czeremóniák után az urnak testével táplálta. Másnap ugyanaz ő szerencséje volt Annát is, a Ferdinánd feleségét egy más koronával magyar királynévá tenni. A szalkai apát-urságon való jus patronatust, melyet csakugyan 1228. esztendőájában, Jakab nevű nyitrai püspök állított vala fel, ennek az István püspöknek és minden ő utána következőknek örökkésen általadta Ferdinánd 1528. eszt. Pozsonban 29. nov. költ királyi levele által. Ezek után több más nagy magyarokkal együtt, ő is a Luther Márton tudományát beszitta, megházasodott, és már 1534. eszt. Thurzó Ferencz viselte ő helyette a püspökséget. Első felesége Koczka Miklós leánya Borbála, második a Zriny Miklósé, Katalin volt. Árvai főispán volt 1564. eszt., még azután ötödik esztendőben halt meg, igen megaggott vénségben.

Podmaniczky János és Rafael. Eleinte Szapolyayt követték

első Ferdinánd ellen, és épen azért adta nekik Szapolyay Palota várát 1531. eszt., melyet Móré Lászlótól vett vala el. De azután való időkben, úgy látszik, hogy ők egyik részhez sem adták magokat, hanem csak a zavarosban halásztak, Fehérvár, Győr, Esztergom vidékén a Vág vizéig, Morvában, Sziléziában és másutt is előbb-tovább fosztogattak és prédáltak. Még ma is meg van nevezetesen az a levél, melyet Thurzó Elek az országbirája, a Bars vármegyei nemességhez küldött 1536. eszt., melyben annak azt parancsolja, hogy mivel Podmaniczky János egy éjjel Zsámbokrét várát elfoglalta, és onnan pusztítja a környéket, tehát ő ellene a nemesség minél hamarabb üljön fel, minden jószágá vesztése alatt. Micsoda foganatja és következése lett ennek a parancsolatnak, nem tudhatni. A bizonyos, hogy az ő szarva meg nem tört, sőt azután is magát hatalmasan viselte, és az akkori boldogtalan zenebonás időknek közönséges szokása szerint, melyekben ki-ki azt cselekedte a magyar Izraelban, ami jó volt az ő szemei előtt, és amelyekben mindenkor csak az erősebbé volt az igazság. János és Rafael is egyesült erővel foglalgatták a várakat és kastélyokat, mind a világi, mind a pap uraktól, egyebektől pedig marháikat erővel is elszedték és azokat Morvába és Sziléziába kihajtották, és ott jó pénzen eladták. Minden felőlről sok panasz lévén ő reájok, a pozsoni diéta- 1542. eszt. nekik mind kettőjüknek számkivétést ítölt, ha két hónap alatt, minden erőszakkal keresett jószágokat kezeik közül ki nem bocsátandanak azoknak igaz uraiknak. Istvánffy azt írja, hogy ők Ferdinándtól kegyelmet kértek és nyertek, és a megkárosodottakat kielégítették 1543. eszt. A nagy-szombati diéta is felszabadította őket a büntetés alól 1545. eszt., megparancsolván nekik, hogy a szerdahelyi kastélyt, Várday Pál érseknek, a király-helytartójának adják által, és Trencsén vármegyét, melyet ők két részre szakasztottak, ismét egyesítsék. Ugy látszik, hogy János ugyanazon esztendőben halt meg. Nőtelen ember lévén, minden jószágait Rafaelre hagyta.

Már 1546. eszt. ismét sok panasz volt Rafael ellen, és az akkori pozsoni diéta arra kérte a királyt, hogy a szerdahelyi kastélyt Nyitrában, a bakeny-ujvárit Veszprémben, az ordóit pedig Somogy vármegyében, melyeket a felebb való esztendőben Rafael építtetett, és amelyekből ott körülbelől igen sok kárt tesznek a bennök lakók, rontassa le, és a ragadományt a szegény károsoknak adassa vissza. A szerdahelyi lerontott kastély helyett, a kolosi klostromban csináltatott Rafael egy új erősséget, melyre szintén annyi panasz volt, mint az előbbiekre; azért az 1547. esztendőbeli nagy-szombati diéta, erre nézve is hasonló kívánságát a királynál megújította, úgy mindazáltal,

hogy ha az erősség lerontatik is, a templom a maga épiségében meg-
hagyassék, és az apátúrságba törvényes apátur rendeltessék. Micsoda
ember lehetett Rafael, onnan is gondolhatni, hogy ő a maga édes
anyját, Tarozay Katalint, maga házából kiűzte, melyért őt az anyja az
örökségből kitagadta 1551. eszt., és mindenét Sára nevű leányának, a
Szunyogh Móses feleségének hagyta, aki őt magához befogadta; mind-
azáltal a Rafael gyermekeinek is hagyott valamit, de ő mag nélkül
halt el. Ő birta Fehérvárhoz közel Palota várát, ő birta Lednicz vá-
rát is, melyet az ő halála után a király Telekesy Imrének ajándéko-
zott. Maga Rafael rendszerént Beszterczén lakott.

Pogány Mihály. Erzsébet királynét, a Nagy Lajos édes anyját,
elkísérte volt 1376. eszt. Lengyelországba, ahol a krakói lármában
ezt a Mihályt is a lengyelek megölték, több más magyarokkal együtt.
Lásd Erzsébet.

Pogány Péter. (Csebi). Pozsoni főispán volt 1500. eszt., mikor
a rákosmezején költ törvényeknek a maga nevét aláírta.

Pogány Zsigmond. (Csebi). Királyi táblabíró volt 1507. eszt.,
mikor Ulászló a hét bánya város szabadságait megerősítette, A gyer-
mek király, második Lajos mellé, egyiket őt rendelte a tolnai diéta
tanácsosának és az ország dolgai igazgatójának 1518. eszt. Verbóczy
Istvánnal együtt járt a norimbergai (nürnbergi) német diétára 1522.
eszt. Több jó magyarokkal együtt őt is a mohácsi veszedelem emész-
tette meg 1526. eszt.

Pogány Menyhért. (Csebi). Mármarosai viceispán és egyszer-
mind a Szapolyay János Zsigmond lovassainak egyik hadnagya volt,
mikor Debreczen és Balma-Ujváros közt, a tatárokkal tartott véres
csatában vitézül elesett 1566. eszt.

Pohárnok István. Lásd Berzeviczy István.

Pohárnok Antal. Lajos király alatt élt. Azt parancsolta volt a
király 1516. eszt. a lőcseiéknek, hogy ennek az Antálnak kezébe fi-
zessenek ezer forintot, melyeket Deák Pál kincstartó kezéhez fog szol-
gáltatni. Elment Antal azért a pénzért Lőcsére, de Thurzó Elek ké-
réseire megelégedett háromszáz forinttal, mely engedelmességéért két
forintot ajándékoztak neki a lőcseiék, és őt ezüst kanalat, melyek hat
forintba kerültek.

Pohárnok Miklós. Együtt őtalmazta Léva várát Dacsó Tamás-
sal, Balassa Menyhért számára, és ugyanott ölték meg őt a spanyo-
lok 1549. eszt.

Poháros Péter. Ezt küldötte volt Lajos a maga sógorának. Káz-
már lengyel királynak segítségére Krakó alá, a cseh király ellen,

Széchy Miklóssal együtt 1345. eszt., akivel ott magát emberül viselte, az ellenséget elűzte, és győzelemmel jött haza.

Poháros Osvát. (Kapi). Zsigmond király bizonyos summa pénzt kért volt ettől az Osváttól, és míg azt megadhatná, Eperjes városát vetette vala neki zálogba. Egynehányszor igyekezett Zsigmond Eperjest ő tőle kiváltani, nevezetesen Ozoray Fülöpnek, a sókamarák fő-tisztjének parancsolt, hogy őt fizesse ki; de Zsigmondnak mindenkor nagy szüksége lévén, a kiváltás elhaladt 1404. esztendeig; amikor aztán Beszterczéről egy parancsolatot küldött Zsigmond Osváthoz, Remete Antal napján, melyben őt megtiltja, hogy többé az eperjesieket, semmi taxa vagy akárminémű adó fizetésre ne szorítsa, azt az ötven egész forintot érő paripát is, melyet tőlök elvitt, vagy adja vissza, vagy az árát fizesse meg, (in colore aut in valore), mert már rendeltést tett felőle, hogy Norimbergai Márk, a harminczados főtsiszt, őt kifizesse. Ugy látszik, hogy kevés napok alatt ki is fizettetett Osvát, legalább ugyanazon esztendőben febr. 12. napján, Lőcsén költ levelével, Zsigmond az eperjesieket mindenféle adó alól felszabadította tizenkét esztendeig, csak hogy a várost két esztendő alatt kőfallal jól bekerítsék. Ez az Osvát birta volt Sáros vármegyében Kapi várát, melyet minthogy ő mag nélkül halt el, Zsigmond Tétényi Andrásnak adott. Lásd Kapy András.

Pók Móríc. (Medgyesallyai). Ennek leánya Anna, Báthori Lászlóhoz ment feleségül, aki 1351. eszt. volt Szabolcs vármegyei főispán. Ezzel az Annával nyerte Báthori László Somlyót, és úgy lett a somlyói Báthoriak törzseke.

Pók Péter. Ezt az ifju Hunyadi János Bajmócz vára kapitányává tette vala 1491. eszt. Győrhez közel a Mérges familiából származott. Rosszul fizetett Hunyadinak, iránta mutatott jó indulatjáért. Sombor várát árulás által játszotta ő tőle Szapolyay István kezére. Ezzel meg nem elégedett, hanem annak élete után is leselkedett. Mindezeket Gyulay János, Szerecsen Lajos és Perneszy György be-mondották Hunyadinak, aki a dolgot Ulászló királynak bejelentette. Egyéb tettei is voltak, p. o. a maga testvérjét, akivel az örökség felett nem egyezhetett, a vízbe vetette, ahonnan midőn az ki akart volna szabadulni, azt maga kezével szigonynyal általverte. Mindezek reábizonyosodván, halálra ítéltetett, és Budán a Sz. György piacán négy felé vágták. Mondják, hogy kevéssel halála előtt tizenhárom rendbeli tolvajságát vallotta ki 1495. eszt.

Pókai Jakab. Lásd Gyerőffy Mihály. Szapolyay János Zsigmondot elkísérte Zimonyhoz Szulejmán udvarlására 1566. eszt.

Pókai János és Péter. Talán Jakab fiai. Békésy Gáspárral együtt hadakoztak 1575. eszt. Báthori István erdélyi vajda ellen, aki a sz. páli kastélynál való ütközetben, őket mindkettőjüket elfogta, és a kolosvári diétán halálra ítélte. Mindazáltal az ő édes anyjoknak sok kéréseire, annyira vette magát Báthori, hogy annak szabaddá hagyta, hogy két fia közül valamelyiket válassza ki, aki életben maradjon. A kesergő anya, aki mindenikhez egyforma indulattal vonzódott, hogy ne láttasson egyiket is a hóhér keze alá adni, a választást barátira bízta, kiknek ítélete szerint János ment a vesztőhelyre, Péter pedig megszabadult. Ez a Péter 1589. eszt. halt meg természeti halállal, amikor Sombory László is elment az ő utolsó tisztességének megadására. Bihar vármegyében Sámson mellett vagyon egy Póka nevű pusztá, melyet most a nemes Kulcsár familia bir, talán attól vehette ez a familia a maga vezetéknévét.

Pongrácz. Annak a magyarokból, csehekből, morvákból és lengyelekből álló seregnek, mely 1437. eszt. Szerbiában megütközött, és azok közül negyvenezeret leapritott, ez a Pongrácz nevű magyar ember volt fővezére. Négy fogoly török vezért küldött Prágába Zsigmond királyhoz, győzelmének néminemű jeléül. Nagy segítségül volt neki ezen győzelem nyeresében a híres Hunyadi János. Talán ugyanez lehetett az a sz.-miklósi Pongrácz, aki Ulászló és Mátyás idejében szabolczi kapitányságot és Liptó vármegyei főispánságot viselt, és aki Hunyadi Jánossal, azután pedig annak özvegyével, és Szilágyi Mihállyal barátkozván, a Mátyás királyllyá való választását előmozdította.

Pongrácz János. (Dengeleghi). Vajdaságot viselt Mátyás király idejében. Nagyon megverte a székelyekkel a törököket Temesvárnál, akik már másodszor igyekeztek Ali vezérjök alatt Erdély pusztítására 1460. eszt. Azután négy esztendővel Budán költ levele által, Csongrád vármegyében egy Szabadka nevű falut adott neki Mátyás, melyet azelőtt a híres Szilágyi Mihály birt vala. Jelen volt Mátyással a moldvai hadban 1467. eszt. Elment volt 1476. eszt. a Mátyás és Beatrix lakadalmára Budára, és a maga ott történt halálával mindeknek oly nagy szomorúságot okozott, hogy maga a király egy ideig minden játékot és mulatságot megtiltana. Onnan Gyulafehérvárra vitték temetni az ő holttestét.

Pongrácz Kristóf. Gáspár fia, egy nagyra menendő ifju, Kerechény László alatt katonáskodott Gyula várában, és ugyanott Gyulához közel, azon magános bajvívásokban ütötték őt által láncsával, melyekben ott gyakorlották magokat, a Szatmár alól, haza Temesvárra igyekező törökök, a Kerechény magyarjaival 1502. eszt.

Pongrácz Fridrik. A szathmári magyar katonák hadnagya volt 1575. eszt., mikor Békesy Gáspárral Erdélybe ment a Báthori István ellen való hadra.

Ponith vagy Ponics Jakab. Negyedik László király idejében élt. Mind magához a királyhoz, mind annak anyjához Erzsébethez, közeljáró embernek kellett neki lenni, mert egy 1286. eszt. költ levelében arról panaszkodik az özvegy királyné, hogy ez a Jakab ő közte és a fia László közt, nem kis egyeneltlenséget okozott, mely hűségtelességeért, midőn egy Kálmán-Király-Csehi nevű jószágot Pál nevű tárnokmestere által vissza akarna tőle foglalni Erzsébet, melyet ő adott volt Jakabnak, Jakab a tárnokmesternek fejét vette. Azelőtt 1277. eszt. Segusd vármegyében, Dubcza nevű két falut adott volt neki Erzsébet királyné. A Bánffy vagy Buzad familiából való volt.

Poor Gergely, Imre és Márton. (Napkori). Mindhárman Mátyás király idejében éltek. Lásd Ramocsay.

Porch vagy Porcs Domonkos. Harmadik András király idejében tárnokmester volt, az ő halála után pedig első Károlynak ellensége, és Venczelnek nagy pártfogója lett. Oda volt a többi főemberekkel Venczel hívására 1301. eszt.

Porkoláb Péter. Zemplén vármegye részéről ez volt jelen 1447. eszt. a budai diétán, mikor a rendek Buda várát Hunyadi János gubernátor gondviselésére bízák. Társai Nagytárnányi Péter, Boka István és Sztancz Miklós voltak.

Porkoláb Dienes. Birtokos nemes ember volt Bihar vármegyében, aholottis p. o. Sz. János-Ugrán két portát, Mező-Gyánban egyet s a t. birt 1552. eszt. E volt annak a Toldy Miklósnak tutora, akinek Zaberdin Mátyás, a váradi püspök 1554. eszt. fejét vétette. Dienes Talpas vára ostroma alatt esett el. Ugyanakkor éltek Bihar vármegyében Porkoláb Péter és András is.

Pose István. (Zeeri). Ötödik László király idejében és azután élt. Őt is okul vetették abban, hogy ötödik László, az ifju Hunyadi Lászlót megölette 1457. eszt., és e volt az oka, hogy Szilágyi Mihály ő reá is fenekedett, és rajta boszut állani igyekezett; de megengedett neki Szilágyi akkor, mikor a palatinussal Gara Lászlóval megbékélt, olyan feltétel alatt, hogy mind a palatinus, mind Pose István, a Hunyadi Mátyás királylyá való választását, teljes erővel fogja előmozdítani. A levél, melyet aziránt Posenak adott Szilágyi, Pesten 1458. eszt. jan 23. napján, még ma is megvagyon. Az a Zeer, ahonnan ez a Pose István neveztetett, és ahol hihető lakott, kétségkívül csak az,

amit ma Csongrád vármegyében, Szegedhez nem messze, a Tisza mellett Pusztá-Szernek hívnak, ahol hajdan, amint tartják, Árpád is harmincznégy napig mulatott.

Posgai vagy Posegai Péter. Lásd Keglevics Péter.

Posgai Tamás. Talán a közelebb említett Péternek fia. Alapy Gáspár alatt katonáskodott Kanisán, mikor a szigeti törökök 1573. eszt. épen hamvazó-szeredára virradólag, oda a városba berontottak, és onnan sok zsákmánnyal mentek haza. A nagy lárma és prédálás közben, mikor ez a Tamás abban foglalatoskodnék, hogy pénzét valahová elretjse, őt a törökök elfogták, és a sok fiu s leány gyermek rabbal Konstantinápolyba küldötték, aholottis őt Dóczy Gergelylyel a tengerbe vesztették. Fő oka a volt az ő elvesztésének, hogy a törökök jól tudták felőle, hogy ő igen szemes ember, az utat s járást mindenfelé jól tudja, az ilyen embert pedig a törökök soha sem szokták életben megtartani.

Pottornyay István. Szepességi viceispán, első Ferdinánd király idejében, ki is ő neki Dunaveczt várát ajándékozta vala. Lásd Koczka Péter és Miklós.

Poturnay István. Lásd Pottornyay István.

Pozova Jakab. Egy volt az országban pusztító csehek kapitányai közül. E birta Komlós várát, ahol ámbár őt Palóczy László keményen ostromlotta, mindazáltal annak feladására, és szélyelhányására különben reá nem állott, hanem Palóczy kénytelen volt neki először négyezerkétszázötven arany forintot ígérni 1460. eszt.

Prépostváry Bálint. Királyi tanácsos, káljai, egri, kassai kapitány, első Ferdinánd, Maximilián és Rüdolf királyok alatt. Huszonegy esztendő ifjú volt, mikor Székely Antallal Moldvába ment, Basilius vagy Heraklides Jakabnak, ott a vajdaságba való beállítására 1561. eszt. Mikor aztán Székely Antal Moldvából haza jött Magyarországra 1562. eszt., Dévay Péter kapitánysága alatt, ezt a Bálintot is Szucsaván hagyta az új vajda mellett, annak a történhető megtámadtatások ellen való ótalmazására. Talán esztendő sem tölt bele, mikor az oláhok az új vajdára Jakabra reáuntak, magoknak más vajdát választottak, és Szucsaván Jakabot, és így az azzal lévő magyarokat is megtámadták, s ostrom alá fogták. Jól látván Jakab a maga veszedelmét, ezt a Prépostváry Bálintot Szucsaváról kiszóktette, s őt Ferdinánd királyhoz küldötte, hogy neki attól segítséget kérjen s hozzon. Azt is megparancsolta neki, hogy Zay Ferenczet és Székely Antalt is felkeresse és azokat segítségre kérje; de minekelőtte valami segítséget lehetett volna küldeni, Jakab az ő vérért szomjuhozóknak kezére került.

A kassai várban hadnagyodott 1574. esztendőájában, mikor a szikszai vásárnak feldúlására igyekező füleki törököket, a szendrői kapitánynyal, Rákóczy Zsigmonddal megtámadta, Fülekig visszaűzte, közülök sokakat levágott, sokakat elfogott. Szabolcs vármegyében kállai kapitány volt már 1575. eszt., mikor tanult vitézeivel, Békesy Gáspárt Erdélybe bekísérte, a Báthori István ellen viselendő hadra. Ő volt azon magyaroknak is vezérjök, akik Maximilián herczeg mellett, a lengyel koronáért Lengyelország és Szilézia határában oly nagy szívvvel, de kicsiny erővel viaskodtak Biczin városánál 1588. eszt. 22. jan. Mikor már nem lehetett tovább ellenállani a lengyel erőnek, és mind a németeknek, mind a magyaroknak hanyatlani, s bátorságos helyet kellett keresni, sokat kérte Bálint Maximilián herczeget, hogy magát bizza ő reá, és őt minden veszedelemből ki fogja ragadni, de a herczeg inkább hallgatván némely német urak tanácsára, Biczin városába ment be, ahol aztán a lengyelek fogságába esett.

Talán egri kapitány volt már 1594. eszt., amikor meghallván, erdélyi fejedelem Báthori Zsigmond, miképen ölette meg Báthori Boldizsárt, Kendi Sándort, s más erdélyi főurakat, szabadságot vett magának, egy dorgálódzó levelet írni Báthori Zsigmondhoz, melynek csak némely darabjai foglalhatnak itt helyet. Azt írja tehát a többek közt Bálint Zsigmondhoz: „Sok helyről sokféle ujságok érkeznek ugyan ide mi hozzánk a világnak külön különféle szögeleteiből; de még olyanokat soha se hallottunk, amilyeneket most Erdélyből hoztak hozzánk. Amit cselekedtél, vajha soha eszedbe se jutott volna az, és vajha azt, necsak az emberek szeme, de a nap se látta volna. Mi dolgoz az, hogy amely kardot nagy fittyre a törökök ellen köszörültél, azon derék férfiak nyakán próbáltad meg, akiknek csontjokból való csont, és vérökből való vér vagy; azoknak a férfiaknak nyakán, akik, amint halljuk téged, atyád s atyádfiai akaratjok ellen emeltek vajdaságra, akik téged árvaságodban neveltek, akik teneked, mihelyt kívántad, az országlást, minden magok vonakodása nélkül általadták, és abban téged örömmel erősítettek meg. Hát mind ezeket, azért cselekedték-e ezek, hogy magokat életöktől, maradékaikat pedig minden boldogságtól megfosszad; csak azon az okon, mert tőled egy dologban különbözöképen ítéltek. Bizony ha minden fejedelmek így cselekednének azon tanácsosaikkal, akik ötőlök néha más értelemben vagynak, rövid időn csak a parasztokkal maradnának. Mire valók e tanácsosok? miért kérdik tőlök mit ítélnek? ha csak azt kell nekik felelni, amit a fejedelem heves idulatja nekik parancsol, nem pedig azt, amit a közjóra hasznosnak tartanak. Oh ha a te szelid atyád most feltámadná

és a maga hazáját s téged ily érdemes férfiaknak vérével befestve látna, avagy nem sietne-e vissza, egy ilyen gyilkostól a maga koporsójába? Oh! ha ama jó erkölcsöknek tiszta tüköre, a te édes anyád, a koporsóból kijöhetne? s látná a sok ő vele rokonság siránkozó asszony-ságot, akiket özvegyen hagytlál, azt a sok árvát, akiket földön futókká tettél, azt az országot, melyet gyászba borítottál, avagy nem így kiáltana-e fel: Ah! mely boldogtalan asszony vagyok, aki ily természet csudáját szültem, aki hazafiainak nem megtartásában, hanem elvesztésében gyönyörködik! átkozott méh az, amely ily sok inségek szerzőjét hordozott és szült; aki minekelőtte született, bár veszett volna el. Ha a te édes atyádnak testvére, a lengyel király, Báthori István, most a sirból felkelne, és oda Erdélybe menvén azt kérdezné: mit csinál most az én kedves Zsigmond öcsém, akinek hazája hasznára, familiája diszére, és az Isten dicsőségének előmozdítására való nevelésében, oly szivem s lelkem szerint igyekeztem? és ő nekie megmondaná azt, hogy te most az ártatlanul megöltetteknek sebeit szám-lálod, azoknak arannyal, ezüsttel tele erszényeit kincses-házadba hordatod; avagy nem vádolná-e magát, hogy talán ő ezen gonoszoknak oka, mivel mikor festett képedet látna, semmi jót abból felled nem reménylett, mégis tégedet vajdaságra emelt. Ha azt kérdené Báthori István király: hol vagyon Báthori Boldizsár az én másik öcsém, aki virtusainak hírével a külföldeket is betöltötte? és neki tudtára adná, hogy te küldötted őt, maga vérével bekevert ruhában az ő atyjainak koporsójába; mit gondolsz, miképen köszönné ő azt megtenéked? neked, aki csak azt is oly nehezen szenvedted, mikor Boldizsár csak egy hitvány szolgádat megöklözte, s a t. Mivel pedig ami már elmúlt, azért csak feddözni lehet, de azt jóra hozni s megigazítani lehetetlen, és ami már megtörtént, nem lehet azt nem letté tenni, én is mindeneket az egész világnak birájára bízok, s a t. Erre az egyre kérlek, hogy a megölteknek nyomorult maradékait nyomorultabbakká ne tegyed, és ha azt akarod, hogy az Isten tenéked atyád legyen, légy te is az árváknak atyjok.

Kétség kívül nem egri, hanem kassai kapitány volt Bálint 1596. eszt., amikor Zsigmond fejedelem, a törököktől Temesvárt akarván visszaveenni, irt ő hozzá, hogy Rudolf király ígérete szerint, küldjön segítséget neki Erdélybe; de ugy látszik, hogy valami akadályok miatt semmit sem küldhetett. Hogy pedig ő már akkor nem Egerben lakott, onnan tetszik meg, mert hogy ugyanazon esztendőben Mohammed török császár Egert megszállotta, s el is foglalta, amint annak históriáját Istvánffy leírja, Bálintról nem emlékezik, sőt azt írja, hogy

Egert, míg lehetett, Nyáry Pál ótalmazta. Ötvenhét esztendőös volt Bálint, hogy 1597. eszt. 10. apr. meghalt. Felesége Csáky Anna őt a bélteki templomba temettette, ilyen koporsói felülírással ;

Anna Valentino locat haec monumenta marito,
 Non leve Csákiadum sangvinis ante decus.
 Ossa quibus tantum gelidosque recondidit artus,
 Cetera namque Viri non potuere tegi.
 Aetherios ultra servatur Spiritus orbes
 Nomen, honosque super qua patet orbis erunt.
 Praestitit officium vivus Patriaeque Deoque,
 Consiliis Patriae, Religione Deo.
 Cum petiisset opem duris Ecclesia rebus :
 Quam potuit semper ferre paratus erat,
 Publica res operam moto si forte duello
 Posceret, auspiciis induit arma bonis.
 Pax foret ipsa Viri quoque mox Respublica gratae
 Usa Ministeriis tempore pacis erat.
 Testis Kallovia est, testis Kassovia, testis .
 Agria, quas ductu rexerat ille suo.
 Strenuus et prudens fortis, pius, acer ubique
 Ille dabat magni munia fida Ducis.
 Et nisi morborum quassatus mole fuisset ;
 Inferior nullo milite miles erat.
 Non tamen est animus tenuato corpore fractus,
 Quippe fuit cunctis altior ille malis.
 Dotibus his titulos, magnos et adeptus honores,
 Pars Procerum turbae conspicienda fuit.
 Nec fuit opprobrio gradui virtute parato,
 Vix magis hoc quisquam dignus honore fuit.
 Praestiterat multis generis splendore superbis.
 Virtus quippe genus vincere clara solet
 Virtutem ergo cole o ! quivis clarescere ; virtus
 Nomen, opes, genus, et regna, Polumque dabit.

Pribék Imre. (Temesvári). Dobó Istvánnal együtt ótalmazta Eger várát 1552. eszt., és minekutána ott Hegedűs Istvánnak családsága kísült volna, annak helyébe tették Imrét a gyalogok egyik hadnagyává, mely hivatalját mind az ostrom végéig nagy hűséggel viselte. Ugyanott vitézkedtek akkor Pribék József és János is, akik

talán testvérjei lehettek Imrének. Mikor Bebek Ferencztől 1514. eszt. a törökök elvették Füleket várát, a várnak megóttalmazására s visszavételére, ezt az Imrét küldötte volt oda segítségül Balassa János, a bánya-városok kapitánya, száz lovassal, de már akkor nagyobb erőt vettek volt a törökök, mint sem a dolgon fordítást lehetett volna tenni. A dévéni várban esett el 1575. eszt. Lásd Balassa János.

Pribék István. A közelebb irtak közül talán valamelyiknek fia. Balassa Bálinttal együtt sietett 1575. eszt. Erdélybe, Békesy Gáspár segítségére. Mikor őket utjukban Kornis Gáspár a huszti kapitány megtámadta, ha szintén gyengébb erővel voltak is ők, mint Kornis, mindazáltal úgy látszik, hogyha minden katonák úgy forgatták volna magokat, mint Pribék, őket Kornis meg nem verhetné volna. Ugyanis Pribék magával Kornissal is szembeszállott, és annak nyakán olyan sebet ejtett, mely miatt aztán az Báthori István táborához idejében el nem juthatott.

Pruis János. Váradai egyszersmind olmcúzi püspök 1477. esztendőtől fogva. Morvában, Prosznitz nevű faluból származott. Késég kívül, több lekötözött hívei között, ezt is megeskette Mátyás király, hogy az ő halála után, az ő fiát, az ifju Hunyadi Jánost fogja királylyá választani. Aminthogy Mátyásnak hallomása történnén, ezt küldötte Bakacs Tamással a pesti diétára az ifju Hunyadi, hogy ott az ő királylyá való választását sürgesse 1490. eszt. A többi fejedelmek követei között, akik mindnyájan a magyar koronát kerülgették s vadászták, Pruis és Bakacs bocsáttattak be legelőször a rendek eleibe. Könnyhullatások között emlegette Pruis, Mátyás király érdemeit, és hasonlót ígért annak fia János felől. Őt küldötték egyiket a rendek Szapolyay Jánoshoz, hogy bizza annak ítéllettelére, ki legyen magyar király. Mihelyt megértette Pruis, hogy Szapolyay Ulászlóhoz hajlik, mindjárt ment Morvába, ahol akkor a Mátyás király híres fekete regimentje nyaralt, és a közt kétszázezer aranyat felosztván, azt az ország és Ulászló hűségére feleskette; melylyel a többi fejedelmek követi reménységének egészen nyakát szakasztotta. Ő volt egyik követ Ulászló meghívására Prágába, és a koronázás ceremóniáinak elintézése ő reá volt Fehérváron bízva. Még a koronázás előtt, Albert az Ulászló testvér öcsce, Pest alá jött nyolczezer lengyellel, hogy a magyarkirályságot bátyja elől erőszakoson elkapja. Budáról Pruis küldötte által Ulászló, hogy Albertet vegye reá a szép szerént s békével való visszamenetelre. Annyira is ment azzal Pruis, hogy Albert minden kártétel nélkül Pest alól mindjárt másnap visszaindult. Mikor valami öt mértföldnyire járna már Albert, utána küldött neki Ulászló, hogy állapodjék meg, és szemben ketten beszéljenek együtt.

Megvárta Albert Ulászlót, de semmit nem végezhettek. Ismét Pruis küldötte hát Ulászló Alberthez két vagy három ízben is, Báthori István vajdával, akik a békességet ezen versengő atyafiak közt meg is kötötték, de amelynek feltételeiről semmit nem tudhatni. Még el sem mult ez az esztendő, mikor Pruis, bizonytalan mi okon, a püspökséget önkényt letette, Olmüczbe ment, ott esztendő mulva a Serafikus sz. Ferenz szerzetesei ruhájába öltözött, és azok közé ment Boroszlóba. Mindazáltal azután is nagy dolgokra alkalmaztatta őt Ulászló. Nevezetesen 1506. eszt. Maximilián császárhoz küldötte őt követségbe, a két fejedelem gyermekei között esendő házasság dolgában. Azután pedig 1509. eszt. az olmüci püspökkel, Thurzó Szaniszlóval Csehországba küldötte őt Ulászló, hogy ott a zenebonát csendesítsék le, melyet minekutána ők lecsillapítottak, Ulászló utánok ment és a mag^a fiát Lajost Prágában megkoronáztatta. Azután való esztendőben 17. jun. halt meg Pruis, és a hradisti francziskánusok templomába temettetett, ahol az ő koporsóját Ulászló meglátogatta 1511. eszt.

Pukur Klára. Erzsébet királynénak, a nagy Lajos király ödes anyjának, hogy igen kedves asszonya lehetett, onnan tetszik meg, mert mikor Erzsébet 1380. eszt. Budán testamentomot tett, neki egy Derse nevű falut hagyott Verőczéhez közel; ezenkívül egy szekeret hat lóval és minden ahoz tartozó szerszámmal. Hagyott még neki negyven márkát érő ezüstöt is, és egy breviáriumot, hogy azt míg él, a rendes órákon olvassa, halála után pedig szálljon a breviárium az ő-budai klostromra. Sőt Klárát rendelte ki Erzsébet egyiket arra is, hogy az ő testamentomát végrehajtsa, és akinek mit rendelt, azt annak kezéhez szolgáltatassa.

R.

Rácz Péter. Báthori István erdélyi fejedelem hiv embere. Ezt küldötte volt Báthori segítségért a budai basához 1575. eszt. Vitézül viselte magát Báthori mellett Poloczko (Polotzk) ostromlásakor 1579. eszt.

Rácz Mihály. Ez is Báthori István fejedelem hive. Ezt küldötte Báthori 1574. eszt. a török császár kívánságára, Daczó Györggyel Moldvába, hogy ott az addig való vajdát, Jánost, hivatalától fesszák meg, és annak helyébe Sándort tegyék, melyet ők véghez is vittek.

Radák László. Az ifju Szapolyay János Zsigmondnak hűséges embere és hadivezerje. Őt küldötte Szapolyay két ezerez magával a feltámadt székelyek ellen, ki is azokat Majláth Gáborral a Nyárád

vize és Marosvásárhely közt derekasan meg is verte, és a támadás fejeit elfogta 1562. eszt. Ugyan kétezer katonával ment ő Szapolyay parancsolatjából Moldvába az ellen a Jakab vajda ellen 1563. eszt., akit oda Székely Antal iktatott vala be, és akit ott mostanában Dévay Péter őtalmazott, az ellene pártot ütött Tomsa István ellen. Mindaddig szorongatta Radák Szucsava várát Tomsával, hogy Jakabnak fel kelle magát adni, kit is Tomsa megöletett. Szapolyay halála után, mikor Báthori István és Békesy Gáspár vetélkednének egymással az erdélyi vajdaságon, ez a László Békesy pártjára állott, és minekutána Békesy 1573. eszt. Erdélyből kiszökött, akkor is kiváltképen ezzel a Lászlóval levelezett, és a többi urakat ő általa ingerlette Báthorira. Imre nevű fiával együtt hadakozott Békesy mellett Báthori ellen a sz. páli kastélynál, és onnan azzal együtt is szaladt ki Magyarországra 1575. eszt. Három esztendővel azután életének gráciát és jószágainak némely részét visszanyerte Báthoritól.

Radl. Annak a Venczellinnek fia, aki sz. István idejében 998. eszt. Kupát megölte. Ezt a Radit közönségesen egynek tartják Radó palatinussal, de úgy látszik, hogy meg kell őket egymástól különböztetni. Radinak egy fia maradt, t. i. Miska, Miskának két fia volt, u. m. Kupa és Márton. Ennek a Mártonnak fiának tartják a híres Bátor Opost, aki már 1069. eszt. erős vitéz volt. Ugyde ha Miska, a Radó palatinus fia lett volna, és így Bátor Opos a Radó unokájának fia, nehéz elgondolni miképen híresedhetett el Bátor Opos már 1069. eszt., holott az ő nagyatyjának atyja, Radó palatinus, azelőtt még tizenhárom esztendővel, t. i. 1056. eszt. fegyver viselhető ember és hadivezér volt, sőt még 1061. esztendőben is, és így nyolcz esztendővel az Opos elhiresedése előtt, első Andrással ott volt a Béla ellen való szerencsétlen hadban.

Radó. Első András király alatt palatinus volt 1057 esztendőtől fogva. Péter és Aba királyok alatt, minthogy az országot szüntelen a belső és külső háboru vesztegette, sőt András uralkodásának elején is, Crescimir Péter a horvátok királya, a zavaros vizben való halászáshoz jól értvén, azon háborus időkben, a Száva melléki Pannoniát elfoglalta. András az országban erősebb lábra állván 1056. eszt., ezt a Radót küldötte azon tartománynak visszavételére, aki azt vissza is foglalta, és a győzelem után, a Száva vize mellett a tájon, ahol a régi Sirmium feküdt, a sz. Demeter tiszteletére egy klastromot építtetett. Ma azon a helyen fekszik Dimitrovicz vagy rövidebben Mitrovicz városa. Ezt a klastromot sok szép jószággal megajándékozta 1057. eszt., és azt a pécsi püspökök gondviselése és igazgatása alá adta, mely rendelkezéseit neki András király is a fehérvári diétán hely-

behagyta és megerősítette. Ott volt Radó Andrással, mikor ő Bélával 1061. eszt. a Tisza mellett szerencsétlenül ütközött meg, de mi esett ott rajta, nem tudhatni. A feleségének neve Lucza volt.

Radoán vagy **Radován**. Bugár vagy Bolgár fia, Salamon király alatt palatinus volt, mikor a zasti apátuság felállítottatott 1067. eszt. és annak diplomájának, mint palatinus, úgy irta alá a maga nevét. A Belgrádnál kapott nyereséget, egyik ő osztotta fel 1072. eszt. Lásd Vid.

Radványi vagy **Radvánszky**. Némelyek azt mesélik, hogy ennek a familiának első tudható törzsöke, valami Iván, vagy János nevű pakulár, vagy juhász lett volna, kinek Hunyadi Mátyás király valami örvendetes hirnek mondásáért, annyi földet ajándékozott, amennyit egy nap maga kecskéivel körüljárhatott. De bizonyosabb az, hogy ezen familiának elei Lengyelországból származtak ide, és itt már jóval Mátyás király előtt virágzottak, amint a következőkből kitetszik.

Radványi Dienes. Zólyomi főispán negyedik vagy Kun László király alatt, kitől az Ottokár és a kunok ellen a Hód vizénél mutatott vitézségéért, Radván nevű falut nyert Zólyom vármegyében 1287. esztendőben.

Radványi Boldizsár. A tizenötödik század elején virágzott Mind ő, mind az ő édes atyja György, szép hirt szerettek magoknak hadi viselt dolgaikkal. Talán még ma is lehet látni a radványi templomban, az ő koporsó kövükön, az ő győzelmet ábrázoló képeiken kívül, melyeket lánczokkal terhelt rabok tisztelnek, a következő verseket:

Mortales quid fama juvat? quid gloria? census?

Quid genus? et magni roboris umbra brevis?

Omnes fata manent, mortis fortuna nec una,

Adde, quod incerta est hora suprema necis.

Radványi László. Komárom vármegye követje volt a budai diétára 1447. eszt., mikor Hunyadi János gubernátornak Buda várát a rendek általadták. Társai Vágközy János, Némay Kolos és Deák Imre voltak.

Rajcsányi Péter. Drag fia, első Károly király alatt virágzott, kinek halálos ellenségének, Trencsényi Máténak elnyomásában igen sokat szolgált. Lásd Kuros.

Rajcsányi György. A közelebb említett Péternek, Hippolit nevű fiától való unokája, nyitrai alispán. Öt fiut hagyott maga után, u. m.

Györgyöt, Dienest, aki vice-palatinusságot viselt, Jánost, Salamont és Mátyást.

Rajcsányi István. A most említett Györgynek harmadik fiától, Jánostól való unokája. György nevű fiával Mohácsnál esett el 1526. eszt. Boldizsár nevű fia maradt, ki Péter nevű fia által szaporította familiáját.

Rajcsányi Benedek. A felebb említett Györgynek utolsó fiától, Mátyástól való unokája. Ez a Benedek irta magát legelőször Nemes-Kosztolányról. Fia György, unokái pedig Mihály és János voltak.

Rajky Gábor. Lásd Szászy András és Sági Imre.

Rajnold. Először váradi prépost, azután erdélyi püspök 1222. eszt. fogva. Mind tudománya, mind erkölce, mind familiája méltóvá tette őt azon hivatalra; mindazáltal a kalocsai érsek, Ugrin, nem ítélte tanácsosnak őt maga fejétől hivatalában megerősíteni, ezen az okon, mert egyik szemén valami kis termés vagy hályog volt; azért is őt Rómába a pápához küldötte, hogy magát annak mutassa meg. A pápa visszairt Ugrinhoz, hogyha különben alkalmas a püspökségre, szemének hibája miatt attól el ne maradjon. Viselte is Rajnold hivatalát mindaddig, míg a tatárok ellen való szerencsétlen hadban 1241. eszt. a Sajó vizénél elesett, negyedik Béla idejében.

Rákóczy. Ez a familia, minekelőtte a Rákóczy nevet öltözte volna magára, Bukatradván vagy Bugadpádván (h. Bogáth-Radván) név alatt virágzott Zemplén vármegyében. Ebből egy Pál nevű, a Gopól vagy lágyabb kimondással Gyapoly fia, örökösei magának nem lévén, azt kérte Kun László királytól, hogy szabad legyen neki a maga fekvő jóságait, ezenkívül szolgálait és szolgálóit annak adni, akinek ő akarja, melyet meg is engedett neki a király, Morvaországban Laa vára mellett 1278. eszt. költ királyi levele által. Azután négy esztendővel a maga édes atyja, Gyapoly testvérjének, Ilyésnek két fiát, Lászlót és Istvánt, az egri káptalan eleibe vitte Pál, és ott azoknak a maga faluit, Körtvélyest s a t. és minden szolgálait örökösen átvallotta. Ez a Pál állította fel a szerencsi apáturságot, melynek jövedelmül, Szerencset és Ujört adta. Az említett Ilyés fiai, László és István közül valamelyiknek, egy Pál nevű fia lett, akit másképen Csiznek is hívtak. Már ez a második Pál, a Pazdics Péter hugától, egy Gyapoly nevű fiat nemzett. Ennek az ifju Gyapolynak három fia maradt, u. m. András, János és László, amint azt az egri káptalannak egy 1392. eszt. költ levele bizonyítja. Ettől a három fiutól származott a Rákóczy, Morvay, Körtvélyes, Izsépy, Czekey és Monoky familia. Azok birtak ilyen falukat: Mora, Körtvélyes, Rákócz, Aracs, Kelőszeg, Szenk, Soszkocz és Mirk.

Rákóczy László. Ennek három fia, Benedek pap, Mihály és Gábor, Hunyadi Mátyás király alatt 1464. eszt. virágzottak.

Rákóczy István. Ennek deregnyői Bessenyei Annától való négy fia: András, Pál, Gáspár és Menyhért, hasonlóképen Hunyadi Mátyás király alatt élt.

Rákóczy Zsigmond. Ferencz nevű testvérjével, második Ulászló és Lajos királyok alatt élt. Minekutána ez a Zsigmond 1517. eszt. Abauj vármegyében Felső-Vadász nevű helyet és Zelep (Selyeb) nevű falut magáévá tett volna, magát Felső-Vadászról szokta irni. Két fia maradt, ugymint György és János.

Rákóczy György. (Felső-Vadászi). A közelebb irt Zsigmond fia. Első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt vitézkedett. Egy ideig a Bebek György hadnagya volt, akivel és Telekesy Imrével együtt hadakozott Szikszóhoz nem messze, egy Kaza nevű falunál, a füleki beg Velizán (Velicsánbeg) ellen, ahol a vállán sebet is kapott 1559. eszt. Bebek mellett hadnagykodott még 1562. eszt., amikor mind Bebek, mind Rákóczy, Haszán basa fogságába estek Balog váránál, Rákóczyt ezer tallérért bocsátotta el a basa. Hogy 1567. eszt. Szapolyai János Zsigmond, a temesvári basát, Haszánt kihíttá, és azt túl a Tiszára küldötte, ott a basa egyebek közt, a Rákóczy felső-vadászi kastélyát is megtámadta. Mindaddig vitézül ótalmazták azt az ő katonái, míg azt a basa meggyújtotta. Akkor aztán kénytelenek voltak a kastélyt odahagyni; mindazáltal meg nem adták magokat, hanem mindaddig vagdalkoztak a törökökkel, míg egyen vagy kettőn kívül, akik elszaladtak, mind elhullottak. Lásd Deregnyei Pál. Fiai: Imre, László és Lajos

Rákóczy János. (Felső-Vadászi). György testvére, Zsigmond fia. Likavai kapitány volt 1588. eszt. Két fia maradt, ugymint Ferencz és Zsigmond, az erdélyi fejedelem.

Rakovszky. Ez a familia Turóc vármegyében egy Nagy-Rákó vagy Rakovó nevű falutól, mint maga birtokától vette maga nevét. Ezt a falut még negyedik Béla király ajándékozta vala ezen familia elei közül egy Márton nevű papnak, és annak öcsésének Lászlónak 1242. eszt. Egy Loránd nevű hatalmas ur kizárta vala ugyan ezt a familiát azon falunak bírából, de negyedik vagy Kun László király azt annak ujra visszaadta.

Rakovszky György. Turóc vármegyében vice-ispán volt, első Ferdinánd idejében. Lásd Kecseth Márton. Hogy Révay Ferenczet a pozsoni diéta 1542. eszt. vice-palatinusnak tette; az ezt a Györgyöt választotta maga mellé, mint igen tanult embert, egyik ítélőmes-

ternek. Ő tőle és Werner Györgytől küldötte meg Ferdinánd, a Szapolyay János özvegyének Izabellának, a száz vagy száznegyvenezer aranyat Kassára 1552. eszt. Ugy látszik, hogy ugyanakkor őket küldötte Ferdinánd a lengyel királyhoz, Szulejmán ellen való segítségért.

Egy igen nevezetes dologban újra Lengyelországba küldötte őt Ferdinánd 1555. eszt. A dolog ebből állott: egész Európát az a költött hír töltötte vala be, hogy Ferdinánd király amár említett Izabella fiának, az ifju Szapolyay János Zsigmondnak megölésére, valami titkos gyilkost fogadott volna, és gyanúságra Izabella egy magyar embert el is fogatott, kit a violuni tömlőczben őriztetett. Hogy ezen hírnek hamisságát Ferdinánd világosságra hozhatná, Rakovszkyt küldötte Lengyelországba, hogy a gyanúságra elfogott embert vonja kérdőre, ki fogadta meg őt gyilkosságra. Más felől a lengyel királyhoz is levelet küldött, hogy az is rendeljen Rakovszky mellé szavahihető férfiakat, akik előtt a fogoly rámlára huzassék. Rakovszky egyenesen a Visniczában tartózkodott Izabellához ment, és minthogy oda még a lengyel királytól kért férfiak akkor el nem érkeztek vala, azt kérte Izabellától, hogy míg azok elérkeznének, szabad legyen neki, egynehány lengyel urak előtt a fogolyt megtudakozni. Izabella először tötovázni látszott beszédében, azután pedig kanczellárja által azt felelte, hogy ő sokkal felségesebben gondolkodik Ferdinánd nagy lelküségéről, mintsem egy semmirekellő embernek szavára, oly nagy álnokságot tenne fel felőle; különben pedig ő a maga édes atyjának, a lengyel királynak hire nélkül, ezen dologban semmit sem mozdíthat; egyébként pedig neki ugy látszik, hogy ennek a dolognak tűzését fokozását jobb volna abba hagyni; annyival inkább, mert azt még a különben könnyen hívó köz nép közől is kevesen hiszik. Mindazáltal nem nyugodt Rakovszky, míg engedelmet nem nyert, a Violunba való utazásra. Hogy Violunba ért, ott a tisztet, akinek keze alatt a fogoly volt, ott-hon nem találta. Annak képétől kívánta tehát, hogy engedje meg neki a magyar fogolylyal szólni; de az azzal mentette magát, hogy neki aziránt Izabellától semmi parancsolatja nincsen; a királytól rendelendő férfiak felől sem tud, sem hallott semmit. Látván tehát Rakovszky, hogy ő vele önkényt töltetik az időt, az említett tiszt után levelet küldött, de attól is egész hatod napig hijába várta a feleletet. Akkor aztán összehitta a violuni előljárókat, és azok előtt protestált, hogy ő semmit sem mulatott el, hogy a magyar fogolytól végére járhatna, kicsoda fogadta őt meg a gyilkosságra, de arra amiatt nem mehetett, mivel a lengyel király ő mellé semmi követet sem küldött; a violuni tiszt is, csak azért ment messze utra, hogy

ő t c z é l j á b a n m e g a k a d á l y o z t a s s a . H a z a j ö v é n R a k o v s z k y F e r d i n á n d h o z , e g y é b b i z o n y o s h i r t a n n á l n e m h o z h a t o t t , h o g y ő u g y h a l l o t t a , h o g y m i k o r a m a g y a r f o g l y o t k e m é n y k i n z á s a l á f o g t á k , k i n j á b a n a z t v a l l o t t a , h o g y ő t N á d a s d y T a m á s f o g a d t a v o l n a m e g ; d e m i h e l y t k i n j a i t á g u l t a k , a z t m i n d j á r t t a g a d t a , é s m o s t i s á l l h a t a t o s a n t a g a d j a . M i n d e z e k b ő l k i t e t s z e t t , h o g y a h i r c s a k h a m i s k ö l t e m é n y v o l t . A m i R a k o v s z k y t n é z i , ő M u n k á c s h o z n e m m e s s z e , K á s z o n n e v ű f a l u b a n h a l t m e g 1564. e s z t . , a h o v a p ű s p ö k B o r n e m i s z a G e r g e l y l y e l é s A l a g h y J á n o s s a l a v é g r e k ű l d e t e t t v a l a , h o g y B a l a s s a M e n y h é r t n e k o t t k ö r ű l b e l ő l t e t t e r ő s z a k o s k o d á s a i r ó l é r t e k e z z é k .

Raksányi. Ezen familiának elei, Miklós, Orbán s a t. Kun László királytól nyertek Turóc vármegyében, Raksa nevű falut, 1280. eszt. melytől az ő maradékaik neveztetek. Ezeknek fiait újra megerősítette első Károly király azon falunak birásában 1340. eszt.

Ramocsay Mihály. (Ramocsaházi). Mátyás király alatt élt. A Geréb László, erdélyi püspök vikáriusa, Budán 1486. eszt. költ levele által, azt engedte meg ennek a Mihálynak, és még ő rajta kívül Poor Gergelynek, Imrének és Mártonnak, hogy akit akarnak, azt választhatják magok gyontatójának, aki őket minden bűneiktől a gyónás és megbánás után feloldozhatja, az olyanokat kivéven, melyektől való feláldozás iránt, magát az apostoli sz. széket szokás megkeresni.

Rangoni Gábor. Először erdélyi, azután egri püspök 1474. esztendőtől fogva. Olaszországban házasságon kívül származott, egy Rangoni Miklós nevű főembertől és egy szép paraszt leánytól. Felnevelkedvén, a sz. Ferencz szerzetébe állott. Capistrán Jánosnak mindenütt hűséges utitársa volt Német- és más országokban, mindaddig, míg mindketten Magyarországra kerültek. Ő is ott volt 1456. eszt. Belgrádon Hunyadi Jánossal és Capistránnal, és a törökökön ott nyert győzelemnek egy része, ő reá is szintén úgy tartozik, mint Capistránra, mivel ott a keresztes katonákat ő is hathatósan buzdította a bátor csatázásra. Azután való esztendőben, a pápa hagyásából, Cseh és Morva országokban, élete veszedelmével is irtogatta a Husz János tudományát, mind tanítási, mind írásai, mind pedig büntetések által. Mátyás királynak ismeretségébe jutván, az őt nagy dolgokra kezdette mindjárt alkalmaztatni. Szapolyay Istvánnal őt küldötte egyiket Mátyás 1471. eszt. a regensburgi német diétára, hogy a német rendekkel és Fridrik császárral hagyassa helybe, a Mátyás cseh királylyá való választását, ellenben az Ulászlóét tétesse semmivé; de abban nem boldogulhatott, jöllehet afelől Fridrik Mátyásnak reménységet nyújtott v a l a . Erdélyi püspök volt még 1473. esztendőben, mikor

Ország Mihály palatinussal és másokkal Nissa (Neisse) és Opólia (Oppeln) városaiba járt, hogy a lengyel követekkel békességet csináljon, de ez az útja is hijába esett.

Egri püspök volt már 1474. eszt., mikor Hunyadi Mátyás királyt elkísérte Sziléziába Boroszló városához, melynek megvételeére a lengyelek törekedtek, és ott a lengyelek megszegyenítésére Mátyásnak igen munkás eszközül szolgált. Minekutána ott a békesség megkészült, és Mátyás a lengyeleknek nyolczezer foglyát visszaadta, azokat igen szuros versekkel kísérte haza Gábor püspök, melyek így kezdődnek:

Bruma venit, nix alta ruit, migrate Poloni,
O! fugite ad proprios, algida turba, lares.

De mondják, hogy a leMBERGI érsek neki a kölcsönt visszaadta. Mikor Beatrix királyné Mátyáshoz hazajött 1476. eszt., ő fogadta a királynét, és ő szerencséltette annak megérkezését olasz nyelven a Mátyás nevében. Maga Mátyás sürgette nem egyszer a pápánál az ő számára a kardináli veres palástot; de amely okon a magyarok görbe szemmel nézték az ő püspökké tételését, a pápa is eleinte azon a fundamentomon nem akarta neki adni a kardinálságot, mert illetlennek ítélte, hogy egy kötelet hordozó és mezitlábos barátból lett ember, olyan méltóságu emberek társaságába bocsáttassék. Mindazáltal meglett a Mátyás kívánsága 1477. eszt. Ugyanabban az esztendőben felső Ausztriába küldötte őt Mátyás király Szapolyay Imrével és másokkal, hogy Fridrik császárral békességre lépjen, melyet ő lábra is állított akkor Korneoburgban (Korneuburg) december első napján. Ellenben Dlugoss, egy lengyel író, arról panaszkodik ő reá, hogy amely békességre lépett volt Mátyás a lengyel királylyal, azt Gábor ő vele felbontotta 1478. eszt.

A bizonyosabb, hogy ebben az esztendőben Gábor Rómába indult, hogy ott a maga új méltóságának jelét a pápa kezeiből elvegye. Bononiában (Bologna) egy Bentivoglio János nevű igen előkelő emberhez szállott, akinek vejét Rangoni Miklóst épen ott találta. Mihelyt ennek nevét megtudta, azt mindjárt megölelte és háromszor maga atyjafiának szólította, és akkor jelentette ki a maga eredetét, mely még addig homályban volt. December elején ért Rómába, ahol harmad napra a kardinálok gyűlésében az ő száját megnyitották, azaz hatalmat adtak neki arra, hogy ott ezután ő is szóljon és voksát adjon. Ezekután igen keveset lakott Gábor Magyarországon, hanem életének hátra lévő részét többnyire Olaszországban töltötte, melylyel

az egri püspökségnek nem kis galyibát okozott, melyet így tettek ki azok, akik azt nehezen szenvedték:

Gábríel Antistes, non curat Clerus, ubi stes.

Rómában halt meg 1486. eszt.

Rasdi. Leghíresebb ördögi mesterséget űző boszorkányasszony, első András és Béla idejökben, a Vata János udvarában, aki az effélékkel dicsekedő személyeket mindenfelől magához kerítette. Ezt a Rasdit első Béla tömlőczre vettette, ahol sok ideig nyomorogván, kárjáról és lábairól a hust, amennyire elérte, leette, és úgy veszett el. Bonfin is említi ezt a boldogtalan asszonyt, de azt mondja, hogy a neve Varázló lett volna; ahonnan némelyek úgy vélekednek, hogy ő róla nevezték a magyarok varázlóknak az olyanokat, akik valami titkos mesterséggel hánytatják magokat.

Raskay. L. Ráskay.

Ráskay. Ezen familia eredetéről lásd Butkay Pál.

Ráskay Demeter. Második András király idejében élt, aki neki 1209. eszt. Sáros vármegyében, általadta az uj-kocsmai, vagy más névvel az ujfalusi vámot, olyan feltétel alatt, hogy ő abból az ujbári várat mindenkor építtesse, és azt jó állapotban tartsa. Már az ő elei is birták ezt a vámot, melyen minden embertől egy pénzt, (solidus), minden szekértől, minden kötet, csomó vagy láda portékától egy prágai garast kellett fizetni. Aki a vámot elkerülte, minden eladó portékája utána veszett. Ebben a levélben arról dicséri őt a király, hogy az országnak sokat szolgált, mind a pápához, mind más fejedelmekhez sokat járt élete veszedelmeztetésével követségbe. Akkor a királyné főpohárnokja volt, és annak s a főrendeknek közbenjárására erősítette meg őt a király a mondott vám birásában.

Ráskay Balázs. A budai várnak kapitánya, kamarás és tárnokmester Mátyás és Ulászló királyok alatt. Még életében megeskette volt Mátyás ezt a Balászt arra, hogy Buda várát senkinek másnak nem fogja általadni az ő halála után, hanem csak a Mátyás fiának, az ifju Hunyadi Jánosnak. Meg is állotta fogadását, és mikor 1490. eszt. Mátyás halála után ez a János Budára lejött, Balázs az ő hítségére felesküdt, a várat és mindent, valami csak az ő kezén volt, annak általadta, János pedig a vár gondviselését továbbra is ő reá bízta. Ott maradt ő Buda várában akkor is, mikor onnan János Ujlaky Lőrinczczel és egyebekkel Pécs felé elindult. Minekutána pedig Jánost a csonthegy csatában megverték, maga általlátta Balázs, hogy

már a magyar királysághoz számot nem tarthat; azért a Dóczy Orbán és Bakacs Tamás püspökök kérésére, ő is Jánost arra sarkalta, hogy a rendekkel békeljen meg, melyre hogy János reáállott, ő is a várat Ulászlónak általadta aug. 9. napján. Azután is mind végig hűséges volt Ulászlóhoz. Egyiket őt hagyta Ulászló Budán 1494. eszt., hogy míg maga Lőcsére jár, addig a törvényes dolgokat igazítsa. Azután három esztendővel Várday Péter érseknek arról panaszzkodott Balás, hogy az ő jobbágyságait a kalocsai kapitányok háborgatják. Erre azt írta neki vissza az érsek, hogy ő meg fogja inteni a maga jobbágyságait, de Balás is fenytse meg a magáéit, mert azok neki a minap egy emberét elfogták, kalodába tették, még pedig arczczal a föld felé és ilyen állapotjában annak egyik lábát a hideg annyira elrontotta, hogy azon többé soha sem járhat; azonkívül tizennyolcz forintot vontak rajta, egy másik jobbágyságát pedig három forintot csikartak. Minden nagy dolgokban, p. o. békeség csinálásokban és diétákon jelen volt Balás, melyek Ulászló alatt estek. Ott volt a rákosmezei gyűlésen is 1505. eszt. Azután 1514. eszt. az ő neve is aláíratott annak a királyi levélnek, melylyel Ulászló a Verbőczy Tripartitumát helybehagyta. Lásd Szalkay László. Dorottya nevű leánya, Bebek Ferenczhez, Anna pedig Pethő Ferenczhez ment férjhez. Ő birta Fülek várát.

Ráskay Gáspár. Talán Balás fia, tárnok és főkamrás mester és temesi főispán, második Lajos király idejében. Lásd Homonnay Ferencz. Ő neki volt gondja a hadi költségekre 1524. eszt., és a pénz verésre. Verbőczy István palatinussal őt küldötte volt a király 1526. eszt. a bányavárosokra, s nevezetesen Beszterczebányára, a Luther tudományára állottaknak megbüntetésére. Ott volt ugyanazon esztendőben a mohácsi szerencsétlen hadban, és ott ő reá, Török Bálintra és Kállay Jánosra volt bizva a király személye, hogy ha veszedelmek találának lenni a körülállások, azt akkor bátorságosabb helyre vigyék el. Már majd egész nap ott állott a magyar tábor a csatapiaczon, mikor még a törökök semmi jelét nem mutatták, hogy ütközni akarnának. Egyszer már délután meglátja Tomory Pál a fővezér, jobb kéz felé egy völgyben, hogy egy sereg törökség megindult, melynek csak lándzsája hegye látszott ki a völgyből. Mindjárt gondolkodóba esett Tomory, valjón nem a magyar tábort akarja-e ez a sereg megkerülni; hirtelen tehát hátra nyargal, és Ráskaynak és említett két társainak parancsolja, hogy kémleljék meg, mi szándékjuk legyen azon törököknek, és azokat nyomják vissza. Amennyire lehetett. mentegette Gáspár mind magát, mind társait azzal, hogy nekik a királyra kell gondot viselni, de midőn látná, hogy Tomory kívánságá-

tól el nem áll; azonban a király is annak ellene nem mond, hogy félénknek ne tartassék, lovát neki sarkantyúzza, és társaival s a keze alatt lévő lovassággal, a parancsolt hely felé megyen, oly reménység alatt, hogy addig vizszajöhet, míg ő reá szüksége lenne a királynak. Hét ezerből állott a törökség, melyet Balibeg, a belgrádi basa vezérlett. Egyenesen a magyar tábor tanyájának tartott a basa, ahova minekelőtte elért volna, Ráskay összecsapott ő vele, de kevesed magával lévén, könnyen megveretett, és a basa a magyarok tanyáját szabadon feldúlta, minden tábori butoraikat elfoglalta, az őrizőket mind megölte. Mikor vissza akart volna Ráskay a derék táborhoz menni, már akkor az is zavarodásban volt, és a király is, akit neki őrizni kell vala, nem vala többé a viaskodók között.

Ráskay István. Hihető Gáspár fia, Nógrád vármegyei főispány volt 1540. eszt., mikor 12. apr. Budán Szalánczy János, a külkülvári, Hunyadi Péter, a dévai, Nagy Kristóf, a csicsói, Jároki Pál, a solymosi és lippai, Kornis János a tokaji várak kapitányai, a Szapolyay János király felesége, Izabella hűségére, ő előtte felesküdték, mivel ezen várakat Szapolyay annak mőringolta vala. Még ugyanazon esztendőben halála történnén Szapolyaynak, Perényi Péter egynehányad magával a gyöngyösi diétán arról tanakodott, miképen lehetne legjobb s könnyebb móddal Ferdinándot a királyságban erős lábra állítani, Szapolyay özvegyét s árváját pedig Budáról kitolui. Hogy megtudhassa az özvegy Izabella, micsoda követ fujnak ezen a diétán, ezt az Istvánt küldötte oda el annak kitapogatására, és egyszersmind az ő ellene támadható zenebonának csillapítására. Elment István Gyöngyösre, de soha vissza nem jött Izabellához, hanem maga is Ferdinándhoz állott, melyre kivált az ő ipja, Bebek Ferencz vette őt. Jelenvolt 1542. eszt. Perényi Péterrel és másokkal Pest ostromlásában. Ugyanazon esztendőben a besztercze-bányai diéta, végezésének tizedik czikkelyében azt rendelte, hogy Vigles (h. Végles) vára Zólyom vármegyében neki adassék vissza; melyet a Mohácsnál elesett Lajos király özvegyének Zólyomon lakó kapitánya, a Stiriából ideszakadt Turny Kristóf foglalt vala el igazságtalanul ő tőle, olyan szín alatt, hogy ő azt az özvegy királyné Mária számára foglalja el, holott ő magának tartotta azt meg.

Ratold. Nápolyországnak Kaserta nevű városából szakadt Magyarországra, Kálmán király idejében, hihető akkor, mikor Kálmán a sicíliai herceg, Roger Buzila nevű leányát elvette, és haza hozatta 1097. eszt. Ettől származott az a Ratold, aki 1175. eszt. harmadik Béla királynak hadvezére volt, és aki a Báday familiának törzsöke

lett. Ugyan ebből a törzsekből ágazott ki a Hasznosy és Pászthói régi familia is. Egy más Ratold hasonlóképen nagy ember volt második András király idejében, akivel a sz. földre is odajárt 1217. eszt.

Ratold vagy Rátóti Kakas. Istvánnak fia, igen munkás eszköz volt benne, hogy Venczel magyar király legyen. E volt az oka, hogy még Venczel meg sem koronáztatott, mikor az atyja, a csehországi király, maga és fia nevében, már neki ajándékozta a Tisza mellett Várkonyt 1301. eszt. aug. 12. napján. Igaz ugyan, hogy Várkonynak akkor is volt ura, mert azt a tituli (titeli) pap urak birták; de magára vállalta az ifju Venczel, hogy mihelyt őt megkoronázzák, más ugyananyit érő jószágot fog ahelyett adni a pap uraknak; ha pedig hirtelenében nem adhatna is, de Várkony csakugyan a Kakas keze közt marad mindaddig, míg neki Venczel mást, azzal felérőt adhat. Ettől származott a Kazay familia.

Ratold vagy Rátóti Dósa vagy Domonkos (Hasznosi). Palatinus, erdélyi vajda, és egyszersmind szatnári és szabolcsi főispány, első Károly idejében. Már Ottó király alatt is nagy embernek kellett neki lenni, mert ő attól 1307. eszt. egy Elek nevű falut kapott. Azután első Károlynak is kedves embere volt. Jelenvolt sőt úgy látszik előlülő volt a szalacsi gyűlésen, ahol a Bihar, Szabolcs, Szatmár, Szolnok és Kraszna vármegyei uraság és nemesség 1317. eszt. semjéni Ubúl Istvánnak visszatélte Semjén, Szent-Mihály, Gút, és Napkor nevű faluit, melyeket azelőtt Amade palatinus erőszakosan elfoglalt vala az Ubul familiától. A gyűlés végzésének helybehagyását maga Dósa ajánlotta a királynak; de még ő akkor palatinus nem volt, hanem hogy már 1322. eszt. palatinusságot ért, megtetszik egy palatinus fővel irt leveléből, mely azon esztendőben Debreczenben költ; és a Szatmár vármegye akkori négy szolgabirájának leveléből, melyben azt jelentik neki, hogy az ő parancsolatja szerint Belenics Pált és Benedeket mindenfelé kikiáltatták az utcákon, hogy a következő negyvennapig bójtnak közepén tartoznak megjelenni a palatinus Dósa előtt, semjéni Ubul István ellen. Ez a levél Darab nevű faluban költ.

Rattkay Benedek. Az ifju Hunyadi Jánosnak igen kedves és hűség-főkapitánya volt. Kevéssel halála előtt, ennek ajándékozott volt az ifju Hunyadi, Varasdhoz nem messze Urbocz, vagy másképen Nagy-Tábor nevű várat, és Jukertin nevű kastélyt. Meghagyta Benedek, hogy az ő holttestét Lepogláván az ifju Hunyadi lábaihoz temessék.

Rattkay Zsigmond. Pozsegai küldött volt Szelnatácsy Miklóssal a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Rattkay Pál. Első Ferdinánd király alatt élt. Hogy a törökök

1542. eszt. Varasd környékén pusztítottak, a zágrábi püspök, Erdődy Simon, arra kérte ezt a Pált, hogy az ő biskupeczi, cserneczi s a t. jobbágysai, hadd hordják be Varasdra a törökök ragadozásai elől kevés vagyonkáikat. Megengedte azt Pál, de minekutána a törököktől való félelem elenyészett, akkor aztán nem akarta azokat kiadni a szegény jobbágyoknak, melyért őt Simon püspök perbe fogta, de mi lett belőle, bizonytalan. Pápai kapitány volt ő már 1543. eszt., mikor a tatárokat segítette megverni Zriny Miklósnak Veszprém vármegyében, közel a Somlyó hegyhez. Együtt volt Zriny Miklóssal 1544. eszt. is, mikor azt a törökök Varasd vármegyében megverték, és ha akkor Zriny az ő szavát megfogadta volna, oly nagy kárt embereiben nem vallott volna. Sokat tett ő azon győzelemre, melyet Telekeasy Imre, Veszprémhez közel, a törökökön nyert 1549. eszt. Ott volt ő 1552. eszt., az Erdőgh Mátvás táborában, és őt küldötte volt Mátvás a bányavárosokra ágyuért. Még vissza sem érkezett Pál az ágyúkkal, már akkor a csata megesett. Bozókön hallotta ő meg a veszedelmet, és onnan visszavontatta az ágyúkat Zólyomba. Elindult volt Nádasdy Tamással 1556. eszt. a babocsai hadra, kivel midőn Perlakon megszállottak volna, valami haszontalan kurva felett a német katonák közt lárma esett, melyre midőn Pál is a maga szállásáról kijött volna, egy, bizonytalan honnan jött golyóbis, őt megölte.

Ravazdy Péter. Arad vármegyei küldött volt a rákosmezei híres diétára 1505. eszt. Társai kecskeméti Patóczy Bertalan, keszi Ákos Miklós, és iványházi Kenter István voltak.

Recsky Pál. Harmadik András király alatt derék, vitézi bátorságát s erejét mutatta 1291. eszt., az ausztriai herczeg Albert ellen való hadban Bécs alatt, ahol egy ellenséges katonát egészen a kapuig kergetett, ott utolérván, azt hátulról dárdájával általütötte, és lováról levetette. Igaz ugyan hogy magának is kiütötték jobb szemét, és alóla a lovat kiölték, de csakugyan győzedelmesen ment vissza a magyar táborhoz. Még negyedik László ajándékozta volt a Recskyeknek Tót-Prónát; Bécs alatt való vitézségökhért pedig 1293. eszt. újra megerősítette őket annak birtokábar harmadik András.

Recsky Miklós. Hevesi deputatus volt Dormán Jánossal a budai diétára, mikor Hunyadi Jánosra bízott Buda vára 1447. eszt.

Recsky István, Borsodi deputatus volt a rákosmezei diétára, kazai Gyulaffy Ferenczczel 1505. eszt.

Rembald. A Magyarbirodalomban lévő templariusoknak, vagy veres barátságoknak nagy mesterök volt, második András és negyedik

Béla idejében. Mikor Robert, az esztergomi érsek, az egész országban az istenitiszteletet félbeszakasztatta, egyiket ezt a Rembaldot küldötte el András király a pápához, azon dolog iránt levéllel 1233. eszt. Lásd Róbert. Jelesen viselte magát 1241. eszt. a tatárok ellen való hadban. Lásd Ugrin. A Frangepánokkal ő kísérté haza negyedik Bélát Dalmáciából, a tatárok elmenetele után 1242. eszt. Magának s szerzetének igen sok jószágot adott Béla a Szörényi-Bánátban, Oláh és Moldvaországban 1247. eszt.

Rétel. Lásd Ketel.

Rétházy Pál. Ezt küldötte volt Mátyás király 1488. eszt. Ródus szigetébe, az oda való vitézek nagy-mesteréhez aziránt követségbe, hogy mivel ő Bajazet török császár ellen, élete veszedelmével is szándékozik hadakozni, küldjön a nagy-mester ő hozzá egynehány hadakozás mesterségét jól értő ródusi vitézeket segítségül. De kivált azt kérte volt Mátyás király Rétházy által, hogy a nagy-mester Zizimet a Bajazet testvér öcsését küldje el ő hozzá, aki ez előtt való időközben, Bajazettel a császárság felett sokat versengett és hadakozott, de mindenkor szerencsétlén lévén, most Franciaországnak Auvergne nevű tartományában, a ródusi vitézek jószágaiban tartózkodott; t. i. azt reménylette Mátyás, hogy ha Zizim az ő táborában lenne, úgy Bajazetnek sok embere ő mellé állana, és így a Törökbirodalmat inkább felforgathatná. A nagy-mester jun. 26. napján azt felelte Rétházynek, hogy már Zizim felől a római pápának tett ígéretet, hogy ahoz fogja küldeni, mely meg is lett.

Révay István. László fia Eszteleky Annától. A Révayak első tudható törzsök atyjok Jakab 1163. eszt. élt. A Révay nevet a Szerémségen lévő Réva nevű vártól vették, melyet az István-elei, már ő előtte egynehány száz esztendővel fogva birtak. Ujlaki kapitány volt István 1521. eszt., mikor második Lajos, az ő familiájának régi nemesi címerét nemcsak újra megerősítette, hanem ahoz némely új toldalékokat is adott Budán költ királyi-levele által, ezen levélben Istvánnak azt az érdemét említi Lajos, hogy ő a zvoniki híres vitéz basát, Osemebeget, aki az előtt való időközben Mátyás királyhoz épen akkor járt vala követségbe, mikor Mátyás Ausztriában Németujhelyt ostromlása, kevesed magával igen nagyon megverte Zvornik körül, annak igen sok emberét levágta, sőt maga a basa is elesett. Említi Lajos Istvánnak egy János nevű testvérjét is, aki a törökök ellen nem egyszer hősiességgel harczolt, és ugyanazok ellen való hadban vitézül is esett el. A címer melyet neki adott, egy ég szín mezőn lévő drága kővekkel kirakott korona, melynek közepéből egy farkas nyulik fel,

mely körmei közt, egy száron nőtt három rózsát tart. Az éhes, és nagy étű farkas, a Révayak dicsőség kívánását kölcsönösen; a három rózsza közül a két piros, a János és István vörössel való szolgálatjokat, az egy fehér rózsza pedig, az István testvérecesse, Ferencz, nőtelenségét s ártatlan életét jelenti, amint maga Lajos király magyarázza. Kétségkívül jelenvelt a mohácsi veszedelemben 1526. eszt., de onnan a haza szerencsájére kiszabadult.

A veszedelem után ő egy darabig, Perényi Péterrel, aki őt siklóei kapitánynya tette vala, Szapolyay Jánost ismerte királynak Ferdinánd ellen. Minthogy a szárazon is ugyan, de kívált a vizen való hadakozásban, ő hozzá hasonló tudományú s tapasztalásu ember az országban nem volt, a Lajos király özvegye Mária, minden mesterségét megvetette, hogy őt Szapolyaytól elvonja, és Ferdinándnak megnyerje, annyiival inkább, mivel Szapolyay a csajkák és nasszádák által a Dunán való hajókázást féltelmessé tette vala. Kétszor tett ő vele Mária igazgatásából igen nehéz próbát az ő testvérecesse Ferencz, és nagy nehezen úgy hajthatta őt Ferdinándhoz. Hogy Ferdinánd az ő eszének megváltozását megtudta, mindjárt parancsolt neki, hogy keressen a vízi katonáskedáshoz jól értő ezer embert, és száz lovagot, akik a hajók mellett a Duna partján levagoljanak. Minekelőtte asután Ferdinánd Ausztriából a maga seregét Magyarországra beküldötte volna 1527. eszt., levelet irt Istvánhoz, hogy mind több csajkát és nasszádát a Dunán indítson fel Esztergom felé, melyet ő vévén, a Baranyában Veresmart nevű városban hagyván bátorságnak okáért némely katonáknak, maga harminczhárom hajóval a Dunán felindult, és szerencsésen a Csepel szigetéhez érkezett. Hogy ezt Budán megtudta Szapolyay, mindjárt Ferge Bálintot küldötte ő hozzá s társaihoz, a felebb való tiszteknek várakat, az alább valóknak falukat, a közlegényeknek pedig dupla hópénzt ígervén általa, ha ő hozzá állanak. De István íres kosárral bocsátotta vissza Fergét, és általa egyebek közt azt is isente, hogy az ország akkori veszedelmének Szapolyay, és annak atyja az oka. Hogy szép szóval nem boldogulhatott, tízenkét ráczejet küldött ő hozzá Szapolyay, melyeket éppen akkortáiban küldött vala neki Török Bálint Budára, és azt isente, hogy ha magát meg nem adja, hasonló sersra fogna jutni. István azt felelte, hogy ő már olyat máskor is látott, a haláltól félni csak asszonyok dolga, ő pedig állhatatosan feltette magában, hogy ő vagy elvesz, vagy a Dunán egyenesen Ferdinándhoz megyen. Az alatt elérkezett Török Bálinttól, az Iván csár feje is. Szapolyayhoz, melyen való örömet, ő csak azért is nagy ágyú dörgések által mutatta, hogy Istvánba s társaiiba féltelmet öntsön. Lásd Fekete János. Megértvén Ist-

vár Iván csár halálát, annak életben maradt kapitányához, Noste Lukácshez, mindjárt egy emberét küldötte, azt ízen vén általa, hogy az Iván csár megmaradt seregét ne engedje eloszolni, hanem azzal továbbra is Ferdinánd mellett vívőzködjék, Szapolyay barátságát pedig kerülje. Újra ígérekkel kezdte Istvánt környékezni Szapolyay, és négy várral kínálta őt, ha hozzája állana, de minthogy most sem hajlott, ezer arany jutalmat tett fel annak, aki István fejét őhezzá vianá. Azonban István három hajót előre küldött, hogy azok az akadályokat mindenütt hátrítsák el, azoknak a többiekkel maga is utánok indult Nagy ordítással és ágyúropogásokkal támadták őt meg a Duna két partjáról Budánál a Szapolyay emberei, sőt Istvánffy azt írja, hogy Szapolyay egy vastag vas láncszal a Dunát is általrekesztette, de István mindeneket az akadályokat meggyőzte, és mikor a Sz. Margit szigeténél a maga embereit számba vette, csak három holtat, és nyolcz sebet talált közöttök, a többek mind épen maradtak. A holtak Bogdavy vagy amint ma hívják Sz.-András szigetében temetettek el, a többiekkel pedig István a Dunán felfelé vezetett. Mindenütt nyomba követték őt a Szapolyay részén lévők, és embereit nyilakkal s ágyúkkal vesztetették. Hogy Esztergomhoz közel jutott, látta, hogy a Dunát előtte egészen keresztülállították s rekesztették, azonban emberei, a szüntelen való eszenében elbádjattak, hajóit visszafordította, és a Dunán lefelé indult. Előbb elment Budára az ő hire mint maga, azért is Szapolyay a Dunának mind a két partján tette a rendeléseket, hogy őt mindenestől fogva elfoghatná; de István mindeneket megelőzött, Szapolyayt csúfos szökökkel is bátorkodott illetni, és oda, ahonnan jött vala, visszament a Baranyaságra, és ott egy hajós mesternek fejét vétette, akinek hátsótelenségének tulajdonította, hogy Ferdinánd táborával nem egyesülhetett, melyhez pedig már közel vala. Lásd Péterényi Péter. Azonban nem sok idő múlva kiijesztette Ferdinánd Szapolyayt nem csak Budáról, hanem az egész országból is, úgy hogy neki Lengyelországban kelle egy ideig tartózkodni. Mikor onnan 1528. eszt. ősz felé visszaindult volna, és Athinai Simon nevű vezérjét, egynehány század magával, az országba előre szerencse próbálni beküldötte volna, ezt az Istvánt állította ki egyik vezérül Ferdinánd ő elene. Sáros-Patakhöz, vagy amint többen írják, Kassához közel átközött meg István 25. sept. Simonnal, de igen mostoha szerencsével. Lásd Athinai Simon. Ettől fogva nincs több emlékzet Istvánról, Sóvényházy Dorottytól Miklós nevű fia maradt.

Móvay Ferencz. Ez is László fia, és a közelebb leirt Istvánnak testvére. 1521. eszt. Báthori István palatinus titoknokja volt. Ez az

a Ferencz, akinek nőtelen-ségét s ártatlan életét jelenti az az egy fehér rózsa, mely második Lajos királytól, a Révayaknak adott nemesi czimerben vagyon. A mohácsi veszedelem után, ő soha Szapolyayval nem tartott, sőt a pozsoni diétán, melyen Ferdinánd királynak választatott, ő dolgozott leghathatósabban Szapolyay ellen, és mint a haza törvényeiben igen jártas férfiú, ő bizgatta legnyomósabban a Szapolyay királylyá lett választatásának helyes voltát, úgyhogy őt lehet annak a diétának mintegy lelkének gondolni, mely annak tagjait elevenítette, mozgatta, észszel s tanácssal tartotta. Kétszeri próbatétel után, ő hajtotta a bátyját Istvánt is a Ferdinánd részére. Őt küldötte Ferdinánd 1527. eszt. Iván csárhoz, hogy azt ő hozzá édesítse. Jó szívvel látszott ugyan őt Iván fogadni, őt asztalához ültette; de azonban a fanyársat elkészíttette, melybe őt akarta vonatni; csakugyan a sok szép szó, és sok ajándék, s pénz, ezt a vad embert megjuhászttaták, és Ferdinándnak megnyerték, Ferencz életét is megtartották. Eddig való szolgálatiért, a koronázás után, a királyi tábla előlülőjének tette őt Ferdinánd. Őt küldötte volt Ferdinánd 1531. eszt. Visegrádra, varjasi Nagy Imrével, hogy ott a Szapolyay János követivel, Várallyay Szaniszlóval és Baksay Bernáttal, azon peres dolgokat igazítsák el, melyek a közelebbi fegyvernugvás alatt adták elő magokat a két király jobbágysai közt. Ott volt Bécsben 1533. eszt., mikor Ferdinánd a török követet nagy pompával meghallgatta. Ujra őt küldötte ki Ferdinánd 1539. eszt. paghi Károlyi Pállal, és asszonyfalvai Ostfy Lászlóval, hogy Esztergomban a Szapolyay követivel igazítsák el a két rész jobbágysainak pereit.

Szapolyay halála után egész erővel igyekezett ő, az egész Magyarbirodalmat egy fő, az az Ferdinánd alá hajtani. Legjobb útjának tartotta ezen céljának elérhetésére, ha legelőször is Budát kezithetné kézre; és épen azért jókor kezdett alkudozni az oda való bíróval Acsády Jánossal, ezenkívül Pálczán Péter, Bornemisza Tamás és György, Bácsy Benedek nevű senátorokkal s másokkal. Maga Izabella is, a Szapolyay özvegye, Bebek Imrét elküldötte ő hozzá s Perényi Péterhez; ki által azt jelentette nekik, hogy követeket fog küldeni Ferdinándhoz, ha azoknak előre menedéklevelök lesz. Megírta Révay Izabellának ezen kínálkozását Ferdinándhoz, a Turóc vármegyei (ahol Révay maga már akkor főispány volt) viceispány Rakovszky György által 1541. eszt. 15. jan., és azt is ígérte, hogy maga is el fog a királyhoz menni az Izabella követivel. De megírta azt is, micsoda alkudozásokba bocsátkozott némely előkelő budai emberekkel. Német-ujhelyen találta meg Rakovszky Ferdinándot, és ami a levélen kívül

amájába volt adva, azt is elmondotta. Ferdinánd 23. január azt felelte Révaynak, hogy az Izabella követeinek való menedékleveleiről már a parancsolatot megtette, és azokkal együtt, magát is őt, ígérete szerint, el fogja multhatatlanul várni. Ami pedig Buda iránt való iparkodásait nézi, azok a király előtt a legkedvesebbek, azértis akarmit fog ígérni Buda általadójának, azt Ferdinánd fogja teljesíteni. Semmit nem rótt a hűséges Révay a király rovására, hanem a maga Sklabinya nevű várát ígérte oda az említett személyeknek, minden ahoz tartozó jószágokkal s jövedelmekkel együtt. Azonban az idő megmutatta, hogy Izabellának az alkura semmi igaz kedve nincsen, azértis Ferdinánd még ugyanezen esztendőben Roggendorf Vilhelmet Buda megvételeére küldi. Ott volt annak táborában az Acsódyval s a többekkel egy kézre játszó Révay is. A fejcs Roggendorf nem akart eleinte az ő szolgálatjával élni, hanem maga próbálta a budaiakat, először szép szóval, azután erővel. Mikor azután látná, hogy nem boldogulhat, akkor hajlott az ő tanácsára, de azonban szavát visszacsapta. Ugyanis Révay abban egyezett meg a legmunkásabb kiadóval Bornemisza Tamással, hogy egy kis régi, s nagyobbára feledékenységre ment kaput, a boldogságos szűz német templománál, Tamás egy éjjel ki fog nyitni, melyen Révay ezer magyarral lopódzék be a városba, és annak többi kapuját is foglalja el, s azokon Roggendorf egész táborát bocsátása be. Ezt a könnyen végrehajtható rendelet, Roggendorf is helybehagyta először, és azt ígérte, hogy maga fogja Perényi Péterrel ezen célra a legalkalmasabb ezer magyart kiválogatni. Hogy pedig az ő nálánál sokkal hűségesebb Révay hűsége felől semmi gyanúsága ne maradjon, annak fiát Mihályt, zálogúl magához kívánja. Édes örömet odaadta Révay a maga fiát; de Roggendorf egy kis eszmélkedés után, mint visszafordult és éktelen dolgot, úgy képzelte azt magának, ha a kiesinált ut s mód szerint, magyarok vennék által magyaroktól, a magyar várost; azértis a kirendelt éjszakai, talán tíz órakor, a kinevezett kis kapuhoz, az ezer magyar helyett, négy csoport németet küld, a nagy kapuhoz pedig a vasas lovas németeket állítja, hogy majd mikor amazok már belőlről a kaput kinyitandják, a vasasok rohannassanak be, és amazokkal egy kézre dolgozhassanak. Azonban a parolás Bornemisza Tamás, a mondott kis kaput megnyitja, melyen mikor a németek takarodnának befelé lábuj hegyen a városba, csak elámul Bornemisza, hogy nem magyar, hanem német ruhás katonákat lát, akiktől midőn suttogva kérdené hol és merre van Révay? senki őt nem érti, és az ő kérdésére egy, ő előtte ismeretlen dörmögés hangzik vissza, mely őt egészen magán kívül ragadja. Amely németek

elől jöttek be, és már a városban, mint fejtelten lábak, magok sem tudván hova? jól előrehaladtak, egyszer villogóba esnek, és vezetőjök s tanácsadójok nem lévén, mi tevők legyenek, magokat fel nem találhatják. Észrevette a kelletlen s váratlan vendégeket Batthyány Orbán, aki a városban épen akkor fel s alá lovaglott, azt szemlélgetvén, ha valjon az őrizők s vigyázók, magok helyén vagynak-e? Még szívesebben zúrzavarba jöttek a németek, mikor Batthyány ő reájök hirtelen összegyűjtött osztályával tüzet adott. Nyakrafőre kezdenek hát az úton visszatolakodni, melyen jöttek. Legboldogabbak voltak, akik legutól mentek be, mert most első lehettek a kifutásban. Ezekkel együtt szaladt ki s tűnt el Bornemisza is. Leirhatatlan lett az elsőbektől utolsókká vált hátrább maradtaknak kétségbe eséssel való küzködésök, és állapotjoknak keserves volta, még inkább is, minekutána a magában is elég kárt tehető Batthyáynak, segítségül érkezett az öldöklésre Petrovich Péter. A különben sem tágas kapu, melyen szabadulni kellett volna, még szorosabbá s keskenyebbé, és így a szabadulás is lehetetlenebbé lett, az elsőbkeknek ott elszórt fegyvereik által. Egy szóval igen keveset tartott meg ő közölök életben s fogságban a magyarok boszúálló kardja. Révay kívül a városon könnyes szemekkel hallgatta a puskák ropogását, és kardok s lándzsák csatogását, s kárhóztatta, ha mind késő volt is, a Roggendorf agyafúrtságát, aki azáltal magát az egész tábor előtt gyűlölséggé tette. Bethlen Farkas junius tizenharmadik éjzakájára teszi ezt a veszedelmet. Eképen elszalasztván Roggendorf a magával unszolódó szerencsét, azután is mindaddig tévesztgette minden ugrásait, míg huszezer keresztyén vére kiomlásának s elpazarlásának, harminczhat nagyobb és másfélszáz kisebb ágyú török kézre lett jutásának tette magát bűnös okává. Ezen szörnyű veszteségben, hogy maga Ferdinánd is Révayt, legkisebbé is nem vádolta, azzal mutatta meg, hogy őt 1542. eszt. a pozsoni diétán palatinus helytartójává tette, mely hivatalban tíz esztendeig forgolódott.

Egy levelet küldött ő hozzá a király Prágából 1544. eszt. 1. jul., melyben neki igen kemény kifejezésekkel parancsolja, hogy a Luther és Calvin tudománya követőit keresse, és érdemök szerint büntesse. Semmi nyoma nincsen, hogy ő, különben a leghűségesebb jobbágy létére is, ebben valamit mozdított volna, s nevezetesen hogy a bányavárosokon lévő tanulók száját bedugta volna, akik előbb tovább nyilván ezt szokták volt énekelni: Vive! vive mi Luthere, cuncti tibi dicant *Xaups*. Veritatis Speculum. Nem is indíthatott ebben ő semmit, ha magával ellenkezésbe nem akart jönni, és másokat azért bűn

tetni, amiben maga is léledzett. Ugyanis bizonyos dolog az, hogy az ő maga gondolkozásai is a vallás dolgában igen nagy változást szenvedtek, és ő már ezen királyi parancsolat vétele előtt őt esztendővel, magával Luther Mártonnal levelezett, és azzal disputált, megírván neki, micsoda meggyőződésbeli fundamentumokon kénytelen ő tőle az urvacsorája felett való tudományban elállani, és ahoz ragaszkodni, melyet Zvingli tanit. Mindenre kérte őt Luther, ami szent, hogy Zvinglinek ne hidjen, de ő megmaradt a maga meghatározása s győződése mellett. Hogy a parancsolat után is állhatatos volt ő a maga értelmében, onnan tetszik meg, hogy annak vétele után való időkben küldötte el Olaszországba, tanulás kedvéért, a maga két fiát, annak a tordai Gelous Zsigmondnak vigyázása alatt, aki torkig volt a tilalmazott új tudományyal. Mint igen nagy ritkaságot, úgy kérte az ő könyves és kézírásos gyűjteményéből ő tőle, a tudós Veráncsics Antal 1550. eszt. 5. márt. Bécsből küldött levele által a Bonfin magyarországi históriájának még akkor csak kézírásban lévő negyedik és ötödik tizedjeit. Jelenvolt 1552. eszt. a pozsoni diétán, és ott amennyire lehetett, a Forgách familia ügyén könnyített a király előtt. Halála 1553. eszt. 1. nov. történt Pozsonban. Teste a sz. mártoni templomban temettetett el Túróc vármegyében, ahol veres márványból való képét is felemelték. Hibáznak, akik Homonnay Klárát tartják az ő feleségének. Ugyanis az ő házastársa Gyulay Borbála volt, kitől négy fia maradt: Ferencz, Mihály, Lőrincz, János. Egy leánya Forgách Lászlónál volt férjnél. Borbála előbb meghalt férjénél, mert már 1544. eszt. ezek a versek jöttek ki Krakóban az ő emlékezetére:

Cedo cuique suam quam jactet femina laudem,

Nominis est etiam gloria certa mei.

Virtutis merito, atque illustri clara marito,

Unde mihi soboles plurima spes patriae.

His dici poteram donis fortasse beata,

Restabant coelo sed meliora mihi.

His fruor, aeternum valeant quae possidet orbis,

Aethereo vere vivo beata polo.

Ezeket Eck Bálint írta vala, a következőket pedig Werner György:

Si cujus tumulus hic sit requiris:

Hic matrona quiescit illa avito

Clara stemmate, clarior marito

Francisco, et pueris beata natis,
 Non tantum domui Revae, sed ingens
 Toti Pannoniae decus futuris.

Révay Mihály. Ferencz fia. Első Ferdinánd király 1561. eszt. 17. febr. költ levele által, ennek s testvéreinek és mindnyájok maradvékaiknak, örökösen általadta a Túróc vármegyei főispánságot, oly feltétel alatt, hogy aki közölök Szklabinya várát birandja, ugyanaz viselje a főispánságot is. Harminczhat katonával ment Mihály Pozsonba, a Maximilián koronázására 1563. eszt. Ugyanazon esztendőben a pozsoni diéta őt rendelte ki, Perényi Gáborral és Thúrzó Ferencz préposttal, az ország határának Lengyelország felől való megnézésére s igazítására. Azután is mindenkor jelenvolt a diétákon, és ott, hol amár említett végre, hol a pozsoni, hol az eperjesi nyolczados törvénytörésekre, hol a királyi helytartó mellé neveztetett ki, az ügyes bajos dolgok megítélésére s eligazítására. Ugy látszik 1583. esztendő-tájban halt meg, a túróczyi főispánságot és főkomornykságot Ferencz öccsére hagyván, Bakics Annától, Péter, Ferencz, Lőrincz, András és István nevű fiai maradtak.

Révay Ferencz. A közelebb irt testvér bátyja helyébe lett túróczyi főispány és főkomornyk. Ez is a szelid műzsákkal és Thémisssel tartott inkább, mint Marssal. A diétákon ugyanazon dolgokra neveztetett ki sok ízben, melyekre a bátyja Mihály. Lásd Berzeviczy Márton. Homonnay Klárától, Gábor nevű fia maradt.

Révay Lőrincz. Mihály és Ferencz testvére. Kendi Annától István és János fiait nemzette, de akik mindketten mag nélkül haltak el.

Révay László. Az oda felebb irt Istvánnak Sövényházy Dorottya-tól való fia. Két felesége volt, első Pálffy Erzsébet, második Dersffy Margit, kiktől születtek neki Miklós, Márton, István és Gáspár.

Rhédey Sándor. Nógrádi deputátus volt a budai diétára 1447. eszt., ahol Buda vára Hunyadi Jánosnak gondjára bízott. Társai ezek voltak: Székely György, Daróczy Jakab és Lengyel Mihály.

Rhédey Ferencz. Dobó Istvánnal együtt őtalmozta Egert 1552. eszt., és a várták elosztásakor, mintegy kilenczvened magával bízták ő reá, a csabi bátyától fogva, a szegelet toronyig való várát.

Robert. Először veszprémi püspök tizenhatsz esztendeig, azután esztergomi érsek 1226. eszt. fogva. Német nemzet volt, a lütiki (lüt-tiehi) püspökségből származott. Még püspök korában 1212. eszt. Rómába küldötte őt a pápához, második András király, hogy amely

egyezségre léptek a kalocsai és esztergomi érseknek, némely perben lévő jusaik, p. o. a király koronázás iránt, azt erősíttesse meg a pápával; ezenkívül kérjen engedelmet arra is tőle, hogy András Erdélyben, a szebeni prépostságot püspökséggé tehesse, mely a kalocsai érsek vigyázása alatt legyen. Ezt a szebeni püspökséget, hihető, hogy a felesége Gertrud kedvéért, és ösztönözésére akarta András felállítani, s kivált ha felállithatott volna, a kalocsai érsek alá adni, mivel akkor a Gertrud testvére, Berthold volt oda való érsek; de a pápa sem egyik, sem másik kérését Andrásnak ez uttal meg nem adta, igen helyes okokon. Ugyanezen útjában panaszt tett Róbert maga részéről a pápánál Uriás sz. mártoni apátúr ellen, melyet Uriás megtudván, ő is Rómába ment, és a Róbert útját még jobban bevágta, nevezetesen azzal vádolta, hogy némely embereket ki akar az alól venni, hogy Uriásnak dézmáljanak. Három esztendőre lett egészen vége ennek a pernek, melynek kimenetele kedvezőbb volt Uriásnak.

Szerencsésebben perelt Róbert az esztergomi érsek ellen 1216. eszt., aki ő tőle a királynék koronázására való jusát el akarta venni. Ez a per hihető akkor támadt volt köztök, mikor Jolánta, az András második felesége, megkoronáztatott; hogyha a király és királyné együtt koronáztatnak, akkor az esztergomi érsek koronázza a királyt, a veszprémi püspök pedig a királynét. Ha csak magát kell a királynét felkenni és megkoronázni, a kenés az érsek kötelessége, a koronázás a veszprémi püspöké; ha pedig olyankor az érsek ott nem találna lenni, a püspök mind a kettőt vigye véghez.

János esztergomi érsek halála után, minthogy nem tudtak a voksolók rajta megegyezni, kit tegyenek helyébe, Honorius pápa az esztergomi pap urak közül négyet Rómába hívott, és maga nevezte ki azoknak Róbertet azon méltóságra 1226. eszt. Azután való esztendőben a sz. földre igyekezett Róbert, de mikor oda már induló félben volna, a Moldvaországban lakott kunok fejedelme Borics, a maga fiát követségbe küldötte ő hozzá, és általa arra kérte, hogy menjen a kunokhoz, és azokat, akik már Pál, és más sz. domonkos szerzetén lévő magyaroknak szorgalmatossága által a keresztyén hithez édesedtek, keresztelje meg. Nem merészelt Róbert e sz. földre való útról maga fejétől letenni, hanem a pápától kért engedelmet a kunokhoz való menetelre. Nagy örömmel reáállott a pápa az ő szándéka és utja változtatására; Róbert azért a kunokhoz vevén útját, csak hamar tizenöt ezeret keresztelt meg közölök. Annyira nevededett pedig köztök naponként a keresztyének száma, hogy már 1228. eszt. a milkóviai püspökséget kellett köztök felállítani, vagy inkább megújítani,

amely egy Milkó nevű várostól vette nevét, mely város ugyan Milkó nevű víz mellett épült volt, és abban Theodorikot tette püspökké. Ugy tartják, hogy ez a püspökség először az ötödik században állott fel, és nemcsak Oláh, hanem Erdélyországba is kihatott a székelyek és szászok földére. A vallás mellett tett sok jó szolgálatiért, kilenczedik Gergely pápa Róbertet, hozzá küldött levelében, igen megdicsérte, és az érsekségnek minden régi jussait az ő kezei közt újra megerősítette 1231. eszt.

Az időtájban igen elhatalmasodtak, és erőt vettek volt az országban az ismaeliták, vagy más névvel szaracénusok vagy szerecsenek, akik török valláson voltak, és a zsidók, úgyhogy a kövér hivatalok s tisztségek, a királyi kamara, a pénzverőházak, sóaknák, és egyéb effélék az ő kezeiknél voltak. Különben is mivel a kereskedést mindenütt ők űzték, igen meggazdagodtak, és az uzsorázás által sok keresztyént elnyomtak s magok szolgálivá tettek. Az ismaeliták keresztyén asszonyokat vettek feleségül, és azokat a keresztyén vallástól elidegenítették, az elszegényedett keresztyéneknek gyermekeiket pénzen megvették, és azokat a magok vallásában nevelték. A magok keresztyén szolgálíknak gyermekeiket megkereszteltetni nem engedték stb. Ezenkívül a palatinus. Hederváry Dienes, és más világi urak, a papságot némely jussaitól, sőt jószágaitól is és jövedelmeitől fosztogatni kezdték. Mind ezek mihielyt fülbe mentek az akkori pápának kilenczedik Gergelynek, mindjárt levelet irt Róbertnek, hogy Andrást mind ezen hibáknak orvoslásáért serkentse, ha pedig András abban restelkedni találna, tehát az egész országban az isteni tiszteletet szakasztassa félbe; akik pedig okai a király udvarában az efféle rendetlenségeknek, azokat az eklézsia kebeléből zárja ki. Minthogy keveset fogott Andráson a pápa intése, Róbert magát a pápa parancsolatjához tartotta, és az 1232. esztendőnek végén az egész országban lévő papságnak irt, hogy mivel sok sürgetés után is, sem az ismaeliták dolga nem igazítottatott el, sem a papság sérelmei nem orvosoltattak; tehát a templomokat mindenfelé zárják be, isteni tiszteletet még a király udvarában se tartssanak, sakramentumokat ne szolgáltatssanak, azt kivévén, hogy a kisdedeket megkeresztelhetik, a haldoklóknak az úr testét és az utolsó kenetetet feladhatják, de csak ugyan senkit el nem temethetnek. Voltak ugyan némelyek, akik ezen büntetés alól ki voltak véve, de azoknak is meg volt parancsolva, hogy mikor az isteni tiszteletre egybegyűlnek, ne harangozzanak, az ajtókat bezárják, és másokat magok közül kirekesszenek. Maga András iránt pedig semmi különös végezést nem tett Róbert, várakezván az ő megjobbulása iránt. Értésére esván

Andrásnak, micsoda gyümölcse lett az ő restelkedésének és halogatásának, a következett 1233. eszt. egy belső megilletődéssel teljes levelet küldött a pápának, melyben először is fidi szeretetének édességét, és lábainak csókolását ajánlja ő neki. Azután előbeszéli, hogy ő a fejedelmek közt, a római anyaszentegyház iránt való szeretetben soha hátul nem maradt, sőt isten segedelme által annak határait szüntelen terjesztetni igyekezett, mindazáltal, mikor azon sz. anyának szeretetéhez és kegyelméhez mások felett számot tartana, épen ellenkező jutalmat veszen; olyan vétkeken kell neki keseregni, melyeket ő soha se próbált cselekedni; és olyan fájdalmakat kell szenvedni, amilyeneket soha többször nem tapasztalt. Továbbá panaszoja, hogy mikor a negyven napi böjtnek elején, mind maga, mind az országnak több lakosai templomba akarnának menni, Róbert a pápa nevével mindnyájokat megtiltotta, sőt némely belsőbb embereit, mint a palatinast s másokat, az eklésiából kirekesztette. Nem fejezheti ki, micsoda szomorúság érte őt, mikor látta, hogy mind neki, mind az ország lakosinak, az anyaszentegyház mézzel folyó emlőitől, mint elfajult, nemtelen és hitvány fiaknak ki kell rekedni, és neki a világnak többi fejedelmei előtt gyalázatos vázzá lenni; mely szomorúság annál kegyetlenebbül sebheti az ő szívének belső részeit, mennél kevesebbé tette ő magát arra érdemessé. Ámbár pedig ő arra a kemény, és nem érdemlett sentenciára ügyelni sem tartozott volna, mindazáltal azt szelíd együgyűséggel tűrte, és a maga fiát Bélát, az ország nagyjaival, három ízben is elküldötte Róberthez, de mégis nehezen tudta tőle kinyerni, hogy egynehány napig istenitiszteletnek gyakorlását engedjen. Ezt a levelet a palatinusnak, a győri főispány Simonnak, és a hospitalariusok nagy mesterének Rembaldnak kezökbe adta András, hogy vigyék Rómába, és annak végére azt írta, hogy ezeknek úgy hidjen a pápa, mintha magával Andrással beszélne, és velők úgy végezzen ezen dologban. Mit felelt a pápa ezen követek által Andrásnak, az még eddig sötétségben maradt, hanem még azon esztendőben, egy Jakab nevű kardinált Magyarországra küldött, hogy minden rendetlenségeket hozzon helyre. Ezen kardinál előtt esküvéssel kötelezte magát András arra, hogy az ismaelitákat és zsidókat, minden közönséges hivataloktól el fogja rekesztetni; minden eddig gyakorlott törvénytelenségeiket meg fogja zabolázni; és velők valami jelt, vagy czimert viseltet, mely által meg lehessen őket a keresztyénektől ismerni s különböztetni. A papságnak jussait s jövedelmeit is visszaigérte, és így az eklésiai fenytők alól esztal mindenek felszabadultak.

Mind a harmadszori házasság, mind a hadi gond, mind a mások

tanácsa, félrebb vonták az András elméjét, mintsem ő azt egyenesen a tett ígéreteknél teljesítésükre függeszthette volna; azértis a pápa 1234. eszt. a bosnyákországi püspökre bizta, hogy Andrásnak adja hírül, hogy mivel szavának s esküvésének nem állott, mind maga mind az ország, a minapi egyezés szerint, ismét ekklésiai fenyíték alá esett. De már ekkor Róbert teljes erővel ellenállott, hogy a pápának ezen akaratja, valahol az országban kihirdettség, melylyel azt nyerte, hogy a pápa neki egy feddődző levelet küldött, melyben őt négy hónap alatt maga eleibe idézi, és azt hányja szemére, hogy ő az evangéliumi gazdának szállójába már régen küldetett ki, és abban kilencz óráig dicséretesen is munkálódott; de tizenegy órakor is úgy kellett volna magát viselni, ha jutalmat akar venni, és ha ifjabb korában olyan hasznos élőfa volt, mely jó gyümölcsöket hozott, életének estvéjén még jobbakat kell vala teremni. Finis non pugna coronat. s a t. Megjelent Róbert a pápa előtt, és magát, amint lehetett, igazította volna, de a pápa az ő mentségivel meg nem elégedett; mindazáltal őt 1235. eszt. hozzá küldött levelében, minden büntetés alól, melyet érdemlett volna, felszabadította. Ugyanakkor irt a pápa Andrásnak is, és arra kérte, hogy akik másod ízben keményebben akartak vele bánni, mint Róbert, azoknak engedjen meg. Zsémbses öregnek kellett lenni ennek a Róbertnek, mert a közelebb említett esztendőben, az aradi prépostot az ekléziából azért rekesztette ki, hogy azt maga hatalma és igazgatása alá akarta Róbert hajtani, ámbár soha azelőtt ott nem volt, és a prépost ezen az okon azt ellenzette, és a pápára apellált. A pápa igazat tett köztök, és a prépostot az átok alól felszabadította, míg a dolgot jobban megvizsgálatná. Ötödik Isvánt, negyedik Béla fiát, Róbert keresztelte meg 1239. eszt., és ugyanazon esztendőben halt meg.

Rof. Lásd Rua.

Roger. (Rogerius). Olaszországból Apuliából származott, és így hibáztak, akik eddig őt magyarnak irták. Először váradi kanonok, azután spalatrói érsek lett, negyedik Béla király idejében. Minekelőtte Magyarországra szakadt volna, Rómában sok ideig lakott Toletán János kardinál mellett káplán képen; aki őt holmi ekklésiai dolgokban sok ízben küldözte Magyarországra, és itt a lakást megszeretvén, váradi káptalanbéli kanonok lett. Nem csak látta, hanem érezte és szenvedte is ő a tatároknak kegyetlenkedéseiket, melyeket azok 1241. és azután való esztendőben. követtek el az országban. Mikor Kádán, vagy Kajdán, a tatárok egyik nevezetes vezére Váradot megszállotta, benne volt a városban Roger is, de valami nyílást találván, magát az erdőre vette, és ott lappangott. A város csakhamar a tatá-

rok kezére került, akik abban mind a lakosokat, mind a másunnat odaszaladt sok népet, minden különbség nélkül levágták. Azután a várat is kemény ellentállás után megvették, ott a káptalan templomába mint hogy be nem mehettek, azt meggyújtották, melyben sok oda rekeszkedett ember odaégett. A többi templomokban a tömjénezőket, kereszteteket, arany és ezüst szent edényeket, lábaikkal tapodták, a fehérepeken ugyanott, először erőszakot tettek, azután megölték. Éjszakánként behajtotta Rogert, az elpusztult és elégetett városba az éhség, és a holttestek közt kereste élelmét, ami ott maradt. Magok közt a magyarok közt is találkoztak abban az időben olyan gonoszok, akik magokat a tatárokhoz adták, és velők együtt öltek, vágtak, pusztítottak, legalább Roger azt írja, hogy ő egy ilyen tatárrá lett magyarhoz szegődött szolgának, aki nagy kegyelemnek tartotta azt, hogy őt magához fogadta. Közel másfél esztendeig szenvedett Roger a tatárok közt, mikor aztán azok reávették magokat, hogy az országot ide hagyják, melyben már különben is semmi pusztítani valót nem kaptak, és hazafelé indultak. Vitték magokkal Rogert is, és már Moldvaországban jártak, mikor Roger egy erdőben tettetvén, hogy félrevaló dolgára megyen, az utról kitért, és egy inasával együtt a sűrűben utat vesztett, és szerencsésen elszökött. Az inassal magára ágakat és faleveleket hánnyatott, és az alatt lappangottak két egész nap, minden ital és étel nélkül, úgy hogy fejüket sem merték felemelni, mivel a tatárok fel s alá szüntelen lovagoltak körülöttük, akik a szőkevény magyarokat keresték s kiáltozták. Egyszer valami kis tágulást kapván, négy körül nagy félve közelebb mász az inashoz, aki hozzá távolka feküdt, azt magához hívja, és mikor egymásnak éhségekről s egyéb nyomorúságokról panaszkodnának, egy ember bökken reájok, akitől ők szinte úgy megrettentek először, mint az ötőlők, de mivel mind hárman egy járatbeli emberek voltak, összeszövetkeztek, és egy társaságban haza felé indultak. Utjokban az elpusztult kertekben kereskedtek, és ha egy vagy két veres, vagy foghagymát találhatott Roger, már az ugyan válogatott, és ritka csemegének tetszett; a két társa pedig mályvával és gyökerekkel élt. Nyolczad napra nagy nehezen Gyulafehérvárra verekedtek, de ott egyebet nem találtak embercsontoknál és koponyáknál, a templomoknak s palotáknak pusztja falainál és dűledékinél, melyek vérrel voltak befestve. Azután egy nagy kősziklát találtak, melynek tetejére sok ember vonta fel magát a tatárok elől. Ezek mikor megtudták honnan jő Roger, nagy öröm sirással fogadták őt, és olyan kenyérrel kínálták, mely lisztből és apróra tört cser s tölgyfa kéregből volt sütve; de azt írja maga Róger, hogy akkor neki az a kenyér sokkal jobb ízű-

nek tetszett minden zsemlyénél, melyet ő valaha evett. Itt lakott egy hónapig ezekkel az emberekkel, és onnan küldöztek ki kémeket, akik vizsgálnák, ha kitakarodtak-e mindnyájan a tatárok, vagy pedig vagy-nak még lesben közölők?

Béla királynak Dalmáciából való hazajövele, és az országnak valamennyire való lecsendesedése után, visszament Roger Olaszországba, nevezetesen Rómába, ahol őt jó kedvvel fogadta, az ő régi pártfogója János kardinál, és a pápának is esmeretségebe juttatta. Abban az időben, már egynehány esztendőktől fogva, szüntelen tartó visszavonás és egyenetlenség uralkodott a pápák közt, és Fridrik császár közt. Mikor Róger visszament, negyedik Incze ült a pápa székében. E sem volt egyetértésben Fridrikkel, sőt Fridrik olyan mozdulásokat és lépéseket tett, hogy a pápa Rómában való maradását bátorságosnak nem ítélhette, hanem ő előle Francziaországnak Lion nevű városába ment 1244. eszt., ott egy nagy gyűlést tartott, azután való esztendőben, melyben Fridriket az anyaszentegyháznak kebeléből kirekesztette, és a császári széket is üresnek hirdette ki. János kardinállal, Roger is elkísérte volt a pápát Lionba, és vele mindaddig ott mulatott, míg Ugrin helyébe őt a pápa 1249. eszt. spalatrói érsekké tette. Egy János nevű magyart elválasztottak volt ugyan már a spalatróiak érseknek, és két követet küldöttek a pápához Lionba, hogy azt erősítse meg méltóságában, de azt a pápa, a mellette lévő Rogernek szánta és adta. A pápa ajánló levelével, először is Béla királyhoz sietett Roger, de nem igen kapott fel vele előtte, mert nehezen szenvedte a király, hogy az ő tudta és megegyezése nélkül adatott neki az érsekség; mindazáltal neheztelését nem mutatta, és őt békével elbocsátotta Spalatróba. Oda elérkezvén Roger, az érseki palotát mindjárt más szebb formára vette, toldatta, csinosította. Szerette a gazdálkodást, a Salona vizén malmokat építtette, lovakat szerzett, szántatott, vettetett, szép házbeli butort, drága ruhákat, gazdag asztalt tartott, melyből a lett hogy jövedelmével be nem érte, és a klastromokéhoz is hozzányúlt. A maga jóltévéje a pápa iránt, abban is igyekezett háladatosságát megmutatni, hogy mikor Konrád császár, a felebb említett Fridrik fia (aki csak olyan egyetértésben volt a pápával, mint az atyja) némely pártosoknak leültetésére, hajókon igyekezett Nápolyországba 1251. eszt., kiszállott volt egy kevés ideig Spalatróba, de őt, mint Incze pápa ellenségét, Roger be nem várta, hanem a templomokat bezáratta, maga pedig némely pap urakkal a vidéki falukra ment, és ott töltötte az időt, míg Konrád Spalatróban, még pedig az érseki épületben mulatott. Igen ízén esett Konrádnak ez a bárdolatlanság, melyért is őt

fenyegette, ládáit, papirosait felhányta, ha azokból valami Felség ellen való hűségtelenséget tapogathatna ki; de szerencsére semmit se talált, és Apuliába általevezett, Roger pedig haza ment Spalatróba. Mikor Mária királyné, a negyedik Béla felesége 1265. eszt. a spalatróbeliekre megharagudott volt, Roger is elment annak megengesztelésére, de a királyné szónak sem állott; sőt még inkább neki tüzesedett, és ha Rogert némely jó baráti el nem iktatták volna, igen váratlan veszedelem esett volna rajta. Lásd Mária. 1266. eszt. halt meg podagrában. A tatároknak az országban tett dúlásaikat írásban hagyta, ilyen czim alatt „Miserabile Carmen.“ Amely czim az ő írása eleibe valósággal annak nemcsak matériájára, hanem formájára és stilusára nézve is úgy illik, mint az arany alma az ezüst rostélyba. Annyiban mindazáltal megbecsülhetlen ez az ő kis írása, hogy anélkül csak annyit sem lehetne tudni a tatároknak akkori pusztításaikról, s az ország állapotjáról, mint amennyit abból kitapogathatni.

Román Zsigmond. Szapolyay János pártját fogta első Ferdinánd ellen. Bajoni Benedekkel, Verbőczy Istvánnal, Frangepán Ferenczcel és Brodarics Istvánnal, ő járt 1535. eszt. Bécsbe Ferdinándhoz, a fegyvernyugvás hosszabbításáért, melyet meg is kötött a többek közt ilyen feltétel alatt, hogy Majláth István Erdélyben Szeben ostromlását hagyja félbe, vagy ha már azt megvette volna, Szapolyay azt Ferdinándnak adassa vissza. A fegyvernyugvás 21. aug. iratott alá, és a következő 1536. eszt. febr. utolsó napjáig ígértetett.

Roskoványi Márton. Második Ulászló király ezt tette Erdélyben gyula-fehérvári esperessé és kanonokká, a meghalt Dékány Máté helyébe, Budán 1501. eszt. költ. levele által.

Rozgony vagy Rozgonyi Rajnold. Negyedik Béla és ötödik István királyok alatt yitézkedett. Az ő familiája, Abauj vármegyében, a Tarca zize mellett fekvő, Rozgon vagy Rozgony nevű falutól vette a maga nevét. Amely 1270. eszt. költ levelével, ötödik István király, ennek a Rajnoldnak ajándékozza Abauj, Szabolcs és Zemplén vármegyékben azon jószágokat, melyeket ott azelőtt Ratisló birt. vala, abban ilyen érdemeit hozza elő Rajnoldnak: hogy mikor még István király Stajerországi herczeg volna, már akkoris neki minden hadakozásaiban, melyeket Német, Karinthia és Csehországokban viselt, mindenütt jelenvolt Rajnold, és magát vitézül viselte. Azután, hogy 1262. eszt. István erdélyi herczeggé lett, akkor is hűséges volt Istvánhoz. Elment annak seregével, s maga embereivel Görögország pusztítására, honnan szép győzelemmel jött vissza. Őt izben járt a bolgárországi hadakra is, kétszer ugyan magával Istvánnal, háromszor pedig annak

báróival, és mind az ötször megkülönböztette magát mások felett. Mikor István a maga édes atya ellen hadakozott Ilsvaszegnél, (ma Isaszeg) a Duna körül, ott is nagy vitézséget mutatott Rajnold, és az István szemei láttára, az ellenséges tábor fővezérjét Henriket, lándzsájával lováról letaszította s elfogta, amikor maga Rajnold is a bal szeménél nagy sebet kapott. Ebben a levélben szabolcsi főispánnak, maga főlovászmesterének, és a maga fia László herczeg főtálnokjának nevezi István Rajnoldot.

Rozgony László. A közelebb irt Rajnoldnak fia. Klára nevű leányán kívül, akit Oltományi Csamazhoz adott férjhez, János, Péter, és Miklós nevű fiakat hagyott, kik három ágat formáltak a Rozgony familiában, azért külön czikkelyt is érdemelnek.

Rozgony János. László fia. Ennek a Jánosnak fia:

Rozgony László. Első Hajos királyt elkísérte a nápolyi hadra, ahol miképen viselte magát, onnan gondolhatni, hogy ott Aversa vára alatt költ királyi levelében, Lajos ő neki s familiájának, jus-gladii-t adott 1350. eszt. Három fia maradt, ugymint:

Rozgony Osváld, Lőrincz és János. Ezek mind a hárman jelen voltak 1396. eszt. Zsigmond királylyal a nagy-nikápolyi szerencsétlen hadban, és ugyanott ő mellette mind a hárman vitézül elesvén, s magok után semmi magzatot nem hagyván, ő bennök a János ágának vége szakadt.

Rozgony Péter. László fia, Rajnold unokája, 1334. eszt. virágzott. Lőrincz nevű fiától, János és Sebestyén nevű unokái maradtak. Jánosról következik valami:

Rozgony János. Péternek Lőrincztől való egyik unokája. Ez a János azokkal tartott, akik Zsigmond királyt fogságra tették, és akik aztán Nápolyi Lászlót akarták ő helyébe behozni királynak. De azután, minthogy mind ez a János, mind a többi Rozgonyak magok esztét megváltoztatták, és Zsigmondnak jó szolgálatokat tettek, Zsigmond is mind Jánosnak, mind a többi Rozgonyoknak, akik ő vele egy uton futhattak, 1410. eszt. költ levele által becsmáratot adott. Az ő szolgálataik ebből állott, hogy Eger várát, Ludán Tamástól elvenni segítettek; Bárfát a lengyelektől négyszáz lovasaikkal visszavették; Bosnyákerszámban Zsigmondot az odaváló pártosoktól megszabadították, akik őt ott el akarták fogni; mind a törökök, mind mások ellen, magok pénzen hűségesen hadakoztak s a t. Így aztán János olyan kedvességben volt Zsigmond király előtt, hogy az őt szepesi főispányból s kapitányból, kincstartóságra, tárnokmesterségre, s utoljára erdélyi vajdaságra is emelte, de amely hivatalától 1458. eszt.

öregsége miatt önkényt bucsút vett. Azt sem tudhatni mikor halt meg, és hogy feleségétől, Tarczay Apollóniától hagyott-e, vagy sem? valami örököst. Lásd Zudar Benedek.

Rozgony Miklós. Lászlónak fia, a törzsök Rajnoldnak unokája. Színnyei Merse Annától három fiút hagyott, Simont, Lászlót és Istvánt, Simonról és Lászlóról mindjárt lesz szó, Istvánról pedig minden írás és könyv hallgat.

Rozgony Simon és László. Mindketten Miklós fiai, első Lajos és Zsigmond alatt éltek. Abban a levélben, melyet ezek a testvérek Zsigmondtól nyertek, arról dicsérte őket a király, hogy első Lajos idejében Olaszországban Tarvis (Treviso) városa ostromlásában magokat különös hűséggel s bátorsággal viselték, és ott sok sebet kaptak, amely úgy látszik 1357. eszt. történhetett.

Ami különösen Simont illeti, ő Zsigmond mellett is sok hadakozásban hűségesen szolgált. Nevezetesen mikor 1383. eszt. a lengyelek Szemovitot a maszovi herceget akarnák magok királyának választani, és hogy Zsigmond ezt meggátolhassa, tizenkétezer magyarral a maszovi hercegségbe beütött; ott volt a többi magyarok közt Simon is, és akkor ismét nagy sebet kapott, egy várnak ostromlása közben. Ott volt a nagy-nikápolyi szerencsétlen hadban is 1396. eszt., és hogy életét minden szükség s haszontétel nélkül el ne vesztetegesse, jobbnak ítélte az ellenségnek hátat fordítani. A morva márkio Prokop, egy Nagyvár nevű várat elvett volt Zsigmondtól, melyet mikor vissza akarna Zsigmond venni, annak ostromlása közben ismét olyan veszedelmes sebet kapott, hogy amiatt sok ideig betegeskedett, és élete megmaradása igen kétséges volt. Nemcsak vitézségével, hanem ékesen szólásával is szép hírt szerzett magának. Nevezetesen nagy hasznot tett azzal 1408. eszt. Eger váránál, melynek a pártos Ludán Tamástól, vagy inkább annak kapitányától, Debrő Istvántól való visszavételét bizta vala a király ő reá. Csak négyszáz lovassal kellett neki a vár ellen menni, abban pedig sokkal nagyobb volt az ellentálló erő. Szép szóval fogott tehát a dologhoz, melylyel a várbeli katonáknak szívókat annyira megtudta venni, hogy azok mind magokat, mind a várat önkényt a király kegyelmébe ajánlanák, Debrőnek pedig Erdélybe kelle szaladni. Mindezt, mind más érdemeiért Zsigmond, nemcsak országbarósággal, hanem jószágokkal is megajándékozta. Dobó Hedviget 1414. eszt. hagyta özvegyen, kitől három fia maradt, ugymint: a püspök Simon, István és György. Ami Lászlót illeti, neki csak két fia, Péter püspök és István ért emberkort, kik már most következnek.

Rozgony Péter. László fia, demesi prépost, veszprémi kanonok,

fedhetetlen életére, nagy familiájára, szép tudományára nézve, ugyan veszprémi püspöknek választatott 1417. eszt. Már egynéhány esztendő óta üres volt a püspöki székhely, és a püspökséget a pápának egy Branda nevű követe igazgatta; most pedig mivel ez a Branda Zsigmonddal a konstaneziai (kostniczi) gyűlésre járt, a veszprémi kanonokok kaptak az alkalmatosságekon, és csak magok fejétől választották Pétert püspöknek. Nehezen szívelte ezt Zsigmond király, annyira, hogy Rozgonyra reáírt Konstaneziából, hogy a választást el ne fogadja, és a püspökséget fel ne vállalja; mindazáltal mind familiája, mind az ő maga személyes érdemei, arra bírták kevés idő múlva a királyt, hogy az ő választását helybehagyta. Azután mindenkor nagy kedvességgel volt Péter a király előtt. 1425. eszt. királyi levelét adta neki Zsigmond afelől, hogy a veszprémi püspökök jussa legyen mindenkor, a királynékat megkoronázni, és azon szolgálatjokért esztendőnként öt ezer márkát, akár a győri harminczadról, akár másunnan jutalomul felvenni. Ugyanazon esztendőben Egerbe jött püspöknek, ott egy prépostságot állított fel, és a nagy templomhoz egy új kápolnát ragasztatott 1429. eszt. Mindzerért, mind pedig a törökök és husziták ellen tett hasznos fáradozásaiért, Solymos, Lentpataka és más falukat ajándékozott neki a király 1430. eszt. Amely levelet Sáros vármegyére 1436. eszt. aziránt írt, hogy a gabonaheli démát neki küldjék be, melyet az ország-neki azért rendelt, hogy a husziták ellen annál könnyebben hadakozhassék, még ma is megvan.

Bargony István. László fia, Péter püspök testvére, totemsi főispán. Az oda felebb írt Jánossal együtt értett egyet ifjúságában azon pártesékkal, akik Zsigmond királyt fogságra tették, és helyébe Nápolyból Lászlót akarták királynak hozni. De azután hibáit megjobbította, Zsigmondhoz való hűségét sok tettével megbizonyította, azért Zsigmond is őt 1410. eszt. Jánossal együtt kegyelmébe vette.

Péter püspökkel együtt jelen volt Ráczországban, Galambóc várán alatt, mikor azt Zsigmond király a törököktől vissza akarta venni 1428. eszt. Ő volt ott a fővezér, a legnagyobb ágyara, magának volt gondja, és azzal a vár tornyaiban sok kárt tett. Mindazáltal a várat megvenni nem lehetett, hanem kénytelen volt Zsigmond a törökök fejedelemével Amuratál foglyurnyugvásra lépni, és Galambóc alól sepeget visszahozni. Mikor már a seregnek nagyobb része a Dunán Zsigmond által szállította, akkor eredtek neki a költés ellen, utána a törökök, a vele maradt magyarokat nagy részüket levagdalták, és magát Zsigmondot is minden bizonyan elfogták volna, ha Rozgony István őt, különös vitézséggel nem őtalmarza és hajóra nem

altette volna. A király életének így kúséges átalmazása közben, kétségbe, hogy a maga életét István el nem vesztette. Ugyanis midőn az elhalkadt Zsigmondot a hajóra vinné, maga a Dunába esett, és mások őt igen nehezen kaphatták ki a vízből.

Nagy kedvességben volt Borbála királyné előtt is. Az ajándékozta neki azt a hatvan ezer arany forintot 1431. eszt., melyeken ő a maga férjétől Zsigmondtól Diós-Győrt, Földést és Dedest, Borsod vármegyében magának elzálogosította vala. Albert király és annak felesége Erzsébet 1436. eszt. Tata, Vithan, Gesztes és Eszsegvár várait, ezen kívül Gerencsér nevű falut neki zálogba vették kilencz ezer arany forintban, mely jószágok iránt, az ő fia János 1458. eszt. egy új levelet nyert Mátyás királytól, hogy ő azokat mindaddig bírhatja azután is, míg vagy maga Mátyás, vagy az ő utána leendő királyok, a kilencz ezer forintot ki nem fizetendik. Ennek felesége volt az a derék magyar amazon, Szent-Györgyi Czeczilia, kitől amár említett Jánoson kívül István, Lőrincz, Rajnóld és Oswald nevű fiai maradtak.

Rozgony Simon. A felebb leírt Simonnak Doby Hedvigától való fia. Esztergomi kanonok, szebeni prépost, azután veszprémi, utóljára egri püspök. Még veszprémi püspök volt 1437. eszt., amidőn kérdésebe jött ő közötté és az esztergomi érsek közt, melyiknek jusa és kötelessége legyen Erzsébetet, az Albert király feleségét megkoronázni? További igazításig és erre az egy esetre, akkor általengedte neki az érsek Palóczy György a koronázást, olyan feltételt alatt, hogy a koronázás után, ha több és világosabb jussait bizonyíthatja be Simon mint ő, akkor aztán államdoképen legyen a veszprémi püspökök jusa a királynék koronázása; ha pedig az érsek hozhat elő erősebb bizonyágokat, a veszprémi püspökök többé kérdésbe se hozzák az érsek jussát. Ezt a Siment küldötte Albert 1439. eszt. máj. 24. napjára Lublyóba, Széchy Dieneszel, az egri püspökkel, Perényi Jánossal és Schlick Gáspárral, hogy ott a lengyel követekkel a békeség dolgában végezzon, de azt akkor végrehajtani nem lehetett, és mindkét részen lévő követek azt végezték, hogy maga a két király személy szerint beszéljen arról. De az is elmaradt, mert Albert még ugyanazon esztendőben meghalt, de meghalt Palóczy György is, az esztergomi érsek.

Ketten voltak, akik a Palóczy áres helyére vágytak, ugyanint Széchy Dienes, az egri püspök és Rozgony Simon. Az Albert özvegye, Erzsébet királyné, Széchy Dienesnek kedvezett, és azt mondotta: hogy míg ugyan ő uralkodik Magyarországon, addig soha Rozgony Simon érsek nem lesz. Ezt Rozgony meghallván, azt mondotta reá: hogy míg ő él, soha addig Erzsébet nem fog uralkodni. Mindketten

megállották szavakat, mert az érzséget Dienes nyerte el, Simon pedig annak helyébe ment egri püspöknek 1440. eszt. Simon is a maga részéről semmit el nem mulatott, hogy Erzsébet az országglástól elmaradjon, és ő helyébe Ulászló nyerje el a királyságot. Amely követeket intézett volt Ulászló Erzsébethez Kemáromba ajándékokkal, azokat Simon oda nem bocsátotta, ámbár azokat Erzsébet menedéklevéllal (*salvus-conductus*) kínálta. Mihelyt pedig meghallotta Simon, hogy már Ulászló az országba beérkezett, eleibe indult neki, és utjában Eperjest megvévén, mely Erzsébethez akart hűséges lenni, onnan Ulászlóhoz Késmárkra ment, és azt a maga palotájába Egerbe kísérté. Egerből őt küldötte el előre Ulászló, hogy Budát az ő számára foglalja el. Eljárt Simon a dologban, és az Erzsébet pártfogóit ahol lehetett üldözte. Nevezetesen Budán egy magyar embert, aki leván ülvén az Ulászló választását ócsárolta, a Simon emberei megragadták, és azt lovastól együtt összeapritották. Budáról visszajött Egerbe Simon Ulászlóhoz, és m. u. a dolognak mivoltát neki tudtára adta, azt Budára nagy pompával bekísérté. Azonban Erzsébet királyné a győri püspököt Benedeket szép szóval és ígéretekkel reávette, hogy neki Győr várát adja által, melyet aztán Erzsébet zsoldon szolgáló cseh katonákkal megrakott, és azokkal körülbelől az Ulászlóhoz hajlókát nyemorgatta. Simont küldötte el Ulászló, hogy Győrt vegye vissza Erzsébettől. Simon oly derekasan szorongatta Győr várát, hogy az abban lévő gróf Cillei Ulrik abból titkon el akara szökni Pozsonba Erzsébethez, de azt Simon észrevette, őt kézre kerítette, és fogva Ulászlóhoz vitte. Jelenvolt Simon Fehérváron az Ulászló koronázásán, és ott az ő gondviselése alá bízták volt a magyarok Gara Lászlót, akit azért tettek vala fogságra, mert Erzsébetnek Visegrádról el engedte vinni a magyar koronát. A koronázás után Simont tette Ulászló az ország kanzsellárjává.

Misekutána elég erős lábon gondolta magát állani Ulászló, a vele lévő lengyeleket 1442. eszt. hazájokba visszabocsátotta. Ezeket maga Simon elkísérté Budáról Egerig, és ott őket g zdagon fogadta. Mikor azok Egerben mulatnának, és egykor aludnának, Teléfus egy cseh vezér, sok Erzsébet részén lévő csehkel és némattal véletlen Egerre üt, a várost pusztítja, a lengyeleknek sok lovát, szekerét elviteti. Rendbeesedvén magokat a lengyelek és magyarok, utánaerednek Teléfusnak, embereit nagy részént levágyják, a prédát tőle visszaveszik, magát is Egerbe fogva visszahozzák. Megőrült Simon ennek a győzelemnek, de azzal nem elégedett meg, hanem négyezer magyarral és langyellel Selmeczbányára megyen és azt felégeti és prédálja, mivel

az ott való lakosok Erzsébet részén voltak. Onnan Giskra János ellen mozdítja seregét, akihez mikor elért, egyik résznek sem volt kedve a másikat megtámadni; békességre léptek hát ekkor egymással, és Simon Giskrát nemcsak barátjának fogadta, hanem Rozgony György leányát is annak feleségül adta; ezenkívül Telefust szabadon bocsátotta; Giskra is a nála lévő fogoly magyarokat eleresztette. Ez a békeség és összesógorodás ellent nem állván, 1443. eszt. augusztus közepétáján ismét haddal ment Simon Giskra ellen a Szepességre, de mi haszonnal, bizonytalan.

Simon is megegyezett volt abban, hogy a törökkel való békeség felbontassék, és elment azok ellen Várna alá 1444. eszt. Bonfin azt írja, hogy Simon abban az értelemben volt, hogy ne csapjon össze a magyar tábor a törökökkel, míg a segítő seregek el nem érkeznek, hanem addig csak ótalmazólag tartsa magát, és kerítse be magát szekerekkel és ágyukkal. Hunyadi János ellenkezőt tanácsolt, és Simont puhasággal vádolta, melyből egy kedvetlen összeszólalkozás esett köztök. Hunyadi szava állott meg. Simon, Tallóczy Ferencz bánnal igazgatta a csatázó sereg jobb szárnyát. Mikor látta, hogy az ellenség magát a halmokon mutogatja, egy kevésbé hátrált, hogy onnan azt lecsalhassa; mely m. u. a sikra letakarodott, azt igen hevesen megtámadta, és a halmokra visszanyomta. De annak számos segítsége érkezvén, a második összecsapásban Simon a többiekkel együtt hátat fordított, és midőn Galata felé akarna futni, a törökök őt elfogták és megölték. Továbbá azt írja Bonfin, hogy voltak olyanok, akik azzal tartottak, hogy Simon el nem esett, hanem a török fogságában hol-tig juhokat őrzött, de ő azt maga is, minden maga könnyen hívósége mellett is, hihetetlen dolognak itéli. Az ő szakállal diszeskedő képe, még ma is meg van a pozsoni várban.

Rozgony István és György. Mindketten Simon püspök testvérei. István volt köztök a legöregebb, Simon pedig a legifjabb. Még ifjúságában igen szép jelét mutatta István a maga vitézségének 1392. eszt. Zsigmond király láttára Bosnyákországban Dobor vára ostromlásakor, ahol ő a várhoz sokszor közel ment, sőt annak erősségére is felhágott, ellent nem állván a nyilak és kövek, melyeket ő reá szórta, és a nagy sebek, melyek mindkét karján estek. Ugyanakkor a dobori kapitányt a király láttára a földre leverte és megölte.

Györggyel együtt mindenütt hűséges kísérője volt Zsigmond királynak, a konstanziai (kostniczi) gyűlésnek alkalmatosságával, közel hat esztendő alatt, Német, Olasz, Francia, Arragonia és Angol országokba tett utazásaiban. Magok költségén tartották és ruházták

akkor ezek a testvérek, mind magokat, mind a kezök alatt lévő vitézeket. Onnan hazatérkezvén, pozsoni főispánokká tette őket a király. Azután kiváltképen Csehországban a husziták ellen viselt nehéz hadban mutatták vitézségüket, ahol Neuburg alatt István az oroszán valami dárda által igen nehéz sebet kapott. Mindazáltal 1424. eszt. ismét elkísérték Zsigmondot a cseh és morva husziták ellen, és akkor ők voltak a fővezérek. Sok várat megvettek, nevezetesen pedig Devicska városánál Csehországban sokat veszedelmeztettek magok életét, míg azt megvehették, azután pedig azt földig lerontották, felégették, a benne talált huszitákat levágták.

Minekutána maga Zsigmond hazajött Csehországból, István azután is ott maradt, két várat megvett, az azokban lévő huszitáknak egy részét levagdaltatta, másikat megégettette; azután is Hradiss városába vette magát, és onnan járt ki a Zsigmond ellenségeinek öldöklésére, a többek közt Ostró városánál azokat igen megverte; úgy hogy amint maga Zsigmond kiteszi, valamint az arany más érczek felett, úgy István is abban a hadakozásban mások felett magát megkülönböztette. Annyival nagyobb volt pedig az ő érdeme, hogy mindenkor maga költségén hadakozott. Mindazáltal úgy látszik, hogy a fentírt 1424. eszt., legalább annak vége felé, hazajött István Magyarországra, mert Lukács napján egy levelet intézett ő hozzá Zsigmond, melyben neki, mint akkor az egri püspökség gondviselőjének jelenti, hogy az egri prépost és káptalan ő nála panaszt tettek arról, hogy ámbár Egernek Almagyari nevű utcájában a Zsigmondtól nyert szabadság mellett, minden héten szombaton vásárnak kellene lenni, de azt némelyek nem akarják megengedni; azért is megparancsolja neki Zsigmond, hogy a káptalant és prépostot, és az Almagyari utcát ezen szabadságában őtalmazza, és azokat fenytse meg, akik ott vásárt átni nem engednének.

Zsigmond halála után, mely 1437. eszt. történt, hűséges volt István annak vejéhez Alberthez is. Mikor Albert Pozsonhoz közeledt a Zsigmond holttestével, István előre levelet küldött Csisterderfűl a pozsoniaknak, hogy mindenféle élelemre valóról idejében gondoskodjanak, hogy Albertet és annak feleségét illendiképen fogadassák. Később sokba került akkor a pozsoniaknak az Albert vendégelése, mert a következő 1438. eszt. Dorottya napján egy levelet küldött Albert Budáról Istvánnak és Györgynek, melyben azt parancsolja nekik, hogy a Csallókőzieket kényeserítsék arra, hogy a pozsoniaknak akkor tett költségeit, valamely részben fordítsák meg; mivel nem lehet kívánni, hogy az a teher csak a pozsoniakon maradjon. Sokat se-

gitette István Albertet, mind a magyar, mind a cseh koronának elnyerésére, amint ezt maga Albert megvallja, neki adott királyi levelében. Elkísérte Albertet Prágába, onnan Sziléziába; onnan haza sem jött, hanem ment a Szepességre, hogy azt a beütő lengyelektől őtalmazza. Mig István Késmárkon megállapodott, a lengyelek Saffranecz nevű vezérjök alatt 1439. eszt. a Szepességre bejöttek, és Podolin városának sok kárt tettek. Az apró csatázásokat oda nem számolva, háromszor ütközött meg István a lengyelekkel, akiket ámbár többen voltak, mindannyiszor meggyőzött, és azokat úgy megrettente, hogy soha többször ő előtte megállani nem merészeltek, hanem a hegyeken, völgyeken, berkeken bujdoklottak, ahol, ha az István katonái rájuk bökkenek, két három annyin is azokkal szembeállani nem bátorkodtak, hanem Lengyelországba haza takarodtak. Sok jószágot ajándékozott ezen érdeméért Albert a Rozgony familiának Pozson és Nyitra vármegyékben, u. m. Sempte, Soporna, Keresztúr, Farkashida, Szent-Ábrán, Sz. Lőrinczur, Taxon, Kürt, Baka, Nyék, Nagysur és sok más falukat.

Albert halála után ingadozott Rozgony István, és hol Erzsébethez, az Albert özvegyéhez, hol pedig Ulászlóhoz állott; ha ugyan igaz amit Dlugoss ír, hogy t. i. jelenvolt a kis László koronázásán, azután pedig csakhamar Budára jött Ulászló tiszteletére. A bizonyos, hogy 1440. eszt. hatalmasan őtalmazta Pozson várát Erzsébet ellen, de azonban alattomban alkudozott Erzsébettel, okt. 18. napján, hogy azt neki által fogja a következő szent György napján adni, ha Erzsébet is neki adja akkora vagy Vereskő, vagy Komárom várát. Kétség kívül ebben az alkudozásban Ulászló semmit nem tudott, mert 1441. eszt. is meghagyta Istvánt a pozsoni kapitányságban. De akkor már István mást gondolt, talán azért, mert Erzsébet is ígéretének nem állott, azért ő is Erzsébetnek Pozson várát által nem adta; sőt mikor az őt ott keményen ostromoltatná, maga Budára jött Ulászlóhoz, hogy attól segedelmet vigyen. Mig ő Budára járt, sokat szenvedtek az alatt a pozsoni várban az ő felesége és gyermekei. Elküldötte aztán Ulászló ő vele Tanczin Andrást, kivel ő Nagy-Szombatba szállván, onnan a pozsoniaknak, akik ámbár a vár Ulászló hatalmában volt, mindazáltal magok Erzsébethez hajlottak, sok kárt tett, marhájakat elhajtotta, a külső várost felégette, az ostromlókat pedig onnan elűzte. Azonban nov. 9. napján Rozgony Györgyöt elküldötte Ulászló Erzsébethez, hogy azzal állandó békességre lépjen, de semmi sikere nem lett az ő fáradozásának.

Ezekután úgy látszik nem sokára meghalt István, legalább az ő

neve nincsen azok közt, akik magokat 1444. eszt. a törökök ellen való menetelre Julián kardinálnak kötelezték, jöllehet oda, mind György, mind Simon eligérkeztek, amikor már György a pozsoni főispánság mellett, országbírája is volt. Maga György is, jelenvolt-e vagy sem, a várnai veszedelemben, nem tudhatni, de ha ott volt is, ő onnan megszabadult, mert a veszedelem után 1445. eszt. a többi főrendek közt, ő hozzá is intézett Károly, a francia király, egy levelet, melyben azt írja neki, hogy a magyar nemzet kívánságát, a törökök ellen való segítség adásban, nem teljesítheti, mivel a maga országának dolgai is megkívánják, az ő fegyveres népének otthon maradását, mindazáltal, ha a békességet a maga tartományiban helyreállíthatja, akkorra segedelmét igéri a magyaroknak. Még 1452. eszt. is életben volt György, és akkor a bécsiekkel ő is szövetségre lépett Friderik császár ellen, aki a Kis Lászlót, az Albert király fiát, sem a magyaroknak, sem Ausztriának nem akarta visszaadni. Györgynek az irók, csak egy Hena nevű leányát említnek, aki Szent-Györgyi Imréhez ment férjhez. Istvánnak is csak két gyermekéről vágyon emlékezet, u. m. Sebestyénről, akiről mindjárt lesz szó, és Margitról, aki először dengelaghi Pengrácz Mátyáshoz, másodszor Ujlaky Miklóshoz ment férjhez.

Rozgony Sebestyén. A közelebb írt István fia, Simon unokája, ötödik László és Mátyás királyok idejében élt. Nagy barátja és pártfogója volt a Hunyadi háznak, és e volt az oka, hogy mikor 1457. eszt. ötödik László, az ifjú Hunyadi Lászlót elfogatta, ugyanakkor annak több jóakarói közt, azt a Sebestyént is Budán tömlőzbe tétette, de ő annak ablakából, két lepedőt összetoldozván, lebocsátkozott, és jun. 17. napján szerencsésen megszabadult. Határozottan segítette Szilágyi Mihályt azután való esztendőben Pesten abban, hogy Hunyadi Mátyás választassék királynak, akinek, választása után, elölebe ment Szarnicz váráig, és ott ő is, mint főlovászmester, kezességet vállalt magára Mátyás mellett asziránt, hogy el fogja venni a cseh gubernátor leányát. Még ugyanezen esztendőben, az ígéretét felbontó híres Gábor János, és több csehok ellen küldötte őt Mátyás király. Eger felé vette Sebestyén a maga útját, és ott Hederváry Lászlót, a püspököt, maga mellé vette. Azelőtt kevéssel építettek volt a csehok két várat, melyeknek egyikét Galgócznak, másikát Vadvának nevezték. Sebestyén először Vadvát szállotta meg, egy magas hegynek tetején, amelyet nem építettek volt még egészen fel; a püspököt pedig a térsegre állította, hogy ha a csehok a várból el akarnának futni, azokat foglassa el. Három órai ostrom után, hetet éltén meg a csehok közül, a többiek megadták magokat, akiket Sebestyén a királynak uta-

sított. Az ostrom alatt, a csehek vezére Valgata, módot talált benne, hogy a várból kiszökjék, és a másik várba Galgóczba szaladt, és azt Kemoróczyval, a másik cseh vezérrel együtt akarta őtalmazni. Utána ment oda neki Sebestyén, de a csehek nem merték ott őt bevárni, hanem a várból kijövén, Szécsre akartak szaladni, Egerhez nem mesze. Készen várta őket a püspök a térségen, őket megtámadta, az erdőbe kergette, és ott is közölök sokat levágatott. Azután való nap a parasztokat is magok mellé vették a püspök katonái, azokkal a cseheket mindenfelé keresték, öldösték, Valgata, a vezér is másfél század magával kézre került, és őt is Sebestyén a királyhoz küldötte. Ezek sz. György nap tájban történtek 1458. eszt. Azután kevés hetekkel, ismét Kassa felé küldötte őt a király a püspökekkel, és Magyar Balással a csehek ellen. Kassához közel egy Mislie nevű várat szállottak meg először, melyben az őriző négyszáz csehet mind egy lábig levágták, és csak egy asszonyt mentett meg az ő neve a haláltól. Hogy katonáinak heveségök meg ne hűljön, Gálszecs nevű erősségnek vitték azokat, azon hevenyében, és azt is megvették. Onnan Sáros-Patakhoz mentek, ott Axamit és Telefus, vagy Thalafuz két cseh vezérrel ütköztek meg. Kétezeren voltak a csehek, azok közül hatszázat csakhamar leapritottak, Axamit elesett, a többiek megfutamodtak, azokat a parasztok vették tűzbe. Utoljára csak két százan maradtak a csehek életben. Telefus tizennegyed magával szaladhatott el Sáros-Patakra, de azt is megvették a magyarok; azután pedig nem sokkal Berzevicze várát is. Kevés idő alatt kellett véghezmenni ezen győzelmeknek, mert ezeket Mátyás király, ugyanezen esztendőben, szeptember első napján Szegeden költ levelében már emlegeti, melylyel Sebestyénnek eddig tett szolgálatiért, Borsod vármegyében Cserép, vagy más névvel Földes nevű várat és falut ajándékozott.

Ámbár pedig Mátyás soha sem kételkedett a Sebestyén hűségéről, min'azáltal a következett 1459. eszt. észrevévén azt, hogy Gara László és mások Fridrik császárt akarják ő helyébe királynak hozni, több főemberekkel együtt, őt is Budán a maga hűségére felcáfolta. Ugyanezen esztendőben, ismét a csehek ellen küldötte őt Mátyás király, amikor ő azoknak a Mátza hegye alatt egy Pata nevű várukat vette ostrom alá. Első nap az esőzés miatt kellett félbehagyni az ostromot. Más nap ismét ahoz fogott, de a csehek igen derekasan őtalmazták magokat, a vár falára mászó magyaroknak részszerént fejcsékkkel hasogatták fejüket, részszerént kövekkel verdesték azokat agyon, részszerént pedig nyilakkal s másképen öldösték őket. Hogy tehát haszon nélkül ne vesztgesse Sebestyén a maga embereit, visszaindult a

királyhoz nagyobb erőért. Épen akkor ment Mátyás a Tisza mellé Várkonyhoz, hogy ott Szilágyi Mihálylyal megbékéljen. Utánament annak Sebestyén, ott volt, míg a békesség megkésztült; azután mindnyájan Egerbe jöttek, és ott a hadnak további folytatása felől tanácskoztak. Onnan maga Mátyás is elment Sebestyénnel Pata alá, és azt mindenfelől szorongatja. Negyed napi fegyvernynyugvást kértek a csehek a királytól, mely eltelvén, a várat feladták. Ezen sorok lett azután Balogvár, Osgyán, Derencs, és más váraknak is.

Azonban naponként félelmesebbekké kezdették azok magokat tenni, akik Fridrik császárhoz pártolának. Hogy tehát Mátyás azok ellen magát annál óltalmazhatóbb állapotba helyeztethesse, a cseh hadat abban hagyta, és Budán némely főemberekkel szövetséghez. Első volt azok közt Sebestyén, aki már akkor erdélyi vajda volt. Mind neki, mind a többieknek, kántoronként négyezer aranyforintot ígért Mátyás, míg Fridrik ellen hadakozandának. Új bizonyosságát s jelét mutatta Mátyás 1460. eszt. Sebestyén iránt való jó indulatjának, neki adván akkor királyi levelével Balogvárat. Ebben a levélben, mely Kassán költ, egyéb érdemei közt, azt is említi, hogy ő már Hunyadi János mellett is igen hasznos szolgálatokat tett. Valami dolognak elvégezéseért Erdélybe küldötte 1461. eszt. őt a király, amikor egyaszer mind Szikszórol egy levelet küldött a király Mikola Istvánnak, a nagy-szebeni pénzverő kamara gondviselőjének, aziránt, hogy mindaddig, míg Sebestyén Erdélyben jár a király dolgában, neki honaponként, száz arany forintot fizessen. Ez időtől fogva hallgatnak ő róla az írók László nevű fia maradt.

Rozgony Lőrincz. A felebb írt Istvánnak Szent-Györgyi Czecciliától való fia. Erről a Lőrinczről azt mondja ötödik László király 1453. eszt. költ királyi levelében, hogy ő Hunyadi János gubernátor mellett kapitánykodott, és Szécs alatt esett el, midőn a cseheknek ott épült erősségét ostromlani. Ámbár pedig ő elesett, de már akkor annyira vitte vala a dolgot, hogy halála után az erősséget könnyű volt megvenni.

Rozgony János. Lőrincz testvére, és így ez is Istvánnak Szent-Györgyi Czecciliától való fia, erdélyi vajda, tárnokmester és országbírája. Székeshérvármegyében Csókakő, vagy amint ma hívják, Csókahegy nevű várat ajándékozott neki, és Rajnald s Gervát nevű testvéreinek, némely falukkal együtt ötödik László király 1453. eszt. költ királyi levele által. Ezen levélben, arról dicseki az említett három testvért László király, hogy Hunyadi Jánossal, mind kívül az országon a törökök, mind pedig benn, a csehek ellen viselt minden

hadakozásokban jelen voltak, vagy mindnyájan, vagy legalább egy vagy kettő közülök. Tárnokmester volt János 1560. eszt., mikor őt Vetény Alberttel a veszprémi püspökkel, Mátyás király Olmüczbe küldötte, hogy ott a cseh király közbirósága alatt, a Fridrik császár követjeivel békességet kössön. Már ekkor volt ugyan neki a cseh királytól menedék levele; de midőn Trencsénnél járna, észrevette, hogy Sternberg Máté, egy morva főember, Magyarországra igyekszik bejutni: azért is Trencsénből irt Podjebrádkhoz, a cseh királyhoz, hogy neki küldjön egy új menedék-levelet; azonban Sternbergnek parancsolja meg, hogy avarhol találándja Rozgony Jánost, és követ társát, őt szabadon, és minden bántódás nélkül bocsássa el. Meglett az ő kívánsága, és Olmüczbe békével érkezett, de ott közel nyolcz egész napi beszélgetés után is, a Fridrik követjeivel semmit nem köthetett, annyival inkább, mivel amint némelyek írják, Podjebrád alattomban önkényt hintette Fridrik és Mátyás közt a gyűlötség konkolyát, azért a békesség tökéletességre való vitelét, most is más terminusra halasztotta. A következett 1461. eszt. ismét Olmüczbe küldötte Mátyás Rozgony Jánost Csáky Ferenczcel, hogy ott Podjebráddal, a Mátyás jegyesének haza hozásáról, és annak rendelendő móríngról végezzen. Ugyanebben az esztendőben, ennek a Jánosnak, és Rajnald nevű testvérjének adta Mátyás király, Bihar vármegyében, Sz.-Pétereseg nevű falut, és Szent-Miklós teleke nevű pusztát, melyeket azelőtt a mag nélkül elhalt heroghemeghi Szilágyi Mihály birt vala.

Est a Jánost küldötte volt el Mátyás, Czezinge Jánossal, a pécsi püspökkel 1465. eszt. a római pápához, hogy attól a törökök ellen segítséget kérjen, amikor egyszermind a velenczésekhez is elfordult. Kérvetéseként az a haszna lett, hogy a pápa Mátyásnak esztendőnként százszor aranyat ígért, míg a török ellen hadakozand. Mikor Mátyás 1468. eszt. a csehek ellen hadakozván, kénytelen volna az országra új adót vetni, egyik ez a János vállalt aziránt magára kezességet, hogy a király több esztendőben nem fog ilyen adót kívánni az országtól. Azután két esztendővel látván az ország Mátyásnak a hadakozásra tett sok költségeit, önkényt ajánlott neki minden pertától egy arany forintot; de ekkor is megkivánta, hogy több főrendekkel együtt Rozgony János ismét kezes legyen, hogy a király, az ország akarátja ellen, est a adót nem fogja többször felvetni. Országbirájává 1471. eszt. tette őt Mátyás, mely hivatalát esztendő mulva Báthori Istvánra hagyta; ugyanakkor özvegyen hagyván, bizonytalan kicseré Borbálát, hitől István, György, János, Czezsilia és Jób nevű gyermekei maradtak, de azok közül csak Jánosnak volt gyümölcsös házassága.

Rozgony Rajnold. A közelebb irt Lőrincz és János testvére, és így István fia, Nógrádi és hevesi főispány s tárnokmester. Erre a Rajnoldra is tartoztak azon királyi ajándékok, melyekkel Rozgony Jánost 1453. eszt. ötödik László király Székesfehérvármegyében; Mátyás király pedig 1461. eszt. Bihar vármegyében megajándékozta. Igen hűségesen fogta ő Erzsébetnek, az Albert özvegyének pártját, és érette raboskodott is; de azután 1442. eszt., amikor már nógrádi és hevesi főispány volt, Ulászlóhoz állott, és kezeirását adta róla, hogy őt törvényes királynak fogja tartani. Jelenvolt Hunyadi Jánossal a rigómezei szerencsétlen ütközetben. Kétszer eseküdt ő fel a Mátyás király hűségére, mindazáltal ő volt abban egyik fő eszköz 1471. eszt., hogy Lengyelországból Kázmér bejöjjön, és a magyar királyságot elfoglalni igyekezzék. Tárnokmester fővel halt meg azután nem sokkal, Anna nevű leányt hagyván, aki Lossonczy Istvánhoz ment férjhez.

Rozgony Osvát. Ez is a Lőrincz, János és Rajnald testvére, és így ő is az István fia. Székelyek-főispánja volt 1453. eszt., amikor ötödik László király neki, és János s Rajnald nevű testvéreinek ajándékozta Csókakő várát, némely falukkal együtt. Ez az Osvát is elment volt 1445. eszt. Bécsbe Fridrik császárhoz, mikor ahoz a magyarok követeket küldöttek, hogy tőle László királyt visszakérjék. Őt küldötte el Mátyás király 1458. eszt. a világi rendek közül Ujlaky Miklóssal Prágába, a Podjebrád György cseh királyságra való koronázásának pompájára. Azután való esztendőben pedig Brünnebe küldötte őt a király, hogy ott a Podjebrád vigyázása alatt, a Fridrik császár követivel békességet csináljon, de azt akkor tökéletességre nem hajthatta. Főlovászmester 1446. eszt. lett, mely hivatalt bizonytalan meddig viselte. István, Osvát és Dorottya nevű gyermekei maradtak. Ez az ifjú Osvát 1483. eszt. halt meg, kinek Dorottya nevű leánya Gyulaffy Istvánhoz ment férjhez.

Rozgony Dorottya. A közelebb leirt Osvátnak leánya, Istvánnak unokája. Pálóczy Imre felesége volt, egy buzgó asszony, aki Zemplén vármegyében fekvő Csernabó nevű faluját 1503. eszt. a sárospataki apácáknak ajándékozta.

Rozgony László. A felebb irt Sebestyén fia. Belgrádi kapitány volt 1481. eszt., mikor azt parancsolta neki Mátyás király, hogy Kiniszy Pált, aki Temesvárról táborával a Dunához fog érkezni, azon szállítsa által Szerbiába, és evégre a hajókat készen tartsa. November elején érkezett Kiniszy a Dunához, akihez midőn a hajókkal menne Rozgony, őt a szendrői baka a vízen megtámadta; de az ő embereinek nagyobb részét Rozgony levágta, őt Szendrőbe visszakergette, és Kiniszyt általszállította. Azután kevés na-

pokkal, ujenan megütközött a Dunán a törökkel, még nagyobb szerencsével, mert akkor azokat mind egy lábíg levágta, huszonnégy hajójokat elfogta, amint ezt maga Mátyás király, Belgrádból, az egri püspöknek küldött levelében írja. Mátyás halála után, őt küldötték a magyarok egyiket, Ulászló meghívására Prágába, aki is midőn Buda felé utaznék, Nyitra vármegyében, Sempte (Schintau, Sentavia) nevű falujába, őt László vacsorára hitta, és igen gazdagon s királyi módon megvendégelte 1490. eszt. Hogy ő írást nem tudott, onnan tetszik meg, mert a Maximilián császárral kötött szövetségnek, Bakacs Tamás püspök írta alá az ő nevét 1491. eszt. Hihető mag nélkül halt el.

Rozgony István. (Mogyorósi). A felebb leirt országbirájának Jánosnak, bizonytalan micsoda Borbálától való első fia, és így annak az Istvánnak unokája, kinek felesége Szent-Györgyi Czeczilia volt. Mikor második Ulászló bejött királynak, ez az István, annak öccse Albert mellé állott volt, aki a bátyját Ulászlót ki akarta tolni a magyar királyságból 1490. eszt., de azután való időkben hűséges volt Ulászlóhoz. Jelen volt a rákosmezei híres, de sikertelen diétán 1505. eszt. Maximilián császár valami jussát tartván az országhoz, egyébkor is ugyan, de nevezetesen 1506. eszt. beütött az országba, ki ellen Szapolyay János volt kirendelve. A többi főemberek közt, ehhez az Istvánhoz is egy levelet írt Szapolyay, melyben arra inti őt, hogy minél több fegyvereseket szerezzon, és azokkal induljon Hatvan felé, a nemzetet kiirtani akaró Maximilián ellen; de Szapolyayt Egerhez közel, Hosszúkövesdnél várja meg, és onnan induljanak aztán együtt előbb.

Rozgony János. A most említett mogyorósi Rozgony Istvánnak testvére. Két Dorettya nevű felesége volt, az első a lindvai Bánffy, a második pedig a Pethő házból. Az elsőől nemazette Jánost, Klárát, aki először Kanisay Györggyel, másodszer Egerváry Lászlóval lakadalmazott; Apollóniát, aki Csáky Benedekhez; és Borbálát, aki Frangepán Mihályhoz ment férjhez; a másodiktól pedig Osvádot, vagy magyarosabban Osvátot, aki mag nélkül halt el, és Istvánt, aki következik.

Rozgony István. A közelebb említett János fia. A többi Rozgonyak vagy általában, vagy legalább férfi mag nélkül hagyva itt a világot, rólok igen sok jószág szállott erre az Istvánra, úgy hogy jószágosabb úr, talán nemis volt nála akkori időben. Kétszer házasodott, először Egerváry Katalinnal, másodszer meztagnyi Szerecsen Krisztinával fogott kezét. Első házassága három magzattal lett ugyan gyümölcsös, de ezek közül, csak az egy Katalin ért annyi időt, hogy csesdi Báthori Andrásához mehetett férjhez. Második felesége Krisztina is tette vele ugyan őt egy leánya atyjává, de az is élete első virágában elhervadt. Így aztán azon

kezdt gondolkodni, miképen szállithassa birtokait maga leányára s vejére Báthori Andrássra, melyek az ő halála után az ország törvénye szerint a királyi fiskusra volnának maradandók. Addig esdeklődött a második Lajos király előtt, míg az neki 1519. eszt. megengedte, hogy leányára s vejére hat várat hagyjon. A budai káptalan előtt Sáros vármegyében fekvő Kajata nevű faluját Nyársy Demeternek vallotta által, ezerkétszáz forintban 1522. eszt., minden ellentmondhatóknak való ellentállást s feleletét (evictio) magára vállalván, mely után esztendővel vitte a Rozgony familiát sirba. Lásd Homonnay Ferencz.

Roa, Roa, Roás, Ruás. Vagy amint némelyek magyarosan akarják nevezni Ru h á s. Nem látom, miért ne lehetne a Ro v á s nevet is szintén ugy reáfogni. Már akármelyik az igaz neve, elég a hozzá, hogy ő Bendeguznak, az Attila atyjának testvére volt. Bendeguz után ő lett volt Oktárral együtt a húnok fejedelme, és Attila tútora. Oktár előbb elhalt. A fekete tenger felé némely nemzetek a húnoktól elpártoltak, ezeken boszut akarván állani Roás, ellenök fegyvert kötött, de a hadat vele a halál 434. eszt. félbeszakasztatta, melyet azután Attila hajtott végre.

Rugács l. Rugács.

Rugács. Ott volt 1241. eszt. negyedik Bélával a Sajó vizénél a tatárok ellen való szerencsétlen hadban, és mikor a király alól a lova kifáradt, Rugács a maga lovát odaadta, maga pedig a holttestek közé rejtkezett, és ott maradt meg sok másokkal együtt. Ezen érdemeért adott neki Béla egy Fái nevű földet, és a Fáy familia, melynek Rugács volt törzsoke, attól a földtől vette a maga nevét. Lásd Forgách.

Rugila. Más neve **Ruga** vagy **Reiló**. Ezt nagy sereggel küldötte volt Bendeguz, a húnok királya Konstantinápoly alá, Theodosius császár ellen 426. eszt. De nem sok kárt tehetett Theodosiusnak, mert Rugilát a menykő megütötte, a vezér nélkül maradt seregnek nagy részét pedig a dőghalál emésztette meg.

3.

Sághy Imre. Ez volt a palatinus mellett egyik táblabíró (assessor) 1559. eszt. Társai Miletinezky Mihály, kápolnai Pálffy Lőrincz és Deák András voltak. Hogy pedig valami rövidség ne legyen a peres dolgok folytatásában s eldöntésben amiatt, ha ezek közül valamelyik a törvényszéken vagy betegség, vagy más elhárithatatlan s győzhetetlen akadály miatt meg nem jelenhetne, ugyanazon esztendőben a pozsoni diéta, más négy új táblabírást is rendelt ő melléjük, Ivánczy Jánost, Sámbokréty

Györgyöt, a nyitrai alispányt, Simándy Pétert és Géózy Józsefet. Az esztergomi érsek Pozsonban levő házának gondviselője volt Sághy 1569. eszt., amikor decz. 9. egy levelet küldött neki Veráncsics Antal érsek Bécsből, melyben azt írja, hogy jól cselekedte Sághy, hogy neki azt tudtáraadta, hogy Pozson vármegye gyűlést akar tartani a gróf Salm Eöcknek fizetendő huszonöt pénz dolgában. Ugyanis már Veráncsics szólt a gróffal, hogy az a gyűlés halasztassék mindaddig, míg Veráncsics az érsekségbe általánfogva beállittatik. Ugyanazon esztendőben a nemesek közül ő volt jelen Usali Péterrel, Babindali Gergelyvel és Rajky Gáspárral, a Pozsonba gyűlt rendeknek azon ülésében, melyben az végzetett, hogy Balassa János és Dobó István fogadsgra tétessenek. Egy más levelet is küldött ő hozzá Veráncsics érsek 1571. eszt. jan. 6. Németujhelyből, melyben azt bizza rá, hogy Érsekújvár őtalmarására, kétszáz gyalog katonát fogadjon, mert félt, hogy a folyó vizek átfagnak, a törökök mindjárt könnyebben incselkedhetnek és orozáshoz fognak, ha szinte most fűleiket nem látszanak is mozgatni.

Salamon. Hatodik magyar király, első András király fia. Minek-előtte megszületett volna, az atyja Bélát, a maga testvéröccsét olyan biztatással hívta vala haza Lengyelországból, hogy a királyságot ő reá fogja hagyni, de mihelyt Salamon született, mindjárt másképen gondolkodott, és őt hat esztendő gyermek korában megkoronáztatta 1048. eszt. Nehezen esett ez Bélának, azértis mindennap inkább-inkább gerjedett könte és András között az egyenetlenkedés mindaddig, míg Béla a lengyel fejedelem segítségével Andrást megtámadja, meggyőzi, országától megfosztja, s magát királylyá koronáztatja 1061. eszt. Ezen hadakozás előtt Németországra küldötte volt András a maga fiát Salamont bátorágnak okáért; nemis merészelt addig onnan hazajöni, míg első Béla uralkodott. De Béla halála után, mely 1063. eszt. történt, magok a Béla fiai Gejza, László és Lambert sürgették a magyarokat, hogy nem ő közülök valamelyiket, hanem amár megkoronázott Salamont hozzák haza Henrik császártól. El is hozták őt a magyarok, és minekutána azt ígérte volna az említett három hercegnek, hogy az országnak harmadrészét nekik fogja adni, hogy abból rangjokhoz képest élhessenek, koronázása pompája másodszer is végbement Székesfehérváron Henrik császár jelenlétében 1064. eszt.

Nem viseltetett Salamon olyan háladatosággal a három herceg iránt, akiknek a királyságot köszönhette, amelyet azok érdemeikkel volna; sőt egy Vid nevű gonosz tanácsosának sugallására, az ígért tartományt is nekik által nem adta, kik is méltó haragra gerjedvén, a lengyelországi fejedelem Bóleszlávtól segítséget kérnek, és azonnal az országba betámadnak. Megretten a próbálatlan ifjú Salamon és Moson várába szalad,

némely kegyes püspökök pedig, és más jó gondolkodású főemberek Gejzát körülveszik, és arra kéri, hogy a vérontást nemzete közt kerülje, és Salamonnal lépjen békességre. Minthogy Gejza, László és Lambert nem valami rossz célból, hanem csak a magok jusa mellett keltek fegyverre, könnyen reáállottak a békességre, ha Salamon ígését teljesíti; melyet mihelyt ő újra megígért, Boleszláv seregével együtt visszament Lengyelországba, a herczegek pedig Salamont Pécsre lekísérték, hogy ott megmutassák, hogy ők a koronára nem vágnak, és Salamont törvényes királynak ismerik, maga Gejza husvét ünnepén 1065. eszt. nagy sokaság előtt a koronát Salamon fejébe teszi, és így ő már ekkor harmadszor koronáztatott meg. Mindaddig szerencsés volt az ő uralkodása, míg a herczegekkel egynehány esztendeig békességben élt. Azalatt a cseheket megverte 1070. eszt.; a kunokat Erdélyben Dobokánál elszélesztette 1072. eszt., és ott maga is különös vitézi erejét s bátorságát kimutatta; a bosnyákokkal is szerencsésen hadakozott 1073. eszt., ugyanakkor Belgrádot megvette; és mindezeket a herczegek segítségével cselekedte.

A Belgrádnál nyert prédát olyan veszekedésnek almájává tette a gonosz Vid Salamon és a herczegek között, mely magának Vidnek is halálosan torkára akadt ugyan, de ami sokkal sajnálhatóbb, Salamonnak is holtig tartott boldogtalanságot okozott. Mert a prédát úgy osztotta fel Vid, hogy a reájok esett részzel a herczegek meg nem elégedhettek. Mindaddig hatalmazott azután a hasonlós Vid eszközése által a király és a herczegek közt, hogy egyszer-fegyverrel kellett a pernek végét szakasztani próbálni, mely Salamonnak veszedelmére ment ki. Ugyanis Mogyoródnál, Pest és Vác között, Salamon a herczegekkel megütközvén, az ő serege csakhamar hátat fordított, sok erős főembere s vitéze elesett, maga is Szigetfőnél, a Dunán által Moson várába szaladt az édes anyjához és feleségéhez 1074. eszt. Ugyanazon esztendőben Gejza herczeg királynak választatott, Salamon pedig a királyságtól örökre elmaradt, ámbár azt egynehányszor visszanyerni próbálta. Henrik császár bejött ugyan az ő segítségére, és Nyitrát ostromolta is, de minden haszon nélkül.

Gejza király halála után, László herczeg lett királylyá 1077. eszt. Ezzel eleinte békességben élt Salamon, melylyel azt nyerte, hogy neki annyi fizetést rendelt László, melyből királyi módon élhetett volna, de mivel egykor Mosonnál Lászlót szép szín alatt kézre akarta keríteni 1082. eszt., László őt megelőzte, elfogta és a visegrádi tömlöczbe záratta, ahonnan 1088. eszt. bocsáttatta ki, hogy jelen lehessen azon ünnepi pompán, melyen szent István, Imre herczeg és sz. Gellért koporsóikat megnyitották, és ereklyéiket a közönséges tiszteletre kitétték, a pápa rendelése szerint. Azután elment Regensburgba a feleségéhez, akit ott a bátyja, ne-

gyedik Henrik császár tartott; de az őt hideg vérrel látta, sőt magához sem fogadta. Ezen megboszankodván Salamon, barát ruhába öltözik, Magyarországra visszajő 1085. eszt., és Székesfehérváron a szűz Mária templomában a koldusok közé áll, ahol neki maga László-király is alalmaznát adott; célzott is reá László, hogy talán Salamon lehet, azután csakhamar keresztette is őt, de Salamon hirtelen eltűnt onnan, és senkitől meg nem ismertetvén, a fekete tenger felé, a kunok herczegéhez Kuteskhez megyen, annak azt igéri, hogy ha őt a királyságba visszatesszi, Erdélyt neki adja és leányát elveszi. El is jött vele Kutesk Ungvárig, és ott körülbelől mindeneke nagy félelembe ejtett; de László király csakhamar úgy hazaijesztette őt, hogy többé semmit sem mert ellene próbálni. Egy Czelgu nevű kun vezérrel 1087. eszt. a bolgárookra ütött Salamon, de ott sem volt jobb szerencséje, sőt azt írják, hogy abban a harcban sok kunnal együtt ő is elvesztette nyughatatlan életét, melyet a felesége meghallván, egy lengyel herczeghez férjhez ment 1088. eszt. Némelyek pedig azzal tartják, hogy még azután sokáig élt, de életét remetéskedésben és a szent dolgokról való elmélkedésben töltötte, és Isztriának Póla nevű városában halt s temettetett el, mely városbeliek őt mint szentet tisztelték is halála után. Még messzebb tévednek azok az igazságtól, akik azt írják, hogy ő Ausztriában huszonnégyszázévig disznópásztor volt, azután a sz. kereszti klastromba ment, és mikor már halálához közelített, csak akkor jelentette ki magát az apáturnak, ki legyen.

Salamon. Negyedik Béla tanítója volt akkor, mikor az ő anyját Gertrudot Bánk a palatinus megölte 1213. eszt., és Béla ennek köszönhette, hogy akkor élete megmaradt, mely érdemeért második András a Salamon atyjának Miskának egy Zelelge nevű falut ajándékozott. Ugyan második András idejében egy Salamon nevű ember Bács vármegyei főispány és egyszersmind tárnokmester volt 1214. eszt., bán pedig 1223. eszt.

Salán I. Szalán.

Sámbokrét. Ez a familia Nyitra vármegyében fekvő Sámbokrét nevű falutól vette a maga nevét. Hiteles írók írják, hogy ennek első tudható törzsöke, de akinek keresztnéve homályban van, első Károly király alatt élt, és a Trencsényi Mátén nyert győzelemnek hírére ő vitte meg Károlyhoz legelőször, tölgyfa-ágakkal felczifrázva kezében tartván azon két kaszát, melyekkel akkor ő is viaskodott. Ez időtől fogva emlékezetnek okáért, két kaszát tett a király a familia nemesi czimerébe.

Sámbokrét György. Lásd Sággy Imre.

Sámson. Egy volt azon pártos főemberek közül, kik második Bélának magukat ellene szegezték, és Boricsot akarták helyébe királynak tenni 1132. eszt. Mikor már mind a Béla, mind a Borics tábora a Sajó

vize körül volna, ez az agyafúrt Sámson olyan vakmerőségre vetemedett, hogy mikor éppen Béla a maga sátorában ülné némely főemberekkel, oda bement Bélához, és elfelejtkezvén annak személyéhez tartozó tiszteletről, Bélát igen mocskos szókkal kisebbítette füle hallatára, és azt mondotta neki, hogy jobb lesz ha önkényt általadja az országot Boricsnak, maga pedig, minthogy különben is nyomorult, menjen valamely klastromba, és mint az atyja Álmos ott éljen. Ezen szentelen szókra láрма esik a főemberek között, és el akarják Sámsonat fogni; de ő hirtelen lóra kapott, ezek pedig gyalog lévén, utána nem ereszkedhettek, hanem egy Buda nevű főembernek szolgája nyereg nélkül, csak szőrire egy lóra felfordul, egy lándzsával utána esik Sámsonnak, őt a Sajó vizébe belekergeti, és ott a lándzsával általveri. Talán ettől a Sámsontól vette Nógrád vármegyében Sámson vára a maga nevét, melyet másképen Fehérkőnek is hívják, de amelynek már ma csak dűledékei is alig látszanak.

Sándor Ferencz. Egyik hadnagy volt az Eördögh Mátyás táborában a palásti mezőn, és ugyanott török fogságba esett 1552. eszt.

Sándor Mihály. A székely nemzet ezt küldötte volt Ferdinánd királyhoz 1554. eszt. Bernát Balázs nevű társával Bécsbe, azzal a kérelemmel, hogy a király a székelyek szabadságait erősítse meg. Teljesítette is a király az ő kívánságukat apr. 26. kelt levele által, de olyan feltétel alatt, hogy a székelyek azután is megfizessék az egy ökröt minden háztól a királynak, annak házasságakor, koronázásakor, és mikor annak első gyermeke születik. Egyikkel ezzel a Sándor Mihálylyal kísértette ki Erdélyből Magyarországra Bornemisza Pál püspököt Izabella 1556. eszt.

Sárándy Mihály, Boldizsár és Imre. Bihar vármegyében Sárándon huszonhat portát birtak első Ferdinánd alatt 1552. eszt.

Sárfi Ferencz. Győri kapitány volt 1526. eszt., mikor a mohácsi veszedelem után az özvegy királyné Mária, Czetricz Udalriktól egy levelet küldött ő hozzá, melyben neki azt parancsolja, hogy Czetricz mellé adjon tizenkét lovast, az elesett Lajos király holtteste fölkeresésére. Nemcsak lovasokat adott Sárfi, hanem maga is elment. Ez a Czetricz tudta, mely tájon veszett el Lajos, mivel annak futótársa és kísérője volt. Már messziről ujjával mutatta Czetricz a helyet, mikor pedig oda elértek, bement a mocsárba, de sok keresés után is csak a fegyverét találta meg Lajosnak. A mocsárhoz közel láttak egy új földhányást vagy temetést. Mindjárt gyanuba estek, nem oda temette-e valaki Lajost. Mindnyájan körmeikkel estek a földnek, és azt úgy vájkálták. Egyszer ráakad Czetricz a Lajos jobb lábára, azt két süveg vízzel megmossa, és egy bizonyos jegyről megismeri, magát elkiáltja, és a Lajos lábát megcsókolja. Azután az egész testet kiásták, egy gyékényen szépen megmosták, és akkor mind

ábrázatjáról, mind fogairól, kié legyen, még bizonyosabban megismerték, tiszta lepedőbe takargatták és koporsóba tették, melyet Győrből vittek volt magukkal, azután Fehérváron a prépost pinczéjében Horváth Márton gondviselése alá adták, amint mindezeket Czetrich által Brodaries Istvánhoz oct. 19. Győrből irt levelében bizonyítja Sárfi.

Sarkady Ferencz. Első Ferdinánd király alatt élt. Sokat birt Bécs és Bihar vármegyékben 1552. eszt., a többek közt Tarjánt egészen, Sarkadon harminczöt portát, Sarkad-Ősiben kettőt, Kőtegyánban tizenhatot, Kőte-Tarcsán negyedfelet, Mező-Panaszon tizenötöt s a t.

Sárkány Pál. Egy volt azon előkelő magyarok közül, akik első Ferdinánddal a smalkaldi hadra jártak Németországba 1547. eszt. Jelenvolt a palásti mezőn történt szerencsétlen hadban is Eördögh Mátyással, akinek száz lovassal ment vala segítségül Léváról 1552 eszt. Azután Bornemisza Gergelyvel viselte az egri kapitányságot, akivel kevésbe mult, hogy ő is a hatvani beg fogságába nem esett 1554. eszt. Ennek bizonytalan micsoda nevű leányát vette el a híres Békesy Gáspár 1575. vagy azután való esztendőben.

Sárkány Ambrus (Ákosházi). Pozsoni kapitány és főispány, egyik tagja volt a rákosmezei híres diétának 1505. eszt. Lásd Beriszló Péter. Elkísérte Szapolyay Borbálát Krakóba, és annak koronázásán jelen volt. Lásd Szapolyay Borbála. Zala vármegyei főispány és Ónodnak örökös ura volt ő 1520. és azután való esztendőben, mikor Insbruckba és Koloniába járt, az ifju második Lajos királynak és annak testvérének házassága dolgában. Mikor aztán Pozsonból hozta haza Budára Lajos király Máriát a maga feleségét, Pozson és Komárom közt egy faluban ez az Ambrus vendégelte meg az új házasságot egy pénteken, és így bőjtű napon. Nem győzte a menyasszony eléggé csudálni a sokféle és drága halakat, melyeket az asztalra felvittek. Ősz vitéz volt már, mikor Mohácsnál ő is elveszett 1526. eszt. Egy volt ő azok közül, akiknek fejüket a veszedelem után Budára Szulejmán császárhoz elhozták, ha ugyan igaz az, hogy valakiét oda hozták. Több jószágai közt ő birta Hamzsabéget.

Sárközy János. Torontál vármegyei deputátus volt a budai diétára 1447. eszt., mikor Buda vára Hunyadi Jánosra bízott. Társai voltak Szent-Györgyi Zsigmond, Macsa István és Osvald.

Sárközy Mihály. Hajnásközi kapitány volt első Ferdinánd idejében. Bebek Györggyel együtt esett török fogságba Balogváranál 1562. eszt. Leginkább örült az ő kézre lett kerülésén Hasán vagy Haszán a füleki beg. Ugyanis Sárközy azel őtt nem sokkal két Konstantinápolyba igyekező előkelő törököt fogott vala el, még pedig fogadása

ellen, és azokat Boldogkő váráért Bebek Györgynek adta. Legelőször is őt kereste fel tehát a beg, őt szidta, mocskolta, árulónak, hitszegőnek nevezte, buzgányával agybafebe verte, azután sok kínzások közt megölette, amint Istvánffy írja. Forgách pedig azt mondja, hogy Bebekkel együtt Konstantinápolyba küldötte. Akármint volt sorsa, többé nem fordul elő az ő neve az íróknál. Forgách azt írja felőle, hogy ő Hajnácskó várát a Telegdi Eusták örököseitől erővel elfoglalta maga számára, és azt az ő fogságba lett esése után is, az ő felesége a király ellenére, maga kezénél tartotta mindaddig, míg azt attól a törökök elvették 1566. eszt.

Sarmasághy Miklós. Közép-Szolnok vármegye küldöttje volt Benyey Tamással a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Sarmasághy László. Egyebek között Bihar vármegyében Álmosdon is birt első Ferdinánd király alatt.

Sarmasághy Miklós. Békesy Gáspárral együtt szorult volt a fogarasi várba 1573. eszt.

Sarolta. Első Gyulának, az erdélyi fejedelemnek leánya, Gejza magyar fejedelemnek felesége, szent István királynak édes anyja. Igen meg tudta venni a férjének szívét, azt a keresztyénekhez hajtotta, sőt arra is yette, hogy Gejza maga is megkeresztelkedett. Ditmár azt írja felőle, hogy ő egy igen különös szépségű asszony volt, és a lovagláshoz olyan jól értett, hogy a leggyakorlottabb hadi emberrel is versenyt mert futtatni. Az talán nem hihető, hogy felettébb ivott, és egykor haragjában karddal egy embert agyonvágott volna. Gejza halála után ezt akarta elvenni Kupa somogysági gróf olyan czéllal, hogy ő lehessen a magyarok feje. Lásd Kupa.

Sarolta. Szent István első magyar király testvérhuga, Aba király felesége. Mikor Péter visszanyerte az országot Abától, ezt a Saroltát is elfogatta volt, de őt életben hagyta. Bizonytalan, voltak-e gyermekei Abától vagy sem, de ha voltak is, azok talán emberkort nem értek. Saroltának az ő második férjétől, de akinek nevét nem tudhatni, egy Marhard nevű fia lett. Ennek a Marhardnak maradéki-től származtak a Bethlen és Apaffy nagy familiák Erdélyben. Ide czéloz még ma is a Bethlen familia czimerében a Magyarország czimerét, t. i. az arany almat harapó kigyó, melyet legelőször a Bethlen Olivér édes atyja választott maga czimereül familiájának a magyar királyokkal való vérségének bizonyságaul, úgy látszik harmadik László király idejében.

Sárosy László. Zaránd vármegye követje volt a budai diétára 1447. eszt., ahol Buda várát átaladták a rendek a világcudálta.

Hunyadi Jánosnak. Társai Ispán Pál, Septelj János és Sárközy Be-reczk voltak.

Sáry András. A fehérvári beg, Arszlán vagy Oroszlán, erővel vitte ezt el magával Eger ostromlására 1552. eszt., és ő tőle küldött be a várba levelet, melyben azt felkérte. Micsoda haszonnal járt Sáry, felebb Dobó István alatt le van írva.

Sasa János. Szapolyay János, Zsigmond és Báthori István fejedelmek alatt vitézkedett. Mikor Szapolyay 1567. eszt. Kővárt ostromolta, ez a Sasa volt az ő gyalogjainak egyik kapitánya, ki is midőn a keze alatt levő csoporttal a várba egy vakmerő berohanást próbált volna, ott nagy sebet kapott. Mint olyan vitézt, akitől sokat lehetett várni, nagy ígéretekkel igyekezett őt és Vadász Mihályt Békesy Gáspár, Báthori István részéről magáéra vonni 1571. eszt., de mivel ők azt vették észre, hogy valami titkos gyilkosságot akar Békesy ő reájok bizni, és azáltal fejedelemséget vadászni, neki azt felelték, hogy ők semmi magános emberhez nem adják magokat, hanemha az a közjót munkálja. Haraggal bocsátotta el őket akkor magától Békesy, de más éjjel ismét magához hívatta őket; mivel pedig megsajditották, hogy őket meg akarja öletni, nem mentek. Így aztán állhatatosan Báthori mellett maradván, ők voltak a gyalogság kapitányai 1573. eszt. abban a seregben, melyet Báthori a fogarasi várhoz küldött annak elfoglalására és Békesy elfogására.

Saul. Bihar vármegyei főispány volt Kálmán király alatt, és azon diplomának aláírta a nevét, melyet Kálmán 1106. eszt. a Zóbor hegyén való apátúrságnak adott volt.

Saul. A második István király testvérjének Zsófiának fia. Ki volt az atyja, nincs megírva. Mig a magyarok azt nem tudták, hogy vak Béla az Álmos fia él, ennek a Saulnak szánták volt a magyar koronát, ha második István meg találna halni, mivel senkit se tudtak már mást, aki Árpádtól származott volna. Hova lett azután ez a Saul, felőle semmit se tudhatni, ha nem ő volt az a Saul nevű szerzetes, akiről azt írja Thúróczi, hogy vak Béla részeg észszel őt rószakaróinak kezeibe adta, és azoknak meg engedte ölni.

Sebesy László. Miklós és János nevű atyjafiaival arról tett panaszt 1475. eszt. az akkori országbirájának Báthori Istvánnak, hogy az eperjesi lakosok az ő Sebes nevű falujokra fegyveresen reáütöttek, tőlök némely szánté- és kaszálóföldeket erős zakkal elfoglaltak, amit pedig kezöknél meghagytak, azt a magok barmaikkal eltapodtatták és haszonvehetetlenné tették, mely dologért az ország birája az eperjesieket mindjárt törvénybe idézte. Lásd Sinka Péter.

Sebesy Ferencz. Első Ferdinánd alatt élt. Lásd Bornemisza Gergely.

Sebestyén. Ez volt az esztergami legelső érsek és vice-kanczellár, mely méltóságra őt szent István, mindjárt királyságának elején emelte sz. mártoni barátból. Némelyek ugyan Domokos nevűt tartanak első esztergomi érseknek, de úgy látszik, hogy a Domokos és Sebestyén név csak azon emberé volt, valamint hogy Astrikus és Anastasius csak egy embernek neve. Mikor szent István a szentmártoni apáturságot 1001. eszt. fundálta, annak levelét ez a Domokos vagy Sebestyén subscribálta, és az annak ajándékozott jószágokat ő nevezte s mutogatta ki Cebával a palatinussal. 1005. eszt. szemei meghomályosodtak, úgy hogy hivatalát nem folytathatta, és egy darabig Astrikus a kalocsai püspök viselte az esztergomi érsekséget, de három esztendő múlva szerencsésen megjött szemé világa, és hivatalához ismét maga látott, még pedig sok ideig, mert még 1037. eszt. is vice-kanczellár volt, mikor szent István a bakonybéli klastromnak királyi levelét kiadta. Ez a bakonybéli klastrom második József császár rendelete szerint 1787. eszt. január 9. napján ürt ki, minekutána nyolczadfélszáz esztendőig teljes lett volna. Jövedelme a religió fundusához tétetett. Utolsó apátura a tudós Novák Chrizosztóm volt.

Sebős. Buda fia. Lásd Vazul. Nagy utálatban volt a magyarok előtt Péter király idejében, ki helyett, mihelyt Aba lett királyltyá, Sebóst a magyarok mindjárt megfogták, kezét lábát összetörték s megölték, két testvérének szeméit pedig kitolták.

Sebus. Lásd Sebős.

Selyp István. Babocsai kapitány volt ő első Ferdinánd idejében, amikor Babocsát Báthori András birta. Ebben a várban is olyan ragadozó madarak laktak, mint amelyenéről oda felebb Dersffy Farkas alatt volt szó. Ezen az okon ezt is ostrom alá fogta Tojgon basa 1555. eszt. Egynéhány napig őtalmazta Selyp magát, de mikor a vár falai omladozni kezdettek, ő is alkuba bocsátkozott. Tojgon minden lovaikkal, szekereikkel, czeleczulájokkal szabadon való bocsáttatást ígért mind Selypnek, mind a többi vele levőknek, de olyan feltétel alatt hogy azokat a hajdúkat, akik Korotnáról és Kaposvárról azon váraknak megvételekor oda szaladtak, és a szökevényeket, akik valaha török szolgálatban voltak, adják ki Tojgonnak. Ezen szökevények közül kivált egy Demeter nevű ráczot nevezett ki Tojgon különösen, aki ez előtt való esztendőkbén, mikor Szulejmán török császár Budát elfoglalta, ott volt a Szulejmán táborában; de egyszer lóra kapott, és nyilván kikiáltotta, hogy ő a keresztyénekhez akar általmenni. A

legjobb, több mint ezer török lovas iramodott neki utána, és olyan nagy igyekezettel kergették őt, hogy száznál több ló kidőglött alóluk, még is őt utól nem érhatték, és ő békével Esztergomba ment. Selyp azt felelte a Tojgon kívánságára, hogy ő mellette egy korotnai vagy kaposvári hajdu sincsen, a szőkevények a beállandó ostrom szagát megérezvén, ellillantottak. Egy egész napi vetélkedés után, abban állapodott meg a dolog, hogy mikor Selyp és katonái a várból kiköltöznek, az arra kirendelendő törökök minden katonát meg főgnak nézni, nem szőkevény-e? Reá kellett állani Selypnek, ki is Demetert, harmad magával a szekerekre fektette, felül reájok szalonnákat és egyéb sertés aprólékokat rakatott, melyektől a törökök, vallások törvényei szerint irtódnak, melynek az a haszna lett, hogy az ilyen szekereket a törökök nem bizgatván, mind Demeter, mind társai megszabadultak, Selyp is a török szokás ellen, katonáival együtt épen bocsáttatott el.

Semsey Tamás. Ferencz fia, szepesi viceispán és kapitány volt 1818. eszt. első Károly alatt.

Semsey János és László. Demeter fiai, mindketten Zsigmond királynak hiv emberei. László Nagy-Nikápolynál esett el a törökök ellen való szerencsétlen hadban 1896. eszt. királyi főpohárnok fővel. János életben maradt, és 1897. eszt. apostolok oszlása napján, Késmárkon a királytól jus gladiit nyert, azután pedig 1401. eszt. Budán költ levelével erősítette meg Zsigmond, az ő már különben is régi törzsozós nemességét.

Semsey Ferencz. János fia, Demeter unokája, ugyan Zsigmond alatt vitézül hadakozott Csehországban, a Husz János követői ellen, és annak jutalmául adta neki által Zsigmond Csirke Péternek minden jóságát 1426. eszt. Visegrádon költ levelével. Talán ugyanez a Semsey Ferencz volt az, aki László és Rudolf nevű fiainak segítségével, Gálszéchy Miklóst a csehek fogságából kiszabadította; melyért Gálszéchy neki és az ő fiainak Sáros vármegyében, Girált és Mátévágása nevű faluinak felét oda ajándékozta 1449. eszt.

Semsey János és Vilhelm. Mindketten László fiai. Sok rendbeli hűséges szolgálatjaikért Mátyás király 1461. eszt. Zemplén vármegyében, Pazdics, Szuha, Ujfalu, Mocsár, Kraszna, Somogy és Szalok nevű faluknak fele részét, minden királyi jusaival együtt nekik ajándékozta.

Semsey Ferencz. Főkamarásmester volt 1508. eszt., mikor Ulászló király a maga leányának Annának születését ő általa adta hírül a bácsiaknak. A mohácsi veszedelem után első Ferdinándot ismerte maga királyának, Szapolyay János ellenére. János és Kris-

tóf nevű testvérei, vagy legalább vér szerint való atyjafiaival, ezenkívül Keglevich Péterrel, Pekri Miklóssal, Székely Ferenczcel, ő volt Ferdinánd vezére Horvátországban, Szapolyay követői ellen, akikkel fegyvernyugvásra lépett 1530. eszt. Desnicze és Ujudvar nevű falukhoz közel fekvő táborokban.

Semsey Mihály. Ettől a törökök elvették volt a Száva mellett Jeszenovicz várát, melyet minthogy azoktól maga erejével vissza nem vehetett, Nádasdy Tamást vette maga mellé, azzal az ígérettel, hogy ami prédát abban fognak találni, azt magok közt egyaránt fogják felosztani. Visszavették a várat 1538. eszt., de azután panaszkodott Mihály, hogy őt Nádasdy nem jól elégitette ki.

Semsey János. Egyiket ezt rendelte volt ki első Ferdinánd király 1553. eszt., Gréczen költ levele által, hogy Bornemisza Gergelyt Bartos nevű falu birtokába állítsa be.

Semsey Ferencz. Draskovich György püspökkel, és Therjék Tamással, ezt a Semseyt tette volt Ferdinánd király Horváth Márk fia tutorának 1561. eszt. 14. sept. Bécsben költ levele által. Lásd Horváth Márk.

Semis Péter. Első Károly királynak ötvöse, de egyezsersmind a szepesi várnak kapitánya, és Szepes vármegyei viceispán volt. Mind egyéb érdemeiért, mind azért, hogy a királynak egy pecsétnyomót készített és metszett, minekutána szokott pecsétnyomóját a Bazarád Sándor, oláhországi vajda ellen való szerencsétlen hadban elvesztette volna, neki Károly a Szepességen egy Jemnik nevű magva szakadt jószágot ajándékozott 1531. eszt. Így volt ez abban az időben, amikor még a mesteremberek és a tudósok kevés számmal voltak. Hasonló példa ehhez az, hogy második Ulászló király nemességet adott egy embernek, aki először a Benfin historiáját leírta. Harmadik pecsétnyomója volt már ez Károlynak, és ezzel kellett minden levelet újra megerősíteni, melyeken az elsőbb két rendbeli pecsétek voltak, mert különben a leveleknek semmi erejük és becsök nem volt. Arról lehet pedig ezt a harmadik pecsétet megismerni, hogy azon ketős kereszt van, és két sarkány a K betűvel.

Sennyay Zsigmond. A Sáros vármegyei katonaság hadnagya volt 1559. eszt., mikor Bebek Györggyel és Pethő Jánossal Szerencset akarta elfoglalni, és ott mind Bebek, mind Pethő az ő alatta való katonáknak köszönhették megmaradásokat. Odajárt Zay Ferenczessel és Balassa Menyhérttel a hadadi és szatmári hadakra 1562. eszt. Azután három esztendővel ismét elment Schwendi Lázárral és Balassa Menyhérttel a szatmári hadra, melynek végével őt Schwendi jení kapitánynya tette, melyet akkor vétetett vissza Schwendi Szapolyay Já-

nos Zsigmondtól. Minekutána Pertaf basa Gyulát elfoglalta, Jenő alá szállott, és azt huszonhárom napig ágyuztatta. Mikor már látná Zsigmond, hogy tovább nem lehet az ostromot állani, Kerechény példáján tanulván, Pertaffal alkuha nem bocsátkozott, hanem egy éjjel nagy csendesen a várat odahagyta 1566. eszt. Bizonytalan hol esett ő a Szapolyay emberei fogságába.

Hogy Schwendi Lázár 1567. eszt. Munkács várát ostromlotta és meg is vette, ezt a Zsigmondot küldötte Szapolyay Schwendihez, olyan izenettel, hogy a hadakozást hagyja félbe, annyival inkább, hogy most a békesség munkában van, különben kénytelen lesz Szapolyay török segítséghez folyamodni. Schwendi azt felelte, hogy ő a fegyvert mindaddig le nem teszi, míg a békesség meg nem köttetik. Esküvése szerint visszament Zsigmond a felelettel Szapolyayhoz, ki is őt újra fogságba tette, és a had végével bocsátotta el.

Serédy Gáspár. Pozson vármegyében Seréden született. Királyi titoknok és az ország felsőbb részeinek kapitánya, második Lajos és első Ferdinánd királyok alatt. Őt küldötte volt Lajos 1526. eszt. a váradi püspökségbe Csáky Mihálylyal, hogy ott a templomokból és a klastromokból minden aranynak és ezüstnek felerészét, a pápa engedelméből szedjék össze, a török hadra teendő költségre, azzal a biztatással, hogy a had után ezen arany és ezüst, mindentűvé viseza fog fordíttatni, ahonnan most elvitetik. A mohácsi veszedelem után mindenkor hűséges ótalmazója volt az első Ferdinánd ügyének Szapolyay János ellen, melyért őt Ferdinánd az ország felsőbb részei kapitányává tette. Jelen volt 1526. eszt. a pozsoni diétán, melyen Ferdinánd királynak választatott. Katziáner Jánossal együtt vitta és vette meg Likava és Trencsén várait 1528. eszt. Ugyanazon esztendőben együtt dolgozott Révay Istvánnal a Szepességen, a lengyelországi számkivetésből visszaérkezett Szapolyay János pusztító emberei ellen. Most is meg van az a levél, melyet 3. szept. Kassáról küldött az iránt a bártfajaknak, hogy a reájok esett katonákat minél hamarabb küldjék be ő hozzá. Ő vette el Egert 1530. eszt. Szapolyaytól Ferdinánd számára. Boldogkő várát is hat hétig vitta Bebek Ferenczcel, de ezzel nem boldogulhatott, hanem olyan alkura lépett annak kapitányával, hogy ha Ferdinándot fogja az országnak nagyobb része királynak ismerni, akkor minden erőszak nélkül tartozik annak a várat feladni, ha pedig Szapolyay lesz a hatalmasabb, az ő kezénél maradjon. Hogy Koczka Miklós Késmárkot Szapolyay számára egy izben el nem foglalhatta, Serédynek lehetett köszönni, mivel ő ment száz huszárral a lakosoknak segítségükre.

Nem lehet leírni, mennyit szenvedtek ekkor az országnak minden részei, mind a Szapolyay, mind a Ferdinánd embereitől. A felső városoknak Kassának, Lőcsének s a t. ótalmazása, Serédyre lett volna bízva, mint az ország felső részeinek kapitányára; de azokon mind ő maga, mind kivált az ő huszárai igen sok huza-vonát tettek. Csitította ugyan néha katonáit, de azok az ő szavára keveset hajtottak, hanem városokon, falukon egyre prédáltak. A Szapolyay emberei is ártottak, ahol árthattak a Ferdinánd követőinek. Ezen az okon 1531. eszt. a felső városok Kassán gyűlést tartottak, melyben azt végezték, hogy Ferdinándhoz követeket küldjenek, kik által tőle valódi és hathatós ótalmat és segítséget kérjenek, de Ferdinánd jó szónál, biztatásnál és ígéretnél egyebet nem adhatott nekik. A sok vád után 1533. eszt. Bécsbe idézte Ferdinánd Serédyt. Ez hogy magát menthesse, az említett városoktól kért maga mellett jó bizonytságot, de azok semmit sem adtak, attól tartván, hogy ha visszajőne, még inkább sanyargatná őket. Mindazáltal csakugyan megigazította ő magát a király előtt és régi hivatalát megtartotta, és 1534. eszt. Csehországba hitta őt Ferdinánd, valami eretnekék elnyomására.

Míg ő Nagydára a feleségéhez járt 1536 eszt., addig foglalta el Berzeviczy Gáspár Kassát Szapolyay számára, holottis az ellenség az ő házáat felverte, és minden kincsébe és jószágába zsáknányt vetett. Ezen kárvallása után, amint Istvánffy írja, követet küldött Szapolyay ő hozzá Nagydára, ki által azt ígérte neki, hogy minden kincsét és marháját visszaadja, ha Ferdinándtól ő hozzá pártol. Más napig gondolkozásra való időt kért Serédy magának. Az alatt a várnak egy különös zugolyába egynehány ládákat árpával, korpával s a t. megtöltött, arra felől vékonyan arany, ezüst pénzt hintett, a rendelt időn a Szapolyay követét oda bevitte, annak a ládákat megmutogatta, és azt izente vissza, hogy ne gondolja Szapolyay, mintha ő kassai kára miatt már koldussá maradt volna, mert még kincsének nagyobb része megvan.

Őt küldötte volt Ferdinánd maga képében Szapolyay lakadalmába 1539. eszt. Fehérvárra, és ott ő hajtotta Perényi Pétert Ferdinándhoz Szapolyaytól. Ugyanezen Perényivel jelenvolt 1542. eszt. a Joachim márkio fővezérsége alatt Pest ostromlásában. Még el sem múlt ez az esztendő, mikor ő Ferdinánd nevében a Szapolyay özvegyének Izabellának követeivel, Martinuzzi György, Statilius János püspökökkel és Petrovich Péterrel alkudozni kezdett; azután való esztendőben pedig meg is egyezett azokkal a békességes pontok felett, melyeket aztán maga is Izabella Gyula-Fehérváron 26. júl. költ levelé által megerő-

sített ugyan, de azoktól ismét elállott. Halála 1550. eszt. 1. mart. történt. Teste Pozson vármegyében a szent-györgyi templomba temetett, aholott is az ő koporsó kövére feje felől ezen szókat metsztették: Georgius Serédy fieri fecit. Lába felől: Joannes Alagy nepos procuravit. A kő két oldalán ilyen versek voltak.

Me Szeredina tulit tellus Ferdinandus habendas
Rex donavit opes, dum fera bella domat.
Rara fides rebus dubiis, operosaque virtus
Acceptum Régi me fecit esse meo.

Halála előtt kevés esztendővel azokat a horvát familiákat, melyek Kosztanicza török kézre lett jutása után, egy ideig fel és alá hujdoklottak az országban, ő telepítette meg a maga jószágaiban, Bazinban, Senkviczen és Récsén Pozson vármegyében.

Serédy György. Gáspár testvérje, kassai kapitány és sárosi főispán első Ferdinánd idejében. Ifjúságában a Várdai Pál érsek zsoldján katonáskodott, Hathalmy Györggyel, Boros Tamással és másokkal. Elkísérte volt az érseket a Szulejmán török császár táborába Bécs alá 1529. eszt. Mikor aztán onnan Szulejmán nagy gyalázzal visszatért, nem jött azzal György vissza, hanem említett társaival és huszonnyolcz más magyar huszárral Bécsbe bekéredzett; de az ott lévő vezéreknél, a Szulejmán további szándékáról semmi hirt nem mondhatott; hanem ezt, hogy Ibraim fővezér maradt ott a tábornak nagyobb részével. Azonban másnap az is Szulejmánt követte. A sztropkói kastélylyal általellenbe épített volt ő egy erősséget; de arról a besztérczebányai diéta azt végezte 1543. eszt., hogy az, mint latrok barlangja, rontassék le. Lásd Hagymásy Kristóf.

Minekutána a Szapolyay János özvegye Izabella a magyar koronát, és azzal együtt az arany almát, királyi pálczát, palástot, papucsot, övet, nyakba és mellrevalót s a t. általadta Nádasdy Tamásnak és egyebeknek, és azok az országnak ezen drágaságait Báthori András, Dobó Domokos és Nyáry Lőrincz által Erdélyből Pozson felé indították, ezektől Tokajnál ez a György vette kezébe a drágaságokat, és azokat ő vitte Ferdinándhoz, melyeket, hogy ő épen és minden hijok nélkül általadott a királynak, arról 1552. eszt. 25. márt. vett attól György bizonyság levelet Pozsonban. Ettől fogva többnyire Bécsben tartatott a magyar korona, mindaddig, míg ötvenhat esztendő múlva Pozson vára rendeltetett annak helyéül.

Ugyanezen esztendőben száz lovast küldött ő Temesvárra, Los-

sonczy István keze alá, Dobó Istvánnak pedig Egerbe, Kendi Bálint hadnagysága alatt ötven drabantot. Mindössze kétszázat indított volt ugyan ő Dobóhoz, de az utból másfél százan visszamentek, melyet így ad elő Tinódi:

A jó Szeredy György hamar bocsáta
Kétszáz drabantot jó Eger várába;
Kiknek egész hó pénzt ada Kassába
Holtig lönnének hiv szolgálta.
A rosz népek hallák hírét töröknek,
Nagy féltékbe bémenni nem merének;
Megtérének; Kassába hogy lépének
Másfél százan mind vasba veretének.
A jó Szeredy György nagy haragjában
Egynehány hónapig kénzátá vasban.
Ő kezdettől fogva volt hiv voltában
Ferdinandus mellett minden dolgában.

Halála 1557. eszt. történt Györgynek. Teste Bártfán a sz. Egyed templomába temettetett, ahol talán még most is meg van az ő márványképe, legalább meg volt ezelőtt még hatvan esztendővel. Ő birta Tokajt Ferdinánd ajándékozásából, aholottis Némethy Ferenczet tette a király hírével kapitánynya. Halálakor ennek a Némethynek tutor-sága alá birta ő a maga kis fiát és Tokaj várát. Mindkettőnek gondját felvállalta ugyan Némethy, de hogy Tokajt magáévé tehesse, Ferdinándtól Izabellához, a Szapolyay János özvegyéhez pártolt, még ugyanazon esztendőben. Élt még ez az árva 1565. eszt., mikor Némethyt Tokajban meglőtték, de ugy látszik nem ért emberkort. A György özvegye, Businczky Katalin, Laszky Alberthez ment másodszor feleségül.

Szeredy Gáspár. Talán a felebb irt Gáspár fia, első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt élt, és mind a kettő előtt hásiéges szolgálataival, nagy tekintetet szerzett magának. Huszonhat százarral jelent meg Pozsonban Maximilián koronázásán 1563. eszt. Egyéb sok jószágá közt Trencsén vármegyében Beszterczét, Sárosban pedig Makoviczt bárói vagy zászlósúr titulussal birta. Mérey Annától két leánya maradt, Borbála és Zeuzsanna. Bizonytalan mikor halt meg. Annyi bizonyos, hogy már 1571. eszt. az ő özvegye Mérey Anna, Maximilián király akaratjából Balassa András Nógrád vármegyei főispán felesége volt.

Serényi Imre. Némelyek úgy tartják, hogy ilyen nevű magyar ember közbenjárására szabadulhatott ki Ottó király 1308. eszt. Apor László erdélyi vajda fogságából, olyan feltétel alatt, hogy többé az országban nem fog maradni, hanem Bajorországba haza megyen.

Serényi András. Mikor 1345. eszt. első Lajos, Istvánt a bosnyák-országi, és Báuffy Miklóst, a horvátországi bánt húszezer emberrel elküldötte Dalmáciába, hogy Zádor alól a velenczések seregét űznék el, mely egy darab idő óta a várost igen keményen szorongatta, ott volt a segítő magyar seregben ez a Serényi András is, és Zádor alatt elesett. Hogy nem utolsó embernek kellett lennie, onnan lehet gondolni, mert őt maga Lajos temette el Székes-Fehérváron, amint az ő ott talált építáfiumából kitetszik, mely így vagyon:

D. T. O. M.

Hoc jacet in tumulo clara de stirpe Serényi

Andreas Bellidux non sine laude perenni;

Qui patriae ad Jadram cecidit sublatus amore;

Rex Ludovicus eum digno hic tumulavit honore.

Anno M. CCC. XLV:

Serényi Miklós. Lásd Zichy György.

Sibrik László. (Szarvaskendi). Vas vármegye küldöttje volt a rákosmezei diétára 1505. eszt. Sitkey Györggyel.

Sibrik Gergely. (Szarvaskendi). Talán a most említett Lászlónak fia, híres törvénytudó első Ferdinánd király alatt. Thúrzó Elek 1542. eszt. testamentomot tévén, abban ezt a Gergelyt, s ő rajta kívül Mérey Mihályt és Dolgos Ambrust arra kérte, hogy az ő illendő temetségére gondjok legyen, özvegyét, s gyermekeit, legalább esztendeig tanácscsal értessek, s mikor azok ő hozzájuk folyamodnak, szolgálatjokat tőlök meg ne tagadják s tiltsák. Hogy pedig annál inkább lekötéljeze Thúrzó ezt a Gergelyt árvái pártfogására, négyszáz forintot hagyott neki testamentomban. Amely helytartótanácsot első Ferdinánd Pozsonban állított vala fel 1549. eszt., annak egyik tagjává ezt a Gergelyt tette. Társai a belső rendből a győri, veszprémi, nyitrai, váci püspök, és a budai prépost Bornemisza Pál; a külsőből pedig Révay Ferencz, Balassa Imre, Mérey Mihály és Istvánffy Pál voltak. Elölülvé az esztergomi érsek rendeltette, aki abban az időben egyszersmind király helytartója is volt az országban. A tanács tagjai vasárnapon kívül minden nap kétszer tartoztak az érsek, vagy királyi helytartó szállásán megjelenni, ahol rendszerént, reggel ugyan a nyári hosszabb napokban hat órától fogva kilenczig, tél-

ben héttől tizig, délután pedig télen nyáron egyaránt három órától hatig tartott a gyűlés s tanácskozás. Ki mennyi időt mulatott el közlők, anynyi időről fizetésétől fosztatott meg, p. o. aki félnap nem jelent meg a gyűlésben, fél napi zsoldját elvesztette, s a t. Az előlülő egy két hónapig tartó engedelmet adhatott akárkinek házi dolgainak megtekintésére, mely idő alatt hiányosság nélkül kijárt az engedelemmel távollévőnek fizetése, aki pedig hir nélkül ment el, zsoldot nem kapott. Az előlülőnek fizetése harmadfél ezer, a királyi kamara prefektusáé nyolczszáz, a tanács uraké p. o. Sibrik Gergelyé négyszáz, az első titoknaké kétszáz, a második száz hatvan, a királyi fiskusé pedig háromszáznolczvannégy forintból állott. Voltak ennek a tanácsnak más tagjai is, akik nem tartoztak mindenkor Pozsonban tartózkodni, de mikor, akar hiva, akar hivatlan odamentek, az ülésekben mindég rangiokhoz illő helyök és székjök volt. Ilyenek voltak Nádasdy Tamás, Batthyány Ferencz, Báthori Bonaventura s mások.

A pozsoni diéta ezt a Gergelyt rendelte ki 1550. eszt. veszprémi püspök Bornemisza Pállal, Serédy Gáspárral, Csernel Ambrussal, Kamoray Tamással s másokkal Szakolczára, hogy az ország határait vizsgálják meg, és ott egyéb törvényes dolgokat is igazítsanak el. A most említett Kamorayval, Méreyvel s másokkal, együtt dolgozott ő az úgynevezett Quadripartitumon 1551. eszt. Némely helyeken Györgynek van írva az ő keresztneve, de bizonyosabb, hogy igaz neve Gergely volt. Nagy-Szombatban halt meg. 1553. eszt. 31. jul.

Sigfrid. A Gara vize mellett lévő sz. Benedek klastromának apátura-első Lajos idejében. Ezt küldötte el Lajos 1346. eszt. Edvardhoz az angol királyhoz egy szomorú levéllel, melyben az ő öcsosén Andráson Nápolyban véghezvitt gyilkosságról keservesen panaszkodik. Felváltotta Edvard a magáéval a Lajos levelét, és azt a Sigfrid kezébe adta, melyben igen érzékenyen jelenti, mely nagy megilletődéssel olvasta ő az András nem érdemlett halálát, és micsoda következzései lehetnek annak, ha a bosszúállás nélkül maradna; azértis igéri Lajosnak mind tanácsát, mind segedelmét, a gyilkosok ellen. Ugyanakkor küldött Sigfridtől levelet Edvard a Lajos anyjának Erzsébetnek is, melyben tudtára adja neki, mely nagy részt vett az ő szomorúságában. Ezenkívül, mikor visszajött Sigfrid, utitársul mellé adott neki Edvard egy Móra Valter nevű dominikánus barátot, hogy az élő levél legyen, és az ő gondolkozásait Lajosnak bővebben magyarázza meg.

Sigray János. Negyedik vagy Kún László király alatt élt. Szepeshez közel birt egy Sигра nevű falut. Mutmertől, a szepesi préposttól, azt instálta ő 1275. eszt., hogy hadd épithessen ő Sigrán, a maga örökségében egy templomot, melynek szükségére ő egy vizimalmot, és egy rétet

akar ajándékozni. Ezenkívül arra is kérte a prépostot, hogy azon templomnak szükségére maga is adjon valamit. Mindenik kívánságát teljesítette a prépost, és amely dízma Sigrától őt illeté, annak felét a templom szükségére odaengedte.

Simády vagy talán **Simándy Tódor**. Azon pártosoknak fejsk volt, akik második Béla király idejében ő ellene Boricsot behívták az országba, és mellé állottak. Azon harcban, melyben Béla Boricsot megverte, egy Miksa nevű derék magyar ezt a Tódort elfogta, s elevenen Bélához vitte 1133. eszt.

Sinka. Miczbán Simonnak, akinek feleségétől egy hassal hét fia született, ezen hét fián kívül volt még egy leánya, aki valami Tamás nevű emberhez ment férjhez. Ennek a Simon leányának lett aztán Tamástól, ez a Sinka nevű fia, aki egynehány esztendeig a nagy Miczbán György mellett katonáskodott, harmadik András király idejében. Nevezetesen jól viselte magát a király láttára Bécs alatt 1291. esztendőben; mikor András Albertet az ausztriai herceget megtámadta volna azért, hogy az Magyarországot maga kezére akarta keríteni. Sinkának itt kapott sebeit, azzal kívánta ő vele Miczbán György felejtetni, hogy neki Sóváron a maga jószágából esztendőnként való jövedelmet rendelt. De maga a király sem felejtkezett el Sinkának hűségéről, annyival inkább, hogy azt új érdemeivel tetézte. Rorand az erdélyi vajda pártot ütött volt András király ellen, kinek midőn Adorján nevű várát ostromoltatná András, az ő láttára ott is derekasan viselte Sinka magát, és nagy sebeket is kapott. Elküldötte volt őt András Lászlónak, a lengyel hercegnek segítségére; a glogaviai (glogau) herceg ellen, több magyar nemesekkel együtt, és ott való magaviseletéről, maga a herceg tett jó bizonyosságot a király előtt, de hogy veszedelmes helyeken forgott, megmutatták azt a testén lévő sebek is. Erdemeit ezzel jutalmazta meg András király, hogy 1300. eszt. Sáros vármegyében neki egy Ásgúth nevű erdőt ajándékozott, melyet ő 1307. eszt. Amade palatinusnak egy Felsebes nevű jószágért elcserélt.

Sinka Péter. A közelebb irt Sinkának fia. Egy Ethele nevű ember Sáros vármegyében ennek a Péternek valami sz. Péter nevű jószágában egynehány szolgálait s jobbágyságot, s azok között egy asszonyt, igen megverte és meg is sebesítette. Ezért a tilalmas hatalmaságért, az akkori szokás szerint, őt Péter egy szál kardra hitta egy bizonyos napra, de mivel Márton a kirendelt napon és helyen sem maga meg nem jelent, sem más bajvivót maga helyett nem állított, Perényi Péter és négy Sáros vármegyei szolgabíró őt büntetésre méltónak ítélték, és jószágát tőle elvették 1333. eszt. első Károly ide-

jében. Ugyanezen esztendőben hosszas perbe fogta Petina, vagy Pánky Pétert és Mátét, kiktől Palócz nevű falut akart elvenni. Egy volt ez a Péter a Sebeßy familia elei közül, mely Sáros vármegyében sok ideig virágzott.

Sirokay Pál és Péter. Zsigmond király uralkodásának elején nyughatatlan pártos emberek voltak, melyért őket Zsigmond számkivetésre büntette vala, de Vitéz János nevű hivének kérésére, őket 1393. eszt. kegyelmébe vette, nemcsak életüket megtartotta, hanem jószágait is visszaadta, mindazáltal azalatt a feltétel alatt, hogy aki-nek mi kárt azelőtt való időkben tettek, azt megfizessék.

Sitkey Kocsárd vagy Gothárd. A pápai és somlyói várak kapitánya 1514. eszt., melyeket akkor Szapolyay János birt. Minekutána ez a Szapolyay a nevezett esztendőben, a paraszt kuruczokat Temesvárnál megverte volna, meghallotta, hogy Veszprém és Fehérvár közt a Bakony körül, némely kuruczok, Soós Domokos nevű vezérjök alatt, mind a nemeseket, mind a templomokat fosztogatják, parancsolt tehát ennek a Sitkeynek, hogy mivel csak Pápáról is kiállithat ötszáz lovast, minden erejét szedje össze, és azzal a kuruczokat verje szélyel. A fehérvári lakosokkal, és a győri püspök, Gosztonyi János katonáival egyesítvén Sitkey a maga erejét, egynehány nagy ágyúkat is vitt magával, és mivel eleve tudta, hogy a kuruczokat az ágyúknak csak durrogása is meg fogja rettenteni, azokba golyóbisok helyett csak zöld füvet, és holmi rongyokat tétetett, és úgy lobbantotta azokat a kuruczokra, és így is elérte a maga célját; mert mihelyt rájuk sütette az ágyúkat, azok mindjárt megfutamodtak, és Soós Domokost is eltapodták. E volt a kurucz háborunak utolsó felhúzása.

Sitkey György. Lásd Sibrik László.

Smaragd. Először fehérvári prépost, azután kalocsai érsek lett 1257. eszt. A maga szolgálai ölték meg 1266. eszt., melyet ilyen versekkel s deáksággal ír le egy akkortáji krónika;

Post haec Ungaria malum perpetratur
Facinus in Julio, Smaragdus necatur
Archipraesul inclitus dire trucidatur,
Colocensis prob dolor! Patre viduatur
Ecclesia, quo reliquis male hoc minatur,
Cleri flos, et inclitus doctor secretorum
Impiorum manibus cecidit servorum.
Lugeat Ecclesia. etc.

Solimán vagy magyarosan **Salamon.** Lásd Szulejmán.

Solt. Egy Ezop macakájához hasonló álnok ember, második István király idejében. Valami tetteért Morvaországba küldetett számkivetésbe. Mikor 1116. esztendőben István király, és a morva herceg László, a két ország határánál összejöttek, hogy ott személy szerint egymással némely dolgokról végezzenek, ez a Solt is eljött a herczeggel. Minekelőtte pedig a király a herczeggel szembe lett volna, Solt egy embert küld Istvánhoz, aki által azt izeni neki, hogy magára vigyázzon, mert a herczeg el akarja fogatni. Azonban más felelő a herczeget is elhiteti, hogy a királyhoz el ne menjen, hanem inkább szüntelen fegyverben tartsa a vele lévő sereget. Istvánhoz ismét egy más követet küld, hogy siessen megelőzni a megtámadásban a cseheket, melyet a hirtelen indulatu István meg is fogadott, a két kísérő sereg között igen véres csata esett, és a két fejedelem minden végezés nélkül vált el egymástól. Észrevették mindketten, de későn, a Solt ravaszságát, aki nem sokára Istvánnak kezére is akadt, és azzal büntettetett, hogy kezeit lábait négy lóhoz kötözték, és úgy szaggatták széllyel.

Solyagi János és Miklós. Tolna vármegyei deputátusok voltak a budai dietára 1447. eszt., melyen Buda vára Hunyadi Jánosra bízott.

Sombory László. (Nagy-Sombori). Báthori István, Kristóf és Zsigmond fejedelmek alatt élt Erdélyben. Lásd Sulyok Imre. István fejedelem fiakusa volt 1575. eszt., mikor a kolosvári diétán a rendek, azon harmincz urat, akik Békesy Gáspárral István ellen támadtak vala, halálra ítélték. Őt küldötte Kristóf Kendi Sándorral Lengyelországba István királyhoz, azzal a kérelemmel, hogy a király egyezzen meg a Kristóf fiának Zsigmondnak, fejedelemmé való választásában. Az erdélyi dézmák arendátora. vagy kibérlője volt ő 1583. eszt., mikor Báthori István lengyel király, azt a parancsolatot küldötte ő reá, hogy a kolosvári jezsuitáknál tanuló szegény sorsu ifjak számára, esztendőnként ezer aranyat fizessen, a száz papok dézmájából. Ugyanazon esztendőben tette őt István király a gyermek Zsigmond fejedelem nevelőjévé, s az ország igazgatójává, Kendi Sándorral és Kovacsóczy Farkassal. Mig 1589. eszt. Pókay Péter temetésére járt, Zsigmond fejedelem a megyyesi diéta végezésein változásokat tett magát már senkitől nem függő vajdává tette, és mikor Sombory a temetésről hazajött, azt magához be nem bocsátotta. Ezután úgy látszik csakhamar meghalt László. Felesége Valkay Zsuzsanna volt, kitől Sándor nevű fia maradt, kit is Német és Olaszországokban nagy költséggel minden tudományokra taníttatott, s nagy dolgokra készítettett.

Somi Jósá vagy József. Mátyás és Ulászló királyok idejében vi-

tézkedett. A nagy Kinisy Pál alatt tanulta a katonaságot, ugyanannak helyébe lett temesi bán 1494. eszt. Ugyanakkor a Bihar és Bács vármegyei főispányságot is neki adta volt Ulászló, de mivel megtudta, hogy a bihari főispányság, a váradi püspöké, a bácsi pedig a kalocsai érseké szokott lenni, azt tőle ismét visszavette. Őt küldötte Ulászló 1495. eszt. Németujvár alá Ujlaky Lőrincz ellen, akit ott annyira is megsebzített, hogy kénytelen volt fegyvernagyvást koldulni, melyet meg is nyert, de olyan feltétel alatt, hogy Somival együtt menjen a királyhoz, aki akkor Pécsen mulatott. Ugyanött Pécsen, az auránai perjelt, Beriszló Pétert ő vele fogatta el, és az ő gondviselése alá bízta a király. Szapolyay István palatinus őt tette a maga gyermekei tutorának, Raskay Balással s egyebekkel. Szerencsésen hadakozott 1502. eszt. az ifjú Hunyadi Jánossal a török ellen. Többnyire minden békeség szerzéseiben részesült, és minden országgyűlésein jelenvolt melyek Ulászló idejében tartattak, nevezetesen ott volt a rákosmezei diétán 1505. eszt. Azután három esztendővel ismét a törökök ellen táborozott a Bárcza vize mellett, de összeesapott-e velők, s micsoda szerencsével? bizonytalan.

Somi Gáspár. József fia. Ennek leánya volt Balassa Imre vajda felesége, kinél fogva birta aztán a vajda Erdélyben Almás várát, és talán az a Borbála is, aki bolondóczi Bánffy László komornyik második felesége volt.

Somkerekli János. Miklós fia, Zsigmond királynak nagy ellensége. Azok a pártos fő rendek, akik Zsigmond helyébe Nápolyi Lászlót, a kis Károly fiát akarták királynak az országba behozni, és akik 1403. eszt. Pozsega várához közel táboroztak, ennek a Jánosnak Erdélyben Ujlakot, és még más két falut ajándékoztak a magok tábori gyűléseikben, az ő László mellett tett hűséges iparkodásiért. János azt mondotta a gyűlésnek, hogy már Nápolyi László azokat a falukat, ezer arany forintért különben is neki adta; azért a gyűlés azt ígérte neki, hogy mihelyt László megkoronáztatik, őt kérni fogják, hogy Jánost azoknak bírásában erősítse meg. Laczk Jakab és Tamásy János, akik együtt voltak erdélyi vajdák és szolnoki főispányok, azt hallották volt felőle, hogy ő Budaych Imrét megölte 1407. eszt., de micsoda rendelést tettek a dolog iránt, nem bizonyos.

Somlyay Mihály. Ezt küldötte Szapolyay János 1530. eszt. a szemendriai basához, azzal a kérelemmel, hogy az ő segítségére jöjjön Ferdinánd király ellen.

Somegyi András. Dobó Istvánnal együtt őtalmazta Egert 1552. eszt. Minekutána a törökök nagy székgyennel mentek el Eger alól,

ezt küldötte Dobó Bécsbe a győzelem hírével Ferdinánd királyhoz, Vajda Jánossal, Iváni Györggyel és Kőszeghy Alberttel. Mindeniket ezen jó hír vivői közül száz arannyal és egy öltöző ruhával ajándékozta meg a király, a szász herceg, Moricz pedig, száz-száz tallérrel, Oláh Miklós püspök egy-egy arany pohárral. Baispriak János, a kinél akkor pénz nem volt, kivette maga nyakából az arany láncot, azt négy felé vágta, és úgy osztotta fel közöttök.

Somosa. Ez a familia az Aba familiának egyik ága volt, és a Somosa nevet egy Sáros vármegyében, Kassa és Eperjes közt, a Tarcsa vagy Torissa vize mellett fekvő Somosa nevű városkától vette. Ezt a Somost negyedik Béla idejében az Aba familiából való Péter bírta, kinek is öt fia volt, u. m. György, Miklós, Tamás, János, Mihály. Ezek közül Mihály pappá és egri kanonokká lett; Tamás mag nélkül halt el, János a Budamér familiának; György pedig a Somosynak törzseke lett. Ennek a Somosa Györgynek Péter és János nevű fiai maradtak, akik következnek.

Somosa Péter. György fia, nevezetes vitéz volt negyedik László idejében, aki őt egy királyi levelében arról dicséri meg, hogy 1278. eszt. az Ottokár cseh király ellen viselt hadban, az ő szeme láttára, nagy bátorságot és vitézséget mutatott, azután pedig mikor a tatárok 1285. eszt. az országban, s nevezetesen Sáros vármegyében öldökölnének, ott Somosa Péter, a maga testvérjével Ivánkával velők összezsáppott, közülök sokakat levágott, és kezek közül minden foglyokat s rabokat kiszabadított, de Ivánkát a tatárok levágták. Ez a Somosa Péter 1300. eszt. Abauj vármegyei főispány volt.

Somosa János. Somosa György fia, első Károly király idejében élt. Abauj vármegyében birt egy Zsidópatak nevű falut, melynek hogy ugyanazon szabadságai legyenek, melyek akkor Kassa és Gőlniczbánya városainak voltak, azt kérte Károlytól nevezetesen, hogy ott minden harmadnap hetivásár lehessen, és azt még is nyerte 1317. eszt. De ennél nagyobb dologban is fordul elő az ő neve Bereg vármegyében is birt vala ő valami Kerálpopa nevű jószágot, de holmi erkölcsétlenségeiért azt ő tőle a király elvette volt. Ennek visszaadásáért esdeklett ő a király előtt 1319. eszt., és nyertes is lett, mert a király egy pecsétes levele által azt neki visszaadta, és azon levélben az ő régi érdemeit megemlíti, p. o. hogy mikor Venczelt, a cseh király fiát némely pártos magyarok Károly nyakára s ellenére királynak az országba behozták, akkor ez a Somosa, Károly részére állott, vele együtt Csehországba is beűtött, és ott dicséretesen hadakozott ő mellette. Hasonlóképen viselte magát Somosa Komárom váránál is, mikor azt

Károly Trencsényi Mátétól visszavette, és ott sok kövel való ütést kapott. Egy másik —

Somosy János ugyanezen familiából a terebesi várnak kapitánya volt 1388. A tizenötödik századnak közepetáján az egész familia kialudt.

Soós István. Ott volt a budai diétán, mikor Buda várát a rendek Hunyadi János gubernátornak általadták 1447. eszt.

Soós Domokos. Lásd Sitkey.

Soós Albert és Ferencz. Első Ferdinánd alatt éltek. Ezek bírták Sáros vármegyében Sóvárt, de kétség kívül azért, mert ők Szapolyayhoz hajlottak, azt ő tőlök elfoglalta a Ferdinánd vezérje báró Vels vagy Fels 1538. eszt., és azt Ferdinánd Eperjes városának vetette zálogba, bizonyos summa adósságba. Idő jártatva a városnak, és annak nyomás és szántó földjeinek egy részét, Albert visszakapta, a pozsoni és besztercebányai diétán költ törvények erejével, más részét pedig Ferencz foglalta vissza, a kassai kapitány Czeczey Lénárt segítségével, úgy hogy az eperjesiek kezében csak a pusztavár maradt. Hogy ezt megtudta Ferdinánd, egy 1544. eszt. 7. jan. Prágában költ királyi levele által, csak magát a várat maga kezéhez vette, egyszersmind azt is ígérte, hogy mivel már az eperjesieknek, el kell lenni Sóvár nélkül, tehát újra magára vállalja a király, hogy a régi adósságot meg fogja nekik fizetni.

Sövényházy István. Felesége Telegdy Lászlónak, Drugeth Anától született leánya, Katalin volt, kitől, amennyire még eddig tudni lehet, két gyermeke maradt, ugymint Ferencz és Dorottya, Révay István felesége.

Sövényházy Ferencz. István fia. Erről oda felebb Lossonczy István alatt, Tinódi verseiben nagyon egy szó, melyen kívül, nem igen lehet felőle annál egyebet tudni, hanem azt, hogy 1549. eszt. a Telegdy, Veseni és Czibak familiák ellen pert indított, Bihar vármegyében Telegdy városa iránt.

Spanyol István. Neve ugyan spanyol, de maga magyar volt, és Mártonoson született. Forgách Simon alatt hadnagykodott 1552. eszt., és akkor azzal s Lossonczy Istvánnal együtt őtalmazta Temesvárt. Ugyanott a Prajkó kapu előtt, azokkal együtt török fogságba esett. Mikor pedig Pattantyús Balással s másokkal kísérték őt Konstantinápoly felé, egykor tette, mintha a csizmájába kövecs esett volna, és ahoz olyan erővel hajlott, hogy szarencsére kezei a bilincs megtágult, melyet hogy onnan lefeszegethetett, a hozzá közelebb lévő töröknek kardját elkapja, azt azzal megöli, rab társainak egy kést oda

vet, hogy azzal magokat azok is szabadítsák, azalatt maga a törökökkel viaskodik, kik is látván, hogy a többi rabok is apródonként szabadulgatnak, elszaladtak, a rabok pedig Magyarországra hazajöttek. Spanyol azt beszélt maga felől, hogy ő haza felé való bujdosásban, nappal az erdőkben lappangott, és ott vad almával élt, éjjel pedig a gönczöl szekerére vigyázott, és arról tudta meg, merre kelljen neki hazáját keresni.

Statilius János. Beriszló Péter testvér néjének fia. Budai prépost, azután erdélyi püspök, Lajos, Szapolyay, és első Ferdinánd királyok idejében. Erdélyi püspök lett 1536. eszt. Már azelőtt sok nagy dologban forgott. Nevezetesen 1521. eszt., mikor a törökök Belgrádot igen keményen ostromlanák, a velenczésekhez küldötte őt Lajos király segítségért. Oly hathatósan beszélt ő a velencei tanácsban, hogy az mindjárt harmincezer aranyat számlálna ki neki segítségül; de úgy látszik, hogy mikor visszaérkezett, már akkor oda volt Belgrád. Mohács felé való útjában, Földváról őt küldötte volt Lajos király 1526. eszt. Szapolyay János vajda eleibe, azzal a parancsolattal, hogy minél hamarabb siessen a királyhoz seregével. Szapolyay azt izente tőle vissza, hogy a király őt várja meg, és az ő elérkezéséig a törökökkel meg ne ütközzék, mert ő olyan sereget fog vezélni, melynél fogva a győzelmet reménylhetni.

A mohácsi veszedelem után, midőn Szapolyay János, és első Ferdinánd tusakodnának egymással a magyar királyság felett, Statilius állhatatosan Szapolyayhoz ragaszkodott. Őt küldötte Szapolyay 1527. eszt. Pálffy Jánossal s másokkal az olmuői gyűlésre, hogy ott a lengyel király követének közbiróságok alatt, a Ferdinánd küldöttjeivel, hányja, vessen és disputálja meg, melyiknek van igazabb jusa a magyar koronához, Szapolyaynak-e vagy Ferdinándnak? aholottis ő mint ékesen-szóló, és a haza törvényeiben s históriájában igen jártas ember, a Ferdinánd küldöttjeinek erősségeikre s okaikra igen nyomosan felegetett, és azoknak ellenvetéseiket, azoknak nyakokba igen elmésen visszahányta. A Ferdinánd követi ilyen okokat emlegettek. I. Hunyadi Mátyás király 1464. eszt. abban egyezett vala meg Fridrik császárral, hogy ha ő örökös nélkül haland el, Magyarország Fridrikre, vagy annak gyermekeire szálljon. Maximilián császár is így kötött második Ulászlóval 1491. eszt. II. A mult esztendőben a pozsoni diéta Ferdinándot választotta királynak. III. A Ferdinánd felesége Anna, a Mohácsnál elesett Lajos királynak testvére. Az elsőre azt felelte Statilius, hogy Hunyadi Mátyás király, Fridrik császárt fegyverrel lemondatta minden jussairól; ami Maximiliánt illeti, annak a kötésnek, a magyarok leg-

nagyobb része ellentmondott. A másodikra azt mondotta, hogy arra semmi szükség nem volt, hogy a pozsoni kevés fejekből állott diéta királyt válasszon, holott már akkor Szapolyay meg is volt koronázva. A harmadikat azzal próbálta erőteljesíteni, hogy a magyaroknak szokások ellen van a királyságot leány ágra bocsátani. Azután azt ígérték a Ferdinánd követei, hogy ha Szapolyay a magyar királyságról lemond, neki fogja Ferdinánd Bosnyákországot királyi titulussal adni, azonban minden magános birtokait, várait s a t. meg fogja kezénél hagyni, ezenkívül negyvenezer forintot fog neki fizetni; ellenben Statilius Szapolyay nevében azt ígérte, hogy csak Ferdinánd ne esdekeljen tovább a magyar korona után, Szapolyay le fog mondani a magyar koronának Morvához, Sziléziához és Lusáczsiához, való jussairól. Így aztán a gyűlés minden haszon nélkül eloszlott.

Együtt utazott Szapolyayval Eger, Tokaj és Várad felé Erdélybe, mikor azt Ferdinánd ugyanazon esztendőben Budáról kivakarta. Egy volt ő azok közül, akik a híres Gritti Lajosnak magyarországi gubernátorrá való lételét Szapolyaynál igen ellengették 1531. eszt., amikor ő már püspök volt. Ott volt a váradi békeség csinálásban is, Frangepán Ferenczcel, Perényi Péterrel, Martinuzzi Györggyel s másokkal, mely aztán végre is hajtattott Szapolyay és Ferdinánd közt 1538. eszt. 24. febr. Két ízben küldötte őt Szapolyay, első Ferencz francia királyhoz követségbe, először a közelebb nevezett, másodszor pedig 1540. eszt., és akkor 25. maj. küldött ő utána egy levelet Gyula-Fehérvárról Szapolyay, melyben egyebek közt azt írja neki újságul, hogy ő Balassa és Majláth pártos vajdákat Fogaras várába szorította. Hihető vissza nem érkezett volt még ezen követségből, mikor Szapolyay meghalt. Annak halála után, annak özvegyéhez Izabellához bizonyította meg hűségét, annak nevében alkudozott a Ferdinánd küldöttjével Serédy Gáspárral 1542. eszt., melyben ő 8. apr. meg is halt. Nagy ellensége volt a Luther és Calvin tudományának, még azt is írják felőle, hogy ő egyet, annak terjesztői közül, az ebekkel tépetett volna széllyel.

Stefel vagy Steffing. Második István király alatt élt. Mikor István a görög császárral, Comnén Jánossal, akinek felesége Piroška, az ő atyjának testvére volt, hadba elegyedett volt 1128. esztendőben vagy azért, hogy a császár Álmost és más szökevény magyarokat befogadott, akik az ő üldözése előtt Görögországba szadadtak; vagy más valami okon, ezt a Stefelt küldötte volt el a császár ellen nagy sereggel, s kiváltképen azt a parancsolatot adta neki, hogy a a görögöket a Dunán által ne bocsássa. De megcsalta Stefelt a császár, mert ugy tette, mintha a tájon akarna által költözni a

Dunán, ahol most Ujpalánka fekszik, melylyel Stefelnék minden figyelmetességét és erejét oda vonta; azonban seregének nagyobb részét éppen másutt alattomba náltalszállította a Temesi-Bánátba. Ezen általszállított görögökkel Stefel a Krassó vizénél ütközött meg, még pedig olyan szerencsétlenül, hogy amint Thúróczi írja, a görögök csak úgy verték le a magyarokat, mint a marhákat, a Krassó a sok vértől megveresedett, és oly sok magyar veszett a vízbe, hogy rajtok, mint valami hidon, keresztül kasul járhatott mind a vert had, mind a győzedelmes.

Stibor. (Stiboriczi). Lengyel születés, az Ostioa házból való. Zsigmond király idejében szakadt az országba, és itt már 1389. eszt. pozsoni főispány volt, azután pedig 1397. eszt. erdélyi vajda lett. Jelenvolt Zsigmond mellett a nagy-nikápolyi veszedelemben, és abból, amint némelyek írják, úgy szabadulhatott meg, hogy a Dunát fegyverével együtt általusztá. Ő vette vissza 1403. eszt. Makra Benedektől Buda várát, aki azt a Nápolyi László számára foglalta vala el, és magát Benedeket tömlőczbe tétette. Őt küldötte volt el Zsigmond 1410. eszt. Poroszországba a kruczferekhez, Gara Miklóssal, hogy azok közt, és a lengyel király közt békességet csináljon. Ő építtette Trencsén vármegyében 1412. eszt. a Vág vize mellett Beczkó várát, amint mondják, egy udvari bolondjának Buczkónak kedvéért, és azt akkor Bolondok várának nevezte. A mulatságban s vendégeskedésben igen gyönyörködő embernek kellett neki lenni, mert amint írják, mikor a fiát megházasította, a lakadalmat egész esztendeig tartatta, úgyhogy abba a legtorkosabb emberek is utoljára beléuntak. Azzal jobb emlékezetét hagyta, hogy Szakolczán egy ispotályt építtetett maga költségén.

Stibor. (Bolondóczi). A közelebb említettnek fia. Amely ispotályt az atyja építtet vala Szakolczán, ő abban tizenkét szegénynek számára egy falut ajándékozott; ezenkívül a papnak is, aki az ispotályban fog szolgálni, a maga szakolczai jövedelméből szép fizetést rendelt. Ezen jótevékenyeinek emlékezetére, a szegények az ispotály falára az ő címerét lefestették, és annak alá ezeket a verseket irták:

Haec tulit illustris praeclara insignia Stibor,

Cujus fundata est haec pietate domus.

Candida sinceræ crux Religionis amorem

Signat, et in miserum dona profecta gregem.

Prosperitas gemina crescentis imagine Lunæ.

Pingitur; hac magnæ significantur opes.

Hydra fovens flammis, raptoribus indicat ignes,
 Qui bona pauperibus diripiisse student.
 Quantus erat Stibor Christi pro nomine miles?
 Frons, galea invicti Martis operta, docet.
 Heu mihi! Stiborios generant haec tempora paucos,
 Cura quibus fervens, pauper inopsque forent.
 d. 13. Nov. 1431.

Basileából (Bazel) küldött levelében, őt tette volt Zsigmond 1434. eszt. a hussziták ellen kirendelt seregnek egyik vezérévé, de alig irta le a levelet, mikor értésére esett, hogy Stibor meghalt, azértis ő helyébe Hederváry Lőrinczet nevezte ki vezérnek. Katalin nevű leányát Bánffy Pál vette el. Férfi gyermeke nem maradt.

Stiborius. L. Stibor.

Stock János. Szepesi prépost, Sziléziában, Glogau városában született. Orvosi tudományáról elhiresedvén, Zsigmond király őt magudvari orvosának hitta, 1432. eszt. pedig, Basileában költ levele által szepesi prépostnak tette. Albert király előtt is nagy kedvességben s becsületben volt. Némely ellenségei, p. o. Szepesy Benedek, Máriássy György, neki némely jószágait csipdesni kezdték, melyről midőn Albertnél panaszt tett volna, a király mindjárt parancsolt Perényi Jánosnak, a tárnok mesternek, hogy az ő háborgatóit hathatosan intse és tiltsa meg 1439. eszt. Egy papi zsinatot tartott ez a Stock Löcsén 1460. eszt., melyben a többek közt ilyen végzések tétettek: a pap egy gyermeknek keresztelésekor ne engedjen három kománál többet hivatni; a házassokat, az esketés előtt három nappal, a templomban ki kell hirdetni; a templom kerítésében nem szabad sem vásárt ütni, sem pedig törvényt tenni, és pert igazítani; a templomból s annak kerítéséből az éjszakai tolvajokon kívül, semmiféle gonosztévőket nem szabad kivinni, tiz márk büntetés alatt; aki csapszéken koczkázik vagy a koczkázónak kölcsön pénzt ad, egy hónapig a templomtól eltiltatik, ezenkívül hat arany forintot fizet; a papoknak nem szabad ágyasokat tartani, különben cselekedvén hivatalok nélkül ellesznek; az iskolai tanulók hosszú ruhát viseljenek, arany vagy ezüst gyűrűt ne hordozzanak, veres vagy zöld nadrágban ne járjanak s a t. Stock Budán halt meg 1464. esztendőben, és ott a sz. Péter templomába temettetett.

Subith vagy **Subich.** Horvátországban régi és előkelő familia. Mikor a horvátok 1102. eszt. nyakaskodnának, Kálmán király jó készséggel ment ellenök, de ők is serényen készültek. Kálmán először

a gyengébb eszközt próbálván meg, követeket küldött hozzájuk, és őket csendességre s békességre intette. Helyt adtak a horvátok a Kálmán intésének, és a magok tizenkét legfőbb emberét ő hozzá elküldötték, akik ő vele ilyen egységre léptek, hogy ők Kálmánnak semmi adót ne fizessenek, hanem a király mellett tartoznak katonáskodni magok költségén a Dráva vizéig, azon erről pedig Magyarországra ha ki jönnek, a király zsoldján lesznek. Ezen tizenkét főember közt egyik a Subich familiából való volt, Marmognia nevű. Ez a Subich familia, a régi római Sulpitiusok maradékának tartatik, a pedig bizonyos dolog, hogy a Zrinyek abból származtak. Negyedik Béla királynak sokat szolgált ez a familia, mikor ő 1241. eszt. a tatárok előtt Illyriába futott, és azok ellen őt hathatósan őtalmazta; ezen az okon 1251. eszt. Breber vármegyét egészen annak ajándékozta. Ez időtől fogva neveztettek aztán a Subichok breberi grófoknak. Ezek közül egy István nevűt tett volt negyedik Béla 1254. eszt. egész Tólország herczegének, Stajerország kapitányának, mely hivatalokat ez a Breberi István az ifju Bélának képében viselt, mivel a még akkor azoknak hordozásokra gyenge lett volna.

Subich Pál és Miklós. Horvát- és dalmátországi bánok voltak, negyedik László és harmadik András idejökben. Mondják hogy Mária, a nápolyi királyné, mikor a maga fiát Martell Károlyt akarta magyar királynak beszuszakolni, ezt a Pált hajtotta először szép szóval, ajándékkal és ígéretekkel maga részére, és ő hozzá szállította által Dalmáciába 1292. eszt. Martell Károlyt, aki Zágrábnál harmadik Andrással megütközött, de vesztett, és Nápolyba visszament. Mások pedig azt állítják, hogy Martell Károly soha se Dalmáciában, se Zágrábnál nem volt, és Andrással sem ütközött meg, hanem mind holtig otthon maradt. Mindazáltal bizonyos, hogyha Martell Károly ide nem jött is, de Pál az ő pártjára állott. A Martell fiának Róbert Károlynak is igen hűséges embere volt. Harmadik András kitette volt ugyan őt a bánaságból, de Róbert Károly alatt ismét bán volt, és Bosniának ura, mikor 1311. eszt. Jádra városa a velenczésektől elszakadván, magát ő hozzá, és így a magyar koronához kapcsolta. Az ő halála után a fia Mladin lett bán 1312. eszt.

Subich Mladin, Pál és György. Mind hármán Pál fiai. Mladin atyja helyébe lett bán 1312. eszt. Nehezen szenvedték a velenczések, hogy Zádor, vagy Jádra városa ő tőlök a mult esztendőben a magyar korona aláállott, azértis Bellet Justinian vezérsege alatt egy hajós sereget küldötték annak magok hatalmuk alá vissza való hajtására. De mint-hogy Bellet egy szunyáta és beteges ember volt, aki többnyire csak

aludt a maga hajóján, az ő alatta lévő seregnek könnyen ellene állhattak Mladin és a zádori lakosok. Sőt annyira neki bátorodtak a zádoriak, hogy egy éjjel a Bellet hajójához eveztek, és minekelőtte valaki segítségére ment volna, őt meg fogták, baza vitték, tömlőcsebe tették, ahol kevés idő múlva bűjában meghalt. Csakugyan nem hagyták félbe a hadakozást a velenczések, hanem új vezért és sereget küldöttek Zádor ellen. De ezzel is könnyen bánt Mladin, mert a perbe fogadott segítő katonákat, ötezer arany forinttal a velenczésektől maga és a zádoriak részére hódította; azonban csakugyan úgy igazgatta a dolgokat, hogy Zádor a velenczésekkel békességre lépett, mely szerint többé nem jobbágyaik, hanem szövetséges társaik lettek a zádori lakosok a velenczéseknek. A békességet Mladinnak köszönték s köszönhették is a velenczések, azért őt és testvéreit a velencei patricziusok közé bevették. Nagy szüksége is volt neki arra, hogy a velenczések neki barátjai legyenek, mert ő egész Horvát- és Dalmátországot el akarta nyomni, és a magyar királytól nem akart függeni. Különb-különbféle színek alatt kezdett a tehetősebb városokba kötölözkdödni, és azokra rend kívül való adót vetni. Nevezetesen 1315. eszt Tragur városát, mind a szárazról, mind a tengerről megtámadta, és onnan addig el nem ment, míg a lakosoktól tizezer font pénzt ki nem sajtolt. Az ő udvari emberei és tisztjei is sok erőszakoskodást vittek véghez, a fehér népekkel illetlenül bántak, akiknél pénzt sejtettek, azokat fosztogatták, a nemeseket is öldösték, de senki nem volt aki ellenök mert volna állani. A sok kegyetlenkedés után a Sibenik (Sebenico) és Tragur (Trau) városbeliek ütötték fel ő ellene magokat, és hogy annál könnyebben bánhassanak vele, az ő testvérjét Pált is magok részére vonták 1322 eszt. Maga első Károly király is elment az ő megalázására. Már akkor az ő ellene feltámadt horvátok és dalmaták megverték Mladint, Babonig János vezérlése alatt, mikor Károly oda ért, és neki egyéb dolgot nem hagytak, hanem azt, hogy ő Mladint Knin (Tinin) várában fogságra tette, és Magyarországra hozta, helyébe bántásra Babonig Jánost emelte. Kevés ideig viselte jól magát Babonig az új hivatalban, sőt Subich Györggyel ő is pártoskodott. Amade Miklóst, a soproni főispányt küldötte ellenök Károly, aki őket meg is győzte, és Subich Györgyöt fogságra hozta.

Subich György. A közelebbi czikkelyben említett Pálnak fia, Busán és Ostrovicza örökös ura. Micsoda katona s micsoda érdemű lehetett ez a György, onnan gondolhatni, hogy első Lajos királytól mindössze hatvanöt várat nyert annak jutalmául s bizonyságául. A többek közt Zrin várát adta neki Lajos király 1347. esztendőben,

mely időtől fogva, arról szokta magát nevezni s írni. Ez volt hát a Zriny familia törzsöke, és ennek fia volt Zriny Pál, kiről alább maga helyén szó vagyon.

Subich Mihály, Jakab és János. Bizonytalan melyik ágból való. Zsigmondhoz hűséges emberek voltak, Palisna János ellen ő érte sokszor hadakeztak, attól jószágaikban nek kár vallottak, és sok sebet kaptak. Ostrovicza várát ők vették vissza a velenczésektől. Ezekért azt ígérte nekik Zsigmond 1412. esztendőben Budán költ királyi levelében, hogy akármi jószágot birtak ők, és az ő eleik valaha Zádor és Sibenik (Sebenico) határán és Ostrovicza környékén, mindazt vissza fogja nekik adni, ha szinte ők azokat pénzen adták is el; mihelyt az említett vidéket s városokat a velenczésektől visszaveheti, akikhez azok akkor pártoltak volt.

Sukur Pál. Ezt kunok birájának nevezi Erzsébet királyné, az első Lajos édes anyja, azon testamentom levelében, melyet 1380. eszt. Budán készítettett, és abban a levélben ezt a Pált teszi a maga rendelkezési végrehajtójának, hogy akinek mit testált, azt annak kezéhez adja.

Sulyok György. Bács vármegyei deputatus volt a budai diétára, ahol Hunyadi Jánosnak Buda vára általadatott 1447. eszt.; társai voltak Szalánczy János, Félégyházy Gáspár és Tordas János.

Sulyok György. Pécsi püspökké tette ezt első Ferdinánd király 1528. esztendő első napján.

Sulyok Balás. Második Lajos. király alatt élt. Atyafisága volt a török és Hederváry familiákhoz. Ő tanácsolta volt 1521. eszt. Török Bálintnak és Hederváry Ferencznek, hogy Belgrádot magok keze közül ki ne bocsássák. Lásd Báthori András. Ezen az okon a király őt is számkivetésre büntette volt, de az alól már 1522. eszt. felszabadult. István nevű testvérjével együtt. Hihető mindketten ott voltak a mohácsi veszedelemben. Onnan kiszabadulván, Szapolyay Jánost ismerték magok királyának. Ők is összeesküdtek Berzencze várában 1531. eszt. Nádasdy ortalmazására. Lásd Nádasdy Tamás. Talán testvérjök volt ezeknek Sulyok György is, a pécsi püspök. Ami Balást illeti, neki három leánya után, három nevezetes vejé volt a hazában, ugymint a híres Dobó István, Balassa János és Bocskay György.

Sulyok István. Temesvárt együtt ortalmazta Lossonczy Istvánnal, és ott a törökökre való első kiütéskor mindjárt elesett 1552. eszt. igen ifjkorában. Egy más Sulyok Istvánról, oda felebb Geszty Ferencz alatt vagyon egy szó.

Sulyok György. A régi Sulyok familiából való jeles ifju, első

Ferdinánd idejében. A Jaksy Boldizsár özvegyét vette vala feleségül, kinél fogva, hogy Hadadot annál könnyebben megtarthatná maga kezénél, az ifju Szapolyay János Zsigmondtól, Balassa Menyhért ösztönözésére Ferdinánd királyhoz állott. Ezen az okon Szapolyay Némethy Ferenczet, és somlyói Báthori Istvánt küldötte ő ellene, kik is nem nagy munkával, elvették ő tőle Hadad várát s városát, magát pedig holmi ingóbingó jószágával Szatmárra költözni engedték 1562. eszt. Kevés napok mulva Zay Ferencz és Balassa Menyhért visszavették ugyan Némethytől és Báthoritól Hadadot, mindazáltal Sulyok oda vissza nem költözött. A halmi kastélyban esett el 1564. eszt. Lásd Balassa Menyhért.

Sulyok István. Tüzes ifju volt, mikor Békesy Gáspár hadával Erdélybe ment Báthori István ellen 1575. eszt.

Sulyok Imre. Erdélyországi kancellár. Ezt küldötte Báthori István vajda Bécsbe Maximilián királyhoz, Sombory Lászlóval követségbe 1574. esztendőben, általa megköszönvén a királynak, hogy ő közötté és Békesy Gáspár közt békességet kíván eszközteni. Esztendő mulva, ú. m. 1575. eszt., a varsói diétára is őt küldötte Báthori István, hogy ott a lengyel koronát az ő számára sűrgesse. Báthori Kristóf és Zsigmond fejedelmek alatt viselte a kancellárságot. Kevessel haladta meg a harmincz esztendőt, mikor 1583. esztendőtájban meghalt. Kassai Dávid Zsigmond így irt az ő temető helye felibe:

Hic tegor ingenio praestans Emericus et arte

Sulyokiae quondam Nobilitatis honos.

Tentona me Juvenem florentibus ora Lycaeis;

Artibus erudiit, docta Minerva tuis.

Fovit et Eridanus mea mollibus otia ripis

Littora quae Phaebus, Piëridesque tenent.

Plurima Sarmaticus secreta negotiâ Princeps

Tradidit ingenio conficienda meo,

Austriacas etiam nuper legatus ad oras

Somborio missus me comitante fui.

Quin et supplicibus sum respondere libellis

Jussus, et arcani consulis esse loco.

Julia Romanas qua prospicit Alba ruinas,

Lapsaquae longaevo tempore tecta videt.

Vix egressus eram decimae triëteridos annos:

Haec tumuli quando me monumeta tegunt.

Szabolcs. Vagy a régi írás módja szerint Zabolch. Mikor Árpád Szerencsen táborozott 892. eszt., ezt a Szabolcsot küldötte Tas és Töhtöm nevű vezérekkel együtt, a bihari herczeg Ménmarót ellen. Mihelyt ezen három vezér a Tiszán általérkezett, minden ott lakó népek meghódoltak nekik. Ott közakarathból egy nagy földvárat hánytatott Szabolcs a Tisza mellett, melyet a maga nevééről Szabolcsnak nevezett. Azután kétfelé osztotta a három vezér a sereget. Egyik részzel Szabolcs és Tas a Szamos felé vették utjokat és Szatmárt megvették, a Ménmarót katonáit, akik benne voltak, lánczra és tömlőczre hányták. Töhtömmel a meszesi kapunál ismét összeakadtak. Onnan Töhtöm Erdély elfoglalására, Szabolcs és Tas pedig ismét Ménmarót ellen mentek. De mivel Szeghalomnál a Körösön által nem mehettek, megelégedtek az addig elfoglalt földdel, és a Tisza felé Árpádhoz visszaindultak, aki is őket nagy vendégségre várta, és megajándékozta.

Nagy dologban forgó ember volt Szabolcs nemcsak Árpád, hanem Zoltán idejében is; és kétségkívül sokszor jelenvolt azon hadakozásokban s pusztításokban, melyeket a magyarok a külső nemzeteken vittek véghez, de minthogy az akkori időbeli írók nem igen említik a magyar vezéreknek neveit, egyéb bizonyost nemigen lehet felőle tudni, hanem hogy mikor Zoltán 937. eszt. Ottó császár ellen nagy sereget küldött, annak egyik vezérévé ezt a Szabolcsot tette. Lásd Zoltán. Hol s mikor halt meg, bizonytalan. Az ő atyja Előd volt. Ő tőle s a felebb említett vártól vette Szabolcs vármegye maga nevét. Ezt a szabolcsi várat sokszor meglátogatták hajdan a királyok, és az országnak főrendei. Sz. László király ott tartott 1092. eszt. egy diétát vagy zsinatot, melyben sok eklézsiái és külső rendelést tétetett. Már ma egészen elpusztult, a város helyére pedig egy nyomorult kis falu állt. Ettől a Szabolcstól származott a Csáky nagy familia, mely hazánkban az ő idejétől fogva szakadatlanul virágzó állapotban van a mai napig mind érdemeire, mind gazdagságára nézve.

Szakadátý Tamás. Ötödik László király idejében élt. Atyja János, nagyatyja Jakab, nagyatyjának atyja György volt. Jelenvolt a nagy Hunyadi Jánossal 1448. eszt. a rigómezei hadban Bolgárországban, és ott vitéz magaviselete mellett is a törököknek kezökbe esett, aiktól esztendőnél tovább tartott keserves rabsága után szabadulhatott ki. Mind azelőtt mind azután mutatott hűségeiért a király őt királyi levelével újra megerősítette Szakadát és egyéb jöszágainak birásában 1455. eszt.

Szakmáry György. Második Ulászló kancellárja, pécsi püspök,

utoljára esztergami érsek 1521. esztendőből fogva. Ugy látszik, mintha ez előtt való időben veszprémi és váradi püspök is lett volna. Születése földje Abauj vármegyében Kassa városa. Pécsen lakott már 1506. eszt., amikor kalocsai érsek Frangepán Gergelylyel, erdélyi vajda Szent-Györgyi Péterrel és Buzlay Mózesrel Maximilián császárhoz küldötte őt. Ulászló király követségbe, melyre ez adott alkalmatosságot: Ulászló abban egyezett vala meg Maximiliánnal, hogyha ő előbb találna férfi-mag nélkül meghalni, tehát a magyar királyság Maximilián császárra szálljon. Mivel pedig ennek az egyezésnek sok magyar ur ellene mondott, Maximilián az országba beütött, és Vasvár mellett táborozott. Azonban megszületik Lajos, az Ulászló fia, amikor aztán Maximilián szükségtelennek ítélte, a maga jusát ezuttal fegyverrel tovább sürgetni. Ulászló tehát Szakmáry Györgyöt negyedmagával Bécsbe küldötte Maximiliánhoz a tökéletes barátság visszaállítására, ki is ezen pontokban egyezett meg Maximiliánnal: hogy mind Ulászló mind Maximilián az ország határaitól hívják vissza seregeiket, az eddig való bosszúságot mind a két rész felejtse el, ezenkívül Pozson és Sopron városai, eddig Maximiliánhoz való ragaszkodásukért meg ne büntetessenek, ha Ulászlónak most született fia meghal, Maximiliánnak Magyarországhoz való jusa fenmaradjon. Ezen pontoknak a mondott esztendőben Maximilián ugyan Bécsben jul. 19., Ulászló pedig Budán aug. 5. irták alá magok neveiket. Odajárt Szakmáry ujra Bécsbe magával Ulászló királylyal 1515. eszt. annak gyermekeinek házassága dolgában.

Az akkori időnek néminémű kis ismeretségére szolgálhat az, amit Sperfogel ír ő felőle, hogy t. i. 1516. eszt. valamit akarván építtetni, a lőcseiektől egy építőmestert vagy ácsot kért, akik küldöttek is neki egy Greyer nevűt, de mivel ez a Greyer magyarul nem tudott, Brendorf Pált adták mellé tolmácsul, uti költségül három egész forintot adván kettőjük számára. Minden forint száz pénzből állott. De mivel Greyer elfelejtett magával furó, faragó szerszámot vinni, a püspök minden hazzon nélkül, nagy bosszankodással bocsátotta őt haza magától. Ulászló halála után a tolnai diéta egyiket őt rendelte az ifju Lajos király mellé tanácsosnak 1518. eszt. Halála 1524. eszt. april 7. Budán történt. Istvánffy azt írja, hogy azon váraknak kiváltására, melyeket még Fridrik császárnak a magyar koronáért zálogba vetettek vala a magyarok, Szakmáry György érsek hatvanezer aranyat hagyott testamentomban, melyeken mindnyájokon a Hunyadi Mátyás magyar király czimere, az errában gyűrűt tartó holló látszott; de az ifju Lajos király ezt a summát más végekre fordította, a törökökkel való háború

közeledvén. Ő ujíttatta s bővítette meg Kassán a sz. Mihály templomát maga költségén. Két márvány-követ találtak 1783. eszt., melyeken az ő nemesi czimere volt kimetszve, ilyen irással:

G e o r g i u s S z a k m á r.

Lilia bina rosis totidem conjuncta gerebam;
Rex dedit auratum Corvinus et ipse Leonem.

MCDLXXXVIII.

Tarinus István az ő dicséreteit akképen énekli:

— — — Insignis Praesul Quinque Ecclesiarum,
Sed male in Hexametro quadrant haec nomina versu,
Integer, et purus sceleris, cui maxima Regni
Res curae est, et cui sua Cancellaria curae est,
Vir probitate ingens, huic non consultior alter
Rebus in ambiguis, fandi gnarissimus, illo
Praesule nil usquam videas studiosius, illo
Nemo minus solus, quam solus, quique diei
Noctem operose addit multam, furatur et horas,
Queis veterum evolvit, volvit monumenta novorum etc.

Szalaházy Tamás. Először veszprémi, aztán egri püspök, egy-szersmind ország kancellárja, Lajos és Ferdinánd királyok idejében. Már beregszászi plébános korában 1519. eszt. Lajos király titoknokja volt; ugyanakkor a pápa őt a sz. szék nótáriusa és főesperesti titulus-sal tisztelte meg. Veszprémi püspök volt már 1526. eszt., mikor Lajos király a mohácsi szerencsétlen hadra menvén, őt Mária királynéval Budán hagyta, akit ő, meghallván a veszedelem hírét, mind-járt kincseivel együtt felkisért Pozsonba.

Ettől fogva igen fáradhatatlanul munkálódott abban, hogy nem Szapolyay, hanem első Ferdinánd legyen magyar király, ki is mikor aztán 1527. eszt. bejött az országba, Báthori István palatinussal s másokkal, annak az ország határáig eleibe ment, és mihelyt belépett Ferdinánd a magyar határba s ott lováról leugrott, Tamás őt mind-járt feleskette az ország szabadságainak őtalmazására, onnan Óvár-ra, s belebb is az országba egész Budára elkísérte, és mikor ott okt. 7. Ferdinánd a vár előtt egy arra készült magas helyen székében ülve, az összegyülekezett magyarsághoz egy beszédet tartott, azt Tamás magyarázta meg a sokaságnak. Ebben a beszédben ígérte Ferdinánd, hogy nem fogják megbánni a magyarok, hogy őt magok királyának

választották, kérte őket, hogy tőle azért ne idegenkedjenek, hogy ő más nemzetből való, holott már ezelőtt is voltak a magyaroknak idegen királyaik s a t. Lásd Bessenyei István. Végbemenvén Fehérváron Ferdinánd koronázása, ott nov. 10. tette Tamást kancellárrá, és egri püspökké.

A következett 1528. eszt. őt hagyta egyiket Ferdinánd az ország kormányán, míg maga regensburgi diétára járna. Lőcsén volt ő 1531. eszt. decz. 15. Nyáry Ferenczcel, és magával vitte Basó Mátyást fogva, Hradek, vagy magyarul Liptó-Ujvár felé, ahol Pekry Lajos három vagy négyezáz huszárral várta őt. Minthogy pedig utjában tartott a murányiaktól, százötvennégy muskatérost adtak neki kísérendőül a lőcséiek. Kért tőlök kétezáz forintot is, de hogy azok szegénységökkel mentették magukat, a dolgot abbahagyta. Lásd Basó Mátyás. Sok levelet küldött ő széllyel az országba Pozsonból az urakhoz 1532. eszt. jun. 12., melyekben arra intette azokat is, akik Szapolyai részén voltak, hogy álljanak Ferdinándhoz, mind a két király részén valóknak pedig parancsolta, hogy a törökre készüljenek, azt ígervén, hogy aki száz lovaszt állít, azoknak tartására minden hónapra száz magyar forintot fog a királyi kasszából kapni. Ugyanazon esztendőben, mikor Gritti Lajos Esztergomot szorongatná, a várbeliek ő hozzá izentek Pozsonba a segítségért, ő pedig Bécsbe a híres Katzianer Jánosnak adott hirt. 1537. eszt. halt meg. Az akkor időben élt versírók sok görög és deák verssel tisztelték őt meg halála után. Az utolsók ne-műiek közül itt következik egynehány: Ama híres tudós olasz, páduai professor Bonamico Lázár ezeket írta:

Thomae Zallazae cordi pietasque fidesque
 Dum vixit, fuit, hac qui tumulatur humo.
 Agria quo poterat jactare Antistite se se,
 Et tota auriferi Pannonis ora jugis
 Pontificum, civile, Dei jus hauserat, uti
 Et lingua dederat Phoebus utraque pari.
 Exstinctum Latiae, Graecae hunc flere Camoenae
 Et moestis fluxit languidus Ister aquis.

Lóg György ezekkel dicsérte őt:

Post miseras patriae clades, et rege perempto
 Pannoniae, in Turcas qui tulit arma truces.
 Foedera cum Turcis dum jungit foeda Tyrannus

III.

Regnandi insanis concitus a furiis :
 Legitimum usque pius regem, piaque arma secutus,
 Constanti huic haesi sedulus usque fide.
 Doctrina insignis, lingvarum quinque peritus,
 Romanae ante alios, Cecropiaque fui.
 Utilis huic regi, et regno, charusque ferebar
 Eloquio, scriptis, pectore, et ore, manu.
 Agria gaudebat me principe, Vesprimiumque
 Ista meum texit infula, sancta caput.

Werner György így irt ;
 Qui situs hocce loco est Praesul, seu stemmata spectes,
 Seu merita, eximios inter habendus erit.
 Quidquid opum ingenio quaesivit, id omne juvandum
 Ornandamque simul contulit in patriam.
 Sollicitae imprimis quo tempore Pannoniae res
 In pejus dira seditione ruunt.
 Non hoc virtutis fideique tenacior alter,
 Non lingua et calamo dexteriore fuit.
 Jure domus tanto Zalahazia gaudet alumno,
 Ereptumque omnis regia jure dolet.

Lang János így beszél felőle :

Thomas regendis interesset Pannonum
 Quum rebus Antistes pius :
 Aptus profanis, et sacris negotiis
 Adhuc vigeat patria.
 Non Turca dirus hostis, et domesticus,
 Oppressit armis impiis.
 Tantum sed illa mortuum moerens Virum
 Suum requirit Nestora :
 Retroque res plerasque plorat cedere,
 Sedesque vastari suas,
 Aulaeque Turcas incubare regiae
 Cives per ipsos perditae.
 Sed quando Thomas non potest ultra malum,
 Tu Christe quaeso tollito.

Kár, hogy ilyen sok versből is, csak azt sem lehet kitanulni, hol tör-

tént halála. A bizonyos, hogy ő Egerben soha sem lakott, mert azt akkor Perényi Péter bitorolta. Pozsonban legtöbbet mulatott, talán ott is halt meg.

Szalai Bálint Deák. A mohácsi veszedelem előtt kevés hetekkel, ettől küldött Lajos király levelet Nógrád és Bars vármegyékhez, a váci püspökhöz s káptalanhoz, ezenkívül Révay Zsigmondhoz, Horváth Ferenczhez, Lossonczy Antalhoz, és Balassa Ferenczhez, hogy fegyvereseikkel mennél hamarább menjenek Tolnára a törökök ellen 1526. eszt. Utiköltségül 16 forintot kapott.

Szalán. Mikor a magyarok bejöttek az országba, ez a Szalán birta akkor a Duna, Tisza és Garan vize között. Miképen fosztották meg őt apródonként birtokától a magyarok, meglehet látni oda felebb Árpád alatt.

Szalánczy János. Szapolyay Jánosnak és annak özvegyének Izabellának hiv embere, kiknek nevökben igen sokszor járt Konstantinápolyba követségbe. Nevezetesen pedig ő vitte oda Szulejmán császárhoz, a tíz ezer aranyból álló legelső erdélyi adó pénzt Fekete Jánossal július első napján 1543. eszt. Őt küldötte Izabella 1550. eszt. először ugyan Szulejmánhoz, azután annak engedelmével a budai-basához Kászonhoz Gyula-Fehérvárról, hogy neki minél hamarább segítségére siessen, az őt elnyomni akaró Martinuzzi György püspök ellen Erdélybe. Elment Kászon, annyival inkább, mivel a maga császárijától, más uton is volt az iránt parancsolatja. Azonban alig állapodik meg Kászon Erdélyben Tótváradján, mikor nála toppan az Izabella követe, aki őt arra kéri, hogy csak forduljon vissza Budára, mert már szent a békeség Izabella és Martinuzzi között. De az is fülébe ment Kászonnak, hogy Martinuzzi már a moldva és oláh vajdákat megverette, akik a török császár parancsolatjából rontottak vala be Erdélybe, sőt ha belebb nyomul Kászon Erdélybe, ő vele is kész összeágaskodni. Ezt Kászon arra magyarázta, hogy őt most nyilván önkényt vitte Szalánczy a kelepczébe, azértis őt, akit mindeddig maga mellett tartott, kemény kérdőre vonja és vallatja. Minthogy Szalánczy mindenben ártatlan volt, semmit sem lehetett kivenni belőle, mindazáltal Kászon őt gombolyagba kötöztette, és keményen megpálcáztatta, sőt örökös rab-szolgaságra is vitte volna, ha magát két fián ki nem váltotta volna. Azután való időkben is mindenkor hűséges volt Szalánczy Izabellához. Minekutána Izabella Lengyelországból Erdélybe visszajött, ezt a Szalánczyt küldötte Kemény Jánossal 1557. eszt. Konstantinápolyba azzal a kívánsággal, hogy a török császár Szulejmán, engedje által neki Magyarországnak mindazon részeit, melyek Oláhország és a Tisza közt fekszenek. Hogy

a nagyvezér Rústán az ő követségének czélját megtudta, annyira megboszankodott, hogy őket Szulejmán eleibe sem bocsátotta, hanem haza küldötte azzal a válaszszal, hogy Izabella birtokának határai, a Maros forrásától fogva, Déváiig fognak terjedni, a többi tartományok mind török kéznél maradnak. Ő általa adta Izabella okait a fehérvári gyűlésen, melyekért a Kendieket és Bebek Ferenczet megölette 1558. eszt. Az okok ezek voltak: hogy Bebek és a Kendiek a török császártól magoknak kérték Erdély igazgatását; és hogy azok Izabellát és annak fiát, vagy Erdélyből kihajtani, vagy méreg által elveszteni akarták, melyet egy Tarcsey György nevű emberrel bizonyított. Ezenkívül három pixist is mutatott elő Izabella, melyet azok Konstantinápolyból hozattak. Ezek közül egyikben olyan méreg volt, mely hirtelen, a másikban, amely sok időre ölte meg az embert, a harmadikban pedig, amely ugys megemésztett valakit, ha ruháját kenték meg azzal. Izabella halála után, egy volt Szalánczy annak fiának, az ifjú Szapolyay János Zsigmondnak is legtitkosabb s meghittebb tanácsosi közül.

Szalay János. Pozson vármegyei főispány lett 1527. eszt. az első Ferdinánd koronázásakor. Lásd Bornemisza János és Nádasdy Tamás. Ő volt Ferdinánd részéről 1532. eszt. egyik követ a Csallóközben, Megyer nevű faluban, ahol a Szapolyay János küldöttjeivel, Verbőczy Istvánnal s másokkal fegyvernyugvást kötött 30. dec.

Szalay Benedek. Nádasdy Tamás alatt igen vitézül hadakozott ez a ritka természetű és szépségű ifjú a törökök ellen Babocsánál 1556. eszt., és ugyanott el is esett Czobor Jánossal és Nádasdy Jakabbal.

Szalkay László. Tíz esztendeig váci püspök, azután esztergomi érsek 1524. eszt. Ezelőtt öt esztendővel a tárnokmester Ráskay Balással Csehországba küldötte volt őt Lajos király, hogy ott a rendeket engedelmességre s csendességre serkentsék; a morva latrokat is nyomják el, akik Magyarországon is sok kárt tettek, akiket ha magok erejével meg nem törhetnek, a felsőbb vármegyékből segíteni fogják őket Ország László, Szent-Györgyi Kristóf, Podmaniczky István és Mihály s mások. Minelyt érsekké lett, nagy buzgósággal igyekezte elnyomni a Luther tudományát, mely már akkor másutt is az országban, de nevezetesen Szeben és Brassó vidékén kezdett terjedni. A rákosmezei és a hatvani lármás diétákra elkísérte a királyt 1525. eszt., és az ott zenebonáskodó rendektől, sok szemrehányást kellett neki kiállani, melyek alól, mikor menteni akarná magát, őt szólani sem hagyták, az ország kincsei pazarlójának kiáltották őt, és mint vargának fiát, méltatlannak mondták az érseki méltóságra. Mindazáltal voltak olyanok, akik azt állították, hogy Verbőczy Istvánnal, s a többi nyug-

hatatlanokkal ő is titkos egyetértésben van, aminthogy azután sokkal lágyabban is bántak ő vele a gyűlésekben a lármázók. Lásd Frangepán Kristóf. A mohácsi szerencsétlen hadban a király jobb keze felől állott míg állhatott, és ugyanott esett el 1526. eszt.

Szalkay Márton. Hűségösen őtalmazta Egervárát 1527. eszt. Bodó Ferencz ellen, aki azt Szapolyay János számára akarta elfoglalni. Nevezetesebb vitéz társai Keszi Ferencz, Izdenczy Miklós, Márkffy István az egri kapitány, Furkó Bálint s a t. voltak, kik mindnyájan jószágot kaptak azért Ferdinándtól.

Szalkay Balás. Szarvaskői kapitány volt első Ferdinánd alatt. Mikor Dobó Istvánt 1552. eszt. a törökök Egerben szorongatnák, ő hozzá küldötte Dobó, Vas Miklóst, azzal a kéréssel, hogy levele által az urakat, vármegyéket és szabad városokat az ő segítségére serkentse, melyet Balás meg is cselekedett, de minden jó következés nélkül. Nem egyszer csatázott szerencsésen a törökökkel.

Szántay Ösvát. Nógrád vármegyei alispány volt 1575. eszt. Aból a familiából származott, mely ugyanott Szántó nevű falut birt.

Szapolyay. Ez a nagy familia Pozsega vármegyében, egy Horvátországgal határos Zapolye (Szapolya) nevű falutól vette a maga nevét, mely falu már ma egészen elpusztult, és csak egy templomnak falai állanak fel belőle. A körülötte lévő faluk lakosinál még ma is megvan az a szájról-szájra adott hír, hogy Szapolyay magyar királynak elei onnan származtak. De a szóbeszédnél arra erősebb bizonyságok is vagynak. Mikor Ibrahim basa Kőszeg alól Szulejmán török császár hadának egy részével hazafelé ment 1502. eszt., ennek a falunak a Szapolyay János nevéért annyira kedvezett, hogy annak legkisebb kárt sem engedett okozni. Ami a Szapolyay familiát illeti, amennyire eddig tudni lehet, annak első törzséke Benedek volt, aki első Károly és Lajos alatt élt.

Ennek fia volt, aki következik.

Szapolyay Tamás. Először csanádi püspök 1350. eszt., azután kalocsai 1359., utoljára esztergomi érsek 1367. esztendőktől fogva. Mindeközött ezen hivatalokra lépett volna; szép tudományával magának dekretumok doktora titulust keresett. Igen különös szabadságot nyert az esztergomi érsekségnek Lajos királytól 1369. eszt., hogy ha akármely odavaló érsek valamely jószágot harminczkét esztendeig bir, azután nem tartozik akármely törvényszék előtt levelét előmutatni, melynél fogva azt bírja. Az ő tanácsából építettett Lajos Achenben Német országon, a b. szűz tisztességére egy igen szép templomot, és az abban szolgáló két papnak alkalmas fizetést rendelt 1370. eszt. Őt kül-

dötte volt el Lajos 1372. eszt. negyedik Károly császárhoz, László palatinussal, hogy az ő leányát Máriát Zsigmonddal, a császár fiával, mátkásítsa össze; de holmi akadályok miatt, az akkorról továbbra haladt. Ugyanazon esztendőben, amely régi pere neki Benedek apátural volt, Szőlős, Berzencze és más faluk felett, ő azt az akkor Magyarországon mulató pápa követe eleibe vitte, aki szoros vizsgálódás után, magát Berzenczét ugyan az apáturnak, de a többieket mind az érseknek ítélte. Azután való esztendőben azt parancsolta neki a pápa, hogy Lajos királyt a törökök ellen való hadra serkentse; de sok felé való kapásai és foglalatosságai miatt, ennek a kívánságnak Lajos helyt nem adhatott. Ugy látszik hogy 1375. eszt. vége felé halt meg.

Szapolyay János. Az érsek testvére. Minekutána László, aki magyar palatinusból gács- és lodomérországi herczeggé lett vala, de ott is a litvánoktól csendességben nem nyughatván, 1377. eszt. méltóságát letette; Czudar Imrét és Pétert, Bebek Imrét és ezt a Szapolyay Jánost tette egymás után. Lajos király ő helyébe, az oroszok vajdáivá, akik azon tartományokat derekasan is védelmezték, és a magyar korona árnyéka alatt megtartották. Zsigmond alatt is nagy hivatalokban forgott Szapolyay János. Nevezetesen 1391. eszt. ország bírása volt, amint megtetszik azon levélből, melyben a király Frangepán Jánosnak megengedi, hogy a maga jószágaiban, akármi érczet, aranyat, ezüstöt, s a t. ásathat, és miveltethet. De ezt a hivatalt nemcsak akkor, hanem azelőtt is, azután is sok esztendeig viselte. Ugy tartják, hogy a nikápolyi szerencsétlen hadban esett él 1396. eszt. Három fia maradt u. m. Loránd, Péter, Leusták.

Szapolyay Dezső. Ez is testvére volt az érseknek, Jánossal együtt nyertek Zsigmond királytól 1387. eszt. egy Somogy nevű falut Abaujvármegyében. Többet nem igen lehet felőle tudni, hanem hogy a királynénak főlovászmestere volt.

Szapolyay Loránd, Péter és Leusták. Mind hárman János fiai. Zsigmond király alatt éltek, aki midőn arról törvényt csinált volna, hogy amely leveleket Lajos király, Erzsébet és Mária királynék adtak, minden erő nélkül valók lesznek, hanemha azokat maga Zsigmond újra megerősítendi, ezek a testvérek ő tőle új levelet kértek s kaptak 1406. eszt. Somogy nevű falujokról. Leusták felesége Dorottya volt, kitől Imre és István fiai maradtak, kikről mindjárt lesz a szó.

Szapolyay Imre. Királyi kincstartó, szépségi örökös főispán, bosnyákországi gubernátor, horvát, dalmát és tótországi bán, auránai perjel, és utoljára palatinus, Mátyás király idejében. Gyengébb ifjúságát oly hasznosan és szembetűnő előmenetellel fordította a tisztes-

séges tudományokra, hogy őt az akkori magyarok deáknak (litteratus) neveznék, mely titalus abban az időben, csak a tanult embereknek adatott. Azután pedig a nagy Hunyadi János alatt tanulta a fegyver forgatást. Mátyás uralkodásának elején a nagy-bányai kamarának elő-ülője volt, amikor a nagybányai lakosok azt instálták ő tőle, hogy bocsássa vissza Nagy-Bányára a bírót és curátort, akik még ötödik László idejében, valami lárma alkalmatosságával kénytelenek voltak lakóhelyöket elhagyni, életöket féltvén. Sokat hadakozott az országban ragadozásokkal élő cseh hussziták ellen, és azok ellen mutatott vitézségéért adta Késmárkot a király neki. Azoktól vette el 1461. eszt. Sáros várát. Odajárt azután két esztendővel Németujhelyre a koronáért, és Péterváradjára, lásd Vitéz János. Gubernátor és bán volt már 1464. eszt., mikor valami adósságért perelt. Lásd Kállay János. Ugyanazon esztendőben, midőn a törökök Jajcza várát keményen ostromlanák, Imrét küldötte a király azon várnak az ostrom alól való feloldozására, melyben olyan szerencsés volt, hogy a törökök őt Jajcza alatt be sem merték várni, hanem ágyuikat s más készületeiket ott hagyván, nyakra főre Maczedóniába vonták vissza magokat. Ugyanakkortájban beszéli Bonfin, hogy midőn maga Mátyás Zojnikot ostromlaná, Imrét Strébernek megvételére küldötte volna. Hogy azt megvén, Zojnik alá visszament Mátyáshoz, ott a szeménél igen veszedelmes sebet kapott, és hogy az ő javallásából hagyta volna oda Mátyás Zojnikot, minthogy annak szabadítására, maga a török császár nyomult előre. Hogy pedig annál nagyobb ereje legyen Imrének, Bosnyákországnak a törökök ellen való ótalmazására, 1465. eszt. az auranai perjelséget is hozzájok adta Mátyás eddig viselt hivataljaihoz. Ezek után valami hidegség kezdett uralkodni a király és Imre közt, úgyhogy Imrétől mind a gubernátorság mind a bánság elvétetett. De leginkább 1467. eszt. ütötte ki magát az ő közöttök való viszálkodás, amikor Imre Mátyást, és az ő Erdély- és Moldvaország felé siető táborát odahagyta, a keze alatt lévő sok katonasággal együtt. Maga Mátyás mindjárt általlátta, mely szükséges embere ő neki Imre, azértis Vitéz Jánost utána küldötte, hogy őt juhádtassa meg, és minden rosz gyanuságot fejéből verjen ki. Annyira boldogult Vitéz, hogy mikor Moldvából visszafelé jönne a király, egy válogatott tagokból álló sereggel Imre neki, úgy látszik Debreczen, vagy Nádudvar körül eleibe ment, tőle gráciát kért, melyet Mátyás igen vidám ábrázattal ígért meg neki. Ehez épen hasonló dolgokban fáradozott azután egynehány esztendőkkel Imre, Mátyás között, és a maga mostani békeség szerzője Vitéz János közt. Hogy Mátyásnak ezen

mostani békeesség után bizodalma volt Imréhez, azzal mutatta meg a többek közt, mert 1498. eszt. ő reá bizta Kapi várát, hogy azt a lengyelektől, vagy talán csehektől vegye vissza, amint megtetszik Mátyásnak azon leveléből, melylyel a kassaiaknak, bártfaiaknak, eperjesieknek azt parancsolja, hogy Imrét mind puskákkal s ágyúkkal, mind másképen segítsék. Ugyanazon esztendőben odajárt Mátyással a cseh király ellen való hadra, akit télre ismét haza kísért onnan. Miker Lengyelországból Kázmér bejött 1471. eszt., és Mátyást a királlyságból ki akarná tudni, Kassát együtt őtalmasta ő ellene Imre, Caupor Pál vajdával, és oda Kázmért be nem bocsátották. Őt rendelte ki 1472. eszt. a pápa követe, hogy a magyar és lengyel királyok közt, békeességet eszközöljön; azután pedig két esztendővel, maga Mátyás küldötte őt el teljes hatalommal, dengeleghi Pongrácz Jánossal s másokkal, hogy a lengyelekkel csináljon békeességet. Ő volt egyik követ 1477. eszt. Fridrik császárhoz a békeesség végrehajtása iránt. Palatinusnak a vácai diétán tették őt 1485. eszt., mely hivatalt Pápan történt halála miatt, csak két esztendeig viselhetett. Eleseége a Rigó mezőn elesett ifju Bebek Imre leánya Orsolya volt, akitől vagy nem voltak gyermekei, vagy legalább emberkort nem értek. Ő vitte be Tokajba a remete szent Pál szerzeteseit, és azoknak Szabolcs vármegyében egy Tardos nevű falut ajándékozott. Pápáról Szepesre hozták holttestét, és ott takarították el.

Szapolyay István. Imre testvére, szepesi örökös főispány, az ország éjszaki részeinek kapitánya, ausztriai gubernátor, és utóljára palatinus, Mátyás és Ulászló idejében. Ugy írják, hogy először az esztergomi vár kapitánya lett volna; de onnan a bátyja Imre tanácsából Mátyás király udvarába ment; ahol minekutána elmésségéről és vitézségéről magát megismertette volna, a király őt, Imre helyébe, a felső vármegyék kapitányává tette, hogy ott az izgága csehek ellen kőfal gyanánt lenne. Nemis lehet megmondani, hányszor küszködött ő azokkal. Csak 1461. eszt. sokszor kellett neki azokkal megverekedni, nevezetesen akkor vette el azoktól Sáros várát, Imrével a bátyjával együtt; ugyanakkor vett a királytól parancsolatot, hogy Murány ellenében egy más erősséget építsen, mivel abból különben nem lehetett kivenni a kártékonykodó cseheket. Azután való esztendőben a Liptó, Zólyom és Turóc vármegyében elhatalmasodott csehek igyekeztek a Szepességre, és Sáros vármegyébe, hogy ott magokat megfészkelhessék, azok ellen is Istvánt állította ki Mátyás király, s nevezetesen a bártfaiaknak parancsolt, hogy ő mellé száz lovast, és ugyan annyi gyalogot adjanak segítségül. Nemcsak erőszakkal, hanem szép

szóval is igyekezett ő a csehektől visszavenni a városokat; nevezetesen Gliniczet, Vágendrüselt, Savniket, Csötörtökhelyt s más kilenc várpöt, tizenhat ezer forintot váltotta vissza tőlök. A lengyelekkel is sokszor össze kellett nekie csapni, kivált úgy látszik azokkal, akik a Poprád víze mellett, Busso nevű várban voltak, és onnan tettek sok kárt a magyar jobbágyoknak. Hogy ezeknek a kölcsönt visszahassza, 1464. eszt. ő is azon tizenhárom szépeességi várostól, melyek a lengyeleknél voltak zálogban, hét ezer forintot facsart ki. Azután való esztendőben magával Mátyással is odajárt Morvába a csehek ellen. A regensburgi diétára ő volt egyik követ. Lásd Rangoni Gábor. Mig maga Mátyás király Boroszló alatt a lengyelekkel birkozott 1474. eszt., azalatt István, Kinisý Pállal, más oldalról benyomult Lengyelországba, a király parancsolatjából, aki azt a rendelést adta elejökbe, hogy a várak ostromlásával az időt ne töltsék, hanem csak duljanak az országban minden felé. Ahoz szabták magokat István és Kinisý, és egész Krakó alá mentek a prédálás közben; melyen a lengyel királyné megrettenvén, hirtelen izent Boroszló alá férjének s fiának, hogy a Mátyással való békeséget sietessék, mely csakhamar meg is készült az ellenkező felek közt. Eddig tett fáradságainak jutalmául Trencsén várát adta neki Mátyás király, a környékén lévő falukkal együtt. Fridrik császár ellen ezer vasassal, és ötszáz könnyű szerű katonával kísérte el Mátyást Austriába 1477. eszt., és az ott nyart győzelmeknek nagy előmozdítója volt. Minthogy pedig azon százötvenezer aranynak megfizetésével igen késett Fridrik, melyeken akkor a békeséget Mátyástól megvásárlotta vala, két esztendő múlva ujra Stájerországba küldötte Mátyás öt Geréb Péterrel, Rackelsburg (Radkersburg vagy Regede), Pettau és Fürstenfeld ostromlására, de mivel a törökök beütöttek a Magyarbirodalomba, onnan visszahívta Mátyás őket, hogy vele együtt Jajcza alá menjenek. Hogy a törökökről haza jött István, Korezin városába küldötte őt Mátyás, hogy ott a porosz vitézi rend és a lengyel király közt békeséget esináljon; melyet ő véghez is vitt, minekutána a vitéz rend követneinek tudokra adta volna, hogy Mátyás a törökökkel való bajai miatt, többé őket nem segítheti. Amár emlitett summa pénz iránt ismét elborítottatta Mátyás Stúriát 1480. eszt Istvánra Rackelsburg megvételeét bizta, melyet ő, ha mind ravasszággal is végrehajtott. Ugyan is azt kérte a városbeliektől, hogy őt a város alatt becsássák el a törökök útjára, melyet midőn azok megengedtek volna, sötét éjjel mind a várat, mind a várost ágyuztatni kezdi. Készületlenül lévén a várbeliek, magokat feladták, akiket követtek mind a várbeliek, mind a körül-be-

lől lévő faluk és városok. A következő esztendőben, mikor Márpurgot (Marburg) ostromlaná együtt Mátyással, a pápa követe érkezett a magyar táborhoz, kinek célja a lett volna, hogy Mátyás és Fridrik közt békességet csináljon. Hajlott Mátyás a követ szavára, és azzal együtt visszament Rakelsburgba, mindazáltal Marburg alatt ott hagyta Istvánt egy csoport katonasággal, ahol micsoda szerencsétlenség érte őt. Lásd Háns János. Ujra Marburg felé indult ő 1482. eszt. a királlyal, aki őt Pozsonból előre elküldötte. A Mura vize mellett Pruckhoz (Bruck) közel találkozott Fridrik császárnak három ezer emberével, akikkel megütközött, ámbar ő sokkal kevesebb magával volt. Kénytelen volt a magyar sereg, egy igen véres csata után, hátat fordítani, melyet midőn István hátoritana, és meg akagna állítani, a németek fogságába esett, akik őt két kísérőre bízták, hogy Pruckba kísérjék be, míg ők a többi magyarokat kergetik. Az uton elkapja István egyik kísérőnek fegyverét, és azzal mind a kettőt hirtelen megöli, maga pedig minden út nélkül a király táborához visszabujdoklott, és azzal együtt sokkal nagyobb készülettel Marburg alá ment, melynek elfoglalásában igen sikeres szolgálatot tett. Bécs megvétele dicsőségének is egy nagy része őt illette. Ugyan 1484. esztendőnek vége felé, őt küldötte Mátyás annak megszállására; azután való esztendőnek elején pedig, maga is utána ment neki, amikor aztán egyesült erővel úgy körülfojták Bécset, hogy az kénytelen volt magát az éhség miatt feladni. Minekutána Mátyás Bécset nagy pompával elfoglalta, ezt az Istvánt, Székely Jakabbal és Kanisay Lászlóval, Németujhely alá küldötte; melyet ő sok ideig tartott ostrom után meg is vett Mátyás ott létében 1487. eszt. Azelőtt kevéssel Ebenfurt nevű várossal ajándékozta meg őt a király Austriában; azután pedig két esztendővel Bécs városa kapitányává, és Austria gubernátorává tette őt, hogy ott katonákat szedjen és tartson, akikkel Fridrik ellen mindenkor készen álljon. Szemmel látott tanuja volt Mátyás halálának, ugyanis mihelyt a nyavalya érte őt, mindjárt hívták Szapolyayt, aki mindaddig mellette foglódott szerette királyának, míg abból a lélek kiszakadt. Mikor aztán a Mátyás özvegye Beatrix férje holttestét Fehérvárra haza kísérte, a főrendek helybehagyásával Bécset s egész Ausztriát Szapolyayra bízta, Eszerént csak messziről kellett neki nézni egy darabig miképen háborognak itthon egymásközött a magyarok az új király választásban, de utoljára csakugyan ő döntötte el az egész dolgot. Őt rendbeli követ kérte akkor a magyar királyságot, akik közül két rendbeli talált a rendek között hatalmasabb pártfogókra, ugymint az Ulászló cseh király, és a Mátyás király fia, Corvin János követei. Ezeknek párt-

fogói vetélkedtek tehát legtúzebben egymással. Utoljára abban egyeztek meg, hogy küldjenek Bécsbe Szapolyayhoz követtséget, és akit ő fog királynak javasolni, minden további versengés nélkül azé legyen a korona. Talán csak Beatrix kedvéért voksolt Szapolyay Ulászlóra, a kin aztán a magyarok is nagy részént megnyugodtak, és hívására követeket elküldötték. Elment a többiekkel együtt Szapolyay is Ulászlóhoz, de úgy látszik visszajövet Bécsben maradt, legalább Bonfin nem említi őt azok közt, akik a koronázáson megjelentek. Valósággal nagy szükség is lett volna Bécsben az ő jelenlétére, ha neki, annak tovább való ótalmazására elegendő ereje, s maga meghatározottsága lett volna. Ugyanis Maximilián, a Fridrik császár fia, mihelyt meghallotta Mátyás király halálát, mindenfelől katonákat gyűjtött, hogy a magyaroktól mind Bécset, mind egész Ausztriát azokkal vissza vegye, sőt egész Magyarországot is elfoglalja. Jól tudták Maximiliánnak ezen szándékát mind a bécsiek, mind a többi németek, nem is titkolhatták a magok nemzetökbeli uralkodóhoz vonzó hajlandóságokat, noha a magyar uralkodás semmi méltó, vagy méltatlan panaszra nekik okot nem adott. Észrevéven Szapolyay a bécsieknek a magyaroktól való idegenségét, magához hívatta a bécsi bírót Ibermann-Jánost és az egész tanácsot, és annak háládatlanságát keményen szemére hányta s fenyegette. Azután lóháton, fegyveresen a várba ment, az ott lévő négyszáz emberből álló magyar őrizetnek hópénzét kifizette, azt a várnak serény őrzésére intette, nem sokára érkezendő segítséggel biztatta, azután a Dunán hajóra ült, és Budára leindult, ahová már egész háza népét előre elküldötte vala. Derekasán viselte magát a kis őrző sereg tiz napig; de mivel segítsége sehonnan nem érkezett, magát kénytelen volt feladni september első napjaiban 1490. esztendőben. Így aztán apródonként mind Bécs, mind egész Ausztria könnyen kivonta magát a magyar hatalom alól, mind Szapolyaynak, mind a többi főrendeknek tunyasága miatt.

Ugyanis hogy 1491. eszt. Ulászló Kassa felé ment, a maga öccse Albert ellen, aki Lengyelországból ütött vala be; egy jó falka lovassággal és gyalogsággal segítségére ment neki Szapolyay; akinak jövefelét mikor a király meghallotta volna, két mértőföldig eleibe ment neki, már messziről felszóval köszöntötte őt; mikor pedig közel érkezett hozzá, nem engedte őt lováról leszállani, hanem kezét megfogván, vele beszélgetett, azután bekísérte őt a táborba. Minekelőtte vérontásra került volna a dolog, Albert békességért könyörgött, melyre Ulászló örömet reáállott, és annak Szapolyay is aláírta a maga nevét Kassa mellett. Innen Székesfehérvárhoz kellett menni Ulászlónak,

melyet Maximilián császár elfoglalt vala. Ide is elment Szapolyay, több mint háromezer emberből álló sereggel és hathatósan siettetve a városban lévő németeknek magok feladását. Mivel pedig Albert ismét berontott, Kassa környékén pusztított, s a többi préda közt kétezer hordó bort onnan hazaküldött, soknak fenekét bevagdaltatta, sokat pedig további szükségére megtartott; Ulászló Szapolyayt küldötte ő ellene. Szép szóval próbálta ő először Alberttel a békességet, de mivel arra nem hajlott, vele megütközik, és egy vakmerő ellentállás után, táborát szaladásra kényszeríti. Maga Albert husz lovassal maradt, és azokkal Eperjesre vonta be magát. Utánament oda neki Szapolyay, és onnan olyan feltétel alatt engedett neki szabad hazamenegetelt, ha Sárost, Szebent, Eperjest s a t. visszaadja, és soha többé a magyaroknak nem alkalmatlankodik; azután a szepesi várban gazdagon megvendégelte Albertet, és békével honába bocsátotta; azoknak pedig, akik eddig Alberthez ragaszkodtak volt az országban, gráciát hirdetett. Ez az érdeme kétség kívül sokat tett arra, hogy ő 1492. eszt. palatinusnak tétessék, a budai diétán: amikor egyszersmind ő neki, hétezer és nyolczszáz forint fizetés rendeltetett esztendőnként, egyrészről ugyan a palatinusságért, másrészről pedig Sáros és Visegrád váraira, és a koronára való gondviseléséért. Ezen summából kétezer forint, nem kész pénzü, hanem sóul fizettetett, melyért mely sokra ment a só, onnan könnyű felvetni, hogy abban az időben egy mázsa só, négy garason felül nem költ. Ezután két esztendővel Lőcsére hitta Ulászló Albertet, a maga öcsését, aki már akkor lengyel király volt, hogy ott vele a magyarok és lengyelek közt fenforgó némely dolgokról végezzen. Mikor Ulászló Lőcsére utazott, mindenütt nagy szívesseggel fogadta őt Szapolyay a maga jószágaiban és városaiban. Azután Lőcsére kétszáz hordó bort, sokféle halakat, ökröket, borjúkat, és minden élelemre valólt küldött ő utána. A vele lévő pap uraknak is száz hordó bort ajándékozott, maga is kevés idő múlva oda elment. A sok esőzések miatt nem jöhetett el Albert épen a rendelt időre, mikor pedig már közelgett Lőcséhez, Szapolyay az Ulászló engedelmevel onnan elment, úgy gondolkodván, hogy Albert ő vele, mint nem régi viaskodó társával, nem örömet mulatna egy városnak köfalai közt. Azonban mivel olyan dolgok adták elő magokat, melyeket palatinus nélkül nem lehetett igazítani, közönséges meg egyezésből hitták magokhoz a királyok Szapolyayt, de ő nem akart először menni, Albert menedéklevele nélkül; mindazáltal mind a két királynak erős fogadására utalára oda visszament és minden kétséges dolgokban őt tette a két király közbírónak. Nagy vigassággal töltötték ezek a testvér királyok

ezt a magok összejövelét. A velők lévő játékokkal és bajvivásokkal mulattatták őket, akitől pedig nemesebb virtus nem tölt, gádzágukkal negédeskedtek, és a pompát drága ruhájokkal fényesítették. A többek közt egy lengyel ur egy olyan ruhában fitogtatta magát egyszer, mely drága gyöngyökkel nem annyira kirakva, mint megterhelve volt. Szapolyay ezt arra magyarázta, mintha a lengyel ő rajta akarna kifogni, holott az ő öltözetét is becsülték háromezer aranyra; elő veszen hát egy olyan drága követ, melynek látása a lengyelt annyira megigézte, hogy amint Bonfin írja, ruháját szégyenletében mindjárt levetette, és azt Lőcsén többé fel sem öltötte. Ott volt akkor Lőcsén Zsigmond is, az Ulászló kisebb öcsce, aki idővel lengyel királylyá lett, és 1512. eszt. a Szapolyay árváját, Borbálát vette el. Valami kalandozó lengyelek ütöttek volt be 1496. eszt. az országba, ezeknek kiirtását is Szapolyayra bízta Ulászló, melyben ő nagy haszonnal el is járt. Azután három esztendővel meghalt Pápan. Két felesége volt, első a Homonnay Simon leánya, akitől Margit és Veronika leányi lettek. Második Hedvig, a tesseni herczeg leánya, kitől maradtak János, György, Magdolna és Borbála. Bonfin azt beszéli, hogy a Szapolyay István palatinusságában és az ő gondviselése és vigyázása alatt lévő városban Nagy-Szombatban, 1494. eszt. a zsidók egy keresztyén ifjat megfojtottak, annak erét megnyitották, vérért részszerént kiszopták, részszerént megtartották mások számára. A gonoszság kitudatott, és akik abban részesek voltak, azokat Szapolyay István a piacon megégette. Azok közül az öregebbeket először tortura alá fogatta Szapolyay, és azok azt vallották, hogy ők azt négy okon cselekedték, először mert eleiktől úgy hallották, hogy a keresztyén vér leghamarabb elállítja a körülmetszett kisednek vérért; másodszor, hogy akinek ők azt ételben beadják, azt a magok szeretetére felindíthatják; harmadszor hogy mivel ő közöttök a férfiak is szenvedik a havi tisztulást, a keresztyén vér nagy orvosság mind a férfiaknak mind az asszonyoknak azon állapotjukban; negyedszer mert valahol a világon mindennap kell a zsidóknak keresztyén vért az Istennek áldozni; és akkor nap a nagy-szombati zsidókra került volt az áldozat sora. Helyes és méltó vád volt-e ez a zsidók ellen, és amit vallottak az ő öregeik, azt nem csupán csak a kinok tekerték-e ki belőlök? itt nincs helye meghatározni. A bizonyos, hogy akkor minden zsidókat kivertek Nagy-Szombatból, és ők onnan közel háromszáz esztendeig tartott számkivetést szenvedtek, t. i. néhai Mária Therezia haláláig; a Jerusálem és Jerikó utcáiban hagyván ott fel magok em-

lőkezetét. Ami pedig Szapolyayt illeti, az ő teste Szepesen temetett el, ahol e volt egyik epitáfiuma:

Qui duxit sine honore suos inglorius annos,
 Ille sibi mortem sentiat esse gravem
 Ast ego qui fastos implevi ingentibus actis
 Quive Palatino culmine clarus, eram
 Laetus eo, quo fas animas virtute superbas
 Scandere: magnanimos quo decet ire viros
 Nam licet hic Stephani jaceat sub marmore virtus
 Attamen Hungarico clara sub axe viget 1499.

Bizonytalan kicsoda költötte azt a hamis hirt, hogy Mátyás királyt ő ölte volna meg Bécsben, melynek elhívésében sokan annál-fogva is megerősödtek, hogy az ő fiánál, Szapolyay Jánosnál, Mátyás királynak sok arany és ezüst edényeit látták, melyeken hollóczimer volt, mintha ugyanazok szebb uton-módon is nem kerülhetek volna ő hozzá. Ezt hitte és írta Forgách Ferencz püspök is a maga históriájában, sőt Báthori Istvánt is társul adja Szapolyay mellé a gonosz-ságban. Azt is írja, hogy Szapolyay mindössze hetvenkét várat birt Magyarországon és Illyriában.

Szapolyay Borbála. A közelebb leirt István palatinus leánya, Zsigmond lengyel király felesége 1512. esztendőől fogva. Maga Ulászló magyar király komendálta, ezt a jó erkölceiről és kegyességéről híres magyar dámát, a maga testvéröccsének Zsigmond királynak. Lubráncz János, a posnani (poseni) püspök, némely más világi főemberekkel jött ő érette Trencsénbe, februárius elején, igen nagy hidegben indult el ezekkel a menyasszony az említett esztendőben. Mind az édes anyja, mind a testvérje Szapolyay János, elkísérték őt nyolczszáz lovassal Krakóba. Lobsóvig jött ő elejőkre Zsigmond, ott egy posztóval beterített mezőn várta, és ott a maga szekérébe vette Borbálát. Febr. 8. napján koronázta meg őt Krakóban, a Venczel templomában a gnesnai (gnieznói) érsek a királynéságra. Első gyermeke Hedvig, 1513. eszt. 25. mart. született. Ez idővel a brandenburgi márkióhoz, Joachimhoz ment férjhez. Amely nevezetes győzelmet az oroszoktól Orsa mellett nyertek a lengyelek 1514. eszt., azt sokan a Borbála imádságának és bőjtöléseinek tulajdonították. Második gyermeke Anna 1515. eszt. 2. jul. született, azalatt míg az ő férje Ulászlóval Bécsbe járt a császárhoz. Nem tartván meg a gyermekágyasoknak reguláját, soha egészen fel nem épült, hanem a szülés után három hónappal meg-

halt. Csak nem asszonyi jajgatásokkal siratta őt Zeigmond, ki is azután Sfortia Bónát, a majlandi herczeg leányát vette el. Ettől született Izabella, Szapolyay János király felesége.

Szapolyay János. Harminczhetedik magyar király 1526. eszt. Nem egyeznek meg a régi írók benne mikor született. Némelyek azt mesélik, hogy ő 1490. eszt. lett volna a világra, és mikor az ő születését Bécsben hírül adták volna az ő atyjának Szapolyay Istvánnak, akkor épen együtt volt Mátyás királylyal, és Mátyás, aki az égi jelekből való jóvendüléshez értett, azt meghallván, mindjárt azt mondotta volna: Ma született Magyarországnak egy királya! De bizonyosabb és hihetőbb az, hogy ő 1487. esztendőben született Szepes várában, ahol még talán ma is mutogatják a nyoszolyát, melyben őt Hedvig a világra hozta. Irják azt is, hogy mikor Mátyás király halála után azon vetélkednének a magyar főrendek, kit válasszanak királynak, Szapolyay István, ezt a maga, még akkor mintegy három esztendőös fiát megölelte és jobb kezét feje felibe tartván, azt mondotta: Ha most — ugymond — ennyivel nagyobb volnál fiam, magyar királylyá lennél. Ezt ha mondotta Szapolyay István, hihető, akkor mondotta, mikor egyedül az ő ítéletére bízták vala, ki legyen magyar király. Minekelőtte királylyá lett volna, Zemplén és sok más vármegyében főispán, erdélyi vajda és koronaőrök sok esztendeig volt. Ifjusága ellent nem állván, jelenvolt ő 1505. eszt. a rákosmezei diétán, és ott mindjárt az országbírája után foglalt helyet. Azután való esztendőben Rozgony Istvánnal és másokkal Maximilián császár ellen indult, aki nagy dűlást tett vala az országban, és ellene jó szerencsével hadakozott. Mikor 1510. eszt. Ulászló király Prágából haza Magyarországra szándékoznék, és Kremsir várában Thurzó Szaniszlónál az olmücsi püspöknél megszállott volna, minthogy Magyarországon dőghalál uralkodott, a püspök kérésére ott akarta hagyni Ulászló a maga két gyermekét, de amint Dubráv írja, Szapolyay János kétszáz lovassal oda neki eleibe ment, és azzal fenyegette őt, hogyha gyermekeit magával el nem hozza, nem fogják őt a magyarok Budára bebocsátani. E volt hát talán az oka, hogy maga is Ulászló haza nem jött, hanem a pestis elmúlását megvárta 1511. eszt., amikor aztán haza érkezvén, Szapolyayt erdélyi vajdának tette. Azután két esztendővel a király akarátja és parancsolatja ellen, beütött a török földre, de bizonytalan merre járt. Amivel ő legérdemesebbé tette magát a hazáról, ez az, hogy a kurucz háborút, melyet Székely György támasztott vala, ő csendesítette le 1514. eszt. Maga a király is őt rendelte volt ugyan ki ezen dologra, Bornemisza János tanácsából; de

minekelőtte ő a király parancsolatját vette volna is, már derekasan készült a paraszt kurucok ellen. A vaskapunál gyűltek ő hozzá a Várdy Ferencz katonái, és a nemesek, ahol néha napján a nagy Hunyadi János a törököket megverte vala. Innen ment Temesvárhoz Báthori István szabadítására és segítségére, akit már a kurucok nagyon megszorítottak vala, és ott verte meg azokat. Azután Bánffy Jakab és Sitkay által egészen eloltotta ezt a veszedelmes háborút.

Ezen győzelmének ragyogását, nem kevésbé homályosította a következő 1515. eszt. vallott vesztesége. Az a hír ütötte vala az ő fülét, hogy a törökök nagyobb részént Ázsiába általszállottak; élni akart tehát az alkalmatossággal, és tizezerezzel magával Belgrád és Szendrő közt, azt a Sarnó várat megszállja, melybe hajdan Hunyadi János Belgrád alól kergette vala Mohammed török császárt, Konstantinápoly megvévőjét. Már annyira megrontotta volt Szapolyay a vár falait, hogy az abban lévők magok is kétségbe estek annak megtartatása felől, mikor a szendrői basa annak veszedelmét megtudta, és azt a csalárdságot gondolta, hogy némely ráczokat mint szökevényeket általküldött a Szapolyay táborába, és azt bizta reájok, hogy ott a szendrői basa erejét igen nagyítsák és szörnyítsék, melylyel a Szapolyay ellen indul. Ezen hamis hirre annyira megrettent Szapolyay, hogy mindjárt visszavonta volna Sarnó alól seregét, ha Paksy Mihály ellent nem állott volna. Azonban egy éjjel eljő a szendrői basa, és kevés számmal lévő gyalogságának kezébe gyújtott fáklýákat ad, hajnal előtt kevéssel a sánczokra rohan, melyen a Szapolyay ágyui voltak kiszégezve, azokat elfoglalja, és az egész magyar tábornak szélyelveri kicsiny erővel. Ulászló halála után annak fiát Lajost sokan gyengélvén az igazgatásra, Szapolyayt gubernátornak akarták amellé adni, de reá nem mehettek, hanem több főemberekkel együtt 1518. eszt. a bácsi diéta tanácsosnak rendelte őt Lajos mellé. Hatszáz lovassal jelent velt meg 1519. eszt. a rákosmezei diétán, ahol Báthori István ütötte el az ő kezéről a palatinusságot. Sokan görbe szemekkel nézték az ő nagy gazdagságát, tekintetét és hatalmát. E volt az oka, hogy némely urak összeszövetkeztek ő ellene, még pedig Budán a Lajos király megegyezésével, mely szövetségnek „Kalandos” nevet adtak. Azonban lassanként eljött a megsirathatatlan 1526. esztendő, melyben naponként mind inkább-inkább hallott a török császárnak háromszáz ezerrel magával Magyarország felé való nyomakodása. Némelyek azt javasolták a királynak, hogy Szapolyaynak és a havasföldi vajdának parancsolja meg, hogy az ország felé közelendő török tábornak hátulról támadják meg; vagy pedig, minekutána az Ráczországból kitakarodik,

űssenek be Rácországba. Sokaknak nem tetszett ugyan ez a tanács, mindazáltal, hogy azt Szalkay László érsek is helybehagyta, Batthyány Orbán által az izente a király Szapolyaynak, hogy amit legjobbnak ítél, azt cselekedje, és ha azt tartja tanácsosabbnak, Rácország felé induljon.

Azonban más esze jött Lajosnak, és minekelőtte Budáról 24. jul. kimezdukt volna, somlyói Báthori Istvánt azzal a parancsolattal indítja Szapolyayhoz, hogy már nem más felé, hanem egyenesen Tolnára tartson a királyhoz. Eszerént nem tudta Szapolyay magát meghatározni mi tévő legyen, annyival inkább, mert már egyszer, még Batthyány előtt, izente volt már a király Horváth Gáspár által, hogy a királyhoz jöjjön, és azt a parancsolatját is visszavonta. Hogy tehát tudja magát mihez tartani, Bácsy Istvánt küldötte el a királyhoz, hogy azáltal megtudhassa a király utolsó szándékát. A király azt izente vissza, hogy minden haladék nélkül jöjjön a királyhoz Tolnára. Még el sem jutott a király Mohácshoz, mikor visszaérkezett a követ Szapolyaytól, azzal a kérelemmel, hogy Lajos addig meg ne ütközzék, míg ő el nem érkezik, mivel ő alkalmas sereggel fog segítségére jöni, aminthogy negyvenezer főből álló sereggel, amint lehetett, sietett is Tolnára; de mikor épen Szegednél járna az ő serege, a mohácsi ütközet megessett, és a király is elveszett. Elindult volt ugyan Szapolyay Szegedről előre egynebányad magával, hogyha az ő serege nem érkernék is el az ütközet előtt, maga legalább ott lehessen abban; de minekelőtte odaérkezett volna, a veszedelem megtörtént, melyet ő meghallván, visszament Szegedre a maga táborához. Ez időtől fogva meg kell vallani, hogy ő nem viselte úgy magát, mint illetet volna egy erős és bátor szívű hazafihoz. Ugyanis ámbár negyvenezer főnek parancsolt, mindazáltal a törökök pusztításainak legkisebb gátot is sehol nem vetett, hanem azokat csak Szegedről nézte, noha más jószívű hazafiak is segítségüket neki ajánlanák. Mikor aztán októberben Szulejmán török császár Budát pusztán önkényű odahagyta, akkor Szapolyay is Buda felé mozdult seregével együtt; de utjában más esze jött és Tokajba ment, ott a körül-belől lévő urakkal magát királynak választatta, aztán Budát, Komáromot s a t. elfoglalta, és minekutána Fehérváron a Mohácsnál elesett Lajos királyt 10. nov. eltemettette volna, ugyanott mindjárt másnap Podmaniczky István püspökkel magát megkoronáztatta. Ezen koronázás után két héttel, a pozsoni diétán csesdi Báthori István a palatinus, némely más urakkal Ferdinánd ausztriai herceget, az elesett Lajos király testvérhugának Annának férjét, választák Szapolyay ellenére magyar királynak. Hogy ezt Fran-

gepán Kristóf meghallotta, azt javasolta Szapolyaynak, hogy Ferdinándot be ne várja az országba, hanem előzzé meg; Ausztriát, Stíriát dulja fel, egynehány várait foglalja el, hogy így otthon is dolgot találván, ő reá ne jöhessen. Sokszor meg kellett idővel azt siratni Szapolyaynak, hogy ekkor ezt a tanácsot nem fogadta; de akkor azt felelte Frangepánnak: hogy ő keresztyén lévén, maga is keresztyén vérben mozdani nem akar; az az Isten, aki őt ezen méltóságra emelte, ha akarja, kegyetlenkedés nélkül is megtarthatja őt abban; ha pedig nem akarja, legyen ő Felsége tetszése. Hogy meghallotta Ferdinándnak 1527. eszt. 24. febr. cseh királyságra lett koronáztatását, mindjárt követeket küldött ahoz, kik által azon való örömet megbizonyította, azonban a maga királyságát is jelentette. Nem jó kedvvel fogadta Ferdinánd az ő követeit, és azokat magától eligazította. Azonban a gyengébb eszközöket elővette Szapolyay, maga megfészkelésére Horvátországba, a dombrói diétára, elküldötte azt a végzést, melyet ezelőtt huszonnégy esztendővel a rákosmezei diétán 1505. eszt. tett vala, melylyel azt nyerte, hogy a tót- és horvátországi urak, nagy részént ő hozzá hajlottak, főként Frangepán Kristóf és Erdődy Simon szavokra. Sokat tett az is az ő bátorítására, hogy az ausztriai háznak akkori halálos ellensége, a francia király követjét küldötte ő hozzá Budára, és neki hónaponként harmincezer tallért igérvén, vele szövetséget kötött, melybe a pápa és a velenczések is oda voltak foglalva Ferdinánd ellen. Zsigmond, a lengyel király jó móddal akarván őt Ferdinánddal összeszerkeztetni, mindkettőjüket arra vette, hogy junius első napjára küldjék követjeiket Olmüczbe, hogy ott a lengyel küldöttek közbirósága alatt gyalulódjanak össze. Megjelentek a követek, de sok vetélkedés után is, minden alku nélkül oszlottak el, mivel egyik rész sem akarta a magyar királyságot elbocsátani. Mind a két fél szükségesnek ítélte maga jusait fegyverrel ótalmazni és kikeresni. Szapolyay a papoktól, nemeseiktől és szabad városoktól minden jövedelmeknek tizedét kívánta, a had folytatására. Előbb hozzá látott ő nála a dologhoz Ferdinánd. Ugyan is augusztus elején olyan erővel nyomult be az országba, hogy őt Szapolyay nem meré Budán bevárni, hanem a Dunán áthalajván, Pesten alól, Gubacs nevű pusztára szállott, onnan pedig hatod napig ott való mulatása után, Hatvan és Gyöngyös felé Eger alá ment. Innen küldözött 24. aug. leveleket minden felé az országba, melyekben megtiltotta, hogy senki Ferdinánd leveleit, melyeket az országban elszélesztett sem maga ne olvassa, se másoknak ne magyarázza. Hogy Budára elérkezett Ferdinánd, gróf Salm Miklóst, Szapolyay üzésére küldötte, ki is a Tisza mellett érte

utól az ő táborát, mikor Egertől már két napi járó földre lett volna, a Szapolyay emberei támadták meg sötét éjjel nagy orditással a grófot, ki is azokat, ha mind igen nehezen is, csakugyan megfutamtatta. Onnan Tokajhoz közelebb szállott Szapolyay, ahova nyomba követte őt a gróf. Itt is éjjel küldötte Szapolyay a grófra, táborának egyik részét, olyan ígérettel, hogy annak hajnal felé, a másik részzel segítségére fog menni. Ez az első osztály oly derekasan viselte magát eleinte, hogy már a gróf ágyuit is, a gróf ellen forgatta; mindazáltal sok vérontás után, a gróf lett most is a nyertes, melyet Szapolyay megértvén, a magáinak nem ment segítségökre az ígéret szerént, hanem még nap feljötté előtt, a Tisza hidján által, Debreczen felé, Váradra és onnan Erdélybe szaladt. Sokakat levágott, s a Tiszába fu-lasztott a kergető gróf az ő embereiből, Tokaj várát is megvette. Váradról küldözött Szapolyay szerteszélyel az országban leveleket, azokban tokaji veszteségét kicsinyíti, és mindeneket az ő hűségében való megmaradásra int 4. oktob. Tizenkét nap múlva Kolosvárról küldözött hasonló leveleket, azokban egyszersmind jelentvén, hogy ő nem sokára ki fog jöni Ferdinánd ellen, és a hűségteleneket igen példáképen fogja megbüntetni. Próbált is ő valamit nem sokára, de semmit se nyert. Lásd Bodó Ferencz. Erdélyben mulattában, egy lengyel nagy ember, Laszky Hieronim jött ő hozzá, ki is azt javasolta neki, hogy a török császártól, Szulejmántól vagy magyarosabban Salamontól, kérjen magának segítséget Ferdinánd ellen, attól a Szulejmántól, aki a mult esztendőben Mohácsnál Lajos királyt és a magyar táborát eltörlötte.

Magára vette Laszky a Szulejmánhoz való terhes szövetséget is. Megborzadt maga is először Szapolyay ezen tanácsra, és magának gondolkodásra való időt tett. Mondják, hogy azalatt Zsigmond lengyel királylyal is közlötté volna a dolgot. Utoljára ezen szókat mondván: *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo*, és reáállott Laszky tanácsára, és őt Konstantinápolyba elküldötte, ki is ott az ő dolgát bámulásra méltó okossággal és bátorsággal folytatta. Azonközben Ferdinánd először Budán, azután Székes-Fehérváron diétát tart, magát 3. nov. megkoronáztatja, és mind azokat proscribálja, valakik Katalin napjára Szapolyaytól ő hozzá nem állának. A budai diéta alkalmatosságával, leveleket küldözött Szapolyay az ott levő urakhoz, melyben maga jussait ótalmazta. Ferdinándot pedig kisebbitette. Azon levelek közül némelyeket, az ő titkos pártfogói, a templom falára felraggatták, mások pedig azt onnan letépték, és Ferdinándhoz vitték. Hasonló leveleket küldött Fehérvárra is, de azokat is mind elfogatta

Ferdinánd, és ott magát Szapolyayt is, Verbőczy Istvánnal együtt, haza ellenségének hirdette ki. Azt irta vala Laszky Konstantinápolyból Szapolyaynak, hogy míg ő haza nem jő, addig minden hadakozást kerüljön, de minekelőtte ezt a levelet vette volna Szapolyay, Kassához két mértföldnyire, a Hernád vize mellett, egy Szina nevű falunál, melyet akkor Báthori István palatinus birt, megütközött Katziáner Jánossal, a Ferdinánd vezérjével. Valami ezer lépésnyire állott Szapolyay, háromszáz lovassal, az ütközet helyétől, két ezer könnyű lovast, háromszáz vasast, ötszáz tatárt, ezer gyalog lengyelt, ugyan annyi hajdut, azonkívül valami két ezer hamarjában gyűlt katonát állított szembe Katziáner Jánossal, kinek noha kevesebb népe volt, az igen kemény ellentállás után Szapolyay seregét szélyszerzta, mintegy hatszáz embert vesztvén el abból. Ez 1528. eszt. márczius elején történt. Ezen kár után nem bátorkodott Szapolyay az országban megmaradni, hanem Tarnóczy Jánosnál, a krakói kapitánynál, és a lengyel hadak fővezérénel keresett magának menedékhelyet, ki is őt igen nagy emberséggel fogadta, és neki Tarnócz várában mutatott lakhelyet. Innen küldött ő levelet a Németbirodalom fejeihez 12. april., melyben maga környúlállását, jusait leirta; azoknak közbiróságokat kérte, és Ferdinándot a többek közt ellőttök azzal vádolta, hogy a török császárnak esztendőnként való adót ígért, ha Magyarországnak az ő kezénél való maradásában megögeyznék. A vádak többnyire meg nem mutathatók voltak. Panaszolta azt is, hogy Kelemen pápa őt átok alá vetette, mely ha ugy volt, bizonyos, hogy az őt az alól csak hamar feloldozta; mert az ő hozzá 30. aug. egy szeretetet mutató levelet irt Viterbó városából, ahol maga is akkor számkivetésben volt; Róma, a Bourbon katonái által, el lévén foglalva, hogy a minap a német rendekhez irt vala Szapolyay, már akkor haza érkezett volt ő hozzá Laszky Konstantinápolyból, azzal a kedves válaszzsal, hogy őt Szulejmán maga hiv barátjának ismeri, és őt kész minden ellenségei ellen őtalmazni és segiteni. Mindjárt izent tehát Szapolyay itthon maradt barátinak Czibak Imrének, somlyói Báthori Istvánnak s másoknak, hogy minél több katonákat szedjenek, azokkal ő neki Lengyelország felé eleibe nyomuljanak, és neki az országot visszavenni segítsenek. De különben is oda kellett neki hagyni Lengyelországot, mivel Zsigmond király azt ígérte akkortáiban Ferdinánd követeknek, hogy őt nem fogja tovább szenvedni országában. Összekelve, előre elküldötte Szapolyay Lengyelországból Athinai Simont, mintegy hétszáz emberrel, kihez némely magyar urak segítségül érkezvén, bátorkodott a Ferdinánd seregével Kassához közel megverekedni, és azt derekasan

meg is verte 25. sept. A győzelem hírére maga is felkerekedett Szapolyay Lengyelországból, és onnan egyenesen Lippára jött, ahová sok régi barátja forrott ő hozzá. Ugy látszik, hogy hazajövele után csakhamar küldötte ő Ferdinándhoz azt a vastag pennával irt levelet, amelynek párja még ma is megvan. Ebben ő azt hánytorgatja, hogy Ferdinánd régi elel is csak grófok voltak, mint az övéi, ezenkívül, hogy ő hamarőbb elérte a magyar, mind Ferdinánd a Csehkirályságot; utoljára, hogy a vér megkiméltessék, nagy indulattal magános bajvivásra hívja Ferdinándot.

Azonban Szulejmán ígérete szerint 1529. eszt. nagy haddal az országba bejön, és a maga minapi helyére Mohács alá száll. Odament annak udvarlására Szapolyay, kit is az nagy szeretettel fogadott s vigasztalt, és neki a fogoly Perényi. Péterrel együtt a magyar koronát is átaladta. Onnan augusztus vége felé Buda alá jött Szulejmán, azt megvette, Szapolyayt abba beszállította, maga pedig Bécs ostromlására ment, ahonnan huszonhárom napig tartott haszontalan ostrom után, 15. oktob. visszaindult, és öt nap alatt Budára jött Szapolyayhoz. Zermeg azt írja, hogy ott Szulejmán a magyar koronát és az országnak több drágaságait az asztalra tétette, és azok felett a török és magyar urak előtt, ilyen formán beszélt Szapolyaynak: „Barátom és öcsém! Minthogy nyomoruságodban hozzám folyamodtál, én a te igaz ügyed mellett felkeltem. Ime tenéked adom Budát, és az egész Magyarországot, és téged magyar királynak nevezlek. Ti fő magyarok! ezen ti királytokhoz engedelmességet mutassatok, különben az én kardom meg fog emészteni titeket. Te pedig király barátom! emlékezzél meg az istennek jótéteményeiről, és az enyimekről. Itt van a korona, és a többi királyi ékességek, azokkal fogsz te, és a te maradékid diszeskedni.“

Azután átaladta Szulejmán Szapolyaynak a maga császári levelét, abuan megesküszik neki, az istennek szentségére, jóságára, az égnek erősségére, napra, holdra, csillagokra, a földre, és annak felfülete, a sz. Mohammedre, a maga ösére, nagyatyjára, édesatyjára, anyja tejére, maga kenyerére, kardjára, lelkére, minden körülmetszett bozermannok idvességére, hogy őt soha semmi szükségben el nem hagyja, ha szinte minden országaitól és császárságától el kellene is neki esni, és hacsak egyetlen egy környülmetélt bozermann, (vagy török) maradna is ő mellette; mely ígéretének ha állani nem akarna, akkor a nagy istennek haragja, és igazsága szálljon az ő fejére, és őt általán fogva veszesse el, és valamit az ő teste megilletend, mind az kővé változzék, a föld őt maga hátán meg ne szenvedje, hanem nyiljon meg,

és öt testestől lelkestől együtt nyelje el. Ezzel Gritti Lajost Szapolyay mellett hagyta, maga pedig táborával hazaindult. Ez a törökkel való nagy barátkozás okozta azt, hogy sok keresztyén baráti, mint a pápa és a velenczések Szapolyayt odahagyták, és Ferdinánddal szöveterkeztek össze, sőt a pápa őt és mindeneket valakik ő hozzá ragaszkodtak, az anyaszentegyházból kizárta. Hogy ezt megtudta Szapolyay, mindjárt irt Budáról 1530. eszt. a pápának egy kemény kifejezésekkel hangzó levelet, melyben azt tőle kikéri, hogy őt olyan csuffá ne tegye, és hogy neki szabad legyen azon átoktól nem félni. Azonban Ferdinánd, Roggendorf nevű vezérjét, november elején tizezer főből álló táborral Bécsből Buda alá indítja, ki is Szapolyayt véletlen ott szorítja, de Szapolyaynak segítsége érkezvén, Roggendorf az ostromot ötven napig tartott hasztalan próba után, 19. decemb. félbe hagyta, és éhező katonáit Esztergomba visszavonta. Mikor már eltávozott Roggendorf Buda alól, Mohammed, a belgrádi basa, aki Szapolyaynak segítségére jött vala, hogy fáradsága árát megvegye, a Vág vize két partján lévő tartományokat, s kivált a Mátyus földét feldulta, és egyéb ragadományok közt tizezer rabbal jött vissza, kiket Szapolyay az ablakon látván, azokat keservesen megösratta, és azok veszedelmének okául, nem magát, hanem Ferdinándot tette. Ezen ostrom alatt, egyebek közt derekasan viselte magát Budán amár említett Gritti Lajos, kinek hogy sok rendbeli szolgálatjait megjutalmaztatná Szapolyay, őt Magyarország gubernátorává, Laszkyt pedig erdélyi vajdává teszi 1531. eszt., melylyel sok nagy magyar urat elidegenített magától, akik csak akkor tartották szükségesnek a gubernátort, ha a király gyermek volna. Azonközben minduntalan folytak s tartottak a Szapolyay és Ferdinánd emberei közt az ellenségeskedések, vérontások és pusztítások, melyeket még az olykor-olykor kötött fegyvernyugvások is tökéletesen félbe nem szakaszthattak. A Szapolyay részen levők, a Ferdinándhoz állott magyarokat pór németeknek, ezek pedig amazokat törököknek csúfolták. Magok is a királyok penna által harczoltak egymás ellen. Mind Szapolyay mind Ferdinánd, ötödik Károly császárnál, leveleik által ótalmazták magok jussait s igazságát. Szapolyay 1532. eszt., 15. jan. intézett Szászvárosról a császárhoz egy írást, melyben annak közbiróságát kéri. Ezt a levelet Zsigmond engyel király küldötte el a császárhoz, ki is Pozsonrt rendelte az alkudozások helyéül. El is mentek oda az ellenkező felek küldöttjei, de onnan kötés nélkül oszlottak el. Pennáról kardra kelt tehát Szapolyay, és Gritti Esztergomnak Ferdinándtól való visszavételére küldötte, amint mondják Szulejmán hagyásából. Már kevés napok alatt feladta

volna magát Esztergom; de Gritti megtudván, hogy Szulejmán török császár ismét Mohácshoz, onnan pedig Kőszeg alá szállott; annak vivását félbehagyta, és Szulejmánhoz ment. Kőszegről Grécz alá költözött Szulejmán, és onnan fenyegette Bécsset, de ahhoz közelebb menni nem bátorzkodott, mivel ötödik Károly császár oly alkalmas táborral jött annak ótalmára, hogy attól Szulejmán megrémülván, szégyen főre visszafordult Konstantinápolyba. Sokat kérte Ferdinánd Károly császárt, Szulejmán eltávoztása után, hogy ezen nagy erejét fordítsa Szapolyay ellen; de bizonyos okokon jobbnak ítélte a császár, spanyol és német katonáit Olaszországba visszaküldeni. Mindazáltal az olaszokat kész lett volna Bécsben hagyni, hogy azokkal és az ausztriaiakkal Ferdinánd Szapolyay ellen dolgozhassék, ha az olaszoknak ott maradni kedvök lett volna, és mind a császárt mind Ferdinándot mozdatlan szókkal nem illették volna. Így aztán kénytelen volt a császár minden erejét Bécs alól visszavonni; az esztendő végén pedig a Csallóközben, Megyer nevű faluban, a két koronás fej négy hónapig tartandó fegyvernyugvásra lépett követei által; a többek közt ilyen pontok alatt, hogy mindenik rész a-maga katonáinak zsoldját kiadja, hogy azok ne kényteleníttessenek a másik fél jobbágyságát fosztogatni; hogy a kereskedők mindenik rész birtokában bátorsággal járhassanak, kelhessenek, hogy minden vármegyék azt tártssák magok királyának, akit a főispány annak ismer, hogy egyik király jobbágyságának se legyen szabad a másikhoz pártolni, hogy a következő 1533. eszt. 7. febr. mind a két fél követi, a fegyvernyugvás meghoszabítása végett Óváron összejöjjenek stb. Össze is gyűltek a mondott napra és helyre a biztosok, és ott a fegyvernyugvást továbbra is nyújtották, mely után Szapolyay, Buda városának minden lakosait, és azoknak maradékait, az országnak valódi nemesei közé számlálta, eddig ő hozzá mutatott hátsóért; de azok attól nem sokára elmaradtak. Ekkortáiban, vagy azelőtt nem sokkal ment vala Gritti Lajos gubernátor Konstantinápolyba, ahonnan 1534. eszt. jött vissza, mintegy hétezer törökkel Erdélybe, aholott is őt az erdélyiek Meggyesenél megölték. Modják hogy mig Meggyesen beszorítva tartották őt, irt volna Szulejmán Szapolyaynak, hogy annak életét ótalmazza meg; de Szapolyay annak veszedelmét örömet csak ujjai közt nézte, annyival inkább, mivel úgy esett vala értésére, hogy Gritti az ő megrontására jött vissza, azért is azzal mentette magát Szulejmán előtt, hogy a Cibak haláláért, Gritti ellen felzendült erdélyiek dühösségének ellene nem állhat. Nemosak fegyvernyugvást kötött, hanem békességet is próbált Szapolyay Ferdinánddal 1535. eszt. Ugyanis Frangepán Ferencz által megnyerte Ká-

roly császártól, hogy az a lüttichi püspököt és Scepper Kornélt Bécsbe, azután Pozsonba küldötte, hogy azok ott ő közötté és Ferdinánd közt állandó békességet csinálni próbáljanak; melyen azok dolgoztak is, de nem boldogúlhattak. Nagy kárt vallott Szapolyay akkor abban is, hogy két hatalmas ember állott ő töle Ferdinándhoz, ugymint Laszky, akit a minap fogságba tétetett vala, és Péter a moldvai vajda; melyért ez Ferdinándtól Csicsó, Küküllő és Bálványos várait, és Besztercze városát nyerte ajándékba. Váradon mulatott Szapolyay 1536. eszt., mikor Ferdinánd tallózi Bánffy Boldizsárt Erdély elfoglalására küldötte, melyet Szapolyay megértvén, annak seregét Szatmárnál Kun Kocsárd által nagy részént vagy levágatta, vagy elfogatta. Ugyanakkor került Kassa is az ő kezére. Hasonló sorsa lett Tokajnak is 1537. eszt. 3. máj. Két rendbeli vezért küldött volt ekkor Ferdinánd ő ellene; először ugyan Ebersdorft és Serédy Gáspárt, azután pedig Vels vagy Fels Lenártot. Ez az utolsó, minthogy jobb erővel jött, mint az elsőbbek, szerencsésebb is volt; mert nemcsak Tokajt vette vissza Szapolyaytól, hanem Sóvárt, Sebest, Sárost, Regéczet, Tályát, Kapit, Boldogköt és Makoviczát is elfoglalta ő töle. Mind ezen fegyverzörgések között is, szüntelen folytak a két rész biztosai között a békességes alkudozások, hol Körmöczbányán, hol pedig egyébütt, mindaddig, míg aztán 1538. eszt. 24. febr. azok Váradon a békesség negyvenkét pontjait megkésztették, és magok neve aláírásával s pecsétjével meg is erősítették, melyek közül ezek voltak a nevezetesebbek: hogy mind ötödik Károly császár, mind Ferdinánd Szapolyayt magok atyjafiává fogadják, és őt magyar és dalmátországi királynak nevezik; mindenik rész bátorságban birja Magyarországnak azon részét, mely most kezénél van; Tót, Horvát és Dalmátországot maradjanak Ferdinánd hatalma alatt, Erdély Szapolyaynál; az ő halála után pedig az egész Magyarország száljon Ferdinándra, vagy annak örökösére; ha Szapolyaynak fia lesz, az elégedjék meg azon örökségekkel, melyeket Szapolyay királysága előtt birt és szepesi herczeg névvel; lemond Szapolyay minden szövetségről, melyet akárkivel kötött volna a császár és Ferdinánd ellen; mindakét fél donációi megtartják magok erejét; az országban csak egy palatinus legyen, mind a két király igéri maga erejét az ország őtalmazására, s a t. Ezen pontoknak megtartását Károly császár részéről a lüttichi érsek, Ferdinándról Vels Lénárt, Szapolyayról pedig Frangepán Ferencz, Statilins János, Martinuzzi György, Brodaries István, Perényi Péter és Verbőczy István ígérték, kezekirásával s pecsétjével. Zermeg és mások azt írják, hogy ezen alkuban Ferdinánd a Szapolyay fiának az egész Erdélyt odaigérté

volna; de arról semmi szó nincsen annak pontjai közt, legalább amint azokat Bethlen Farkas előadja. Mivel pedig a békeségnél fogva Szapolyay a török barátságról tartozott lemondani, ő annak pontjait nem bátorkodott kihirdetni, és közönségesse tenni, ne hogy az ő régi frigyese Szulejmán őt eltapodja. De haszontalan minden titkolódzás, Szulejmán mindeneget megtudott, és hirt futamodott nem sokára, hogy Szulejmán ismét Magyarországra készül, mely annyival hihetőbbnek látszott, mivel azt is lehetett gondolni, hogy Szulejmán, a Gritti Lajos, és az ő vele együtt megöletett törökök halálát sem fogja bosszúállás nélkül hagyni.

Mindenek nagy rebegezésben voltak, mikor meghallották, hogy Szulejmán már meg is indult a maga táborával. Egyedül Szapolyay volt aki meg nem felhődzött, sőt Kolosvárra az urakat összegyűjtötte, és egy fontos beszéddel azokat a Szulejmán ellen való felkelésre s állásra oly fogamatosan ébresztette, hogy azokba is, mint egy új lélek szállott, és magokat a haza mellett szenvedendő dicsőséges halálra, melyre Szapolyay is magát elszánta vala, nagy szívvél meghatározták. Azonban Ibraim a nagyvezir titkon megizente Szapolyaynak, hogy Szulejmán nem máshová, hanem Péter moldvai vajda ellen szándékozik. Mindazáltal nagyobb bátorságnak okáért, Szapolyay nyolczvanezer embert állított talpra arra az esetre, ha Szulejmán Moldvából Erdélyt is meg akarná látogatni; azonban mind Ferdinándnak, mind Péter moldvai vajdának tudtára adta Szulejmán szándékát. Ferdinánd a németbirodalom részéről, negyvennyolcz ezer katonát ígért neki, de azok oda maradtak, hanem maga részéről indított aztán négyezer spanyolt s magyart ő hozzá, de azok idejében el nem jöttek. E volt az oka, hogy soha többé Szapolyay, nyilván le nem mert mondani a török barátságról, sem a váradi békeséget kihirdetni. Jóllehet pedig Péter vajda is gondolkodott magáról, és amint írják, hatvanezer embert gyűjtött össze; de annak semmi hasznát nem vehette, mert mihelyt Szulejmán Moldvához közelített, az oláhok megrémültek, és őt elevenen Szulejmán kezébe adták volna, ha azt Péter megajdítván, idejében utat nem vesztett volna, és Erdélybe Csicsó várába nem zárkózott volna. Hogy Szulejmán Szucsavát, a Péter vajda lakó városát és minden kincsét elfoglalta, és Szapolyay közzületeit meghallotta, egy csapat küldött Szapolyayhoz; ki által neki igen kemény szókkal hányta szemére háládatlanságát. Szapolyay azt felelte, hogy ő nem Szulejmán, hanem Péter vajda ellen tette a készüléteket, ki is minthogy már most Csicsó várában vagyon, azt ostromolja, és mihelyt elfoglalhatja, mindjárt elevenen küldi Szulejmánhoz. Ezen ravasz jeleltre lecsilla-

podott Szulejmán, annyival inkább, hogy Ibraim nagyvezir is szólott Szapolyay mellett, azértis Moldvából békével haza ment Konstantinápolyba. Hogy pedig őt Szulejmán egészen utol ne érje a ravaszságban, annyit megcselekedett, hogy Szulejmánnak ajándékot - küldött, és a vajdát el is fogta, de annak alattomban megsúgta, hogy noha őt Konstantinápolyba fogja küldeni, de semmi gonosztól ne tartson, mert ő úgy végezett Ibraimmal, hogy dolgai jól üssenek ki, aminthogy esztendei fogsága után, Péter a vajdaságot vissza is nyerte. Eloszolván Szapolyay feje felől a fenyegetődző fellegek, házasságról kezdett gondolkodni, melyen még eddig mindég kívül élt. Még ifjúságában kérte volt ugyan ő magának feleségül Annát, a második Ulászló magyar király leányát; de azt Ferdinánd az ő vetélkedő társa nyerte el. Most tehát öregségére, Izabellát, a Zsigmond lengyel király leányát vette el 1539. eszt. Csakhamar megzavarta az ő házassági örömet, az erdélyi vajdáknak, Majláth Istvánnak és Balassa Imrének, ő ellene való pártütése, kik ellen midőn 1540. eszt. márcziusban Budáról sietve elindult volna Erdélybe, és ott Balassa várait, Almást és Diódot megvette volna; hirtelen változása történvén, a további hadakozást Török Bálintra bizta, maga pedig Gyulafehérvárra ment, aholottis őt nem sokára gutaütés érte. Onnan a levegő ég változtatása kedvéért Szászsebesre vitette magát. Ott ujra nemcsak gutaütés, hanem nyavalyatörés is jött reája, mely őt egynehány napokon gyötrötte. Hogy egy kevésbé szűnt a nyavalya, épen akkor jött Budáról az örvendetes hír, hogy neki Izabella 7. jul egy fiú gyermekeket szült. Mind Szászsebesen, mind másutt nagy volt Erdélyben a vigasság, és az örömet jelentő ágyúzás. Maga is annyira vette magát Szapolyay, hogy a mezőre kilovagolt, de onnan igen betegen jött vissza, és az ágyú dörgések, olyan zavarodást okoztak ő neki, hogy attólfogva szüntelen arról panaszkodott, hogy fejében olyan zengést, bongást és zörgést érez, mintha abban két ellenséges tábor ütközetet tartana. Más nap végképen ágyba esett, Verbóczy István, Petrovich Péter, Török Bálint, Martinuzzi György és Eszéky János előtt testamentomát megtette, azután meggyónt, és a sákramentommal élt. Az említett uraknak maga feleségét s fiát ajánlotta, és hogy inkább magyart, mint idegent tiszteljenek magok királyának, arra kérte. Meghagyta azt is, hogy az ő halála után mindjárt küldjék el Szulejmánnak az ajándékot, melyet már ő azelőtt annak elszánt s kirendelt vala, és annak kegyelmébe az ő özvegyét s árváját ajánlják. Közölök Martinuzzi püspököt tette fia s felesége főtutorának. A többiekhez így szólott: Urak! Atyámfiak! akiket mindenkor szintén úgy szerettelek, s mások felett felmagasztalta-

lak, mint Martinuzsit; ha nem sajnáljátok; halálom után is azt a háládatosságot, melyet mind eddig hozzám álhatatosan megbizonyítottatok, az atyai kötelességet s hivatalt, vegyétek magatokra, feleségem s fiam iránt. Egyetértetek s tanácsotok által segítsétek Martinuzsit, hogy hivatalában annál könnyebben eljárhasson. A gyűlölséget s belső háborgást győzze meg okosságtok, magatok mérséklése s igaz lelkűségetek, ne hogy egymásba, mint valamely közikába ütközvén, fiamat is rólam reaszállandó méltóságától megfosszátok, feleségemet is szomorúbb viszontagságokba s keservesebb inségbe taszítsátok. Ezekután nyolcz egész napon alig szólott egyet, és szüntelen a halállal küszködött. Életének jul. 22. napja, reggeli nyolcz órakor vetett véget, ötvenhárom esztendőse korában. Veráncsics Antal azt írja, hogy akkor nap egész Erdély földindulást érzett. A mondott urak, egynehány nap titkolták az ő halálát, és ő hozzá a szokás szerint mindennap elmentek az advari orvossal háromszor négyszer is, mely idő alatt, az ő fia s özvegye hűségére egymást erősen lekötelték. Először ugyan Gyulafehérváron akarták őt a földbe takarítani; de azután szándékjokat megváltoztatták, és az ő testével, s királyi kincsével, Déva felé Magyarországra indultak Szászsebesről. Déván egy hónapig mulattak. Valamerre vitték a koporsót, mindenütt keserves jajgatásokkal fogadták azt az ő hajdani jobbjai, és egy igen szomorú jövődönök ábrándozásával epeesztették magokat. Hogy Déváról elindultak a koporsóval, egy erdőben, egynehány száz oláhból s ráczból álló haramia csorda támadta meg a leghátul menő társzekereket, az ott lenni gondolt kincseért, melynek lármáját a testet kísérő huszárok meghallván, visszanyargaltak, és a tolvajokat, közöttök sokakat megölvén, elűzték. Ezen akadály meggyőzése után, a tutorok a testet Budára, az özvegy Izabellához, onnan Székesfehérvárra vitték, és azt ott a többi magyar királyok hamvai közé tették. Rendkívül való szárazság uralkodott ebben az esztendőben Magyarországon, úgy hogy a kőtak kiszáradtak, ami kevés árpa kikelhetett, annak kalásza hosszabb volt a száránál, és a takarmány szűk volta miatt, tizenegy darab marhát tiz forinton lehetett venni. Nem soká nyughatott Szapolyay teste első temetsége helyén. Ugyanis hogy 1543. eszt. a törökök Fehérvárt elfoglalták, egy basa azt koporsójából kivetette, és a város birájának ilyen szókkal adta által: Ez egy a ti Isteneitek közül! ki is azt a külső városban a szent Mihály templomában tisztességesen eltakartította. Lang János ezen verseket írta az ő emlékezetére:

Rex oculos moriens cum clausit morte Joannes;

Sic fertur summos ore dedisse sonos:

Tempora dura mihi vivo, patriaeque, fuere,
 Posteritas habeat fata secunda precor.
 Dixit; sed saevae rapuerunt verba procellae,
 Secula Pannoniam, deteriora premunt.

Szapolyay György. János király testvéröccse. Odajárt Ulászló királylally Bécsebe 1515. eszt. Az ott összegyűlt koronás fejek mulattatásokra, azoknak embereik aprilis XI. napján lovaikkal verset futtatnak. Harminczkilenczen állottak ki a futásra. Azok közt volt Szapolyay György is, és az ő lova a többiekét mind megelőzte, és maga után hagyta. Azután tiz esztendővel, mikor némely huszárok és hajduk Budán a zsidók s némely más emberek házát felverték s prédálták volna, Györgynek lehetett köszöni azon lármának lecsendesedését, mivel azokat a fosztogatókat ő űzte ki a városból, lásd Szerencsés Imre. A mohácsi szerencsétlen hadra ezer kétszáz gyaloggal, és háromszáz vagy valamivel több lovassal ment el, Tolnán érte el Lajos királyt. Onnan mentek együtt Bátára. Ott nevezte ki őt a király, az egész magyar tábor egyik vezérjének. Sok ideig vonogatta ugyan magát, de azután ilyen feltétel alatt, ha Pál Fráter (igy hitta Tomory Pált) lesz az ő vezértársa, és hogyha az ő bátyja, János vajda elérkezik, az vegye el ő róla a vezérséget, azt felvállalta; de minthogy János el nem érkezett, Tomoryval együtt vezérlette a magyar tábor. Bizonytalan az ütközetben esett-e el, vagy a futás közben. Némelyek az írják, hogy mikor a Dunán lovával egy hajóba akart volna ugratni, a vízbe esett, és odaveszett. Hogy felesége s gyermekei lettek volna, semmi nyoma nincsen. Ősz hajáról öreg embernek kellett volna őt gondolni. Mikor 1528. esztendőben Szapolyay János dolgában Laszky Hieronim Konstantinápolyban járt, a többek közt erről a Györgyről is tudakozódott Laszkytól az Aga basa, és azt mondotta, hogy ő Mohács körül sokat kerestette annak holttestét, de nem találta meg.

Szapolyay János Zsigmond. Szapolyay János királynak Izabelától 1540. eszt. 7. jul. Budán született fia. Erdélyi herceg vagy fejedelem, Magyarország részeinek ura. Magyar, Dalmát, Horvát és Tótországok választott királyának is szokta volt magát irni s mondatni. Mig az ő édes anyja élt Izabella, semmi részt nem vett az uralkodásban, halála előtt kevéssel, által akarta ugyan neki önkényt adni az országlást Izabella, maga pedig Munkácsra s Husztra, Lengyelországhoz közelebb akart vonulni, de abban őt a halál meggátolta. Lásd Izabella. Anyja halála után maga János is próbálta Ferdinánd

királylyal a békességet 1560. eszt. követei által, de nem köthetett. Lásd Hagymásy Kristóf. Nagy kárt vallott azáltal 1562. eszt., hogy Balassa Menyhért és Sulyok György ő töle Ferdinándhoz állottak. Ugyanis azokkal együtt Hadad, Szatmár, Nagy-Bánya, s némely más városok is Ferdinánd birtokába estek. Nemesak Ferdinándnál, hanem Szulejmán török császárnál is panaszkodott erről az ifjú Szapolyay, de sehonnán nem jött vigasztalása, maga nyult tehát fegyverhez mindjárt az esztendő elején. Gyerőffy Mihályt és Pókay Jakabot küldötte Szebenbe ágyúért, és más segítségért. A falukon minden harmadik ember tartozott felkelni s fegyverbe öltözni. Először Szászsebest foglalta el, és ott Orbay Miklóst és Keserű Istvánt hagyta egynéhánszázad magokkal. Azután maga a seregnek több részével Diód és Léta ellen indult, melyeket Balassa birt, Diódot Nagy Ágoston, Szegedy Miklós és Horváth Boldizsár 4. febr. feladták: Léta is az őrző katonaságnak hasonlása által 12. febr. könnyeden kézre került, de ötven katonát, akik legelőt mentek oda be, a történetből meggyuladt puskapor megölt. Kevés napok mulva, Hadad várát s városát is elfoglalta Sulyok Györgytől, somlyói Báthori István, és Némethy Ferencz által, de a kiktől azt Balassa, Zay Ferenczcel ismét visszavette 4. mart. Annyira megrettent akkor Szapolyay, hogy téltében örökösén Lengyelországba akart költözni. Áprilisben a székelyek támadtak fel Szapolyay ellen, kik is Udvarhelyen gyűlést tartván, arra esküdtek, hogy magokat és szabadságokat ő ellene fegyverrel is fogják ótalmazni. Azután a vajai mezőn, a Nyárad víze mellett gyülekeztek Nagy György vezérlése alá. Oda küldött hozzájuk Szapolyay 14. máj. követeket, kik által az ő támadásoknak okát, és azt tudakozta, miért nem mentek neki Balassa ellen segítségül. Tizenegyed napig magoknál tartották a székelyek Szapolyay követeit, akkor pedig azt felelték általok, hogy ők magok és szabadságaik mellett fogtak fegyvert. Először Majláth Gábort, aztán Radák Lászlót küldötte Szapolyay ő ellenök, kik is azokat megverték, és közlők sokakat elfogtak. Maga Szapolyay is más oldalról mindenfelé vadásztatta őket, közlők egynéhányat megöletett, némelyeknek pedig orrokat s füleiket vagdaltatta el, melylyel a zenebonának vége lett. A támadás emlékezetére Udvarhelyen két kastélyt építtetett. Egyiknek Székelytámadt nevet adott, másiknak pedig Székelybánja. Forgách azt írja, hogy ekkor minden szabadságaiktól megfosztotta Szapolyay a székelyeknek hat székét, és csak a hetedik ugymint Aranyosszék tartotta meg szabadságát, mivel az csendesen maradt, mikor a többiek háborgottak. Amely kastélyt vagy várat akkor építtetett Szapolyay Udvarhely városának északi szélén, annak kőfalának

némely maradványain, még ma is meglátszanak a Szapolyay familia s Magyarország kimetszett czimerei és a következő versek:

Haec quicunque vides electi insignia Ducis,
Pro Patria grates Hungare laetas agas.
Cur vagus extremis terrarum finibus erras?
En prope, quem multo sanguine quaeris, habes.
Quippe peregrini quam sit damnosa potestas
Principis: accepta discere clade potes.
Flecte genu Domino, felicibus utere fatis,
Sanguine sublato sicca manebit humus.

Alig csillapodtak le a székelők, mikor Heraklides Jakab, a moldvai vajda kezdett Szapolyayba bojtorkánkozni, ki is azt kívánta ő tőle, hogy Csicsó és Küküllő várait neki adja vissza, melyeket néha napján még Hunyadi Mátyás király ajándékozott vala a moldvai vajdának, ha pedig azokat vissza nem akarná adni, azzal fenyegetődött a vajda, hogy azokat Szapolyay melléből is ki fogja csibálni s vájni. Minthogy ezt a vajdát Kréta szigetéből származottnak tartották (lásd Székely Antal), Szapolyay ennél egyéb választ nem adott neki: A krétabeliek mindenkor hazugok. Azonban a moldvaiak Jakab vajda ellen pártot ütnek 1563. eszt., kiknek segítségére Szapolyay, amár említett Radák Lászlót elküldvén, a pártosok győztek, Jakabot elfogták s megölték. Az ilyen fegyverzörgések közt sem hagyta félbe Szapolyay a Ferdinánddal való békességes szerződéseket; sőt azok alatt somlyói Báthori Istvánt Bécsbe küldötte az alkudozásra. Miből állottak az ő és Ferdinánd kívánságai, Ferdinánd feleletéből könnyű általlátni, melynek summája e volt: hogy Szapolyay ne várja Szulejmán császár halálát, hanem még azelőtt tegye le a magyarországi választott király titulust, és annak helyébe akar hercegit, akar fejedelmet ruházson s ruháztasson magára, annyival inkább, mivel István, a negyedik Béla fia is megelégedett erdélyi herceg titulussal; továbbá, hogy Szapolyay bocsássa ki maga keze közül, nemcsak Tokajt, Szerencset, Munkácsot s Husztot, a körülöttök lévő vármegyékkel, hanem Magyarországnak Erdély és a Tisza közt fekvő részeit is, és érje be magával Erdélylyel; ami pedig Szapolyay házasságát illeti, már neki Ferdinánd egyik leányával sem szolgálhat; mert az ő leányai, vagy már férjhez mentek, vagy el vagynak ígérve; vagy pedig örökkön házasság nélkül akarnak maradni. Minekutána ezeket Bécsből közölte Báthori Szapolyayval, ez azt írta amannak vissza, hogy mivel a dologra való választ

egynehány hónapokat, és a magyarországi s erdélyi urakkal való közöltetést kívánja, tehát térjen haza Erdélybe. Mindent elkövetett Báthori, hogy Ferdinánddal valamit elengedtesen kívánságaiból. A többek közt azt mondotta, hogy ő semmit egyebet Ferdinándtól nem kér, hanem csak azt, aminek már most különbenis birtokában van Szapolyay; továbbá előbeszélte, hogy a keresztyéneknek egymással való hadakozásaik által, miképen gyarapodik s nevededik a török hatalom, és hogy akarmennyiszer meggyőzi Ferdinánd Szapolyayt, s akár mint eltapodja; de még is mindenkor fenmarad egy hatalmas vetélkedő társa, t. i. a török császár, ki miatt soká azt békével nem birhatná, amit Szapolyaytól elvenne s a t. Mikor visszaindult Báthori Bécsből, ott hagyta Bécsben Szénásy Serestélyt, azzal a rendeléssel, hogyha Ferdinánd reállana a Szapolyay kívánságira, míg Báthori Szathmárra vagy Váradra érkeznek, tehát a hírel Szénásy, nagy sebességgel ő utána siessen. A Tiszán sem ment által Báthori, mikor őt Szénásy azzal a válasszal utolérte, hogy minden szóban s kérdésben forgó tartományokat s várakat, meghagy Ferdinánd Szapolyay kezénél, Kisváradot és Ecsedet kivéven. Ugy látszik leányát is odaigérte Ferdinánd. Mindenek örültek a Szapolyay udvarában, mikor oda a kellemetes válasszal Báthori megérkezett, és akkor mindjárt azt határozták, hogy őt kevés idő múlva visszaküldjék Ferdinándhoz, a szövetségnek tökéletességre való hajtására. Báthori, aki házi dolgainak igazítására fordult vala, minekutána egy darabig otthon hiába várta volna az indulásra való parancsolatot, hivatlan is elment Szapolyay udvarába, és őt kérte, hogy tovább Ferdinándot függőben ne tartsa; de már akkor Csáky Mihály, Szalánczy János, Békesy Gáspár s mások, akik Szapolyayt magok tetszése szerint hordozták, őt az alkutól általán fogva elidegenítették; azértis Báthorit, holmi színes okokkal, maga nyakáról elhányta-vetette, sőt alattomban hadhoz készült; mely szándékában még inkább is megerősödött Ferdinánd királynak 1564. eszt. 25. jul. történt halála által. Mintegy tizenhatezer főből állott az ő tábora, mely Váradon gyűlt össze. Ezen tábornak fővezérévé Báthori Istvánt tette, de maga is jelen kívánt lenni a hadban, hogy az ő személye is a katonákat lelkesítse. Ősz felé igen nagy sárban s esőzésekben indult el Váradról Hadedra, melyet nem sok idő alatt meg is vett, és annak kapitányát is, Szennyesy Mátyást elfogta. Azután Bátor városát foglalta el. Onnan Ecsed alá szállott. Azt is oda ígérte neki Báthori Miklós, olyan feltétellel, ha hatvan nap alatt Maximilián királytól segítséget nem kaphatna. Így alkudt meg Kis-Várda iránt is Várday Istvánval 19. oktob. Tokajnál ment által a Tiszán, de a temesvári

heget Mátkust, annak törökeivel együtt a Tisza bal partján hagyta, ne hogy azok pusztításaik által, a Tisza jobb partja lakosait ő tőle elidegenítsék. Először Kovászó, azután Atyavárát vette meg, s mind a kettőt földig lerontotta. Bethlen azt írja, hogy Szinyért, Halmit, Rósslyt, Szent-Mártont, és az eszenyi kastélyt is elfoglalta, melyet akkor Csapy Ferencz birt. Onnan Kassára szándékozott volna Zay Ferencz és Balassa Menyhért ellen; de minthogy az esős idő annyira ellene támadt, hogy katonáinak térdig, a szekereknek pedig kerék agyig érő pocsolyában kellett gázolni, tanácsosabbnak ítélte megúnatkozott táborát Váradra visszavezetni, és sem Báthori Miklóst, sem Várday Istvánt, a tett ígért iránt meg nem búsítani. Maximilián királynak tudtára esvén Szapolyay erőszakoskodásai, a pozseni diétán ő el léne hadat határoz, és magyar vezérjei mellé Alsáczziából (Elsász) kihívja Schwendit, vagy amint az akkori magyarok nevezték Schwenda Lázárt, ki is 1565. esztendőnek mindjárt az elején, Balassával s másokkal, Szerencset, Tokajt Szatmárt stb. kevés hetek alatt elfoglalja.

Ezt Szapolyay megtudván, Báthori Istvánt, az Erdőd és Szatmár közt táborozó Schwendihez küldi, általa őt a következő békességes pontokkal unszolván: 1. Hogy Szapolyaynak a választott magyar királyi titulust szabad legyen megtartani, magára ruházni, legalább a török udvarhoz intézendő leveleiben, 2. hogy amely erősségeket Szapolyay a Tisza és Erdély közt, a törököktől visszanyerhet, azokat Maximilián segítségével is magának megtarthassa, 3. hogy nemcsak egész Erdély, hanem egész Magyarország is Tiszáig Huzt várával, és Máramaros vármegyével Szapolyayé, és maradékaiké legyen, 4. hogy Szapolyay a maga birtokaiban, minden felebb való appellálás nélkül, tökéletes törvénytevő hatalommal birjon, jószágokat ajándékozhasson, pereket igazíthasson, stb. 5. hogy minden tiszteégeket Szapolyay osztogathasson maga birtokaiban, és amit kinek vagy eddig adott, vagy ezután fog adni, az annak kezénél megmaradjon; 6. hogy Maximilián király, Szapolyayt ellenségei ellen tartozzék segíteni, és mikor Maximilián személye szerint a törökök ellen viselendő hadban jelen lesz, akkor személyesen tartozzék Szapolyay is megjelenni; 7. ha a török valami módon Szapolyayt ki találná Erdélyből szorítani, abban az esetben Maximilián adja neki Sziléziában az opoli (oppelni) és rati-bóri hercegeket; 8. hogy a hajor hercegnek valamelyik leányát nyerve ki Maximilián feleségül Szapolyaynak. Schwendi válasza s kívánsága ide ment ki: hogy Szapolyay a magyar királyi titulust egyébkor soha sem, hanem csak a nagy-urhoz szóló leveleiben öltözteti magára; hogy Szapolyay Erdélyt és Magyarországnak azon ré-

sejt, melyeknek most birtokában vagyon, hercegi vagy fejedelmi névvel tovább is birhatja, mind maga, mind férfi ágon leendő maradéki; a törvényes dolgokat megítélheti és eldöntheti; de Erdély, mint Magyarországnak egyik része, a magyar koronától el nem szakadhat, hanem mind Szapolyay, mind férfi maradéki, a magyar király jobbgai lesznek; ha Szapolyaynak csak leányi maradának, azoknak illendő s tisztességes kiházasításokról Maximilián fog gondoskodni; amit a törököktől Szapolyay visszanyerhet, azt békével birhatja, s abban őt Maximilián is ótalmazni fogja, és Szapolyayval kész lesz a törökök ellen a harcz piacára személy szerint kiállani; ha Szapolyay Erdélyből kiszorulna, az opoli és ratibóri herczegségekhez számot tarthat, de Maximilián tudta s akaratja nélkül, Szapolyay a törököket ne bízgassa, s fel ne lázassza, mert akkor mind segítség, mind herczegség nélkül fog maradni; igyekezni fog ugyan benne Maximilián, hogy egy bajor herczeg kisasszonyt nyerhessen Szapolyaynak, de ha ott üres kosarat találma kapni, a jülichi herczegnél, maga vér szerént való atyjafiánál fog kereskedni. Végezetre a szökevényeket egyik rész se fogadja be, hanem azt az igaz urának küldje vissza. Minthogy pedig ez a szerződés Maximilián helybehagyása nélkül erőtelen, s foganatlan lett volna; tehát annak ezikkelyeit Szapolyay, Bécsbe küldötte, meghatalmazott követe Báthori István által; kinek is Gyulafehérváron 21. ápril. költ levelében, ilyen parancsolatot s rendelést szabott eleibe, melyhez magát tartsa: hogy Maximiliánt arra kérje, hogy a megállítandó békesség pontjait hallgatásban s titokban tartsa; továbbá, mivel Szulejmán török császár egy csauz által, Szapolyaynak kemény büntetés alatt megparancsolta, hogy amely várakat s városokat mostanában Schwendi elfoglalt tőle, azokat akármilyen módon visszakerítse, tehát instáljon Báthori Maximilián előtt, hogy azokat adassa vissza, ha pedig azt nem akarná, tehát az országba berohanandó török erőnek állítson Maximilián olyan tábornok eleibe, mely azt innen hatalmas legyen visszatolni; ha pedig nem állithat, rendeljen Szapolyaynak olyan bátorságos menedékhelyet, ahova magát elvonhassa; uteljára esedezzék Báthori azértis, hogy a Tisza és Erdély közt fekvő tartományt engedje által Maximilián Szapolyaynak egészen, ha örökösen nemis, legalább éltéig, hogy annál fogva Szulejmán gyanúságát s beszűkítését elkerülhesse; így aztán Szapolyay is azt fogja cselekedni, hogy nemcsak a magyar választott király névről le fog mondani, hanem Husztot, Munkácsot, s minden vármegyéket, túl a Tiszán, Maximiliánnak által fog engedni, s őt magánál felebbvalónak s maga fejének fogja ismerni, sőt mind maga, mind az erdélyi urak

s várak kapitányai meg fognak esküdni, hogy ha Szapolyay férfi mag nélkül fog elhalni, tehát Erdély is Maximiliánra, vagy örökösére fog szállani; úgy mindazáltal, hogy hasonló esküvéssel kötelezze magát Maximilián is arra, hogy idejében fog segítséget a török ellen adni. Ezekből megtetszik, hogy legalább ez idő szerint Szapolyay örömet bocsátott volna a török barátságtól, és az ő szívében valóságos békesseges indulatok buzgottak. Elindul tehát Bécsbe Báthori, de oda talán el sem ért, mikor egy fellengősebb parancsolatot, s intézeteire egy új színer mértéket kap, mely világos bizonyosága lett annak, hogy a néhai hajlandóságok s gondolatok Szapolyay fejéből már kigőzölögtek, és azoknak helyét a szántsándékos kötelekedéseknek találgatása foglalta el. Ugyanis alig hűlt meg Báthori helye a Szapolyay udvarában, mikor Békesy Gáspár és Bebek György Konstantinápolyból odatoppannak, Szapolyayt eszéből kiverik, neki arany hegyeket ígérnek; Szulejmánnak már megnyert hatalmas segítségével, s annál fogva a magyar koronával kecsegtetik, s birodalmának egész a Dunaig leendő terjesztésével ábrándoztatják. Új rendelést s pontokat küld tehát Szapolyay Báthori után, melyekben már a választott királyi titulushoz letételéről, a Maximiliántól való függésről, semmi szó, s ígért nem volt. Munkács, Huszt, stb. Maximiliánnak való adásáról mélyseges halgatás uralkodott; azonban Szapolyaynak azon való megátkozása s botránkozása jelentetett, hogy Schwendi erősségeket állított s épített, ezenkívül Szapolyay a Tiszát kívánta maga birodalma határának, melyet ha Maximilián nem akarna megengedni, parancsolt Báthorinak, hogy a Bécsben levő minden európai követek előtt protestáljon, hogy a törököktől Magyarországra következhető inségeknek nem ő, hanem Maximilián tartassék okának. Odamentek ki nagyobb részént a lengyel követ javallásai is, aki közbenjáró volt az egyező felek közt. Maximilián, aki az ilyen habozást s csél-csapást gyűlölte, a lengyel követet ugyan mint ártalmas vigasztalót hazabocsátotta, Báthorit pedig, mint csak színes békesseg eszközt, a maga szállásán, negyven katona gondjára bízta, kinek sorsát Szapolyay megtadván, mind annak szabadtatására, mind előbbi kívánságainak megújítására Kendi Sándort Bécsbe küldötte, kit is Maximilián Báthori mellé ültetett. Szapolyay magát megsértettnek tartván, azt a Hasznábeget, aki a fellebb való időkben, Balassa Jánost Szécsén alatt megverte, Mágoosy Gáspárt s Bebek Györgyöt pedig Balogváranál elfogta, most pedig Temesváron lakott, segítségül hitta; ki is Debreczen felé való útjában Pankota várát megvette, maga Szapolyay is Erdélyből hadával megindulván, Jenőt, Peczrát, Világosvárt elfoglalja, onnan Debreczennek

tartott, és ott egyesítette táborát a Haszánbegével, és a Budáról érkezett törökökkel, kikkel együtt Szatmárhoz ment, az ott magokat beszücsolt Schwendi és Balassa Menyhért ellen, aholott is egy sikertelen próbát tévén, Erdődöt fogta ostrom alá, azt negyvennégy napig tartott igen erős ellentállás után, amint Bethlen írja 2. aug. vette meg, és azt földig lerontotta.

Ez idő alatt Schwendi, Kis-Ar nevű faluhoz vonta magát vissza. Ott kereste őt fel Haszánbeg, a maga huszonötezer törökével, és őt egy darabig háborgatta. Szapolyay pedig az alatt Nagybányát elfoglalta, Kővárt is próbálta, de azzal nem boldogulhatván, Haszánbeghez visszajött. Azonban Szulejmán Maximiliánnak fegyvernagyvást ígér, oly feltételek alatt, hogy Szapolyaynak adja vissza, amit tőle mostanában elvett; hogy Schwendivel a további hadakozást szakasztassa félbe; Szapolyayt Erdélyben hagyja békével nyugodni, az esztendőnkint való adót küldje meg Konstantinápolyba stb. Mindezekre Maximilián reáállott, és a Szulejmán levelét, követe által Kis-Arhoz küldi, hogy azt látván mind Schwendi, mind a törökök egymás üstökét bocsássák el, és oszoljanak henjokba. De nagy kérdés támadt a törökök és Schwendi és Szapolyay közt aziránt, melyik tábor mozduljon előbb haza, mindenik utolsó akarván lenni. Sok vetélkedés után a törökök indultak először el, annyival inkább, hogy Demeter napja közelgetett, amelyen ők a Jánus templomának ajtaját be szokták zárni. Szapolyay is Várad felé hadát visszavezette. Schwendi az alkalmatossággal élván, s Maximiliánnak aziránt hirt sem adván, Balassa Menyhértet Nagybányára, egy más hadnagyot Jenő visszavételére küldi, maga pedig Szendrőt szállja meg, melyet akkor Bebek György bírt vala. Mind a három helyen szolgált a szerencse, Nagybánya, Jenő, Szendrő Maximiliáné lettek, mely dologról Szapolyay a nagy urnál panaszt tett, de Maximilián sem mulatott semmit is el, amivel Szapolyaynak a török udvarnál árthatna. A többek közt azzal akarta Szulejmánt attól elidegeníteni, hogy azon békességes pontokat, melyeket Báthori hozott vala Bécsbe Szapolyaytól, de amelyek a bordában haszon nélkül maradtak vala, még talán az eredeti kézírásban Szulejmánhoz elküldötte, és őt arra kérte, hogy többé Szapolyaynak pártját ne fogja, hanem őt a kétfoldó békességből egészen zárja ki. Egy csudálatos szerencséje volt az akkor Szapolyaynak, hogy az említett irások, olyan órában jutottak Szulejmánhoz, melyben annak elméjét olyan időtlen itélet foglalta vala el, melynél fogva a legszembetűnőbb, s világosabb igazságot is el nem hitte, ha egyszer a Maximiliántól származott; annyira hogy Szapolyayt, a hűségtelenség s viz-

eszség vétkeiből a basák előtt, még maga tisztogatta; miandáztal Maximilián levelét, egy császár által Szapolyayhoz elküldetni parancsolta. Megdöbbsent s egészen elámult Szapolyay a levél látására, és alig tudott róla eszmélni mi tévő legyen. Utoljára abban állott meg, hogy maga személyében Konstantinápolyba menjen, a gyanúság megelőzésére, vagy ha már éledt volna, annak eloltására; mely maga meghatározását a kolosvári diétán jelentvén a rendeknek, azok ő neki megköszönték, hogy a haza megmaradásáért s javáért magát veszedelmezteti, és ő mellé utitársakat válogattak magok közül. De előre visszabocsátotta, ajándékokkal megrakva a császárt, s azzal együtt maga is követeket küldött, kik által Szulejmánnak megizente, hogy maga is rövid időn annak lábaihoz borulva kívánja magát menteni. Igen jó vérellal találták a követek Szulejmánt, ki is általok azt a választ adta, hogy most maradjon vesztve otthon, hanem majd jövő esztendőben, mikor Szulejmán Magyarországra jövend Maximilián ellen, akkor látogassa meg őt, most pedig országa határait erősítse stb. Így aztán Szapolyay csendességben otthon maradt, és a vallás dolgába való elegyedésre magának időt talált és szakasztott. A felebb való időkben, először ugyan Luther, azután pedig Calvin tudományára tanította őt Madár Dienes, az ő udvari papja; de mostanában a szentháromság tagadó Soczin eretnokségével fujta tele őt a híres Blandrata György, aki mind neki mind hajdan az ő édesanyjának Izabellának, udvari orvosa volt. Ennek ösztökéléséből Madár Dieneset hivatalából elbocsátotta, és annak helyébe Dávid Ferenczet Soczin buzgó követőjét állította. Ez nem volt, elég, hanem 1566. eszt. 15. mart. a tordai gyűlésen azt a végezést csinálta, hogy a román-katholika valláson levő egyházi személyek, valakik régi vallásokról le nem mondanak, az ő birtokából kimenjenek. Kiváltképen a váradi káptalanbéli urak lettek ennek a szomorú törvénynek kevés napok múlva virágszármáján boldogtalan áldozatjai. Azonközben egy athánás, vagy parancsolat érkezik Konstantinápolyból, a nagy-urtól Szapolyayhoz, melyben a nagy-ur, valamint hajdan az ő atyjának, úgy neki is most, erős esküvéssel azt igéri, hogy sem őt, sem Erdélyt, s Magyarországnak most ahhoz kapcsolt részeit, soha is el nem fogja hagyni, azt is hozzáadván, hogy Erdélyt maga szabadságaiban örökre megtartja. Szapolyay történhető halála után, a fejedelem választását az ország rendeknek szabad akaratajára bizza, azt megerősíti; hivatalába való beavatásakor annak egy szépen felkészült paripát, királyi pálczát, zászlót, kardot, fejedelmi bokréta skéfumot küld, csak hogy mind Szapolyay, mind az ő utána való s következők, a szokott adót, az ő

kincstárjába esztendőnként beküldjék. Szapolyay ennek a maga édes atya helyett való atyjának biztatását vévén, a Maximiliánhoz hűséges urakhoz, és annak birtokában levő magyarországi minden vármegyékhez, mindjárt ilyen summájú leveleket küldöz: hogy ha magok s hazájok megmaradása szivökön fekszik, Szulejmánt a maga mostani nyugodalmából engedetlenségek által a boszuállásra fel ne költse, hanem magokat Szapolyay alá bocsássák, melyre való készségöknek nagyobb bizonyosságára, minden magyar vármegyék négy követet intézzenek a most említett tordai gyűlésre, hogy azokkal a szükséges dolgok felől értekezhessek. Sok vármegye mihelyt vette az ő irását, azt mindjárt elküldötte az Ungvár-körül táborozó Schwendihez, ki is azt látván, ő is azonnal leveleket repített marczius elején az országban széjjel, s mindeneket arra intett, hogy Szapolyay lázasztó szavai által magokat elcsábíttatni ne engedjék, és Tordára kemény büntetés alatt követeket ne küldjenek. Ugy látszik, hogy nagy foganatja is lett az ő tilalmának. Mártius hó utolsó napján újra egy csauzt indít Szulejmán Szapolyayhoz, egy jó vérű paripával, egy aranynyal szőttes felső ruhával, egy arany övvel, egy drága kövekkel s gyöngyökkel boglározott, tiszta arany markolatu s hüvelyű pallossal, és azzal az izennettel, hogy ő minden órán indulni fog egész erővel a magyar király Maximilián ellen; azért Szapolyay is magát készen tartsa, mert eljött már valahára a németeken való boszuállásnak, és az általok elvett várak, s tartományok tőlök való visszafoglalásának ideje. A basák pedig azt irták neki a csauz által, hogy mihelyt meghallandja ő főnségének, Szulejmánnak a Dunához való közelítését, azonnal siessen annak ndvarlására, igérvén, hogy az neki hasznára s becsületére fogna válni.

Megköszönő levelekkel s ajándékokkal megtisztelve bocsátotta vissza a csauzt Szapolyay, maga pedig minden fegyver nélkül, csak szóval való foglaláshoz fogott. Nevezetesen Gyulavárát kérte Kerechény Lászlótól fel, Báthori Kristóf által, de aki neki igen nyers tagadó feleletet adott. Azonban Szulejmán a maga ázsiai seregét Drinápolyba előre küldi, a macedoniai, peloponnésusi és rácországi akanczgyákat Zsófia városához, a prékopi, vagy krimi tatárokat pedig a szilistriai mezőkre parancsolja gyülekezni, hogy azok ott várják meg őt. Maga Szulejmán június elején indult el a testőrző sereggel s a jancsárokkal, egy fehér lovon Konstantinápolyból, és azon épület előtt, melyben Maximilián követei voltak, igen nagy pompával lovagolt el, hogy azok ő fényességét láthassák. Az ő elindulását Szapolyay meghallván, ő is a nemességből válogatott ötszáz lovassal, kétszáz gyaloggal egynehány főrral és háromszáz kocsival s társzekérrel 16. június

Gyulafehérvárról kimozdul, és Déva Lugosfelé tiz nap alatt Pancsovához érkezik. Már akkor Szulejmán Belgrádnál pihent az említett akanczgyákkal, tatárokkal s jancsárokkal. Mindjárt jöttek-mentek csauszok és szandzsákok Szapolyayhoz, kik neki minden jót ígértek Szulejmántól. Más nap ugymint 27. jun. egy igen szép hajót küldött Szulejmán a Dunán Szapolyayért. Szulejmán a Zimonyi vár mellett egy magas helyen vonatott sátort, hogy onnan szemlélje a Szapolyay menetelének pompáját. Négy száz lovassal ült hajóra Szapolyay, kikkel hogy a Duna másik partjára ért, Belgrádban sok ágyu szólalt meg az ő köszöntésére. A viz partjától fogva a Szapolyaynak rendelt szállásig mindenütt két sorjával állottak a török lovasok, kik közt, a szokás szerint, a leggondolhatóbb mélységes halgatás s csendesség uralkodott. Sok szandzsák és csausz volt Szapolyay kíséroe. Midőn a Szulejmán sátorához közelitének, a czeremónia mestere előre megmondotta Szapolyaynak, hogy mikor a kinyílt sátor előtt, melyben Szulejmán mulat, ellovagol, Szulejmánt, aki őt abból nézni fogja, a föld felé hajtott fővel tisztelje meg. A Szapolyay főhajtásakor az ott lévő törökség, háromszor kiállott Allát. Minekutána elhaladt a sátor előtt Szapolyay, mondják, hogy sokat beszélt Szulejmán a mellette lévő basáknak ő felőle. A többek közt azt mondotta, hogy nem nyugszik, míg őt magyar királynak nem koronáztatja. Mihelyt a neki rendelt igen drága és czifra sátorba elérkezett Szapolyay, török kíséreit mindjárt elbocsátotta magától köszönettel. Ugyanabban az órában egy basa jött ő hozzá Szulejmántól azzal a rendeléssel, hogy holnap a török vallás törvényei szerint ünnepelni fognak; azért is Szapolyay otthon veszteg maradjon, holnapután pedig Szulejmánt meglátogathatja. Az ünnepre felvirradván, a szokott istenítisztelet után, Szulejmán a Szapolyay elérkezésén való örömének bizonyságául, a táborban lévő minden kisebb s nagyobb ágyúkat, s puskákat kisütögettet, azonkívül minden közkatonának ezer ásprát vagy krajezárt, a beglerbegeknek ötvenezeret, a szandzsákoknak s más begeknek harminczezeret, minden inasoknak, lovászoknak, főzőknek, mosóknak s egyéb tábori cselédeknek és szolgálknak pedig ötszázat osztogattat ajándékba. Ünnep után való nap reggeli hét órára adatott szabadság Szapolyaynak a Szulejmánhoz való bemenetelre. A rendelt időt ilyen öltözetben várta Szapolyay, nyusztos selyem kalpagot tett maga fejébe, melyen egy szokatlan nagysági karbunkulus ragyogott, nyakába egy drága kövekkel, s gyöngyökkel kirakott arany lánczot vetett, melyről egy kilencz gyémánttal és négy karbunkulussal ékeskedő finom aranykereszt függött, mely anéhaj Zsigmond magyar király drágaságai közül maradt eleiről ő reá; derekán az a

pallos tündöklött, melyet a minap Szulejmán küldött vala neki; páripája kantárját s nyeregszerszámát huszonnégyszer aranyra tették. Nyolcz óra tájban jött elő a ceremónia mester, aki őt Szulejmánhoz meghívta. Már akkor száz jancsárt rakott volt meg Szapolyay az ajándékokkal. Most hát maga is elindul ilyen készüléttel: mind előtte, mind utána ötven-ötven csanz ment, körülötte voltak a jancsár aga és más előkelő törökök s a főbb magyar urak; mind lova zaboláját, mind kengyelét kétfelől, kengyelfutók fogták. Csak egyedül ő ült lovon, mások mindenek gyalogoltak. Hogy elértek a nagy ur sátorához, Szapolyay annak pitvara előtt megállapodott, és oda előre a jancsárokat küldötte be az ajándékokkal; kik először is egy arany tányért és azon egy nyakbéli ékességet mutattak be a nagy urnak, melyet az ahhoz értők, ötvenezer aranyra vetettek. A több sok ajándékok közt, nevezetes volt az az igen kicsiny ütőóra, melynek igen apró kerekelt csak az éles látású ember szem láthatta, és amelyet Egyed nevű magyar órás készített Enyeden. Maga Szulejmán ezt az órát százezer arany forintba becsülte. A többi ajándékokat elhallgatván, harmincz szelid és madarászatra jól megtanított sólymot vittek be a jancsárok. Az ajándékok megtekintése után, beszóllította magához Szapolyayt Szulejmán. Kilencz vagy tiz magyar urral ment be Szapolyay az aranyos és drága kövekkel gazdagon kirakott székben ülő nagyurhoz, kit is midőn térdhajtással tisztelne, és annak kezét meg akarná csókolni, a nagy-ur maga jobb kezét oda nyújtja neki, s az kezét megfogván így szólott hozzá: Isten hozott édes fiam! állj le! melyet midőn Szapolyay nem akarna cselekedni, újra kétszer s háromszor is azt mondotta Szulejmán: állj le édes fiam. Mielta még csecsemő korában Buda alatt fiává fogadta vala őt Szulejmán, ezolta mindenkor s most is minden szavában fiának szólította s nevezte őt. Leült hát Szapolyay az egynehányszor megújított szorgalmaztatás után a Szulejmán jobb keze felől lévő székre, ugymint amely helyet a török szokás alábbvalónak határozott, a bal kéz felől valónál. Azután a magyar urakat, Csáky Mihályt s a t. vitték a csauzok, a szokás szerint, karjokat erősen megragadva, a Szulejmán ruhája megcsókolására, mely után ezek az urak más sátorba mentek. Így maga maradván Szulejmánnal Szapolyay, igen nagy szeretettel, nyájassággal s lebecsátkozással beszélgetett vele. A többek között ezeket mondotta neki. Semmit sem kívántam inkább, mint azt, hogy téged lássalak, akinek atyját néha napjén őtalmam alá fogadtam vala; és igen okosan cselekedted, hogy minekelőtte meghaltam volna, hozzám jöttél, hidd el hasznát fogod venni ezen fáradtságodnak. Akkor Sza-

polyay az ő lábaihoz borult, és jó indulatját köszönte. Szulejmán pedig őt omaa felemelvén, megölelte, és ilyen szókat intézett hozzája: Legyen jó kedved, az egész világnak meg fogom mutatni, hogy az Isten, az alkalmas eszközök által, eleitől fogva segítőjök volt az árvának. Továbbá arról értekezett ő tőle, van-e jó ereje Maximilián ellen, s a t. melyre, midőn Szapolyay megfelelt volna, Szulejmán a basákhöz fordult, és arról beszélt, mennyire hasonlít a Szapolyay kinézése s ábrázatja néhai édes atyjához, kinek is hűségét, erkölcsét, nagy lelkűségét nem győzte eléggé magasztalni. Élni akarván Szapolyay a kedvező körülállásokkal, egy előre elkészített esdeklő levelet nyújtott Szulejmánnak, ki is annak vélejét és summáját meg sem tudakozván, azt Mohammednek, a nagy-vezérnek átaladta, olyan parancsolattal, hogy akármilyen kérdés vagyoni abban, azt Mohammed teljesítse. Mi volt az ő kívánsága, bizonytalan. Istvánffy azt mondja, hogy Badát kérte volna vissza. Forgách pedig azt írja, hogy a maga birtokai határainak kimutogatásáért esdeklött volna, de akármilyen volt az ő kérésének tárgya és célja, a bizonyos, hogy semmit is nem nyert, egy részről ugyan Szulejmán csakhamar történt halála, más részről pedig Mohammednek ő reá lett megboszankodása miatt. Ezek után elbucsnított Szapolyay, és ugyanazon pompás ceremóniával ment vissza maga sátorába, melylyel Szulejmánhoz jött vala, ki is akkor ő utána egy szablya szíjat, egy tenyérszi szélességű handzsárt, és egy kardot küldött neki ajándékba, melyekről Forgách azt írja, hogy azok minden becsűt meghaladtak, és hogy ő azoknál soha semmit is drágábbat nem látott. Ezenkívül négy derék lovat is küldött, melyek az aranytól és drága gyöngyöktől alig látszottak. Ami pedig Mohammed nagyvezér ő tőle való elidegenedésének okát s alkalmatosságát illeti, az ebből állott. Minekutána Szapolyay visszatért maga szállására, Mohammed egy agát küldött vala ő hozzá, ki által azt izente neki, hogy Mohammednek nagy kívánsága volna ugyan őt meglátogatni, de attól egy részről sok foglalatosság fogja el, más részről pedig vallásának törvényei tiltják el; minthogy pedig őt Szapolyay apjának szolította, ne terhelhetnék hát, mint fia apjához, az ő sátorába elmenni, s őt meglátogatni, mely tisztesség tételét soha nem fogná megbánni. Ingyen sem gondolván Mohammed, hogy Szapolyay a szíves hivatalt megvetné, már ékesítette a maga sátorát, herdatta elő a neki szánt ajándékokat, hívatta magához a főbb törököket, állította rendbe sátora előtt a jancsárokat, hogy őt annál fényesebb pompával fogadhassa, és őt igen nyughatatlan óhajttással várta. Sem maga Szapolyay, sem a mellette lévő magyar arak nem voltak idegenek ettől a tisztesség adástól; az egy.

Békesy Gáspár szegezte annak magát ellene, illetlen dolognak álitván, hogy egy király egy idegen hatalmasság szolgájához oly különös tiszteletet mutasson. Minthogy tehát Szapolyay, minden más tanácsosi felett az előtt is különösen szokott hajlani Békesy szavára, most is annak a helyhez s időhöz épen nem illő tanácsa állotta ki a próbát, melynél fogva Szapolyay azt a választ adta Mohammednek, hogy ő is óhajtja a nagy-vezérrel való együttlételt, de hogy a beszélgetés annál jobb s alkalmasabb móddal eshessék, szükségesnek ítéli, hogy mindketten a mezőre lovagoljanak ki, és ott jöjjenek össze. Leirhatlan, mennyire neki busult Mohammed, ezen váratlan izenetre, mindazáltal magát megtűrtöztette, és csak azt felelte, hogy bokros foglalatosságai miatt mostanában sátorától nem távozzhatik el. Azonban ettől fogva alattomban meg nem szűnt Szapolyay kedvességét Szulejmán előtt, mikor annak módját ejthette, alább-alább szállítani. Egy ízben a tisztességnek legmagasabb polczára s grádusára is, tudmiillik a maga ebédjére is akarta Szulejmán Szapolyayt méltóztatni, de arról, ezzel a keresett okkal verte őt le Mohammed, hogy ha a különbenis változó egészségű, és a török ételekhez szokatlan gyomru Szapolyay, mostanában valami nyavalyát kapna, mely neki halált okozna, a keresztények minden bizonynyal arra vetnének, hogy a nagy-ur asztalánál mérget adtak be neki. E nem volt elég, hanem Mohammed halogatása miatt, Szapolyaynak minapi kérése, s annak teljesítése felől való reménysége is füstbe ment. Azt tette hát fel magában, hogy Temesvárt és Lippát fogja kérni vissza Szulejmántól, de némely basák neki tudtára adták, hogy azt haszontalan próbálná, mivel már mind a két helyen török templomok vagynak építve, és így a törökök nagy prófétája törvénye ellen, Szulejmán azokat senkinek nem adhatja. Azértis egy új esdeklő levelet íratott Szapolyay, melyben a Körös vize, és Erdély, a Szolnok és Debreczen közt fekvő tartományt, ezenkívül háromszáz kinevezett rabot kért vissza Szulejmántól. Maga vitte el Szapolyay ezt a levelet a Szulejmán sátorába, más ruhába öltözködve ugyan, de hasonló pompás czeremóniák közt, mint amilyenel a minap vezették vala őt oda. Ekkor is nagy szeretettel fogadta őt Szulejmán, a levelet tőle elvették, és a többek közt azt mondotta: Ime ilyen vénségemben, hadaimat a te kedvedért hoztam ide, s meg is határoztam magamban, hogy vissza sem indulok míg számodra mindent vissza nem szerzek, valamit Maximilián elvett tőled; ha szinte Bécs kőfalai alatt kell is meghalnom, kérjed hát az Istent, hogy nekem adjon diadalmat ellenségimen, mert álhatatosan feltettem, hogy téged háromszoronta nagyobb méltóságra emeljelek, mint amilyenben most vagy. Azután az esdeklő

lévelét a nagy-vezérnek általadta, megparancsolván, hogy az abba foglalt kérést, haladék nélkül teljesítse. Szapolyaynak pedig meghagyta, hogy Erdélybe írja meg, micsoda kedvességet talált ő előtte, és mindeneket a csendességre intsen, ezenkívül azt is javasolta neki, hogy haza siessen, nehogy sokáig való távolléte valami zendülésre szolgáltatson alkalmatosságot. Ezzel Szapolyay felkeltülő helyéből, Szulejmánnak ily tiszta indulatját megköszönte, s tőle elbúcsúzott. Szulejmán is felállott, Szapolyayt egynehányszor édesdeden megölelte, sok ízben maga kedves fiának nevezte, és sok jó kívánnással magától elbocsátotta. Mihelyt Szapolyay kiment az ő sátorából, mindjárt leveleket íratott Szulejmán a magyar urakhoz; és azokat az országban azokhoz mindenfelé elküldözte, arra kérvén őket, hogy Szapolyayhoz álljanak Maximiliántól. Azalatt odaérkezett Szulejmán táborába a francia király követe is, aki ura nevével Szapolyayt megköszöntötte. és neki királya szolgálatját minden lehetőségben ajánlotta. Szapolyay megköszönte a királynak róla való megemlékezését, s ő is tőle telhetőképen késznek ígérte magát a király kedve töltésére. Ezekután elküldötte ő hozzá Mohammed a kívánt válaszzal: az esedéklő levelet, visszaadott neki egynehány foglyokat is, kikkel Szapolyay, amicsoda pompával Zimonyhoz jött vala, hasonlóval költ által a Dunán Pancsovához, onnan előbbi útján Erdélybe Kolosvár alá sietett, ott fekvő hadához; Szulejmán pedig Szigetre indult a híres Zriny Miklós ellen. Kolosvárról Váradra jött Szapolyay, onnan pedig Tokaj felé igyekezett. Utjába ejtette a zsákai várat, és azt Bay Andrástól elvette, azután Bajon várat is elfoglalta, hogy Tokajhoz érkezett, sok ezer tatár és török ment oda, csak kevés idő múlva, Szulejmán rendeléséből, az ő segítségére, akik a Mád és Tálja felől való mezőn telepedtek meg, maga pedig Szapolyay, a Tiszán most készült hidnak két végén, és így a Tisza két partján szállította meg táborát. Mig Kapitány György az ő egyik igen derék hadnagya el nem esett, igen vitézül ostromlották Tokajt a katonák, de annak esete után, nagyot csihadt azoknak tüze. Azonban Szulejmán Sziget ostroma közben 4. sept. meghal, akiről Bethlen a következőket jegyzi meg, hogy t. i. ő adott az erdélyi követeknek Konstantinápolyban, még pedig ingyen, és minden adózástól szabad házat, melynek azonkívül azt a szabadságot adta, hogyha valamely rab a törökök kezéből kiszabadul, és azon épületbe szaladhat, az erdélyi követ akarata nélkül, azt onnan ne legyen szabad kihozni, továbbá, hogy ő az erdélyi követek táplálására, bizonyos summa pénzt rendelt; utoljára, hogy halála előtt kevésel, Sziget alatt lett testamentumában az ő utána következőknek meghagyta.

hogy Erdélyt (melyet ő maga veteményes kertjének szokott vala nevezni) jussiban és szabadságában tartáék meg. Ebben a házában szoktak tartózkodni az erdélyi követek mindaddig, míg aztán Erdély a felséges ausztriai ház kezére került. Továbbá azt is írja Bethlen, hogy mihelyt Szulejmánból a lélek kiszakadt, annak halálát mindjárt megírta a nagy-vezér Szapolyaynak Tokajhoz, megparancsolván, hogy azt jó lakat alatt s titokban tartsa, azonban magáról viseljen gondot. Megértvén Szapolyay Szulejmán halálát, mindjárt félbehagyta Tokaj ostromát, és még akkor éjjel, elő álomkor seregét a Tiszán által költöztette, s tábori eszközeit előre Debreczenbe, onnan Váradra elküldötte, a hidat pedig elbontatta; hogy pedig katonái azt ne gondolhassák, hogy valami igen közel lévő ellenség elől kell nekik nyomulni, és így azokat valami szokatlan rémülés ne foglalkossa el; tehát maga egy válogatott csoporttal leghátul ballagott utánok. A tatárok, akik Szapolyay segítségére valának küldve, nemcsak az, hogy neki semmi hasznára nem voltak, hanem valamint a Maximilián, úgy az ő jobbágysáit is vagy öldösték, vagy rabezírja kötözték. Keserves dolga volt látni a Tisza és Szamos melléken az általok felgyújtogatott városoknak s faluknak, éjjel ugyan lángjait, nappal pedig az égre emelkedő füstjeit. Schwendi Lázár lett volna Maximiliántól azoknak magzabolásására kirendelve, de ő hol Kassáról, hol Ungvárról nézte a nyomorúságot s inséget, és a falkáinként kobozó tatárokkal csak egyszer sem hátkodott szembeállani. Az egy ifjú báró Homonnai István vállalkozott, aki egynehány katonákkal s parasztekkel azoknak egy kis szárnyát Kápus nevű városkánál meg merte támadni, melyet ugyan ott emberül össze is tört. Egy másik kis szárnyok Berégszászra csapott, aholott is a lakosok a templomhoz gyűlvén, azzal egy ideig ott viaskodtak, de annak erejét nem soká állhatván, a templomba vették magokat, és ami kevés arany, ezüst s drága ruha volt nálók, azzal engesztelték meg, s rázták le nyakokról a dühös tatárokat. Mikor Szapolyay Tokaj alól Debreczen felé utaznék, Debreczen és Balmaz-Ujváros közt mintegy tizenötven ilyen tatárt talált elő prédával rakva. Ezekből követek által kérte vissza a kereszttyén rabokat, kiket mikor azok nem akarnának visszaadni, azokkal oly szerencsés csatába elegyedett, hogy azok nemcsak a rabokat voltak kénytelenek ott hagyni, hanem kéziveket, nyilaikat, tegzeiket is a futás közben elhányták, és egyik része Moldva, másik pedig Podolia felé vette útját, Szapolyay pedig a nyert győzelemmel haza Erdélybe tartott, de ahol csak a következett 1567. esztendő elejéig maradhatott csendességben. Ugyanis akkor az ő egyik hívének s hadaj

főkapitányának; Bebek Györgynek jószágát, Szádvárát, Borsod vármegyében, Schwendi Lázár elfoglalta, azután Munkácsot is, melyet mindaddig Szapolyay birt vala 17. febr. megszállotta, s nem sokára megvette; a huszti várat is próbálta, de azzal nem birt. Először csak követ és penna által feddődözött Szapolyay Schwendivel, de azután a temesvári beget, akiről már felebb is volt szó, Haszánt ötezer törökkel maga segítségére hitta. A beget a Tiszán általküldötte, ki is ott Dédes, Putnok, Finke, Vadász, Monokvárait és másokat is ostrommal megvette, azután Torna, Régecz, Kassa, Eger és Szendrő vidékét tűzzel, vassal pusztította, és onnan mintegy tizenkétezer foglyot vitt el rab szíjjon. Azalatt innen a Tiszán Kővárt és Nagy-Bányát foglalta el maga Szapolyay, aki ekkor a maga győzelmeit kétség kívül tovább is folytatta volna, hanemha egy hirtelen nyavalya őt Nagy-Bányáról haza Gyulafehérvárra utasította és kísérte volna. Azonban minduntalan folytatta a Maximilián követe Veráncsics Antal, a török udvarnál a békesség felett való alkut, melyet 1568. eszt. végre is hajtott Drinápolyban. Ugyanakkor érkeztek oda a szokott adóval 10. márt. a Szapolyay követei, Orbay Miklós és Balogh Ferencz, kik által meghagyta a főbasa Szapolyaynak, hogy magát a Maximiliánnal kötött békességhez tartsa, csendesen maradjon Erdélyben, s Maximilián birtokiban ne düljön, sem maga sem más által, és ha különben eslekednék, azt a fényes kapu el nem fogná nézni. Továbbá az is parancsoltatott neki, hogy a moldvai vajdának minden mellőzgetés nélkül adja vissza Csicsó és Küküllő várait. Ezenkívül megengedtetett az erdélyieknek, hogyha Szapolyay mag nélkül találna elhalni, magoknak más fejedelmet válasszanak; Szapolyaynak pedig, hogy a török udvar hírével jószágokat cserélhessen Maximiliánnal. Nem is mozdított Szapolyay semmit is 1569. eszt. Maximilián ellen, noha eléggé sarkalta őt arra Békesy Gáspár, melyet hogy a török megtudott, Békesynek megizente, hogy őt zajos tanácsáért, rövid időn rámlára fogja huzni. Ettől fogva annyira elidegenedett a török barátságtól Békesy, hogy Szapolyayt szüntelen a Maximiliánnal való szövetkezésre tanácsolta, s őt arra reá is vette, aminthogy Szapolyay 1570. eszt. januárius első napjára Meggyesre, mind a három nemzetnek gyűlést hirdetett, és mind ott a közönséges, mind azután Fehérváron, a csak harmincz személyből álló kis gyűlésen, a rendeknek maga szándékát elejébe adta.

Voltak akik a Szelim ezen fellebbantható haragjának említésével próbálták ezen feltételéről Szapolyayt elállítani, de a szokás szerint most is Békesy szava állott meg. Magát Békesyt választotta Szapolyay ezen követségre, ki is 12. apr. indult Maximiliánhoz Prágába. A

dolognak annál jobb móddal lehető végrehajtására, a lengyel király ugyan oda küldötte a posnani (poseni) püspököt, Koránszky Ádámot, aholott is a két rendbeli követek, az alkut ugyan elkezdették, de mivel Maximiliánnak a spirai (speyeri) német diétára kellett menni, oda is elkísérték őt a követek, és ott ilyen pontokban egyeztek meg: Szapolyay a királyi titulus helyet, serenissimus nevet öltöz magára, Erdélyt, Bihar, Közép-Szolnok, Kraszna és Máramaros vármegyéket örökösen és egészen birhatja; Maximiliánt magyar királynak ismeri; amit a törököktől Magyarország napkeleti részeiben visszafoglalhat, mindazt maga kezénél megtarthatja, ha őt a török Erdélyből kiűzné; Maximilián az opoli (oppelni) és ratibori hercegséget fogja neki adni, kivel is közösök lesznek mind baráti mind ellenségei; Maximilián Szapolyaynak három hónap alatt vagy bajor vagy jülich herceg kisaszonnyt fog feleségül keríteni; a következő esztendő első napja előtt, ezen pontokat meg fogja erősíteni. Ezen pontokra ott mindjárt mind Maximilián, mind pedig a két követ Békesy és Koránszky megesküdtek. Ámbár pedig a titkok szövege alatt kívánta volna, mind a két rész tartani ezt az egyezést, mindazáltal kiszabadult az onnan, és Szelim fülébe repült. Mindjárt két csauzt indít Szelim, egyiket ugyan a lengyel királyhoz, másikat pedig Szapolyayhoz, mely utolsónak így szólott ő hozzá: „Két dologért küldött engem Szelim császár te hozzád, először azért, hogy tőled megtudakozzam, mi okon intéztél a német császárhoz követséget, holott ezelőtt Szulejmán mint atyád, most pedig Szelim mint bátyád szeretettel voltak te hozzád, jobban cselekedtet volna, ha valami szükséged lévén, Szelimhez, nem máshoz folyamodtál volna; második parancsolatom, téged meginteni, hogy Németországban feleséget magadnak ne keress, az én uram vagy Franciaországból vagy Dániából vagy Svédországból (Svédországból) már a honnan néked tetszik, fog neked házastársról gondolkodni.“ Szapolyay egy kis tekervényes habozással azt felelte a csauznak, hogy ő háládatos szívvel megismeri hozzá való jövődtát, mind Szulejmánnak mind Szelimnek. Ami a követséget illeti, ő azt nem egyébről; hanem csak azért küldötte Maximiliánhoz, hogy attól katonáinak a fegyverszünet törvényei ellen tett erőszakoskodásaikért büntetést kívánjon, azt pedig azért cselekedte, hogy azaz Szelim minapi parancsolatjához való engedelmességét megmutassa, melynél fogva ő Maximiliánnal békeességben tartozik élni. A Lengyelországba ment csauz, ott a királyt arra kérte, hogy Szapolyayt szeltesse meg a két felé való ántikálástól, különben magának köszönje, ha valami, nem gondoltam volna, csak rajta. Amely követet a nagyur Franciaországba indított, utjában valami

okon fogságba esvén, Veronából irt levelet Szapolyayhoz, melyben azt jelenti neki, hogy ő egyikért azért utazik most a francia királyhoz, hogy annak hugát neki kérje meg. Magához Maximiliánhoz is izent a nagyur, hogy Szapolyayval semmi olyan alkuba ne bocsátkozzék, amely a kötött békeség csimbóinak erőszakos megbizonyítására okot adhatna. De parancsolt a budai és temesvári basáknak is, hogy az erdélyi dolgokat szemmel tartsák. Azonban Békesy mind ajándékokkal, mind különösen maga személyére tartozó ígéretekkel megrakodva, szeptember közepetáján haza érkezik Fehérvárra Maximiliántól, a szövetség pontjaival. Mindjárt összehíja Szapolyay, maga felsőbb huszonnyolcz emberét, és mivel Békesyt a kólika, melyet magával hozott, oly keményen fogta, hogy az őt házától sehova sem bocsátotta, a Békesy házában nézte és hallgatta meg Szapolyay a kötést, az említett férfiakkal. Csáky Mihály minden hosszas rágódás és kérődzés nélkül, mindjárt reájok esküdt a kötés pontjaira. A többiek is többnyire őt követték. De olyanok is voltak, akiket belől a Szelim haragjának képzelése gyötört. Szapolyay, aki semmivel kevesbé nem függött Békesytől, mint a szóhalló szolga szokott függeni maga urától, ezekkel nem gondolt; hanem csak suttomban a várak kapitányait felesketteti, maga és Maximilián hűségére. Már tehát csak a volt hátra, hogy a rendelt időre egy követet küldjön Maximiliánhoz, a frigy megerősítésére. De abban kellett fenakadni, ki legyen az a követ. Békesyn a kólika nem tágitott. Mások, akiket unszolt Szapolyay a követséggel, magokat vonogatták, mert tudták, hogy ha Szapolyaynak eleget találnának is tenni, de Békesynek kedvét nem tölthetnék; ami pedig neki nem nye szerint van, az a Szapolyay gyomrát is felvakarja, ha szinte legjobb volna is az; Békesyre szorult tehát újra Szapolyay, és őt mindenre kérte, hogy a kötés tökéletességre hajtásának dicsőségét másnak ne engedje. Mindenre protestált Békesy és főképen nyavalyájával mentette magát. Mindazáltal, mivel Szapolyay egész napokat töltött az ő házában, és különben is kólikája szünni kezdett, utoljára hönnyhullatások között reávette magát az elmenetelre, azt a kegyelmet Szapolyaytól kikérvén, hogy míg ő oda jár, azalatt senkinek jészagot vagy tisztséget ne adjon, továbbá arról is panaszkodott, hogy neki igazságért és hűségért sok ellensége van, azértis attól tart, hogy távollétében, valaki vesztet talál neki alája. Evégre azt is kívánta, hogy az alatt senkivel ne barátkozzék és senkinek ő rajta kívül ne hidjen; különösen kinevezte a két Báthorit, Istvánt és Kristófot, Forgách Ferenczet, Bápfy Pált, Gyulai Mihályt, hogy azokat magától rekessze ki. Mindenekre kézbeadással kötelezte magát Szapolyay, de ahhoz sem mert tá-

maszkodni átaljában Békesy, hanem a maga testvéröccsére bízta, hogy a fejedelem ajtajának nyílására vigyázzon. Így elrendelvén dolgait, amennyi pénzt, lovat, nyuszt bőröket s a t. akart, kezéhez vett, és azzal 27. decz. utnak indult, Kassa és Krakó felé Prágába ért Maximiliánhoz 1571. eszt. boldogasszony havának végén. A frigy megerősítése 10. mart. ment véghez. Mig odajárt Békesy, addig Csáky Mihály és Blandrata György hordozták magok kénye szerint Szapolyayt, akiket maga Békesy sem tiltott vala el ő tőle elmenetelekor. A közelebb irt esztendőnek első napján, amint Forgách írja, ezekkel ment Szapolyay egy Székely nevű városba az oda hirdetett diétára. A város nevében úgy látszik hiba van, elég a hozzá, hogy onnan a diétán egyéb polgári dolog nem fordult elő, a szokott adó meghatározásánál; de a vallás felett nem kis láрма volt. Szapolyay büntetésre kívánta azokat, akik a szent-háromságot tagadó tudományról nem jól szólnak, de a rendek azon kívánságának ellene mondtak. A diéta végével a közelebb lévő várak környékére lovagolt Szapolyay, egy vadászatra alkalmas havas időben reggel maga multságára. Még semmi vadat sem kaptak az ő kísérei, mikor a lovaglásbeli erős mozgás, neki olyan főszédelgést okozott, mely miatt kénytelen lett lováról leszállani és az utána ment hintóra ülni. Dél tájban Vécs várához értek, aholott is ebédelni akart, de ételbeli kívánsága elveszvé, ágyra dült, a vele lévő uraknak pedig parancsolt, hogy az ő szobájából nyíló házban egyenek, s jó kedvet indítsanak. Azok setét éjszakáig mulattak és iszogattak. Negyed napi heverés után magát jobban érezvén, Görgény vára felé idült lóháton vadászni. Sok előbb-tovább való nyargalódzás után is prédát nem kapott. Azonban ismét változása esvén, néminemű szomorúsággal és mély hallgatással Görgény várába léptetett, és ott egy kevés sétálgás és holmi felől való tudakozódás után lenyugodt. Akkor éjjel olyan kólika jött ő reá, mely nyavalya töréssel végződött, és az ő reá való nézést irtóztatóvá tette. Csáky és Blandrata senkit sem bocsátottak be ő hozzá; a következő napokon azonban csak azt hirlették felőle, hogy lábfájással vesződik. Egynehány hetek mulva Görgényből hazament Fehérvárra. Ott első és második nap jobban látszott lenni, úgy hogy a szobában fel és alá sétált, és reménység volt hosszabb életéhez. Harmadnap egészen felöltözött, megmosdott, szokása szerint a tűzhelynél soká állott, esdeklő leveleket olvasott, azokra feleletet adott, hát egyszer az előbbi nyavalyák véletlen újra szíven szorítják, melyeknek súlya alatt, nyelvét úgy összerágta, hogy tizen négy napig érthetőképén nem szólhatott. Csak szemeiben látszott valami elevenesség. Mindaddig nevekedtek nyavalyái, mig egyszer márczius tizenne-

gyedik napjára virradólag, reggeli három órakor életét örökösen eloltották. Ugy látszik az is sietette halálát, hogy azelőtt kevés nappal Békesytől olyan levél jött, hogy házassága dolga még a legnagyobb bizonytalanságok között lebeg. Ugyanis a bajor hercegtől az a válasz jött, hogy az később a maga leányát halálnak, mint Socin vallásán lévő embernek adni. Ami pedig a jülichi herceggkisasszonyt illeti, onnan biztató szóval jött ugyan vissza Maximilián követe, de a kisasszony igen formátlan, és a német nyelven kívül mást beszélni nem tud. Halála előtt kevés nappal testamentomot tett, melyben Maximiliánnak egynehány paripákat, arany és ezüst régi pénzeket; a lengyel királynak egy drága flegrán munkával készült sátort és egyéb tábori készületeket és nagy summa pénzt; Szelimnek aranyos és drága gyönyös nyeregszerszámot; Erdélynek pedig azt az arany keresztet hagyta, mely a minap Szulejmán megköszöntésekor Zimonymnál nyakából függött vala. Forgách nem igen szép színekkel festegeti őt. Brutus ellenben ártatlan tréfáiról, kegyelmességéről, mértékletességéről, a muzsikához és építés mesterségéhez való értéséről dicséri, és hogy Szászsebesen akadémiát szándékozott állítani és fundálni. A Socin tudományát Blandrata György, az ő udvari orvosa futja helyébe, és azt hitette el vele, hogy a minap Kővár és Nagy-Bánya elfoglalására, ezen tudományhoz való ragaszkodásáért segítse őt a gondviselés. Forgách kicsiny homlokúnak, apró szeműnek, ritka és vörös szakállúnak, pipaszár lábúnak írja őt. Bizonyos ideig szükségesnek tartották a rendek az ő halálát titokban tartani, a Szelimtől való félelem miatt. Azonban április első napjára Fehérvárra gyűlnek, ott a diétán az ő halálát kihirdetik, utolsó rendelkezéseit felolvassák, helyébe Báthori Istvánt fejedelemnek választják, ki is az ő testét illendő pompával édes anyja Izabella mellé takarította a fehérvári nagy templomban. Hogy felesen veltak olyanok, akik ő felőle halála után rosszul szélottak, onnan tetszik meg, mert ugyanazon 1571. eszt. az Erzsébet napján Kolozsváron tartatott diéta azt végezte, hogy akik az ő hírét, nevét ócsárolták, beidéztesse nek és kétszáz forintra büntetessenek. Ő benne aludt el végképen a Szapolyay nagy familia. Sommer János mondott ő felette deák nyelven egy halotti beszédet, mely nyomtatásban is kijött. A versek, melyeket ugyan Sommer irt az ő dicséretére, im következnak:

Pannoniae Princeps, et Regni divitis Haeres,

Dacus Jazygii qua colit arva soli;

Ultimus existens antiqui stemmatis Heros,

Cui Deus Hungariae sceptrum ferenda dedit,

Hic posuit corpus: morbis superatus acerbis,
 Intulit ut saevam ferrea Parca necem.
 Cujus nunc servat cineres moestissima virtus,
 Et lachrymas fundit Calliopea suas.
 Nullus enim Regum quos noster viderit orbis
 Virtutum tantas coelitus hausit opes.
 Si decus et laudem mortalibus arma pararunt;
 Sanguinei Martis filius ille fuit.
 Si Jove nata bonos Reges Astraea coronat:
 Justitiae cultor sedulus ille fuit.
 Si peperit stabilem musas coluisse favorem:
 Mecaenas studiis unicus ille fuit.
 Si meruit laudem quaerendae cura salutis:
 Illius hic ingens sollicitudo fuit.
 Hinc alios tantum Reges supereminet omnes,
 Vincere quam Titan aureus astra solet.
 Primus erat Regum, fortassis et ultimus idem
 Cujus sinceram lingua professa fidem est.
 Felix cui tantos licuit vitare tumultus,
 Non jam cura animum membrae morbus edit
 Liquisti nobis gemitus, lacrimosaque vota,
 Ante oculos quorum possidet hostis agros.
 Hostis Threicius, cujus sub pectore ferrum
 Stridet, in inamiti visque superba manu est.
 Cui jocus est Christi coetus mactare fideles,
 Et captos ferro stringere posse pedes.
 Sed frustra querimur, ferulam Deus extulit ultor
 Ut crimen nostrum praemia justa ferat.
 Si mentem admoveat pietas melioribus ausis,
 Et faciat nullum dextera justa scelus.
 Annus, dies, et mensis mortis:
 Ut his prodierat septeno Mart IVs orbe,
 FLeVlt egens regIs pannona terra bonI.

Szarka Pál. Pekry Lajos alatt katonáskodott, első Ferdinánd király idejében. Vele volt Pekryvel 1535. eszt., mikor azt a fraknói és kis-mártoni német kapitány, Furst Moricz, a Fertő tavához közel, egy Purpak nevű faluban, éjjel elfogta, és akkor nemcsak sebet kapott, hanem Pekryvel együtt fogságra is vitetett Kis Mártonba.

Szászzy András. Csáky Imrével hollókői porkoláb volt 1552.

esztendőben, mikor azt ő tőlök Ali, a budai basa elvette. A dolgot így írja le Tinódi.

Kiszállta a basa a Hollókő felé,
Táborát jártatá közel a vár mellé,
A porkoláboktól a várat kéreté,
Két porkoláb vala akkor az Hollókőbe.
Az Imre porkoláb Szászy András vala.
Imre megijedett; András vitéz vala.
Imre a basának ott választ tölt vala,
Jó Hollókő várát ő megigérte vala.
András hogy ezt hallá, ottan ellent monda,
Pártos drabantokkal Imre rátámadá
Hegyes törrel társát általveri vala,
Ha akkor ő kezét meg nem ragadják vala,
Sietséggel várat basának megadá,
Basa békével őket elbocsáttatá,
Imre magát evvel gyűlölségbe-hozá,
Őt addig kergeték, szökék Törökországba,
Táborával basa Buják alá szálla s a t.

Ez időtől fogva inkább a polgári, mint a hadi rendben szolgált András a hazának. Itélőmester volt 1569. eszt., mikor őt a pozsoni diéta, az ország határainak Ausztria felől való megtekintésére rendelte ki, Pethő Jánossal, Perneszy Andrásossal, Rajky Gáborral és a királyi fiskussal. A királyi táblának előülője volt pedig 1578. eszt., mikor a pozsoni diéta végzéseinek huszonnegyedik cikkelyében azt a rendelést tette, hogy ha Thurzó Elek Laszkár nevű falut, ezenkívül Felső-Lelocz nevű falunak egy részét, és a Kebenkai pusztát, mely jószágokat Szászy Andrástól foglalt vala el erővel, annak önkényt vissza nem adná, tehát a Duna melléki főkapitány, Forgách Simon tegyen Szászy Andrásnak igazságot.

Széchenyi. Ez a familia Nógrád vármegyében Szécsen vagy Szécsény nevű várostól vette maga nevét. Ennek első tudható törzsöke Farkas, harmadik Béla király alatt palatinus volt, 1175. eszt. Ennek a Farkas palatinusnak, Farkas mester nevű maradéka virágzott Kun László és Velencei András királyok idejében. Ennek a Farkas mesternek fia volt már Széchenyi Farkas Tamás, aki következik.

Széchenyi Farkas Tamás. Orodi vagy amint már ma híják aradi, barsi, szerémi főispán, kunok birája, hasznosi, zolyomi és lublyói kapitány, utoljára pedig erdélyi vajda és szolnoki főispány volt első Ká-

roly király idejében, akinek mind boldog, mind boldogtalan állapotjában hűséges embere és hathatós védelmezője volt. Mihelyt bejött első Károly az országba, mindjárt mellé állott neki ez a Tamás, és ámbár sok kárt, nyomorúságot és szegénységet kellett neki amiatt szenvedni, mindazáltal, (amint Károly maga teszen arról tanubizonyosságot), Tamás mind magát, mind minden jószágát és atyjafiait megtagadta és őt követte. A Trencsényi Máté ellen való hadban is sok vérét kiontotta Tamás Károly mellett 1312. eszt. Abban az időben egy Mikus nevű ember birta Nógrád vármegyében Hollókő várát, de minthogy Mikus Trencsényi Mátéhoz állott, azt Károly ő tőle elvette, és minden hozzá tartozó jószágokkal és jövedelmekkel együtt Tamásnak adta, eddig mutatott hűségeiért 1313. eszt. Azután sem szünt meg Tamás magát Károly iránt érdemessé tenni, Károly pedig ő reá fontos dolgokat bízni, és azokban való hűséges eljárásáért őt jutalmakkal tetézní. Bizonytalan hanyadik esztendőben, de igen munkás eszköz volt Visegrád várának Trencsényi Mátétól való visszavételében.

Hogy 1317. eszt. Károly második izben is özvegyen maradt, Tamást választotta arra, hogy a cseh királynak Jánosnak hugát Beatrixet, hetedik Henrik császár leányát neki feleségül megkérje és jegyezze. Simon nevű főembert és István nevű tolmácsot adott melléje. Elment Tamás 1318. eszt. ezen társaival és egyéb kísérvőivel nagy pompával Jánoshoz a cseh királyhoz, ki is mihelyt az ő követségének czélját megértette, elküldött a maga hugaiért Máriáért és Beatrixért Németországra Luczelburgba, és azokat magához Prágába hozatta, kik közül még egyik sem haladta volt meg a tizennegyedik esztendőt. Szabad választást hagyott János király, a maga két huga közt Tamásnak, ki is hogy azokat szemczirkalomra vette, közülök a kisebb idejűt, Beatrixet, tetszhetősebbnek irányozta. Meglévén a választás, azt János király is helybehagyja, Beatrixet templomba viszik, ott Tamás őt Károly számára eljegyzí, a harangok megkondulnak, az ott jelenlévő barátok Te Deum Laudamust énekelnek, Tamás pedig a királyi menyasszonyt nem sok idő múlva haza hozza. Aki ezt a ceremóniát szemével látta, és le is írta, annak leírása után ezt az akkori időhez illő pár verset vetette:

Da Deus, ut crescant, feliciter ambo senescant:

Quos conjunxisti, conserves ab omine tristi.

Ezt a költséges utat és követséget, egészen maga pénzén vitte Tamás véghez, mely költségnek és fáradságának visszapótolásául, mind

azokat a jószágokat neki adta Károly 1319. eszt., melyeket azelőtt egy mag nélkül elhalt Pilin Péter nevű ember birt vala, másutt is ugyan, de főképen Nógrád vármegyében.

Az ő vajdaságában az erdélyi szászok egy Heneng, vagy Henning nevű főember vezérlete alatt, a király ellen pártot ütöttek. Hogy ezeket a vajda megbabolázhassa, Károly az ő segítségére a kunokat rendelte, akikkel ő a Henning pártos szászait megverte, és a harezban maga Henning is elesett. A törvény szerint Henningnek, mint felség ellen vétőnek, minden jószága a királyra szállott, a király pedig azt egészen Tamásnak adta; de mivel Henningnek atyja fia a királyhoz, s a vajdához való hűségben megmaradtak, Tamás azoknak érdemeikre való tekintetből, és a Henning gyámoltalanságra maradt árvái iránt való szánakozásból, Henning minden jószágait, az ő árváinak, kétszáz finom ezüst márkért visszaadta Déván 1325. eszt. költ levele által.

Ez a Tamás vajda volt annak leghuzósabb rúgója, amint Thúróczi írja, hogy Károly, az oláhországi vajda, Bazarád Sándor ellen menjen, és így ő volt annak is fő oka, hogy abban a hadban sok derék ősz és ifju magyar vitéz, minden ereje s virtusa kimutathatása nélkül hullott ott el, és maga Károly is, csak mint valami tűzből kiragadott üszög, úgy maradhatott meg 1330. eszt. Kétség kívül azért akarta ő Bazarádot az oláh vajdaságból kivettetni, hogy azután Oláhország is az ő vajdai pálczája alá adassék. A sári klastromon való jus patronatust, az országbirája Pál előtt, Kompolthy Imrének adta Sadány nevű faluért 1339. eszt. Még 1342. eszt. jelent volt az első Lajos koronázásán Székes-Fehérváron, és ugyanazon esztendőben a vajdaságot letette, mely időtől fogva csendes magánosságban élt, és mikor halt meg bizonytalan. Két fia maradt. Mihály és Miklós, kikről mindjárt lesz szó.

Széchenyi Mihály. A közelebb irt Tamás fia, először pozsoni prépost, azután 1342 eszt. váci püspök, utoljára pedig 1363. esztendőől fogva egri püspök. Egeri püspökségének mindjárt első esztendejében, az ott való kanonokoktól, magához váltotta az Eger vizén való vizi malmot, és Heves vármegyében Denjén nevű falut, melyek helyett azoknak a gönczi must dézmát, és a ruszkai gabona, méh, gödölye, bárány stb. dézmát adta örökösen által. Egyéb dolgai setéségben vagnak, ha ezt az egyet kivesszük, hogy 1371. esztendőre zsinatot hirdetett Egerbe. Azután hat esztendővel halt meg.

Széchenyi Miklós. Ez is Tamás fia, Mihály püspök testvére. Bizonytalan mi okon hitták ezt másképen Konya Jánosnak. Sárosi

viceporkoláb volt ő 1344. eszt.; szepesi, sárosi és nógrádi főispány 1350. eszt., amikor első Lajos királylyal odajárt Olaszországba. Az ország zászlós urai, vagy bárói közé 1361. eszt, vétetett be, amikor már pozsoni kapitány s egyszersmind főispány volt. Azután hat esztendővel Dalmát és Horvátország bánjává lett. Három fiút hagyott, Ferenczet, Miklóst és Simont.

Széchenyi Ferencz. A közelebb említett Konya János, vagy Miklós fia, Vas és Sopron vármegyék főispánja, erdélyi vajda és országbirája, első Lajos és Zsigmond királyok alatt. Annak a segítő seregnek, melyet Lajos király 1373. eszt. a páduai herczegnek, cararai Ferencznek küldött Olaszországba a velenczések ellen, ez a Ferencz volt fővezérje, ahol ő nagy hirt s nevet szerzett magának. Ezen jó hirnek szerzésében, igen nagyot segített ő rajta, Herbordi Miklós, a borsvai esperest, kinek aztán Ferencz 1374. eszt. két testvérének s a felebb irt egri püspök Széchenyi Mihálynak megegyezésével, egy Sáp nevű falut ajándékozott s vallott által örökösen, az egri káptalan előtt. Zsigmond király 1395. eszt. tette őt vajdává. Azután való esztendőben jelenvolt a nikápolyi szerencsétlen hadban, melyből kiszabadulván, az országbiróságot 1409. eszt. tétette le ő vele a senkit sem tekintő halál. Czimere két fejű sas volt. László fia maradt.

Széchenyi Simon. Ez is Konya János fia, 1388. eszt. Trencsén vármegyei főispány. Soha sem tétozázott Zsigmond király iránt való hűségében, ki is őt azért főkomornyikká, és posegai főispányná tette 1405. eszt., mely hivatalait épen azon esztendőig viselte, amellyig a bátyja Ferencz az országbiróságot.

Széchenyi László. A felebb irt Ferencz fia. Konya János unokája. Annak a szövetségnek, melyet Zsigmond király 1412. eszt. a lengyel királylyal kötött, ez a László is aláírta maga nevét. Minekutána szekcsői Herczeg Annától, egy maga nevét viselő fiat nemzett volna, bizonytalan hanyadik esztendőben, de ifjúkorában halt meg. Az özvegy Annát, az országbiró Perényi Péter vetkeztette ki a gyász ruhából.

Széchenyi László. A közelebb említett Lászlónak, Herczeg Annától való fia. Nagy ostora volt ez Giskra Jánosnak, és a többi cseheknek, akik ötödik László és Mátyás királyok alatt az országban izgálgázkodtak, de csak két jeles tettének emlékezete kerülhetett el a feledség örvényét, egyik az, hogy Giskrától 1446. eszt. vette vissza a tapolcsáni várat, másik az, amit országbiró Czudar Simon irt 1460. eszt. a bártfaiaknak, hogy t. i. Széchenyi László, a szondai vár mellett, a cseheket úgy összerontotta, hogy közlők igen kevesen futhat-

tak el, a többiek vagy halva estek, vagy fogva. Sok fegyvert s más prédát is nyert tőlök. De győzelmeit ugyanazon esztendőben félbeszakasztatta vele, a mindeneken győzedelmeskedő bajnok a halál. Egy fiat s három leányt nemzett. 1. Katalint, kiről 1437. esztendőn erről nincs többé emlékezet. 2. Jánost, aki 1474. eszt. szent-benedeki apátúr lett a Garan vize mellett. 3. Adjugát, vagy Hedviget, akit Lossonczy Albert jegyzett el. 4. Annát, aki Országh János felesége volt 1460. eszt. Így tehát az a Széchenyi familia örökösen elaludt.

Széchenyi Mihály. Eck gróffal, Török Ferenczczel s másokkal, együtt vette vissza Veszprémet a törököktől, és akkor mindjárt őt tette oda való kapitánynyá a gróf 1566. eszt.

Széchy. Ez a familia attól a Balogh nevű familiától származott, mely a legrégibb időkben, Gömör vármegyében Balogvárát birta, melynek dűledékei ma is látszanak. Negyedik Béla király alatt élt Balogh János, kinek Miklós nevű fiától, két unokája lett, u. m. Péter, aki 1333. eszt. nógrádi főispány, és szondai kapitány volt, és Dienes. Hogy ez a Péter és Dienes atyjok halála után megosztottak, Péternek egyéb jószágai között Vas vármegyében Felső-Lindva jutott, melyről szokták aztán magokat az ő maradékai nevezni; Dienes maradéki pedig, a Rima-Széchi nevet tartották meg. Péternek két fia maradt, u. m. János, aki 1347. eszt. főasztalnok volt, de hamar elhalt; és Miklós, akiről mindjárt lesz szó. Ami Dienest illeti, ő róla s maradékiról, majd oda alább lesz emlékezet.

Széchy Miklós. (Felső-Lindvai). A most említett Péter fia, ifjantan szepesi, sárosi és nógrádi főispány, azután egynehány rostban horvát, dalmátországi és szörényi bán, országbirája, utoljára pedig nádorispány, első Lajos király alatt. Luczelburgi János a cseh király, olyan különös gyűlölséggel viseltetett Lengyelország iránt, hogy amint Dlugoss írja, örömet meghalt volna, csak hogy valami pusztitást tehetne Lengyelországban, és Krakó kőfalait, ha mind setétben és vakon is megtapogathatná. El is érte János a maga óhajtott kívánságát, mert 1345. eszt. Lengyelországnak Szilízia felől való részét felprédálta, és Krakó alá szállott. Lajos magyar király, a maga kedves bátyjának Kasimir vagy Kázmér lengyel királynak segítségére, aki az ő édes anyjának Erzsébetnek testvérje volt, elküldötte Poháros Péterrel együtt, ezt a Széchy Miklóst. És ezek úttértek el Krakó alól János cseh királyt. Odajárt Széchy Miklós Lajossal 1350. eszt. az olaszországi hadba is, és ott tett szolgálataiért erősítette őt meg a király Balogvára birásában. 1353. eszt. országbirája volt.

Egy Jakab nevű traguri esperest 1357. eszt. sz. Miklós napja

éjszakáján, igen nagy lármát és zenebonát gerjesztett némely nyughatatlan eszű lakosokkal, és azokkal sok nemesnek házait felverte Tragur (Trau) városában. Reárontott a fárai püspök házára is, annak minden jószágában zsákmányt vetett, magát a püspököt is Cigis Istvánt megverette, félholtan hagyatta, s nevezetesen fejét úgy összetörtette, hogy a borbélyoknak, a gyógyítás közben, az ő koponyájából egynehány apró csontokat kellett kivenni. Ezen hallatlan dolognak megvizsgálására és megítélésére Lajos király, Zuus Jánost, a tót és dalmátországi bánt, és ezt a Széchy Miklóst rendelte s küldötte ki 1358. eszt. Ezek azt a gonosztévőt, akivel Jakab esperes a püspököt megverette vala, megfogatták, vallatták, és a traguri piacon kezét elvágatták. Magát Jakabot is tömlőcbe vetették, de az onnan kiszökött.

Országbírája volt Miklós 1370. eszt., amikor, bizonytalan mi okon, Rómába járt követségbe Orbán pápához, némely pap urakkal, Megnyerte ott a pápától, hogy neki és társainak, azt a keszkenőt megmutassák, melyen a Krisztus valóságos képe látszik, a sz. Péter templomában. Ott volt Miklós Kis Károly mellett 1379. eszt. Olaszországban, mikor ő a velenczéseket a békességgel, a többek közt ilyen feltételek alatt kínálta: hogy Velence városában, a sz. Márk piacznán, minden ünnepen szurják fel a magyar király zászlóját; a hadra tett költségért fizessenek a velenczések ötezer aranyat, mikor dógét választanak, azt a magyar király erősítse meg hivatalában; esztendőnként pedig ötvenezer arany adót fizessenek. Még 1386. eszt. élt Miklós, és akkor palatinus volt. Négy fia maradt, u. m. János, Ferencz, Miklós és Péter. Ezek közül Jánosról s Ferenczről semmit sem, Péterről pedig csak annyit tudhatni, hogy az ő felesége, bizonytalan kicsoda Sára, Abauj vármegyében, Ujvár és Közép-Németi nevű faluit 1393. eszt. Zsigmond királynak adta, a Vas vármegyei Körmondért. Miklósról mindjárt lesz szó.

Széchy Miklós. (Felső-Lindvai). A közelebb irt palatinus Miklós fia. Ennek s testvéreinek adta volt Zsigmond király 1391. eszt. Vas vármegyében a sz. gróti apátúrságon való jus patronatust, melyben őket, azután tiz esztendővel, Bonifác pápa is megerősítette. Egy ideig ez a Miklós vigyázott, s viselt gondot a veszprémi püspökség jövedelmeire, abban az időben egynehány esztendeig nem lévén püspök Veszprémben. Tárnokmester volt Miklós 1409. eszt. A palatinus Gara Miklós leányától Ilonától négy fiút hagyott: Dienest, Tamást, Jánost és Miklóst.

Széchy Dienes. (Felső Lindvai). A most említett tárnokmes-

ter Miklós fia, először nyitrai, azután egri püspök, és egyszersmind kardinál, utoljára pedig esztergomi érsek 1440. esztendőből fogva. Ifjúkorában Bécsben folytatta itthon kezdett tanulását. Egri püspök volt még 1439. eszt., mikor Albert király őt Lublyóba küldötte, hogy ott a lengyel követekkel békességet csináljon. Lásd Rozgony Simon. Erzsébet, az Albert király özvegye emelte őt érsekségre, melyet annak azzal köszönt meg, hogy annak kisdédét Lászlót, magyar királynak felkoronázta Ulászló ellenére. Lásd Erzsébet. Mindazáltal azután elment Budára Ulászlóhoz is a diétára, menedékle-vél mellett; de a magyarok a levélre, és tett ígéretekre semmit nem hajtván, őt Gara Lászlóval együtt fogságra tették, és mindaddig szabadon nem bocsátották, míg magát arra nem ígérte, hogy Ulászlót meg fogja koronázni, melyet ő azután meg is cselekedett Fehérváron, és így kevés hetek alatt két királyt koronázott az országnak. Mindazáltal azutánis mindenkor nagyobb hűséggel volt ő a Kis Lászlóhoz, mint Ulászlóhoz.

A várnai veszedelem után, sokat munkálódott benne, hogy ezt a Kis Lászlót válasszák a magyarok királynak, mely minékutána meglett, egyiket őt küldötték a magyarok Fridrik császárhoz, hogy attól a Kis Lászlót kérje ki 1445. eszt. Azután két esztendővel, ismét a császárhoz járt ő Bécsbe követségbe Gara Lászlóval és másokkal, Hunyadi János gubernátor parancsolatjából, hogy ott békességet kössön, de azt akkor végre nem hajthatta, hanem azután egynehány hetekkel csakugyan megkészült az Rakelsburgban (Radkersburg), a következő két esztendőre. Egy papi gyűlést, vagy zsinatot tartott Dienes 1450. eszt. Esztergomban, melyben micsoda rendelkezéseket tett, nem tudhatni, ez egyen kívül, hogy az esztergomi templomnak megújítására, magának elegendő költsége nem lévén, a püspököktől és egyéb gazdagabb papoktól arra pénzbeli segítséget kért, melyet az akkori pápa megtudván, maga is segélletre elő ennyiben az ő szándékát, hogy keményen parancsolt az ő alatta lévő papságnak, a neki adandó segedelem iránt. Nem csak a papok, hanem a világi urak is segítették őt ezen dologban, nevezetesen Hunyadi János a gubernátor. Négy esztendő alatt ment ez a templom tökéletességre. Mondják, hogy annak egy márvány kapuja, még ma is mutatja annak régi fényességét. A többi magyar fő rendekkel együtt ő is összeszövetkezett volt Bécsben 1452. eszt. a bécsiekkal Fridrik császár ellen, aki sem szép szóra, sem fenyegetőzésekre nem akarta kiadni a Kis Lászlót. Mindazáltal mivel még akkor egészen el nem tölt volt a minap két esztendőre kö-

tött békesség, a magyarok Fridrik ellen haddal nem mentek, hanem az ausztriaiak Németujhelyen mindaddig ostromolták Fridriket, hogy még ezen esztendőben Lászlót kiadta, amikor aztán ismét elment Dienes Bécsbe a kis király udvarlására; a következő 1453. eszt. pedig Simon Juda napján ugyan ő koronázta fel ezt a Lászlót Prágában cseh királyságra. Lásd Vitéz János.

Ennek a Lászlónak halála után, Mátyás királynak főkancelárja volt. Őt is újra feleskette Mátyás 1459. eszt. a maga hűségére, azt megtudván, hogy némely magyarok Fridrik császárt akarják ő helyébe királynak behozni. Ott volt Mátyással 1461. eszt. Trencsénben, és azon ígéreteknek és feltételeknek, ő is aláírta nevét, melyek alatt Mátyás a cseh király leányát magának feleségül vette. Azt bizta volt ő reá és a palatinusra Országh Mihályra Mátyás 1465. eszt., hogy az országban régtől fogva pusztító cseheknek, egy Komorovszky nevű vezérével alkura és békességre lépjen. Amely levelet ezen dologban vissza Mátyáshoz irt Dienes, még ma is megvagyon. Ebben azt írja, hogy Komorovszkynak olyan méltó panaszai vagynak, melyekre semmit nem lehet felelni, p. o. Mátyásnak tulajdon leveleiből megmutatta, hogy neki Mátyás adós, mely adósságot ámbár sokszor kért Komorovszky, mégis a király meg sem adta s a t. Mindazáltal sok beszéd után, arra vette Dienes Komorovszkyt, hogy ne kíváncson többet kétezer és huszonnyolcz forintnál. Minthogy pedig annak kifizetésére Komorovszky semmi ígéretnak és halogatásnak nem állott, kénytelen volt az érsek a maga Thurócz, Árva, Liptó és Zólyom vármegyei dézmáját neki általengedni. Negyedszer is volt Dienesnek szerencséje a király koronázáshoz. Ugyanis ő tette 1464. eszt. a magyar koronát Mátyás király fejébe, mely ceremóniának azért kellett mindeddig haladni, mert a korona Fridrik császár kezei közt hevert zálogban.

Ámbár pedig semmi nyoma niucsen annak, hogy ez a Dienes Mátyás királyhoz hűségtelen lett volna, mindazáltal bizonyos, hogy nem volt ő benne Mátyásnak teljes megelégedése. Még ma is megvan a pápához irt egy levele Mátyásnak, melyben megvallja ugyan, hogy Dienes papnak jó, de utána veti, hogy a politikai dologban nem eléggé jártas. Még el sem mult a Mátyás koronázásának esztendeje, mikor egy indulattal teljes levelet küldött Dienesre, melyben azt az országos panaszt veti neki szemére, hogy messze földről, sokszor csak egy, vagy másfél aranyban forgó dologért is, maga eleibe idézi az embereket, ámbár már arról őt mind a király, mind az országgyűlése megintette. Nevezetesen magát ezt a levelet is, olyan embertől küldötte ő hozzá Mátyás király, akit Dienes túl a Száva

vizéről idézett magához, még pedig koránt sem lelki, vagy eklésiai dologban. Nem soká volt ezután életben Dienes, mert meghalt 1465. eszt. 1. febr. Azt mondják, hogy három pápa választásában jelent meg és vett részt Rómában, kik közül második Pius, vagy amint azelőtt hitták Aeneas Sylvius volt az utolsó, aki ő vele az előtt való időben, az ötödik László király dolgában levelezett. Nyolczezer aranyat hagyott volt egy templomnak építésére, de azt Mátyás király hadköltségre fordította.

Széchy Tamás. (Felső-Lindvai). Ez is Miklós fia és Dienes testvére, Komárom vármegye főispánja, és Komárom várának kapitánya, király kincstartója, különös szép ábrázatu és testállásu ember. Jelen volt 1440. eszt. Fehérváron a kisdud ötödik László koronázásán, akinek pártját fegyverrel is hatalmasan őtalmazta Ulászló ellen. Esztergomból sokszor kicsapott a keze alatt lévő katonasággal, és azokat akik Ulászlóhoz hajlottak, fosztotta, perzselte, sőt egész Buda alá merészlett jönni, és ott a Bányavárost felégette. Ott volt az érsekkel Rakelsburgban (Radkersburg) a két esztendeig tartandó békesség csinálásában 1447. eszt. A Rigó mezején esett mag nélkül el 1448. esztendőben.

Széchy János. (Felső-Lindvai). Ez is Miklós fia. Dienes és Tamás testvére. Ez is ellensége volt eleinte Ulászlónak. Először Komárom, azután pedig 1459. eszt. Zala vármegyében főispány volt, mikor Mátyás király hűségétől elállván, Gara Lászlóval s másokkal Fridrik császárt iparkodott magyar királynak tenni, aki ellen azelőtt hét esztendővel Dienes érsekkel együtt szövetekezett volt a bécsiakkal.

Széchy Miklós. (Felső-Lindvai). Ez is. Miklósnak Gara Ilonától való fia, lovászmester 1469. eszt. lett Mátyás király alatt, akinek Kanisay Lászlóval arról tett panaszt 1476. eszt., hogy a Fridrik császár emberei, az ő öt faluját, Szakolczát és egyebeket felpredáltak, sok nemest fogva elvittek, Kőszeget is elfoglalták s a t. Ugyanakkor másfelől az a hír jött Mátyás fülébe, hogy olyan háromszáz nagytekintetű emberét fogták el sok ezer aranynyal a Fridrik jobbágysai, akiket Mátyás pénzt szedni küldött vala szélyel az országba. Mindezeket egész emberséggel megirta Mátyás Fridriknek, és egyszersmind azt is jelentette neki, hogyha az efféléket nem orvosolja, kénytelen lesz a dolgot másképen igazítani; aminthogy azután való esztendőben be is ütött Ausztriába, és ott a kölcsönt visszaadta

Mátyás halála után, Maximilián császárhoz állott volt Miklós, Kanisayval együtt, és azt igyekezett Ulászló ellen behozni. Ott volt Maximiliánnal, mikor az Székes-Fehérvárt megvette és oda azt be is

kísérte 1490. eszt. Mindazáltal azon békességnek erejével, melyet azután való esztendőben kötött Maximilián Ulászlóval, ettől gráciát nyert, és azután mindenkor hűséges volt hozzá. Ott volt Pécsen 1495. eszt., mikor Ujlaky Lőrincz odament Németujvárról, és ő kísérte azt be Ulászlóhoz. Minthogy testvérei mag nélkül halván el, azoknak minden jószágai ő reá szállottak 1498. eszt., a budai diéta őt is azon urak közé számlálta, akik egy zászló alja katonaságot tartoztak tartani. Alsó-Lindvai Bánffy Borbálától két fiut nemzett, Jánost, aki hamar elhalt, és Tamást, aki következik.

Széchy Tamás. (Felső-Lindvai). A közelebb irt Miklósnak Bánffy Borbálától való fia. Ott volt 1505. eszt. a rákosmezei diétán. Sok panasz volt reá, hogy visszaélt a sz. gróti apátúrságon való jus patronatussal. Vas vármegyei főispán volt, mikor 1526. eszt. Mohácsnál elesett. Ormosdi Székely Magdolna egy fiat és egy leányt szült öneki, u. m. Istvánt, akiről mindjárt lesz szó, és Margitot, aki először gróf Salm Miklóshoz, másodszor Árkói Pyrhushoz ment férjhez.

Széchy István. Tamásnak Székely Magdolnától való fia. Atyja nyomdokit követte, a sz. gróti apátúrságon való erőszakoskodásban, ezen az okon 1528. eszt. nemcsak az azon való jus patronatustól fosztatott meg, hanem minthogy már atyjával együtt mindössze husz esztendőtlől fogva, sok jövedelmét huzzák az apátúrságnak, negyvenezer forintra is büntetett. Ő benne szakadt magva a felső-lindvai Széchy familiának 1535. eszt. Az ő hugának Margitnak, két férjétől maradt gyermekei, soká, de haszontalan pereltek az ő jószágaiért, ugyanis azok a rimaszéchi Széchy ágnak ítéltettek, melyről következik már a szó.

Széchy Dienes. (Rimaszéchi). Az oda felebb említett Balogh Jánosnak, Miklós nevű fiától való egyik unokája, Péter testvére, szörényi bán és főtálnok első Károly király alatt, kinek nagy kárt tett azzal, hogy azt a Bazarád ellen való hadakozásra reáverte 1330. eszt. Akkor tette volt őt Károly szörényi bánná, mig Mars kedvezett. Balás nevű fia után két unokja lett, u. m. Dienes és Péter, akit másképen Bánszéchynek neveztek. Ennek a Péternek két fia maradt, t. i. János, aki pap urrá lett, és Zsigmond, aki ugy látszik magtalanul halt el. Egy 1414. eszt. költ levél, arról emlegeti Jánost és Zsigmondot, hogy ők akkor a remete sz. Pál szerzetesei klastromának, melyet az ő eleik Hangan völgyén építtettek, sok földet és jószágot ajándékoztak, Hangan és sz. Simon nevű faluk közt.

Széchy Dienes. (Rimaszéchi). A közelebb említett Dienesnek, Balás nevű fiától való egyik unokája, Péter testvére. Prokop és Fe-

rencz nevű fiakat hagyott. Ennek a Ferencznek és atyjafiainak Zsigmond király 1415. eszt. Pest és Nógrád vármegyékben sok falut adott; ő ellenben Gömör vármegyében sok jószágát zálogba vetette. Ott Andrásnak 1429. eszt. Három fia maradt Ferencznek 1. Miklós, aki Katalin nevű leányát Buzlay Miklóshoz adta férjhez, 2. Péter, 3. László.

Széchy Péter és László. (Rimaszéchi). A most említett Dienesnek, Ferencz fiától való unokái. Ezek birták Balogvárást Gömör vármegyében, melyet ők az akkor az országban garázdálkodó cseheknek általadtak, melyből aztán azok ott körülbelől sok pusztítást tettek. Visszavette ugyan Mátyás király Balog várát a csehektől, de azt többé a Széchyeknek vissza nem adta, sőt amit Rimaszéchen birtak, tőlök azt is elvette, s több más jószágaikkal együtt Rozgony Sebestyénnek ajándékozta 1460. eszt. 19. nov. Kassán költ levele által. Péter leányát Justinát 1507. eszt. hagyta özvegyen Jánosy László. Ami Lászlót illeti, ő Enyiczke nevű falut nyert Abauj vármegyében, annak vidékivel együtt második Ulászló királytól, melynek birásába 1500. eszt. vitetett és állíttatott be. Serkei Lorántffy Anna, nyolcz gyermek atyjává tette Lászlót, kik közül 1. János, kinek felesége Forgách Frusina volt, akinek Lajos király adta 1524. eszt. mindazokat a jószágokat, melyeket azelőtt kápolnai Orros András és Csenteházy Péter birtak Gömör és Borsod vármegyékben 2. Ferencz, kinek felesége Derencsenyi Katalin 1525. eszt. már gyászolt. Ennek és az ő bátyjának Jánosnak leányi lehetnek azok a Katalinok, kik közül egyik nagykirályi Károly Péterhez, a másik pedig Bornemisza Boldizsárhoz ment férjhez. 3. Bálint. 4. Mihály. 5. Demeter, kinek Serényi Petronellától való leánya volt az az Anna, aki 1572. eszt. Basó Farkas felesége, 1578. eszt. pedig Rédey Ferencz özvegye volt. 6. László, aki Tibay Orsolyával élt házasságban, és aki a derencsenyi és kápolnai kastélyokat nyerte első Ferdinánd királytól 1545. eszt. 7. Péter, talán ennek fia volt az a Széchy András, aki bedeghi Nyáry Margittal élt 1580. eszt. 8. Péter, kit másképen Doboczaynak is hittak. Mindent megpróbált ez a Péter Demeterrel, a maga testvérjével, hogy a felebb irt, és mag nélkül elhalt felső-lindvai Széchy István jószágait magáévá tehetné, de arra csak az ő maradékai mehettek. Az ő felesége albisi Zólyomi Anna, özvegy volt már 1550. eszt., kitől egy leányt Annát, a Liptay Gergely hites társát, és két fiút nemzett, u. m. Györgyöt, aki Rédey Magdolnától született leányát, Csetneky Ferenczhez adta férjhez, és Tamást.

Szecsödy Máté. Zriny Miklóssal együtt őtalmazta Szigetet 1566. eszt. Mindaddig vitézül forgolódott, míg az ellenség golyóbisa mind

a két térdét összetörte. Mikor aztán a külső várat elfoglalta az ellenség, az ágyban fekvő Máténak fejét vette, a feleségét pedig kilencz gyermekével örökös fogságra vitte.

Szegedy Antal. Második Lajos udvari papja, a sz. Ferencz szerzetéből való. Elment ezzel a maga koronás hallgatójával a mohácsi szerencsétlen hadra 1526. eszt., és mikor ott a belgrádi basa a magyar táhor tanyáját felverte és prédálta, ott soká védelmezte magát, utoljára történetből egy lóra akadván, arra felkapott és életben megszabadult. Sok esztendeig viselte arczán a törököktől kapott igen nagy sebnek helyét.

Székely Péter. Moson vármegyében óvári kereskedő volt Zsigmond idejében. Eljárt Ausztriába is hivatala üzésére, és ott némely lakosok neki egykor tetemes károkat tettek. Hogy ő erről Zsigmondnál panaszt tett, Zsigmond neki szabadságot adott arra, hogy valamenyi bécsi, vagy akármely Ausztriából Magyarországra jövő kereskedőket talál, azokat portékájokkal együtt arestálja. Már egynehányat el is fogott volt azok közül Székely Péter, és az ő többi káros társai. De 1388. eszt. Budán költ parancsolatjával megtiltotta őket Zsigmond, hogy többeket ne bántsanak, mert ő Albert ausztriai herczeggel rendelést tett aziránt, hogy mind a két fejedelem részéről, Ausztria határiban főemberek tartsanak egy gyűlést, melyben el fogják igazítani, mind a két fél jobbjáinak bajait és panaszait.

Székely János. A nagy Hunyadi Jánosnak vérszerént való atyja-fia, (Thuróczi ait consangvineus), akivel elment a törökök ellen a rigómezei ütközetre, és ott el is esett 1448. eszt. Ugy tartják, hogy ő dalmát, horvát és tótországi bán és egyszersmind auránai perjel lett volna 1445. eszt. Ugy lászik, hogy annak a hadvezérnek is, akit Hunyadi János 1449. eszt. küldött volt Giskra ellen, és akinek Dlugoss lengyelíró Czakló vagy Czakiel nevet ad, valóságos neve Székely volt. Erről Dlugoss azt írja, hogy Hunyadi János nénjének fia volt, és hogy abban a hadban Kassához közel, Somogy nevű falunál elesett.

Székely Jakab. A közelebb említett János bán fia. Mátyás és Ulászló királyok alatt vitézkedett. Ő vette el Fridrik császártól 1480. eszt. Pettau és Rakelsburg (Radkersburg) várait, melylyel azt érdemlette, hogy Mátyás őt egész Stajerország-igazgatójává tette. Szapolyay Istvánnal és Kanisay Lászlóval együtt ostromlotta Németujhelyt, mely minekutána feladta magát, nagy pompával kísérté be abba a királyt 1487. eszt. Mátyás király halála után, annak fiának, az ifju Hunyadi Jánosnak részére állott, és azt igyekezett a magyar királyi szék-

be ültetni. Vele volt evvel az ifju Hunyadiival, a csonthegyí verekedésben, és hogy a győzelmet annyival könnyebben és hamarabb a Hunyadi részére vonhatná, azt tette fel magában, hogy az ellenséges seregnek vezérjét, Báthori István vajdát megöli. Neki sarkantyuzza tehát paripáját, és nagy sebesen Báthori felé nyargal, de midőn látná, hogy az öreg vitéz bátrabban várja őt mint ő gondolta volna, hirtelen visszafordítja lova száját, és talán ez adott arra alkalmatosságot, hogy a szerencsétlen ütközet után, Pécsen, Hunyadiival összeveszett, talán annak szemre való hányásait nem szenvedhetvén, azért is Hunyadit odahagyta és Stíriába visszament. Ez időtől fogva Maximilián császár részére állott, és azt igyekezte királynak behozni az országba. Sokat kísértette Hunyadit is, hogy hajoljon ahoz, de mire azt nem vehette, reávette arra a veszprémi püspököt. Ott volt Székes-Fehérvárnál, mikor azt a Maximilián katonái megvették, és abba bekísérte a császárt. Mindezek 1490. eszt. történtek.

Azonban Hunyadi a tótországi bánságot felvállalván, azon váraknak visszavételéhez fogott a következett esztendőben, melyeket Maximilián elfoglalt vala. Nevezetesen Zágráb alatt ostromlott egy erősséget, melyet hatszáz német igen emberül őtalmazott ő ellene. Eljött Székely a németek segítségére, de Hunyadi őt igen nagyon megverte s visszaűzte. Abban a békességben, melyre ebben az esztendőben léptek Maximilián és Ulászló, bele volt kötve, hogy amely várakat még Mátyás király bízott volt Stíriában Székelyre, azokat ő tartozzék mind visszadni a császárnak, ezenkívül, hogy Székelynek Ulászló gráciát adjon a császárhoz való pártolásért. Mindazáltal úgy látszik, hogy ő ennek a gráciának hasznát venni nem akarta, és örökösen Stíriában maradt, mivel ott Ormosd és Borlin várait Maximiliántól nyerte hozzá való pártolása jutalmául. Legalább azon törökök ellen, akikkel Derencsény Imre bán 1493. eszt Dalmáciában oly szerencsétlenül ütközött meg, amint Bonfin írja, Székely Jakab volt a németek részéről kirendelve. Lásd Bánffy János.

Székely Lukács. (Kevendi, Ormosdi L. B). Jakab fia, és ez is Stajerország kormányozója. Zriny Miklóssal együtt ostromlotta Csáktörnyát Keglevics Péterre 1543. eszt. Ő reá bizta volt Ferdinánd Péceset, hogy abban szüntelen ezer lovast, és ugyanannyi gyalogot tartson, kiknek zsoldjokat a stajerországi rendek fizessék. Nem volt ott Pécsen, mikor azt az említett esztendőben a törökök megvették. Mikor Ferdinánd Németországba az ugynevezett smalkadi hadra járt 1547. eszt., Drezdából küldött Lukácsra, egy 3. mart. költ parancsotlatot aziránt, hogy Szomszédvárához és alsó-stubiczai kastélyához tar-

tozó jószágaiból, a zágrábi káptalannak a dézmát fizesse ki. Zriny Miklós bánnal együtt verte meg a törököket 1549. eszt.

Székely Ferencz. Lukács testvére. Lásd Semsey Ferencz.

Székely Klára. Lukács és Ferencz testvérjök, a híres Perényi Péter házastársa. Azt írják felőle, hogy Valpó várát a törökök ellen három hónapig igen férfiúi bátorsággal őtalmazta.

Székely Magdolna. Klára stb. testvére. Ennek első férje felsőlindvai Széchy Tamás volt, kitől maradt István nevű fia, kiben ez az ág kialudt; és Margit a gróf Salm Miklós felesége. Másodszor Thurzó Elek királyi helytartóhoz ment férjhez, kitől Anna és Erzsébet leányai maradtak. Harmadik férje Morvaországnak főkapitánya Bernstein János lett.

Székely Jakab. Lukács fia. Balassa Jánossal ő is elment volt Genuába 1552. eszt.

Székely Mihály. Egy erdélyi rebellis Mátyás király idejében. Lásd Vizaknay Miklós.

Székely vagy Dózsa György. Ez az ember, vagy inkább nem ember, volt annak a paraszt hadnak fő vezére, mely az egész magyar nemzetnek oly veszedelmes volt 1514. eszt., Erdélyből a Székely földről, egy Dalvok nevű mező városból származottnak írja őt Istvánffy, és épen azért ragadt reá a Székely név, holott igazi vezetéke Dózsa lett volna. Mind egyéb vitézi tetteivel, mind kivált a közelebbi mult esztendei jeles mustrájával kapott hirre és becsületre, mely mustra ebből állott, hogy midőn ő a belgrádi vár őrző serege közt katonáskodnék, és ez a vár őrző magyar sereg egyszer a többek közt, a szendrői törökökkel csatáznék, egy Ali nevű derék török, a lovasok vezérje, a magyarok közül egyet akarkit, egy száll kardra hívott. György állott ki vele a viadalra, még pedig olyan szerencsével, hogy Alinak pánczélos jobb karját egy csapással leszelte, azután pedig magát is megölte. Hogy ezért valami jutalmat kaphasson, feljött Budára Ulászló királyhoz, aki azonkívül hogy őt megnemesítette, szentelt vitézzé tette, arany lánczot, aranynyal szőtt veres ruhát, sarkantyút és kardot; nemési czimerül egy elvágott és véres kart adván neki; őt egy Temesvár és Belgrád közt fekvő, negyven telekből álló faluval is megajándékozta.

Azonban haza érkezik Rómából Budára Bakacs Tamás érsek, azzal az engedelemmel, hogy az országban a törökök ellen keresztes hadat hirdessen, melyet minekutána kihirdetett, s másuva is, de kivált Pest alá, sok dologkerülő parasztság gyűlt össze, ennek a rendetlen csordának fővezérévé Bakacs ezt a Györgyöt tette. Budán sz.

Zsigmond templomában, a sz. mise tartása után, maga az érsek adta neki által, a Rómában ezen végre készült fehér zászlót, melyre veres kereszt volt varrva. Egy más kisebb keresztet pedig az oltár előtt térdepelve varratott az ő ruhájára az érsek a maga szabójával, és őt megáldván, a Pest alatt összegyűlt sokasághoz elbocsátja. Hogy azokhoz érkezett György, mindjárt arra inti őket, hogy ők is ruhájokra varrják fel a veres keresztet, és neki engedelmeskedjenek. Hogy az ő minapi vitézségének hírért meghallották a parasztok, egy hónap alatt negyvenezernél többen gyűltek ő hozzá, kiket György katonai rendbe szedett, és azokat a fegyverforgatásban gyakorlotta. Eszerént az urak s nemesek nagy részént szolgálk s munkások nélkül maradván, a takarás ideje pedig közelgetvén, némelyek közölők, a magok szolgálkákat s jobágyaikat, erővel is haza vitték, ha azokat megkaphatták; és voltak olyanok, akik azokkal keményen bántak. Naponként menvén a György füleibe a méltó és méltatlan panaszok, a török ellen kötött fegyvert, a nemesség ellen fordította, és annak üldözésére, a keze alatt levő parasztságokat reászabadította.

El is kezdette az mindjárt Pest és Buda külső városában a nemesek házeit dúlni, gyujtogatni, és akiket előtalált, azokat gyilkolni. Hogy ezt a király meghallotta, mindjárt parancsolatot küldött mindenfelé, hogy senki többé a keresztések közé ne álljon, Györgyöt pedig keményen fenyegette, ha eszére nem jön. Ezt megértvén György, Pestet odahagyta, és seregét két részre osztván, Szegedre igyekezett. Mikor Czeglédnél járna, onnan mindenfelé, de kivált Pest és külső Szolnok vármegyékbe leveleket küldözött szélyel, melyekben a lakosokat, üdvösségök, minden jószágok s fejük vesztesége alatt magához hívja a nemesség és uraság ellen. Ezekben a levelekben, magát a kuruczok főkapitányának, derék katonának, és csak a magyar király, nem pedig az urak jobbágyának nevezi. Azután elébb mozdult, útjában mindenütt őlt vágott, némely várakból ágyukat s puskaport szedett fel, és Szigethez szállott, de azt nem merte bántani, hanem Csanádra ment, azt megvette, prédára bocsátotta, és egyebek közt a püspököt is Csáky Miklóst, hallatlan kegyetlenséggel megölette. A nemesek közül Dóczy Györgyöt, Ravaszdy Pétert, de kivált Telegdy Istvánt végeztette ki a legpogányabb kinzások között.

Csanádról Temesvár alá ment, és azt keményen ágyuztatta. Hogy pedig azt annál könnyebben megvehesse, a Temes vizét más árokra akarta az alól venni, melynek árkát midőn serényen ásátná, Báthori István, aki Temesvárt őtalmazta, egykor a várból a maga katonáit kiküldötte, és az árokásokat részszerént levágatta, részszerént

előzette, minekelőtte György azoknak segítséget küldhetett volna. Mindazáltal más oldalról keményen lövette György a várat. Azonban igen véletlen ott lepi őt Szapolyay János az erdélyi vajda, aki Báthorinak jött segítségére, a juliusi legforróbb melegekben. Mikor legelőször meghallotta György a Szapolyay dobjainak és trombitáinak harsogását, már akkor jól tele ette itta volt magát; mindazáltal serényen hozzá látott népe rendbeszedéséhez, és annál vakmerőbben csapott össze Szapolyayval. Egy darabig tartott kemény viaskodás után, megfutamodott a György tábora, melyet midőn minden haszon nélkül tartóztatna s biztatna, őt magát is letaszította lováról Petrovich Péter, és elevenen elfogta. Amely cigányokat magával hozott volt Szapolyay, azokra bízta a György kivégezését, abban az időben a cigányok mestersége lévén különben is a hőhérság. Ezek így végezték ki Györgyöt. A többi foglyok közül kiválogattak negyvenet, akik Györgyhöz közelebb szoktak volt járni, és azokat tizenöt napig éhez-tették, mely idő alatt azokból csak kilenczen maradtak életben. Eljővén a rendelt nap, amely vas székert, és vas koronát készítettek vala a cigányok, azt akkor megtűzesítették, és Györgyöt mezitelen azon székbe ültették, és a koronát fejébe tették; az életben maradt kilencz foglyot pedig előhozták, és azoknak azt parancsolták, hogy György testét harapdálják, és azt nyeljék le, aki pedig azt nem akarná cselekedni, kezökben kardot tartván, halállal fenyegették. Hárm-an közülök nem nyúltak Györgyhöz, azért ott helyben mindjárt meg is ölték azokat a cigányok, hatan pedig, akik ettek az ő fől-sült husából, szabadon bocsátattak. Majd minden indulat és kiáltás nélkül szenvedte György mindezeket, és az ő husát evőkre utálattal tekintgetvén, azokat olyan kutya kölyköknek szölongatta, melyeket ő nevelt fel. Mindaddig csipdesték és tépték azután a cigányok őt tűzes fogókkal, míg egyszer a nagy kinok közt meghalt. Felnégyelt testét Budán, Pestén, Fehérváron és Váradon függesztették akasztófára. Nem egyeznek még az irék benne, hány ezer ember kárt vallott a nemzet ezen kurucz világ vagy háboru. által. Akik legkerekesebbre, negyvenezerre teszik azt. Tubero azt írja, hogy ezt a Györgyöt az ő kuruczai királynak is kiáltották s köszöntötték, mely ha igaz, kétségkívül arra czölözött hát a tűzes szék és korona. Az egész zenebona, mintegy négy hónapig tartott. Taurinus István így festette akkor le ezt a Dózsa Györgyöt:

Promptus ad omne nefas, cunctorum lerna malorum,
Thesaurus scelerum, gestusque, artemque nocendi

Edoctus, violare fidem, sensusque minaces,
 Cognatam et ficto fraudem praetexere visu,
 Ira ingens, furor atque ingens, ingentibus ausis
 Illi animus, fastuque tumens, ambibat honores
 Supremos, quem continuo imperiosa cupido
 Omne agit in crimen. Non hunc reverentia divum
 Non amor aut pietas carorum certa parentum
 Ulla movet, mediocre nihil sperabat, et omni
 Plenus nequitia, lucrique cupidine flagrans.
 Aurea non uni Pactoli stagna rubentis,
 Non Tertesiadis tempestas fulva lapillis
 Orta Tago, nec opes Croesi, nec scrinia Crassi
 Sufficerent, quia auriferae decoctor arenae
 Semper egeus, inops, furtis et vivere raptó,
 Acrior Eurynno, nece, pejor, tristior orco,
 Qui vitio alterius nigrum praefigere Thita
 Novit, et integros odiis turbare sodales.
 Quodsi tale usquam monstrum transacta tulissent
 Secula, Pirithoum Theseus pertaesus, Orestem
 Odisset Pylades; ovo prognatus eodem
 Dimidiumque sui sprevisset Castora Pollux.

Székely Gergely vagy amint akkor hítták Gecző. A közelebb leírt György testvére, akivel mindenütt jelen volt ugyan annak kegyetlenkedéseiben, de azokat soha helybe nem hagyta, hanem szüntelen kárhóztatta. Ez a Gecző vezérlette volt Temesvár alatt a paraszthadnak egyik szárnyát Szapolyay János ellen. Minekutána ő is kézre került, és Györggyel együtt Szapolyay eleibe vitték, György ugyan magát bűnösnek, és akármely büntetésre méltónak vallotta, de Geczőért maga esdeklett, és azt a bizonyosságot tette róla, hogy az csak kénytelenségből hadakozott ő mellette, melynek hogy végére járt másoktól Szapolyay, ő rajta semmi kínoztatást nem vitetett véghez, hanem fejét vétette. Lásd Lőrincz. A kuruczoknak többi vezérei ezek voltak: Bagosy Ferencz, aszalói Kecskés Tamás, és megyezői Mészáros Lőrincz.

Székely Antal Erdélyből a székely földről származott. Együtt őtalmazta Léva várát Dacsó Tamással 1549. eszt. Minekutána a vár kézre került, nehezen tudták őt a gróf Salm Miklós magyarjai a német és spanyol katonák dühössége elől eldugni Mór Jánossal. Elment volt 1550. eszt. Varkóczy Tamással Csanádhoz, a rácok megverésére,

és ott a térdén olyan sebet kapott, mely miatt azután teljes életében sántított. Egyiket őt rendelte Izabella, Bornemisza Pál püspök Váradig való elkísérésére 1556. eszt., amikor mind őt, mind az ő többi ötszáz kísérő társát a püspök Izabellától Ferdinándhoz édesítette, akik azután Telekesy Imre vezérsege alatt, sok jó szolgálatot tettek Ferdinánd királynak. Nevezetesen Antal együtt hadakozott Telekesyve 1557. eszt., Perényi Ferencz és más pártosok ellen, és minekutána Perényitől a nagy szőlői kastélyt Ugocsa vármegyében elfoglalták, abban Telekesy, Antalt hagyta nyolczszáz katonával őrizeten. Jó erővel jött volt ugyan Balassa Menyhért ő ellene, hogy Szőlőst ő tőle, Izabella számára elvegye, de Antal magát mind addig vitézül őtalmazta, míg aztán Telekesy az ő segítségére jött. Együtt volt Telekesyvel 1558. eszt. Szikszóhoz nem messze, Kaza nevű falunál a törökök megverésében; azután való esztendőben pedig, minekutána ugyan Telekesyvel, Balassa Menyhértet, Kis-Várda alól elszorították volna, Telekesy őt hagyta ott a vár őrizésére.

De kivált moldvai hadakozásával tette ő magát a magyar históriában nevezetessé 1561. eszt., melyet ha az ember világosan akar előadni, szükségesképen igen fent kell a dolgot kezdeni. Abban az időben, igen bevett szokás volt az, a kérkedékeny görögöknél, hogy akarmi alávaló szüléktől származtak, de a magok familiájának eredetét a régi görög császárokra, a Comnenokra, Laskárookra, Cantakuzénokra Paleologokra, stb. vitték fel. Ilyen volt a többek közt egy, aki a maga nevét Basilius, vagy Heraklides Jakabnak adta ki, és despota titulussal élt. Samos, vagy Créta szigetéből származott. Egy ideig ötödik Károly római császár alatt katonáskodott. Onnan Lengyelországfelé Moldvába jött, a Sándor vajda udvarába, ott a maga szivbe és fülbe mászó tanult mestersége által, magát a vajdához igen beszinlette, sőt maga magának soha ellent nem mondó, és egymásból kedvelhetőképén, s láncz szemek módjára szép renddel folyó hazugságai által a vajda feleségével, aki igazán a régi vajdák véréből vette eredetét, atyafiságot vetett. Ezen az okon, szinte vetélkedtek egymással a vajda és vajdáné, az álnok hitetőnek való kedvezésben. Azonban esztendő sem telik belé, mikor a lárvás atyafi foga fehérít mutogatni kezdi, és a bojárokkal, vagy oláh nemesekkel, a vajda eloltásáról, s a vajdaságnak magára való ruházásáról suttog. Vagy megtudta valósággal a jó szívű vendégfogadás vendégének gonoszságát, vagy legalább a lator vendéget afelől gyanakodóvá tette s furdalta a lélek; elég a hozzá, hogy Jakab a vajda udvarát elhagyta, és először ugyan Havasalföldébe, onnan Erdélybe Brassóba vette magát; de itt

is megszagelve azt, hogy Sándor vajda az ő hol létét kinyomozta, és Szapolyay János Zsigmond fejedelem pedig őt annak minden czere-monia s gondoskodás nélkül könnyen kiadja; éjszaka Brassóból kiszö-kött, és együtt másutt való bujkálási s lappangási után, senki sem tudja micsoda szerencse, vagy szerencsétlenség, őt a Szepességre, Laszky Alberthez vetette. Ujra előszedte, vette itt Jakab a maga megigéző praktikáit, melyek által a Laszky szívét nem sokára a maga markába szorította. Azután a pénzt ugyan imádó, és azt mindenfelé ha-lászo, de azzal helyesen bánni és jól élni teljességgel nem tudó Laszkytól tízezer forintot sugott ki, és azt arra beszélte, hogy jöven-dőbeli szolgálatjáért, segítsen neki a moldvai vajdaságot elnyerni. A mondott summán tehát magyar és lengyel katonákat fogadnak; ki-lencz taracsot szereznek, Moldva felé indulnak, de a podoliai pala-tinus egy kis csata után őket Magyarországra visszaigazítja. Az első próba hajótörést szenvedvén, hatalmasabb és győzősebb kormányost keresett Jakab, mint Laszky vala. Ugyanis az ország felsőbb részei kapitányához, Zay Ferenczhez megyen Kassára, annak eleibe rakja, mely sok haszna lenne ahban Ferdinánd királynak, ha ő (Jakab) a moldvai vajdaságot elnyerhetné stb. Zay reáveszi magát, hogy Jakab-bal együtt levelet ír Ferdinándhoz a segítségért. Ferdinánd egy igen titkos tanácsot tart a dolog iránt, melyben Oláh Miklós érsek, Dras-kovich György, Forgách Ferencz püspökök, és Nádasdy Tamás a ná-dor ispány voltak jelen Titokban azért kellett a dolognak folyni, mert Sándor vajda, már ekkor Zriny Miklós által, akihez feleségéről sógorság volt, megkérte volt Ferdinándot, hogy Jakabot ne segítse. Felolvastatván a kevés számból álló gyűlésben a Zay és Jakab levele, többnyire abban az értelemben voltak, hogy Jakab dolgába Ferdinánd magát legkisebbé se ártsa, és annak kérését általán fogva vesse vissza, annyiival inkább, mivel most Szulejmán török császárral fegyvernyug-yás van, aki pedig Sándor vajdának, mint maga adófizetőjének vaj-daságtól való megfosztatását, és Jakabnak Ferdinánd számára leendő adózását, szemei héján által nem fogná nézni. Az egy Forgách Fe-rencz volt, aki így okoskodott: hogy nem a világ volna Jakabot va-lami pénzzel segíteni, ha csak annyiival is, aminél csak játékra is többet költ néha az ember. Még valaha nagy haszon háramolhatnék az egész keresztyén világra Moldva elfoglalásából. De különben is Ferdinándnak, mint magyar királynak, nem kell önkényt kezéből ki-bocsátani Moldvához való régi jusát, és az annak visszanyerésére ki-nálkozó s vezető jó alkalmatosságot. Ugyanis mind a mohácsi vesze-delemig a magyar királyok adtak Moldvának vajdákat, kiket több-

nyire magok udvarában neveltek, és akik aztán nekik adót fizettek, amikor arra szükség volt, katonát adtak stb. Helybehagyta Ferdinánd Forgách beszédét, és Jakabnak nyolczezer forintot (nem hatezer aranyat mint Istvánffy hibásan írja) rendelt s küldött, és szabadságot adott neki, ott ahol tetszik, a katonák fogadására. Mindent elkövettek, Zay, Laszky és Jakab, hogy a katonák szedésének valóságos célját titokban tarthassák. Sőt Laszky arra vetemedett, hogy mind maga, mind mások által azt a hirt repítette szélyel, hogy Jakab meghalt, és hogy azt annál hitelesebbé tehesse, egy üres koporsót, igen nagy halotti pompával temettetett el az eperjesi nagy templomban, mintha abban a Jakab teste lett volna, aki pedig a várnak egy rejtekében kuttogott friss egészségben. Itt lesz már helye Székely Antal nevének.

Minekutána Jakabnak tizenhétszáz embere gyűlt volna, annak eleibe Székely Antal állittatott fővezérül, Zay javallásából, aki előtt Antal minden oldaláról ismeretes volt. Elindult hát Antal, Jakabbal, Laszkyval és kicsiny táborával amár mondott 1561. eszt., Ungváron keresztül, Szeregyne és Munkács közt, és minekutána két lengyel csoportocskát, két különböző helyen, és az eleibe vágdalt fákat utjából elhárította volna, Moldva határában Esztepnicz városához száll. Azon fogadkozott volt Jakab ithon a magyaroknak s németeknek, hogy mi-helyt ő Moldvába lábát beteendi, neki egy toppantására seregenként fognak ő hozzá a moldvaiak gyülekezni. Most pedig mikor senkit se látott ő hozzá jönni, azonban hallotta, hogy Sándor vajda huszonötezer főből álló táborral állott ki ő ellene, legelőszőrís ő esett kétségbe, és ő gondolkodott a visszajövetelről, annyival inkább, mivel egy oláh, aki eddig ő mellette szolgált, Sándor vajdához általszökött, és az ő vele lévő sereg számának kevés voltát annak minden bizonynyal hírül vitte. De Antal, aki jobb helyen hordozta, mint Jakab a maga szívét, nem ijedt meg, hanem kötelességéhez látott, és olyan hadi ravaszságon futtatta a maga elméjét, melynél fogva az ő gyengébb ereje, a tizenháromszorta nagyobbak nyakára hághatna. Talált és vetett is olyan cselt, hogy azzal nem csak a hidat foglalta el, (mely már akkor csak egyedül választotta el a két tábor-t egymástól), hanem azon maga manván legelői által, az ellenségnek ágyúinak is nagyobb részét elfoglalta. Akkor aztán egész táborát a hidon általszállította, és Sándor vajdára, olyan jól talált renddel s bátorsággal rohant, hogy annak emberei közül háromezeret levágott, tőle sok zászlót elvett, minden megmaradt ágyút elfogta, a jancsárokkal elegyes oláh tábor-t egészen szélyelszórta, és így egy legdöntetesebb győzelmet nyert. A sok foglyot mind elbocsátatta, hogy azzal is az oláhok Jakabhoz édesedjenek.

Ez amár mendott 1561. eszt. Márton napja előtt való nap történt. Ekkor aztán Szucsavára, a moldvai vajdák rendes lakóhelyére vitte Antal Jakabot, ahol a püspökök s minden rendű s nevű emberek jöttek ki ő elejökbe, akik győzedelmi pompa formával s örömkialtással kísérték be őket a várba.

Azonban Antal egyik szemével s fülével szüntelen Sándorra figyelmeztet. Meg is hallotta nem sokára, hogy az elszéledt táborának némely maradványit összeszedte, és a Prut vizénél, a havasalföldi vajdát várja maga segítségére. Minekelőtte Mircze, a havasalföldi vajda elérkeznek, szükségesnek ítélte Antal, a Sándor erejét megtörni, és azt végképen nem áráthatóvá tenni. Megszaporitván s erősebbítvén tehát egynéhányezer oláhkal a maga seregét, a Prut vizének másik partján Sándorral általellenben megszáll, az ott lévő kis faluban, a házak közt harminczkét ágyúját elrejt, magyarjait s németjeit a fűzesbe állítja, ahol azokat az ellenség nem láthatta, s mind a pattantyúsoknak, mind a fűzesben lappangó puskásoknak megparancsolja, hogy csak egy lövést se tegyenek, míg arra ő tőle parancsolatot nem vesznek. A Sándor fővezére Moczkok, kétezered magával állott a víz tulsó partján vigyázaton, és a vízhez közelebb menvén, azon által Antallal egy kevéssé beszélgetett. Azalatt más oláhok is bátorkodtak a víz széléhez közelebb menni, de akik csak kópjasokat láttak Antal mellett, puskásokat pedig nem vettek észre Abbeli biztokban, a beszélgetés után is, seregenként tódultak a törökök az Antal szeme közé való bámulásra, és az ő táborának a víz másik partján való nézésére. Mikor már jó sűrűn állának a semmi ravaszságtól nem tartó törökök s oláhok, akkor elsütögteteti Antal az ágyúkat, a dugaszból előhívja a puskásokat, és ontatja velök a készületlen, és csak szájongó ellenségre a golyóbisokat, melyek azok közül sokakat a földre teritenek, sokakat pedig sebeikkel kísérnek, mindeneket pedig félelemmel küldenek vissza a víztől távolabbacska táborozó Sándorhoz. Nem lehetett űzni az ellenséget, mert a hidat Sándor jókor elbontatta. Antal tehát minden felőlről egybehordatta az üres hordókat, azokat kötelekkel, tölgy, cser és nyír ágakkal tekert gúzsokkal összefoglaltatta, reájok felül vesszéből font gyepeket, sövényeket rakat, azokra felül szalmát hintet, a munkát meggátolni akarókat ágyúztatja, puskáztatja, és harmadnapra a hidat egészen elkészíti. Ezt látván Sándor, a vele lévő törökökkel s feleségével, akit minden esetre jó idejében a Dunához előre elküldött vala, Konstantinápolyba vette vala útját, Mircze utjából haza fordult, Antal pedig Jakabot Szucsavára visszavitte, és a vajdaságban megfészkelte; ki is őt, amennyire új vajdától telhetett, drága ruhákkal, kardokkal,

czafrangos paripákkal megajándékozva, arannyal, ezüsttel megrakva bocsátotta el magától. Mig Moldvában mulatott, követei által sokat sürgette ő a székelyeket az ifju Szapolyaytól való elpártolásra; de maga azokhoz nem ment vissza, hanem Magyarországra jött. Lásd Dévay Péter.

Nagy szükség is volt itt az ő visszajövetelére. Ugyanis a budai basa Zay Ferenczet, és Balassa Menyhértet Szatmáron berekesztve tartotta 1562. eszt., kik mind embernek, mind kivált puskapornak nagy szükiben voltak. Ferdinánd parancsolatjára ötezeren gyűltek volt már a vármegyéből nemesek s egyéb katonák Antalhoz Ecsedre, a kikkel ő Szatmárnak a török ostrom alól való felszabadítására készült. Ide küldött ő hozzá Zay egy fő legényt azzal az izenettel, hogy háromszáz derék gyalogot válogasson ki, mindeniknek hátára egy egy zsák puskaport kötöztessen, és küldje Németibe. Azután maga Balassa Menyhért is elindult ő hozzá, ki is minekelőtte Ecsedbe érkezett volna, már az előtt két nappal Szatmár alól egy jó csoport törökséget küldött Ibrahim basa Ecsed felé szaguldozni, mely igen véres csatát tartott Antallal. Ebben a viadalban egy kopjával kikapták az ő fejéből, életének nem kis veszedelemben való forgásával, az ő kócsag tollas osáko süvegét, mely mellé dugta vala a Ferdinándtól mostanában vett parancsolatot is. Azonban Szatmárt a törökök önkényt odahagyták, és így a segítségre szükség nem lett.

A pozsoni diétán, a Tisza két partjáról öt vármegye tett panaszt az Antal erőszakoskodásairól 1563. eszt., de ő azokat részszerént tagadta, részszerént azt mondotta felőlök, hogy azok akkor estek, mikor azon vármegyébéli nemesek az ifju Szapolyayhoz állottak volt. Forgách azt írja felőle, hogy ő ugyanakkortájban Szinyér várát erővel foglalta el maga számára, a Báthori familiától, melyre úgy mehetett, hogy azt akkor, egy még vigyázni nem tudó, és könnyen hívő ifju Báthori bírta. Ettől azt kérte ki Antal, hogy némely féltőbb drágaságait hadd vigye be ő bátorságnak okáért a várba. Azt az ártatlan együgyű ifju megengedte. Antal egynehány ládákat kövekkel megrakat, azokat szekereken szállíttatja be a várba, azonban a ládákat őrző katonákkal a várba berohan, az őrzőket szélyeldüzi, a várát elfoglalja. Ezt a ravaszságot, Bethlen Farkas, nem Székely Antaltól, hanem Balassa Menyhértről beszéli.

Egyébiránt, hogy eféle dolog Antalhoz is hozzá fért, abból tesszik meg, amint Melius Péter után, Barta Boldizsár írja, mert ez az Antal 1564. eszt. a nyiri pajkosokkal Debreczenre ütött, ott először is a kastélyt gyújtotta meg, melynek az akkori égés miatt, Barta idejében már helye sem látszott; annakutána ugyanazon latrokkal a bol-

tokat feltörette, dulatta, a várost égettette, onnan pénzt, ezüstöt, marhát, harmadfél-százezer forint érőt vitt el, és a házak égetésében is sok ezer forint érő károkat tett. Ezenkívül a pozsoni diétán a felsőbb vármegyék arról tettek panaszt ő ellene 1569. eszt., hogy ő egy templomot erőszakkal elfoglalt, azt kastély formára építtette, és abból körülbelől sok kárt teszen. A rendek tehát arra kérték Maximilián királyt, hogy ezt a rendetlenséget, a törvény szokott idején kívül is, akadályoztassa meg, és amit Antal a Mathusnyay Pál özvegyétől erővel elvett, azt is, vagy az al- vagy a főispány, vagy az ország felsőbb részei kapitánya által, vele a méltatlan szenvedő özvegynek adassa vissza. Lásd tallóczy Bánffy Bálint. Mikor Békesy Gáspár 1575. eszt. Erdélybe ment, hogy ott a fejedelemséget Báthori Istvántól elvegye, mint próbált vitéz, ez az Antal volt egyik ő mellé rendelve, ahoza ő ígérkezett is, de az indulás ideje előtt kevéssel, valami változása történvén, midőn a tüzhelynél magát valami olajjal kenetné, maga tulajdon felesége gyilkosokat küldött reá, akik őt hirtelen megölték.

Szél Péter. Kaposvári kapitány volt 1556. eszt., amikor azt ő reá a törökök megszállották. Tovább is ótalmazhatta volna a várat, mint azt cselekedte, de minekelőtte a vár ura Deraffy István segítségül érkezett volna neki, azt feladta, melyért, hogy őt Török Ferencz Pápán megkapta, egy magas akasztófára függesztette.

Szemere László. Lásd Gyerőffy János.

Szénás. Lásd Szénásy.

Szénásy. Ezen familiának első tudható törzsöke Hégen nevű úr volt, aki magát, úgy látszik, Trencsén vármegyében Proszne nevű faluról irta, mivel vagy onnan származott, vagy talán azt birta, amint az ő maradéki közöl egynek temetési pompájára irt ezen versekből gyaníthatni:

Gróf Hégen ki magát nevezte Precznéről,

(talán ez a Preczne lesz, a mai irás módja szerint az említett Proszne)

Első ezen (Szénásy) házbán, hires a nevéről

De sokkal hiresebb számos érdeméről

Mely fényt vett magának éles fegyveréről.

Ez a Hégen, negyedik, vagy Kún László király alatt vitézkedett, ki is őt több vitézeivel együtt, Rudolf császárnak segítségül küldötte, a cseh király Ottokár ellen 1278. eszt., amint az elkezdett verseknek folytatása bizonyítja:

Hogy ezren felül két százban irának,
 S ehez hetven kettőt ismét számlálának:
 Negyedik László lett a magyar hazának
 Királya, s kormányát tartá hajójának.

László mellé Hégen sieté eleve
 És vitézi között nem utolsó leve,
 Királyától zsóldot fegyveréért veve,
 Melyért dicséretes volt mindenütt neve.

Esmérte azt Rudolf, kit Habsburg grófjának
 Tartott, s Németország osztán császárijának.
 Az ausztriai ház fundamentomának,
 Kit tart, s méltán nevez legelső atyjának.

Mert Lászlót magyarok híres királyokat,
 Míg meg nem szerette a kun asszonyokat:
 Kihiván, és vele a több magyarokat,
 Rudolf mellett tették szerencsés harczokat.

A cseh Ottokárust mindaddig sürgették,
 Testéből a lelket míg ki nem kergették,
 Rudolfnak számára Ausztriát megvették,
 S a magok hireket égig repítették

Hégen jelen forgott itt a magyarokkal,
 S oly volt mint Achilles a mirmidonokkal
 Sebesült is teste egynehány árkokkal,
 De még szebbé leve személye azokkal.

A sebhely a vitéz egy igaz czimere;
 Amely orczát csókol ellenség fegyvere
 Szebb csók az, mint Vénus melyet bekevere,
 Mert jele, bátran szembeszállni mere.

A virtusnak utja rakva tövisekkel,
 Sokszor kell küszködni rémitő szelekkel,
 Még a test is sokszor virágzik sebekkel;
 Még a nagy tisztesség rád néz vig szemekkel.

Mert a virtus utját akik eltévesztik,
 Abból a templomból méltán kirekesztik,
 Hol a tisztességnek a tömjént gerjesztik,
 És a becses hírnek szárnyára eresztik.

De Hégen-ugy futott a virtus utjában,
 Hogy a tisztességnek jutott templomában,
 Mert László érdemit vévén egy summában,
 Irt a grófoknak szűk lajstromában.

Szűknek mondom : mert még akkor nem szűklettek,
~~Hanem~~ csak érdemért a grófok tétettek,
 Királyoknak úti társaivá lettek
 S szolgálatot tettek mindenütt mellettük.

Amely deák szó: comes, comites a versekben grófnak van fordítva, nem kell gondolni, mintha olyan grófokat jelentett volna abban az időben, mint amicsodás nagy méltóságokat most grófnak hívunk, mert ilyenek sem Kun László idejében, sem azután is még sok esztendeig a hazában nem voltak. Comes nevet az olyan előkelőbb nemesek viseltek abban az időben, akik sok jószággal s jobbágygyal bírtak, a király udvarába szabad bemenetelek volt, és a királyt utazásaiban kísérték. A gróf név jól van hát a versekben így magyarázva, király úti társa. A közönséges nemesek pedig abban az időben szolgáknak, király szolgáinak, servientes regis, hivattak; innen van ma is a szolgabíró, judex nobilium, sive servientium, nevezet. Minthogy hát a gróf név még akkor a hazában ismeretlen volt, Hégent inkább lehet s kell királyhoz szabadon járó, vagy király udvarában forgolódnó urnak, vagy király kísérlőjének s úti társának, mint grófnak nevezni. Ilyen királyi udvari emberré lett Hégen közönséges nemes emberből, minekutána a királytól a szarvadi jószágot nyerte. Azelőtt is birt már Borsod vármegyében. Hégen fiait így adja elő a versíró.

Három magzatja lett ezen gróf atyának,
 Ambus volt a neve az első fiának,
 Másik László; Gogán a harmadikának
 Neve, kit a haza emere bánjának.

Ambusnak s Gogánnak hallgátok dolgáról,
 Mivel ezen fiának oldalas ágáról
 Nem czélom beszélni: szólok hát magáról
 Lászlóról, gróf Hégen középső fiáról.

Első Károly Róbert amidőn sokára
 A római kolcsnak ajtó nyitására
 Vég Sziciliából hozatott Budára,
 És szert tett a híres magyar koronára:

László e királynak leve igaz hive,
 Mert midőn Trencséni Mátyás (Máté) grófnak szive
 Elpártolt s Károlyra vonva volt kézive:
 László Károly mellett mindent véghezvive.

Nem kedvezett semmit tulajdon vérének
 Amíg a pártosok meggyőztetetének

S Mátyás (Máté) gróftól igen nagy földet nyerének
Melyet ma is hívnak még Mátyús földének.

Ennek a Lászlónak, maga nevét viselő László fia maradt, aki Zsigmond király alatt virágzott, ki is őt minden jószágaiiban újra megerősítette. Erre az ifju Lászlóra ragadt először a Szénásy név. Ennek fia volt István, aki következik.

Szénásy István. A most említett Lászlónak fia. Jelenvolt 1444. eszt. a várnai veszedelemben, azutánis soká vitézkedett a nagy Hunyadi János alatt, amint a versirő, a familiának leveles tárából beszéli:

— — — István Várnának határát
Tudta, s Amurátnak látta sok jancsárát
Ki miatt vallotta népünk szörnyű kárát,
És a hitszegésnek megadta az árát,
István azutánis kard illvén kezében,
Hunyadi Jánosnak forgott seregében,
Kit az irigység is tisztel nagy nevében,
S hordoz a becsület fényes szekerében.

Szénásy László. Istvánnak fia. Nyitra vármegyében a csejteii várnak kapitánya volt 1465. eszt. Lásd Sveta.

Szénásy Lajos. Talán a most említett Lászlónak fia, a bizonyos, hogy Istvánnak unokája. A versekirója azt mondja, hogy a kik 1526. eszt. második Lajos királylyal együtt a mohácsi mezőn elestek.

Szénás Lajos is volt ezeknek számában,
Ki érsek Tomory Pál kommandójában
Borulván vérének tiszta biborában
A több magyaroknak nyugszik sirhalmában.
Ennek a Kapjoni ház egyik szépsége
Kapjoni Ezsébet lévén felesége:
Lett a gróf Károly házzal is vérsége
Mely Kapjoni háztól jó s nő fényessége.

Szénásy Mihály, László, György, István, András és Péter. Mindnyájan első Ferdinánd király alatt virágoztak. Ezek bírták Bihar vármegyében Bályogot egészen 1552. eszt. László és Péter Széplakon is bírtak.

Szénásy Serestély. Mikor Szapolyay János Zeigmond, somlyói

Báthori Istvánt, aki idővel lengyel király lett, Bécsbe küldötte első Ferdinánd királyhoz 1563. eszt. követségbe, annak egyik kísérője s utitársa ez a Serestély volt. Lásd Szapolyay János Zsigmond életét a mondott esztendőre.

Szenyyesy Mátyás. Mikor Bornemisza Pál püspök Erdélyből ki-jött, ez a Mátyás egy volt annak kísérői közül, és a többiekkel együtt ő is Ferdinándhoz állott Izabellától 1556. eszt., mely időtől fogva Telekesy Imre alatt vitézkedett, kivel is együtt verte meg a törököket Kaza nevű falunál 1558. eszt. Telekesy halála után Zay Ferencz mellett hadnagykodott. Együtt vette azzal meg Hadadot 1562. eszt., és őt hagyta ott Zay, mintegy kétszáz katonával a várban, annak őrzésére; de alig lakhatott abban két esztendeig, mikor az ifju Szapolyay János Zsigmond, és somlyói Báthori István, tizenhatezer emberrel rajta mentek, és ámbár magát vitézül őtalmazta, a várat s várost tőle visszavették, katonáit vagy levágták vagy elfogták. A Mátyás ostrom alatt mutatott vitézségét, azzal tisztelte meg Szapolyay, hogy őt sebeiből kigyógyíttatta, fegyverekkel, lovakkal, pénzzel, s ruhákkal megajándékozva bocsátotta el magától.

Szent-Annay Tamás. Lásd Figedy Gábor.

Szent-Györgyi. Ez a grófi familia, először Bazinról, azután Szent-Györgyről neveztetett, mely két város Pozson vármegyében van. Első tudható törzsöke Tamás, Imre királytól egy erdőt, második Andrástól pedig Szakolczát nyerte 1209. eszt. Nyitrai főispán volt ez a Tamás, mikor ugyan második András király Bazint adta neki, melynek bírá-sába Pothó, az akkori pozsoni főispán vezette s avatta be őt. Azt a királyi levelet, melynél fogva Bazint adta vala neki András király, 1216. eszt. ujitotta s erősítette meg, mivel az első s eredeti levélen. András királynak első pecsétje volt, mely akkor veszett el, mikor az ő feleségét Gertrudot megölték. Hogy tehát valami csalárdság ne történhessék az első pecsét miatt, egy második és új pecsétet csináltatott András király, és valaminth más egyéb régi királyi leveleit, úgy ezt a Tamását, azzal pecsételtette újra meg a mondott esztendőben. A Tamás két fia Sebus, vagy talán János és Sándor árvák, de egyszersmind főpohárnokok voltak már 1217. eszt., amikor András király, Szakolcza határait nekik kimutogattatta, Ugrin kancellár által, ahova ők sok új lakost szállítottak vala akkortájt. Azután kevés idővel Sebus, Szent-György várát szerzette meg magának, és azt Ábrahám nevű fiára hagyta. Sándor egyebek közt Csötörbök nevű pusztát birt, és két fiút hagyott, ugymint Kozmát és Achillest.

Szent-Györgyi Kozma. (Bazini). A közelebb említett Sándor

fia. Ezt a Kozmát, egy 1245. eszt. költ levelében, arról dicséri negyedik Béla király, hogy ő a tatárok ellen igen vitézül hadakozott, és a király szeme láttára azoktól két sebet kapott. Minekutána pedig Béla a szerencsétlen had után Dalmáciába bujdosott, Kozma akkor itthon maga helyén maradt, és Pozson vármegyét, az ausztriai herceg ellen őtalmazta, és az annak katonáival való csatázások közben, tizenkét sebet kapott, s utoljára azoknak fogságába is esett, melyből Béla váltotta ki őt idővel. Ugyanazon hadban, egyik szemére is megvakult Kozma. Második István király 1280. eszt. költ levelében, két fiát emlegeti ennek a Kozmának, ugyanis Pált és Kozmát, de azok mag nélkül haltak el.

Szent-Györgyi Achilles. (Bazini). Ez is Sándor fia, Kozma testvére. Ezt is arról dicséri negyedik Béla király, hogy ez is emberül viselte magát a Sajó vizénél a tatárok ellen, ott sebet kapott, egy testvérije halva esett; azután Kozmával együtt őtalmazta az ország határát az ausztriai herceg ellen, sőt Kozmának fogságába lett elezése után is épségben megtartotta Pozson vármegyét az ausztriai katonák erőszakjaitól. Mikor aztán Béla Dalmáciából hazajövé, az ausztriai herceg ellen hadat indított, akkoris Achilles Pozsontól fogva Bécsig mindent felpredált.

Szent-Györgyi Tamás. Az oda felebb csak egy szóval említett Ábrahámnak egyik fia, országbirája és pozsoni főispán. Sok kárt tett volt ez a Tamás az esztergomi érsekség jószágaiban, melyért őt az érsek Lodomér, az anyaszentegyházból kirekesztette. Idővel magába tért Tamás, és háromezer márkával kívánt eleget tenni Lodomérnak, de Lodomér azokat el nem vette, hanem azzal megelégedett, hogy Tamás, a maga testvérjének Ábrahámnak jóváhagyásával, neki háromszáz márkában, egy Gyorok nevű falut adott Nyitra vármegyében 1287. eszt. Ez a Tamás örököst maga után nem hagyott.

Szent-Györgyi Ábrahám. A most említett Tamás testvérije. Bizonytalan miért volt neki más neve Abics vagy Obics és Veres. Hogy az ő két fia, Péter és Sebus, a győri káptalan előtt 1343. eszt. megosztottak, Péternek Bazin jutott a hozzá tartozó falukkal, Szelessel, Ujfaluval s t. b. Sebusnak pedig Szent-György vára, és némely ahoz való faluk. Sebusnak két fia volt, Miklós és János, kinek első Lajos király 1361. eszt. költ levele által megengedte, hogy Hedváran új várat építsen, és azt árkokkal körülkerítse. A János testvérének Miklósnak, György nevű fia maradt, kinek neve ott vagyon azon szövetség levél alatt, melyet Zsigmond király a lengyel királylyal csinált 1412. eszt. Ez a György, aki 1426. eszt. halt meg, és a bazini nagy tem-

plomban fekszik. Ozdravszky Iratnától a többek közt maga nevét viselő György fiat hagyott, kiről majd alább lesz szó.

Szent-Györgyi Péter. A közelebbi cikkelyben említett Ábrahám-nak öregebb fia, Sebus testvér bátyja. Borbála nevű leányán kívül, akit Polheimi Farkashoz adott férjhez, három fia volt, Tamás, Péter és János, kiknek Lajos király 1369. eszt. megengedte, hogy Eberhárd nevű falujokhoz közel, a Dunán hidat tarthassanak. Ezek közül Péter két fiut nemzett, Tamást és Pétert, akik 1397. eszt. a győri káptalanban, familiájoknak sok régi leveleit újra leiratták. Péternek két fia maradt, Kozma és László, és egy leánya Czeczilia, vagy magyarosan Cziczely, aki következik.

Szent-Györgyi Czeczilia. Szent-Györgyi Péter leánya, egy derék magyar amazon, Rozgony István temesi főispány felesége, Zsigmond király idejében. Elment ez a vitéz asszony a királylyal, és a maga férjével 1428. eszt. Rácországba Galambóc vára ostromlására, ott a Dunán egy fegyveres hajóra ült, a vizen fel s alá hajókázott, a török hajókkal győzedelmesen csatázott, és Galambóc várára a hajóból ágyúzott, amint erről maga Zsigmond teszen bizonytságot egy 1434. eszt. költ királyi levelében.

Szent-Györgyi Tamás. A közelebb irt Czeczilia atyjának testvére, első Lajos király alatt tárnokmester, Mária királyasszony idejében dalmát- és horvátországi bán. Mindent elkövetett, hogy a Mária királyi székét erős fundamentomra állítsa Kis Károly ellen; de mikor abban nem boldogulhatna, hivatalát letette, többé magát semmi közönséges dologba nem is avatta, hanem csendes magánosságban vénült meg. Irnak ugyan gyermekeit, de mivel azok, vagy papokká lettek, vagy nem tenyésző házasságban éltek, hamar vége szakadt bennök a Sebus ágának.

Szent-Györgyi Péter. Az oda felebb említett Györgynek Ozdravszky Iratnától született egyik fia. Minekutána a tótországi bán Marczali Dienes leányát Hedviget, Imre, László és István nevű fiak anyjává tette volna, 1445. eszt. meghalt. Az ő özvegye Hedvig, micsoda osztályt csinált férje öcsével, Györggyel, mindjárt fog említettetni.

Szent-Györgyi György. Ez is Györgynek Ozdravszky Iratnától való fia, és így a most említett Péternek öccse. Erre bizta volt Albert király a magyar korona gondviselését, melyet aztán Albert halála után, ő visszaadott az ő özvegyének, Erzsébet királynénak 1439. eszt. A bátyja özvegyével Marczaly Hedviggel, Csötörtök városában, vagy másképen Leopoldsdorfban, Pozson vármegyében, négy pozsoni káptalanbeli ur előtt, így osztozott meg 1446. eszt. hogy egy czédulára leírták Bazin nevét Borostyán várával, másokra pedig Szent-Györgyöt Eberhard vá-

rával. Akkor egy irás tudatlan gyermeket hoztak elő, aki az ő nevükben czédulát vonjon. Györgynek jutott Szent-György és Eberhárd. Ötödik László király halála után, nem Hunyadi Mátyást, hanem Fridrik császárt iparkodott magyar királylyá tenni, melyért nem csak maga dicséretet nyert Fridriktől, hanem czimerének bővítését is. Első felesége Gitka vagy Judit, Wolfard Pál özvegye volt, aki őt első férjéről reámaradt két várral, ugymint Vöröskövel és Óvárral gazdagította. Ez a Gitka, a troppani herczeg leánya volt, mert magát, Isten kegyelméből, Troppan örökösének szokta írni. Györgynek második felesége, Lichtenstein Margit volt. Ezen kettős házasságból öt gyermek származott, úgy m. : János, Péter, Zsigmond, Kristóf és György.

Szent-Györgyi János. A közelebb irt Györgynek első fia. Fridrik császárhoz pártolt Mátyástól 1459. eszt., de cselekedeteit megbánván, Mátyás őt nemcsak kegyelmébe vette, hanem az erdélyi vajdaságot is neki adta. Ujra hűségtelenségbe esett vajda kerában, mert megengedte, hogy az erdélyiek őt királynak kiáltásák. Lásd Veres Benedek. Maga ment Mátyás ő ellene. Jókor megalázta János magát, Mátyásnak eleibe ment, és térdén állva tett vallást s kért engedelmet hibájáról, amint azt Mátyás Kolosvárból 1467. eszt. sz. Mihály naptájban Czudar Jakabhoz küldött levelében maga írja. Mátyás akkoris ujra kegyelmébe vette őt, de a vajdaságot róla levette. Ezen pártutésról irta volt akkor Janus Pannónius, vagy igaz néven Czezinge János ama verseket :

Castorum septem crudelis et impia tellus,

Quid dominum contra perfida colla levas?

Oblita es famulam? saltem te agnosce parentem:

Hic tibi ni Princeps esset, alumnus erat (Mathias)

Divitiisne tumes? cecidit Campania dives,

An populo? Marathon millia quanta premit.

Sed tibi forte animos perjuris proditor auget?

Aspice quam stultum, stulta sequare ducem.

Sit licet ille ferox, et sit bellare peritus,

Sit licet ille potens; improba caussa sua est.

Vincitur ut caussa; pariter vincetur et armis:

Bella placent justo, nonnisi justa Deo.

Ez időtől fogva magányosságban élt János. Felesége a Batthyány házból való volt, kitől született Margitját, Hohenbergi Jánoshoz adta.

Szent-Györgyi Péter. Ez is György fia. Erdélyi vajda, országbírája és székelyek főispánja 1499. eszt. lett. A vajdaságot mintegy tíz esztendeig viselte, és minden nagy dologban benne forgott, melyek azon idő alatt estek. Az ifjú Hunyadi Jánossal együtt hadakozott a tö-

rökök ellen 1502. eszt. Jelenvolt 1505. eszt. a rákosmezei híres diétán. Azután 1506. eszt. őt küldötte Buzlay Mózessel Ulászló, teljes hatalommal Maximilán császárhoz követségbe. Ő is elkíserte Ulászlót Bécsbe a császárhoz 1515. eszt. Ugyanazon esztendőben adott a tali klastromnak egy Besztercze nevű falut Pozson vármegyében. Szapolyay János lett ő helyébe erdélyi vajda. Országbirája volt még 1517. eszt. is, mikor nagyobb bizonyosságnak okáért, Lajos király azon levelének ő is aláüttötte a maga pecsétjét Perényi Imre palatinussal együtt, melylyel Bakacs Tamás érseknek szabadságot ad arra, hogy a maga várait s jószágait, aszerént ossza fel a maga atyjafiai közt, amint akarja. Ezen levéllel egy uttal annak is eleje vétetett, hogy az érsek halála után az ő atyjafiai egymással ne perelhesenek, mivel az érsek minden jószágait maga kereste, és így mindenkinek annyit szabad volt adni, mennyit neki tetszett. Bizonytalan hanyadik esztendőben ajánlotta neki levele által második Lajos király a pozsoni prépostságot, nevezetesen, hogy annak templomát bővíttesse. Pécsi püspök Szakmáry György maga közbevetésére, ugyanakkortájban egy szigetet is adott vissza a prépostságnak, de más levelében újra arra kérte Szakmáry György püspök, hogy a sziget két oldalát mosó vizet is adja oda annak, hogy annak mind a halászatra, mind egyébre nézve hasznát vehesse. Kétszeri, de mindenkor terméketlen házassága volt, első ugyan Czimburgi Kunegundával; második pedig Waldstein Zsófiával.

Szent-Györgyi Zsigmond. Ez is György fia. Nagyszombati kapitány volt 1459. eszt., mikor némely atyjafiaival, Mátyás királytól Fridrik császárhoz pártolt. Őt tette vala Fridrik maga seregei vezérének Mátyás ellen, ki ellen ő egy kevés ideig nagy szerencsével is hadakozott, de azután a koczka megfordulván, Mátyás hűségére visszaállott. Jánossal együtt viselte vala a vajdaságot, kivel együtt adott neki Mátyás arra szabadságot 1486. eszt., hogy a kalocsai káptalan ellen, Bodrog és Bács vármegyében fekvő, Szent-György és Kabold nevű faluk iránt, újra pert indithassanak. Borbála nevű feleségétől született fia Tamás, 1493. eszt. végezte el az esztergomi érsekkel való régi pert a dézma dolgában, kinek az időtől fogva az ő jogbágyai az eddig való dézmát is tartoztak megfizetni. Ifjkorában s mag nélkül halt el Tamás. Az ő atyjának többi testvérei sem hagyván örökösöket, ez az ág egészen kialudt, és annak jószágai, a mindjárt említendő Imre maradékira szállottak.

Szent-Györgyi Imre. Az oda felebb említett Péternek Marczaly Hedvigtól való első fia. Rozgony Ilonától, Simeon nevű fiat hagyott. Ez a Simeon birta Csötörtöknek, vagy Leopoldsdorfnek felét 1488.

eszt. Gyermekai ezek voltak. 1. László, 2. Péter, 3. Ferencz, 4. Farkas, 5. György, 6. Krisztina, Klistiáni Mithyán János felesége. 7. Borbála, aki a deák nyelvet annyira tudta és szerette, hogy mind másokkal, mind a többek közt Fáncsy Borbálával azon levelezett. Először Lichtenstein Rézmanhoz, 1511. eszt. attól özvegyen maradván, 1524. eszt. másodszer Gragovszky Gáspárhoz ment férjhez.

Szent-Györgyi Farkas. Simeon fia, Imre unokája, második Lajos király főkamarása, kinek Mohácsnál történt halála után, a Ferdinánd követi, Lajos özvegyéhez Pozsonba hitták Farkast 1526. eszt. Lucza napja után való szombaton, ott Pozsonban költ levelök által. El is ment oda Farkas, és attól fogva egész haláláig, mely 1534. eszt. történt, Szapolyay Jánosnak ellensége, Ferdinándnak pedig hűséges pártfogója volt. Felesége zabláti Trencsényi Lőrincz leánya Zsófia, ákosházi Sárkány Ambrus özvegye volt, de aki őt semmi magzattal nem örvendeztette meg.

Szent-Györgyi Ferencz. Ez is Simeon fia, Imre unokája. Ez is Szapolyay ellensége s Ferdinánd hive, ki is mennyire becsülte őt, azal mutatta a többek között meg, hogy őt a maga Bécsben 1527. eszt. 1. aug. született fiának Maximiliánnak, aki idővel császár s magyar király lett, keresztatyjává választotta. Hét gyermeke volt, de azok közül a férfiak mag nélkül haltak el, a leányok pedig Ausztriába német házakba mentek férjhez.

Szent-Györgyi György. Ez is Simeon fia, Imre unokája. Voltak ugyan gyermekei, de mivel azokat mind eltemette, maga aztán 1543. eszt. vitte a Szent-Györgyi familiát koporsóba.

Szent-Györgyi Székely Tamás. Auránai perjel volt ötödik László, és Mátyás királyok idejében. Ő is fegyvert fogott volt Hunyadi Mátyás mellett, mikor az fogságban ült, ugymint akihez különbenis atyafisága volt, és Szilágyi Mihálylyal együtt ment a pesti diétára 1458. eszt., ahol Mátyás királynak választatott. A jeruzsálemi sz. János vitézi rendének jóváhagyásával, ez a Tamás ajándékozott Mehórai Jánosnak Nográd vármegyében Szirág nevű falut 1453. eszt., melyet ez ideig az említett vitézi rend birt vala.

Szent-Györgyi Bertalan. A törökök és Fridrik császár ellen való hadakozásokban mutatott vitézségéért, az auránai perjelséget nyerte el, Ujlaky Miklós halála után Mátyás királytól 1477. eszt. Azután is jól viselte magát 1482. eszt. Hamburg (Haimburg) ostromlásakor, sok ellenséget vágott le, és sokat vitt életben is a királyhoz. Nem volt atyafisága az első rendbeli Szent-Györgyiekkel.

Szenthe György. Horvátországban Körös vármegyéből való; Horvát János és Palisna János híres rebelliseknek buzgó követőjök. Ott

volt ezekkel akkor is, mikor ok 1386. eszt. Gara és Diakóvár közt Verőce vármegyében Erzsébet és Mária királynékat elfogták. De kétség kívül azután sem hagyta el azokat, mert 1392. eszt. Zsigmond király ő tőle minden jószágát elvette, és azt a Kanisay családnak adta.

Szent-Iványi György. Második Lajos király udvarában lakott. Őt küldötte a király kevés hetekkel a mohácsi veszedelem előtt 1526. eszt. levéllel Zala és Vas vármegyékhez, ezenkívül Hampó Jánoshoz, Erdődy Péterhez, Kanisay László özvegyéhez, Széchy Tamáshoz, a veszprémi káptalanhoz, melyben azt parancsolta, hogy haladék nélkül küldjék fegyvereseiket a török ellen. Utiköltségül huszonöt forintot kapott.

Szent-Iványi Antal. Derék ágyúöntő mesterember volt, második Lajos és első Ferdinánd alatt. Ő vele öntetett a többek közt enyingi Török Bálint egy szertelen nagy ágyút, mely mindaddig szolgált a szigeti várban, míg azt 1556. eszt. az Ali basa ágyugolyóibaisi haszonvehetlenné tették, mikor Szigetvárat Horváth Márk vitézül ótalmazta ő ellene.

Szép Miklós. Vas vármegyei követ volt 1447. eszt. a budai diétára, mikor a rendek Hunyadi Jánosnak Buda várát gondja aláadták. Társai Szász Mihály, Deák Bálint, és begedi Nagy Péter voltak.

Szepessy László. Ott volt a budai országgyűlésen, mikor a világ becsütötte Hunyadi Jánosnak általadatott Buda vára 1447. eszt.

Szepessy János. Szatmár vármegye küldöttje volt Csáholyi Bertalannal, és Gachály Györggyel a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Szepessy György, Ferencz, László és Sebestyén. Nagy jószágú emberek voltak első Ferdinánd király alatt, Bihar és Szabolcs vármegyékben, aholottis 1552. eszt. a többek közt ezeket bírták: Ebest, mely akkor hatvanegy portából állott, Szepeszt, ahol hetvenegy porta volt, Pécsot, tizenöt portával, Bodóházát egészen, Szováton hatvanhat portát, Kőtelesten kilenczet, Mike Pécsen tizenötöt, Boldogfalván is tizenötöt, Pusztá Apátiban kettőt, Vasadon huszat, Ér-Adonyban kilenczet.

Szerdahelyi Mátvás. Mislei prépost volt 1558. eszt., mikor Bebek György az ő házára rontott, őt minden ruhájától, pénzétől s egyéb jószágától megfosztotta, és az egész prépostságot tőle elfoglalta.

Szerecsen Miklós. (Goreczi). Zsigmond királyljal ott volt a nagy-mikópoli hadban 1396. eszt., ott a törökök fogságába esett, és azoknál tizenkét egész esztendeig raboskodott. Onnan lett kiszabadulása után, ismét sokat szolgált Zsigmondnak; kivált a törökökhöz és más vad nemzetségekhez sok ízben járt követségbe. Nevezetesen pedig Mesopotámiába őt küldötte Zsigmond, hogy Karaywluk nevű fe-

jedelmet ott vegye reá arra, hogy a törököket támadja meg, és a Magyarbirodalom háborgatásától azokat vonja el. Mindenben a király kívánsága szerint járt el ebben a dologban. Ennyi fáradozásért, sok jószágokat adott neki a király 1428. eszt. Körös és Zágráb vármegyékben.

Szerencsen György. (Mesztegnyői). Ott volt a budai diétán, mikor Buda várát a rendek Hunyadi gondviselésére bízták 1447. eszt. Fia lehetett ennek az, akiről felebb Bodó Ferencz alatt egy szó van.

Szerencsen János. Két ezer gyalogot vezérlet 1526. eszt. a mohácsi szerencsétlen hadra, a Dráva mellékéről, akiket részszerént a pécsi káptalan jószágaiiban gyűjtött össze. Onnan kiszabadulván, állhatatos követője volt Szapolyay Jánosnak Ferdinánd király ellen, ki is ezen hűségeért neki adta a pécsi püspökséget, melynek jövedelmeit ő egynehány esztendeig húzta, noha világi ember lett volna. Lásd Perényi Péter. Nádasdy Tamással őt küldötte volt Szapolyay 1530. eszt. Szigetvára megvételeére, de onnan azzal együtt visszahívtá, mivel azalatt a németek Budát megszállották. Őt is az a Balás nevű budai kocsis vezette be Budára Szapolyayhoz, aki az előtt kevéssel Nádasdyt. Lásd Nádasdy Tamás.

Szeredy. Lásd Serédy.

Szerencsés Imre. Második Lajos idejében kincstartó volt. Zsidóból lett keresztyénné. Keresztatyja Perényi Imre palatinus volt, és épen azért adatott neki a keresztségben az Imre név. Azelőtt Salamonnak hitták. Vallásával együtt feleségét és gyermekeit is elhagyta Budán a zsidó-utcában, és egy Kolosvárról származott leányt vett el, aki a királyi udvar előtt is ismeretes volt. Az esztergomi érsek Szalkay László vette őt maga mellé kincstartónak. Fővenységére és pénz halászására nézve; soha sem szűnt meg zsidó lenni. Belgrád és más várak török kézre lett jutásának az ő szűkmarkuságát vetették okául 1521. eszt. Mind a rákosmezei, mind a hatvani diéta azt kívánta Lajos királytól 1525. eszt., hogy Imrét vonja számadásra, és őt érdeme szerint büntesse meg; azértis Lajos őt 21. maj. Budán a csonka toronyba záratta, és ott tizennégy napig tartotta, akkor pedig szabadon bocsátotta, de amelylyel csak az ő veszedelmét siettetle. Ugyanis mind a hatvani gyűlésről, mind másunnan sok ember, huszár, hajdu és egyebek sereglettek mindjárt az ő háza eleibe, és ott mindaddig lovalták egymást, hogy egyszer estvéli őt órádjában az ő kapujának szekereket hajtottak, azt betörték, és Imrének minden pénzét, borát és egyéb jószágát egész éjjel ragadozták. Másnap ismét sok ember gyűlt az ő házához, akik az ő ablakairól a vas rostélyokat is lefeszgették.

Eleget akarta ugyan azokat Dobó Ferencz csendesíteni, de csak olajat töltött a tüzre, mert ott hagyták ugyan a prédálók az Imre házát, de a Szalkay László érsek házára mentek, és azt is kipusztították. Harmadik ház volt az érsekéhez, a híres Fugger nevű kereskedők háza, ez is hasonló sorsra jutott volna, ha abban egy jó erős őrizet nem lett volna. Harmadik nap minden zsidókat sorba vettek ezek a ragadozók, és azokat fosztogatták mindaddig, míg Szapolyay György őket a városból ki nem űzte, és így a csendességet, s a tulajdonnak bátorságban való létét helyreállította. Hatvanezer jó aranyra tette Imre a maga kész pénzét, melyet ekkor elragadoztak. Bujában nem sokára letette mindenek előtt gyűlölséges életét. Csak ebből az egy példából is lehet gyanítani, az akkori időknek független és nyomorult voltát.

Szilágyi László. Zsigmond király alatt élt. Lásd Garázda Miklós. Az ő familiája a Szilágyi nevet a Szilágyságtól vette, ahol lakott. Minekutána pedig ez a László 1408. eszt. decz. 29. napján Temes vármegyében, egy Horogszeg nevű várost nyert Zsigmondtól, mind ő, mind az ő fia Mihály, horoghszeghi Szilágyinak hivatott. Belleni István leányától Katalintól hat gyermeke maradt, u. m. Mihály, László, Osvald, Erzsébet, Zsófia és Orsolya,

Szilágyi Mihály. (Horoghszeghi). A közelebb említett Lászlónak fia, atyjához hasonló derék vitéz, temesi főispán, macsói bán és magyarországi gubernátor, ötödik László és Mátyás királyok idejében. Ennek gondviselése alá volt adva Belgrád vára 1456. eszt., mikor az alá Mohammed török császár másfél százezer emberrel sietett, annak megvételeire; kinek közeledését megtudván, azt a budai diétának levele által mindjárt hírül adta. Nagy bizodalommal ment ekkor Mohammed Belgrád alá, és olyba tartotta, mintha az már kezében lett volna. A maga atyját Amurátot gyalázta, hogy az hét hónap alatt nem tudta azt megvenni, ő pedig azzal biztatta magát, hogy ő azt tizenöt nap alatt megveszi, de a kis-ázsiai basa előre megmondotta neki, hogy a magyarok nem szokták olyan könnyen feladni a várat, mint a görögök. Ugyis lett a dolog, mert ámbár Belgrádot igen nagy erővel és dühösséggel támadta meg, és azt mind a vízről mind a szárazról igen keményen szorongatta, de Szilágyi Mihály is, ámbár nem nagy erővel volt, mindazáltal tíz nap alatt azt igen hatalmasan ótalmazta, mindaddig, míg aztán az ő kedves sógora, a nagy Hunyadi János, az ő segítségére megjelent, és akkor egyesült erővel Mohammedet nagy vérontás után a vár alól elűzték. Lásd Hunyadi János. Ott volt ez a Mihály Belgrádon; mikor ott Hunyadi László a gróf

Cillei Ulrikkal összeveszett, és ő vagdalta össze Ulrikot. Onnan Temesvárra kísérte László királyt, az öreg Hunyadi özvegyének látogatására, és az öreg Hunyadinak két fia, László és Mátyás, ott a király előtt, és annak jóváhagyásával adtak neki némely falukat, sok rendbeli hűségért, éppen András napján.

Mely nehezen szenvedte ő az ifju. Hunyadi Lászlónak Budán 1457. eszt. történt véres halálát és Mátyásnak fogságát, azzal mutatta meg, hogy mihelyt ő azt megtudta, mindjárt sok katonát szedett maga mellé, és azokkal egész Erdélyt, és abban a királynak minden jövedelmeit elfoglalta. Hogy pedig annál erősebb lehessen a király ellen, magának és a Hunyadi háznak mindenfelől jó barátokat keresett, és régi ellenségeit megengesztelni igyekezett. Így békélt meg p. o. szent-miklósi Pongráczczal, a lipői főispánnal, akivel egymásnak arra kötelezték a többek közt magokat, hogy egymást minden ellenségeik ellen fogják védelmezni. Mikor így nevedeknek naponként a Szilágyi ereje, és az ország belső háboruja, a király Giskrát küldötte ő ellene, hogy az őt ültesse le, akivel Szilágyi egynehányszor meg is ütközött, de úgy látszik, egyik rész sem akart a másiktól megijedni. Mindazáltal a lármák szép móddal lehető lecsendesítésére a király Pozsonba diétát hirdetett. Próbálták az ellenkező felek a békeséget, ilyen feltétel alatt, hogy ha a király Mátyást visszaadja, tehát ennek édes anyja Szilágyi Erzsébet tartozzék a királynak visszaadni Besztercze, Déva és más várait; de ebből a békeségből semmi sem lett; mert a király Mátyást magával Prágába vitte, és így Erzsébet is a várakat maga kezénél megtartotta. Azonban a király, ötödik László, kevés napok mulva, ugyan Prágában meghal 1457. eszt. nov. 23. napján, melyet Szilágyi megértvén, minden mesterségét megvette, hogy e fogoly Mátyást ültethesse a magyar királyi székbe.

A következő 1458. esztendőnek első napjára hirdettek vala a magyarok Pestre diétát, hogy ott egy új király választásáról tanácskozzanak. Jókor megjelent Szilágyi is Pesten, huszezer fegyveres prókátorral, hogy azok az ő Mátyás mellett való okoskodásit, a főrendek előtt annál fontosabbakká tegyék. Gara László, az akkori palatinus, Ujlaky Miklós, Bánffy Pál és a Hunyadi háznak többi ellenségei, jól látták a budai várból ezt az ő készülését, azért is nem mertek Pestre átlátni, hanem azt kívánták, hogy azok a főrendek is, akik ott gyűltek össze, menjenek által Budára, és ott válasszanak királyt egyenlő akarattal. Igen tartott Szilágyi, hogy a Budán lévő rendek, királyt találnak választani, ha szinte oda a pestiek el nem mehetnek is a zajló Duna miatt. De szerencséjére jan. 8. napját követett éjjel a Duna

ugy általfigyott, hogy azon bátran lehetett össze-visszajárni. Általment hát maga Budára, és az ott összegyűlt urakat megkérte, hogy jöjjenek által Pestre. Azok nem bátorkodtak ugyan magokat vonogatni; de azonban a pápa követét kérték, hogy először igértessen engedelmet Szilágyival, a Hunyadi ház ellenségeinek, és azután általmennek Pestre. A követ kívánságára, mind a maga, mind a Hunyadi ház nevében megígérte Szilágyi, mind esküvése, mind kezeirása adása által, hogy sem a Hunyadi László haláláért, sem a Mátyás fogságáért senki is böszt nem fognak állani; csak hogy akik annak okai voltak, most Mátyásra voksohjanak. Ezzel arra birta a budai urakat, hogy azok Pestre általjöttek. Hogy ezeket Pestre általvehette, ott ismét megjelent a gyűlésen, és ott igen hathatós beszéddel előadta, hogy ő nem azért hozott magával oly sok fegyverest, mintha azokkal a rendeknek, a választásban való szabadságán akarna erőszakot tenni; hanem inkább azért, hogy őket jusaikban óltalmazza azok ellen, akik őket azokban meg akarnák bántani. Mindazáltal meg nem állhatta, hogy a néhai kedves emlékezetű Hunyadi Jánosnak halhatatlan érdemeit elő ne hozta volna; egyszersmind eszökbbe juttatta a rendeknek, hogy nekik hatalmokban áll, a Hunyadi János fiát, Mátyást a fogságból kiszabadítani, és azt annak az országnak kormányára ültetni, melyet Hunyadi oly sokszor tartott meg az utolsó veszedelemtől. Bonfin és Dlugoss azt írják, hogy Szilágyi akasztófákat is állíttatott fel azoknak számokra, akik Mátyás választásában meg nem egyeznének, de abban méltán lehet kételkednünk, annnyival inkább, mert csakugyan voltak olyanok, akik a Mátyás választását, amennyire rajtok állott, mellőzték és késleltették; mindazáltal Szilágyi senki legkisebb erőszakot sem tett. Ezeknek magok vonogatása miatt esett az, hogy a Mátyás választása, egészen jan. 24. napjáig haladt. Az idő alatt a Szilágyi huszezer embere, negyvenezerre szaporodott, akik ha szinte nem mind fegyveresek voltak is, de volt annyi bátorságok, hogy mikor a mondott napon a rendek sokácska tanácskoznának, azoknak végső magok meghatározását nem várták, hanem egy részök Pest és Buda közt, az egészen általállott Duna jegén, más részök pedig a pesti utcákon, a hideget tovább szenvedni elunván, Mátyást királynak kiáltották. Negyven és több ezer embernek harsogó szava, csakhamar reáhatározta azokat is, akik még eddig Mátyás választását hátráltatták, hogy ők is, azoknak örvendező kiáltásaikhoz, a magokét hozzáadják.

Megesvén a Mátyás választása, addig azon ülésből el sem szlottak a rendek, hanem Szilágyit ország gubernátorának tették őt

esztendőre, míg a tizenöt esztendőös Mátyás alkalmas lesz arra, hogy az ország terheit egyedül hordozza. Még ugyanazon napon feleskette Szilágyi a rendeket a Mátyás hűségére, és egynehány törvényeket helybehagyott és megerősített, melyeket a rendek csináltak. Azok közül ezek a nevezetesebbek. Amely jószágokat a közelebbi múlt három esztendőben valaki igazságtalanul elfoglalt, azokat az igaz urának tizenöt nap alatt adja vissza; sem Szilágyi, sem Mátyás a nemesekre és azoknak jobbágyaikra semmi szín alatt taksát vagy adót nem vehet; az ország hadainak őrzésére fenálló katonaság, a király kincstárából fizettesék, ha pedig az elégséges nem lenne az ellenség megzabolázására, akkor a püspökök és az ország bárói, a magok bandájával, ha a sem volna elég, minden nemesek fogjanak fegyvert; minden esztendőben, pünkösdi tájban, diéta tartassék Pesten, ahol aki tartoznék megjelenni, azonban törvényes ok nélkül onnan elmarad, minden jószágát elveszti; mind a papi mind a világi tisztségeket, hazafiakra kell ruházni; a papok, nemesek, iskolai tanulók, vámot, és dézmát nem fizetnek; amely várakat az urak csak magok oktából építettek, és amelyek a vármegye őtalmára szükségteleneknek találhatnának, azok szélyelhányattassanak; hogy a Szilágyi és Mátyás atyjafiai, minden személyekre való tekintet nélkül ítéltesse meg, ha ellenök valaki panaszt teszen; ha a jobbágy a föld váltáságot megfizeti, azután ahová neki tetszik, odamehet s a t.

Mennyire örült Szilágyi, hogy Mátyásra nézve célját elérhette, onnanis megtetszik, hogy még ugyanazon nap, melyen őt királynak választották, azt a vármegyéknek és nagyobb városoknak megirta. Ezekután Budára ment Szilágyi, a várat a Gara László gondviselése alól, a Mátyás számára maga kezéhez vette, ott a Hunyadi László testét felásatta, és azt Erdélybe Gyula-Fehérvárra annak atyja mellé küldötte az eltemetésre. Mihelyt Mátyás hazajött Prágából, és az igazgatást kezéhez vette, első gondjának azt tette, hogy Szilágyi szolgálatját meghálálja; azértis Erdélyben Beszterczét neki ajándékozta, és őt az egész vármegye főispánjává tette, melyet azelőtt a Hunyadiház birt vala. A múlt esztendőben, hogy ötödik László király meghalt, egészen ki akarta volt Besztercze városa magát vonni a Hunyadiház hatalma alól, és midőn azt Szilágyi, a Hunyadi Mátyás számára el akarta volna foglalni, a beszterczeiek őt elűzték; melyen Szilágyi megboszankodván, nagyobb erővel ment rájok, a várost megvette, a nyakasabb lakosoknak részszerént szemeiket kitolatta, részszerént pedig kezeiket elvagdaltatta.

Mig Mátyás király Budán mulatott, addig mindég tartós volt a

barátság ő közöttte és Szilágyi közt; de mihelyt augusztus hónapnak vége felé az ország alsó részeinek megtekintésére elindult, Szilágyinak ott lakó irigyei és ellenségei, a királyt ő tőle elidegeníteni kezdettek; ezek szavának annyiival könnyebben helyt adott a tapasztalatlan ifjú király, mivel különben is nem szenvedhette azt, hogy neki valaki keze alá szóljon, vagy neki tanácsot adjon, amint Szilágyi cselekszik vala ő vele. Levele által tehát meghija Szilágyit, hogy valami fontos dolog felett leendő beszélgetés végett, jöjjön ő hozzá a Tiszához; ahova midőn eljött volna, Mátyás őt mindjárt elfogatta október elején, és Világosvárra küldötte. Minden jól gondolkodók sajnálották Szilágyinak ezen szerencsétlen esetét, melyet maga Mátyás is kétségkívül észrevett, mert október 8. napján Belgrádból egy levelet írt a szászoknak, melyben azoknak jelenti, hogy ő Szilágyit fogságra tétette, melyet a szászok, addig is hagyjanak jóvá, míg ő ezen maga cselekedetének helyes okait kinyilatkoztatandja. De hihető, másfelé is küldözött ő ilyen leveleket. Azonban a Szilágyi ellenségei minden praktikájokat elővették, hogy Mátyást az ő megölésére reábirják, mindazáltal némelyek úgy tartják, hogy az ő hire nélkül ment a világosvári kapitányhoz, Lábathlani Gergelyhez, az a parancsolat, hogy Szilágyit öltesse meg. De ha a parancsolat valósággal Mátyástól származott volna is, szerette Lábathlani azt hinni, hogy az másunnan vette eredetét, és ezen az okon a parancsolat végbevételével nem hamarkodott, hanem maga indult a királyhoz, hogy szájról-szájra adja neki tudtára maga szándékát. Azt kérte volt ki Szilágyi Lábathlanitól, hogy hadd szolgáljon neki a tömlőczben, az ő régi hiv szakácsa, akinek főztéhez szokott, és aki az ő szája ízét jól tudja. Míg Lábathlani Mátyáshoz járt, ez a szakács, más három inassal egyetértvén, egyszer nagy lármát üt, és a várban fel s alá futkosván, azt kiabálja, hogy a törökök jönnek a vár ellen, s tetteteli, mintha ő is fegyverkezésnek azok ellen. Ez minthogy hazugság volt ugyan, de éppen nem képtelenség, könnyen elhitték a várbeliek, és hirtelen felkészülvén, a várból kirohannak, a magok képzelődéseikben levő törökök ellen. Ámbar legnyughatatlanabb sietséget a szakács mutatott, mindazáltal ő maradt leghátul a maga társaival, és minekutána mások kitakarodtak a várból, azoknak utánok bezárja a kapukat; akik benmaradtak, azok közül egynehányat lekaszabol, azután a tömlőcz ajtaját feltöri, és Szilágyit szabadon bocsátja. Gondot viselt azután Szilágyi magáról, akik a várban maradtak, azokat magához édesítette, és mikor visszajöttek azok, akik a képzelt törökök ellen mentek vala, azok előtt a vár kapuit meg nem nyitatta, sőt hogy erőszakoskodni akariak, őket

visszaverte, és kevés napok alatt, a várat maga barátival s katonáival töltötte meg, amikor aztán Mátyásnak, mind szabadulását, mind pedig azt megírta, hogy többet köszön, s többel tartozik a szakácsának, mint Mátyásnak, aki is azt írta neki vissza, hogy szabadulásának maga is örül, és az ő fogságát, némely gonosz emberek okozták volt. Voltak akkortáiban olyan emberek, akik úgy gondolkodtak, hogy Mátyás Szilágyin, csak példát akart mutatni, hogy mások ő tőle annál inkább tartsanak, aki a maga legkedvesebb atyjafiával, és az ország gubernátorával is úgy mer bánni, melyet ő felőle valósággal könnyű is feltenni. Már akarmint volt a dolog, 1459. eszt. megbé-kélt Mátyás Szilágyival, a Tisza mellett. Mátyás Várkonyhoz, Szilágyi pedig Varsányhoz szállott. Itt mindketten közbirákat választot-tak, akik előtt az olyan állapotban esni szokott egymás vádolása, és magok mentsége után, könyhullatások közt ígérték egymásnak a bé-kességet s örökös barátságot. Onnan Egerbe kísérte Szilágyi Mátyást, aki ott neki általadta az alsó Magyarországot, hogy azt a törökök ellen ótalmazza.

Mindjárt hozzá is látott Szilágyi a maga dolgához, és Szendrő-höz nem messze, Kevi várát, minden módon megerősítette, mivel leg-inkább arról az oldalról félt a törököktől; de azok másfelől ütöttek be az országba, t. i. a Száva vizén jöttek által, ott Mitroviczot, és más városokat felpredáltak s égettek, onnan egészen Futakig feljöt-tek, Alibeg nevű vezérjök alatt, kiknek pusztításait Szilágyi megtud-ván, Szokolyi Péterrel azokat Futakhoz közel megtámadja, és a sok ragadományt tőlök visszaveszi. A következő 1460. eszt. ismét ösz-szejöttek Mátyás és Szilágyi Csanádon, és ott a békességet egymás közt még nagyobb tökéletességre vitték; minekutána Mátyás a maga udvarából tizenkét embert kiűzött volna, akik eddig őt szüntelen Szi-lágyi ellen köszörülték vala. Ezekután elhagyta Szilágyit az ő törö-kök ellen való szerencséje. Ugyanis mikor még ugyanezen esztendő-ben Posasin mellett megütközött volna azokkal, először győzött ugyan, de megtudván Alibeg, hogy ő nem sokad magával van, neki bátor-kodott, és a kis magyar tábort, a maga sok törökjeivel körülkerítette és közre vette. Látrán Szilágyi az utolsó veszedelmet, megmaradt ke-vés népével, kétségbe esett vakmerőséggel viaskodik, és a dicsőséges halált keresi, de azt ott meg nem találhatta, mert elevenen esett fogságba, és Konstantinápolyban vetette neki fejét a török császár. Felesége Báthori Margit volt, de akitől semmi gyermekei nem ma-radtak. Bizonytalan ki írta ezt a verset az ő emlékezetére:

Supplicio indigno periit Szilágyius Heros,
Fata ita dulcia vel tristia quæmque manent.

Szilágyi László. A közelebb leirt Szilágyi Mihály testvéröccse. Lásd Brankovich György.

Szilágyi Erzsébet. A közelebb leirt Szilágyiaknak testvérje, a nagy Hunyadi János felesége, Mátyás király édes anyja. Temesváron mulatott akkor, mikor az ő másik fia László, Cillei Ulrik grófot Belgrád várában megölette 1456. eszt., és mikor ötödik László király, az ő látogatására ment Belgrádból, gyász ruhában ment ő ki a király fogadására, és úgy kért attól gráciát a maga fiának. Lásd Hunyadi László. Minekutána pedig a király az ő fiát Lászlót megölette, Mátyást fogságra tétette, nem asszonyi sirással, hanem fegyverrel kívánt Lászlóért bosszút állani, Mátyást pedig kiszabadítani. Nemcsak szentmiklósi Pongráczczal, hanem amint hire volt, a törökökkel is akart szövethetkezni a király ellen. És talán e volt az oka, hogy a király 1457. eszt. próbálta ő vele a békességet, ilyen feltétel alatt, hogy ha ő Besztercze, Déva, Görgény, Belgrád, Sz.-László, Orsova, Trencsén, Oroszlánkő, és más várait a királynak visszaadja, Mátyás szabadon fog bocsáttatni, de ez a békesség soha sem ment tökéletességre. Azonban míg Erzsébet a bátyjával Szilágyi Mihálylyal a lármákat és zenebonákat csinálja, László király Prágában hirtelen meghal 1457. eszt., melyet Erzsébet megértvén, teljes erővel azon igyekezett, hogy a maga fogoly fiát Mátyást ültesse a királyi székbe. Podjebrád Györgynek, a csehországi gubernátornak negyvenezer aranyat ígért s fizetett, csakhogy Mátyást bocsássa szabadon; a bátyjának is Szilágyi Mihálynak, sok pénzt küldözött Pestre, aki ott azon munkálódott, hogy a főrendeket a Mátyás választására reávegye. Meglett az ő kívánsága, Mátyás királynak választatott. Mikor aztán hazafelé jött Mátyás, más főemberekkel Erzsébet is eleibe ment neki Straznicz városáig, és ott a maga pecsétjét ő is aláütötte annak a levélnek, melylyel ott magát Mátyás arra kötelezte, hogy a cseh gubernátor leányát el fogja feleségül venni. A pápa csakhamar megtisztelte őt egy levelével, melyben azon való örömet jelenti, hogy az ő fia oly nagy méltóságra lépett. Mindenkor illendő becsületben tartotta őt Mátyás, és ő neki a maga leveleiben néha magyarországi királyné titulust is adott. Erdélyben Vajda-Hunyadon 1465. eszt. egy klostrot építtetett a sz. Ferencz szerzeteseinek. Sok hadiköltségre lévén Mátyás királynak 1470. eszt. szüksége, valamint más uraktól s nemesektől, ugy ettől a maga édes anyjától is megkívánta, hogy minden portától,

egy száz pénzből álló arany forintot fizessen. Még ma is megvan az a deák nyelven írt levél, melyet 1478. eszt. 8. aug. Ó-Budáról írt, vagy íratott a pápához, melyben azt arra kéri, hogy Capistrán Jánost, aki az ő férjének oly hathatós segítségül vala Belgrád megtartásában, számlálja a szentek közé. Ugy látszik 1484. esztendőben halt meg.

Szinyei. Ez a familia Sáros vármegyében Szinye nevű falutól vette maga nevét, melyet mind a mai napig is bír. Régi elei kik voltak lásd Merse.

Szinyei János és István. Első vagy Nagy Lajos király alatt vitégzottak. Egyéb sok jószágok közt, az ő familiájoké volt Heves vármegyében Oroszi nevű falu, de azt egy Loránd nevű hatalmas ember attól eltulajdonította. Loránd halálához közelítvén, átok alatt hagyta meg a maga fiának Miklósnak, hogy Oroszit, ennek a Jánosnak és Istvánnak, minden törvény és perpatvar nélkül adja vissza, melyet Miklós annyival inkább megcselekedett 1364. eszt. a szepesi káptalan előtt, mivel János és István neki tizenkétszáz forintból álló adósságot elengedtek.

Szinyei István és László. Második Ulászló, Lajos és első Ferdinánd királyok alatt éltek. Közölök István ifjkorában a csehországi kancellár udvarában tartózkodott. Mig onnan visszajöhetne, Ulászló király 1514. eszt. Budán költ levele által, mind Sáros, mind más vármegyék tiszteinek megparancsolta, hogy az ő pereit, melyeket vagy ő indított mások ellen, vagy mások ő ellene, függőben tartsák, és semmi felé el ne döntsék. Lászlóval együtt Temesváron foglaltoskodott István 1519. eszt. az ország dolgaiban, azért akkor újra hasonló parancsolatot bocsátott Lajos király az ő peres dolgaik iránt a palatinus Báthori Istvánhoz, Ujlaky Lőrinczhez, Verbőczy Istvánhoz s minden más az ő dolgokba szolható bírákhoz. Zsigmond nevű testvérjök is volt. Mind a hárman éltek még 1553. eszt. Lásd Bornemisza Gergely.

Szirmay György. Pál fia, Zsigmond királynak hűséges kísérlője volt Német, Olasz, Francia, Arragonia és Angolországba, és a konstancziai (kostniczi) nagy gyűlésre való terhes utazásaiban, és épen ezzel nyert ő tőle magának és osztályos atyjafainak, egy Szirma nevű falut 1417. eszt., Mária Magdolna napján, melyről való királyi levelét Konstancziában adta neki Zsigmond.

Szirmay Pál. Dobó Istvánnal együtt őtalmazta Egert 1552. eszt. Egykor Balogh Andrással és egynehány lovasokkal, kiküldötte őt Dobó a várból, amikor neki olyan szerencséje lett, hogy kicsiny ere-

jéhez képest igen sok törököt levágott, maga pedig csak egy embert vesztett.

Szoárd és Kadocsa. Mindketten Hüleek fiai, aki az Árpád anyjának bátyja volt. Ezeket küldötte volt el Árpád Szvatopluk morva herczeg ellen, Huba nevű magyar fővezérrel együtt (lásd Árpád). Kadocsa ejtette sebbe Zobort, a nyitrai kapitányt (lásd Zobor). Azután mint egy két esztendővel, mikor Árpád Csepel szigetében mulatna 895. esztendőben, ezt a két vitéz vezért és Vojtát küldötte onnan Glád ellen (lásd Glád). Minekutána ezen három vezér a Tiszán általköltözött, egész a Temesig mindent magok hatalma alá hajtottak, a Temes vizénél készen várta őket Glád, akinek sok oláh, bolgár és kun ment vala segítségére. A két ellenkező tábort, a Temes választotta el egymástól, és amiatt egyik is a másiknak nem árthatott. Azértis Szoárd azt javasolta Kadocsának, hogy a tábornak felével menjen alább, és valahol keljen által a vizen, de úgy hogy azt Glád meg ne tudhassa. Ugy lett a dolog. Kadocsa hátulról került a Glád táborának, és azt reménytelen megtámadta. Alig szólaltak meg a Kadocsa kürtjei, egyszeribe neki ment a viznek Szoárd is, és a Glád táborát, két oldalról kaszabolták. Nagy mészárlást vittek véghez, elfogtak két kun vezért, és három bolgár kenézt, azaz fejedelmet. A győzelem után Pancsovánál táboroztak a magyarok, onnan Keve, vagy Kó nevű várhoz mentek, melybe Glád szaladt volt, azt is általadta Glád nekik, onnan Orsovához szállottak, és ott egy egész hónapig nyugodtak (lásd Boyta). Onnan Szoárd és Kadocsa a Dunán általmentek, Sardikát, vagy amint ma hívják Sófia városát, Filippopolist fel-dúlták, egész Durazzóig árviz módjára mindent elborítottak s pusztítottak. Szoárd vissza sem jött többé Magyarországra, hanem valami görög leányt elvett, azon a részen, és ott meghalt. Azok a magyarok is odamaradtak, akik ő alatta voltak, melyért azokat a görögök soha vagy ostoba magyaroknak nevezték.

Szokolyi vagy Szakolyi. Ez a familia Szabolcs vármegyében Szokoly nevű falutól vette maga nevét, mely még ma is ott megvan. Atyafisága volt a Báthori familiával. Elei közül a tizenharmadik század vége felé ez a három testvér virágzott 1. István, kinek örökösi nem maradtak. 2. Feliczián, kinek fiai Mihály, ennek fiai János és Mihály; János fia Péter, ennek fia László, ennek leánya Erzsébet, aki kamarási Zeleméry Lászlóhoz ment férjhez, és így abban a Feliczián ága kifogyott. 3. Hodos. ki két fiút hagyott, Lászlót és Lőrinczet. Ennek a Lőrincznek három fia maradt, u. m. Illyés, Domokos és László, akik a Báthori familiával, holmi jószágok felett sok ideig

pereltek, mindaddig, míg aztán értelmes jámborok magok közbevetése által 1338. eszt. barátságosan s atyafiságosan megosztottak. Csak Illyésnek maradt közülök egy István nevű fia, aki még 1394. eszt. élt, azután hova lett, nem tudhatni. Ami a Hodos másik fiát Lászlót illeti, annak két fiút irnak, Jánost és Istvánt. János három fiút nemzett, Györgyöt, Imrét, és a magtalan Lőrinczet. Imrének volt ugyan öt fia, de azok közül csak Bálintnak volt egy Boldizsár nevű fia, aki 1479. eszt. virágzott, de az is örökös nélkül ment a koporsóba. Ellenben Györgynek, az említett János első fiának, volt az a szerencséje, hogy familiáját hosszú időkre terjeszthette. Ugyanis ennek a Györgynek három fia lett, u. m. István, Márton és János. Ennek a Jánosnak, Báthori Tamás leányától Zsuzsannától született Péter nevű fia, aki következik.

Szokolyi Péter. Jánosnak Báthori Zsuzsannától való fia, macsóiban, temesi főispán, és derék hadivezér ötödik László és Mátyás királyok idejében. Más főrendekkel együtt ő is eleibe ment Mátyás királynak Straznicz városáig 1458. eszt., és azt ott illendő czeremoniával fogadta. Mindenkor nagy kedvességben volt ő Mátyás királynál, aki őt minden fontos dolgokban meg szokta kérdezni. Mohammed török császár 1459. eszt. Alibeg nevű vezérje által a Száva és Dráva közt fekvő tartományt nagy részént felpredáltatta, ahol minthogy semmi ellentállásra nem talált Alibeg, a Dunán által Futakig hozta pusztító táborát. Itt támadta meg őt Szokolyi Péter, a híres horoghszeghi Szilágyi Mihálylyal együtt, és őt egyesült erővel meg is verték. Ezzel meg nem elégedett Szokolyi, hanem minekutána Alibeg futásnak eredt, őt mindenütt nyomban kergette, és egyéb nagy nyereség közt, tizenhétezer keresztyén rabot szabadított ki tőle. Egészen a Száva vizéig űzte Szokolyi a törököket, ott újra megverekedett velök, közülök négyezeret levágott, sokakat a vízbe fulasztott, úgyhogy csak kevesen uszhattak által a vizen.

1463. eszt. Mohammed Bosnyákországba beütdött, és egynehány jól készült várakat kivén, az egész országot elfoglalta. Felserkent ezen közel lévő veszedelemre Mátyás király, és parancsolt Szokolyinak, hogy siessen segítségére Istvánnak, a bosnyákországi királynak. Amit tudott, minden katonaságot hirtelen összeszedett Szokolyi a Szerémségen, és a körülbelől lévő tartományokban, és azzal a Száván általment az István segítésére, aki már akkor háza népével együtt Jajcza várába rekeszkedett. Odaizent ő hozzá alattomban Szokolyi, hogy a várat hagyja oda, és amely katonákat összekerithet, azokkal a hegyeket foglalja el, és majd mikor őt a törökök ott fogják ostromlani, akkor

Szokolyi hátulról támadja meg azokat. Nem fogadta István ezt a jó tanácsot, hanem a nála lévő temérdek kincscsel, Dalmátországba akart szaladni, de utjában őt a törökök elfogták, és mind kincsétől, mind életétől megfosztották. Ekkor állított fel Mohammed legelőszőr a keresztényen fogoly ifjából harmincezer jancsárt, akik azolta a keresztényeknek oly sok kárt tettek. Szokolyi megértvén Istvánnak szomorú sorsát, a Száván visszajött, annak innenső partján nagy szorgalmatossággal vigyázott, hogy valamimódon a törökök azon által ne jöhessenek. Kisvárdai Potencziánától négy fiút hagyott: Jánost, Andrást, Albertet és Miklóst, akik következnek.

Szokolyi János. A közelebb leirt Péter fia. 1466. eszt. lett csanádi püspökké. Ő volt egyik követ a pesti diétáról az Ulászló király meghívására Prágába 1490. eszt. Ugyanakkor ő reá volt bízva a korona a budai várban, míg el nem mentek Fehérvárra a koronázásra. Háromszáz katonát adott Ulászlónak 1491. eszt. Albert ellen. Beleútván a világra, a püspökséget letette 1493. eszt., és Diósgyőrben a remete sz. Pál szerzetesei közé ment. Minthogy nagy tudományával s okosságával magának mindenek előtt nagy tekintetet szerzett, sokszor csak nem erővel is ki akarták őt a rendek a klastromból venni, de ő feltételében állhatatos volt, noha Ulászló király őt a kalocsai érsekséggel is unszolta.

Szokolyi András. Ez is Péter fia. 1486. eszt. Harasztly Ferenczcel szőrényi bán. Felesége Dóczy Erzsébet özvegy volt már 1509. esztendőben.

Szokolyi Albert. Ez is Péter fia, nándorfehérvári bán, mely hivatalba második Ulászló király 1495. eszt. 5. nov. állította őt csulai Móré Györggyel, amikor maga is Ulászló ott Nándorfehérváron mulatott, még pedig ilyen feltételek alatt: hogy Albert és Móré szabadlatlanul tartsanak magok mellett a belgrádi várban kétszáz könnyű lovast vagy huszárt, a király szolgálatjára, kiknek a király fog minden hónapban fizetni két-két arany forintot kész pénzü, és így mindössze esztendőt szaka négyezernyolczszázat, sóban pedig két ezer forintot fog adni azoknak. A két bánnak fizetése nyolczszáz forint lesz. Törökországba küldendő kémek fogadására, száz forintig adott nekik Ulászló esztendőnként szabadságot, úgyhogy egy kémnek húsz forint legyen a jutalma. Bizonytalan meddig viselte Albert a hánságot. Ról Katalintól három fia maradt, u. m. Ferencz, aki 1520. esztendőben orodi (nem aradi) prépost volt. András és János.

Szokolyi Miklós. Ez is Péter fia. Báthori Veronikától, egy leánya Margit, Ruzskay Pál felesége, és két fia Miklós és János lettek. Ezek

közül Miklós, kétszer lépett házassági életre, először Telegdy Klárával; másodszor Drágfy Juliannával. Klárától született leányával Borbálával, a pártát Báthori János tétette le, a gyászt pedig Gerendy Péter. Ami Jánost, a Miklós testvéröccsét nézi, ő négy fiú atyja volt, u. m. Györgyé, Péteré, Lászlóé és Ferenczé. Ezek közül, mind a László felesége Borbála, mind a Ferenczé Lónyay Ilona, özvegyek voltak már 1526. eszt. László két árvával hagyta Borbálát, u. m. Jánossal és Boldizsárral, annak a Miklósnak atyjával, akiről a leleszi káptalanban, némely 1568. eszt. költ levelek szólnak.

Szokolai János. A nándorfehérvári bán Albert fia. Ehez a Jánoshoz, és az ő testvérjéhez Andrásához irt volt Lajos király 1526. eszt. levelet aziránt, hogy a törökök ellen készüljenek, de nem tudhatni aztán, hogy ott voltak-e a mohácsi veszedelemben vagy sem. Podmaniczky Margittól, Miklós nevű fiat nemzett, akit némelyek Istvánnak béráltak el. Ennek a Miklósnak vagy Istvánnak, Várday Annától Miklós nevű fia lett.

Szomor János. Lásd Zomor János.

Szondy György. Egy a magokat a hazáért s királyért önkényt feláldozott nagy lelkű magyar Curtiusok közül, első Ferdinánd király idejében. Az esztergomi érsekséghez tartozott Drégely vára kapitánya volt ő Bekefalusy Gergelylyel 1552. eszt., mikor Ali, a budai basa, a várat ő reá megszállotta, a Bekefalusy távollétében. Mikor már derekasan megrongálta volna Ali a vár falait, Mártont, az oroszánfalvi papot, beküldi Szondyhoz, hogy mivel már maga is látja a vár állapotját, magát tovább ne veszedelmeztesse. Szondy üres válaszszal bocsátotta el Márton papot. Azonban a török foglyok közül, akik nála számosan voltak, kettőt előhivat, azon két ifjút, akiket maga gondviselése alá fogott volt a nevelés végett, ezen két rabbal együtt Alihoz küldi, azzal a kérelemmel, hogy ezen két ifjunak ezután Ali viselje gondjokat, és azokat vitézségre tanítsa. Ezzel minden jószágát a vár közepére hordatja s megégeti, onnan az istállóba megyen, ott minden paripáit általveri, hogy azokon a törökök a magyarok ellen ne harcolhassanak, azután a falak töréseire megyen, ahol már sűrűn tolultak befelé a törökök, biztatja katonáit, maga jó példát mutat, a legnehezebb helyeken viaskodik, hogy egyik térdén sebet kap, másik térdjére állva vagdalkozik, mindaddig, míg egy golyóbis őt halálra sebesíti; amikor aztán ő neki a törökök fejét vették. Istvánffy azt írja, hogy az ő testét Ali, a várral általellenbe lévő hegyre temettette, és az ő feje felibe egy kopját s egy zászlót tétetett, az ő vitézségének

bizonyosságául, melyet az ellenségnek is lehetetlen volt nem becsülni és csudálni. Mindezeket ezen versekkel hagyta Tinódy emlékezetben:

Esmét jó Budából hamar készülének
 Szándások, vajdák, begek, egybegyülének;
 Tizenkétezeren álgyúkkal eredének.
 Vitéz Ali basa dolgában bölcs vala,
 Drégel vára alatt táborával szálla,
 Az vár törésre álgyúkkal állata,
 Négy álgyúja, hat taraszka neki csak vala.
 Jó vitéz Szondy György ben porkoláb vala,
 Bekefalusi Gergely ő társa vala,
 De akkort házához kikéredzett vala,
 A megszálláskoron el kirekedett vala
 Töretni az basa kezdé Drégel várát,
 Ott ám lerontotta egy szép magas tornyát,
 Szondy ott elveszté egy vitéz szolgáját,
 Jó Zoltay János, meghala torony alatt.
 Első ostromot basa nagyot tétete,
 Ott sok török vesze, ő nem sokat nyere,
 Ezt tövé Szondy Györgynek is vitézsége,
 Ott meg akar halni, azt ő már elvégezte.
 Sőt a várnak falát, tornyát igen törte;
 Basa oroszfalvi pappal őt kéréte:
 A várat megadná, magát ne vesztené.
 Már későn költ ahoz, Szondy csak azt izené.
 Sok foglya ő neki; kettét előhivata,
 Két énekes apródját előállatá,
 Azok előtt ily testamentomot szóla;
 Az Ali basának, két apródját ajánlá,
 Ezen igen kéri basát ő nagyságát;
 „Vitézségre tanítsa ő két apródját,
 És eltemesse Szondy Györgynek tagját,
 Mert majd itt meglátják az ő szörnyű halálát.
 Gyorsan mind a négyet skárláttal ruházá,
 Pénzzel kápájokat megtölté, megraká,
 Az Ali basának szépen kibocsátá.
 Ő minden marháját a közepére hordá,
 Égeté, elveszté, istállóba méne,
 Jó lovait hegyes törrel általveré,

Lelkét az Istennek ajánlá, igéré,
 Nagy derék ostromát Ali basa kezdeté.
 Nagy szép dárdá Szondynak kezében vala,
 Sebesülve térdén állva ő viv vala,
 Romlott torony alatt általlótték vala,
 A fejét a hegyről alávetették vala,
 Jó Drégelnek vára lón basa kezébe,
 Szondynak a testét vívék eleibe,
 Fejét keresteté, a testhez viteté,
 Mint oly vitéz embert, nagy szépen temetteté.
 Jó dicséretbe lón Szondy vitézsége,
 Feje felé irott kopját feltéteté s a t.

Szondy halála s a vár Ali kezére való kerülése 9 jul. történt.

Szondy Pál. Esztergomi és zágrábi prépost, rosoni püspök, első Ferdinánd alatt. Ez állított Olaszországban Bononiában (Bologna), a magyar tanuló ifjak számára valami fundatiót 1556. eszt., mely mig tartott, sok hasznos hazafi készült benne. Különös házat és kertet is vett ott azoknak számokra. Halála 1559. eszt. történt.

Szörényi Péter. Együtt őtalmazta Murány várát 1549. eszt. Basó Mátyással, és ugyanott fogságba is esett.

Szörényi János. Lossonczy Istvánnal együtt vagy elfogták, vagy meg is ölték a törökök Temesvárnál 1552. eszt.

Sztáray. Ez a nagy familia, Vencellinre viszi fel a maga eredetét, aki sz. István király idejében szakadt az országha. Lásd Venczellin. Ennek elei közül András és Jákó, Kun Lászlótól nyertek 1279. eszt., Zemplén vármegyében, Peteche és Staara nevű jószágokat, azon érdemökhért, hogy 1278. eszt. a cseh király ellen való hadban magokat különös vitézséggel viselték. Jákó (Nagy-Mihályi) egy volt azon huszonöt kiválasztott nemes közül, akik 1271. eszt., ötödik István király rendelése szerént, aziránt eskettettek meg, az egri püspökségnek, a magok kérésökre, micsoda jussaira, jövedelmekre, jószágaira, emlékeznek? Jákó fia Gergely unokája János volt.

Sztáray Albert. (Ungi és Nagy-Mihályi). Zsigmond király idejében auranai perjel volt Bebek Imre után. Atyja János, nagyatyja Gergely volt. Marczaly és Csáky Miklós temesi főispányok vezérségek alatt, akik azután mindketten erdélyi vajdák lettek, igen dicsőrelesen hadakozott az ország széleit háborgató törökök ellen, és a pártoskodó bosnyákok ellen. A velenczések ellen való hadban, Ozoray Fülöp vezértársaival, még nagyobb dicsőséget szerzett magának 1412. eszt., ugy

hogy amely várak s városok a győzedelmes magyarok kezébe estek Istriában és Forojuliumban, azoknak megvételeit leginkább neki tulajdonították. Ezekkel s több jeles cselekedeteivel készített magának utat a perjel-ségre. Azon kilenczszáz nyolczvan kíséző között, akik Zsigmondnak a konstancziai (kosztniczi) gyűlésre való utazását fényesítették, jelen volt Albert is. harmincz maga rendén való vitézzel. Ezen útjában két királyi levelet nyert ő Zsigmondtól, melyekben az ő érdemei elől vagynak számlálva; egyiket Konstancziában 1418. eszt. husvét után harmad nappal; másikat az onnan haza felé való utazásban Rauensburgban, ugyanazon esztendőben, Bertalan napján. Minekelőtte perjellé lett volna, házas embernek kellett neki lenni, mert a második levélben azt a rendelést teszi a király, hogy ha Albert meghal, az ő jószágai, nem az ő utána leendő perjelre, hanem az ő gyermekeire szálljanak; sem a crucifereknek pedig, sem azok perjelének nem volt szabad feleséget tartani.

Szűcs László. Lásd Karácson György.

Szuhay István. Lásd Tercsy Mihály.

Szulejmán. Ez az ember magyar volt ugyan, de még gyermekkorában török rabhá esett, és török vallásban nevedezett. Mikor Szulejmán török császár Budát 1541. eszt. családsággal elfoglalta, és abból húsz napig benne való mulatása után Konstantinápolyba viszszaíndult, ezt a Szulejmánt hagyta Budán Verbőczy Istvánnal, hogy magyarul jól tudván beszélteni, a magyarokat a törökökhöz édesgesse és szoktassa. Azt az épületet foglalta magának Szulejmán szállásul, melyet eddig a kalocsai érsek, Frangepán Ferencz birt vala. Ebben csináltatott ő magának egy pompás feredőt, melyet a templomokból hordatott márványokkal rakatott s padimentomoztatott ki, de abban talán esztendeig sem gyönyörködhetette magát, mert még előbb meghalt Verbőczynél.

Szunyogh Gáspár. Ennek ajándékozott volt Mátyás király, Beatrix megegyezésével egy falut 1487. eszt. Bécsben költ levele által.

Szunyogh Móses. Első Ferdinánd alatt élt. Feleségétől, Podmaniczky Sárától, számos gyermekei maradtak, ugymint Venczel, Mihály János, Móses, György, Gáspár, Salomé (aki Majthényi Kristófhoz ment férjhez) Erzsébet, Polixena, Sára, Ivánka. Ezekre hagyta a nagyanyjok Tárcazy Katalin minden jószágait.

Szevela vagy Szvola. Egy jó vitéz cseh ember, Mátyás király idejében. Egy darabig a Mátyás seregében katonáskodott, és nevezetesen Fehérváron a király láttára, egy bajvivásban, magát igen derekasan viselte. Onnan midán Mátyás Zágráb felé indult volna, a Dalmá-

cziában pártoskodó Frangepánok, vagy talán inkább a törökök ellen.
 elment az ő táborába ez a Szvela is, de Zágrábhhoz nem messze magát
 megütötte, és azt kérte Mátyástól, hogy őt a keze alatt lévő többi
 csehekkel együtt bocsássa vissza. Hogy pedig annál inkább elbo-
 csássa őt a király, mind a maga hó pénzét, mind a többi cseheket
 igen felső hangon sürgette. Mindaddig kereste a színes okokat,
 hogy egyszer Mátyás akaratja ellen a magyar tábornok odahagyta, az
 országba visszajött, és Nyitra vármegyében Kosztolán várát elfog-
 lalta. Hogy pedig ott magát annál inkább megfészkelhesse, és a
 nála czélban lévő pusztításokra erősebb lehessen, Morvaországból, jó
 nyereség reményeége alatt, magához hívott mintegy hatezer, ugyneve-
 zett cseh atyafiakat (fratres bohemi). Először Pozsonba jöttek ezek az
 atyafiak, és onnan Szvelával együtt Nagy-Szombatra mentek, de azt
 meg nem vehették, azértis Kosztolán várába mentek, és onnan jártak
 ki mindenfelé prédára. A sok kárt vallottak panaszra Mátyásnak fü-
 lébe érkezvén, Zágráhból mindjárt visszafordult, és Kosztolán alá sie-
 tett. Mindjárt általlátta Mátyás, hogy neki nem szükség embereit
 vesztegetni, mivel éhség által legkönnyebben megveheti a várat. Ugy
 is lett a dolog, mert a várbeliek kevés napok alatt eleség dolgában
 megszűkülvén, Szvela a többiekkel együtt egy éjjel a várból kiszökött,
 és abban csak háromszáz férfit és kétszáz kurvát hagyott, akik fűg-
 gesszék a várra addig a Mátyás figyelemetességét, míg ő előbb állhat!
 De jókor észrevette a király a csehek szökését, és még azon éjjel azok-
 nak utánok eredt, közülök sokakat levágatott, maga ugyan a várhoz
 csakhamar visszajött, de elégséges katonákat küldött a csehek üzésére,
 akiknek igen sokat segítettek a körül-belőlről összezendült parasztok,
 a cseheknek az erdőkben való felkeresésükre és öldöklésükre, úgy hogy
 igen kevesen szabadulhattak meg a csehek közül, másfél százan pe-
 dig elevenen kerültek kézre. Ezen nagy zavarodásban, Szvela csak
 egyedül maradt, és az erdőn fel és alá lóháton tébolygott, ahol egy
 favágó emberre találván, azt arra kéri, hogy őt vezesse el Morvaor-
 szág határáig, jutalomul lovát, pénzét, fegyvereit és további szolgál-
 tatját ígervén annak, de az ember megtudván, hogy ő az éhség miatt
 elkényszeredett Szvelával beszél, őt mindjárt megragadja, mivel az-
 előtt Szvela neki is sok kárt tett, és őt lova zabolájánál fogva, a
 csejtei vár kapitányához, Szénásy Lászlóhoz vezeti, aki annak kezeit
 lábait összekötöztetvén, Kosztolán vára alá a királyhoz küldi. Mátyás
 rövid szemrehányás után Szvelát tömlőczre vetteti, azután pedig a
 többi gonosztévőkkel együtt, Magyar Balásra hisza, hogy őt lator tár-
 saival együtt akasztassa fel. Balás a vár előtt egy hosszú sor akasz-

tőfát állíttatott fel, azok közül a legmagasbikra Szvelát, a többiekre pedig a többi foglyokat felakasztatta. Szvela jobb keze felől az ő papja, bal keze felől az az ifju függött, aki az ő fegyverét szokta vala hordozni. Ezt látván azok, akik a várban maradtak vala, magokat feladták, és azokat Báthori István Budára kíserte, és ott a csonka toronyba záratta. Czobor Mihály, az akkori budai kapitány ezeket, hogy az eleséget ne fogyasszák, úgy fogyatta el, hogy ő közlők hénnek, nyoloznak éjjelenként nyakára követ köttetvén, őket apródonként a Dunába hányatta. Mindezek 1465. eszt. történtek.

T.

Tahy János. Ezt küldötte volt Baracskey Mátyás, az auránai perjel 1525. eszt. Jajcza vára alá Frangepán Kristóf segítségére, egy csoport katonasággal maga helyébe, ahol ő magát igen derekasán viselte a törökök ellen, és mindenütt a Kristóf oldala mellett forgott. Elkísérte a következő 1526. eszt. a mohácsi szerencsétlen hadra Batthyány Ferenczet, és azzal együtt vezérlette a magyar tábor jobb szárnyát. A veszedelem után sok ideig állhatatos követője és pártfogója volt Szapolyay Jánosnak első Ferdinánd ellen, noha még Ferdinánd őt maga hívének tartotta november utolsó napján, a nevezett esztendőben, mikor Bécsben költ levele által neki is, másokkal együtt, Szapolyay ellen ótalmat ígért. Megmutatta mindjárt a következő 1527. eszt., kit tartson ő magyar királynak. Ugyanis Frangepán Kristóffal együtt áldozte Tótországban a Ferdinánd követőit, mindaddig, míg Frangepán Varasd vára alatt elesett, ki is halála előtt kevés szempihantásokkal Tahyra bízta a hadi sereget, és a hadnak további folytatását; de neki azt félbe kellett hagyni, mivel az elkedvetlenedett sereg, idő nap előtt eloszlott. Azonban Szapolyayra homályos napok következvén, a budai diéta proscibálta Tahyt, ha még Katalin napjára Ferdinándhoz nem állana, az említett esztendőben. De ő mihelyt meghallotta, egyfelől ugyan azt, hogy Szapolyay hazajött lengyelországi bujdosásából; másfelől pedig azt, hogy Szulejmán török császár, nagy táborral jön Szapolyay segítségére, Bánffy Jánossal és másokkal újra fegyvert fogott 1529. eszt. Lásd Erdődy Simon. Ott volt Erdődy Simonnal Horvátországban 1530. eszt. is, mikor a Desnicze alatt fekvő táborában fegyvernyugvást kötöttek a Ferdinánd vezérjeivel, Pekry Lajossal, Keglevics Péterrel, Semsey Ferenczevel s a t. Egynehány esztendeig

viselte az auránai perjelség gubernátorságát. Erdődy Simonnal együtt Ferdinándhoz állott 1535. eszt., mely után ugy látszik csak hamar elhalt.

Tahy Bernát Mikor 1542. eszt. a törökök Majláth Istvánt elfogták Fogaras mellett, ez a Bernát is kikísérte volt őt a török táborba, és Majláth kérésére elbocsátották ugyan őt a törökök, de csak nem anyaszült meztelen.

Tahy Ferencz. Stettenbergi szabad báró, főlovászmester, első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt. Szerencsétlenül hadakozott 1544. eszt. Zriny Miklóssal Horvátországban a törökök ellen, de csak ugyan életben maradt. Ő birta Béla várát első Ferdinánd király adakozásából, aki őt 1554. eszt. tette főlovászmesterré, melyet ugy látszik azzal érdemlett, mert akkortáiban ijesztette a reábizott sereggel vissza Lengyelországba Petrovich Pétert, aki Erdélybe szándékozott, hogy azt Izabella számára visszafoglalja. Együtt hadakozott ő Nádasdy Tamással Ali basa ellen 1556. eszt. Hogy ő nemcsak a fegyverforgatáshoz, hanem a törvényhez is értett, onnan tetszik meg, mert a pozsoni diéta azt végezte 1559. eszt., hogy ő a közönséges gyűlésekben, a peres dolgok eligazgatásában, mindég ott legyen Zay Ferenczczel, és azonkívül Gregoriancz Pál s Bornemisza Pál püspökökkel. Zriny Miklóssal, akinek testvér húgát tartotta feleségül, együtt verte meg Oroszlán bását Monoszlónál 1562. eszt. Jelen volt 1563. eszt. a Maximilián koronázásán, és ott a kivont kardot ő vitte a koronázandó herczeg előtt. Ott volt a győri táborozásban Maximilián királylyal 1566. eszt., és amint Istvánffy írja, azt a tüzet, amely ott a magyar táborban támadt vala, ő oltotta el a maga katonáival, de Forgách Ferencz püspök ezt az oltást magának tulajdonítja. Meglehet, hogy ketten dolgoztak leginkább rajta. Minekutána Sziget ezen táborozás alatt török kezébe esett, ugyanott Zriny Miklós elesett, és a török tábor onnan haza indult. Maximilián király is Győr alól maga táborát szélyelbocsátotta. Hogy pedig a Szigetben maradt törököket zabolán, Sziget vidékét s környékét pedig bátorságban tarthassa, Győr alól ezer lovassal, s ugyanannyi gyaloggal Kanisára küldötte Tahyt Maximilián. Minthogy pedig akkor Kanisát, a Nádasdy Tamás özvegye, Kanisay Orsolya birta; tehát ahelyett a borsmonostori apáturságot adta a király az özvegynek. Sok jeles ur s ifjú is vállalkozott akkor, akik önkényt elmentek Tahyval Győr alól Kanisára. Ilyenek voltak Alapy János, és annak fia Gáspár, aki Szigeten török rabságba esett vala ugyan, de abból csak hamar kiszabadult, Palatics György, Keglevics Péter és Máté s a t. Hogy Kanisára elérte Tahy, mindjárt annak erősítéséhez látott. A szent-győr-

gyi várba is Both Gáspárhoz, száz lovast, és száz gyalogot küldött, hogy azok ott mintegy ört álljanak, és a törököket szemmel tartásák.

Nagy kárt vallott benne, hogy a berzenczei várat, melyből Szalay Kelemen kiköltözött, és amely tovább negyven napnál üresen állott, elfoglalni elmulasztotta: mivel a törökök annak üresen létét megsajdítván, abba beleszállottak, és ott magokat erősen megfészkeltek. Ezek a berzenczei törökök, mikor egyszer Tahy otthon nem volt, a kanisai katonákat, valami Recse vagy Reke nevű faluig csalták, ott lest vettek azoknak, közülök sokat levagdaltak, a többek közt, a ritka természetű ifjú Keglevics Pétert. Azután nem sokkal, nem tudván ezek a törökök, hogy Tahy már haza jött, egy éjjel Kanisára ütnek. Tahy köszvényben feküdt; mindazáltal magát paripájára feltolatta, és olyan jó rendeléseket tett, hogy sok török elhullott, akik megmaradtak, többnyire véresen kullogtak haza Berzenczére, s a többek közt Omerbeg, akit azelőtt való időkből Kerechény László, Morvaországban, Niklasburgban (Nikolsburg) tartott vala fogságban, de aki onnan csudálatos ravaszsággal szabadult vala el; jobb keze nélkül ment most innen haza. Az elesettek fejét Tahy rudakra szurva, a sánczra állíttatta. A Száva mellett maga jószágában Szomszéd várában mulatott 1568. eszt., mikor Bocskay György őt is megpróbálta Szapolyay János Zsigmondhoz vonni; de ő törvényes ura hűségében állhatatosan megmaradt. Betegsége miatt, nem jelenhetett meg Pozsonban a Rudolf koronázásán 1572. esztendőben, azért az ő főlovászmesteri kötelességét ott Czobor Imre teljesítette.

De ha legjobban szolgált volna is egészsége, úgy is elég dolga lett volna otthon neki. Ugyanis bizonytalan micsoda villongás volt már egy darab idő óta ő között, és az ő szomszédvári jobbágysai között, melynek jórahozására a király biztosokat küldött vala. A biztosok abban hibázták el a dolgot, hogy épen akkor lévén Tótországnak gyűlése, a Tahy jobbágysai közt való pert a gyűlésre vitték, holott nekik Maximilián király azt parancsolta vala, hogy a csendességet magok igyekezzenek Tahy s jobbágysai között helyre állítani. Hogy a gyűlés a szomszédvári parasztokat maga eleibe idézte, azok írásban azt felelték a gyűlésnek, hogy ők már a felebb való időkből, magok panaszaikat a királynak beadták, és a kirendelt nyomozó szék által, azok méltóknak s igazaknak találtattak; mind azáltal nekik mind eddig senki igazságot nem tett; azértis ők többé sem Tahyt, sem annak örököseit magok földesurának nem ismerik; akarkit mást nevezzen s adjon pedig a király nekik földesuroknak, annak mindenképen szolgálni s engedelmesskedni fognak. A gyűlés a szabadon író parasztokat mind-

nyájokat pártosoknak ítélte, és levelesékké tette vagy számkivetette. Ezen a parasztok megfelbődzvén, felzúdulnak, magoknak társakat keresnek, a Stajer és Karniolországbeliek is melléjük állanak, úgy hogy a fegyveres parasztek száma, kevés idő alatt tizenhatezerre, azután többre is szaporodik, és így egy veszedelmes pór had támad, melyről oda felebb Gubecz Máté alatt szó vagyon. Ugyanez időtájban, azzal is nagy csorbát ejtett maga becsületén, hogy Szécsénen egy kastélyt épített, noha hogy azt ne építtesse, felsőbb helyről meg volt intve. Minthogy pedig azt illendőképen nem őriztette, azt a törökök elfoglalták, s benne magokat megfészkeltek. Uglátszik 1574. eszt. hagyta özvegyen Zriny Ilonát.

Takaró. Lásd Thakaró.

Taksony. Zoltán fia, a magyaroknak negyedik fejedelme. 947. esztendőől fogva. Ő is követte eleinek szokásokat, és ahol lehetett pusztított. Olaszországban tétetvén próbát, ott Berengár királytól tiz köből pénzt csikartak ki a magyarok; onnan Aquitániába mentek, és amit elől-utól találtak felprédálták, s Olaszországon keresztül haza jöttek. Talán nem hamar küldött volna Taksony Németországra prédálni, tanulván Zoltánnak sok rendbeli-szerencsétlenségein, ha őt arra magok a németek nem ösztönözték volna. De Ludolf, az Ottó császár fia, és a lotharingiai herczeg Konrád, az Ottó veje, összeesküdtek Ottó ellen, és Taksonyt is fellázasztották ellene. Amely sereget az ő segítségökre adott Taksony, annak vezérlését Konrád magára vállalta; de mivel maga is elirtódzott azon kegyetlenségektől, melyeket ez a sereg Németországon vitt véghez, megbánta cselekedetét, és a magyarokat oda hagyta, akik azután kevéssel nagy prédával haza jöttek 954. eszt. Ekkor neki bátorodván, azután való esztendőben, Lehel és Bulcsot ismét nagy hadal elküldötte Taksony Ottó ellen, akivel Augsburgnál meg is ütköztek. A szerencse a németeknek szolgált. Lehel és Bulcs is kézre kerültek, s őket Ottó fel is akasztatta. Az egész ott levő táborból, csak hét magyar maradt életben, amint Thuróczi írja, azoknak is füleiket és orrokat a németek elvágták, s tőlök azt izenték haza: mondjátok meg magyar atyátokfiainak, hogy többé e győtrelemnek helyére ne jöjjenek. Ezt a hét bénát nevezték aztán a magyarok csúfságból magyarkáknak, és míg éltek, mindég koldulásokkal kellett nekik élni, annak büntetésül, miért nem áldozták fel ők is életüket a többiekkel együtt. Nem mert többé Taksony Németországban próbáltatni, ámbár néha a szomszéd Ausztriát mellestgette. Inkább a görög császárral ellenkedett, aki az ő vitézeit Rácországban megverette ugyan 961. eszt., de a következő esztendőben nem több, hanem csak há-

romszáz derék magyar Görögországba beütközött, és egész Thessalonikáig ment, ott ötszáz görögöt elfogott s haza is hozta. 968. eszt. ismét elmentek kétszázan egész Konstantinápolyig, de mikor prédával terhelve jönnének vissza, negyvenet elfogtak közülök a görögök, akiket idővel Niceforus császár a rabságból kivett, szépen felöltöztetett, és magával Siriába a saracenusok ellen, mint maga testőrzőit elvitte. Az augsburgi veszedelem óta, csak ugyan semmi olyas nevezetes dolgot nem cselekedhetett Taksony, azt legokosabban cselekedte, hogy amiatt megnéptelenedett országát, némely idegeneknek befoglalása által népesítette. A hazának minden haszna nélkül folytatott országlását 972. eszt. végezte el, és Taksonyon temettetett el, a Duna mellett, mely helység, úgy látszik őtöle vette a maga nevét. Gejza lett helyébe a fejedelem. Másik fia Mihály volt.

Tallóczy Matkó vagy Mátyás. Zsigmond király idejében, kevi főispány, belgrádi kapitány és horvátországi bán. Mikor Zsigmond Rómába indult, hogy magát megkoronáztassa, Sena (Siena) városából ezt a Tallóczyt küldötte el Rómába előre, Slick Gáspárral, hogy a pápával bizonyos egységre lépjen. Elment Tallóczy, és Zsigmond képeben, az evangéliomra tett kézzel, megesküdt a pápának arra, hogy Zsigmond az anyaszentegyházat és igaz hitet minden pogányok, eretnekek, és más ellenségek ellen ótalmazni fogja, a pápának tartományait s jószágait sem maga el nem veszi, sem másoknak elvenni nem engedi stb. Ez 1432. eszt. apr. 4. napján esett Rómában. A pápai koronázás után, elment Zsigmonddal a basileai (baseli) gyűlésre, ahonnan mikor haza jött, azokat, akik a zágrábi püspökségnek jószágait elragadozták s foglalták vala, száz marka aranyra büntette 1434. eszt.

Albert király halála után, ő volt egyik követ Lengyelországba, Ulászlónak a magyar királyságra való meghívására 1440. eszt. Onnan lett hazajövele után, midőn az Albert özvegyénél Erzsébetnél udvarlását és követsége felől való hír adását tenné Komáromban, Erzsébet őt megfogatta, és Sopronba küldötte fogságra. De mikorra Ulászló Budára érkezett, Matkó a fogságból, egy borbélynak fortélyja által kiszabadult, és Budára Ulászló köszöntésére sietett, akihez azután is mindenkor hűséges maradt.

Tallóczy Ferkó, Frankó vagy Ferencz. Ez is horvátországi bán volt 1442. eszt. Ulászló királylyal sok hadban forgott, nevezetesen 1444. eszt. a várnai veszedelemben ott volt, ahonnan ő épségben kiszabadult. Hunyadi Jánosnak segített, gróf Czillei Ulrikot zabolán tartani. Mikor Hunyadi Jánost gubernátornak választották, ez a Ferencz is volt ő vele, azon méltóságra kinevezve Brankovich György-

gyék, és Ujlaky Miklóssal egyetemben. A rigó mezején esett el 1443. eszt. Mind Ferencznek, mind Matkónak, vér szerént való atyja fia volt Zoványi János az auránai perjel.

Tallóczy Bánffy Boldizsár. Első Ferdinánd alatt vitézkedett. A Bánffy név kétség kívül azért ragadt reá, mert az ő elei, a közelebb említett Ferencz és Mátyás, bánok voltak. Mindenkor hűséges volt Ferdinándhoz Szapolyay ellen. Ott volt 1526. eszt. a pozsoni diétán, mikor ott Ferdinánd magyar királynak választatott. Hogy 1530. eszt. Ferdinánd, Roggendorft, Bécsből, nov. elején, tíz ezer emberrel Buda megvételeére küldötte, ott volt a Roggendorf táborában Boldizsár is, és abban a magyar huszárokat vezérlette. Egyszer kicsap a várból Nádasdy Tamás, és Boldizsár áll ki ő ellene, mikor a két ellenséges csoport keményen viaskodnék, és Nádasdy fel s alá lovagolna a maga emberei közt, Boldizsár nagy felszóval bajvívásra hívta őt. Elfogadta Nádasdy ezt a hivatalt, összezsaptak, és kopjájokat egymás pajzsában mindketten eltörték, azzal elváltak egymástól. Amely törököket, Szulejmán török császár, Kőszeg alól, Kászon vezérsege alatt, Ausztria pusztítására küldött vala 1532. eszt., azokat Neukirch körül ez a Boldizsár, Török Bálinttal, és Bakics Pállal derekasan megverte. Ott volt Bécsben 1533. eszt., mikor Ferdinánd, a török követet nagy pompával meghallgatta, és azalatt a király jobb keze felől állott Török Bálinttal s másokkal.

Erdélyi vajdának nevezte őt Ferdinánd 1536. eszt., és egy szép sereggel elküldötte Erdély elfoglalására, melylyel hogy ő Szatmárhoz ért egy éjjel, mind Szatmárt, mind Németit prédára bocsátotta s felgyújtotta. Sok megrémült lakos s gyermek veszett ekkor a Szamos vizébe. Hogy ezt meghallotta Szapolyay János, aki akkor Váradon mulatott, nagy sebességgel Kun Kocsárdot küldötte ő ellene, kinek közlését Boldizsár megértvén, a szatmári templomot körülsáncoltatta, amint lehetett élelemmel, hadi készülétekkel megrakta, Horváth Mátyást annak kapitányává tette, maga pedig bátrabb helyre vonta magát; melylyel magának nem igen szép nevet szerzett. Jelen volt 1537. eszt. Eszék alatt a Katziáner János táborában, és ott ő javasolta, hogy az éhes tábor menjen Erdőd megvételeére, ahol a törökök hagyták vala a magok asszonyaikat s gyermekeiket igen csököly őrizet alatt, és ahol eleséget is bőven lehetne reményleni. Mindenek helybehagyták az ő tanácsát, és Katziáner őt küldötte előre, hogy a vár mellett levő falut foglalja el, melyet ő el is foglalt, de nem sok búzát s bort kapott benne. Eljött azután a derek tábor is, és Erdőd várát nagy nehezen megvette, de alig talált benne annyi

lisztet s köles-kását, amennyivel két nap beérhette volna. Lásd Katz János és Nyáry Ferencz.

Szapolyay halálát 1540. eszt. Ferdinánd megértvén, Vels generált Buda vára megvételeére küldötte, melyet Török Bálint őtalmazott. Ott volt a Vels táborában Boldizsár is, és mikor már Buda alatt tanyáznának, Boldizsár egynehányad magával a város kapujába ment, és a strázsákat kérte, hogy hadd szólhasson ő Török Bálinttal, a maga régi barátjával. Be is bocsátották őt kísérvével együtt, ahonnan minnekutána visszajött, azt a hirt hozta Vels táborába, hogy a városban levő vezérekkel együtt mulatott, de egyszersmind a város készleteit megszemlélte, de ő úgy ítél, hogy annyi néppel amennyinek most Vels parancsol, és oly későn (mert már ősszel volt az idő) Budát megvenni lehetetlen. Hogy ezt Vels meghallotta, annyira megharagudott Boldizsárra, hogy őt táborából mindjárt kiküldötte, mind azért, mert az ő hite nélkül ment vala be Budára, mind azért, mert a katonákat az ostromlástól elkedvetlenítette. Azonban maga is Vels Buda alól táborával együtt felkerekedett, és Visegrád alá ment, melyet könnyen meg is vett. Őt rendelte ki Ferdinánd egyiket 1541. eszt. arra, hogy Erdődy Simon püspököt Zriny Miklóssal gyalulja össze. Jelen volt 1432. eszt. Perényi Péterrel s másokkal Pest ostromlásában. Többé nincs róla emlékezet,

Tallóczy Bánffy Bálint. Hihető a Boldizsár fia. Balassa Menyhérttel jelenvolt a hadadi hadban 1562. eszt., és az ott nyert prédának kótyavetyélése ő reá bízott volt Óváron, Szatmár felé yaló utakban. Azután három esztendővel ismét elment Balassa Menyhérttel, és Schwendi Lázárral a szatmári hadra. Hogy Szatmár alól Balassa és Schwendi Kis-Ar nevű faluhoz vonták magok táborát, Hasán vagy Haszán basa is utánok ment oda nekik Erdőd megvétele után Szapolyayval, és a maga huszonötezer törökjével, és ámbár derék útközetre nem került a dolog, de minden nap estek a két táborból kicsapások, és a kicsapások közt aprólékos csaták. Volt a török táborban a többek közt egy Mesopotániából, az Eufrates mellékéről származott Karalikócz nevű vitéz, aki csupán csak azért jött Európába, s különösen Magyarországra, hogy itt a híres neves magyar vitézt Thúry Györgyöt maga szemeivel láthassa s nézhesse meg. Itt volt ez a Karalikócz Magyarországbán Maximilián király koronázása alkalmatosságával, a szokás szerint, Maximilián is a mezitelen karddal a világnak négy részeire, és így napkelet felé is vágott volna, csúfságból Karalikócz a maga homlokát, mintha sebes lett volna, ruhákkal bekötözte, és úgy járt fel s alá fájdalom tettetéssel. Akik tőle haját kérdezték, azoknak

azt felelte, hogy őt a most koronázott magyar király sebesítette meg. Ez a Karalikócz több törökökkel Kis-Arhoz nem messze, egy erdőben vonta meg magát, és ott leselkedett a magyarok s mások után. Egy reggel azon erdő felé ment Tallóczi Bálint, Mágocsy Gáspárral, Székely Antallal, s egy csoport katonasággal. Mikor már az erdőhöz közel járnának, hirtelen elejökbe ugrik Karalikócz a maga társaival, és Tallóczi Bálintot név szerint szólítja bajvívására. Székely és Mágocsy biztak annyit Bálinthoz, hogy őt magok sarkalták az összeesapásra. Nem is vonogatta Bálint magát, hanem neki készülvén, mind a két bajnok oly mérgesen hajtott egymásnak, hogy amint összeütköztek, mindketten lovastól együtt a földre rogytak s dobbantak. Szerencsére Bálint előbb felczipelkedhetett a földről, és a maga lova alatt fetrengő Karalikócznak horgas inán egy jót szelt. Hihető, hogy a nagy ütés miatt nem ért többre, mert annak fejét, egy fiatal katonával vétette le vállai közül. Thúry György halála után, Schwendi Lázár javallásából, ezt a Bálintot tette Maximilián király kanisai kapitánynyá 1571. eszt., de hivatalát esztendeig alig viselhette, mikor Bécsben meghalt.

Talpas Tamás. Negyedik vagy Kun László királytól nyert Sáros vármegyében Veszveres és Várhegy (talán Várgony) nevű falukat 1286. eszt., melyeknek birásában azután két esztendővel új királyi levéllel erősítette meg őt. Utóbbi levelében a többek közt azt az érdemét említi, hogy a Hodos tónál neki sokat segített a kunokat megverni, és ott a király láttára nagy sebeket kapott. Azután is, mikor az országból kiszökött kunok visszahozására túl a havasokon ment László király egész Tatárország széleig, ahol még ő előtte egy magyar király sem járt, nagy hűséget és vitézséget mutatott ő mellette Talpas Tamás.

Tamásy János. Hederváry Henrik fia. A Tamásy név azért ragadt rá, mert Tolna vármegyében egy Tamási nevű jószágot birt, felesége után-e, vagy másképen? bizonytalan. 1404. esztendőből fogva erdélyi vajdaságot viselt Laczk Jakubbal. 1411. esztendőben a királynak főajtónállója lett, és azt viselte, míg 1418. esztendőben meghalt.

Tamásy László és Henrik. Mindketten a közelebb említett János vajda fiai. László főajtónálló volt 1430. eszt., mikor őt Hederváry Lőrincsozel Litvániába, azután pedig a majlandi herceghez küldötte követségbe Zsigmond király. Albert király halála után, az öccsével Henrikkel együtt, az Albert özvegyének Erzsébet királynénak részére állott, és azt őtalmazta Ulászló ellen. Mindketten ott voltak az Erzsébet királyné Lászlónak koronázásán Fehérváron

1440. eszt. Még ugyanazon esztendőben fogságba esett Henrik, Szekszárd és Bátaszék között, midőn Hunyadi János ellen, és Ulászlónak más pártfogói ellen Gara Lászlóval hadakozniék. A következő 1441. eszt. Ulászló minden jószágát elvette Henriktől, mint hűségtelentől, és azt Rozgony Jánosnak adta. Már 1442. eszt. kiszabadult Henrik, de bizonytalan mi módon a fogságból, mert ápril 5. napján, az ő szavára irt Erzsébet, egy Zopa Péter nevű embernek egy levelet. Kéréség kívül kegyelmébe vette őt Ulászló Erzsébet halála után, legalább azt írják felőle, hogy Ulászlóval együtt esett el Várnánál 1444. eszt. Két fia maradt, Miklós és János, de azok mag nélkül haltak el. László felesége Csáky Miklós leánya Ilona volt, akitől semmi gyermekei nem maradtak, és így a Tamásy ágak vége szakadt.

Táboros Ambrus. Első Ferdinánd királytól nyert nemességet 1554. eszt.

Tapolcsányi Gergely. Második Lajos király udvarában lakott. Őt küldötte Lajos 1526. eszt. kevés hetekkel a mohácsi veszedelem előtt, Batthyány Ferencz bánhoz, Tahy Jánoshoz, Bánffy Jánoshoz, azzal a parancsolattal, hogy sietve vezéreljék a magok embereiket a törökök ellen való hadra. Uti költségül harminczkét forintot kapott. Talán atyja volt ennek az a Tapolcsányi Benedek, akiről felebb Forgách György alatt egy szó van.

Tapolcsányi Tamás. Valamint a közelebb említett Gergely, ugy ez a Tamás is, azon Tapolcsányi nagy családból való volt, amely sok egyéb jószágai közt, Bars vármegyében Kis-Tapolcsánt birta a régi időkben. Ezt a Tamást rendkívül való kövérségéért, első Ferdinánd király lefestette 1508. eszt.

Tar Rupert. Zsigmond királynak egyik kísézője volt olaszországi utazásában: Ettől és Arany Istvántól küldött Zsigmond 1453. esztendő elején Sána (Siena) városából egy levelet Kanisay Lászlóhoz, a soproni főispánhoz.

Tar Lőrincz. Hihető Rupert testvére. Ez is Zsigmond király alatt élt. Azt mesélik felőle, hogy ő egyszer Zsigmondra reáment, és annak azt beszélte, hogy ő egykor elrejteztén, a Zsigmond ágyát, a pokol tüzeben látta égni, mivel sok leányt széplősitett meg. Zsigmond azt felelte, hogy gondja lesz ágya kiszabadítására; azért is a szépségi tizenhárom várost a lengyeleknek 1412. eszt. zálogba vetette, s azoknak árán építtette Budán a sz. Zsigmond templomát. De sokkal bizonyosabb ennél az, hogy ez a Lőrincz ott volt Zsigmond királylál a konstanzi (kőstanz) egyházi gyűlésen 1415. eszt., sok más magyar egyházi és világi urral együtt, p. o. Rozgony Istvánnal, Marozaly

Dienessei, a pécsi prépost Esky Jánossal, Sztáray Alberttel, Herczeg Jánossal, Czudar Benedekkel, Maróthy Jánossal, Bebek Péterrel, Ispány Jánossal, az érsek Kanisay Jánossal stb.

Tárczay Rikolf. Negyedik vagy Kun László király alatt élt, ki is őt Tárcza nevű falu bírásaiban új királyi levelével erősítette meg 1288. eszt., mivel arról szóló leveleit, egy Loránd nevű ember őtől erőszakkal elvette, mikor őt a szepesi várban testvéreivel együtt elfogták vala.

Tárczay Kakas és János. Mindketten a most említett Rikolfnak fiai. Abauj vármegyében Gibart nevű falujokat, a Kécsi vagy Kécsi családnak cserélték el, Sáros vármegyében, Veres alma, és Tarkó nevű falukért 1296. eszt. Mivel pedig ezek többet értek Gibartnál, toldásban hatvan márka finom ezüstöt adtak, az egri káptalan előtt.

Tárczay Tamás. Lőrincz fia. Eanek ajándékozott Zsigmond király Sáros vármegyében egy Henig nevű pusztát falut Szondon költ levele által 1398. eszt.

Tárczay Tamás. Mátyás király alatt vitézkedett. Arról tett ő panaszt 1471. eszt. a király előtt, hogy János, az egri püspök, az ő hűbársi és más jobbágyságait, a dézmával felettébb terheli. Mátyás király így egyeztetette őket meg, hogy ezután Tamás, az ő minden jobbágyságaitól esendő dézma helyett, hatvan forintot fizessen az egri püspöknek esztendőnként. Dlugos lengyel író azt írja, hogy 1274. eszt. elején ezt a Tamást, Mátyás hat ezer főből álló sereggel Lengyelország pusztítására küldötte, ki is oda bemenvén, Zmigród városába sétál éjjel a maga katonáit a város falain bemászatta, és a várost elfoglaltatta, azután a várat ágyuztatta, azt is megvette, abban magát megfészkelte, onnan járt ki prédára, közel kétszáz falut felégetett, és sok rabot hozott Magyarországra. Azután négy esztendővel, ismét Lengyelország ellen állította ki őt Mátyás, de egy szarvascsapás következtén, melyre Mátyás lépett a lengyel királlyal, a lengyeleket ez uttal az ő kezétől megmentette. Ugyan Dlugos írja, hogy 1480. eszt. Ausztriába küldötte Tamást Mátyás király, ahol ő Rakersburgot (Radkersburg vagy Regede) egy ideig tartott ágyuztatás után megvette, azután Grécz alá szállott, de azzal mire mehetett, arról hallgat Dlugos.

Tárczay Miklós. Tamás fia, sárosi főispán, Mohácsnál esett el 1526. eszt. Lásd Tomory Pál. Az ő özvegye Bánffy Dorottya, Leboesky Mátyás nevű lengyel urhoz ment férjhez.

Tárczay Katalin. A közelebb említett Miklós testvére, Varkucs

Kristóf első felesége. Elkísérte volt Szapolyay Berbálát, a ~~Zsigmond~~ lengyel király jegyesét Krakóba, és ugyanott hirtelen meg is halt 1512. esztendőben. Hideg tetemei a készmárki nagy templomba temetettek.

Tárczay János. Mátyás és Ulászló királyok alatt élt. Mikor Mátyás király meghalt 1490. eszt., ez a János volt Ausztriában, a prukki (brucki) várban a magyar őrző sereg kapitánya. Bécs és Németujhely után, a brucki vár is csakhamar Maximilián császár kezére került a János vigyázatlansága miatt. Ugyanis mikor egykor a várból a város templomába ment volna, őt a brucki lakosok elfogták, és mindaddig kötözve tartották, míg magát a várnak az ágyúkkal együtt való odahagyására nem kötelezte. Ezek után nem fegyverrel, hanem másképen kívánt hazájának szolgálni. Nevezetesen 1505. eszt. székelek főispánja volt, mikor Erdélyben, Hunyad vármegyében, Aldiód vagy Al-Gyógy városát tizenkétezer forint adósságban adta neki által Ulászló király. Ugyanazon esztendőben jelenvolt ő a rákosmezei diétán. Három esztendő múlva visszabocsátotta a királynak Al-Gyógyot, részszerént kész pénzért. részszerént Ónod váráért, mivel Algyógyot a király Radulnak, a havasalföldi vajdának ajándékozta. Bethlen Sárától született leányai közül Katalin, Podmaniczky Mihályhoz, Lucza pedig a Hagymássy házba ment férjhez.

Tárczay György. Miklós fia, első Ferdinánd király alatt élt, kitől bizonytalan mi okon pártolt Izabellához Bebek Ferenczcel, melyért ő tőle Ferdinánd Tarkó várát, és az Ujvári kastélyt elfoglaltatta 1556. eszt. 12. jul., és azt Dessewffy Jánosnak adta. Bebekkel együtt járt Konstantinápolyba 1557. eszt. Ugyanazon esztendőben Balassa Menyhérttel együtt ostromlotta Szőlőst, ahol el is esett, és maga után örököst nem hagyván, ő benne a Tárczay familiának vége szakadt.

Tárczay Anna. A most említett Györgynek testvér huga vagy nénje, kivel együtt bátorkodott társalkodni Ferdinánd király ellen 1556. eszt. Bizonytalan fogva volt-e vagy szabadon, de hihetőbb hogy fogva, mikor ő ellene az egri káptalan nyolcz tanut esketett 1559. eszt. Az első tanu Muk Bálint, a Tárczay György hajdani ujvári porkolábja azt vallotta, hogy az oda felebb irt esztendőben, épen sz. háromság vasárnapján. őt Anna Ujvárról a tarkói várba hívatta, és akkor látott ő ott, az Anna asztalán egy nagy csomó levelet, melyet Anna, a Ferdinánd postájától, Szepeshez közel, a Braniskó hegyénél, tizennégy puskás által vétetett vala el. Ezeket a leveleket a király Verner Györgyhez indította vala, hogy azokat Verner mozdítsa tovább

Eperjesre, Kassára, Gyulára, Váradra s más egyéb városokba. Amelyek azok közül deákul voltak írva, azokat Anna Kékedy Gáspárral fordította magyarra, a németül írottaknak megtolmácsolására hívta pedig ezt a Muk Bálintot, minthogy Kékedy németül nem tudott. Minekutána a leveleknek Anna értelmét vette, azokat viaszkos vászonba takargatta, és a maga tarkói szabadosa, Mislevics János által, kinek úti költségül hat forintot adott, az akkor még Lengyelországban Velihova nevű városban vagy faluban Izabellánál mulató bátyjához Tárcazy Györgyhöz küldötte, melyet ugyanekkor Mislevics is, mint egyik tanu, megvallott. Továbbá azt is vallotta Muk Bálint, hogy Anna neki is tíz forintot adott puskaporra, és mikor aztán észrevette Anna, a király seregének Tarkóhoz való közeledését, mindjárt küldött segítségért Báthori Györgyhöz, Perényi Gáborhoz és Bebek Ferenczhez; küldött is Báthori ő hozzá husz puskást. Az ostrom alatt egy fekete zászlót függesztetett ki, mind a királyhoz való hűségtelenségének, mind bátorságának jeléül. Mindjárt első nap, egynehány katonákat küldött ki az ostromlókra a várból, akik négy németet vágtak le, s azok közül egyiknek fejét Annához bevitték, melyért ő azoknak egy tallért adott. Hogy ez a Bálint hazament Ujvárra, ötven latrot küldött oda neki Anna oly véggel, hogy azokkal a Ferdinándhoz hűséges jobbágyokat fosztogassa s nyaggassa; de azokat Bálint be nem bocsátotta, melyért annyira megharagudott Anna ő reá, hogy ujra három tizedes alatt, harmincz zsoldost küldött Ujvárra, akik Bálintot a porkolábságból kivetették s őt őrizet alá tették. Utoljára azt is állította Bálint, hogy Anna, Györgynek, a bátyjának hagyásából, az ott körülbelől lévő falukat, Izabella hűségére bajtotta. és minden jobbágyon egy forintot vont. A harmadik tanu, nemes Török Bálint, aki Tárcazy Györgynek lovász mestere volt, azt mondotta, hogy ő nem tudhatja mi esett Tarkó ostroma alatt, mivel őt akkor küldötte volt Anna sok lóval Lengyelországba a bátyjához, egyébiránt amiket Muk vallott, azok mind úgy vagynak. A negyedik tanu Péchy Gergely, aki ekkor Laszky Albertet szolgáltá, azelőtt pedig Tárcazy György fegyverhordozója volt, azt vallotta, hogy Annának, Izabella Bihar vármegyében, egy Széplak nevű falunak felét, és azonkívül hat falut adott, hogy azokat mindaddig birja, míg a Tárcazy György adósságát, azoknak jövedelme lejárja. Továbbá azt is vallotta, hogy a közelebbi múlt nyáron (1588) őt Anna Erdélybe küldötte Izabellához, hogy neki attól több jószágokat is kérjen, de mivel már akkor Izabella beteg volt, semmi választ nem adott. Az ötödik tanu, onori Dacsó István azt vallotta, hogy őt Anna két ízben küldötte Perényi Gáborhoz segítségért, a Ferdinánd seregének Tarkóhoz való nyomulá-

sakor. A hatodik tanu Porkoláb Imre, Héthárson bíróságot viselt ember azt vallotta, hogy mikor Bebek Ferencz, Pelsőczön egynéhány Ferdinándhoz hűséges jobbágyokat megkötöztetett, sőt meg is öletett, azt Anna meghallván, Bebeket azért nagyon megdicsérte. Férje Homennay György volt, kit két fiú atyjává tett.

Tarczal. Egy kun vezér Árpád idejében. Mikor Árpád, Ound és Ketel nevű követeit Szalánhoz Alpárra küldötte nagy ajándékokkal, ez a Tarczal is elment velök; és mikor mind együtt a Bodrog mellett lovagolnának, kedvök érkezett, hogy versenyt futtassanak. Egy hegy volt nem messze tőlök, annak tetejére kellett felnyargalni Tarczalé lett a győzelem, mert ő ért fel legelőször a hegy tetejére Attól fogva azt a hegyet, mind a mai napig Tarczalnak hívják. Minekutána mind a hárman Tarczal, Ound és Ketel feljutottak a hegytetejére, a kezök alatt lévő kísérei katonákkal együtt, körülnézték a körülbelől lévő helyeket, amennyire beláthatták; és mivel azokat igen megszerették, örömben egy kövér lovat levágtak, s nagy áldomást ettek és ittak. Nem ment onnan tovább Tarczal, hanem a többiektől elválván, a keze alatt lévő katonákkal együtt, visszament Árpádhoz, aki akkor Zemplén körül táborozott, és hírt vitt neki arról, micsoda szép, és termékeny földön jártak. Idővel mag nélkül halt el Tarczal.

Tarjányi Ferencz. Lásd Paksy Jób.

Tarjányi Kristóf. Dobó Istvánnak fegyverhordóója volt 1552. eszt. Egervárában, és ott ő esett el legutoljára a magyarok közül. Ugyanis mikor már a törökök Eger alól elkészülnének, őt Dobó a bolyki bástyára küldötte, hogy onnan tekintse meg azoknak mozdulásait, ki s midőn oda elment volna, ott egy török puska őt megölte.

Tarjányi Sebestyén. Balassa Jánossal együtt hadakozott Szécsén alatt a törökök ellen 1562. eszt., és mikor futásnak eredt katonáit tartóztatná, a törökök őt összevagdalták, és félholtan s minden ruhájától megfosztva, mint holtat, a többi testek között hagyták. Mindazáltal akkor éjjel feljőzanodott, és bátorságos helyre vándorzott.

Tárnóczy Kristóf. Túrócz vármegye küldöttje volt a rákosmezei diótára 1505. eszt.

Tárnóczy András. Ezt küldötte volt első Ferdinánd király, Meckey Istvánnal, Nagyváthy Antallal Gyöngyösre 1549. eszt., hogy ott a török követekkel igazítsa el azon peres dolgokat, melyek a közelebbi fegyvernagyvadás alatt, a két rész emberei köztadták elő magokat. A törökök részéről, egy Celebin nevű dervis, vagy török barát s mások jelentek meg. Hogy törvényhez ültek a két rész követai, először is a török küldöttek kezdték hazugsággal zagyvált panaszaiakkal feddőd-

zeni. Azonban ha a török katonák, az ott lévő magyar katonáknál, valami szép ruhát, vagy lovat stb. megláttak, mindjárt azzal garázdálkodtak, hogy azt azok a törököktől vették el erővel, és ha tanu kellett, még felesleg is akar mennyi állott elő, mivel ők a keresztyének ellen hamis tanuságot tenni bűnnek nem tartják. De mint hogy a tanuk előre össze nem beszéltek, tévováztak, és egymásnak ellene mondtak. Nem állhatta Mecskey, hogy kereken ki ne mondja, hogy a tanuk nem egy nyomon beszélnek, azértis ebben a dologban a török tanuk szavát nem lehet bevenni: melyen a török követek anyyira megboszankodtak, hogy mindnyájan felugráltak, és Mecskeyt azzal vádolták, hogy ő ezen mosdatlan szavaival nem csak az egész török nemzetet bántotta meg, hanem magát Szulejmán császárt is. Egyéb perpatvarok is adván elő magokat, bizonyosan vérontásra került volna a dolog, ha Celebin, akinek legtöbb esze volt a törökök közt, azokat le nem csillapította volna. Tarnóczy és társai áttállván, hogy aki ezzel bánik, botnak kell kezében lenni, mindjárt akkor éjjel, ott hagyván Gyöngyösön sátorait és mindeneiket, amit láрма nélkül el nem lehetett vinni, nagy csendességben Egerbe szöktek. Ezekután két vagy három esztendővel, Velibeg, a hatvani basa, ezer forint árá buzát küldött volt három hajón Komáromba. Mig a buzát ott árulták, a fegyver nyugvás felbomlott Ferdinánd és Szulejmán közt, azértis Tarnóczy a Velibeg hajói közül kettőt ott fogott, és csak egyet bocsátott neki vissza Hatvanba négy száz forinttal. Mikor aztán 1553. eszt. Ferdinánd Zay Ferenczet és Veráncsics Antalt Konstantinápolyba indította volna követségbe, és ezek Ó-Budán egy kevés ideig mulattak volna, ott megkereste őket Velibeg, és általok Ferdinándot arra kérte, a lehetőken való szolgálatját ő is viszontag igérvén, hogy Tarnóczyval a hátra maradt hatszáz forintot is fizettesse meg, melyet a követek 22. jul. meg is irtak Ferdinándnak Ó-Budáról.

Tárnok Ferencz. Együtt ótalnázta Murány várát Basó Mátyással, és minekutána a vár kézre került, legelőszöris neki vétette fejét gróf Salm Miklós, melyet abbeli kedvezésből cselekedett a gróf ő vele, mert ő Basónak sokszor javasolta, hogy magát adja meg 1549. esztendőben.

Taa. Egy volt azon hét fővezér közül, akiknek vezérlése alatt jöttek be a magyarok az országba 889. esztendőájában. Szerencséről ezt küldötte volt el Árpád, Szabolcs és Töhötöm nevű vezér társaival együtt, a bihari herczeg Ménmarót ellen 893. esztendőájában. Ennek, és Kulpunnak, a Botond atyjának ajándékozta Árpád Bodrog vármegye tájkát a Vajas vizéig, mely viz a Dunából Foktánél ered, közel Ka-

locsához, és ugyan a Dunába szakad közel Sükösdhöz. A híres Lehel, ennek a Tasnak fia volt. Ugy tartják, hogy azon a Dursak nevű vezéren, aki 921. eszt. Bogáttal Olaszországba ment Berengár ótalmára, ezt a Tást kell érteni. Lásd Bogát.

Tatár. Amely kunok 1122. esztendő tájban, második István király alatt, az országba bejöttek, és Pesten alól, a Tisza Duna közt megtelepedtek, azoknak ez a Tatár volt a vezérjök. Nagy kedvességben volt Tatár a király előtt, annak udvarában sokat mulatott, és pártfogását még az igazságtalan ügyben is megnyerte. Nevezetesen, mikor István utolsó betegségében sinlődözött, panaszt tett nála Tatár, hogy a magyarok sok kunt megölték, melyen István megilletődvén, azt ígérte neki, hogy ha meggyógyulhat, minden megölt kunért, tíz magyart ölet meg, holott pedig azokat a tolvajkodásért ölték volt meg. Talán meg is cselekedte volna, ha azon nyavalyájában, melyet a kun asszonyokkal való tisztátalan élettől kapott, meg nem halt volna.

Tatikai Zelánd. Veszprémi kanonok, azután ugyan veszprémi püspök 1245. eszt., de mikor őt választották a többi kanonokok, és Vancsa Istvánnal, az esztergomi érsekkel, őt hivatalában megerősítették, a királynak, negyedik Bélának, hirt nem adtak, és annak helybehagyását ki nem kérték, amelylyel pedig tartoznak vala. Eziránt Béla panaszt tett a pápánál, hogy nem csak a veszprémiek, hanem más pap urak is, a tatár világ oltá őt jusaitól nagyon kezdik fosztogatni. De a panasszal be nem érte, hanem a veszprémi káptalant, a budai dézmától, és egyéb némely jusaitól s jövedelmeitől is megfosztotta, melyeket az soha többé vissza nem nyert. A pápa Benedekre, a kalocsai érsekre, bizta a dolog megvizsgálását, ki is bizonytalan mit irt vissza a pápának. Zelánddal azután talán megbékélt Béla, mert némely diplomáiban előfordul a neve. Ő ujította meg Zala vármegyében a tatikai várat, mely az ő eleiről maradt vala ő reá, és ugyanabban halt meg 1254. esztendő tájban.

Tekus. Dienes fia, mindketten valami mesteremberek voltak. Mikor harmadik Béla 1192. eszt. sz. Lászlót a szentek közé számaltatta a pápával, és a sz. László teste a közönséges tiszteletre először kitétetett, ez a Tekus nyitotta fel az ő koporsóját, mely szolgálatjáért Béla mind magát, mind minden maradékát örökös szabadsággal ajándékozta meg.

Telefus János. A Szepességen Krompachoz nem messze riknói kapitány. Egy volt azon fő csehek közül, akik első Ulászló király idejében, és azután is sok esztendeig kártékonykodtak az országban. Egernél mint járt ez a Telefus, Lásd Rozgony Simon. Sáros-Patak-

hoz közel, újra megverte őt és Axamitot Rozgony Sebestyén 1458. eszt., amikor csak tizenötöd magával beszaladt ugyan Telefus Sáros-Patakra, de kevés napok mulva az is kézre került. Mindazáltal azután is hatalmas ember maradt Telefus a Szepességen és ott körül-belől, amely csak onnan is megtetszik, hogy Palóczy László az országbírája, Homonnay István és Bertalan, és Perényi István, a zempléni főispány 1460. eszt. ezer forintot fizettek neki, csak hogy a hozzája közelebb levő négy vármegyét a maga pusztításától kímélje meg. De minekutána Giskra János magát 1462. eszt. Mátyás királynak megadta, valamint minden egyéb cseh rablóknak, úgy Telefusnak sorsa is alábbszállott. Ugyanis egy szerencsétlen ütközete után, Csehországba hazament, ahol utoljára olyan szegénységre jutott, hogy kezében kosarat hordozván, a piacon kéregetett.

Telegdy. Lásd Thelegdy.

Telekessy Imre. Egy igen derék vitéz és hadivezér első Ferdinánd király alatt. Régi nemes familiából származott. Igen ifju volt ő még a mohácsi veszedelemkor 1526. eszt., amikor ő a győri püspök Paksy Balás huszárjai közt, csak közlegény fővel jelent meg a mohácsi mezőn a török ellen, aholott is, mikor már az egész magyar tábor, és így Imre is futásra hanyatlott volna, őt egy igen előkelő török vette üzőbe. Kénytelen volt Imre a törökkel összezsapni, mert az ő ellankadt lovát a török könnyen beverte, amikor neki olyan szerencséje lett, hogy a törököt megölte, és utját bátorságos helyre tolytathatta. Ezen első vitézi remekjétől fogva, sok esztendeig mintegy eltűnik Imre a magyar históriából. De hogy ő ez idő alatt is nem hevert valami munkátlan henyeségben, hanem az előfák módja szerint, ha mind észrevehetetlenül is nevedezett, onnan tetszik meg, mert ha szinte későre is, ugymint huszonhárom esztendő mulva, veszprémi kapitány ranggal felékesítve, és egy új vitézi tettel díszeskedve állítják őt ki a világ piaczára a történetek írói. Már ebben az időben igen sok erős várat elfoglaltak a törökök a hazában, és azokból a még Ferdinánd hatalmában levő magyar birtokokra, kényőkre csapkodtak ki pusztítás s prédálás kedvéért. Nevezetesen 1549. eszt. Veliczián a székes-fehérvári veres török (persa) basa, mintegy négy ezred magával, a Pápa és Győr között fekvő vidéket kezdette igen kegyetlenül dúlni, az akkori fegyvernagyvadás törvényei ellen. Hogy ezt Veszprémben megtudta Imre, segítségül hitta magához Páparól Rátkay Pált, Győrből Gyulaffy Lászlót, Paksy Jánost, Kolosy Jánost s másokat, Tatából pedig Petry Gergelyt, kikkel magát egyesítvén, a veres töröknek eleibe ment. A Bakon nevű erdő kezdeténél. Vesz-

prémbez nem messze, találkozott szemközt Imre, a ragademánnyal megrakatott Velicziánnal, ki is, hogy a mieinket meglátta, a velők való ütközettől legkisebb idegenségét sem mutatta; sőt velők nagy bátran farkas szemet nézett, és a verekedéshez kászolódtott. Jól tudta Imre, micsoda titkos, de nagy gyűlölség uralkodik, az ő mellette lévő két nagy ember, u. m. Paksy János és Petry Gergely között. Mikor már a két ellenséges sereg egymáshoz közelitene, nagy felszóval megszólítják Imre és Rátkay az ellenkező Paksyt és Petryt, s azt mondják: hogy a keresztyén katonákhoz a gyűlölködés nem illik, melynek azt is utána vetik, hogy Paksy és Petry vagy visszamenjenek a seregtől, vagy békéljenek össze. Az utolsót választották a versengők, és az egész sereg láttára kezét fogtak. Ezzel neki hajtottak a magyarok a törököknek, és azokat nyakra-főre való szaladására kényszerítik, a keresztyén rabokat megoldozzák, hatszáz törököt, sokkal több lovat elfognak, a nyert tizenhárom zászlót pedig Ferdinánd királyhoz küldik.

Lévai kapitány volt ő 1555. eszt., amikor két dorgálódzó levelet kapott, egyiket ugyan 26. júl. Pozsonból, a Ferdinánd legöregebb fiától Maximiliántól; másikat pedig 11. nov. Bécsből magától Ferdinánd királytól. Az elsőbb arra inti őt és Pestheny Balást, hogy többé a báti lakosokat holmi adókkal ne terhelje, az utolsóbb pedig arról dorgálja őt, hogy ő Szondy Pálnak, az esztergomi prépostnak marosi dézmájában sok kárt okozott, nevezetesen, hogy a mult esztendőben, annak tizennyolcz hordó dézma borát fegyveres kézzel foglalta el, és azért csak egy pénzt sem fizetett; az idén pedig felégetés s prédálás büntetése alatt tiltotta meg a marosiakat, hogy az árenda pénzt, melyen a préposttól a dézmát kiarendálták, annak lefizetni ne merjék. Nagyobb dicséretet szerzett magának azzal, hogy 1556. esztendőben Nádasdy Tamással szerencsésen hadakozott Babocsához közel a törökök ellen.

Ezen had alatt felső Magyarországon sok ur elpártolt Ferdinándtól Izabellához, a Szapolyay János özvegyéhez. Azoknak megrabolásásokra Puchaim nevű vezérjét küldötte vala Ferdinánd, de azt Bebek Ferencz Krasznahorka alól igen csúfosan űzte el. Minthogy már egy darab idő óta a német vezérekhez nem volt Ferdinándnak szerencséje, most Puchaim helyébe Imrét küldötte az ország felsőbb részeire. Nem csatlakozott meg felőle való reménységében. Elindulván Imre a keze alá bizott német és magyar seregekkel, Kassát választotta hadi fő szállásának. Épen akkortájtban kísértette volt ki Izabella Erdélyből Székely Antallal, Szennyes Máttyással s másokkal, és ötszáz lovassal Bornemisza Pál püspököt. Mindaddig beszélt a püspök ezeknek az uton, hogy őket mindnyájokat Ferdinándhoz éde-

sitette, Imre pedig őket mind maga táborába fogadta, s azoknak azután sok hasznokat is vett. Először is Zemplén várát vette meg, onnan Palócz alá szállott, melynek ostromlásakor legelől forogván, s adván példát katonáinak, a csipőjén lövést kapott, de amelyből nem sokára kigyógyult, Palóczot a földig lerontotta. Ezen két várat abban az időben Perényi Gábor bírta vala, aki akkor Izabella mellett mulatott Erdélyben. Azoknak Imre kezére lett jutását meghallván Perényi, mindjárt egy jó sereggel jött Imre ellen. Utjában megértette, hogy Gersaker, háromszáz némettel, s ugyanannyi magyarral Varanó körül jár. Ennek elfogására sietett hát Perényi Varanóba, de mire oda érkezett, már akkor Gersaker a Báthori familia kő házánál, benn a városban magát besáncolta, és Imréhez levelet küldött, hogy az ő segítségére minél hamarabb jöjjön, de a postákat Perényi elfogta. Mindazáltal a Homonnay Gábor özvegye, Gyulaffy Rozina módot talált benne, hogy a Gersaker szorultságát Imrének tudtára adta. Noha még akkor sebéből ki nem gyógyult, mindazáltal mindjárt maga is személyesen elindult Varanó felé. A sok esőzés miatt nagy árja volt a Bodrognak, úgy hogy Perényi ingyen sem vélte, hogy azon ő reá Imre általmehessen; sőt magok az Imre katonái is azt lehetlennek tartották; de hogy lehető, azt Imre megmutatta, azon maga legelől általúsztatván Csicsvánál. Az ő váratlan megjelenésén megrettenvén Perényi s katonái, szaladtak amerre tudtak, Gersaker pedig megszabadult, Bécsbe ment, és ott az aranyos vitézek közé vétetett be. Lásd Hagymássy Kristóf. Másik ellenségét is megalázta Imre Ferdinándnak 1557. eszt., ugymint Perényi Ferenczet. Ezt Ugocsa vármegyében szőlősi kastélyában feleségével s gyermekeivel egyetemben elfogta, és ott a tisztjeinek engedett ajándékokon kívül, negyvenezer forintot érő prédát nyert. Azután a leleszi várat vette vissza Perényi Gábertól. Szatmárt is megpróbálta, de azt Báthori Istvántól, aki idővel lengyel király lett, el nem vehette, annyival inkább, mivel annak Balassa Menyhért és Bebek Ferencz segítségül jöttek, így aztán csak Németit égette fel, és onnan hazament. Hogy a Szamos 23. dec. általállott, Balassa jó erővel jött által a jégen, és Szőlőst megpróbálta visszavenni Székely Antaltól, akit Imre hagyott vala ottan. Mindaddig állotta Székely az ostromot, míg Imre elérkezett az ő mentésére. Imre és Balassa több vért nem akarván vesztegetni, abban egyeztek meg, hogy Székely őrső seregével együtt hocsáttassék szabadon, a kastély pedig, hogy több vérontást ne okozhasson, földig rontassék le.

Ezek után hazament ugyan Imre Kassára, de a következő 1558. esztendőnek elején, két helyen ütött a pártosokra. Maga ugyan Sárospatakra ment Perényi Gábor ellen, és valamit a város kőfalain kívül kapott, azt mind elvitte, kapott pedig ott sok szarvasmarhát, lovat, juhot stb. Másfelől Dersffy Istvánt küldötte Tokajra, ahova az is jó szerencsével járt. Még legkisebbet sem tágitott a nagy hideg, mikor amár említett Báthori István Kis-Várdát megszállotta, és azt napkeleti oldaláról lövette. Hogy ezt megtudta Imre, menten küldötte Szavoli Farkast előre, hogy a kis-várdaiakat tartsa szóval és biztatással, azonban maga német katonáinak ugyan szűr posztóból rögtön készítetteti a köpönyegeket, az eső és hó ellen, a magyaroknak pedig gyártatlan bőrből a telekes bocskorokat, és azokkal olyan hamar általszáll a Tiszán, hogy az ő előljáró csoportját előbb meglátta Báthori, mintsem az ő indulását gondolhatta volna, mely váratlan érkezésével annyira megrémítette Imre a maga ellenségét, hogy az ő előtte megfutamodván, két részre szakadt, melynek egyikét ugyan Székelyhidig, másikat pedig Szatmárig kergettette s vágatta Imre. Sokan estek belőle mind fogva, mind halva. Azon tiz ágyut, melyekkel Várdát lövette vala, Olcsván hagyta Báthori a futás közben, nem gondolván, hogy Imre addig elvinné a maga győzedelmes fegyverét. De oda is elment Imre, az ágyúkat kezéhez vette, a kastélyt pedig szélyelvonatta. Onnan Zeten várához ment, az olcsvai tiz ágyut annak szegezettette, még pedig csak üresen, melyektől való féltőkben, a várbeliek a várat Imre nevetségére feladták. Minthogy ez a vár a pártos Némethy Ferenczé volt, azt a király ettől fogva Imrének ajándékozta. Azután Barkó és Kövesd várait foglalta el, az elsőbbit ugyan Kendi Ferencztől, az utolsóbbit pedig Némethy Ferencztől, ki is azt nem régiben vette vala meg erővel.

Visszament ugyanekkor Imre Kassára, de ott nem soká nyughatott. Ugyan is a tokaji kapitány, Némethy Ferencz, Kassa felé ment prédálni, akit egész Tokajig kergetett vissza Imre sz. György havában. Kétség kívül a Némethy inderkedései vették őt arra, hogy azután nem sokkal, ismét a szerencsi kastély ostromlására menjen, de azt bizonytalan mi okon, oda kellett neki hagyni. Talán azért, mert már akkor hallotta, hogy a budai basa Szikszó felé, a Bebek György jószágaiiba egy prédáló sereget akar bocsátani. El is küldötte az nem sokára a füleki beget Velicziánt háromezer válogatott törökkel, kik is midőn Szikszón és annak vidékén pusztitanának, Bebek Györggyel és Pethő Jánossal, Enyiczke nevű faluból indult Imre azok ellen, tizenkét-száz főből álló kis sereggel. A Sajó mellett egy Kaza nevű falunál

érte utól 13. okt. a törököket, és azokkal mindjárt összecsapott. Az első csatában megparancsolta, hogy a katonák, becsületök vesztesége alatt, csak egy elfogandó törököt is életben ne hagyjanak. Egynehány-szori összecsapás után, megfutamodtak a törökök, és Imre három mért-földig fizte és vágta azokat. Több mint két ezer keresztyén rabot ragadott ki azoknak körmeik közül, magok közül pedig három százat fogott el, és négy zászlót. Az utfelek rakva voltak holt törökökkel, melyek közt sok előkelő török is heverték. Maga Veliczián is nagy sebet kapott. De kevésbe maradt még Imre is meg. Ugyan is a viaskodás közben a váci török lovasok hadnagya, egy jó erejében lévő izmos török rohant nagy erővel erre az ősz vitézre. Ótalmazta ugyan magát Imre úgy mint egy hatvan esztendőn felül lévő embertől telhetett; de a fiatal török, aki neki már nem csak lova fülét sértette vala meg, hanem aranyos sisakjának is hátulso csúcsát, az ő nyakszirtjén lecsapta, őt minden bizonynyal elgyalázta volna, ha Benceze nevű fegyverhordozója és Kurucz János ő róla a törököt el nem vették volna. Még azon nap megírták a vezérek Szendrőről a királyhoz a győzelem hírét. Csak hét vagy nyolcz embert vesztett Imre. Másnap Putnokra ment, és az ott való erősséget, a minapi parancsolat szerént megnézegette, s felőle a királynak azt iratta, hogy az még ótalmazható állapotban van, csak katonák kellene bele. Velicziánnak Konstantinápolyba kellett menni, a nagy veszteséért való számadásra, aholott nem győzvén várni ügyének eldőlését, az utolsó szükségre tartogatott mérget bevette, és kevés órák alatt meghalt.

Jól meg sem nyughatott Imre Kassán, mikor karácson felé ismét Kis-Várdához kelle neki indulni, melyet Balassa Menyhért szállott vala meg. Tárkánynál, a Tisza partján állapodott meg Imre, míg több erő érkezhetnék hozzája. Addig is pedig száz lovas szusszantott be onnan Kis-Várdába, míg azt Balassa észrevehette. Sokat próbálta ő a magát igen erősen beánczolt Balassát sáncaiból kicsalni, hogy vele megütközhetnék, de reá nem mehetett. Ugy helyeztette tehát tul a váron és városon a maga táborát, hogy amiatt Balassához semmi eleséget vinni nem lehetett. Így aztán kénytelen lett Balassa hátrálni, a következő 1559. eszt. elején. Kis-Várdát jó karban hagyván Imre, maga is haza indult. Mikor a Tiszán akarna átköltözni, Balassa meg akarta őt akadályoztatni, de oly bátran szemközt állott azzal Imre, hogy Balassa maga kért ő tőle fegyvernyugvást, és így minden vérontás nélkül ment mindenik tábor a maga nyájához. Sürgették ugyan némelyek Imrét, hogy nyomuljanak utána Balassának, de voltak neki okai arra, hogy ezuttal elég nyereségnek tartsa Kis-

Várda szabadulását. Ez volt Imrének utolsó hadi tette, amennyire tudni lehet. Élt még ebben az esztendőben szüretkor, mert akkor azért panaszkodott ő reá Veráncsics Antal, az egri püspök, hogy ő már hetven hordó bort tett a maga pinczéjébe a dézmából, mikor ellenben a királyéban alig kong tiz. De úgy látszik meghalt 1560. eszt. hatvanhárom esztendőskorában Kassán. Nem volt ő sem tanult, sem nagy testállásu, sem valami kellemes ábrázatu ember; egyébiránt pedig minden virtusok és tulajdonságok feltaláltattak benne, melyek egy első rangu hadivezérben megkívántatnak. Maga Ferdinánd király, mikor Ledniez várát neki ajándékozta, azt merte mondani ő felőle, a maga főemberei előtt, hogy a Telekessy hibája, félénksége, vigyázatlansága, vagy restsége miatt soha legkisebb kárt sem vallott. Az is dicsérettel említendő ő benne, hogy soha sem habozott, hanem eleitől fogva mind végig, szakadatlanul hűséges volt Ferdinándhoz, melylyel pedig az akkor élt nagy emberek közül igen kevesen dicsekedhettek.

Tercsy Mihály. Balassa Zsigmond kapitánya volt Nógrád vármegyében Bussa várában. Minekutána Ali, a budai basa, egyebek közt Szécsén várát megvette volna 1552. eszt., onnan Arszlánbeget először csak három század magával küldötte Bussa alá, hogy azt Tercsy Mihálytól, aki abban Szuhay Istvánnal és egy igen gyenge erővel volt, vegye el. Akkor emberül visszaigazította Tercsy a beget, de hogy másnap kétezerezzel magával jött vissza, akkor aztán kénytelen volt azt annak feladni, melyet Tinódi így ad elő:

Vala Ali basa igen nagy örömbe,
Csak három százan Arszlán béget ereszté,
Bussa tornyot elől ő megkisértené;
Kis palánkja vala; vala Balassa Zsigmondé.
Abban kevesen de vitézek valának,
Vitéz Tercsy Mihály porkolábja annak,
Nagy András, András Deák és Szuhay István mondák:
Hogy a tornyot halálig meg nem adnák.
Röppen tetemesen bég faluját égeté
Tercsy Mihály belől erősen löteté,
Bég ezen haragvók táborába sieté,
Két ezren másod nap alája méne.
Nagy öreg két álgjut alávonatatta,
Tizenkét golyóbist toronyhoz docsáta,
A tornyot fejekre töreté rontatá,
Tercsy a toronyba ott meg nem maradhata.

A palánkba onnan mindnyájan kijövének,
Még is ők a bégtől nagy hitet vövének,
Palánkot megadák, úgy elvitetének
Kiket Buják alól békével eresztének.

Tessényi Kelemen. Együtt ótalmazta Dacsó Tamással Lévát, és ugyanott esett el 1549. eszt.

Thakaró Mihály. Első Ferdinánd és Maximilián alatt vitézkedett. Öreg hadnagy volt már, mikor 1573. eszt. Alapy Gáspár kapitánysága alatt, Kanisán szolgált, s ugyanakkor hamvazó szerdára virradólag, a törökök a városba berontottak, ott öltek, vágtak, prédáltak. Thakarót egy házba szorították, s minthogy különben nem árthattak neki, az ablakon szénát, szalmát dugdostak be a házba, azt meggyújtották, melynek füstje Thakarót megfojtotta.

Thekule vagy Fekete. Ez a familia hajdan sok ágra oszlott. Már elfogytak a Ternyei, Sztraszy, Nyomarkay, Ratvay s a t. ágak, ma is virágznak pedig belőle a Dobók, Roskoványiak, Uszyak és Gombosfalvyak.

Thekule Tamás, Ite és András. Arról panaszkodtak negyedik vagy Kun László király előtt, hogy az ő eleiktől Kálmán király minden igaz ok nélkül elvett Sáros vármegyében valami Kuknaalja nevű falut, azért is annak visszaadásáért esdekeltek. A király a bárókkal az ő panaszokat megvizsgálván, azt méltónak találta, azért is az említett falut nekik visszaadta 1274. eszt.

Thekule Pál és Péter. Első Károly király idejében éltek. Atyjok András, nagy atyjok Ite volt. Lublyó és Sáros várai alatt, ezenkívül Rozgonynál, a Trencsényi Máté ellen való hadban olyan jelesen viselték magokat, 1312. eszt., hogy azért nekik Károly Sáros vármegyében egy jó darab földet adott 1314. eszt., Sz. Mihály és Urkuta nevű faluk közt. Ezeknek testvérei voltak Jakab és Miklós. Ezek is jól viselték magokat, mind Komárom alatt, mind egyebütt. Jakab a torkán nagy sebet kapott, mikor Mikes vezérleése alatt, egy Rikolf nevű embernek rebellis fiai ellen harczolt. Miklós szabadította meg Drugeth Fülöpöt Szepesnél, a Trencsényi Máté embereinek kezöktől, amikor a karján igen nagy seb esett, és az ilyenekért adta nekik Károly Sáros vármegyében Tót falut, melynek birtokában őket 1323. eszt. költ királyi levelével ujra megerősítette.

Thelegdy. Ez a familia, attól a Csanádtól vagy Sunádtól származott, akiről a felebb a C. betűben szó vagyon. Ezt a Csanádot a Béla király nevetlen íródeákja, Doboka nevű embernek, sz. István ki-

rály nénjétől való fiának írja. Ennek a Csanádnak maradékai, egész negyedik Béla király idejéig homályban vagynak; akkor élt azok közül Csanád Pongrácz, kinek Tamás nevű fiától négy unokája maradt, u. m. Csanád, Miklós, Pongrácz és Lőrincz. Minthogy egyéb jószágaik közt, ezek birták Bihar vármegyében Telegd városát, őket Thelegdi Csanádyaknak nevezték. Ezekről következik már valami.

Thelegdy Csanád. Dekretumok doktora, váradi prépost, első Károly királynak sekretáriusa, notáriusa, 1322. eszt. egri püspök, azután nyolcz esztendővel pedig esztergomi érsek. Az ő atyja Tamás, nagy atyja pedig Pongrácz volt. Mihelyt a püspökséget elnyerte, mindjárt azon igyekezett, hogy az ahoz tartozó jövedelmeket és dézmákat jó rendbe szedje. Az ő kérésére parancsolt a király a palatinusnak, Drugeth Fülöpnek, hogy akik a dézmát nem akarják fizetni, azokat a fizetésre, maga emberei által kényszeríttesse; melyet a palatinus véghez is vitt, mind a király iránt való tiszteletből, mind a maga kedves komja Csanád iránt való jó indulatból. Érsekségének első esztendejében Bars vármegyében a Béd familiától Béd és Saron nevű falukat cserélt, azok helyett Bogdán városát adván 1332. eszt. Istvánnak az első Károly király fiának keresztatyja volt, mely alkalmatossággal Komárom vármegyében, egy Girich nevű várost nyert a királytól ajándékba. Odajárt Csanád első Károlylyal Nápolyországba 1333. eszt., a hová Károly a maga fiát Andrást azért vitte, hogy azt oda való királynak koronáztassa.

Abban az időben az a szokás kapott volt lábra, hogy ha valaki nem természeti, hanem akármilyen névvel nevezendő erőszakos halállal halt meg, az olyan embert nem engedték különben a közönséges temetőhelyre temetni, ha csak érte, minden szokott halotti költségeken kívül, annak az esperestnek egy márka ezüstöt nem fizettek, akinek megyéjében kellett annak eltemettetni. Ha pedig az ezüst márka ki nem telt sem a holtinak, sem annak gyilkosának jószágából, az az eklézsia, melyben a holtinak kellett temettetni, mindaddig megfosztatott az isteni-tisztelettől, míg a szóban forgó márkát ki nem fizette, vagy magának az esperestnek, vagy annak helytartójának. Erről a dolgról maga Károly király tett panaszt a pápánál, ki is a dolgot megértvén, 1335. eszt. levele által keményen megparancsolta Csanádnak, hogy ezt a rossz szokást, annak régisége ellent nem állván, haladék nélkül törölje el az országban. Ebben az esztendőben ujitotta ő meg a veres barátok klostromát Telegden a francziskánusok számára, Ugyanakkortájban cserélte el a király Csanádtól Pozson vármegyében Szerdahelyt, Győrök és Leek nevű helyekért Nyitra vármegyében. Ő

koronázta meg első Lajos királyt 1342. eszt. Két ízben feküdt az ország igazgatásának terhe a Csanád vállain. Először 1343. eszt. az alatt, míg az özvegy királynéval Erzsébettel Gilet Miklós a palatinus Olaszországba járt, másodsor azután négy esztendővel addig, míg Lajos király Nápolyban, az őcscsén Andrásón véghezvitt gyilkosságért boszut állott. Sok baja volt neki 1349. eszt. Gvidó kardinállal a pápa követével, aki a megöletett András dolgában jöven Magyarországra a királyhoz, mind Csanádtól, mind más pap uraktól azt kívánta, hogy azok őt tartsák, és azon felül neki bizonyos summa pénzt fizessenek. 1450. eszt. halt meg. Egyebek közt azzal hagyta jó emlékezetét, hogy nemcsak Esztergom várát és az érseki házat erősíttette és ujítottatta meg, hanem a városban is sok új és jó izléssel készült épületeket állíttatott, úgy hogy halálakor egészen más, újabb és vidámabb formában hagyta Esztergomot, mint azt találta vala.

Thelegdy Miklós. A közelebb irt Csanád érsek testvérje. Három fia maradt, István, György, Miklós. Ezek közül Györgynek, Miklós és Péter nevű fiai voltak, akik 1380. eszt. virágzottak. Miklósnak pedig Miklós. Ez az utolszór említett Miklós, első Mária király asszonynak főkomornyikja volt, és maga után János és András nevű fiakat hagyott. Ezt a János és Andrást, Zsigmond király, a váradi káptalanhoz irt levele által, valami más jószágának erőszakos elfoglalásáért, maga eleibe idézte 1387. eszt. A János fia Pál, hasonló vétekért volt idézve 1413. eszt., mely időtől fogva erről az ágról nincs többé emlékezet.

Thelegdy Pongrácz. Ez is Csanád érsek testvérje, kinek is két fia maradt, u. m. Tamás, esztergomi lektor és Kelemen. Ez a Tamás és Kelemen, az ő atyjok testvérjének, Miklósnak fiaival, tovább harmincz esztendőnél pereltek, először ugyan a felebb irt Csanád érsek, azután pedig a váradi és esztergomi káptalanok ellen. A dolog veleje ez: Thelegdy Miklós és Pongrácz egy pár testvérek, a váradi káptalan keze alá, apró gyermekeik számára, nem kis summa pénzt adtak. Miklós és Pongrácz elhalván, ezt a pénzt Csanád érsek magához vette, és az esztergomi sok építésre költötte. Miklós és Pongrácz gyermekei, az érseket a pénzért perbe fogták. Az érsek halála után, a váradi és esztergomi káptalanokat idézték törvénybe, az elsőt ugyan azért, hogy a pénzt miért bocsátotta ki keze közül az ő hire nélkül; a másodikat pedig azért, miért lakik más pénzen készült épületben. Sok törvényszéken ment ez a per által, mindaddig, míg aztán 1380. eszt. Gara Miklós palatinus előlülése alatt, a Miklós és Pongrácz pénzt kereső maradékai, perükben megbuktak, minthogy keresetök tárgyának megbizonyítására, sem perfolytató leveleket, sem tanukat nem

mutathattak elő; mind a két káptalan pedig ment lett. Ami már továbbá Pongrácz fiát Kelemen illeti, ennek János, Egyed, Jakab és László nevű fiai maradtak.

Thelegdy László. Kelemen egyik fia, Pongrácz unokája. Ennek a Lászlónak Ferencz nevű fia lett, akinek minthogy Zombor nevű városa jutott az osztályban, és őt annak birtokában Zsigmond király 1418. esztendőájában meg is erősítette, zombori Thelegdy Ferencznek három gyermeke maradt, u. m. Klára, aki Szokolyi Miklóshoz ment férjhez; Miklós és László, akik úgy látszik, mindketten a Rigó mezején estek el 1448. eszt. Lászlónak Drugeth Miklós leányától Annától, Katalin nevű leánya maradt, kit Sövényházy Istvánhoz adott férjhez. Hogy férfi gyermekei is voltak, bizonyos, de igen dirib-darab, amit felőlők csak homályosan is tudhatni.

Thelegdy Lőrincz. Csanád érseknek, Miklósnak és Pongrácznak testvérjök. János és Tamás nevű fiai maradtak. Ez a Tamás a rátoldi Kazay familiával 1336. eszt. némely jószágait megcserélte. Két fia volt, de azok mindketten mag nélkül haltak el. Jánosnak két fia lett, u. m. János és Lőrincz. Jánosnak ugyan János nevű fia lett, és attól ismét János nevű unokája. Ennek az utoljára említett unoka Jánosnak, Báthori Erzsébettől maradt István nevű fia, aki 1488. eszt. erdélyi vice-vajda volt, és akiről alább lesz szó.

Thelegdy János. Amint felebb mondatott, Thelegdy Pongrácznak, Kelemen nevű fiától, a többek közt, János nevű unokája maradt. Már ennek a Jánosnak, Pál nevű fiától való unokája volt ez a János, akiről ez a czikkely szól. Bizonytalan mikor esett volt török fogságba. Elég a hozzá, hogy ő abból nagy summa pénzen változott ki, melynek nagy részét kölcsön vette vala fel. Mindezen kölcsönnek kifizetésére, mind más szükségeinek pótolására, kénytelen volt 1460. eszt. Temerkény nevű faluját, a csanádi káptalan előtt eladni. Ez hozta el Mátyás királynak az oroszánokat Florenczből, melyeket neki Florencz városa ajándékozott 1479. eszt. Ezekről írta Janus Pannonius ezen verseket:

Non tibi, Mathia, rex invictissime frustra

Gens Massyleum misit Hetrusca pecus.

Multarum fecit par convenientia rerum,

Haec merito possint ut tibi dona dari.

Tu princeps hominum; princeps leo nempe ferarum:

Nobilis ille juba; pulcher es ipse coma.

Ungvibus ille ferox; gladio tu fortis es hasta,

Parcere tu victis; parcere et ille solet.

Quid quod idem ducibus clarum est insigne Bohemis :

Grande novi sceptri scilicet omen habes.

Amely nap Mátyás király Bécsben meghalt, ugyanazon napon dög-
löttek meg Budán ezek az oroszánok, amint Bonfin írja. Ami továbbá
Jánost illeti, neki Anna nevű feleségétől Ferencz és András fiai maradtak.

Thelegdy István. Felebb a Lőrincz cikkely alatt említett Já-
nosnak Báthori Erzsébettől való fia, 1488. eszt. erdélyi vice-vajda,
második Ulászló idejében pedig királyi kincstartó volt. Az Ulászló
testvérje Sándor, a lengyel király, arról tett panaszt Ulászlónál, hogy
a moldvai vajda, a Dnieper vize mellett, egy nagy darab földet a
lengyelektől elfoglalt, egyszersmind pedig haddal fenyegetődzött, ha
Ulászló a vajdával az elfoglalt földet vissza nem adatja. Ezen föld-
nek és pernek megvizsgálására, ezt a Thelegdy Istvánt küldötte el
Ulászló Moldvába, Balassa Ferenczcel és Czobor Imrével 1503. eszt.
Azután két esztendővel jelenvolt a rákosmezei híres, de sikertelen
diétán. Amár említett Sándor király halála után, ezt a Thelegdyt
küldötte Ulászló Lengyelországba 1506. eszt., hogy ott az ő képét vi-
selje, az ő másik testvérjének Zsigmondnak, lengyel királylyá való
koronázásán, onnan pedig Moldvába menjen, és ott Bogdán vajdát tar-
tóztassa meg, a magyar korona iránt való hűségben. Mikor Bakaes
Tamás a keresztes hadat Budán legelőször ki akarná hirdetni, senki
sem szegelte annak magát nyomósabban ellene, mint Thelegdy, gya-
nitván eleve, az abból következhető veszedelmet, mely őt magát is
csakhamar utolérte. Ugyanis mikor Budáról haza felé menne, Székely
György őt Csanád körül elfogatta. és olyan kínos halállal ölte meg,
melyet csak olvasni is irtózik az érzékeny ember, annak képzelését
pedig kerüli, valaki nem kegyetlen és vérengező. Ez történt 1514.
eszt. Így aztán nem feketett azon koporsókö alá, melyet ezelőtt ki-
lencz esztendővel készítettett a thelegdi templomban magának, mely
ott talán még ma is megvagyon. Pelsőczy Bebek Margittól négy gyer-
meke maradt, u. m. 1. Katalin, somlyói Báthori István, erdélyi vajda
felesége. 2. Orsolya, aki nagyfalusi Bánffy Miklóshoz ment férjhez. 3.
Frusina, aki először Zólyomi Lászlóval, másodszor Ártándy Pállal lé-
pett házassági életre. 4. Miklós.

Thelegdy László. Lásd Kuttassy Lukács.

Thelegdy Miklós. Istvánnak Bebek Margittól való fia. Eleinte
Szapolyay János hive volt Báthori Andrással, de Szapolyay halála
után, mikor Majláth Istvánhoz küldetett volna a békesség dolgában
követségbe, maga is ehez a pártos vajdához állott, melyért minden ő
jóságát, valamit Csanád vármegyében birt, elfoglalta ő tőle Petro-

vich Péter, a Szapolyay árvájának egyik tótora 1540. eszt. Idővel minden jószágait visszanyerte, és 1562. eszt. Hadadnál a Balassa Menyhért fogságába esett Csáky Pállal, Bornemisza Benedekkel s más előkelő urakkal. Szapolyay János Zsigmondot Belgrádhoz elkísérte 1566. eszt., a Szulejmán nem csak táborába, hanem sátorába is. János és Miklós nevű fiai maradtak. Miklós az ő sírja feleibe ezen verseket iratta 1583. eszt.

Nicoleos, veteri procerum de sanguine cretus,
Acer et ingenii virtutibus, acer et armis,
Clara Thelegdynae tulit haec insignia gentis,
Virtutis monumenta suae, veterumque laborum,
Sed ne longa situ consumeret ista vetustas;
Filius ejusdem renovavit nominis haeres
Nicoleos; patriae sanctissimus arbiter aulae
Addidit, et prisco vexilla recentia busto.

Thelegdy Miklós. A közelebb irt Miklósnak fia. Ennek ajánlotta a híres reformátor Béza Tódor egy munkáját 1573. eszt. Mely munkában igyekezett a tudósokat szaporítani, s a tudományokat előmozdítani, a többek közt azzal mutatta meg, hogy Paksy Mihály nevű jó igyekezetű ifjunak hat száz tallért adott, melyeken tudományát a külső országokon öregbithesse. Telegden halt meg, s ugyanott temettetett el is 1584. eszt. Kassai Dávid Zsigmond, gyula-fehérvári lektor, így irt az ő márvány kövére:

Ille ego cui patrium dedit aula Thelegdya nomen
Hic tegor, Heroum gloria Nicoleos.
Ortus ab antiquo magnorum sanguine Regum
Famigera clarus nobilitate fui.
Acer erat bello genitor meus; ipse parente
Non minor, et priscis major habebat avis.
Nestora consilio vici probitate Camillum,
Cura fuit nobis maxima nosse Deum.
Sumtibus innumeris fovi pietatis alumnos,
Nec me plus Esdras religiosus erat.
Pacis amans, nunquam nisi debita proelia movi
Juraque praescripsi civibus aequa meis.
Arcani verique tenax, et fortis in armis
Servavi Patriae Principibusque fidem.
Innocuo vitam traducens denique cursu

Pectoris exemplum labe carentis eram.
 Jam prope contigeram decimi confinialustri,
 Cum fera me tristi funere Parca rapit.
 Uxor CLARA suo monumentum moesta marito
 Flebile supremi ponit amoris opus.

A czimerre vagy zászlóra pedig ugyan Kassai irta a következő verseket:

Editus Heroum de stirpe Thelegdyus ille
 Nicoleos haec arma potens, haec stemmata gessit
 Vexillo quae picta dedit patrioque sepulchro
 KLARA, secuturis spectanda nepotibus, uxor.
 At dotes, famamque Viri ventura loquentur
 Secula, tu paucas vicino in marmore laudes
 Perlege, et Herois tumulum venerare Viator.

A következőkből, melyek bizonytalan kitől származtak, az ő feleségének Klárának vezetéki nevét is ki lehet tanulni, hogy t. i. az a Lónyay házból való volt:

Inclyta contulerat cui gens Thelegdya nomen,
 Hic tegor Heroum gloria Nicoleos.
 Rex tulit a nobis materni sanguinis ortum,
 Qui sedet in solio Sarmatis ora tuo.
 (Báthori Istvánt érti, a lengyel királyt)
 Dotibus ipse meis insignia sanguinis auxi,
 Stemmate nec major, quam probitate fui.
 Numinis imprimis cultor, fideique patronus,
 Munifica fovi templa scholasque manu.
 Canderis nemo vixit studiosior alter,
 Nemo fide major justitiaque fuit.
 Arcani, verique tenax, et fortis in armis,
 Acer et ingenio consilioque fui.
 Jam prope lustra decem tuleram, cum moesta sepulto
 Hunc posuit tumulum Lonia Clara Viro.

Thelegdy János. Miklósnak fia, Miklósnak testvére. Mikor halt meg, bizonytalan, csak azt tudhatni felőle, hogy Miklós testvérjét a halálban megelőzte, mint az ő temetési czimerére irt következő versekből megtetszik:

Joannes habet hac proavita Thelegdyus arma,
 Martia quem virtus felicibus extulit ausis,

Fecit et acceptum Ducibus beilique domique
 Non unquam mutata fides, constansque, voluntas.
 Ergo licet tellus mortalia texerit ossa :
 Clara tamen vivit terarum fama per orbem.
 En etiam signis fraterna recentibus auget
 Nicoleos vexilla Thelegdyus, inclyta cujus
 Gloria non unquam venietibus excidet annis.

Thelegdy Lőrincz. Annak a felebb irt Lőrincznek, János nevű fiától való unokája, aki testvér volt Csanád érsekkel, Miklóssal és Pongráczczal. Első Lajos király udvarában virágzott 1374. eszt. Lőrincz nevű fia maradt. Ez az ifju Lőrincz Dorottya nevű feleségétől nemzette Mártont. Ennek a Mártonnak fia Ferencz volt, egy vigyázó és jó hadakozó férfin, akinek köszönhetette Bihar vármegye, hogy a paraszt hadban több kárt nem vallott. Ez a Ferencz két fiut hagyott: Miklóst és Mihályt, aki most mindjárt nyomban következik.

Thelegdy Mihály. Ferencznek fia. Losonczy Bánffy Zsófiát 1550. eszt. vette magának feleségül. Minekutána Báthori István 1571. eszt. erdélyi vajdává lett, némely jószágokért ezt a Mihályt perbe fogta, s azokat tőle el is foglalta. Micsoda jószágok voltak azok, bizonytalan. A bizonyos, hogy ez előtt való időkben, a többek közt ezeket birta Mihály, a bátyjával Miklóssal: Gálos Petriben harmincznyolcz portát, Oroszi és Gyapjú nevű falukat egészen, Pósalakon két portát, Telkiben hetet, Telegden tizenhatot, a Lakságon negyvent, Battyánon hetet, Jenőben tizenkettőfelet, Kabalás Patakot, Örvéndet, Ujfalut egészen s a t. Ezen való bszuságában, Mihály kiköltözött Báthori birtokiból, a Maximilián királyéiba. Mikor aztán 1575. eszt. Békesy Gáspár Erdélybe ment, hogyha lehet Báthorit a fejedelemségből kivesse, ez a Mihály örömet bekísérte oda Békesyt, de a szent-páli szerencsétlen ütközet után, Békesyvel újra ki kellett neki szaladni Magyarországra. Ugyanazon esztendőben, a kolozsvári diétán, a több elfutókkal együtt, u. m. Csáky Pállal, Bornemisza Boldizsárral, Harinay Miklóssal, Veres Jánossal, Barabásy Ferenczczel, Várfalvy Bálinttal, Csákor Györggyel s Mihálylyal s a t., őt is feje s minden jószága elvesztésére ítélte a győzedelmes Báthori. Négy gyermeke maradt Mihálynak, u. m. 1. Katalin, Szokolyi Miklós felesége, 2. Borbála, aki először Csapy Kristóffal, másodszor pedig azzal a Rákóczy Zsigmonddal lakadalmazott, aki idővel erdélyi fejedelem lett. 3. Pál 4. János.

Tholdy Miklós. Ilyen nevű magyar bajnoknak életét s cselekedeteit Ilosvay Péter deák írta meg versekben 1574. eszt. Budán a bécsi kapunál a bolthajtásról, most is függenek némely régiségek, melyeket az ő maradványinak beszélnek. Vagyon ott nevezetesen egy nagy kő golyóbis, melyről azt mondják, hogy ő azt a hadakba magával el szokta vinni, ezenkívül egy szántó vas, melyet ő láncsával likasztott volna ki. Azt mondják, hogy Nógrád vármegyei fi lett volna, és hogy első Károly s Lajos idejében élt volna ez a rendkívül való erejű bajnok; de mindenek bizonytalanok ő felőle.

Tholdy Mihály. Lásd Ártándy Tamás.

Tholdy Miklós. Nagy jószágú nemesember volt Bihar vármegyében első Ferdinánd alatt. Nevezetesen Váradhoz közel ő birt Talpas nevű várat, ahol őt, mivel ő Izabella pártját fogta, Tahy Ferencz elfogta, Zaberdin Mátyás pedig, a váradi püspök neki Váradon fejét véttette 1554. esztendőájában. Nagy kárt tett a püspök ezzel a helytelen buzgólkodással Ferdinándnak, mert akik eddig annak mellette voltak is, tőle igen sokan elpártoltak. Több Tholdyak is voltak akkor Bihar vármegyében, kik mindnyájan p. o. Mihály, Tamás s a t. jószágos nemes emberek voltak. Told vagy Tód nevű falutól vették mindnyájan vezetéket, mely kis falucska, most is megvagyon azon vármegyében. Ezt a falut is, mely abban az időben huszonegyedfél portából állott, egészen ők birták, egy teleket kivévn, mely Bidy Mihályhoz tartozott. Nagyfalut, Oloszit, Sz. Miklóst is egészen ők birták, Gálos Petriben egy portát s a t.

Thudun. Hárman voltak ezen a néven az avarok fejedelmei 795. esztendőől fogva. Mikor a második Thudun uralkodnék, Nagy Károly császár elfoglalta Pannóniának egy részét, és elvette az avaroktól, magokat pedig járma alá vetette 803. eszt. Csakugyan megengedte nekik, hogy magok közül, a harmadik Thudunt válasszák magok királyának. Ennek a harmadik Thudunnak idejében, sok papot küldött Nagy Károly az avarokhoz, akik ő közülök sokakat a keresztyén vallásra térítettek. Ezután elvettetett jobbágyi állapotban éltek az avarok a frankok hatalma alatt, mindaddig, míg a magyarok hozzájuk nem érkeztek, de mihelyt azok Dácziába s Pannóniába beütöttek, az avarok is hozzájuk adták magokat, és ekképen egyesült erővel, régi szabadságokat s dicsőségöket visszanyerték.

Thuróczy Tamás, Benedek és Márton. Mind hárman Thuróczy Imre fiai. Sok virtusaikért negyedik Béla ujonan megerősítette az ő kezök közt azt a Bene nevű jószágot 1269. eszt., melyet az ő atyjok

Imre, már azelőtt birt volt. Ezt a földet azután Benefalvának nevezték, ma pedig Benicznek hívják Turóc vármegyében. Valamint ettől a falutól nevét, ugy ezekről a testvérektől eredetét vette a Beniczky familia.

Thuróczy Benedek. Mikor a magyarok 1451. eszt. Fridrik császárhoz követjeiket küldötték, hogy nekik adja ki az ő választott királyokat ötödik Lászlót, akkor a Cillei grófok ezt a Benedeket küldötték magok részéről a magyarok követeivel a császárhoz, ugyanazon dologban, de mindnyájan hijában jártak. Nagy ellensége volt ez a Benedek a Hunyadi háznak. Ott volt Budán a király udvarában, mikor Hunyadi Lászlót 1457. eszt. a király megfogatta. Mindazáltal Hunyadi Mátyás királyságot érven, őt a maga nagy lelke szerént, nem csak eltűrte, hanem nagy dolgokra is felvette, nevezetesen ő volt a hetedik azon követek közt, akiket 1463. eszt. Fridrik császárhoz küldött a korona kiváltására.

Thuróczy Miklós. Ezt tette első Ferdinánd király a maga koronázásakor Fehérváron, Herczeg Imrével, a maga királyi udvara főmesterének 1527. eszt. Jelenvolt Prágában 1528. eszt., mikor ott Ferdinánd, a lengyel király, Zsigmond követét meghallgatta, aki a többek közt azon az okon kérte Ferdinándot a Szapolyayval való megbékélésre, Zsigmond nevében, mert a most ő hozzá hajlott magyarok hűsége állandóságához bizonyos számot nem tarthat. Nem hagyhatta Thuróczy ezt szó nélkül, hanem azt mondotta a követnek: Fájdalommal értjük, Zsigmond királynak a magyar nemesség hűsége felől való kétségét, melynél királyát jobban szerető s tisztelő nemzet az ég alatt sincsen. Mielta felséges királyunkat Ferdinándot megkoronáztuk, senki sem állott ő tőle Szapolyayhoz, sőt sokan jöttek ő hozzá Szapolyaytól. Mond meg tehát a te királyodnak, hogy a magyarok, Ferdinánd mellett, javaikat s életüket feláldozni készek. Hol s mikor halt meg bizonytalan. Enyit tudhatni felőle, hogy már 1544. eszt. nyomtatásban voltak az ő emlékezetére a következő versei Eck Bálintnak:

Quidquid Dii faciles mihi donavere bonorum,

Consilii, eloquii, dexteritatis opis:

Id totum patriae impendi, testatus alumnus

Me gratum, grati regis in obsequiis,

Huic studio unanimes cives incumbite, salvas

Qui miserae cupitis reliquias patriae.

Thúry Kozma. Ez volt egyik Somogy vármegyei küldött a budai diétára, melyen Buda vára Hunyadi Jánosra bízott 1447. eszt. Társai Zopa Péter, Fajzy Miklós és Ugron Imre voltak.

Thúry György. Szentelt vitéz, palotai és kanisai kapitány, első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt vitézkedett. A sági várban lakott ő 1544. eszt., és mikor az esztergomi törökök Balassa Menyhértet Léván megtámadták, az ágyú szót meghallván, odament Balassát segíteni. Ott volt ő is Gyöngyösön 1549. eszt., mikor ott Tarnóczy András és társai, némely előkelő törökökkel, a fegyvernyugvás alatt esett illetlenségeket és erőszakoskodásokat akarnák jó móddal eligazítani, és kevésbe mult, hogy ő, ha mind ártatlanul is, ott alkalmatosságot nem adott egy szomorú vérontásra a magyarok s törökök között. T. i. egykor magához hívja ebédre a drégelyi törökök Jusuf nevű hadnagyát, és azt a jó kedv közben, egy csifra szép kopjával megajándékozza. Minthogy Jusuf az ebéd felett, a maga prófétájának Mohammednek törvényét lába alá tapodta, és a maga lelkét a bor utjából félretiltotta, olyan méretlen dősisben találta ezt a Bachus recipjét bevenni, hogy ő annak embere nem tudott lenni. Mikor tehát ebéd után szédelgő fővel felült volna a maga lovára, és azon ide s tova keringve, az ajándék kopját a levegőben elébb, tovább, hányná, s vetné, ürgetné, forgatná, mindaddig hadarász vele, hogy azzal egyszer a maga hasán olyan sebet ejt, mely miatt kevés pillanatok múlva meg kelle neki halni. Kaptak ezen reménytelen dolgon a Gyöngyösön lévő, a kötekedésre örömet okot kereső fő törökök, és noha magok, a Jusuf katonái jó bizonyosságot tettek Thúry mellett, mindazáltal a törökök őt kiabálták a Jusuf halálában bűnösnek. Ez nem volt elég, hanem lóra s fegyverre kaptak, és Thúryt nagy káromával halálra kívánták a magyaroktól, kik is jól látván annak ártatlanságát, őt ki nem adták, mely miatt úgy neki dühösödtek a törökök, hogy minden bizonynyal rájuk rohantak volna a magyarokra, ha egy török barát közöttök nyargalódzván, őket hol szép szóval, hol haraggal nem csendesítette volna. De így is a lett a végezés, hogy más nap ki kell keresni a Jusuf halálának igaz okát. Azonban akkor éjjel, mind Thúry, mind Tarnóczy, mind a többi magyarok Gyöngyöst csendesen odahagyták, és magokat Egerbe vonták.

Jelenvolt Thúry 1552. eszt. Eördögh Mátyás vezérsege alatt a palásti mezőn, a törökök ellen való szerencsétlen hadban, és ott maga részéről mindent véghezvitt, amit lehetett; nevezetesen Jakusics Ferenczezel, ő szabadította meg az olaszokat a török kezétől. Lévai kapitány volt ő 1558. eszt., mikor Lévát a király Dobó Istvánnak aján-

dékozta. Továbbra is marasztotta ott őt Dobó, de nem maradt, hanem Palotára ment, mely akkortáiban szállott vala a királyra Podmaniczky Rafaelel. Onnan ment ő 1563. eszt. a Maximilián koronázására Pozsonba, aholott is a vendégség után Gyulaffy Lászlóval, sok néző előtt bajvíváshoz kezdett, de nehogy a fegyveres játék szomorúságot szüljön, Ferdinánd azt ő velők félbehagyatta. Palotai kapitány volt ő még 1566. eszt. is, mikor Szulejmán török császár egy roppant táborral Magyarországra, s név szerént Szigetre, Zriny Miklóstra igyekezett. Oroszlán, a budai akkori hasa, ezt a maga urát valami jeles tette akarván várni, Palotát vette célba, hogy azt Thúrytól elveszi. Evégre más várakból is a segítséget Fehérvárra parancsolja, hogy onnan azokkal egyesülve mehessen Palotának. Hogy megtudta Thúry az Oroszlán szándékát, Pápáról, és a győri kapitány Eck gróftól segéd katonákat kért. Azenban a maga őcsészét Thúry Farkast Pálffy Ferenczcel Bécsbe indítja, s általok maga félelmes környülállásit Maximilián királynak megizeni. Épen akkor nap érkezett a király haza Augsburgból a Dunán Bécsbe, amelyen Farkas és Pálffy oda mentek. Harmad nap elérkezett az a négyezer zsoldos is, akiket a király a Rajna mellékén fogadott. Azértis a király mindjárt visszabocsátotta Farkast ezzel a birtató válaszzsal, hogy ezen katonákat mindjárt le fogja Győrbe indítani, s Eck grófnak parancsolni, hogy a palotaiakat idejekorán segítse. Azenban Oroszlán nyolcz- vagy kilenczezred magával Palotához száll, és négy nagyobb s ugyanannyi kisebb sűrűségűvel, azt a kerekded bástyát vereti, melyet annak építőjéről, Móré Lászlóról, Móré bástyájának hittak. De hogy azt keményebbnek találta, mintsem annak leontását kevés idő alatt lehetne várni; a vár napkeleti oldalához került, és azt egy kápolna irányában, olyan erővel vereti, hogy egyszer a fal repedezni kezd, leomlik, és a várarkát betölti. Már tehát ugy lehetett gondolkodni, hogy ezen a törésen Oroszlán a maga törökjeivel beronthat. De minekelőtte ő azt megpróbálta volna, Thúry Györgynek Fehérváron raboskodó két katonáját, Pap Pétert és Deák Pétert magához hozatja, s tőlök kérdezi, ha belől a törésen, a kápolna körül, nincsen-e valami árok? mely a várpiaczára való rontást nehezitené. A foglyok azt felelték, hogy tiz, vagy tizenkét lábnyi mélységen keresztül való ugratás nélkül, nem lehet a vár udvarára menni. Azalatt mind a két részről szakadatlanul folyt az ágyuzás. A többi elhullottak közt, elesett Oroszlánnak két ágyúmestere, vagy pattantyús kapitánya, akiket Budáról hozott vala magával. Ezeket drága fehér szőnyegbe takargatva tétette földbe. Valami hír áthette az Oroszlán füleit, hogy Thúry Győr felől valami segítséget

vár. Azértis juniús tizenharmadikán, mely az ostromnak tizedik napja volt, a tatai várból ő hozzá jött besliák, vagy lovas törökök hadnagyát, aki a bakonyi s vértesi erdőkön a járást jól tudta, negyven besliával, Pápa s Győr felé küldi száguldóba. A hadnagy még akkor éjjel Győrhöz közel Menyfa nevű faluhoz ér, ott meglapul s leselkedik. Épen arra ment a Csallóközből háromszáz szekér, az említett erdőkre fáért, melyeket oda Eck gróf küldött. Bátorságnak okáért, minden szekérhez négy katonát adott a gróf, akik még most, üresek lévén a szekerek, mindnyájan azon ültek. Mikor már az elsőbb szekerek, vagy amint ott hívják kocsik, a lappangó törökökhöz közel járnának, hirtelen előugrik Lufti (e volt a török főhadnagy neve) a maga besliáival, és a kísérő magyar s német katonákkal, akik felől ő nem tudta mi járatbeliek, s hányan legyenek, csatázni kezd. De mikor látná, hogy számosan érkeznek a kocsik, és mindenről puskás katonák ugriálnak le, ő is csak hamar visszatekeríti lova száját, s Oroszlánnak azt a hirt viszi, hogy az ellenség nagy sebességgel jő, és gyalogjait hamarabb voltáért kocsikon szállíttatja. Annyira megriadt Oroszlán ezen hirre, hogy ágyúit azon nyomban Fehérvárra indíttatta, s táborának nem trombita s dob által, hanem a tisztek által sátoronként suttogva adta hírül, hogy kiki haza takarodjék. Kiptek-kaptak mindenfelé a megrémült törökök, és ki merre tudott szaladtak. Ott hagyták a nagy ágyuknak kettejét, mivel hamarjában nem találták meg a legelőn a lovakat, melyeket azok eleibe kellett volna fogni. Ott hagytak sok sártort, árpát, lisztet, sok besózott húst, sajtot, s egyéb afféle enivalót. Mikor már elrepült az ellenség, akkor jött elő Eck gróf a segéd táborral, és a törökök elhagyott tanyájára szállott. Thúry arra kérte a grófot, hogy ő róla vegye le a kapitányságot, melyet a gróf, ha mind nem örömet is, megcselekedett, és Palota vára gondját s ujítását, Thúrynak egy atyjafiára, Thúry Mártonra bizta, aki eddig Győrben, a gróf mellett hadnagykodott.

Mindazáltal nem dugta ekkor Thúry örökösen hüvelyébe a maga fegyverét, sőt azután is, az utolsó csepp vérig forgatta azt, fejedelme s hazája mellett. Most nevezetesen Palotáról, egyenesen ment a gróffal, Török Ferenczczel, Gyulaffy Lászlóval s másokkal, először ugyan Veszprém, azután pedig Tata alá, és azoknak a törököktől való visszavételét, mind észszel mind kézzel hathatósan mozditotta elő. Mikor ezek így folynának, Maximilián király bejön az országba a törökök ellen, és Győrnél állapodik meg. Odament Thúry annak táborához százhusz húszárral, és a tábornak épen a szélén, az ott kiszegezett ágyúkhöz közel fogott magának helyet. Azonban Mohammed a székesfehérvári beg,

egynehány század magával felkerekedik, Győr felé szerencse próbálni indúl, és oly szemtelen bátorságra vetemedik, hogy egy éjjel a Maximilián táborához közel, egynehány magas fák közt lesbe áll, és virradtkor egynehány bátran járó németeket s magyarokat elkapat. Hogy ezt Thúry megtudta, a magyar könnyű lovasokkal a beget mindjárt észbe vette. Mentek utána német nehéz lovasok is. Míg a Bakonyig nyomhatta Thúry a beget, nem egy ízben fordult ő reá vissza, de Thúry mindenkor erőt vett rajta. Utoljára a Bakony szélében állott szembe a beg ő vele. Mind a két részről sokan hulottak el, Thúry alatt is keresztül dőtték a lovát, mindazáltal akkoris ő győzött. Maga kezével is fogdosta, s tette rabokká a törököket. Két közkatónának szerencséje volt magára is Mohammed begre bökkenni, és azt elfogni, kire Thúry mindjárt reáismert. Nyolcz zászlót és negyven foglyot vitt haza a győzedelmes Thúry. Más nap azon arany czafrangokkal ékes kancza öszvérre ültetve vitte a beget Maximiliánhoz, melyen azt elfogták. Előtte az előkelőbb elesett törökök fejét hordozták a begnek, hosszú rudak végébe ütve. Egy ideig nem mutatott a beg megindulást, de mikor a Karamaniából származott Rustán fejét meglátta s megismerte, sirva fakadt. Ő tőle hallotta először Maximilián király, hogy már Gyulát elvették a törökök Kerechény Lászlótól. A király Harrach Lénártnak ajándékozta őt, akitől magát nem sokára kiváltotta. Thúryt pedig a király az egész tábor előtt, az ugy nevezett aranyos vitézek közé újra bevette, és egy sokat nyomó arany lánczot függesztett nyakába.

Azonban kevés napok mulva hirtelen híre futamodik, hogy már Szigetet is a törökök Zríny Miklóstól elfoglalták, melyhez azt a hazugságot is hozzá toldották, hogy Szulejmán császár Sziget alól a maga győzedelmes táborával Győrhöz igyekezik, hogy ott Maximiliánnal megütközzék. Még eddig Eck gróf Komáromnál külön táborozott a királytól. Most tehát a hirt hallván a király, mindjárt parancsolt neki, hogy Komáromot hagyja oda, és a keze alatt lévő erővel Győrhöz siessen. El is jött a gróf Győrhöz, de már akkor az az igaz hír szárnyalt, hogy Szulejmán császár Szigetnél meghalt. Hogy tehát a keresztényen nagy tábor teljességgel haszontalan ne fűtözzék Győrnél, 24. sept. a király a magyarok kérésére a gróft tizennégy ezereddel magával, és huszonkét ágyúval azon törökök ellen küldi, akik Sziget alól Fehérvárhoz jöttek, ott az ugy nevezett Sóstónál megszállottak, és onnan csapkodtak ki körülbelől prédálni. Mikor már nem igen messze járnának Fehérvárhoz, a gróf előre elküldötte Thúryt, hogy szemlélje meg a törökök fekvését. Istvánffy azt írja, hogy Thúry ezen útjában

egynehány törököt levágott, egyet pedig magával elvitt. Továbbá azt is írja Istvánffy, hogy mikor már mind a törökök, mind a gróf ütközethez készülének, a grófnak a királytól parancsolatja érkezett, hogy mindent félbehagyván, haladék nélkül visszamenjen Győrhez. De Forgách, aki maga is ott volt akkor a király mellett, erről a parancsolatról nem emlékezik, hanem egyedül a gróf gyarlásának, és a hétézer főből álló német katona függetlenségének tulajdonítja, hogy akkor ez a különben jó erő, semmi jeles dolgot nem mivelt, és minden próbatétel nélkül ment vissza. Ezenkívül azt is mondja Forgách, hogy Thúry egykor Török Ferenczcel, a pápai kapitánnyal, és Gyulaffy Lászlóval a táborból kivállalkozott, és a törököket két különböző helyen megtámadta, s közülök ezeret vagy levágott, vagy elfogott.

Azutánis mindenkor igen nagy ostora volt ő a törököknek, melyért azok megvetették minden mesterségöket, hogy őt valami csalárd-ság által hálóba kerithessék, mely czéljokat el is érték 1571. eszt., amikor Thúry kanisai kapitány volt, de amelynek módját, minthogy másképen beszéli Forgách, másképen írja Istvánffy, itt csak azt szükség említeni, amiben mind a ketten megegyeznek, hogy t. i. azok őt, a mondott esztendőben, Kanisáról kicsalták, és sokkal nagyobb erővel támadván meg őt, mint az ővé volt, őt elnyomták s megölték, fejét Konstantinápolyba küldötték. Testét Zriny György Kanisán temettette el. Az ő képe alá bizonytalan kicsoda irt ilyenénképen:

Quem pictura refert ? Thury ille Georgius ille est,
 Cujus adhuc pavidus nomine Turca tremit
 Hoc vultu profugos terrebat saepius hostes,
 Kanisae tutans fortiter arcis opes.
 Concidit Hungariae turris, formido Getarum,
 Heu quantum secum roboris illa tulit
 Est aliquid proprio patriam servare cruore
 Hic cruor aeterni nominis instar erit.
 Quem non ulla dies memori delebit ab aevo
 Hanc famam serae posteritatis habet.

Még a dicséret osztogatásában igen szűk kezű Forgách is dicséri őt nem csak vitézségről, hanem erkölcséről is.

Thurzó Márton és György. (Betlemfalvi). Az elsőbb Bertalan fia, az utolsóbb János fia, Zsigmond király alatt éltek. Márton ujjvári

kapitány volt. Jelenvolt ő a nagy-nikápolyi hadban 1396. eszt., ahol neki egynehány vérszerént való atyjafiait a törökök levágták. Azután Györggyel együtt vitézül viselte magát a lengyelek ellen, akik az országba beütöttek vala. A havasalföldi vajdának, Mercsének fia Lajk, vagy László a Zsigmond udvarában nőtt s nevededett, egykor pedig lopva, onnan egynehányad magával elment. Már a Szepeesség és Lengyelország közt fekvő hegyeknél járt, mikor az ő szökését a két Thurzó észrevette. Utána eredtek hát mindketten a magok embereikkel Lajknak, és őt erős ellentállás után, a hegyek közt elfogták és Zsigmondhoz vitték. Márton nagy dolgokban járt követségben a lengyel királyhoz Ulászlóhoz, és annak öcséséhez Vitold Sándorhoz a litván herceghez, ahol mindenütt jó választ nyert Zsigmondnak, amint mind ezekről maga bizonytságot teszen 1430. eszt. Nagy-Szombatban költ levelében. Ezek után Márton ugy látszik mag nélkül elhalt, György pedig Lőcsén a legnagyobb tisztséget s hivatalokat viselte. Őt küldötték a lőcséiek a város részéről 1452. eszt. Bécsbe, hogy ott az ausztriai rendekkel, Fridrik császár ellen szövetkezzék össze, aki ötödik Lászlót nem akarta a magyaroknak kiadni. Életben volt még György 1457. eszt., amikor Garai László palatinus parancsolatot küldött a szepesi káptalannak, hogy őt és az ő gyermekeit, Mártont, Jánost, Theofilust, Márhát, Borbálát és Dorottyát, Pongrácz nevű falunak birtokába állítsa be. A palatinus maga részéről ezen végre Lomniczy Gáspárt, Göből Miklóst, és Aranyasy Jánost küldötte.

Thurzó Márton. A közelebb említett György fia. Gyermekségétől fogva fegyverben és hadakozásokban forgott. Minekutána a magyarok Szepes várát visszavették a husszita cselektől, igen derekasan ótalmazta azt, hogy azoknak kezökbe vissza ne essék, sőt annyira féltette azt, hogy még magának is Mátyás királynak azt különben által nem adta, hanem némely felső magyarországi városoknak, Bártfának s egyebeknek kezességet kellett magokra vállalni, és leveleket adni afelől, hogy senki nem fogja vádolni s kárhoztatni, ha szinte a várat kezei közül kibocsátandja is 1460. eszt. Mind ezért, mind más szolgálatiért, 1465. eszt. Sáros vármegyében Vörösvágás nevű falut nyert, melynek birtokába a szepesi káptalan állította őt be, az ország szokása szerint, Palóczy László országbirája parancsolatjára. György, János, Zsigmond, Péter és Gáspár nevű fiai maradtak.

Thurzó Péter. A közelebb említett Márton fia. Ifjukorában egynehány esztendeig lakott a Várday Péter, kalocsai érsek udvarában, az akkori szokás szerint. Mig ez a Várday fogságban ült, kivonta vala magát az ő keze alól a péterváradai apátúrság, melyet hogy visz-

szaszerezhessen, ezt a Thurzó Pétert küldötte volt el Rómába 1496. eszt. Abauj vármegyéből Fancsali Györggyel őt küldötték volt a rákosmezei diétára 1505. eszt. Felesége Rákóczy Dorottya, Hangácsy Mihály özvegye volt. 1513. eszt. halt meg.

Thurzó János. Ez is Márton fia, a magyarországi ércz bányák gondviselője. Igen hamar el tudta az ezüstöt s aranyat választani a réztől. Azt mondják, hogy ezt a mesterséget ifjúkorában Velenczében tanulta volna, ahova csupán csak annak tanulásáért ment vala el, de mivel a velenczések senkit oda be nem bocsátottak, ahol ezt a mesterséget ízték, magát eszelősnek tette, és mikor már annyira láthatott s tanulhatott, amennyit akart, élete veszedelmeztetésével elszökött. Ide czéloz egy valaki ezen versekkel:

A Venetis Thurzó didicit confusa metalla
Secernendi artem, qua regno. commoda multa
Attulit Hungariae.

Az augsburgi híres kereskedő Fuggerekkel, nem csak sógorsága, hanem kereskedésbeli közösülése is volt. Iglón halt meg 1508. eszt. Ennek fiai voltak Thurzó János a boroszlói, és Stanisló az olmücsi püspökök, ezenkívül György, a Zólyom vármegyei főispán s körmöczi kamarásúr, és Elek aki következik.

Thurzó Elek. János fia, tárnok és főkamarásmester, kincstartó, országbírája és király helytartója, Lajos és Ferdinánd királyok alatt. Ő is egy kereseten volt a Fuggerekkel vagy magyarosan Fukarokkal, (innen van a fukar szó), akiket oda akart ugyan hagyni 1517. eszt., de azok őt megkérlelték, azért azutánis velők együtt mivellette az érczeket. Valami új formájú pénzt veretett volt ő vele Körmöczbányán Lajos király 1521. eszt., melylyel nem akartak a bányavárosok megelégedni; hogy tehát azok abban többet ne gáncsoskodjanak, Tolnárról küldött azokhoz Lajos Egyed napján egy parancsolatot. Belgrádnak a török ostrom alól való felszabadítására indult vala akkor Lajos, de már késő volt, mert Belgrád a levél írása előtt harmad nappal török kézre került. Hampó Jánostól a Fuggerekkel együtt árendálta ki 1522 eszt., annak beszterczei ércz bányáját, tizenhatsz esztendőre, annak esztendőnként negyedfélezer aranyat ígervén. Pozson vármegyében Vöröskő várát, melyet a Lajos király felesége Mária ajándékozott vala neki, a Fuggereknek eladta 1523. eszt. Ujlaky Lőrincz halála után, Galgóc várát nyerte Lajostól magától ajándékba 1524. eszt. Mig a hat-

vani gyűlésre járt Lajos 1525. eszt., mint bizett emberét úgy hagyta Bornemisza Jánossal a budai várban. Kétszáz gyalog katonát küldött ő 1526. eszt. a mohácsi véres hadra, de maga oda el nem ment, mivel Budán hagyta őt akkoris Lajos a királynéval. A veszedelem után, Pozsonba ment az özvegyen maradt Mária királynéval, és ott munkálódott az első Ferdinánd királyltyá lett választásában, kihez is mind holtig hűséges volt Szapolyay János ellen. Ő volt 1527. eszt. 1. jun. egyik küldött Ferdinánd részéről az olműczi gyűlésre. Lásd Statilius János. A többi urakkal együtt ő kísérte be Ferdinándot Köp-
cséntől az országba, és Esztergom vára az ő szavára adta magát fel Ferdinánd számára.

Mikor aztán Ferdinánd Szapolyayt Budáról kiijesztette, és gróf Salm Miklóssal a Tisza felé üzette, ez az Elek egy postát küldött Budáról a gróf után, aki neki hirt hozzon annak szerencsájéről. A Tokajnál nyert győzelemnek örvendetes hírével, visszaküldötte a gróf a postát ő hozzá, ki is midőn éjjel jutott volna Pestre, történetből Nádasdy Tamásra bőkcent, aki őt mindjárt vitte Budára Ferdinándhoz, aki ő tőle azt tudakozta, micsoda hírrel jár? de a posta semmit sem felelt. Mikor hallgatásának okát tudakozná tőle, azt mondotta, hogy még minekelötte a gróf után indult volna, Elek őt megeskette, hogy senkinek semmi ujságot nem mond, míg azt először Eleknek ki nem jelentendi, a gróf levelét nem adja senkinek, ha csak erőszakkal nem veszik el tőle. Megdicsérte Ferdinánd a póstát, és azt a levelekkel együtt Elekhez küldötte, és ez vitte aztán meg Ferdinándnak az örvendetes hirt. Elkísérte Budáról Ferdinándot Fehérvárra, aholottis az arany golyóbiat vagy almát ő vitte a koronázandó személy előtt; a koronázás pedig végbemenvén, az új király Szepes várát, minden hozzá tartozó városokkal, falukkal s jövedelmekkel, ezenkívül Gönczöt, Telkebányát, Abauj vármegyében; és Bajmóczot Nyitrában, neki és György s Ferencz nevű atyjafiainak ajándékozta. Ugyanakkor tétetett országbirájának.

Hogy 1528. eszt. a regensburgi diétára ment a király, ő reá bizta egyikre az ország kormányát, Óváron költ levele által. Szemmel látó tanuja volt ő annak a siralmas pusztításnak és rablásnak 1530. eszt., melyet a belgrádi basa Mohammed, Pesttől fogva fel, Verebély, Léva, Marót, Sz.-Benedek s a t. felé az országban tett. Amennyire lehetett, azzal késelettette a basa haladását, hogy Sinta vagy Sentava mellett, a Vág vizén lévő hidat elrontotta. Mikor aztán a basa visszajött Pest alá, Elek mindenfelé embereket küldözött, akik az árván maradt és elszéledt gyermekeket s kisdedeket felkeressék; azokat sze-

kerekre rakatta, és őket Sintára vagy Sentavára hordatta. Ezen gyermeknek közt, egy olyan találkezett, aki három egész nap egyet sem szólott, s azt már mindenek némának tartották. Azonban az atyja reménytelen előjön a gyermeknek, akit ez meglátván, örömben így szólította meg: Apám! mikor megyünk innen haza? Lásd Podmaniczky János és Ráfael.

1535. eszt. lett királyhelytartójává. Ugyanakkor Trencsén várát, azután öt esztendővel pedig, Vas vármegyében, a sz. grófi apátúrságon való jus patronatust adta neki Ferdinánd. A maga galgóczi várából írta ő meg 1541. eszt. 5. sept. az eperjesieknek azt a nagy vérentást, melyet azelőtt kevés napokkal szenvedett a király népe Budánál, Roggendorf vezérleése alatt a törököktől; s egyszersmind arra inti mind őket, mind a többi körülbelől lévő városokat, hogy magokat ótalunazható állapotba helyheztessek. Egy levelet küldött Ferdinánd 1542. eszt. 9. jul. Bécsből, melyben azt parancsolja neki és Loboczky Mátyásnak, hogy a szepesi káptalant és annak jószágait, minden erőszaktól ótalmazza. Ugyanazon esztendőben sok aggodást s töprekedést okozott neki, az ő kedves sógorának, Perényi Péternek Esztergomban fogságba lett esése. Istvánffy azt írja: hogy ő személy szerint felment a királyhoz Bécsbe, hogy annál a Perényi szabadulását munkálja; de bizonyosabb az az ő Galgóczról 12. nov. Nádasdy Tamáshoz írt leveléből, hogy annak fogságát csak otthon maga háznál könnyezte, mivel már ekkor őt az ő betegsége az olyan hosszú utra alkalmatlanná tette. Arról is panaszkodik ezen levelében, hogy neki sokan nem hisznek; sőt a királyt is elhitették, hogy ő nem igaz beteg, a napokban épen azt megkémlelni fordult meg ő nála Pereghy Albert prépost, micsoda állapotban legyen ő, de hiszem, ugyemond, megláthatta a jó prépost mennyire elasztam. Továbbá azt jelenti, hogy ő az irigy nyelvek és hamis vádak miatt, kénytelen a helytartóságot letenni; ezenkívül azt is panaszolja, hogy ő nem tudja, mi okon akarja Ferdinánd ő tőle az ő szepességi jószágait, minden visszafétolás nélkül elvenni. Hihető semmit nem tudott Elek abból, hogy Ferdinánd akkortájtban a Szapolyay János özvegyének Izabellának az egész Szepességet odaigérté, ha az királyi rangjáról s az országnak többi részéről lemondana. Testének naponként mind inkább-inkább való bádijdásait s hervadozását érezvén, testamentomot tett, még pedig úgy látszik, hogy Perényi fogsága előtt, mert azt tette egyike testamontoma végrehajtójának.

Az ő utolsó rendelése summásan ebből állott: hogy Thurzó János az ő testét Lőcsére vitesse, és azt ott minden pompa és ceremónia

nélkül, melyet csak botrányozás nélkül el lehet mulatni, a nagy templomban takaríttassa el, és oda őt még csak a felesége se kísérje el. Ugyanott emeljenek egy követ az ő atyjának, s annak minden fiának emlékeztőkre. Thurzó Jánosnak hagyta Bajmóc és Szepes várait, a maga feleségének Trencsén várát, Anna és Erzsébet leányainak, Sempte, Galgócz és Temetvény várait. Ami a nyitrai várát s püspökséget illeti, annak minden jószágait vissza kell adni Thurzó Ferencz nyitrai püspöknek. Amely nyolczvanezer forintban neki adta volt a király a beszterczei érczbányák árendáját, melyeket amár említett híres Fuggerek tartoztak neki részenként lefizetni; még azokból negyvennyolcz ezer forint volt hátra. Ezen summából tizezer forintot arra rendelt, hogy azon olyan fekvő jószágot vegyenek, melynek hasznából a lőcsei predikátornak esztendőnként száz forintja járjon; ugyanabból szüntelen taníttassék két jó igyekezetű ifjú, akik annak idejében alkalmasak legyenek a népnek az Isten ígéjére való tanítására. Mindeniknek negyven vagy ötven forintot adjanak, vagy annyit, amennyit a tanács szükségesnek tartand. Ugyanazon tanács, azon jószágnak jövedelméből házassítson ki két árva leányt, és tápláljon s ruházzon hat koldust, mindezek pedig a predikátor hírével s megegyezésével történjenek. Hogy pedig a lőcsei tanács annál örömebbé függessze a maga gondját ezen tárgyakra, tehát Elek Lőcse városának ajándékozza Kassán lévő két házát, és a szántai hegyen két darab szőlőjét. A jövedelem megmaradandó részéből, fizetessenek ki a hitelezők, akik meg tudják mutatni, hogy nekik valaha Elek adós volt, és akiknek ő valaha valami kárt tett volna. Az öregebb és ifjabb Thurzó Györgynek ötezer forintot, ezen felül az öregebbnek, különösen ismét ezer forintot hagyott sok esztendei szolgálatiért. Noha Thurzó Ferencz püspök számára maga költségén szerezte vissza a nyitrai püspökség jószágait, mindazáltal azokon felül is, hatezer forintot ad annak. Mind Margit, mind Magdolna nevű néneji gyermekeinek ezer forintot. A pozsoni, nagyszombati, galgóczyi ispotályoknak külön-külön kétezár forintot, a lőcseinek pedig ötszázat; a felesége elsőbb szolgálóinak hatvan, vagy nyolczvan forintot, az alábbvalóknak tizet stb. Valami kincse Semptén van, legyen a feleségé s két leányáé. Ruda-Bányát Thurzó Jánosnak, a lerontott Riknő várát, a hozzá tartozó jószágokkal, az öregebb Thurzó Györgynek, Vámost, az ifjabb Thurzó Györgynek, Ozora várát a maga két leányának, Járó, Ressi, Mezőkeszi, Majtén, s más pusztákat, Sempte, Galgócz és Temetvény körül ugyanazoknak stb. Testamentoma betöltőinek, Perényi Péteron kívül, magát a királyt, Várday Pál és Frangepán Ferencz éraeeket kérte ki. Halála

1543. eszt. 25. jan. történt ötvenhárom esztendős korában. Első felesége Szakmáry Anna, Szakmáry György érsek testvére volt, kitől semmi gyermekei nem maradtak; második feleségétől Székely Magdolnától, Anna és Erzsébet leányai lettek, kik közül Anna Báthori Bonaventurához ment férjhez, Erzsébetnek három cseh férje volt, kik közül egyikben sem nyert vigasztalást. Hogy Elek a Luther tudományát bevette, bizonyos dolog. Eck Bálint, akit ő tett a bártfai iskola tanítójává, ezen versekkel siratta az ő halálát:

Ne pars ulla mali qua torqueremur abesset,
 En rapit in luctus nos quoque Thurzó novos.
 Intempestive hunc fati inclementia nobis
 Eriquit, clarum dexteritate virum.
 Quem tristes merito cuncti lugemus ademptum
 Namque amissa in eo sunt bona multa viro.
 Consilio illius stetit haec respublica nostra
 Hactenus aegra licet, sed stetit illa tamen.
 Nunc sublato illo respectant cuncta ruinam,
 Heu! quantum nobis imminet exitium!
 Hinc civile odium; rabies hinc Turcica turbant
 Omnia, sic misere patria cara perit.
 At Thurzó vita dignus meliore, solutus
 Jam curis, patria vivit in aetherea.

Lang János pedig ezeket írta az ő emlékezetére:

Hoc tibi Thurzonum pesuit commune sepulchrum
 Gens vetus, et terris incluta Pannoniis,
 Hic comes est Janus, Zoliensi providus arci
 Qui Cremnicensi praefuit et camerae — —
 At Comes Hungaricam servavit Alexius oram,
 In patriam mira dexteritate suam.
 Atque suae genti decus immortale paravit,
 Quod tenuit summo Regis honore locum.
 Hei mihi! posteritas jacturam sentiet istam,
 Praesidii quantum perdidit Hungaria!
 Ut Jakob imponi proprio Josephque sepulchro
 Mandavit cineres Patris ad ossa suos:
 Sic se crudeli fatorum lege peremptum
 In tumulum chari jussit humare patris. etc.

Thurzó Ferencz. A szánta Thurzó János fia, nyitrai püspök, árvai főispány, a királyi kamara előlölője, királyi udvar fő mestere, első Ferdinánd és Maximilián idejében. A közelebb leirt Elek költségén tanult Olaszországban. Püspökké 1534. eszt. lett. Sokat kellett neki fizetni a híres Török Bálintnak, míg püspöksége jöszágait annak kezéből kivájhatta. A szalkai apátúrságon való jus patronatusban megerősítette őt Ferdinánd 1553. eszt., melyet Podmaniczky István püspökségében adott vala ugyan Ferdinánd a nyitrai püspököknek. A püspöki hivatalt 1588. eszt. letette, világi emberré lett, és a Koczka Miklós leányát Borbálát feleségül vette, kivel Letava várát is elnyerte. Ő birta azután Árvát és Bajmóczot is egyéb jöszágai közt. Sokat tett ő arra, hogy az ő sógora Balassa Menyhért, az ifju Szapolyaytól visszaálljon Ferdinánd király hűségére 1561. eszt. A pozsoni diéta, Perényi Gáborral s Révay Mihálylyal, az ország Lengyelország felől való határinak megvizsgálására rendelte őt 1563. eszt. Ugyanazon dologra neveztetett ő ki 1569. eszt. a pozsoni diétán. Azelőtt mintegy két esztendővel szállott ő reá a főudvarnoki hivatal Dessewffy Jánosról. Első felesége örökös nélkül halván el, a Szigeten elesett Zriny Miklós leányával, Katalinnal lépett házassági életre, ki is őt hat gyermek atyjává tette. Első volt Ágnes, Serényi Ferencz házastársa; második György, aki idővel palatinus lett; harmadik Ferencz, aki csakhamar elhalt; negyedik Anna, Perényi György hitvese; ötödik Katalin, Révay Gábor élete párja; hatodik Orsolya, ki-nek első férje rátóti Gyulaffy István, második pedig ablanczkúrti Géczy Ferencz volt. Ami magát Thurzó Ferenczet illeti, ő Letaván halt meg 1576. eszt. Az özvegyen maradt Zriny Katalinnal Forgách Imre tétette a gyászt le.

Thúz Oswald. (Sz. Lászlói). Mátyás király előtt nagy kedvességben levő ember volt. Minekutána Csupor Demeter a zágrábi püspökségről önkényt lemondott, ezt az Oswaldot, veszprémi paphól, zágrábi püspökké tette Mátyás 1465. eszt., a pápa ellenzette ugyan egy kevéssé az ő választását, de Mátyás kereken megirta a kardináloknak, hogy ő később a magyar koronán levő kettős keresztet meghármaztatni, mint a hivatalok osztásában másról függeni. Bizonytalan mi okon proscibálta őt egykor Mátyás király. Némelyek úgy tartják, azért, mert Czezinge Jánost, vagy más névvel Janus Pannoniust magához befogadta 1472. eszt., aki Mátyás ellen pártot ütött vala. De úgy látszik, még azután egynehány esztendővel kellett esni az ő proscibáltatásának, mert még 1474. eszt. Lengyelországba küldötte őt Mátyás követségbe, dengheleghi Pongrácz Jánossal s egybekkel; a

proscriptió alól pedig 1481. eszt. szabadította őt fel, s azután mindég megtartotta Osvald királyához tartozott hűségét. Mátyás király halála után, megjelent ő is a pesti diétán némely tótországi urakkal, és ott a rendek eleibe terjesztette, helybenhagyás végett, azt az egyezést, melyre ő a dézma dolgában lépett a tótországiakkal, sok versengés után 1490. eszt. Az alku ebből állott, hogy neki minden kalangya buzától, rozstól, árpától, zabtól, olyan hat pénzt fizessenek, amilyen száz van egy forintban; az esztendő malacztól, vagy süldő sertéstől egy pénzt, minden báránytól egy pénzt, minden gödölyétől fél pénzt, mind szők, mind bő terméskor két pint musttól egy pénzt stb. Ő fogadta és köszöntötte Ulászlót, mikor Budára megérkezett. Ő vitte el a koronát Visegrádról Fehérvárra, és ott ő koronázta meg az új királyt, mivel az esztergomi érsek Hippolit, még gyermek lévén, papságra fel nem szenteltetett. Ugyanott kinevezte őt Ulászló Dóczy Orbán helyébe. A következő 1491. eszt. közel háromszáz katonát adott Ulászlónak Albert öcséje ellen. Sok viszálykodása volt neki a maga régi jöltevéjének Mátyás királynak fiával, az ifju Hunyadi Jánossal mind egyéb jószágok, mind a többek közt Rokonik vára felett, úgy hogy a dolog fegyverre is került közöttük 1494. eszt. A királynak tízezer forint kész pénzt hagyott, háromezer ötszáz forint adósságot pedig elengedett annak; ezenkívül egy almás szürke és egy fehér paripát, két ezüst kupát, egy ezüst mosdó medenczét, stb. Belgrád, Szabács és más várak erősítésére rendelt harminczkétezer forintot. Császmán esett halála, Zágrábon temetsége, ilyen koporsói felirással 1499. eszt.

Zagrabiae Osvaldus manet hic sub marmore Praesul,

Exemplum verae qui probitatis erat.

Fama suum celebrat, pereat ne pulvere, nomen,

Virtutum meritis, spiritus astra tenet.

Thúz János. (Laki). Mátyás király idejében nem egyszer volt tótországi bán, Osvaldnak, a zágrábi püspöknek atyjafia volt, aki neki egy Blagussa nevű várat ajándékozott a király hírével és jóváhagyásával 1470. eszt. Ugyanakkor vett ő négy ezer forinton Kladus János nevű embertől Pécs és Kladus nevű várakat; aki azokat azért volt kénytelen eladni, mert rajta kérték a hadi költséget, s különben is elégtelennek ítélte magát arra, hogy ő azokat a törökök ellen őtalmazhatná. Bonfin azt írja: hogy 1480. eszt. Mátyás király Zágrábon, egy királyi törvényszéket tartván, ezt a Thúz Jánost is valami okon oda

idézte; de amint maga Mátyás azt előre megjövendölte, ott Thúz meg nem jelent, hanem azután kevés idővel, hatvan ezer aranyat összeszedvén, gyermekeivel együtt Velenczébe költözött, onnan soha többé vissza sem jött, és a patriciusok közé bevétellett. Sok várat s várost birt Magyarországon, Tótországon is sokakat szerzett bán korában. Még akkor nem volt felesége neki, mikor, bizonytalan melyik esztendőben, Mátyás király ő vele s másokkal Tolnán egy neveltséget csinált. Galeotus Martius, aki a dolgot szemeivel látta, azt így adja elő: Egy vizkereszt napján, mikor Mátyás Tolnán mulatna egynehány fő embereivel, s nevezetesen Thúz Jánossal, az akkori szokás szerint némely papok házanként hordozták a feszületet, ritmizáltak és alamizsnát kértek. Elmentek a Mátyás király szállására is, ahol dolgozat elvégezvén, mikor enni innivalót várnának, Mátyás király némely uraknak kezét megfogta, és azokat egyenként a kolduló papok közé vezette. A többek közt oda vitte Thúz Jánost is. Mikor mindenek csudálkoznának rajta, mit akar? megszólal Mátyás és azt mondja: Régi példabeszéd, ebnek eb, papnak pap a barátja. Ezen szóra mindnyájan elnevelték az urak magokat, és akiket a papok közé vitt volt Mátyás, mentették magokat, hogy ők nem papok, sőt most is csak erővel vitte őket a király azok közé. Erre Mátyás azt felelte: „az igaz, hogy sokakban különböztök a papoktól, de azokhoz sokakban hasonlók is vagytok, nevezetesen ebben, hogy ti is feleségtelenek vagytok, mint ezek a papok, és azért űztelek ki benneteket magunk közül, akik feleségesek vagyunk, hogy ti nőtelenek lévén, társalkodjatok a nőtelenekkel; de vettem is észre, hogy örömet mentetek közülök, mert semmi erőmre nem esett, hogy benneteket oda vontalak, már most hát betölt a példabeszéd:“ Ott volt ez a János Visegrádon a Mátyás király disputációján. Lásd Gattas János.

Tibold. Első András király idejében valamelyik, talán Borsod vármegyének főispánja volt. Ismeretesnek kellett neki hűségéről lenni a király előtt, mert midőn az Béla ellen készülne hadakozni, a maga fiát Salamont, minden kincsével s drágaságaival együtt ő reá bízta, hogy azokat Ausztriának Melek nevű várába vigye, bátorságnak okáért.

Tibold János. Borsod vármegye részéről e volt egyik jelen a budai diétán, mikor Hunyadi János gubernátornak Buda vára általadatott 1447. eszt. Társai Keresztúry Tamás, Balay György, és Bay György voltak. Mind ez a Tibold János, mind a közelebb említett Tibold, aki első András király idejében élt, annak az Őrsnek maradéki közül valók voltak, aki annak az Osád, vagy Acsád nevű kun

kapitánynak fia volt, aki Árpáddal jött be az országba, és egyéb jószágai közt Borsod vármegyében Dorogma nevű falu jutott neki, a magyarok közt történt első osztályban.

Timár György. Erdélyben besztercei főbíró volt 1461. eszt., mikor egy Korláth László nevű, ugyan besztercei esküdt emberrel, azt kérte Mátyás királytól, hogy amely szabadságokat annak atyja, Hunyadi János adott vala 1453. eszt. Besztercze városának, azokat ő is erősitené meg. Meghallgatta őket a király, és Szikszón, Mária Magdolna napján költ királyi levelével, megvigasztalva bocsátotta el magától.

Timár József. Mátyás királytól, Timár nevű falunak egy részét ajándékba nyerte, melybe, hogy őt a székesfehérvári káptalan állítsa be, Szegeden 1458. esztendőben, 1. sept. költ levele által parancsolta.

Tinódi Sándor. Lásd Antalfy Imre.

Töhötöm. Ez egy volt azon hét első vezér közül, akik alatt a magyarok az országba bejöttek 889. eszt. Midőn Árpád Szerencsen táboroznék, onnan követeket küldött. Ménmaróthoz a bihari fejedelelemhez, akik által ő tőle azt kívánta, hogy adja neki a Szamos és Nyir között való földet. Minthogy erre nem állott Ménmarót, három vezérét u. m. Töhötömöt, Szabolcsot és Tast küldötte Árpád ellene. Általmenvén a Tiszán ezen három vezér, a sereget két részre osztották. Az egyik részszel Töhötöm a Nyírséget elfoglalta, és egész Zilahig ment. Azután a Meszesnél ismét összetalálkozott a két tábor. Onnan egy Ogmánd nevű kémét küldött el Töhötöm, hogy Erdélyről neki hirt hozzon. Minthogy Ogmánd Erdélyt igen megdicsérte, követeket küldött Töhötöm Árpádhoz Szerencsre aziránt, hogy engedje meg neki azt, hogy Erdélybe beüssön, és azt elfoglalja, melyet könnyen meg is nyert. Sietve ment ugyan Töhötöm a nagy hegyeken s erdőkön által Erdélybe; de csakugyan készen várta őt az Almás vizénél Geló, Gelú vagy Gyalu, az oláhok fejedelme, aki akkor Erdélyt birta. Csak az Almás vize volt a két ellenkező tábor közt, mely miatt egyik is a másiknak nem árthatott. Töhötöm feltalálta magát. Vitézeinek egy részét egy hajnalban elküldötte, hogy a vizen menjenek által olyan helyen, ahol őket az oláhok észre nem veszik. Végbevitték a vitézek a parancsolatot, és véletlen reáütnek a Gyalu oláh táborára, azt megfutamtatják, magát is Gyalut megölik. Eszerént egész Erdély Árpádé lett, aki azt Töhötömnek ajándékozta. Azután a Töhötöm maradéki birták Erdélyt egész a sz. István idejéig. Töhötöm fia Horka volt, Horkának két fia volt, Gyula és Zombor. Gyulának két leánya

volt, Karolda és Sarolta, és ez a Sarolta volt a sz. István király édes anyja, Zombornak egy fia volt, t. i. az ifju Gyula. Ezt a második vagy ifju Gyulát, az ő Bua és Bukna nevű két fiával együtt szent István megfogatta s országától megfosztotta, mivel keresztényekké nem akartak lenni, s különben is neki ellenére jártak.

Tőke Kristóf. Egynehány esztendeig a zólyomi vár kapitányává tette ezt Thurzó Elek, mely hivatalt 1525. eszt. vett le ő róla, Budán egy bizonyosság levelet adván neki arról, hogy a várnak jó gondját viselte. Nagy pártfogója volt Szapolyay Jánosnak első Ferdinánd király ellen. Azt izente volt 1528. eszt. Árva várából a lekniczi barátoknak, hogy ha Szapolyayhoz nem állanak, rajtok fog menni Koss Péterrel és Horánszky Péterrel, és az ő klastromjokat lerontja; de a fenyegetődzésből semmi sem lett, mert azután kevés-sel Liptó vármegyében, Szt.-Miklós mellett nagyon megverte őt, a Ferdinánd részén levő híres Katzianer János. Minekutána a nevezetes Laszky Hieronim, aki egyebek közt Eperjest is birta, kiment az országból 1535. eszt., ezt a Kristófot küldötték az eperjesiek Szapolyayhoz, hogy őket vegye maga ótalma alá.

Tököly András és Miklós. Mindketten Mátyás király idejében vitézkedtek. Kinisy Pállal igyekeztek 1481. eszt. általmenni Szerbiába a törökök ellen, de mikor a kezök alatt levő száz lovassal Kinisy Pál seregéhez mennének, Haram nevű kikötő helyhez, hogy ott hajókra üljenek, még koránt sem érkezhettek a Kinisy nagy táborához, mikor őket az uton négyszáz török egy ligetből megtámadja. Látták a Tökölyek, hogy sokkal nagyobb az ellenséges erő; azért is a terhes szekerekkel magokat körülkerítik, de a törökök azokat felgyújtják; kénytelenek voltak azért a törökökkel kardra menni. Reggeli kilencz órától fogva, egész naplementig tartott a csatázás, sokan estek el a törökök közül, és seb nélkül talán egy sem maradt, és azért ők hagyták el először a csatapiacot; de a magyarok közül is ötvenen maradtak halva a csatázó helyen, seb nélkül pedig csak hárman maradhattak. Tököly Miklós mindjárt az összecsapás elején két dárda döfést kapott; mindazáltal szinte estvéig viaskodott; de más reggelt sem érhetett, hanem a gyónás és sakramentommal való élés után, még azon éjjel meghalt. András is igen nehéz sebeket kapott, de megéledhetett e vagy sem, még akkor maga Mátyás király sem tudta, mikor ezt a dolgot Belgrádból Rómába megírta, a maga ott mulató követének, Rangoni Gábornak, az egri püspöknek és kardinálnak.

Toldy. Lásd Tholdy.

Tomory Pál. Budai kapitány, azután franciskánus barát, utoljára kalocsai érsek 1522. eszt. Gömör vármegyében tisztes szülőtől származott, kik őt gyermekkorában illendőképen taníttatták. Első ifjúságát katonaságra szánta, még pedig olyan előmenetellel, hogy magának vitézségével jó idején tekintetet s tiszteletet szerezne. Első hadi vezéri próbáját, a székelyek ellen tette 1506. eszt, ilyen alkalmatossággal: A régi időkben, mikor a királynénak első gyermeke született, a jászok, kunok, székelyek, minden háztól egy ökröt tartoztak a királynak ajándékba adni. A nevezett esztendőben második Ulászló király felesége Lajos fiát szülvén, a jászok s kunok, magokat a szokáshoz s törvényhez tartották, és az ökröt megadták; de a székelyek igen nyakasan kezdették magokat attól vonogatni, mivel ez a szokás és tartozás ő nálok feledékenységbe ment, már közel kétszáz esztendő óta nem lévén a magyar királyoknak férfi gyermekeik; azért is a király embereit, akik erőszakkal akartak velök banni, részszerént megöldösték, részszerént magok közül kiűzték, akik aztán egyenesen a királyhoz mentek panaszra és segítségért. Már ekkor a király udvari lovas katonáinak hadnagya volt Tomory Pál, őt küldötte tehát el a király, egy csoport gyalogsággal, és ötszáz lovassal, hogy a székelyeket tartozások teljesítésére kényszerítse. Parancsolt az erdélyieknek is, hogy őt segítsék. Székely-Vásárnál (Forum-Siculum) várták őt készen a székelyek, és mivel sokkal nagyobb erővel voltak, az ő embereit hamar elszélesztették. Mindent véghezvitt Tomory, amit egy vezértől lehetett várni, és maga volt utolsó a megfutamodásban, de akkor is közel húsz sebet vitt el magával állhatatossága bizonyosságul. Ujra szerencsét próbált a király parancsolatjára, és mivel már akkor elégséges ráczok, oláhok s magyarok mentek segítségére, akik Belgrádon, Temesváron, Szörényen s másutt gyakorlották magokat a katonaságban, azokkal aztán a székelyeket megverte, és az ajándékot rajtok megvette. A paraszt kuruczok ellen is dicséretesen viselte magát 1514. eszt. Lásd Bornemisza János.

Ulászló halála után, annak fia, amár említett Lajos gyenge lévén az igazgatásra, a Rákos mezején összegyűlt rendek 1519. eszt. azon vetélkedtek a diétán, Perényi Imre palatinus halála után, palatinust tegyenek e annak helyébe, vagy gubernátort adjanak a gyermek király Lajos mellé? Mivel pedig ez igen lármás diéta volt, a Lajos mellett levő fő rendek azt javallották neki, hogy oda el ne menjen, hanem az előkelőbb embereket, onnan hívassa magához Budára, és ott végezzen azokkal. Senki sem ment a Lajos hívására, oly véggel, hogy a diéta helyét megváltoztatná; hanem több mint három

ezer magyar, hajókon általment a Dunán a budai vár eleibe, és ott meztelen karddal fenyegették s hitták Pestre által, a várban levő fő rendeket, a királylyal együtt. Tomoryra volt bízva a vár kapujának őrzése. Ő tehát kinyitja a kaput, ágyúkat s puskákat szegeztet az ott lármázó nemeseknek, közülök sokakat a hidról az árokba nyakra före lehánytat, a többieket ágyúkkal fenyegetvén, visszanyomja; mely idő alatt a királytól követek érkeztek, akik a lármát lecsendesítették, és azt ígérték, hogy ha most szép szerént mind elmennek, és másnap reggel ugyanott fegyver nélkül jelennek meg, akkor a király is el fog velők menni a kívánt helyre, mely meg is lett.

Azonban míg ezek így feleltek, két izben szándékozott Tomory megházasodni, de mind a két izben hirtelen meghalt az ő jegyese, minekelőtte azzal összekelhetett volna. Először a Putnoky familiából jegyzett vala el magának egy leányt; másodsor pedig egy igen gazdag özvegyasszonyt akart elvenni. Ez a két váratlan szomorú történet arra határozta őt, hogy magát örökös nőtelenségre szánja, és valami szerzetbe menjen. Beriszló Péter halála által 1521. eszt. üresen maradván az auránai perjel helye, azt kérte magának Tomory a királytól, de mivel már az előtt másnak volt ígérve, el nem nyerhette. Elment hát a Szerémségre, és ott a cseri barátok, vagy a sz. Ferencz szerzetesei közé öltözött. Alig lappanghatott azok közt esztendeig, mikor a király, a diéta és a pápa követe őt onnan, akarátja ellen is kihozták, és őt kalocsai érsekké tették, ilyen érsekre lévén akkor szükség azon a részen, aki a kardot is meg tudja markolni, és a törökök nyakához mérni, akik már akkor Belgrádot megvették, és idebb is haladni szándékoztak. Maga Kelemen Pápa is megtisztelte őt egy 1524. eszt. 20. febr. költ levele által, melyben az ország ótalmasására hathatósan serkenti őt.

Még koránt sem mult el ez az esztendő, mikor Bosnyákországból a verbosanaí basa Ferhát, tizenötezer törökkel a Száván általjött, és a vele levő gyalogságnak felét a hajóknál hagyván, a Szerémségen fel s alá prédált. Jókor megtudta Tomory Ferhát szándékát kémjei által; azért is Ujlaky Lőrinczet, a szerémi herceget, s másokat segítségül híván, megindul Ferhát ellen. Batthyány Györgynek a péterváradí kapitánynak meghagyja, hogy míg ő maga Ferháttal küszködik, addig Batthyány a hajóknál maradt törököket szórja szélyel, a hajókat pedig tegye haszonvehetetlenekké. Hogy összetalálkozott Tomory a Ferhát előljáró seregével, az minden szerencse próbálás nélkül visszafutott ő előle; azután hogy a derék török táborhoz jutott, az is ugy megrettent ő tőle, hogy a keresztyén foglyokat mindjárt

szabadon bocsátotta; mindazáltal egész nap lementig állotta a Tomory tűzét és kardját, amikor aztán megfutamodott, és az igen vitézül vagdalkozó Ferhát is elesett. Igen kevesen maradtak meg a törökök közül, annyiival inkább, mert Batthyány a reá bízott dologban eljár, és így a hajókhöz szaládtakat is a magyarok utolérték, és vagy levágták, vagy elfogták. Tomory nyolczszáz embert vezetett. Egynehány jelesebb foglyokat, előkelőbb törökök fejeit, negyven zászlót, sok lovat, aranyos ezüstös kardokat s a t. küldött Budára a királyhoz.

Szokása volt Tomorynak, hogy mindenkor tartott a török földön drága pénzen fogadott spionokat, akik őt azoknak szándékáról mindenkor tudósítsák. Ezek 1526. esztendőnek elején, azt hozták neki hírül, hogy Szulejmán török császár igen nagy készüléttel akar Magyarország ellen jöni. Nem elégedett ő azzal meg, hogy ezt egynehányszor megírta a királynak, hanem tavaszra kelve maga is kocsira ült, és 20. mart. a királynál Visegrádon termett. Elbeszélte micsoda veszedelem következik az országra, ha annak idejében elejét nem veszik; hogy ő magától elégtelen a nagy erőnek ellenállani; de ha illendő segítséget adnak neki, igyekezni fog a törököket a Száván való általjöveteltől elsorompózni. A király mindjárt diétát hirdetett sz. György napjára, a Rákosmezejére, ahol minekutána igen nagy gyűlés tartatott volna, azt végezik, hogy julius második napjára, minden urak s nemesek személy szerint, a parasztoknak egy részével, Tolnára gyűljenek fegyveresen a királyhoz, akivel aztán tovább menjenek, amerre az idő kívánandja. Azalatt Tomory két ezred magával a Duna körül vigyázott a törökök mozgására, és hogy Péterváradot megtarthatná, abba népének felét beszállította, másik felével a Dunán visszajött, és amint lehetett, a törököket mind a szárazon, mind a vízzen késleltette. De mind haszontalan, mert Péterváradot a török megvette, és az őrző sereget mind levágta.

Ha mind később is, mint feltette vala, de megérkezett a király Tolnára, onnan Szekszárdon keresztül Bátához augusztus közepétáján. Itt már ideje volt, hogy a magyar tábornak fővezért rendeljen, mivel akit a diéta kinevezett vala, az magát egészségtelenségével mentette. Minthogy tehát vette észre, hogy majd mindenek Tomoryra czéloznának a vezérséggel, oda hívatta őt magához Palma György bosnyákországi püspök által, és őt fővezérnek nevezte. Sokat és soká mentegette magát Tomory, mind hivatalával, mind próbálatlanságával, mind olyan nagy tehernek hordozásához való gyengeségével, mivel ő még ilyen hadat, amilyen most következik, soha szemeivel sem

látott; javallotta maga helyébe Báthori Istvánt, Szapolyay Jánost s másokat, sőt azt is mondotta, hogy ő ezt a terhet fel nem vállalja, ha a király neki fejét véteti is. A király megállott szava mellett, és ő mellé Szapolyay Györgyöt rendelte vezérnek. Nagy nehezen tehát felvállalja a vezérséget, és Szapolyayval együtt Bátáról Mohács alá megyen, hogy ott a tábornak helyet nézzen s válasszon. Onnan egy Krassó nevű kis vizen általmegyen a maga táborához, mely Perényi Péternek s másoknak odaérkezésök által már hatezer főre szaporodott, oly czállal, hogy azt a kirendelt helyre hozza által: de mikor azoknak a király és a maga szándékát megjelentette volna, azok mindnyájan zúgni kezdettek, hogy az ellenségtől nem hátra felé, hanem inkább ahoz közelebb kellene menni, ha emberek akarnak lenni stb., és azt kívánták, hogy inkább a többi magyarok is ő hozzájuk költözenek által, és így a magyar tábor két felé hasonlott. Mig Tomory ekképen küszködik a maga embereivel, a magyar tábornak másik része megszállott a Mohácsnál neki kimutatott helyre, a király pedig kevesed magával, Mohács és Bata közt, Szekcső táján tartózkodott. Egy éjjel nagy sietséggel ide érkezik a mohácsi tábertől Podmaniczky Mihály, a királyt álmából felveri, és a tábor nevében arra kéri, hogy siessen a táborba, az ütközet felől való tanácskozáásra, mivel a törökök már a Dráván általjöttek, és a harczot elkerülni lehetetlen. Akkor mindjárt elküldötte a király a maga kancellárját, Brodarich Istvánt a táborba, hogy az urakat az ütközethez való szándékról verje le, de reggelre kelve, maga is jókor utána ment annak, és a városhoz közel, a püspöknek egy házához szállott, hogy ott a főbb urakat a harcztól elidegenítse; de valamint a kancellár, úgy az ő beszéde is hiába veszett. Általjött volt akkor ide a másik tábertől Tomory Pál is, de ő sem mutatta az ütközettől semmi kedvetlenségét. Megkérdezte tehát őt a király az ellenség és a magyarság száma felől, ő azt felelte, hogy a két táborban sincsen több huszezer embernél, a törökök pedig háromszázezeren vagynak, és háromszáz ágyújuk van, amint neki a szökevények és kémeik állítják, de nincsen több köztök hetvenezer hadakozó személynél. Ezen beszélgetés közben, a Tomory Krassón túl lévő táborából követek érkeznek, kik minekutána a királylyal, egy különös szobában, először csak magánosan beszéltek volna, azután a mohácsi tábertől, a királynál lévő urakat szólították meg, hogy a királyt a harcztól ne ijeszték, mert a győzelem minden bizonynyal a magyaroké lesz, és ha ők nem akarnának a törökökkel megütközni, és a túl a Krassón lévő táborhoz, a törökökhöz közelebb Mohács alól általköltözni; tehát akkor a túl a krassói tábor, a törö-

kökhöz fogja magát kapcsolni, és azokkal együtt fogja a mohácsi tábor megátadni. Ezen éretlen és izetlen beszédre, kénytelenek voltak mindnyájan magokat az ütközetre határozni, annyival inkább, mivel az ellenség már igen közel lévén, és a kergetésre sok alkalmas lovassal bírván, különben sem itélték bátorságosnak, azelől visszavonni csata nélkül magokat. Ezenkívül Tomory azzal biztatta magát, hogy az ellenséges táborban sok keresztyénnel, keresztyénektől származottal és pattantyússal egyetértőleg vagyos. De hátra volt még a meghasonlott két tábor egyesülése. Ezt is végrehajtotta Tomory, és a Krassón túl lévőeknek mindaddig beszélt, hogy azokat rávette a vissza való jövetelre, és azok is Mohácshoz közel fél mértföldnyire, a másik táborhoz visszajöttek; mindazáltal azzal össze nem elegyedtek, hanem egy kis köz maradt közöttök. Ugyanakkor érkeztek Budáról egynehány hajók ágyúkkal, puskaporral s a t., de érkeztek új fegyveresek is, nevezetesen 26. aug. vasárnap elérkezett Horvátországból Batthyány Ferencz, Erdődy Simon és Péter s a t., úgy hogy csakhamar valami huszonnégy vagy huszonöt ezerre szaporodott a magyar tábor.

Amely három nap még a derék ütközetig volt, az ellenséggel való holmi apró csatázásokban tölt el, melyekben a mieink mindenkor nyertesek voltak, ezenkívül elrendelték hol ütközzenek meg, hol legyen a király, hol a lovasság, hol a gyalogság, hol a nyolczvan ágyú, melyeket még csak hasonlítani sem lehetett az ellenségéhez.

Eljött egyszer keresztelő sz. János fővétele napja, augusztus huszonkilencedike. Akkor két seregbe osztatott a tábor. Az első seregnek jobb szárnyát Batthyány Ferencz, a bal Perényi Péter vezérelte, mivel Szapolyay János el nem érkezett. Tomorynak és Szapolyay Györgynek nem volt bizonyos helyök, hanem ők ott jártak, ahol nagyobb szükség volt rájuk. A második sereg egy hajításnyira állott az elsőől. Itt állottak három sorban a király fő kamarásai és a bárók, kiknek Tárczay Miklós volt vezérjök. A negyedik sor közepén állott a király: annak háta mögött ezer vasas. A hely, melyen hadi rendbe állottak, Mohácstól egy mértföldnyire, a Dunától pedig csak fél mértföldnyire feküdt. Bal kézre a tábor és a Duna közt, volt egy lapos, mocsáros, és nádas hely, másfelé mindenütt fa és bokrok nélkül való sík mező látszott. A tábor ellenében nyult el egy hosszú laponyag, vagy halom, Földvár nevű falu felé: ezen halom alatt túl felől táborzott Szulejmán. Egész dél utánig hadi rendben állott a magyar tábor, még sem lehetett észrevenni az ellenség szándékát, akár e akkor nap, vagy sem, megütközni. Mikor ilyen függőben vol-

nának a mieink, egyszer jobb kéz felől egy völgyben észre vesznek egy csoport törököt, hogy előre nyomul, melynek csak lándzsáinak hegyét láthatták. Tomory mindjárt úgy gondolkodott, hogy ez a csoport, vagy hátulról akarja a miéinket megtámadni, vagy pedig a tábor tanyáját akarja felverni s prédálni. Hátralovagol tehát az első seregtől a másodikhoz, és onnan egy csoport lovasságot elküld, ezen ellenségnek megkémlelésére, és ha lehet visszaigazítására. Lásd Ráskay Gáspár. Mig ez a csoport odajárt, a várakozást megunt urak arról kezdettek beszélni, hogy jobb volna már a hadi rendet megbontani, és a tábori tanyára visszamenni. Már dél után, három óratájban volt az idő. Hogy ilyen beszédet hallott Tomory, Szapolyay Györggyel együtt, mindjárt a királyhoz repül, és annak azt tanácsolja, hogy már tovább az összecsapást nem kell halasztani, mert jobb lesz most az ellenségnek csak egy részével megütközni, mint más nap annak egész erejével birkózni, most kételkedni sem lehet a győzelemről. Ezen szóra mindjárt parancsol a király, hogy adjanak jelt az ütközetre. Egyszerre megszólalnak a trombiták és dobok, és a keresztyén magyarság nagy kiáltással segítségül hívja a Jézus nevét. Már akkor nagy sűrűséggel szállingózott alá az említett halomról a törökség. Ezzel összecsap a mi elsőbb seregünk, ropognak minden ágyuk, de az ellenségnek kevés kárt tesznek, csakugyan az első sereg oly vitézül harczolt, hogy a törökséget visszanyomta és kergette. Utánanyomult hát ennek a kergetésére a második sereg is, a két részről elesett sok holt és félholt testeken keresztül. Hihető, nem csak kénytelenségből, hanem önkényt is vonta magát vissza a törökség, hogy a mieinket, a maga ágyuival inkább célba vehesse. Ugyanis mikor a miéink a legveszedelmesebb helyen volnának, egyszerre megdördül a háromszáz ágyú, melyeknek iszonyú harsogása, oly rettenést okozott, hogy bal szárnyunk, mindjárt hanyatlani, sőt futni kezdene. De voltak sokan állhatatosak és vakmerők is, akik az ellenség ágyúíhoz tíz lépésnyire is bátran vagdalkoztak, mindaddig, míg a füst miatt láthattak, mikor pedig nem láthattak, amár mondott nádas hely felé szaladtak. Mindazáltal még ekkor is maradtak, ha mind kevesen is az ágyúk előtt; ezeknek segítségökre ismét visszajöttek akik a völgyre futottak vala, de nem soká állhattak a füstöt, és az ágyúk erejét, annyival inkább, mivel már igen kevesen maradtak; azért ők is mind egyig, amerre menedéket láttak, futásnak eredtek. Már ekkor a tábori tanya is fel volt prédálva, és akik annak őrzésére maradtak vala, mind halva feküdtek. Másfél óráig tartott a derék ütközet. Nagy szerencse volt, hogy

az ellenség nem űzte a mieinket, és hogy a szép fényes nappal után éjszakára igen nagy eső lett, mely miatt nem is kergethette azokat. Sokan veszték el az említett mocsárban. Az első seregben vitézül viaskodván, vitézül is esett el Tomory Pál. Másnap az ő fejét egy hosszú dárdán az egész táborban meghordoztatta Szulejmán, azután a maga sátora eleibe szuratta azt fel, a tizenötszáz nemes foglyot pedig tábora előtt karikába állította, fejöket szedette, és csak keveseket hagyott életben, akiktől tudakozódhassék.

Tomory Lajos és Miklós. Mindketten Szapolyay János királynak hiv emberei. Lajos Szapolyaynak főkamrás mestere volt. Miklóst igen szerény eszű, hazáját szerető, csak hogy szurós nyelvű embernek írják. Nagy ellensége volt ő Erdélyben Majláth István és Balassa Imre pártos vajdának, e volt az oka, hogy mihelyt 1540. eszt. Szapolyay meghalt, és ezek a vajdák aug. 29. napjára Segesváron gyűlést tarthattak, ott mindjárt arra sentenciázták őt, hogy tizenöt nap alatt Erdélyből kimenjen, és ezen idő eltelése után szabad legyen őt akárkinek is megölni, ha őt Erdélyben kapja; de felesége és gyermekei kezeinél minden jószágát meghagyták. Azonban még a tizenöt nap el sem tölt, mikor Balassa az ő jobbágyait felprédálta, méneseit gulyájit elhajtotta s a t. De ugy látszik, számkivetésbe sem ment, marháit is visszakapta, mert nem sokára megbékélt Balassával, aki maga is a Szapolyay özvegyéhez és árvájához állott, és így szüksége volt olyan emberre, kinek mind esze, mind pénze, mind mások előtt való tekintete volt.

Tomory András. E volt a vitéz Lossonczy István fegyverhordozója, mikor azt a törökök Temesvárnál, hitetlenül elfogták s megölték 1552. eszt. Tomory, minekutána őt lováról letaszították, elevenen esett a török kezébe. Azt írják felőle, hogy ő török vallásra állott, és a keresztyéneket sokat bectelenítette és szidalmazta. Istvánffy azt mondja, hogy a Pál érsek testvérjének fia lett volna. De ugy látszik, hogy haza szabadult a törököktől, és ő volt az a Tomory András, aki György nevű testvérjével, azoknak a székelyeknek hadnagya volt, akik Békesy Gáspár mellett, Báthori István vajda ellen hadakoztak 1575. esztendőben.

Tomizoba. Taksony fejedelem idejében jött Bosniából az országba, akitől itt a Tisza mellett szép jószágokat nyert Abád körül. Életben volt ő szent István király idejében is, de soha a keresztyén vallásra nem állott, hanem feleségével együtt holtig pogányságban maradt, akivel Abádon temettetett el. Némelyek úgy tart-

ják, hogy a lossonezi Bánffyak ő tőle származtak volna, s nevezetesen az a Bánffy Dienes, aki harmadik István király idejében derék vitéz s vezér volt.

Tompa György. Glogonczai prépost, azután pécsi püspök 1550. eszt., prépost volt még 1543. esztendőben, mikor őt Oláh Miklós a zágrábi püspökség adminisztrátorává tette, mivel maga Oláh Miklós a rendes püspök, Ferdinánd király mellett való sok dolga miatt oda le nem jöhetett.

Tompa István. Kétség kívül György atyja fia, Zriny Miklós lovasainak zászlótartója volt, mikor azzal együtt Nádasdy Tamás alatt hadakozott a törökök ellen 1556. eszt. Egy volt Tompa István azok közül, akik legelőször léptek fel a korotnai sánczra.

Torday Miklós. Lásd Ártándy Tamás.

Torday Zsigmond és Péter. Jószaágos urak voltak első Ferdinánd király idejében. Kivált Bihar vármegyében sokat birtak 1552. eszt. u. m. Tordát egészen. Gáborjában két portát, Nagy Kágyán ötöt, Bojton egyet s a t.

Tormay Tamás. Liptó vármegye követe volt a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Tornallyay János. A mohácsi szerencsétlen had áldozatja lett 1526. eszt.

Tornallyay Jakab. Szapolyay János király kincstartója. Eperjes városa a tűz miatt nagy károkat vallván, megnyerte vala második Lajos királytól, hogy tizenkét esztendeig mindenféle adozástól ment legyen. Minekutána Lajos király Mohácsnál elesett és a királyságot Szapolyay magára ruháztatta, az eperjesi lakosok őt is kérték, hogy őket a mondott tizenkét esztendei szabadságokban erősítse meg. Hajlott Szapolyay az ő kívánságokra, és 1526. eszt. Tamás apostol napján, Esztergomban költ levele által, ennek a Jakabnak, mint maga kincstartójának megparancsolta, hogy az eperjesieket, a tizenkét esztendő lefolytáig, semmi adóért is meg ne szélitsa. Szerencsétlenül hadakozott Jakab 1528. eszt. a Ferdinánd részén lévő Török Bálinttal, aki őt megverte, és amint írják, minden várait elfoglalta; mely ha úgy volt is, úgy látszik, hogy ő azokat visszanyerte, legalább a bizonyos, hogy ő Murány várát azután is bírta, melyben Basó Mátyást tette kapitánynak. Bizonytalan hanyadik esztendőben halt meg. A maga csak négy esztendő fiaának tutorává Basó Mátyás kapitányt tette, míg a tizenkét esztendőt az ő fia elérné, ki is a kis árvát Lengyelországba, Tarnóvi János nevű főember udvarába küldötte, olyan szin alatt, hogy ott katonaságot tanuljon. valósággal pedig azért.

hogy annak minden jószágait itthon maga számára elfoglalhassa, mely célját, hogy annál könnyebben elérhetné, azt a hirt hintegette, hogy a kis árva meghalt. Minekutána Basót 1548. eszt. megölték, ez az ifju Tornallyay Lengyelországból hazajött, és megmaradt jószágait, nevezetesen Murányt, kezéhez vette.

Török József. Török nemzet volt, bizonytalanu hanyadik esztendőben esett a magyarok fogságába, Zsigmond király idejében. Szüntelen a király udvarában lakott, ott keresztyénné lett. Ugyanakkor, mikor Zsigmond Szerecsen Miklóst, a mesopotamiai fejedelemhez küldötte, ezt a Józsefet az ahordai tatárok urához rendelte követségbe, hogy azt a Magyarbirodalmat háborgató törökök ellen ültesse fel. Egészen a király kívánsága szerint járt el ezen dologban, melylyel, és egyéb szolgálataival Körös és Zágráb vármegyékben sok szép jószágot nyert Zsigmondtól 1428. eszt. Bizonytalan, ha valjon ennek fia volt-e vagy sem Ambrus, aki következik.

Török Ambrus. Soproni főispán és kapitány volt 1464. eszt., amikor Fridrik császár Mátyás királynak egy levelében azt írta, hogy amely császár embereit ez az Ambrus elfogott, és most is fogva tart, azokat el ne bocsássa, hanem küldje a császárhoz, hogy azokat érdemökhez képest megbüntethesse. Mátyás azt írja vissza, hogy azoknak elfogása, az ő akaratjával nem esett, mindazáltal gondja lesz reá, hogy vaktában el ne bocsáttassanak, minthogy sok kárt tettek, mikor Sopron külső városát felégették. Azután való esztendőben ismét arról tett panaszt Fridrik, Ambrus ellen, hogy amely városokat Fridrik Magyarországon bir, p. o. Kis-Mártont, Kőszeget, Forchensteint és egyebeket, azokat Ambrus arra kényszeríti, hogy Mátyás királynak, a törökök ellen való hadra bizonyos adót fizessenek, és hogy Ambrus Fridriknek hadat izent. Ezen vádnak első részére azt felelte Mátyás, hogy Ambrus igen helyesen cselekszi az adó sürgetését, mert azt az egész országnak megegyezéséből cselekszi, és abban azelőtt maga Fridrik is megegyezett volt. A vádnak második részére pedig azt a megegyezést tette Mátyás, hogy ő a levél párját Ambrustól elkérte, melyet Fridrikhez küldött volt, de ő abban hadizenést nem lát, hanem abban csak azokat a városokat fenyegeti Ambrus, amelyek a tartozott adót meg nem adnák. Utoljára azt is jelentette volt Fridrik, hogy őt némely jobbágysai kérték, hogy engedje meg nekik, hadd pótolják vissza a magyar jobbágysokon az Ambrus erőszakoskodását, és hogy már azokat nehezen is tartóztathatja. Erre azt jegyzette meg Mátyás, hogy Fridrik könnyen meghallgatta jobbágysai kérését, mert azok igen sok méltatlanságot követtek el a magyarokon, azért kéri Fridriket,

hogy jobbjait a békesség pontjaihoz szorítsa. Semmi haszna nem lett ezen kérésnek, mert azután kevés napokkal a Fridrik emberei Ambrust az uton megtámadták, hét szolgáját elfogták, magát Sopronba bekergették, onnan hit alatt kihitták, de esküvésők ellen, nyíllal egyik karját áttallótték, és a külső várost felperselték. Idővel letette Ambrus a főispánságot, és Somogy vármegyében Sziget várában lakott magánosságban, melyet Mátyás király ajándékozott neki. Mindazáltal Szent-Erzsébeti Györggyel ismét felvállalta a szőrényi bánságot 1479. esztendőben. Fiai András és Imre voltak.

Török István. Bizonytalan micsoda atyafisága volt Ambrussal. Ennek huga volt Török Orsolya, Nádasdy Ferencz felesége, Nádasdy Tamás palatinus édes anyja. Nagy gondja volt ennek az Istvánnak Nádasdy Tamás tanítására.

Török András. Ambrus fia. Két leánya maradt, u. m. Margit, aki Sulyok Gáborhoz, és Ilona, aki osztópáni Perneszy Imréhez ment férjhez.

Török István. Ugy látszik a most említett András fia. Egy leánya Margit, aki a pápai várban született 1540. eszt., Nyáry Lőrincz felesége lett, és Király-Helmeczen halt meg 1570. eszt.

Török Imre. (Enyingi). Ambrus fia. Belgrádi bán volt második Ulászló idejében. Az enyingi vagy eningi vezeték név, Fehér vármegyében fekvő Enying faluról ragadt reá. Jelenvolt a rákosmezei diétán 1505. eszt. Azután tiz esztendővel, mikor Szapolyay János Sarnónál a törökökkel szerencsétlenül ütközött meg, hirta volt oda Imrét is, de ő változó egészsége miatt el nem mehetett, hanem a keze alatt lévő őrző seregnek egy részét elküldötte az ő segítségére, és egynehány ágyut. Kérte ugyan Szapolyayt, hogy ágyukat ne kíváncson ő tőle, mivel egy törökökhöz olyan közel lévő várat, mint Belgrád, veszedelmes dolog, ágyuk nélkül hagyni, de haszontalan volt az ő kérése; Szapolyay pedig az ágyukat mind oda vesztette, melylyel aztán idővel nem kevésbé siettetett Belgrádnak török kézre kerülése, mivel az elvesztett ágyuk helyett, soha másokat oda nem vittek. Nagy kedvességben volt ő az ifju Hunyadi János előtt, ki is ő neki Zágráb vármegyében Krupa várát, Bács vármegyében pedig Futak városát adta ajándékba. Épen akkor halt meg 1521. esztendőben, mikor Szulejmán török császár nagy erővel készült Belgrád elfoglalására, melyben ugy látszik, nem boldogulhatott volna, ha Imre élt volna, Pákosy Krisztinától Miklós és Bálint fiai maradtak.

Török Bálint. (Enyingi). A közelebb leírt Imre fia. Atyja hivatalát viselte 1521. eszt. Lásd Báthori András. Minthogy Heder-vár Ferenczcel kiváltképen ketten voltak okai Belgrád török kézre lett jutásának, a budai diéta mindkettőjüket számkivetette, és Lajos király a Bálint jószágait Batthyány Ferencznek adta 1522. eszt., amint Istvánffy írja; mely ha ugy volt is, de bizonyos az, hogy már 1525. eszt. Bálint a királynak kegyelmében volt, és minden vád alól felszabadult, noha még akkor Hedervár gráciát nem kapott. Jelen-volt ő a mohácsi veszedelemben. Lásd Ráskay Gáspár. Mely után midőn Szapolyay János és első Ferdinánd egymással a magyar királyság felett villonganának, ezt a különben nagy embert, a zenebonának szélvésze, hol Ferdinándhoz, hol Szapolyayhoz hajtotta, mindaddig mig utoljára csakugyan a Szapolyay ház áldozatja lett.

Hogy először inkább akarta Ferdinándnak magyar királyságra való magasztalását, azzal mutatta meg, mert ő is ott volt 1526. eszt. a pozsoni diétán annak megválasztásakor; de már Szapolyayt követte 1527. eszt., mikor a híres Iván czárt Szegedhez közel egy Diód, vagy amint mások írják, Hágortnyos nevű faluban megölte. Lásd Fekete János. Azonban még el sem mult ez az esztendő, mikor Ferdinánd augusztus hónapban Budához közelitvén, onnan Szapolyayt kizaklatta, Bálint pedig azelőtt harmad nappal, Batthyány Ferenczcel és Orbánnal a Ferdinánd táborába ment, és azzal mentette magát, hogy ő eddigis elment volna Ferdinándhoz Ausztriába, de a Szapolyayhoz ragaszkodó tartományokon keresztül, oda a maga katonáit el nem vihetné volna, ha pedig egyedül, vagy kevesed magával ment volna oda el, ott kevés hasznót tehetett volna. Most tehát örömmel jött a maga huszáraival a Ferdinánd táborába, és neki a hadakozásokban teendő szolgálatját igéri. Örömmel fogadta őt Ferdinánd is, annyiival inkább, mivel az ő mintegy négyszáz főből álló, és mind tánczoló paripákon ülő válogatott magyarjainak tekintetéből és ábrázatjokból, Mars lelke tündöklött ki, az Ursinus Velius kifejezése szerint. Sokat is tett ő ezekkel azután kevés hetekkel, Egerhez közel, a Szapolyay fővezérének Bodó Ferencznek megverésére és elfogására. Pekry Lajossal háromszáz könnyű lovas vezérlett Katzianer János alatt, mikor az Kassához közel, Szina nevű falunál, Szapolyay János seregét megverte 1528. eszt. Azután Tornallyay Jakab ellen küldötte őt Katzianer János, aki a szinai veszteség után sem akarta Szapolyayt elhagyni. Szerencsés volt Bálint itt is, és Jakab embereit szélyselszórta, s minden várait elfoglalta. Ott volt Katziánér Jánossal Likava és Trencsén megvételeiben is, s kivált Trencsént az ő ta-

nácsára adták fel Baracskey Pál és Kosár Benedek. Nem szolgált így neki a szerencse a Bárczaságon Erdélyben 1529. eszt. Lásd Gerendy Miklós.

Ő őtalmazta 1530 eszt. a Somogyban Sziget várát, mikor azt Nádasdy Tamás, Szerecsen János, Kápolnay Ferencz és mások Szapolyay számára el akarnák foglalni. Az ostrom alatt sokszor, még pedig igen kedvező szerencsével ütött ki a vívókra, mind a magyarok, mind az azokat segítő törökök közül sokakat levágott. Elfogta pedig egyszer a többek közt Nagy Imrét, huszonötöd magával, és minekutána azt először igen megmocskolta volna, megölette, és fejét egy rudon a vár falára felszuratta, és Nádasdynak azt izente, hogy ő ezt azért cselekedte Nagy Imrével, mert azelőtt harmad nappal, Imre, egy töröknek, egy lóért egy keresztyén gyermeket adott cserébe. Lásd Báthori György.

Elment Bálint Ferdinánd királylyal és Bakics Pállal 1532. eszt. a regensburgi német diétára, aholott is a magát kedveltetni tudó Hippolit kardinál, a pápa követé, mind Bálintnak, mind Bakics Pálnak egy-egy zászlót ajándékozott, melyen mindeniken, a megfeszített Krisztus képe, igen szép munkával volt kivarrrva: de adott ezenkívül mindeniknek aranyos bársony ruhákat, olasz kardot és arany lánczokat, mely ajándékokat Bálint és Bakics szép paripákkal és magyar görbe kardokkal váltottak fel a kardinálnak.

Azonban naponként közelgetett Magyarországhoz Szulejmán török császár, háromszáz ezer főből álló roppant táborral. Hazajöttek tehát Bálint és Bakics Regensburgból, és a pápa pénzén fogadott nyolczezer zsoldos magyarnek vezérlését, közékhöz vették, s azokkal magokat Bécs alatt besánczolták. Beérkezik egyszer Szulejmán az országba, és Kőszeg ostromlásában egynehány napokat csak hijába tölt. Jurisich Miklós hallatlan vitézsége miatt. Hogy tehát ilyen messze földre való utazása teljességgel hijába ne veszne, Kászon nevű basát elküldi Szulejmán Ausztria prédálására tizenötezer emberrel, ahol az már azelőttis próbálta a járást. Valamerre ment Kászon, mindenütt lángban és füstben hagyta a városokat és falukat, azoknak lakosait pedig rabszjira kötözve hurczolván, Linczhez közel, egészen az Eus vizéig hatott, úgy hogy Ferdinánd Linczben meg nem mert maradni, hanem Straubingába Károly császárhoz ment, a segedelem sürgetésére. Nem ment tovább Kászon, hanem az eddig zsákmányolt nagy prédával, Kőszeg alá Szulejmánhoz visszaindult, de aki már akkor onnan Grécz alá szállott, melyből Kászon semmit sem tudott. Ezen

visszafelé való útjában, egyebek is derekasan megritkitották ugyan a Kászon seregét, de utoljára Bálint, Bakics és tallóczy Bánffy Boldizsár kaszabolták azt le Németujhelyhez nem messze, annyira, hogy abból igen kevesen szabadulhattak el.

Az auránai perjelség gubernátorságát magára vállalta Bálint 1535. eszt., amikor egyszersmind azt is megengedte neki Ferdinánd, hogy amely jószágai a perjelségnek zálogban vagynak, nevezetesen azokat, melyeket Zriny János és Miklós tizenháromezer magyar forintban bírnak, kiválthassa, és mindaddig maga kezénél tarthassa, míg vagy maga Ferdinánd, vagy annak maradéki a váltságot neki megfordítandják. Ugyanakkor az ő fiát Jánost, auránai perjellé tette Ferdinánd, oly feltétel alatt, hogy mihelyt nevededik, a jeruzsálemi sz. János szerzetébe álljon.

Istvánffy azt írja, hogy ennek az esztendőnek vége felé ismét megcserélte Bálint a maga urát, és Szapolyayhoz állott, melynek ilyen okát adja: Bakics Pál, a maga születése napjára, t. i. Péter Pál napjára, magához hitta Bálintot vendégségbe Lak várába. Ebéd után, mikor haza felé való útjában Bálint a maga kocsiába szunyókálna, Dely Pál, a Bakics lovasainak egyik hadnagya, az út mellett lévő bokrokból elől ugrik, és egy fejszével nagy erővel Bálinthoz vág, de szerencsére nem találja, hanem a fejsze a kocsi oldalában marad, Dely pedig lóra kap, és az erdőben utat vesz. Bálint azt hitte, hogy ezt Dely, a Bakics izgatásából cselekedte, és épen azért Bakicsot egy szál kardra hitta, melyet Bakics el is fogadott, noha tagadta, hogy Delyt ő lovalta volna. Ferdinánd vetette magát közbe, a bajvivást keményen megtiltotta, és azt parancsolta, hogy az ő bírósága alatt pereljenek. Később lőtte Bálint azt várni, azértis Szigetről, a maga várából Pécsre, onnan Budára ment Szapolyayhoz, és akkor adta neki Szapolyay Debreczent, míg azt tőle tizenhatezer forinton kiválthatná, és Hunyad várát. Ettől fogva mind végig Szapolyaynál maradt. Mikor Szapolyay 1540. eszt. Majláth István és Balassa Imre vajdák ellen ment Budáról Erdélybe, Hunyadnál ezer lovassal és ugyanannyi gyaloggal jött neki Bálint eleibe, amikor őt Szapolyay mindjárt maga hadainak fővezérévé tette. Csakhamar megvették Almás, Léta, Diód várait, melyek után Fogaras vára vívását bizta ő reá és Báthori Andrásra ötezer magyarral Szapolyay, ahova a két vajda mintegy három század magokkal zárkózának, maga pedig Szapolyay Gyula-Fehérvárra ment. Sokszor kívánt volna Majláth szembe lenni Bálinttal, de nem engedte meg Szapolyay. Azután követek által alkudoztak, de nem köthettek. Hogy a vár meg nem vétethetett, egyik oka az volt, mert Bálint

igen terhes nyavalyába esett, és Gyula-Fehérvárra kellett neki magát vitetni.

Azonban kevés napok alatt Szapolyay meghalt, és őt hagyta egyiket a maga fia tutorának, és a hadak főkapitányának. Tutor társai Martinuzzi György püspök, és Petrovich Péter voltak. Ezekkel együtt írta meg Zsigmond lengyel királynak, mint Szapolyay ipjának, annak halálát. Azokkal egyetértvén küldötte Szulejmán török császárhoz Verbőczy Istvánt, általa annak védelmébe ajánlván Ferdinánd ellen a Szapolyay árváját. Azokkal hirdetett volt egy gyűlést Tordára, de amelyből semmi sem lett, mert őket mindnyájokat a holttesttel együtt a Szapolyay özvegye Budára parancsolta. Igen nagy szükség is volt Budán ő rájuk. Ugyanis az ő oda érkezésök után, csakhamar egy alkalmas sereget küldött Ferdinánd az országba, Vels vagy Fels fővezér alatt, ki is Visegrádot, Vácot, Pestet elfoglalván, Budát is keményen próbálgatta, de azt Bálint olyan állapotba helyeztette, hogy Vels onnan nem sokára kénytelen volt Esztergomba visszaindulni. Utjában próbát tett Vels Fehérvárral, mely fel is adta neki magát Perényi Péter szavára. Hogy ezt megtudta Bálint, utánament Velsnek egynehányad magával, és Fehérvárt vissza akarta foglalni, de a városbeliek ő előtte a kapukat bezárták, melyen való boszúságában, a külső várost felprédálta. Segítsége érkezvén a városnak Perényitől, ő azt odahagyta. Még minekelőtte Vels Buda alá szállott volna, követei által Mohammedet a belgrádi, és Usrefet a bosnyákországi basákat, arra kérte vala a Szapolyay özvegye Izabella, hogy neki Ferdinánd ellen jöjjenek segítségére; de azok magok fejtől, Szulejmán császár parancsolatja nélkül, nem bátorodtak eljöni. Azonközben Verbőczy megérkezik Konstantinápolyba, és ott Szulejmántól igen jó választ nyer. Ugyanis mindjárt parancsolatot küld, amár említett Mohammed és Usref basákra, hogy fejük vesztése alatt Izabella segítségére siessenek. Azok mindjárt a Dunára gyűjtik a Dráva és Száva vizéről a hajókat, azokat ágyúkkal, eleséggel s a t. megrakják, és a Dunán felindítják 1541. esztendő elején. Mivel pedig igen nagy hidegek jártak, ezen hajók a jég miatt Tolnánál tovább nem jöhettek. De mihelyt a tavaszi szelek a Dunát felolvasztották, úgy hogy az többé nem is zajlott, megindították a basák a hajókat, és a kezök alatt való népet. Hogy Budához közeli-tettek, elejökbe ment nekik Bálint Budáról, és a maga magyarjait, a török sereggel egyesítette, s azzal együtt Vácot Izabella számára elfoglalta, Pestet is próbálta, de ott meggyőzhetetlen ellentállásra talált.

Azonban Ferdinánd a német rendektől segítséget kapván, azt a Roggendorfet egy alkalmas táborral Buda alá küldi, aki már ezelőtt tíz esztendővel hijába próbálta azt megvenni. Sokszor kicsapott az ostrom alatt Bálint a Roggendorf embereire, és erejéhez képest, azoknak sok nyughatatlanságot okozott. Hogy meghallotta Szulejmán Buda állapotát, ismét két basát küldött annak segítségére, maga pedig egy más táborral Adrinápolyban állapodott meg. A török sereg eleibe két ezer lovassal ment ekkor ki Bálint, és a basákat a dolognak miben léte felől tudósította, kik is a Duna partján vontak sátort, nem messze a Roggendorf táborához, melylyel sok apró csatázást próbáltak a törökök, még pedig többnyire szerencsével. Bálint sokszor kicsapott a városból a magyarokkal, és ő is többnyire nyertes volt. Egykor a többek közt, törököket is vévén maga mellé, Perényi Pétert a sz. Gellért hegyéről leszorította, és akkor a németekben igen sok kárt tett, de még többet tett volna, ha a Pestről, a Dunán általrepdeső golyóbisok, őt nem tartóztatták volna. Irják, hogy egykor győzelemmel térvén vissza Budára, az ablakon kinéző Izabellának, és a maga tutor társainak, a maga véres kardját s karját mutogatván, azt mondotta nekik, hogy ő az efféle fáradságaiért ő tőlök, rövid nap jutalmat és ajándékot fog kívánni. Ugyanakkor Varkóczy Tamás által azt izente Perényi Péternek, aki a Roggendorf táborában vitézkedett, „viseljen gondot magáról, és az alatta katonáskodó magyarokról, mert nem sokára el fog jönni ama nagy fene vad Szulejmán, aki őket szájának egy feltátásával el fogja nyelni.” El is jött nem sokára Szulejmán, de már akkor úgy megzilálták a törökök és Bálint a Roggendorf táborát, hogy annak csak kevesed része költözhetett által a Dunán Pestre, és onnan tovább.

Hogy megszállott Szulejmán Ó-Buda mellett, a Szapolyay árváját kívánta ki a maga sátorába, akit oda Bálint is kikísért, a maga tutor társaival s egyebekkel, de nem is jöhetett többé vissza Budára. Ugyanis mihelyt elfoglalhatta Szulejmán Budát, mindjárt szemére lobbantották neki a basák, hogy Perényi Péternek megjelentette a Szulejmán jövetelét, melyet ha nem cselekedett volna, a Roggendorf táborából a magyarok és a német lovasok idejében el nem mehettek volna, és azok közül csak egy is a török fegyvert vagy fogságot el nem kerülhetett volna; melyre ő nagy bátran azt felelte, hogy ő kötelességének tartotta a maga nemzetét megkímélni; továbbá, hogy annál könnyebb volt bánni a Roggendorf táborával, minekutána az a magyarok és német lovasok elmenetelével nagyot gyengült. Semmit nem használt az okos felelet, mert noha Szulej-

mán mind a kis árvát, mind annak többi kíséreit visszabocsátotta; de Bálintot magánál örökösen megtartóztatta, ámbár Izabella is sokat munkálódott az ő elbocsáttatásán, a Szulejmán veje Rustán basa által. Nem egyeznek benne meg az írók, mi okon tartóztatta őt le Szulejmán. Némelyek azt mondják, hogy az jutott Szulejmánnak eszébe, amit az előtt kilencz esztendővel Kazon vagy Kászon basa seregén követett el Bálint Németujhelyhez nem messze, melyről oda felebb már emlékezet tétetett. Mások úgy gondolkodnak, hogy ő tőle, mint nagy eszű, bátor és jó vitéztől Szulejmán tartott, és minthogy ő reá a magyarság nagyon hallgatott, attól félt, hogy ha őt itthon hagyná, ő miatta magát az országban jól meg nem fészkelhetné. A bizonyos is, hogy Melius Péter, debreczeni híres pap, aki ő vele egynehány esztendeig élt, azt hagyta ő felőle emlékezetben, hogy mikor őt Buda alatt Szulejmán őrizet alá adta, neki azt mondotta: „Nem tudom jó Bálint te féltél e én tőlem, vagy nem? de az igaz, hogy én még otthon Konstantinápolyban is te veled álmodtam.“ Mindezekkel épen nem ellenkezik az, amit ismét mások gyanítanak, hogy t. i. az ő tutortársa Martinuzzi György vágta volna le a fát ő alatta, és az ingerlette fel Szulejmánt ő ellene. Az a nagy és sok jószág, melylyel Bálint a két hazában birt, az a nagy tekintet, melyet ő magának az egész nemzet és Izabella előtt szerzett, az a titkolódzást megvető nemes kinyílt szívűség, melylyel ő a maga értelmét, minden tartózkodás nélkül szokta kimondani; az a minden akadályokat meggyőző eszesség és bátorság, melylyel ő a maga feltett czéljait végrehajtotta; és egyéb efféle elme és testbeli tökéleteségek; oly hegyes és szenvedhetetlenül szuró szálkák voltak mindenkör a magánál nem csak felebb valót, de csak magához hasonlót is irigységgel és boszúsággal néző Martinuzzi szemeiben, melyek miatt ő semmi eszközt és utat módot nem láthatott illetlennek és tilalmasnak, amely csak a Bálint megbuktatására és megrontására szolgálhatott. Mind ezekhez kétség kívül hozzá járult az is, hogy Bálint, a Calvin uj tudományát, nemcsak maga szitta be, hanem annak mások előtt is, igen buzgó pártfogója s előmozdítója volt, és azt minden maga jószágában, u. m. a Balaton mellékén, Somogy és Veszprém vármegyékben, ahol többnyire minden várak s faluk őt uralták, ezenkívül Debreczenben és Erdélyben is Déva és Hunyad körül igen hathatósan terjesztette. Akarhogy, akarmin volt pedig a dolog, elég a hozzá, hogy őt őrizet alatt vitte el Szulejmán magával Ó-Buda alól.

Ugy látszik megérzette veszedelmét még Budán, mert épen akkor borzogatta őt ki a hideg, mikor már kellett indulni a Szulejmán

sátorához, és amint Istvánffy írja, sokat kérte társait, hogy őt engedjék otthon maradni, de azok reáerősödtek. Mikor Belgrád körül járnának, Bálint még változóbb egészséggel kezdett lenni. Szulejmánban volt annyi emberség, hogy őt beteges erővel a további utazásra nem erőltette, hanem Belgrádban hagyta, és asztalára minden napra egy aranyat rendelt neki, azzal a parancsolattal, hogy mihelyt megforduland és lábbadozni kezd, haladék nélkül neki utána induljon. El is ment Bálint nem sokára őrizőivel Szulejmán után Konstantinápolyba, ki is ott őt a hét toronyba záratta, aholott neki mind haláláig kellett az unalmak közt senyedni. Mind maga, mind az ő felesége, és két fia, sok ajándékozással próbálták az ő szabadtítását, de mind haszontalan. Ezen egy pont alatt ígért neki Szulejmán nem csak szabadulást, hanem basaságot is, ha a török vallásra állana, de ő attól természetlennel irtódzott. A tömlőcz unalmait a többek közt azzal enyhítette, hogy vasárnaponként, Calvin tudománya szerint kidolgozott magyar prédikációkat hallgatott. Istvánffy őt, Bethlen pedig tiz esztendőre teszi az ő fogságban való szenvedéseinek idejét. De bizonyosabb az, az akkor élt Veráncsics Antal leveleiből, hogy 1550. eszt. hozták neki holt hírét Konstantinápolyból október előtt, a Martinuzzi onnan haza jött követei, azt állítván, hogy ő a hosszas unalom miatt a basákat megbántotta, és azok őt boszúságokban Ázsiába küldötték el, de minekelőtte a neki kirendelt helyre eljutott volna, az utban meghalt, és így kilencz esztendeig tartottak az ő tömlőczy inségei. Az ő felesége Pemflinger Márk leánya volt. Ez az ipa izelítette meg legelőször ő vele a Calvin tudományát. A többek közt még ma is két helyen van fenn az országban az ő emlékezete, u. m. Budán, a fehérvári kapun, aholottis ezek a betűk vagynak V. T. (azaz Valentinus Török) 1541., ezenkívül Budához közel egy Turbal nevű faluban, melyet ő birt, és a melynek neve, a Török Bálint névből van összevonva s forrasztva. Fiai János és Ferencz voltak, kik is atyjok jószágain úgy osztoztak meg, hogy amely várak s városok Erdélyben, vagy ahoz közelebb estek, azok Jánoséi lettek, amelyek pedig Magyarországon voltak, azok Ferencznek jutottak. Sziget várát önkényt általengedték Ferdinándnak, mivel azt a török ellen magok erejével nem őtalmazhatták.

Török János. A közelebb leírt Bálint fia. Igen jó módot talált benne 1550. eszt., hogy legalább egynehány törökökön boszút álljon édes atyja szenvedéseire. Ugyanis a Szapolyay János özvegye Izabella sürgetéseire, Kászon, a budai török basa, Erdélybe ment egynehány ezerez magával, Lipppa felé, és Tótváradján szállott meg, oly czállal,

hogy Martinuzzi György püspökön, s Izabellának más roszt akaróin boszútálljon. Ámbár mind ez ideig a legnagyobb hűséggel viselte magát Török János Izabellához, mindazáltal a törökök iránt való bosszúságból, ekkor oda hagyta Izabella udvarát, és haza Hunyad várába ment, hogy ott módot keressen a törökökön való boszúállásra. Azonban meghallja, hogy Kászon, Ferhát nevű agával, kétszáz törököt küldött előre Dévára. Forgách azt írja, hogy ismét ötszáz török jött volna Dévára Kászontól Ferháthoz. Ezen törökök ellen egy éjjel, csak száz tizenhárom lovassal, és hatvanhét gyaloggal indult János Hunyadról. Hogy hajnal felé Dévához ért, a még álmos törököket minden felől megtámadtatja, és nagyobb részüket levágatja. Maga János lovon ülvén, a gyalog viaskodó Ferhátra találkoztván, azzal összezsapott, és azt jó ideig tartott vagdalkozás után, ha mind igen nehezen is, elgyalázta s általverte. Annyival örvedetesebb volt ez a győzelem, hogy János csak négy embert vesztett; azonban Kászon is ennek hírére meghallván, Erdélyben nem merészlett megmaradni, hanem minden további szerencse próbálás nélkül Budára visszavándorlott. Forgáchnak ezen előadásától, egy keveset különbözik a Tinódié, ki is így írja le a dolgot:

Ifjú vitéz Török János elbúcsúzó,
 Királyné asszonytól, mert ő neki nem tetszék;
 Gondola és szóla: „Kérlek meghallgassad
 „Kegyelmes asszonyom nékem megbocsássad
 „Én búcsúmat veszem, kérlek ezt ne bánjad,
 „A török énnékem nem barátom azt tudjad.
 „Lám Felséged tudja, törökek elveszték,
 „Én vitéz atyámat megrágák, megevék,
 „Jó Török Bálintot hamis hittel vesztek,
 „Én szegény fejemet öcsémmele árvává tevék.
 „Én velek egy hadban nem akarok járnom,
 „Inkább mindenkoron ellenek állanom;
 „És ha lehet tőlem, azon gondolkodom,
 „Atyám haláláért rajtok akarok hálnom.
 Királyné asszonytól az urfi elválék,
 Jó Hunyad várába mikoron érkezék,
 Csak másod nap neki vígan azt beszéllék:
 „Déva városában kétszáz török nyugodnék.
 Vitéz Török János oly nagy örömba lön.
 És a nagy Istennek háláadásba lön,

Ó jó szolgálival hamar tanácsba lön,
 Csak száz hetvenöt magával készületbe lön.
 Ez urfi indula, az várost megüté,
 Tisztességgel nagy nyereséget ott nyeré,
 A két száz törököt, mert ő ám megveré,
 A fő agájokat ám ő ott megöleté.
 Zászlót igen szépet egy törökkel küldé
 Ajándékon Frater (Martinuzzi) Györgynek hamar küldé,
 Azt jó neven vévé, ugyan megköszöné,
 És mind Erdélyország tőle jó neven vévé.
 Ezt meghallá Kászon, el kivakarodék. —
 Elindula Kászon basa nagy éhséggel,
 Maroson költözék éjjel sietséggel,
 Lippa felé siet nagy hertelenséggel.
 Akkor Varkucs Tamás vala egy kis erővel,
 Simándnál gyűjtezék; mert nem sokan vala,
 Kászon basa hallá, ottan elindula,
 Varkucs hallá; hamar előle elszála;
 Reávigyáztván ő, a Körösön általszála.
 Ezt megérté Kászon onnan ő eltére
 Kéncses Buda felé ő hamar sieté.

Igen meghomályosította azzal ezen győzelmet, hogy még ugyan-
 ebben az esztendőben, a maga feleségét, Balassa Borbálát, akit paráz-
 nasággal, igazán-e, vagy hamisan vádolt? nem tudhatni, csak maga
 oktából, s minden törvénytáadás nélkül fővéttellel büntette meg.

A következő 1551. eszt. újra hasonló vitézséget mutatott Lippa
 várának s városának Ulaman, Uliman vagy Ulomán török basától való
 visszavételekor, amikor már ő igen hűséges követője volt első Ferdi-
 nánd királynak, minekutána már Izabella Erdélyből kiment volna. A
 maga magyarjaival, és a vasas rémetekkel a Maros vize mellett álla-
 podott ő meg Lippánál, közel a Báthori András és Nádasdy Tamás
 huszárjaihoz, a fővezér Casztaldó rendelése szerint. Itt kellett neki a
 parancsolat szerint akkoris állani s vigyázni, mikor a tábornak másik
 része, a városbeli törökökön erőt vett, és a város kőfalain szabadab-
 ban mászkálhattak be a mieink. A városban megrémült törököknek
 egy része a várba vette magát, mintegy hétszáz lovas pedig a Maros
 felől való kapun rohant ki, de azok is a bódulás közben kétfelől szá-
 kadtak, és közülök mintegy negyedfélszáz a parancsolt helyen álló
 Török Jánosra bökcent, amikor ő is álló helyéből kimozdult magyar-

jaival, és azokat nagyobb részént levagdalta, ami kevesen elszaladhattak közülök, azokat a Báthori lovasai aprították le mind egyig. Ezt bővebben adja elő Tinódi ezen verseiben:

Lajtrákat nagy sokat falhoz támogatnak;
 Sok helyen vitézek köfalon behágnak,
 • Belől törökekkel nagy viadalt tartnak,
 Az álló seregek, mind helyeken állanak.
 Zörög az ég Lippán nagy sivalkodástól,
 Jézust, Allát, nagy felszóval kiáltástól,
 Sok puska hányástól, sok kard csattogatástól,
 Az ég homályosult mind a kétféle portul.
 Az Ulimán látá, népével futamék,
 Jó Lippa várába szertelen béesék.
 Népe a kapuig kegyetlen vágaték,
 Árokba a hidról nagy sok török leesék.
 Legottan a török kétfelé szakada,
 Egyik rész a várba el bészalada,
 Másik rész egy kis kapun kiszalada,
 Hétszáz lovag török városból kiszalada.
 Álló sereg ám ott háromfelől vala,
 Az egyik sereggel Török János vala,
 A szerencse akkor lám úgy hozta vala,
 Fele a hétszáznak ő reá talált vala.
 Midőn a töröket, vitéz hogy meglátá,
 Ottan a sereget reája nódítá,
 Szömbe törökökkel ott erősen viva,
 Vitézekkel öszve sok töröket hullata.
 A Maroson törökek általgázlának:
 Báthori Andrással vitézi jutának,
 Vitézek meg vissza törökeket vágák,
 Spaniolok miá a vízbe behalának.
 Sőt jó Török János ügyében találá
 Az egy fő törökre, kivel szömbe álla;
 Török János lován immár hét seb vala,
 Szömbe a törökkel ott oly igen ví vala.
 A szerencse neki bizony jól szolgálá,
 Töröket lábáról mert ő letaszíta,
 Hegyes törrel földön oly igen jakdosa:
 Török a földről hozzá igen vág vala.

Találá a török urfinak a lábát,
 Félig ketté vágá az ő kengyel vasát
 És megsebesíté csizmáját kapczáját,
 Végre ott megöle Török János a pogánt.
 Dúlák fel sákmánlák a Lippa városát,
 Minden felől körülvevék ők az várat,
 Kasokat töltének, rakának tornyokat
 Négy felől szegezének reá szép álgýukat stb.

Hogy még nagyobb jussal birhassa Debreczen városát, mint eddig birta, négyezer forintot adott Izabellának, melyben már akkor is volt ezer kétszáz tizenhat porta. Erdélyben Déva és Lippa közt, egy kastélyt kezdettek volt a törökök építeni, hogy abból egész Erdélyt zabolán tarthassák, és már a kastélyba katonákat is szállítottak. Minthogy Hunyadot és Dévát ez a János birta, leginkább őt érdeklették volna azok, ha ott magokat megfészkelhették volna; reájok ütött azokra 1555. eszt., és azokat mind levágta, a kastélyt pedig szélyelhányatta. A török császár Debreczenben az ő jószágában 1561. eszt. egy kastélyt akart építtetni, s azt katonákkal megrakni, melynek mimódon vehette János elejét, nem tudhatni. Halála 1562. eszt. 7. jun. történt, úgy látszik Déván. János és Bálint fiai maradtak.

Török Ferencz. Ez is a nagy Török Bálint fia, és így a közelebb irt János testvérje. Az osztályban neki jutott jószágok s várak-Pápa stb., nem a Szapolyay ház, hanem első Ferdinánd király birodalmában esván, mindenkor megtartotta hűségét, mind Ferdinándhoz, mind annak fiához Maximiliánhoz. A győri kapitány Eck gróffal, Magyar Bálinttal, Gyulaffy Lászlóval s másokkal, együtt fáradozott Hegyesd várának a törököktől való visszavételében 1562. eszt. Ugyan Eck gróffal együtt ment Palota vára alá 1566. eszt., hogy onnan, a Thúry György nyakáról elűzze a budai Oroszlán basát. De mivel már akkor csak a hült helye volt a törököknek Palotánál, arról kezdett tanácskozni a gróf és vele lévő urakkal, mit és hol mozdítson már valamit a törökök ellen. Azelőtt harmad nappal, a maga egyik hadnagyát, Csokonay Demetert, elküldötte vala Ferencz a táborból egynehányad magával, hogy kémlelje meg a törökök mozgásait. Épen mikor legjobban állana a beszéd az urak közt, akkor érkezik elő Csokonay egy török fogolylyal, aki azt állította, hogy Veszprémből kétszáz török mostanában kiment, és csak kevesen maradtak otthon. Maga pedig Csokonay azt mondotta, hogy mikor őt a veszprémi törökök meglátták, ő reá sütöttek egy ágyút, és abban a pillantatban a

vár falának egy része, nagy ropogással a mélységre lezuhant, melyből a még fenálló résznek mivoltát is lehet gondolni. Ezt hallván Török Ferencz, Thúry György s a többiek, mindjárt kérték a grófot, hogy ezt a jó alkalmatosságot ragadja üstökön. Hajnal hasadtakor meg is indította a gróf a táborni Palota alól, és déltájban Veszprém alatt állapodott meg. Hogy meglátták a törökök a keresztyén táborni, két ágyút lobbantottak arra. Amint elsültek az ágyúk, - a vár falának az a része is, az ágyúkkal és pattantyusokkal együtt, a mélységre omlott. Akkor berohantak a magyar s németek a várba prédálni s öldökölni. Sok török kereste a haláltól való szabadulást a magyar katonák ölén, melyből a lett, hogy a felhevült németek, a törökökkel együtt, a magyarok közül is sokakat megöltek. Eléggett a templom, melyet a sz. István király felesége Gizela építtetett vala, eléggett a torony is, a benne lévő harangokkal együtt.

Azután kevés napokkal jelenvolt Ferencz Maximilián királylyal a győri táborozásban. Lásd Thúry György. Jelenvolt 1567. eszt. a pozsoni diétán, és ott ő rendeltetett ki Pethó Jánossal arra, hogy a túl a dunai egynehány vármegyékben lakó uraknak pereit, holmi jószágok felett igazítsa el, és a törvény ülést, még azon esztendőben Pápán 15. aug. kezdje el. Ugy látszik őt is megkereste volt, a Maximilián király ellen háboruságot gerjeszteni kívánó Bocskay György, de mivel semmi rosiban világosan utól nem éretett, neki a király megkegyelmezett a pozsoni diétán 1569. eszt. Ezen diéta után két esztendeig sem élt. Ugyanis az ő halálát, mint ujságot 1571. eszt. 15. jan. irta meg Veráncsics Antal érsek Bécsből, Maximilián királynak, talán Prágába. Országk Borbálától egy fia István, és három leánya maradt, u. m. Zsuzsanna, Nyáry Pál felesége; Rosina, aki Hommonay Istvánhoz ment férjhez; és Ilona, de akiből mi lett, még eddig nem tudhatni. Az özvegy Országk Borbála, férje halála után, csak hamar gróf Eckhez, a győri kapitányhoz ment feleségül, de azal csak kevés hónapokig, vagy hetekig élhetett, mivel Eck Győrben a most említett 1571. eszt. 14. máj. meghalálozott. Harmadik házasságra Geszty Ferenczcel lépett Borbála.

Török Bálint. János fia, Bálint unokája. Erdélyben lakott. Első felesége Cserepovics Katalin 1572. eszt. halt meg, és Dévához közel egy oláh faluban temettetett el, aholottis az ő koporsó kövére ezen versek metszettek:

Olezaravit moerens hoc Margaretha sepulchrum
Condiderat natae quae Catharina suae.

Ista virum Kató dilexit amore, Deumque :
Hanc genus, hanc pietas, nobilitatque thorus.

Második feleségétől, Orbay Margittól, egy fia János lett, de aki mag nélkül halt el; és Katalin leánya, aki először dengheleghi Mihálylyal, másodszer Vadász Mihálylyal lakadalmazott. Az özvegységre maradt Orbay Margit, Apaffy Miklóssal, Küküllő vármegye főispánjával lépett második házasságra, kitől Ferencz és György fiai lettek.

Tosn. Lásd Tas.

Tóth László. (Szomszédvári). Zsigmond és Albert királyok idejében, Zágráb vármegyében, az Unna vizénél egy Kosztanicza nevű várat birt, de ő mag nélkül elhalván, azt a várat az Albert özvegye Erzsébet királyné, Cillei Fridrik és Ulrik grófoknak ajándékozta 1440. eszt.

Tóth Mihály. Egynehány esztendeig szegedi főbíró volt első Ferdinánd idejében. Minekutána pedig a törökök Szegedet elfoglalták, és ott Szulejmán török császár téglából egy erős várat építtetett, Mihály a török jármot megunván, Szegedről, ahol őt a lakosok közönségesen szerették, Debreczenbe jött lakni. Halálos ellensége volt a török névnek. Jelenvolt 1551. esztendőben Lippa ostromlásában, és Balassa Menyhérttel ő is elment onnan Ulomán basa után, annak megfosztására.

A következő 1552. esztendőnek elején Erdélybe ment ő Casztaldóhoz, a Ferdinánd fővezérjéhez, és annak azt ígérte, hogyha valami sereget bizna az ő kezére, ő Szegedet könnyű móddal visszavenné a törököktől, mivel az ő ott lévő ismerősei s jó akarói, ő neki a kapukat minden bizonynyal megnyitnák, és ő az ott való hétezszal halászszal is titkos egyetértésben van, akik az ő seregét a Tiszán s Maroson oda szállítanák, ahova ő akarná. Minthogy egy szélesen kiterjedő hasznú nyereség lett volna, ha Szeged kézre kerülhetett volna, nem vélte Casztaldó siketségre az ő beszédét, hanem tavasz felé, egynehány ismeretes vitézeket, mind magyarokat, mind idegen nemzetbelieket, Mihály mellé kirendel. Ilyenek voltak Bakics Péter, Dóczy Miklós, Dersffy István, ezenkívül a lippai kapitány Aldana Bernát és Perez Alfons, mindketten spanyolok s a t. Debreczen környékén ötezer hajdút szedett össze Mihály, kiket ő Nagy Ambrussal vezértett. Minekutána ő ezeket egyesítette az említett vezérek seregeivel, azok őt a maga hajdúival előre elküldötték szerencsét próbálni. Járatlan s szokatlan utakon, sásas nádas helyeken vezette ő a hajdúkat, és olyan tekervényesen tette a mozdulásokat, hogy minde-

nek azt gondolták, hogy Becskerekre szándékozik. Azonban egy éjjel Szegednek fordul, a halászokkal a vizen katonáit általszállíttatja, a vároznak legnagyobb kapuját megnyittatja, a bátorsággal alvó törököket, nagy ordítások közt szabdaltatja, úgy hogy maga Hederbeg is, akire volt a város és vár őrizete bízva, fél meztelen szaladhatott a városból a várba. Sok török veszett el, mind fegyver által, mind a Tiszába. Ekképen a várost elfoglalván, ötszáz hajdút küldött el, hogy azok a várba is rontsanak be, de Hederbeg magát rendbeszedvén, azokat nagynehezen visszatolta. Ezek is tehát visszamentek a város dúlására s prédálására. Szörnyű volt a kincs, a pénz, az arany és ezüst edény, ezeken felül a selyem és egyéb ruhák, melyeket a boltokból s másunnan a török és zsidó kereskedőktől, vámosoktól s a t. összeszerzetek s ragadoztak a hajdúk. Azonban elérkeznek a többi vezérek is, Aldana s mások a spanyolokkal, németekkel s magyarokkal. Ezek is mindnyájan szintén olyan édesdeden iszogatták a szerémi, baranyai és somogyi jó féle borokat, melyeket a pinczékben találtak, mint a hajdúk, úgy annyira, hogy a keresztyén táborban nagy zabótlanság s függetlenség kezd uralkodni, és a közkatonák a vezérekre s tisztekre igen keveset hajtottak, az őrállóhelyekre ki nem állottak s a t., kivált Horváth Ferencz sokat javasolta, hogy tovább ne szerencséltessek, hanem a nyert nagy prédával álljanak elébb; de őt a hajdúk s egyebek kicsúfolták, és nyúl szívósággal vádolták.

Ezek alatt Hederbeg, Alit, a budai herélt basát segítség iránt megkeresi. Egy Damián nevű rác ember által küldötte el hozzá a levelet. Istvánffy azt írja, hogy Damián, egy galambot vitt el magával, és Budán Ali basával, két ugyanazon egy értelmű levelet íratott, melyekben mindenikben ígérte Ali, hogy sietve fog menni Hederbeg szabadítására. Egyik levelet vékony fonallal, vagy czérnával a galamb lábára kötötte, másikat magánál tartotta, hogy így vagy egyik, vagy másik levél annál bizonyosabban elérkezzék Szegedre. Amint Budán elbocsátotta Damián a galambot, az a czédulával együtt egyenesen haza repült Hederbeghez, maga is pedig Damián egynehány napok mulva utána érkezett annak, és így Hederbeg mind a két czédulát vette. Ali sok várból magához vonván az őrző seregeknek nagyobb részét, egy jó erős táborral nyomult éjjel-nappal Szeged felé. Az ő közelgetésének hírére sem józanodtak ki a hajdúk, és sokan mások is; sem pedig a tisztek parancsolatjokra is a csapszékeket s pinczéket oda nem hagyták. A lovasok inkább engedtek. Azok Bakics Péter és Aldana szavára lóra ültek, és a városból Ali eleibe kimentek. Épen a kapuban a Bakics lova lerogyott, és arról maga Bakics is a földre leesett, melyből mindnyájan

roszat jövendöltek. Hederbeg a lovasok kimenetelét látván, a városra ágyúztatott, amikor aztán a hajdúk is csapatonként mentek ki onnan, ha mind ténferegve is a lovasok után. Hogy a szegedi mezőre jutott Ali, kétszer csapott össze a mieinkkel, és azokat mindenkor visszatolta. Főként a hajdúkat üldöztette Ali, és akiket megkaphatott, mind levágatta. Tóth Mihály nád kévéken uszott által a Tiszán huszad magával. Ali a győzelem után a városi népen kegyetlenkedett. Ötezer orrt, és negyven zászlót küldött Konstantinápolyba. De neki is igen sokba került a győzelem.

Még el nem mult ez az esztendő, hogy Tóth Mihály ismét egy bizonyosságát mutatta annak, hogy a törökök ellen nem elég a gyűlölet, hanem okos vigyázóság, és jó erő kellene azoknak szarvoknak letörésére. Ugyanis ő volt a fő oka, hogy Lossonczy Istvánnak Temesvárba semmi segítsége sem érkezett, amint felebb Lossonczy István alatt meg lehet látni.

Tóth Sebestyén. Ez is első Ferdinánd király alatt élt. Általánfogva ellenkező indulattal viseltetett a törökökhöz, mint a közelebb irt Mihály. Ugyanis ő önkényt török vallásra állott, és azután amint csak tőle telhetett, nem csak tanácsával, hanem mint különben nem utolsó bátorságú s karú vitéz, a keresztyén magyaroknak fosztogatásával is rontására járt. Ez volt az oka, hogy mikor aztán a szigeti katonák őt horogra kerítették s elfogták, őt a nádor-ispány Nádasdy Tamás, a keresztyén tábor szemei láttára megégettette 1556. eszt.

Toxus. Lásd Taksony.

Trencsényi Máté. Lásd Csáky Máté.

Tuhutum. Lásd Töhötöm.

Tvartkó. Bosnyákországi bán lett 1349. eszt., de Lajos magyar király megegyezésével 1366. eszt., magát királynak koronáztatta, és az időtől fogva királyi titulust viselt. A Tvartkó atyja Ulászló testvére volt, a Lajos magyar király felesége Erzsébet atyjának, István bánnak, és e helyébe lett vala bánná huszonkét esztendőskorában. Mig Lajos élt, mindég megtartotta Tvartkó a magyar koronához tartozó hűségét és engedelmességét; azután is ígérte ugyan 1385. eszt. Gara Miklóssal kötött szövetségében Erzsébet és Mária királynéknak barátságát, de szava mellett nem soká maradt, sőt már 1388. eszt. mindeneknek szállást adott, valakik csak a Magyarbirodalom békességének felzavarását munkálták, p. o. Horváth Jánosnak, Palisna Jánosnak és ezeknek követőinek. Nem elégedett azzal sem meg, hogy Chulm vármegyét visszavette, melyet Lajos vett vala el ő tőle; hanem Dalmáciában is sokat elfoglalt, mint Spalatró, Tragur (Traw) és Sibenik (Sibenico) városait 1389. eszt. Ugyanazon esztendőben sze-

rencsésen hadakozott Lázárral, a rácok királyával, a törökök ellen, amikor Lázár ugyan elesett, de a győzelem a keresztyéneké lett. 1391. eszt. halt meg. Egy maga nevét viselő, házasságon kívül származott fia maradt ennek a Tvartkónak, aki idővel hasonlóképen bosnyákországi király lett. Zsigmond magyar király ellen sokat torzsalkodott ez az ifju Tvartkó. Nevezetesen pedig 1406. eszt. Nápolyi Lászlóval olyan egyességre lépett, mely szerént a Zsigmond ellenségit és pártosait, nem csak segítette, hanem mikor azokat Dalmáciából kinyomták, azok ő nála szabad menedékhelyet találtak. Ezen az okon 1408. eszt. hatvanezerből álló fegyveressel ellene ment neki Zsigmond, őt meggyőzte, Tvartkót száz huszonöt pártossal elfogta, ezeket mind a Bosna vizébe hányatta, Tvartkót pedig fogságra Budára hozta. De nem sokára szabadon bocsátotta őt, mi után a maga hűségére őt feleskette volna. A Tvartkó fogságba esésének és Zsigmond hűségére lett esküvésének az a gyümölcse lett, hogy sok dalmáciai város, u. m. Tragur, Spalatró, Sibenik, Aurána és Knin, követeik által magokat Zsigmond kegyelmébe és ótalmába ajánlották.

U.

Ubul Mihály. Negyedik Béla és ötödik István királyok idejében élt. Mikor még ötödik István 1262. eszt. csak erdélyi herceg, és Magyarország egy darab részének ura volna, ennek a Mihálynak ajándékozott a sáros-pataki várban egy félben maradt tornyot, hogy azt építtesse meg és örökösen birja maga és maradéka. Minekutána pedig István királylyá lett, 1271. eszt. Szabolcs vármegyében két pusztát nyert ő tőle Mihály, melyeknek nevek Nunkupul és Tuth volt. Ez a Nunkupul és Tuth, talán csak az, ami alább Ubul István alatt, Napkor és Guth. Ezeket a pusztákat ugyan még második András király ajándékozta vala Ubulnak, a Mihály atyjának azért, mert mikor Kálmán herceg az oroszok ellen hadakozott, Egyed, az Ubul testvérje, ő mellette vitézül esett el; de valami módon elidegenedett volt az a jószág az Ubul gyermekeitől, most hát azt István ennek a Mihálynak visszaadta. A többek közt ez az érdeme volt Mihálynak, hogy mikor István mellett hadakozott, jobb kezén és bal lábán nagy sebeket kapott. Ez az Ubul volt a Kállay familiának törzsoke. Két fia volt, u. m. István és Pál. Ezeknek adta Kun László 1290. eszt. egy Karansebesen költ levele által, a leleszi klastromon való jus pa-

tronátust, melyet a Miczbán Simon fiától vett el, azoknak valami hűségtelemségökért.

Ubul István. (Semjéni). Mihály fia, első Károly király alatt élt. Amade palatinus némely jószágokat elfoglalt vala erőszakkal, már vagy ő tőle, vagy pedig az atyjától, p. o. Semjént, Szt.-Mihályt, Gúthot és Napkort. A szalacsi gyűlés, ahol a Bihar, Szabolcs, Szatmár, Közép-Szolnok, Kraszna vármegyei uraság és nemesség jelen volt, Rátold Dósa előlülése alatt, ezeket a jószágokat Ubul Istvánnak visszaitélte 1317. eszt. A gyűlés végezését Rátold Dósa elküldötte a királyhoz, aki akkor épen Komárom vára alatt volt, melyet Trencsényi Mátétól akart visszavenni. A király a szalacsi gyűlés szentencziáját, a vele levő érsekekkel, püspökökkel és egyéb főrendekkel közölván, azt helyesnek találta, és királyi levelével azt meg is erősítette. Belenics Pállal és Benedekkel is volt Ubul Istvánnak valami osztó pere. Lásd Rátold Dósa.

Ubul. (Kállai). Mikor a génuai köztársaság első Lajos királyt a velenczésekre hitta segítségül, és Lajos abbeli boszuságából, mert a velenczések azt nem engedték vala meg, hogy a Pádva és Ferrara városbeliek ő tőle vegyenek sőt, tízezer embert küldött 1349. eszt. a velenczésekre, ott volt ebben a seregben ez az Ubul is, és így akikkel itthon valami pere volt, azt azokkal nem folytathatta. Ezen az okon maga Lajos azt parancsolta Diósgyőrben kelt levelében a palatinusnak, Gara Miklósnak, és az ország bírájának, hogy az ő perének elővételét halasszák, és hagyják abban az állapotban, melyben akkor volt. Ugyanezt parancsolta Ubul Mihály iránt is, aki itthon volt ugyan, de a hadban lévő Ubul nélkül, dolgát folytatni nem tudta. Talán ez a velenczésekre járt Ubul volt az is, akinek, Lajos halála után, annak özvegye, Erzsébet királyné 1384. eszt. egy levelet küldött Temesvárról, melyben őt eddig való hűségéről megdicséri, és arra inti, hogy ezután is a királyi ház ellenségével, s különösen Laczk Istvánnal, a volt erdélyi vajdával, ne társalkodjék s ne tartson.

Ugody Ferencz. Székesfehérvári prépost, kit is Martinuzzi György ajánlására, Ferdinánd király, csanádi püspökké tett 1549. eszt. Két vagy három esztendő mulva hagyta üresen a püspöki széket, Medgyaszay Ferencznek.

Ugra. E volt a legelső horvátországi bán, akit tudni lehet. Kálmán király idejében élt. Minekutána Kálmán nem csak egész Horvátországot meghódította; hanem Dalmáciát is nagyobb részént a maga hatalma alá hajtotta; de még Arba nevű sziget és város hátra volt, annak megvételére, ezt az Ugrát, a bánt küldötte el tizenhárom

hajóval Kálmán; de azuttal Ugra Arbát el nem foglalhatta; mert a magyaroknak hajóit a nagy szél elszórta, az arbaiak is bátran viselték ellenök magokat, és egyet a hajók közül el is fogtak 1102. eszt. Amint nevéből is lehet gyanítani, ez az Ugra magyar volt, és talán ő volt az is, aki felől azt írja Thuróczy, hogy mikor Kálmán sz. László idejében az egri püspökség elől Lengyelországba futott, Ugra nevű volt egyik utitársa.

Ugrin. Harmadik Béla és Imre királyok alatt győri püspök, és mind a két király előtt nagy tekintetű és kedvességű ember volt. Mikor veres szakállu Fridrik császár 1189. eszt. a keresztes hadakkal a szent-föld felé, Magyarországon keresztül utazott, Béla nem csak az, hogy őt szívesen fogadta, és egész táborát mindenféle enni-inni valóval dosztig tartotta; hanem egynehány ezer magyarokat is adott mellé, akik vele együtt a szent-földre vándoroljanak. Ezen magyarok vezérévé Ugrin püspököt tette. Sok hasznát vette eleinte Fridrik ennek a magyar segítségnek, mert mindenütt e járt elől a csehekkal, és a magokat előadott sok akadályokat, azokkal együtt elhárította, melyeket a bolgárok és szerbek hánytak volt a Fridrik tábora eleibe. De Nissa (Neisse) városán túl nem messze mentek Ugrin és a magyarok Fridrikkel; mert Béla követeket küldött utánok, kik által azt kérte Fridriktől, hogy az ő magyarjait mindnyájokat bocsássa vissza; kiknek Fridrik, ha mind ránczos szemöldökkel is, szabadságot adott a visszajöhetésre. Visszajött hát ekkor Ugrin és a magyarság nagyobb része; de csak ugyan maradtak Fridrik mellett még is némely magyarok, akik ő vele utjokat tovább is folytatták. Nevezetesen Filipopolis városa alól magyar főembert küldött Fridrik a görög császárhoz, hogy attól a keresztes hadnak Görögországon szabados általmenetelt kérjen. Hihető azért hitta Béla a magyarokat vissza, mert megtudta, hogy a görög császár és Fridrik közt, nem igen jó egyetértés van, neki pedig a görög császár veje volt, és így annak rontására nem akarta a maga népét bocsátani. Micsoda kedves embere, sőt barátja volt Ugrin Imre királynak, megtetszik azon levélből, melyet ő iránta küldött harmadik Incze (Innocentius) pápa a magyarországi papsághoz. Nagy hűséggel viseltetett Ugrin a kisded harmadik László királyhoz is, Imre halála után, és mikor Lászlót az atyja Bécsbe vitte, úgy látszik Ugrin is elment azzal; mert ott Lászlónak reménytelen halála történvén, holttestét Ugrin hozta vissza, hogy Fehérváron eltemettesék 1205. eszt. Talán maga is azon esztendőben halt el, amikor már esztergomi érseknek volt választva.

Ugrin vagy Hugrin. Második András király kancellárja és a

szent-földre egyik utazótársa, azután pedig kalocsai érsek 1218. esztendőől fogva Berthold helyébe. A nevét sokféleképen írják, p. o. Ugolinus, Hugelinus, Hugnevillus s a t. Mikor András király a sz. földre szándékoznék, költségeinek pótolására a magyar korona némely jóságait elidegenítette; mint p. o. Zádort a velenczéseknek adta hajókért. Ezen dologban 1220. eszt. azt írta harmadik Honorius pápa Ugrin érseknek, hogy az olyan jóságokat, ha szinte András esküvés alatt idegenítette is el, esküvését nem tartozik megtartani; mert mikor őt megkoronázták, akkor arra esküdött meg, hogy az országot és annak jussait a magok egész voltokban csonkulás nélkül meg fogja tartani. Ugyanakkortájban, ismét a szent földre készült Ugrin, és evégre a pápától kért tanácsot mikor induljon el. A palatinus, Miklós, és Róbert, a veszprémi püspök lettek volna nevezetesebb társai; de bizonytalan mi okon a szándék időtlen szült. Itthon igyekezett hát Ugrin kipótolni amit a szent földön elmulatott. Ugyanis a király Bosnyákországba küldötte őt, hogy onnan a patarén nevű eretnekeket irtsa ki, azt ígervén neki, hogy amely helyekből azon eretnekséget kitisztítandja, azoknak jövedelmeit neki fogja adni. Nagy hűséggej eljárt Ugrin a reábizott dologban, András is megállott szavának, és a pápa is Ugrinnak azokhoz való jussát levelével megerősítette. Hogy pedig az elnyomott eretnekség magát többé ki ne adhassa, a szerémi püspökséget 1229. eszt. felállította. Bácsón pedig egy olyan ispotályt fundált, melyben sok beteg s nyomorult talált magának enyhelyet s tápláltatást. Negyedik Béla király alatt 1240. eszt., a pápa parancsolatjára Rómában kell vala már húsvét ünnepét tölteni Ugrin érseknek; de mikor épen oda készülné, híre futamodik az országban a tatárok jövetelének, azért mind neki, mind a többi hivatalosoknak itthon kelle maradni. Voltak olyan agyafúrt magyarok, akik azt hiresztelték, hogy a tatárok felől való hirt, csak a papok költötték, hogy Rómába ne keljen nekik menni; sőt úgy látszik maga a pápa is kételkedett azon hírnek igazsága felől; mert mind az esztergomi érseket, mind magát a királyt nagyon szorgalmaztatta, hogy a hivatalos papokat minél hamarabb küldje. De nem sokára utána érkeztek a hírnek a tatárok, és 1241. eszt. márczius hónap közepén, már Pest körül égettek, gyilkoltak, pusztítottak. Béla király Pest köfalai közé rekeszkedett, s mivel igen kevés katonái gyűltek össze sok iparkodása utánis, onnan ki nem jött, ámbár sokképen igyekeztek a tatárok őt onnan kicsalni. Nem tetszett Ugrinnak a király félenksége, azértis egy csoport magyarsággal rajtok hajt a tatárokon, a király tilalma ellen, és velők csatába akar bocsátkozni; de a tatárok, mintha megfélemlettek volna tőle, megszabadnak előtte,

melyet Ugrin látván, vérszemet kap, és annál inkább neki sarkanyuztatja a lovakat. Egy mocsáros helyre akadnak a tatárok, melyen magok általgázolnak, és csak azt lesik, hogy Ugrin is, társaival együtt azon helyre jöjjön; azonban mihelyt abba Ugrin beleért, visszafordulnak a tatárok, a mocsárt körülveszik, repítik a magyarságra a nyilakat, és annyira elfogyasztják, hogy Ugrin csak negyed vagy ötöd magával nyargalhatott vissza Pestre, a királyt vádolván, hogy neki segítséget nem küldött. Mindazáltal azutánis mindég hevesebb volt Ugrin Bélánál, és nem nyugodott, míg őt seregével együtt Pestről ki nem olvasta. Kiindul hát Béla a tatárok ellen, akik szokott hadi fortélyok szerint, neki meg nem állanak, hanem mindaddig hátrálnak előtte, hogy őt a Sajó vizéhez csalogatják, magok a vizen általmennek, és ott egy szép térségre szállanak. Biztatta és nógatta Béla a népet, hogy magát a tatárok ellen, hazája s házanépe mellett emberül viselje; de mivel már ekkor, úgy látszik önkényt futottak a magyarok a magok veszedelmére, a király beszédét csak nevtették, magok sokaságához biztak; sőt ami csudálatos, még magok azt kívánták, hogy a király Béla veszítsen. Minden éjszaka ezer katona állott vigyázaton. Mindazáltal egy éjjel, mégis oly titkon lopakodott vissza a tatárság a Sajó vizén, hogy az őrállók csak azon vették észre magokat, hogy a nyilak zápora sűrűn hull rájuk. Nagy kiabálással hirt adnak a magyaroknak, akiket nagyobb részünt aluva találtak. De résen állottak Kálmán herczeg, a Béla öcsese, Ugrin, az érsek és a templáriusok, vagy amint a magyarok hitták, a veres barátok nagy mestere. Ezek összevervén magokat, a kezök alatt lévő csoportokkal elejökbe mentek a tatároknak, és darabig keményen viselték magokat ellenök, míg a többi magyarok a magok szemeikből törölgették az álmot; de mivel sáska módra reájok feledtek a tatárok, a sokkal nagyobb erőnek engedni kénytelenek voltak. Visszamenvén a szabadszájú Ugrin a táborba, mind Bélát, mind az országnak nagyjait szunyátalansággal vádolja, és lésákoknak nevezi, hogy hazájokat a veszedelemből kiragadni nem iparkodnak. Némelyek az ő pirongatására felkészültek, és az említett három vezérrel újra a tatárookra ütöttek, némelyek pedig úgy neki szelesedtek, hogy az alattok lévő lovat is keresték. Kivált pedig Ugrin oly nagy erővel rontott be a tatárok közé, hogy aki csak őt meglátta, nagy sikoltással takarodott előle. A többek is emberül vitézkedtek, de minthogy igen kevesen voltak, nem soká állhatták a tatárok dühösségét. A veres barátok nagy mestere elesett, Kálmán és Ugrin sebet kaptak. Napfeljötté után két órával, közelebb nyomultak a tatárok a magyar táborhoz, azt körülvették, nyillal lövöldözték, és olyan félelembe hozták,

hogy az csak a futásról gondolkodott, és hijába bízta azt hol szépszóval, hol fenyegetéssel a király és Ugrin. Magok nyitottak utat a tatároknak a magyaroknak, akik nagy részént Pest felé tartottak, de mindenütt nyomokban voltak azoknak a tatároknak, és nagyobb részént előldösték. A többi nagy emberek közt elesett ebben a hadban Ugrin is, és a kevés megmaradtaknál jó emlékezetét hagyta.

Ugrin. Magyar volt ugyan, és a közelebb leirt Ugrinnak közelről való atyjafia; de császári prépost, azután pedig spalatrói érsek lett 1244. eszt., ahová maga negyedik Béla nagy dicséretekkel ajánlotta őt. Az akkori időhöz képest tanult tudós ember volt; a bátyja, a kalocsai érsek költségén tizenkét esztendeig tanult Párisban. Maga is tudta mind ezeket maga felől, valamint azt is, hogy ő jó familiából való, a király előtt kedves, magas, sugár természetű, kellemetes ábrázatu, ékesenszóló. Mindezeket megvallja felőle, Tamás a spalatrói esperest is, akinek boszújára lett érsekké, és aki az ő életét megírta. Kevéssel volt több negyven esztendősnél, mikor 1248. eszt. meghalt. Az ő kedvéért ajándékozta Béla a spalatrói érsekségnek azt a földet, melyen a cettinai ispánság (jupanatus cettinensis) vagy uradalom feküdt.

Ujfaluassy Mátyás. A Szalkay László, esztergomi érsek, huszárajainak kapitánya volt, 1526. eszt., mikor őt Péterváradról némely török szökevényekkel, Lajos királyhoz küldötte Tomory Pál, hogy azoktól a török császár szándékáról s készülleteiről a király tudakozódhassék. Tizenhat forintot kapott Budán uti költségül.

Ujhelyi György. Ugocsa vármegye küldöttje volt, Bekényi Miklóssal a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Ujlaky Ugrin. Egy volt azon pártos főemberek közül, akik 1299. eszt. nyolczadik Bonifácus pápától, harmadik András király ellenére, az egész ország nevével más királyt kértek. A pápa el is küldötte nekik Robert Károlyt, a nápolyi királynak Máriától, az ötödik István magyar király leányától való unokáját, aki 1300. eszt. augustusban Spalatrba érkezett. Onnan mikor kevés idő múlva Zágrábhoz ment Robert Károly, Ujlaky neki oda eleibe ment, őt királyi módon fogadta, és vele együtt ott mulatott mindaddig, míg harmadik András meghalt 1301. esztendőnek mindjárt az elején. Akkor Amadéval, Csáky Mátéval, és a többi pártosokkal, Fehérvárra kísérte Károlyt a koronázásra; de mivel az ellenkező rész őket oda be nem bocsátotta, Esztergomba mentek, ahol az érsek Katupány Gergely, bizonytalan micsoda koromával Károlyt megkoronázta, de mind ha-

szontalan, mert még azután tíz esztendővel nyerhette el a királyságot.

Ujlaky László. Macsói bán volt 1412. eszt., mikor a lengyeleknek zálogba vetett tizenhárom szepességi város contractusának Zágrábban ő is aláírta a maga nevét, több fő magyarokkal együtt. A Hederváry familiából származott. Atyja Bertalan, nagy atyja pedig az a Hederváry Tót, vagy Kont Miklós volt, aki első Lajos király idejében Nápolyországban magát oly jelesen viselte, azután pedig vajda és palatinus is lett. Az Ujlaky név a Szerémségen lévő Ujlak vagy Illok nevű városról ragadt Lászlóra, melyet ő birt.

Ujlaky Miklós. A közelebb leírt László fia, macsói bán, erdélyi vajda, utoljára bosnyákországi király, és egyszersmind auránai perjel, Albert, Ulászló, ötödik László, és Mátyás királyok idejében. Ifjúságának egy részét a Zsigmond király és császár udvarában volt neki szerencséje tölteni. Mind Zsigmond, mind Albert idejében kezdette nagyra menendő vitézségének jeleit mutatni, a törökök és csehek ellen való hadakban. Némely írók, Fristáki, vagy Fristácski nevet is adnak neki, mivel Nyitra vármegyében Galgóc várát s városát birta, melyet a tótok Freystáknak hívnak. Macsói bán volt már 1440. eszt., mikor Erzsébet, az Albert özvegye, és Ulászló egymással a magyar korona felett huzalkodtak. Ő eleinte az Erzsébet részére állott, annak kisededének, Lászlónak koronázásán Fehérváron megjelent, és azt a pólyabeli csecsemőt, annak derekára kardot kötve, katonának beavatta, amint Aeneas Silvius írja. De az említett esztendő még koránt sem tölt el, hogy Erzsébetet odahagyta, és Ulászlóhoz állott; annak udvarlására Budára ment, és talán akkor tette őt Ulászló erdélyi vajdává, Hunyadi János mellé, akinek ő aztán míg az élt, igen sok hadakozásában oly hűséges Achátese volt. Elment az Ulászló koronázására is Fehérvárra, ott másokkal együtt annak hűségére fel esküdt, és ott Rozgony Simonnal ő viselte gondját Gara Lászlónak, akit fogva azért bíztak vala ő reájok a magyarok; mert a koronát Erzsébetnek általadta, és most nem lehetett azzal Ulászlót megkoronázni.

Gara kiszabadulván a fogságból, fegyverrel akart magáért bosszútállani; de Ujlaky Miklós és Hunyadi János, őt Bátaszék és Szekszárd körül igen megverték. A következő 1441. eszt. Belgrád körül segített Hunyadinak, Isák török basát megverni; azután való esztendőben, a Vaskapunál nyert győzelem dicsőségének is egy része ő reá háramlott. Mikor 1443. eszt. Hunyadi, Ulászló királylyal Szerbiába, Bács és Bolgárországba a törökök ellen ment, akkor nem mehetett

el ő velők Ujlaky valami betegsége miatt. De míg oda jártak, meghallotta Hunyadi, hogy már megfordult, és jobbacskán van; mindjárt levelet küldött hát ő hozzá, Antal nevű postája által, és addig nyert szerencsés győzelmeit megírja neki; egyszersmind pedig arra kéri, hogy ő hozzá minél hamarabb siessen; bár ha mind csak tizenhat lovassal is, mivel az uton semmi veszedelemtől nem tarthat. Element Ujlaky, nem tizenhat, hanem annyi fegyveressel, amennyit összegyűjthetett, és minekutána seregét a Hunyadiéval egyesíthette, azzal együtt, egész Sófia városáig mindent felprédált, és a törököknek sok fészköket felverte. Ulászló szerencsétlen halála után, a magyarok, az Albert és Erzsébet már említett fiát, Kis Lászlót választották királynak, akit Fridrik császár maga tutorsága alatt tartott. Követeik által tehát 1445. eszt. kérték a magyarok Fridriktől a Kis Lászlót, hogy azt ő nekik adja ki; de a követek Fridriken semmit sem vehettek, s tőle a Kis Lászlót ki nem vájhatták. Mind a két fél abban egyezett meg, hogy Ujlakyt hívják fel Bécsbe. Vissza is jöttek ő érte Gara László és mások; de bizonytalan mi okon, ő akkor el nem ment, hanem azt kívánta, hogy Fridrik császár követei hívják meg őt. Maga küldött hát a császár ő érte olyan embereket, akik nagyobb részént Magyarországon is ismeretesek voltak; akik őt Sopron mellett egy faluban találták, és a császár nevében meghítták. Element ezeknek szavokra Ujlaky, maga mellé vévén Marczaly Imrét, és sok más nemest, ötszáz könnyű lovas, kétszáz vasast és huszonegy kocsit. Míker már Bécshez közelitene, nemcsak az egész város népe kibódult az ő nézésére, amint az említett Aeneas írja, hanem maga Fridrik császár is kijött ő eleibe. Nem tudják mi volt az oka, hogy Fridrik előtt sem szállott le lováról. Minekutána tanácskozássra került a dolog, Ujlaky kívánsága is csak az volt, ami azelőtt a követeké, t. i. hogy Fridrik a Kis Lászlót adja ki, hogy azt a magyarok magok királyának megkoronázhassák. Sok vetélkedés után a császár így adta ki utolsó akaratját, hogy ámbár már a Kis László meg van koronázva; mindazáltal ám koronázzák meg őt újra a magyarok; de fel ne kenjék, azután Pozson várával s városával együtt, adják vissza őt a császárnak, hogy azt tovább is magánál nevelhesse. Erre a magyarok nem állottak, hanem Bécsből hazaindultak. Maga is a császár kikísérte őket a városból. Már ekkor a Kis László király Laxenburgban volt, és némelyek arra kérték Ujlakyt, hogy forduljon el annak látogatására, de ő azt felelte: még nem tudom ki lesz királyom, én azt a gyermeket nem tisztetem, míg királyomnak nem szólithatom. Mindazáltal sok más magyar el ment Kis Lászlóhoz, s a többek közt

Széchy Dienes az esztergomi érsek, aki mihelyt meglátta a Kis Lászlót, azt megcsókolta, sok arannyal megajándékozta, és neki ezt mondogatta: Ah mely sokat futottam fáradtam melletted, mely sok kárt s veszedelmet láttam miattad, de mind azokat elfelejteném, csak téged hazámban királynak láthatnálak. Még azután harmad napig mulatott az érsek a császárnál, Ujlaky pedig egyenesen hazajött. Mindazáltal azután sem volt soha Ujlaky idegen a Kis Lászlótól; sőt mihelyt haza érkezett, vajdatársával Hunyadi Jánossal összebeszélt, hogy annak jussát teljes erővel ótalmazza, és a császárnak is alattomba hirül adták, hogy ők azokat is kényszeríteni fogják a Kis László bevételeire, akik eddig idegenkedtek tőle. Azonban mind a két vajda, külön uton elindul a fehérvári diétára, ahol a Bécsbe járt követeknek számot kellett adni róla, micsoda haszonnal jártak. Kevésbe mult akkor, hogy a két vajda közt fel nem bomlott a barátság, de annak az Ujlaky okossága elejét vette. Lásd Hederváry Lőrincz. Jelen volt Ujlaky Rakelspurghan (Radkersburg vagy Regede) 1447. eszt., mikor ott a magyarok Fridrik császárral két esztendőre békességet kötöttek. Egynehány rendbeli levelezései voltak 1450. és azt követő esztendőben neki a pápával. Az elsőre az adott alkalmatosságot, hogy a pécsi püspökségben a széki klastromra egynehány törökök ráútvén, azokat a klastrombeliek szerencsésen visszaverték, úgy hogy csak az apátúr, maga kezével négyet ölt meg azok közül. Ennyi ember vérének kiontásáért, le kellett volna tenni az apátúrnak, a törvény szerint, a maga hivatalát; de az Ujlaky kérésére, őt a pápa abban meghagyta. Második levelében azt engedte meg Ujlakynak a pápa, hogy az ujlaki klastromból a minorita vagy conventualis barátokat kiűzhesse, akik magok botrányoztató életökkel, magokat mindenek előtt gyűlölségesekké tették vala, és azoknak helyökbe observans barátokat szállithasson. Harmadikban azon átok alól szabadítja fel őt a pápa, mely alá amiatt eshetett volna, hogy amely száz ötven arany forint Ujlakon gyűlt vala alamizsnából, a basileai (bazeli) gyűlés számára, ő azokat oda nem engedte elküldeni, hanem az ujlaki nagy templomnak építtetésére fordította. Ezt annyival könnyebben megnyerte, mivel maga tudta a pápa, mely sok költségbe kerül neki a török ellen való hadakozás. Mikor ezek és több olyas levelezések így folynának, Hunyadi Szendrő várába küldötte Ujlakyt, Vitéz János váradi püspökkel s másokkal, hogy ott ő közte és Brankovich György rácz despota közt a békességet állítsák helyre. Elment Ujlaky és oly szerencsével járt, hogy a despota unokáját is egyszersmind a Hunyadi fiának, Mátyásnak számára eljegyezte. Odajárt Hunyadival 1452. eszt. Bécsbe,

és ott sok több főmagyarokkal együtt, összeszövetkezett Fridrik császár ellen, az austriai rendekkel; másodsor is el ment oda, minekutána Fridrik a Kis Lászlót elbocsátotta; sőt harmadszor is még ugyanazon esztendőben, amikor együtt ment Hunyadival s másokkal, hogy a császárral némely váraknak s városoknak, és koronának visszaváltásáról végezzen. Minekutána a Kis László az országlást magához vette, 1453. eszt. költ levele által, az őt Galgócz és Temetvény várainak birtokában újra megerősítette. Galgóczot még az ő ősenek, Hederváry Miklósnak adta vala első Lajos. Ebben a levélben azt az érdemét is említi László király Ujlakynak, hogy ő a Somogyban és Győr körül pusztító pártosokat s latrokat maga embereivel szélyeloszlatta, és a lakosokat azoktól megmentette. A nagy Hunyadi János halála után, bizonytalan mi okon, igen nagy ellensége lett ő a Hunyadi háznak, és egyik ő eszközlötte az ifju Hunyadi Lászlónak fogságát s erőszakos halálát. Ő volt egyik közbenjáró, László király és a Hunyadi János özvegye, Szilágyi Erzsébet közt, a békesség dolgában, míg a Hunyadi másik fia Mátyás, Bécsben fogságban tartatott, és ő volt arra kirendelve, hogy Bécsből ezt a Mátyást visszahozza, és mindaddig tartsa magánál, míg Szilágyi Erzsébet azon várakat visszaadandja a királynak, melyeket ígért vala, de ebből soha semmi sem lett. Ez az ő Hunyadi ház ellen való vétke volt az oka, hogy László király halála után, mikor a magyarok Pesten királyt akarnának választani, és oda Szilágyi Mihály sok fegyverest vitt, hogy ott az ifju és fogoly Hunyadi Mátyásnak, királylyá való választását sürgesse, Ujlaky nem bátorkodott oda elmenni, hanem Gara Miklóssal, Bánffy Pállal s másokkal Budán tartózkodott. Oda ment nekik utánok Szilágyi Mihály, és esküvéssel fogadta nekik, hogy minden eddig való hibák el fog felejtetni, ha Hunyadi Mátyásra voksolnak. Így aztán általmentek Ujlaky s a többiek is Szilágyival Pestre, és ott Mátyást királynak választották, ámbár azon méltóságra Ujlaky magát méltóbbnak ítélte volna.

Minekutána Hunyadi Mátyás haza jött, és az országot kezéhez vette, ezt az Ujlakyt küldötte egyiket a váci püspökkel Prágába a cseh király koronázására. Lásd Vincze. Alig töltött Mátyás esztendőt a királyságban, mikor némely főemberek, s a többek közt Ujlaky is, Németujváron összegyűlvén, ő ellene összeesküdtek, és Fridrik császárt hitták meg ő helyébe magyar királynak. Senki erősebben nem fogta a dolgot Mátyás ellen, mint Ujlaky, ha igaz amit Bonfin ír, hogy t. i. ő Fridrik segítségére három ezer lovassal ment, és Szent-Györgyi Zsigmonddal együtt vezérlette a Fridrik táborát a Mátyás fővezérje,

Simon ellen, és azt egyszer meg is verték, de hogy a magyar vért megkímélhessék, a kezök alatt lévő katonaságot a Simon üzéséből visszahítták. Hogy ezt a kedvezést megtudta Fridrik, nem titkolhatta el egészen Ujlakytól és Zsigmondtól neheztelesét, azért mindketten annál örömelebb visszaállottak Mátyáshoz, aki önekiek kegyelmét ajánlotta. Ezekután mindenkor megtartotta Ujlaky Mátyáshoz tartozott hűségét. Amint Mátyásnak a leleszi préposthoz küldött leveléből megtetszik. 1461. eszt. Ujlakyt és Kanisay Szaniszlót, magához Hatvanba híttá Mátyás, hogy onnan velök együtt induljon, az országba beütrött cseh latrok ellen, akik Kassa és Eperjes körül, magoknak már erősegeket is készöltek csinálni; de mit lendített akkor Ujlaky, elment e Hatvanba s a csehekre? nem bizonyos. Ugyanakkortájban egy levelet irtak az ország rendei ő mellette Vácáról a cseh királyhoz. T. i. Henrik fia ezelőtt egynehány esztendőkkel eljegyzette vala az Ujlaky leányát Hieronimát. A vőlegényt egy ideig tartotta a szokás szerint Ujlaky a maga udvarában, hogy magyarul megtanuljon, a maga leányát is odaadta a cseh király udvarába, hogy az a cseh nyelvbe kapjon. Ámbár pedig már az összeesküvésnek ideje eljött vala, de azt a cseh király halogatta. Eziránt irtak tehát, mint ő reájok is tartozó dolgot iránt, a rendek, hogy a király az esketést tovább ne halassza, mivel már mindketten alkalmasok a házasulandók a házasságra. Oda járt Ujlaky 1463. eszt. Fridrik császárhoz, a korona kiváltására, és Péterváradjára. Lásd Vitéz János. Amely rangot Magyarországon el nem érhetett, megadta azt neki Mátyás Bosnyákországban; mikor őt 1470. esztendőájban odavaló királylyá tette, úgy mindazáltal, hogy mindenkor a magyar királytól függjön. Mennyire bizott ő hozzá azutánis Mátyás, azzal mutatta meg, hogy mikor 1471. eszt. Kázmér, a lengyel király fia az országba bejött, hogy attól Mátyást megfossza, Mátyás Ujlakytól kérdett tanácsot, mimódon füstölhesse ki Kázmért az országból? Ujlaky azt javasolta, hogy minél több katonát lehet szerezzon össze ugyan, de a lengyelekkel soha meg ne ütközzék, hanem azokat csak fenyegeesse, és szüntelen való félelemben tartsa, melylyel azt fogja nyerni, hogy amely magyarok Kázmérhoz pártoltak, azok azt lassanként oda fogják hagyni; a lengyelek pedig eleség dolgában megszűkülnek, és azután könnyű lesz velök bänni. Megfogadta Mátyás az ő tanácsát, és mindenek úgy lettek, amint Ujlaky eleve megmondotta. Amely nagy ünnep, vagy jubileum Rómában tartatott 1475. eszt., elment az abból való részvételtre Ujlaky is, és ott a maga buzgóságának eleget tett. Öregsége ellent nem állván, megjelent Fehérváron is 1476. eszt., mikor oda a Mátyás felesége Beatrix elérkezett, és ott igen so-

kat tett annak megkoronázása pompájának fényesítésére. Igen drágának írják az ő öltözetét, melyben ott megjelent; úgy hogy azt, egyéb drága köveken kívül, ötszáz darab gyémánt ékesítette. Nem sokára meghalt ezen pompa után, és az aurái perjelséget testamentomban Szent-Györgyi Bertalannak hagyta, akit azon hivatalban a király is megerősített 1477. eszt. Meglátogatta őt beteg ágyában Mátyás király, és amint Bonfin írja, maga Mátyás sokszor dicsekedett vele, hogy ő a beteg Ujlaky lába ujjait megvakargatta. Két felesége volt, első a Gara házból, második a pozsoni főispánnak, Rozgony Istvánnak leánya Margit. Egyik leánya Rosina, a goriczai utolsó herceghez, Lénárthoz ment férjhez, a másik Orsolya, Perényi Istvánhoz, a Zemplén vármegyei főispányhoz, harmadik Katalin, Maróthy Lajoshoz.

Ujlaky Lőrincz. Szerémségi herceg, a közelebb leírt Miklós fia. Mátyás király udvarában nevelkedett, aki előtt mindenkor igen nagy kedvességben volt, és akit Lőrincz minden hadakozásaiban követett, minekutána fegyverfoghatóvá lett. Ott volt nevezetesen Sziláziában Boroszló alatt, a lengyelekkel való csatázásokban 1474. eszt., és ott egy lovas csoportot vezérlett. Mikor 1479. eszt. Mátyás király, Olmüczben, Ulászlót a cseh királyt megvendégelte, Lőrincznek volt gondja az étkekre s asztal készítésre, mely dologban midőn igen virgonczan forgolódniék, egy lengyel urnak orrát, a maga viseletével, igen felszurta. Igen czifrán volt ekkor Lőrincz öltözve. Atyjáról maradt öve ragyogott derekán, melyet a rajta csillámló jóféle gyöngyökért s drága kövekért, hatvanezer aranyra becsültek. Módot talált benne a lengyel ur, hogy őt siető foglalatoskodása közben valamivel megháborította, melyen való boszuság, oly hamarkezüvé tette Lőrinczet, hogy maga is alig vette észre, mikor a lengyel urat arczulcsapta. Lárma esett ezen dologra az urak közt, de Mátyás és Ulászló jól végére járván, Lőrincz nemcsak büntetés nélkül maradt, hanem dicséretet is kapott. Jelen volt Lőrincz Mátyással az ausztriai hadakban, s nevezetesen Bécs elfoglalásában is 1485. eszt. Mátyás király halála után, mikor a pesti diétán azon versengenének a magyarok, kit válasszanak királynak, megjelent ott ha mind későn is Lőrincz, Hampó Zsigmonddal, a pécsi püspökkel s másokkal, a maga részéről ezer lovas vezérelvén oda, oly czállal, hogy ott az ifju Hunyadi Jánost királynak tegye. Seregét a Dunán általszállítván, Pesthez közel vonatott aszal sátort. Ide jött ő hozzá s társaihoz setét éjjel az ifju Hunyadi, Várday Péterrel, a kalocsai érsekkal, és őket arra kérte, hogy az ő ügyét mozdítsák elő; azonban általvitte őket a budai várba vacsorára. Azután megjelent Lőrincz Pesten, a b. szűz templomában,

az országgyűlésen, de Hunyaditól ott sem lehetett őt elküldeni, sőt harmad nap múlva, visszaszállította társaival együtt a Dunán seregét, és Buda városát el akarta foglalni, melyet a rendek Pesten meghallván, sietve visszarepültek Budára, és Báthori Istvánt rendelték ki Hunyadi és pártfogói ellen, hogy azok által a várost elfoglalni ne engedje, sőt a várat is tőlök visszavegye. Mindazáltal ekkor a dolog vérontásra nem került, hanem mind a két rész Budán, a Zsigmond templomában, próbálta az egyezséget. Lásd Hunyadi János. A Sárvizénél esett ütközet után, hazament Lőrincz Ujlakra, és az Ulászló koronázása pompájára sem ment el; noha ott maga Hunyadi is megjelent, és a rendek őt is várták oda. Nem is volt ő neki soha Ulászlóhoz azután is igaz hajlandósága, ha szinte kénytelenségből 1491. eszt. adott is annak négyszáz katonát Albert ellen; Kinis Pálnak is egynehányat a törökök ellen. Sok háborúsága volt Lőrincznek a ráczok despotájával, melyeket Várday Péter érsek igyekezett jóra hozni, melyet Lőrincz azzal köszönt meg, hogy az érseknek hét malmát, és ugyanannyi jobbágját Poruska nevű helyből Futakra erővel elvitte, és őt egyéb károkkal is illette. Futakat sem régen vette vala pedig el torkon verve a pécsi püspöktől. Micsoda indulattal volt pedig Ulászló király iránt, azt igen szembetűnőképen kezdette mutogatni 1493. eszt. a budai diétán, ahol nyilván kisebbitette a királyt, és azt restséggel s tunyasággal vádolta. Azután való esztendőben, mikor Ulászló Lőcsén a maga öcsésével Alberttel, a lengyel királylyal össze akarna jönni, hitta oda a többek közt Lőrinczet is, de ő a hivatalt megutálta s megvetette. Azzal meg nem elégedett, hanem még azon esztendőben a király adószedőit, egy falujában megölette, sőt Mitrovicánál, a törököket a Száva vizén, önkényt általbocsátotta, akik mindenfelé iszonyu prédálást, rablást csináltak; de a Lőrincz faluinak mindenütt kedveztek, melyeket arról ismertek azok meg, hogy azok tőköket és rongyos lepedőket aggattak ki. Az a hire is volt, hogy minden töröktől egy aranyat vett volna fel, akit Illyria pusztítására bebocsátott. Ezekhez járult az is, hogy ő Ulászlót rendszerént ökörnek szokta nevezni. Mindezekkel annyira felbosszantotta Ulászlót, hogy neki Ulászló mindazt a háromszáz lovast, kiket a törökök ellen adott vala; mindazokat a poharakat s egyéb drágaságokat, melyeket ajánlékba ajánlott vala, visszaküldötte; magát pedig Ujlakyt, maga eleibe Bácsra törvénybe idézte. Nem bátorkodott ide eljönni Lőrincz, hanem az édes anyját küldötte oda el, hogy az őt, ha lehet kimentse, maga pedig feleségét s háza népét Németujvárba szállította. Nem igen jó választ hozott neki az anyja a királytól, azért ő is sok gyűlevész né-

pet szed maga mellé, az ujlaki várat erősíti, amely borokat a király számára szedett vala, azt oda beviszi, és amint lehet, hadhoz készül.

Azonban a király kirendeli ő ellene Drágy Bertalant, aki két napi ostrom után, Ujlak városát megveszi, azután a várat fogja ostrom alá. Lőrincz messziről nézte a maga várának inségét, melytől hogy azt megszabadithassa, Szapolyay István palatinust keresté meg, de az ő mellette különben fel nem költ, hanem annyit megcselekedett, hogy Bácsra emberét küldötte a királyhoz, aki által azt kérte tőle, hogy mivel még Lőrincz törvényszéken nincsen meggyőzve, a hadat hagyja félbe, és őt idézze diétára. De a király még annál keményebben szorította Ujlak várát. Mikor aztán látta, hogy már annak falai eléggé meggyengültek, setét éjjel, mikor a várbeliek ingyen sem gondolták volna, a falakra katonáit felmátszatja, és a várat karácson előtt ötöd nappal elfoglaltatja. Más nap, tizenkét órakor, maga is bement Ulászló a várba, melyhez mikor már közelitene, a Lőrincz anyja gyász ruhában jött neki eleibe, és nagy sirások között arra kérte, hogy elégedjék meg az eddig való büntetéssel, és az ő fijának már engedjen meg. A király azt felelte Bakacs Tamás egri püspök által, hogy ha a diéta Lőrinczet ártatlannak ítélendi, ő is Lőrincznek mindenét vissza fogja adni. Azonban ezt a nagy matrónát tisztességes kísérekkel Budára vitette, minden házi butorait neki visszaadván. Azután kevés idővel, három várost is adott neki, hogy azokból rangjához képest élhessen. Ulászló a várba bemenvén, nagy nyereséget talált abban, s egyebek közt háromszáz öltöző drága bélést és prémű ruhát; arany ezüst edényeket; háromezer hordó bort s. a t. Másutt is a Száva vize és Tata körül sok várát vétette el Lőrincztől a király, ezen két hónap alatt. A következő 1495. eszt. elején, ismét Lőrincz ellen indult Ulászló, nevezetesen Somy Józseffel üldözte őt; Drágyt Kaposvár alá küldötte; maga pedig Ulászló Verőczen Tótországban tartott gyűlést. Ide küldött ő hozzá újonan Szapolyay követeket, kik által ismét azt kérte, hogy a Lőrincz büntetését, s a reá való törvénytáást halassza a jövődi diétára. Maga Lőrincz is küldött ide ő hozzá egy kegyelmet kérő emberét, aki által Ulászló azt felelte Lőrincznek, hogy annak az ökörnek, melyet Lőrincz csúfol, már egy jó nagy szarva van; sőt egy második szarva is nőtt már ki, mely naponként derekasan nevedik, és így az ökör reményli, hogy két szarvával rövid időn minden ellenségeit összedöfölkötheti. Azonban Lőrincz a maga eddig való magaviselését igazán megbánta, és a királyi kegyelmet szívesen ohajtotta.

Mondják, hogy a törökök jó segítséget ígértek volna neki, csak hogy Illyriában valamely várat adjon által nekik, melyből aztán ők szabadon jár hassanak ki prédára; de Lőrincz azt felelte, hogy akármi keserű állapotot inkább kiáll, mintsem olyan hitetlenséget mivelne törvényes királya ellen. Minekutána Kaposvár és Raholez várai kézrekerültek, Somy József is Németujváron igen megzsorította Lőrinczet; tavasz felé Pécsre utazott Ulászló, és ott kezdette valami hajlandóságát mutatni a Lőrincz iránt való engedelmességre; kivált hogy maga is Lőrincz Németujváron megszorulván, egynehány napig tartandó fegyvernyugvásért esdeklött. Meghagyta tehát Somy Józsefnek, hogy Lőrinczet kísérje el ő hozzá Pécsre, ha pedig nem akarna jöni, még keményebben lásson az ostromhoz. Örömet elment Lőrincz, bolondságát megvallotta a király előtt, és azt mondotta, hogy őt minden rosszra mások ingerelték. Külön hitta őt Ulászló, és végére járt tőle, kik voltak az ő lovalói és igaztói?

Még el sem indult a király Pécsről, mikor onnan Budára diétát hirdetett, ahová maga is aprilis elején eljött. Elkezdődvén a diéta, két embert küldött Lőrincz a gyűlésbe, hogy ott a királytól neki kegyelmet kérjen. Maga is megjelent a gyűlésben Lőrincz, és ott lesütött fővel, szemre ábrázattal és igen alázatos arczával fel és alá járván, sokakat szánakozásra indított. Mindazáltal maga a király az említett két követnek semmi bizonyost nem felelt; hanem valami kis biztatást nyújtott aziránt, hogy Lőrincz jóságait vissza fogja nyerni; dolgának tökéletes eligazítása pedig, a következő diétára halasztatik; aminthogy esztendő múlva vissza is adattak neki minden jóságai a diétán, olyan feltétellel alatt, hogy ha örökös nélkül talál meghalni, azok a királyra visszamaradjanak. Bakacs Tamás püspök írta meg és hirdette ki az egyezés levelet, amikor aztán Ulászló Lőrinczczel kezét fogott és őt asztalához ültette. Ekképen visszanyervén jóságai mellett méltóságát és becsületét is Lőrincz, szelidebben viselte magát Ulászló iránt, és az ország dolgaiba kezdett befolyása lenni. Nevezetesen 1499. eszt. ő is aláírta nevét Budán a lengyel békességnek. Szapolyay palatinus őt hagyta egyiket a maga gyermekei tutorának. Ott volt a rákosmezei diétán 1505. eszt. Ulászló halála után a bácsi diéta őt rendelte egyiket az ifjú Lajos király mellé tanácsosnak 1518. eszt. Még azután hat esztendeig élt. Feleségétől Bakes, vagy amint mások tartják Széchy Magdolnától semmi gyermekei sem maradtak, és így minden birtokai a királyra maradtak. Az ő özvegye Mór Lászlóhoz ment férjhez.

Ujlaky Ferencz. Pozsoni prépost, azután győri, utoljára egri püspök és királyhelytartója. A Szerémségen született, ahonnan minekutána a törökök Belgrádot 1521. eszt. megvették, özvegy édes anyjával

együtt, Pastre jött lakni; onnan ismét a mohácsi veszedelemkor, Pö-
zsonba költözött, ahol Klára, az ő édes anyja, nem sokára meghalt;
kinek emlékeztére Oláh Miklós ezen verseket írta:

Si tibi fert animus sortem, patriamquae viator
Nosse meam; lecto carmine cuncta scies.
Sirmia me genuit tellus, gratissima quondam
Regia, quae fuerat dulcis lache tua.
Hinc ego dum gnati precibus devincta fuissem
Emigro et Pesthi commoror urbe diu.
Inclutus at postquam cecidit Ludovicus atroci
Turcarum rabie, cunctaque marte ruunt;
Huc me longaevam pietas migrare cōegit
Summa mei nati, et figere in urbe pedem.
Ac velut Aeneas grandaevum ex cede parentem;
Filius haud aliter me extulit ipse pius.
Et quamvis magnos fueram perpressa dolores
Ac crebris fugiens undique pressa malis:
Attamen omne malum luctus, pietate perenni
Solabar gnati qui mihi vita fuit
Id quoque laetitiae fuerat pars maxima nostrae
Quod licet matrem Praesulis esse Viri.

Prépost és egyszersmind királyi titoknok volt Ferencz már 1531. eszt., mikor ő szemellátó tanuja volt Kolóniában (Köln) első Ferdinánd császárrá lett választatásának, azután Achenben megkoronáztatásának. Ő írta azon királyi levelet, melylyel Ferdinánd Közeget Jurisich Miklósnak adta 1537. eszt. Azután két esztendővel lett győri püspökké; királyi helytartóvá pedig 12. apr. 1550. eszt. Várday Pál helyébe Bécsben tette őt a király, mivel maga az augaburgi német diétára igyekezett ilyen feltétel alatt, hogy az igazságot minden felebb való apellálás nélkül szolgáltatathatja ki; hogy a király hírével akármi-
kor is tarthat particuláris gyűlést; az ország határain lévő tiszteknek parancsolhat; a király jószágaiból, harminozkét jobbbágyig, akinek jónak itéli, ajándékozhat; a kegyelmet kérő pártosoknak a király nevében meggráczíázhat s a t. A többi helytartónak is ugyanez a hatalmok szokott volt lenni, mind ő előtte, mind ő utána. A pozsoni prépostságot püspök korában sem tette le, aholottis a prépost épülete mellett, egy kőfallal bekerített udvart akart ő tőle elperelni egy pozsoni lakos. A hosszú per után azt ítélte a pozsoni tanács, hogy az udvar sem egyiket, sem másikat nem illeti a perlekedők közül. Igen

jól járt Ferencz ezzel a sentenciával, mert Ferdinánd az udvart, mint királyhoz tartozót, neki ajándékozta 1551. eszt. Mint az ország törvényeiben jártas ember, együtt dolgozott ő Mérey Mihálylyal és másokkal, ez időtájban, a Quadripartitumon. Az említett esztendőben őt is megkérdezte a pápa követe a Martinuzzi György halála módjáról s okáról Sopronban. Maga pedig Ferdinánd 1552. eszt. 8. jan. Prágából írta meg neki, mint maga helytartójának, hogy az országgal is közölje azon helyes okokat, melyek Casztaldót a Martinuzzi megöletésére bírták. Egri püspökké 1553. eszt. lett. Hetven esztendő korában halt meg Pozsonban 1555. eszt. 1. februar, és ugyanott az édes anyja mellé a szent Márton templomába temettetett. Az ő veres márvány koporsójára, melyen az ő képe is püspöki ruhában látszott, ezen verseket vágatta Ujlaky Farkas:

Hic posuit cineres Dominus Franciscus ab Ujlak
 Effigiem cuius nobile marmor habet.
 Stemmatis hic radios almis virtutibus auxit,
 Ingenii clarus dexteritate sui
 Vir gravis et constans, observantissimus aequi,
 Praeditus et rerum cognitione fuit.
 Magnus erat quondam Ludovici Regis in aula,
 Maior Ferdinandi tempore Regis erat.
 Namque per Hungariam fuit hic a Rege secundus,
 Paverat atque tuas Agria, Praesul, oves.
 Hic posuit monumenta nepos Volfgangus ab Ujlak;
 Ne caderet virtus digna perenne cani.
 Mille et quingentas et quinque sequentia messes
 Lustra abiere decem cum super astra feror.
 Post actae vitae bis septem lustra quiesco
 Februus exoriens ultima fata tulit.

Ujlaky Sebestyén. Sziget várát együtt őtalmazta Horváth Márkkal, és a várból való kiűtéseivel sok kárt okozott a török táborban 1552. eszt.

I. Ulászló. Harminczkettedik magyar király 1440. esztendőből fogva. Annak a Jagellónak, a lengyel királynak fia volt, akihez Hedvig, első vagy nagy Lajos magyar király leánya ment vala férjhez. De ez az Ulászló, nem Hedvigtől, hanem Hedvig halála után, a negyedik feleségétől született Krakóban 1424. eszt. október utolsó napján. Tiz esztendő volt Ulászló, mikor atyjáról maradt a lengyelki-

ráltság, tizenhárom esztendő volt pedig akkor, mikor Borbála, a Zsigmond király és császár özvegye, őt maga férjének akarta választani, és Magyar s Csehországot neki adni 1437. eszt. De akkor abból semmi nem lett, hanem Albert király halála után, magok a magyarok, a budai gyűlésen azt végezték, hogy Ulászlót a magyar koronával kínálják meg, olyan feltétel alatt, hogy Erzsébetet, az Albert özvegyét válassza feleségül. Maga is megegyezett akkor abban Erzsébet; de mihelyt 1440. esztendő febr. 22. napján László fia megszületett, akivel Alberttől maradt vala terhesen, mindjárt más esze jött, Magyarországot a maga most született kisedének szánta, és küldött Krakóba a magyar követek után, hogy már Ulászlót ne hívják; de azok már akkor Ulászlóval alkudoztak. Könnyen lemondott volna ennek a hirnek hallására a Magyar királyságról; mindazáltal a követek sürgetésére, azt mart. 8. napján felvállalta, a többek közt ilyen pontok alatt: hogy Magyarországot lengyel segítséggel fogja a török ellen őtalmazni; a szépeességi tizenhat várost pedig, melyeket Zsigmond király a lengyeleknek zálogba vetett vala, minden váltság és pénz nélkül vissza fogja adni a koronázás után, de ezt az ígérését Ulászló nem teljesíthette, sőt a krakói püspöknek vetelte azokat zálogba, Magyarország felé való utazásában, Sandecz városában, és míg élt, attól azokat ki sem válthatta. April. 23. napján ért Ulászló Késmárkra, ahol tizenkét nap mulatott, és oda mentek öneki eleibe a magyar főrendek. Onnan Igló, Kiszeben, Eperjes és más városokon által, Egerbe ment, pünköszt ünnepét ott töltötte; míg az alatt Erzsébet a maga pólyabeli fiát, Lászlót, Fehérváron megkoronáztatta. Ezzel Ulászló semmit nem gondolt, hanem az ünnep harmadik napján Egerből elindult, és először Kompolton, más nap Hatvanban ebédelt. Minekutána Budára érkezett, mindenfelől oda gyülekeztek ő hozzá a főrendek, és az ő megkoronázására jul. 17. napját rendelték, mely azon napou meg is esett Fehérváron, de mivel Erzsébet az ország törvényes koronáját már akkor eltökítette vala, a sz. István koporsójából hoztak ki egy arany koronát, és azt tették az ő fejébe. Ezután Erzsébettel és a törökökkel kellett ő neki küszködni. A szendrői basát Hunyadi János által megverte, aki magát az Erzsébet követői ellen is vitézül forgatta; de m. u. Erzsébet 1442. eszt. meghalt, Ulászló a maga gondját leginkább a törökök ellen fordította. Hogy pedig háta megett ellenség ne maradjon, Friderik császárral két esztendeig tartandó fegyvernynyugvást kötött. Azután 1443. eszt. Rácországba vezette táborát, egész Rácországot a törököktől visszafoglalta, és nagy győzelemmel tért vissza Budára. Egész Európában elterjedt azon győ-

zelemnek hire, és majd minden királyok s köztársaságok követeik által jelentették ő neki magok örömét; egyszersmind arra is kérték, hogy a törökök ellen való szerencsés hadakozást félbe ne hagyja, azonban magok is alkalmas segítséget ígértek ő neki. De minekelőtte azokkal Ulászló szorosabban összeszövetkezett volna, Amurát, a török császár, őt békességgel unszolta; melyre ő könnyen reáállott, és Szegeden 1444. esztendő elején a törököknek tíz esztendeig tartandó békességet ígért esküvéssel. Mindenek sajnálták ezt az ő hirtelenedését, a többek közt a görög császár, Paleolog János, levele által; a római pápa pedig Julián nevű követe által ösztönözte őt a békeség felbontására. Annaira is ment Julián, hogy Ulászló, a főrendekkel együtt, Szegeden aug. 4. napján ő neki magát esküvéssel kötelezte a törökök ellen haladék nélkül haddal való menetelre, aminthogy 20. sept. meg is indította Ulászló a maga táborát Szegedről. Orsováról ment által a Dunán. Mikor Nagy-Nikápolynál járna, ott ment az ő udvarlására, Drakula, az oláhországi vajda, aki midőn látná az ő kevés számból álló seregét, arra kérte őt, hogy forduljon vissza, és magát oly kevés néppel ne kockáztassa, mivel a török császár csak vádászni is viszen annyi embert, mint amennyi fegyveresei neki vannak; de mivel arra nem vehette őt, maga is négyezer oláht adott mellé segítséggül, akikkel Ulászló sebes lépésekkel sietett a maga veszedelmének helyére, Várna nevű városkához, a Fekete tenger mellé. Ott átköszött meg 1444. eszt. nov. 10. napján az Amurát seregével, melyet először derekasan meg is tölt Hunyadi János, de mivel Ulászló is részt akart venni a győzelem dicsőségében, ő is igen hevesen csapott be a törökök közé, ahol a jancsárok a lovát csakhamar kiölték ő akála, magát is a földön nyomták, fejét vették, és azt nagy örömmel Amuráthoz vitték. Az ő halálának híre elterjedvén a magyarok közt, mindnyájan megfőlemlettek, és futásnak eredtek. Huszezer emberből állott az Ulászló tápora, Amurát népe hat annyi velt, mindanként alig esett el a magyar tábornak ötöd része, a törökök közt pedig micsoda vérontás lehetett, oman lehet megítélni, mert Amurát azt mondotta, hogy ő csak a maga ellenségének kíván olyan győzelmet, amilyen az ővé. Bizonytalan ki irta Ulászló emlékezetére a következő verseket:

Remutidae Cannas ego Varnam clade notavi

Discite mortales non temerare fidem

Me nisi Pontifices jussissent rumpere foedus

Non ferret, Scythicae Pannonis ora jugum.

II. Ulászló. Harminezötödik magyar király, Mátyás király helyébe, 1490. esztendőből fogva. Atyja Kasimir vagy Kázmér lengyel király, a közelebb leirt első Ulászló testvére volt; anyja pedig Albert magyar király leánya, Erzsébet, kitől 1456. eszt. 1. mart. született. A csehek 1471. eszt. 21. aug. koronázták őt fel magok királyának, Podjebrád György helyébe, Mátyás királyunk ellenére. És így már közel husz esztendeig viselte a cseh koronát, mikor őt a magyarok, Mátyás király özvegye, Beatrix biztatásából, és Szapolyay István tanácsából Prágában meghívták, a többek közt ilyen feltételek alatt: hogy Morvát, Sziléziát, Lusáciát, Ausztriát, és amely várakat s városokat Mátyás Stíriában, Karinthiában s Karnioliában szerzett vala, a magyar koronától elidegenedni nem fogja engedni; melyre magát Ulászló Farkashidán, Nagy-Szombat és Galanta közt, kötelezte is, július utolsó napján, a felebb említett 1490. eszt. Budára 9. aug. érkezett. Már azelőtt való nap Pest alá, a Duna partjára szállott volt az ő testvéröccse, Albert herczeg, nyolcezer lengyelkel, hogy a koronát az ő kezéről elüsse, semmit nem hajtván Fodor István püspök szavára, akit az utból küldött volt Ulászló Szécsén nevű faluhoz ő eleibe, hogy az őt, ha lehet, Lengyelországba beszélje vissza. Budáról Pruis János püspököt küldötte által Ulászló Alberthez, aki annyira is vitte a dolgot, hogy Albert Pest alól, ötöd napig ott tartott mulatása után visszaindult. Mikor már valami őt olasz mértföldnyire haladt volna, utána izent neki Ulászló, hogy állapodjék meg, oda maga elment Alberthez, és őt személyesen kérte s intette, hogy minden képselt jusról mondjon le; de mivel csak egy akart engedni, ha neki Ulászló Erdélyországot általadná, minden jó végezés nélkül váltak el egymástól. Másnap ismét János püspököt küldötte ő hozzá Ulászló Báthori Istvánnal, akik csináltak is ugyan vele valami békességet, de amelyből Albert csakhamar elállott, Várad és Eger vidékét felprédálta, és Kassát megszállotta. Azalatt Ulászló magát Fehérváron 21. sept. megkoronáztatta. Hogy ekkor mindjárt Albert ellen haddal nem mehetett, Maximilián császár okozta, aki nemcsak Bécsét és egész Ausztriát visszafoglalta; hanem a Magyar királyságot is vadászta, mely czélját hogy elérhesse, alkalmas sereggel jött be az országba, és itt egyebek közt Fehérvárt 18. nov. megvette; Budát is próbálgatta, de mivel azzal nem boldogulhatott, népét Fehérvár körül, Veszprém, Somogy vármegyékbe, és túl a Dráván téli kvártélyra szállította, maga pedig Bécsbe visszament. Ekképen pihenést kapván Ulászló Maximiliántól, az öccse, Albert ellen Kassa alá indult 1491. eszt. elején. Bavárta ugyan őt Albert, de mikor épen

már mind a két sereg az ütközetre készen állana, Albert békességet kért 20. febr., melyre Ulászló örömet reáállott, ilyen feltétel alatt: hogy Albert a Magyar királysághoz való jusáról lemond; Ulászló pedig esztendőnként háromezer aranyat fizet, és Sziléziában némely városokat általad neki. Azután egész erejét Maximilián ellen fordította Ulászló, akitől mind egyéb helyeket, mind nevezetesen Fehérvárt visszavette 19. aug. Ezzel is békességre lépett 7. nov. Pozsonban, melynek nevezetesebb pontjai ezek voltak: hogyha Ulászló férfi örökös nélkül haland el, akkor Magyarország Maximiliánra, vagy annak maradékira szálljon; addigis pedig mindketten viseljék a magyar király titulust; továbbá, hogy Ulászló fizessen százezer aranyat Maximiliánnak; ezenkívül amely százezer arannyal Fridrik császár adós maradt vala Mátyás királynak, azokat is Ulászló odaengedi. Nagy zendülést okozott az effélékhez nem szokott magyarok közt ezen gyalázatos békességnek hire; mikor azt a követek Budára lehozták. Sokan az utfelekre és a templomok ajtaira táblákat szegeztek, melyekre azt irták, hogy ők készebbek ezerszer meghalni, mintsem olyan pontokra állani. Nemis vehetett reá Ulászló többet tizenöt főembernél, akik neveiket azon békességnek aláírták volna. Fehérvár alatt, annak ostromlásakor betegségbe esett vala Ulászló, és onnan magát Palotára vitette, melyet Albert megértvén, újra beütött az országba, ennek örvével, hogy Ulászló ő neki az ígért háromezer aranyat meg nem fizette; de akkor még sokkal nagyobb gyalázzal kelle neki, mint a minap haza pironkodni. Nemis alkalmatlankodott többé a bátyjának, annyival inkább, hogy 1492. eszt. királylává lett, és akkor Ulászló is Lengyelországhoz való minden jusát neki általvallotta, és vele jobbagyaik történhető nyugtalanságai és pártoskodásai ellen özszeszövetkezett. Késég kívül vette már ekkor észre, hogy a magyarok nem elégesznek meg az ő magaviselésével s uralkodása módjával, melyet azok nyilván ki is mutattak, főképen 1493. eszt. a budai diétán, ahol kivált Szapolyay István és Ujlaky Lőrincz igen nagyon kikelték az ő gyávasága és munkátlansága ellen. Hogy ezt a vádat és panaszt fundamentom nélkül valóvá tehesse, 1494. eszt. tavasszal Albertet, a lengyel királyt, és többi testvéreit Löcsére hitta, ott velök a két ország közt fenforgó holmi nehézségeket eligazított, onnan Váradra, azután Erdélybe ment, és ott az egyik vajdáról, Losonczy Lászlóról hivatalát levette, ahelyett a maga udvarának főmesterségét adván neki, mely változással igen sokat használt az erdélyi dolgok folyamatjának. Erdélyből Temesvárra, Péterváradra és Bácsra ment. Ide idézte maga eleibe azokat az urakat, akiknek hűségök felől gyanakodott, nevezet-

tesen Ujlaky Lőrincz herceget; de mivel meg nem jelent, Ujlak vagy Illok várát s városát tőle elfoglalta. Hasonló keménységgel bánt más nyakas urakkal is. A következő 1495. esztendő elején ismét Illyriába ment, és míg az ő vezérjei Lőrincz herceg várait foglaltatták; addig maga Verőczen gyűlést tartott, és az ügyes bajos dolgokat, illendő keménységgel, s részre hajlás nélkül igazította. Mikor onnan haza felé utaznék, Lőrincz herceg, Pécsen kereste meg őt, ott neki maga vétkét megvallotta, és magának gráciát kért. A törökök ellen micsoda szerencsével hadakoztak még eddig az ő vezérjei, onnan tetszik meg, mert azok ő tőle tíz esztendeig tartandó békességet kértek, de ő csak három esztendőt engedett azoknak, még pedig azt is úgy, hogy ezen időnek lefolyta előtt is szabad legyen neki, ha kedve tartandja a fegyvernyugvást felbontani; csak hogy azt három hónappal előre adja hírül. Mivel pedig a törökök ezen békesség után is, ottan-ottan Lengyelországba becsapkodtak, 1496. eszt. Bajazethez követet küldött, aki által egyéb panaszai közt Lengyelország sérelmeit is jelentette, és ha a törökök tovább is bántanák a lengyeleket, őket haddal fenyegette. Mióta Magyarországra bejött, soha azóta nem volt Csehországban Ulászló; melyből az lett, hogy ott a tolvajság és erőszakoskodás igen lábra kapott; elment hát 1497. eszt. Prágába, és mindeneket jó rendbe hozván, még azon esztendőben visszajött, és novemberben Pesten országgyűlést is tartott, de amely minden haszontétel és végzés nélkül oszlott el, a rendek azt neheztelvén, hogy a külföldieknek a hivataloktól való kirekesztéséről szóló törvény illendő tekintetben nem tartatott. Új diétát hirdetett tehát Ulászló 1498. eszt. Budára, és az ott hozott törvények által a magyarok szívét megnyerte. Ugyanekkor szövetséget kötött a lengyel királlyal a törökök ellen; Moldvát és Havasföldét pedig újra őtalma alá vette. Amely jubileumot 1500. eszt. a pápa Rómában tartott, az abból való részvételre, a magyarok is sokan elmentek, és utjokban a törököktől sokat szenvedtek. Ugyanazok a velenczéseknek is sok kárt tettek. Ezen okokon könnyen reállott Ulászló a velenczések kérésére, akik esztendőnként százezer arannyal kínálták őt, csak hogy a törökök ellen indítsa hadat. Még el sem múlt ez az esztendő, hogy ezt a szövetséget a törökök megtudván, Ulászlót megelőzték, és Jajczát megszállották, de az ifju Hunyadi János onnan őket szerencsésen elűzte. Nem mozdított akkor többet Ulászló a törökök ellen; hanem 1501. eszt. valami eretnekek kigyomlálására ment Csehországba. Ugyanakkor Albert halála után sok lengyel maga királyának választotta őt; de mivel többen voksoltak az ő testvér öccsére, Sándorra, maga is annak

választását helybehagyta, és annak megkoronáztatását siettette. Az özvegy Beatrix alkalmatlankodásaitól megszabadulván Ulászló, nyomosabban kezdett a házasságról gondolkodni, és 1502. eszt. Kandalli Annát feleségül hozatta magának Franciaországból, akinek az oda való királyokkal vér szerént való atyafisága volt. Ezen házasságnak örömét valamint eleinte megkeserítette vala az, hogy a törökök a Száva vizén általjöttek, és nagy prédálást tettek; ugyanazután megédesítette az a győzelem, melyet azokon az ifju Hunyadi János ujonnan nyert; melynek az a haszna lett, hogy 1503. eszt. magok a törökök koldultak hét esztendeig tartandó fegyvernugvást, melyet meg is nyertek. Nyughatott Ulászló a külső ellenségtől, de ithon nagy panaszt vett magára, mind azzal, hogy a sokszori törvények ellen veszprémi püspökké idegen nemzetből való embert tett; mind azzal, hogy Luzsáciát Zsigmondnak, a maga testvérjének adta 1504. eszt. Ezen annyira felindultak a magyarok, hogy a rákosmezei diétán 1505. eszt. 13. oct. azt végezték, hogy ha Ulászló férfi örökös nélkül haland el, soha többé idegen nemzetből való királyt magoknak ne válasszanak. Lásd Perényi Imre. Senki sem szenvedte ezt a végezést nehezebben, mint Maximilián császár, aki jusát tartotta Magyarországhoz, melyet hogy annál inkább megerősíthetne, a maga unokái, és Ulászló már született és születendő gyermekei közt házassági szövetséget kötött; azután pedig fegyveres erővel az országba beütkött 1506. eszt., de mind ezekkel a magyarokat előbbeni végezősöknék visszavonására reá nem bírhatta, noha abban maga Ulászló is munkálódott. Ezen alkudozások közt nagy bánatba borult ugyan Ulászló, a maga feleségének halála által, mindazáltal nem vette le olyan teljességgel és átaljában minden gondját az ország dolgairól, mint azt közönségesen írják; mely onnan tetszik meg, hogy 1507. eszt. a Rákos mezején diétát tartott; Zsigmond lengyel királylyal nemcsak a törökök ellen szövetkezett össze, hanem olyan alkura is lépett vele, hogy ezután Moldvát a magyar királyok, a lengyeleknek minden ellenmondása és jusoknak kétségbehozása nélkül birják, és az oda való vajdák mindenkor a magyar királyok hűségére esküdjének fel. Gyermekei házasságáról sem felejtkezett el, hanem a minapi végezést Budán 12. nov. költ levele által megerősítette. Sokat ingerlette őt Maximilián császár 1508. eszt. a velenczések ellen, hogy azoktól Dalmáciát vegye vissza; de a törökök mozgásai őt abban meggátolták. Annyi gyönyörűséget s hasznot csakugyan hajtott magának, hogy a maga fiát, Lajost, 4. juniusban megkoronáztatta. Mind a Magyarországbán harapódzó dőghalál, mind a csehországi lármák, mind a maga fiáról Lajosról való gon-

doskodás, arra határozták Ulászlót 1509. eszt., hogy Prágába menjen, ahol a jó rendet helyrehozván, Lajost 11. mart. Thurzó Szaniszló, olmüci püspök által cseh királynak koronáztatta. Hazafordult vala ugyan Ulászló 1510. eszt. Budára, és ott a törököknek újra három esztendeig tartandó fegyvernynyugvást engedett; de a pestis miatt ismét kifutott az országból, és gyermekeivel együtt Magyar-Brodán (Urg-risch-Brod) állapotott meg Morvaországban, és a következő esztendőben jött vissza Budára. Igen emlékezetessé lett az ő idejében az 1514. esztendő, melyben a paraszt kuruczok, Székely György vezérjök alatt nagy öldöklést vittek véghez az országban a nemesek között; mindaddig mig őket Temesvárnál Szapolyay János vajda megverte és elszórta. Lecsillapodván a paraszt háborn, október hónapjára diétát hirdetett Ulászló Budára, melyre midőn mindenfelől gyülekezének az urak s nemesek, egykor mikor épen Ulászló isteni tiszteleten volna, két gonosztevő azt gondolván, hogy ő maga szobájában vagyon, két puskával a szoba ablakán két golyóhist lőttek be. Mind a puska szó, mind az ablak összetört üvegei által, nagy összefutás lett a királyi udvarban, de a gonosztevőket nem lehetett kitanulni.

Általlátta ekkor Ulászló, mely nagy szüksége legyen neki s gyermekeinek, egy hatalmas pártfogóra; azértis tanácsosai szavára, arra határozta magát, hogy a maga gyermekei és a Maximilián császár unokái közt kezdett házassági szövetkezést nagyobb tökéletességre vigye. Szerencsére szintén azon való tanakodásai közt érkezett ő hozzá Maximiliántól egy követ; még pedig ugyanazon dologban, melyben akkor az ő feje főtt. Ugyanis a követ a császár nevével azt kérte ő tőle, hogy rendeljenek egy bizonyos helyet, ahol a császár és Ulászló szembejöhessenek, és az említett házasságról egymás közt végezhesse nek. Azon czélnek elérhetése végett Ulászló, a maga két gyermekével, Annával és Lajossal Budáról Pozsonba ment 1515. eszt. 18. mart. Nem sokára elérkezett oda az ő testvére, Zsigmond lengyel király is, kinek midőn már Nagy-Szombatnál való járását meghallotta volna, annak eleibe Szakmáry György püspököt küldötte. Hogy Pozsonhoz közelített, maga Ulászló is kiment a városból annak eleibe, de a szerkeréből sem szállhatott ki a köszvény miatt annak fogadására. Mindazáltal igen szépen ment véghez az ő egymást köszöntések s megölelések. Sok és terhes foglalatosságai lévén Maximiliánnak a Németbirodalomban, tovább várakoztak ő utána Pozsonban a királyok három hónapnál. Mind másokat, mind nevezetesen Székely Miklóst, utána küldötte tehát Tirolba neki Ulászló, hogy hozzon tőle bizonyos hirt, mikorra fog haza érkezni? A válasz a lett, hogy a császár Linczbe,

és onnan Bécsbe siet. Hogy ezt meghallotta Ulászló, mindjárt eleibe indította a császárnak Szakmáry György püspököt és Buzlai Mózsést, 6. jul. annak köszöntésére. Hogy Bécsbe megérkezett a császár 10. jul., más nap mindjárt maga eleibe bocsátotta Szakmáry Györgyöt, aki ő előtte egy csinos és tudós, de kelletnél hosszabbacska beszédet tartott, melyre a császár egy tudós spanyol Mota Péter által felelt. Azután a fejedelmek szembejövetele helyéről és idejéről kezdettek beszélni. Az Ulászló követei teljességgel nem állottak reá, hogy ez a hely Bécsbe határozassék. Utoljára abban egyeztek meg, hogy az összejövetel helye az a szép sík mező legyen, mely Trautmansdorffhoz közel, a Duna és Lajta vizei közt fekszik. Itt fog a császár egy fát felállítani, és ott Ulászlóval s a többi felséges főekkel szembejöni 16. jul. Azelőtt vakó nap pedig, a császár Trautmansdorffba, Ulászló gyermekeivel Bruckba, Zsigmond lengyel király Hamburgba (Haimburg) fog szállani. Mindenek épen úgy lettek. Felvirradván a rendelt nap, a császár Trautmansdorffból a felállított fa felé indult, melyhez mikor már csak egy ágyú lövésnyire járna, a királyok is arrafelé mozdultak. Előlmentek a magyar huszárok, azokután sok főember. Országh Ferenoz és Imre, Perényi István, Kanisay László, Bánffy János s a t. ezekután a királyok, legutól a pap urak, Bakacs Tamás, Keserű Mihály s a t. Előre elküldötte Ulászló Szalkay László püspököt, és Sárkány Ambrust, a császár köszöntésére. Minekutána a mondott fához elértek, maga Ulászló is könnyhullatások között köszöntötte a maga szekereből a császárt. Az üdvözlések után arra kérte a császár, követé által Ulászlót, hogy Bécsbe menjen, a tanácskozás és egyezés végett, melytől noha eleinte idegenkedett, de azután Zsigmond biztatására magát reávette. Bement tehát Ulászló nagy pompával és számtalan nézők közt 18. jul. Bécsbe, és a szent István templomában tartott istenitisztelet után, a császári palotába szállott. Négy nap alatt tökéletesen végbement a házassági egyezés, mely szerént az ifju Lajos király elvette Máriát, Maximilián császár unokáját; ennek a Máriának testvér bátyjának Ferdinándnak pedig Anna, Ulászló leánya jegyeztetett el. Ezekután gazdagon megajándékozta a császár a maga királyi vendégeit, és maga Németujhelyre ment. Utánamentek oda neki, julius utolsó napján a vendégek, és ott vettek tőle vég búcsút. A császár 3. aug. Linczbe indult, Zsigmond Bécsen, Morván és Szilézián keresztül, Lengyelországba ment; Ulászló pedig még az nap kísérával együtt Sopronba jött. Értésére esván a török császárnak, ily sok keresztyén koronás fejeknek együttléte, könnyen áttallatta, hogy azok minden bizonynyal őt is emlegették, azértis követé által vagy állandó békes-

seget, vagy legalább három esztendeig tartandó fegyvernugvást kért Ulászlótól. Minthogy a pápa levele által a török békességnak ellene-mondott, Ulászló a követeket tartóztatta. Ezért a késedelmezésért annyira felboszankodtak a törökök, hogy Jajcza várának elfoglalásához kezdenének. Mikor annak védelméről tanácskoznék a rendekkel Ulászló, mind a podagra, mind egyéb nyavalyák oly keményen fogták őt, hogy életének 1516. eszt. 13. mart. Budán estéli hét óraker véget vetének. Ezt hitták volt a magyarok Dobse Lászlónak, amint Pethő Gergely írja, azon az okon, mert akármely fontos dolgot jelentettek öneki, egész hideg vérrel mindenre csak ezt a cseh szót szokta felelni: Dobse! Dobse! Teste Fehérváron temettetett el 19. mart. Az ő gyáva uralkodása alatt szembetűnőképen kezdett a Magyarbirodalom alkotmánya ingadozni és rogygni. De hiszen hol is találkozott volna oly alkalmas kéz, mely annak kötéseit, azon feszes állapotban meg tudta volna tartani, melybe azokat a halhatatlan Hunyadi Mátyás szerkesztette vala?

Uldim. Karaton után lett a húnok királya, Krisztus születése után 399. esztendőájában, kiken tiz esztendeig uralkodott. Árpád, a napkeleti császár kedvéért, Gajna nevű göth vezérre fegyvert fogott, azt meggyőzte, megölte, és annak fejét Árpádhoz küldötte Konstantinápolyba.

Upor László. Ezt küldötte volt Mátyás király 1461. eszt. Szapolyay Istvánnal együtt, az ország felső részeiben garázdálkodó s latorkodó csehek ellen, akik ellen ők jó szerencsével is hadakoztak. Saskői kapitány volt ez az Upor 1469. eszt. Az odaváló kapitányoknak már régtől fogva az a szokások volt, hogy valamikor csak módját találhatták, a selmeczbányaiakkal mindenkor igen rosszul bántak. Nem akarta ezt a rossz szokást Upor is elhagyni; hanem a selmeczieket, az ő tulajdon erdeiktől, rétjeiktől és szántóföldjeiktől kezdette eltilogatni; sőt azoknak az utazást is félelmissé tenni. Épen akkor tettek a selmecziek Mátyás királynak panaszt eziránt, mikor táborával Morvaországba igyekezett; azértis maga nekik igazságot nem tehetett; hanem a többi Bányavárosokból válogatott közbirákra bízta, hogy a dolgot vizsgálják meg és igazítsák el. Azok a selmecziek igazságát állaltatván, azt a sentenciát hozták, hogy soha többé Upor azokat háborgatni ne merészelje. Az 1471. eszt. Budán tartott diétán költ törvényeknek 29 cikkelyében azt végezték a főrendek, hogy ennek az Upornak, Zemplén vármegyében lévő két várát, Gellyérest és Albarát, le kell rontani és szélyelhányatni. Ott kellett neki járni Mátyással az ausztriai hadakban, ha igaz amit irnak, hogy t. i. mikor

Mátyás halála után Szapolyay István Bécsset odahagyta, őt hagyta ott négy század magával, a várnak Maximilián császár ellen való ótalmasására 1490. eszt. Mihelyt a bécsiek Szapolyay eltávozását megtudták, egymást mindjárt fellármázták, és Maximiliánért követeket küldöttek, aki már akkor Klosterneuburnnál táborozott. Mindjárt más nap két oldalról lövette a császár a várat, de Upor és a keze alatt lévő magyarok őt hatalmasan visszaverték. Magyarul tudó szökevények által próbálta tehát a császár őket meghódítani, de ők megátalkodtak. Azután ismét nagy erővel megtámadta őket Maximilián, és hogy katonáit neki bátorithassa, oly közel ment a várhoz, hogy maga is a vállán sebet kapott, mely miatt az ő katonáinak minden ostromhoz való kedvök elesett, és azt félbehagyták. Azonban mivel látta Upor, hogy már a vár falai sok helyen megcsorbultak, Szapolyaytól pedig segítség nem érkezik, magát tovább szerencséltetni nem merte, hanem a császárral alkuba ereszkedett, és tized napra a várat feladta, oly feltétel alatt, hogy katonáival együtt arra, és oda mehessen, ahova neki tetszik. Az ő példáját követték a németajhelyi várban lévő magyarok is, mivel már minden eleségből általában kifogytak vala.

Upori. Lásd Upor.

Ürményi. Lásd Ilméri.

Uros. Kálmán király idejében élt. Mikor Kálmán Álmos herceget megvakíttatta, ugyanakkor ennek az Urosnak is szeméit kiszuratta, mivel Álmosnak nagy pártfogója volt.

Uros. Második Gejza idejében főispány és jó katona ember volt. Mikor 1146. eszt. Gejza Ausztriába beütött, abbeli boszúállásból, hogy azelőtt való esztendőben az ausztriai nemesség Borics ingerlésére Magyarországba hecsapott vala, Rapolt nevű vezér alatt, és Pozsont el is foglalta, elment akkor Gejzával ez az Uros, és szerencséje lett Rapoltot elfogni.

Urosa. Első András király idejében, derekasán ótalmazta Pozson várát Henrik császár ellen 1052. eszt.

Urosa János. Kálmán és második István királyok idejében palatinus volt. Mig István gyenge volt az ország igazgatására, kétség kívül ezen az Urosán fordult az ország dolga és gondja. Mikor 1116. eszt. egy Solt nevű csalárd embernek izgatásából István összezsapott a morva herczeggel, Lászlóval, és az első csatában Istvánt László visszanyomta, János a palatinus segítségére érkezvén, és a futó magyarokat is összeszedvén, újra megtámadta a László seregét, annak nagyobb részét levágta, ami megmaradt, visszaűzte. Igen bizonytalan

az, amit némelyek tartanak, hogy ez az Urosa János lett volna az az Iván, aki magát királylyá választatta, és akinek István fejét vétette. Lásd Bors. Ennek leánya volt Ilona, második Béla király felesége.

Usubu. Lásd Öcsőb.

V.

Vadász Mihály. Mikor Báthori István és Békesy Gáspár egymással az erdélyi vajdaság felett huzalkodnának, mindketten igyekeztek ezt a Vadász Mihályt, mint jó vitézt, magoknak megnyerni. Báthori lett nyertesebb, ki is őt 1573. eszt. Bánffy Györggyel Fogarasra küldötte, hogy ott Békesyt fogják el. Jelenvolt Báthori Istvánnal és Békesy Gáspárral a lengyelországi hadakozásokban, és ugyanott esett el Poloczko vára ostromlásában 1579. eszt. Felesége az ifjabb Török Bálint leánya, Dengeleghy Mihály özvegye, Török Katalin volt

Vajay István. Nikomediai tituláris püspök, második Ulászló király idejében. Minthogy Hippolit, aki esztergomi érsekből lett valami egri püspökké, egyszersmind ferrari herceg levén, többnyire Olaszországban mulatott, ezt az Istvánt hagyta itthon maga helyett, hogy a püspökség dolgait vigye s igazgassa 1501. esztendőájában, mely dologban ő el is járt, egy okos és tanult emberhez illő vigajozással. Lásd Hippolit.

Vajay László. Talán István testvérje, legalább vele egy időben élt, és egri prépost volt.

Vajda János. A Dobó István huszárjainak hadnagya, kivel együtt vitézül őtalmazta Eger várát 1552. eszt. Minekutána elmentek a törökök, egyiket ezt küldötte Dobó Ferdinánd királyhoz a győzelem hírével.

Vajdaff György. Vigyázó szemes vitéz volt Zsigmond király idejében. Ő fogta el Hederváry Istvánt, és még ő rajta kívül harminczegy főnemest, a Száva vize mellett, akiknek aztán Zsigmond mindnyájoknak fejeket szedette Budán 1393. eszt.

Vajdaff László. Mátyás királynak atyjafia volt. Mikor a mohácsi veszedelem után, a bátai templom szent edényeit s ruháit rendbe szedték, a többek közt volt ott egy fekete bársony, aranynyal igen gazdagon varrott papi ruha, melyet ez a László ajándékozott vala oda.

Valkai Demeter. Harmadik András király idejében élt. Ő birta Erdélyben Magyar-Valkot, más ahhoz tartozó jóságokkal egyetemben,

és ugyanonnan vette a Valkai nevet. Ennek fia volt Pál 1345. eszt. Pál fia Miklós 1370. eszt. Miklós fia István 1410. eszt. István fia János 1445. eszt. János fia Tamás 1490. eszt. Tamás fia Rafael 1526. eszt. Rafaelnek két fia volt, u. m. János és Miklós. Jánosnak István nevű fia volt. Ami Miklóst illeti, ő róla szól a következő czikkely.

Valkai Miklós. Rafael fia. Micsoda dolga volt ennek Szapolyay János Zsigmonddal. Lásd Forró Miklós. Több gyermeke nem volt egy Zsuzsanna nevű leányánál, kit is Sombory Lászlóhoz adott férjhez. Maga Miklós 1585. eszt. halt meg, amikor Budai János ezen verseket írta az ő emlékezetére:

Nicoleos lugete boni, jacet inclytus Heros,
 Maxima Valkaicae lux, columenque domus.
 Hic inopum tutela, Senum decus, hic erat almae
 Exemplum fidei; Nobilitatis honor.
 Artibus hic pacis validis et clarus in armis
 Sustinuit Patriae saepe labantis onus.
 Auspicioque Dei pro libertate piorum
 Hostica Threicii contudit arma Ducis.
 Cum Mavortis opus tractans juvenilibus annis
 Invida honoratum fata tulere senem.
 Quam fragile est, heu vita bonum, hoc quam mortis acerbae
 Saeva per incertas vis premit usque vios.

Ez a Miklós egyéb sok jószága közt, Bihar vármegyében, Álmosdon három portát birt.

Valkai Zsuzsanna. Miklós leánya, Sombory László felesége, Krisztina nevű leánya 1584. eszt. halt meg, kinek maga is kevés napok mulva utána ment ugyanazon esztendőben, amint látszik gyermekszülés után. Mindkettőnek koporsó kövére, kassai Dávid Zsigmond írt verseket, Kristináéra ugyan ezeket:

Hic Christina jacet Christo cognominis infans,
 Quae parte Somborio Praeside nata fuit.
 Vix bene vitales vagitibus hauserat auras,
 Christinam Christus cum super astra rapit.
 Hanc Mater lacrimans ad coelos usque secuta est,
 At Pater in terris haec Monumenta locat.

Zsuzsannáéra pedig a következőket:

Hoc sita Somborii est sub marmore Praesidis uxor
 Femina Valkaicae stirps generosa Domus.
 Viva decus generis virtutibus auxit, et inter
 Fulsit honaratas conspicienda nurus.
 Nam pietatis amans, observatrixque Mariti
 Fidaque ceu turbae Mater egentis erat.
 Moribus imprimis et mansuetudine clara,
 Qua patet Albani Principis aula, fuit.
 Corporis hic cineres angusta coërcuit urna
 Spiritus in coelum, venerat unde, redit.

Valter. Először bakon-beeli, azután csanádi kanonok, sz. István király idejében; és első olyan iskolamester vagy professzor Magyarországon, akinek nevét tudni lehet. Minekutána sz. Gellért csanádi püspökké lett, és azontájékon sokakat megtérített, harmincz uj keresztyén kereste őt aziránt meg, hogy az ő gyermekeiket fogná fel, és azokat tanítaná. Ezen gyermekeknek ő különös házat rendelt, és őket erre a Valterre bízta, hogy grammatikára és muzsikára tanítsa. Ezeknek előmenetelét látván a többi urak és nemesek, ők is Valter keze alá adták gyermekeiket, kik is oly sokra szaporodtak, hogy már tovább Valter velők nem birt, hanem segitőt kért maga mellé sz. Gellértől, ki is hozatott egy Henrik nevűt Fehérvárról, ahol már akkor meglehetősen iskola volt. Erre a Henrikre bízta azután sz. Gellért az olvasás, Valterre pedig az éneklés tanítását.

Vancsai István. Váczi püspök, esztergomi érsek, azután Olaszországban prenesti püspök, és egyszersmind Magyarországon legelső kardinál, negyedik Béla idejében. Még akkor váczi püspök volt, mikor 1240. eszt. a tatárok az országba beütköztek, és egyikkel ő vele kísértette el Béla maga házanépét, a tatárok elől bátorságosabb helyre, Ausztriába. Ott mulatott ő a királyi familiával mindaddig, míg Bélát a tatárok a Sajó vizénél megverték, és a magyarokat egészen elgázolták. A veszedelem után házanépe felkeresésére indult Béla Ausztriába 1241. eszt., de ott majd hasonló veszedelmes törbe hágott. Mert minekelőtte feleségét megtalálta volna, Fridrik az odaváló herczeg, őt minden megmaradt kincsétől megfosztotta. Mihelyt pedig feleségét, és azzal együtt Vancsai püspököt megtalálta, ezt nagy sietőséggel a császárhoz és pápához segedelemért követségbe küldötte. Junius hónapban ért a püspök a császárhoz, és annak a Béla levelét

általadta, melynek veleje a volt, hogy ha a császár a tatárokat kitízi Magyarországról, tehát azután mind a király, mind az ország a német császártól függőleg fog lenni. Onnan a pápához ment Vancsai, de sem egyiktől, sem másiktól szánakozó és vigasztaló szónál egyebet nem nyert, annyival inkább, mivel azok egymással épen üstökben voltak, és Fridrik császár akkor is a pápa tartományiban zsákmányolt. Visszajövéen Vancsai a követségből, azután is hűséges szenvedő és bujdosló társa volt a királynak és annak házanépének Dalmáciában.

A tatárok kitakarodása után, esztergomi érsekké tette őt Béla 1242. eszt., mely helyet Mátyás hagyott vala üresen, akit a tatárok a Sajónál öltek meg. Tudományának s jámbor életének híre minden felé elterjedvén, a pápa őt Olaszországba parancsolta, ott prenesti püspökké, s egyszersmind kardinállá tette. Őt tartják a magyarok közül első kardinálnak, de kétség kívül második volt, ha igaz az, hogy az a János, aki 1169. eszt. római pápának választatott, azelőtt tuskuláni kardinál volt. Lásd János. Annyiban mindazáltal elsőnek lehet tartani, hogy János nem Magyarországon lakott, mikor kardinálnak tétetett. Vancsai Istvánnak az országból való kimenetele után, Benedek, a kalocsai érsek, választatott törvényes uton-módon ő helyébe érseknek, a Béla megegyezésével. Ezen dolog iránt maga a király irt a pápának, hogy Benedeket erősítse meg, de azt akkor a pápa elhalasztotta, kétszeri kérésére is. A halogatásnak pedig oka a volt, mert Vancsai az olaszországi levegő-éghez nehezen szokott, és Esztergomba visszavágyakozott. Kétség kívül nem tudta Béla a pápa mellőzésének okát, azért ujra irt a pápának egy magyaros levelet, abban kereken és Istent híván maga mellé bizonyosságul, megírja, hogy sem ő, sem az esztergomi káptalan, sem az ország bárói, Benedeken kívül mást, érseknek nem fognak ösmerni; és ha szinte az angyal sugallana is ellenkezőt a pápának, de azt ne hidje. A pápa mindazáltal megállott a maga feltétele mellett, és Vancsait 1253. eszt. követségbe küldötte Magyar- és Tótországokba, amikor egyszersmind levelet küldött mind a királynak, mind az esztergomi káptalannak aziránt, hogy ha Vancsai esztergomi érsek szeret maradni, ám legyen; ha pedig visszamegyen a kardinálságra Olaszországba, azzal is szabad. A dolog oda ment ki, hogy Benedek esztergomi érsek maradt, Vancsai pedig a kardinálságot megtartotta, és hazáján kívül halt meg.

- **Ványi Sándor.** (Szendrei). Ötödik István királynak kedves vitéze. Mikor még István az atyjának negyedik Bélának idejében erdélyi herczeg volt, és az atyjával együtt a cseh király ellen hadakozott, István herczeget úgy körülvették volt a csehek, hogy már kevés remény-

ség volt hozzá; de ez a Ványi utat nyitott neki, hogy elfuthasson, maga pedig tovább is gyalog a csata helyén maradt, Olmütz alatt öt nagy sebet kapott. Ugyanazon diplomában, melyből ezek kiirattak, és amely 1268. eszt. költ, az is benne van, hogy mikor István Svécziába (Svédország) sereget küldött, oda Ványi is elment, a ezek alatt való katonasággal; a svédek táborába nagy bátorsággal bevágott és kíváncsi győzelmet nyert. De mikor? s micsoda okon? volt ez a svéd had, annak egy történelmi Aedipus kell.

Várallyay Szaniszló. Először fehérvári prépost, azután pécsi püspök, utoljára szepesi prépost, Szapolyay János és Ferdinánd királyok idejében. Sáros vármegyében Kis-Szebenben származott, középszerű, de tisztességes szülektől. Tanulását végezvén, Szapolyay János udvarában keresett szerencsét, ki is őt fehérvári préposttá tette. Ezen jó indulatját kétszeresen szolgálta ő vissza Szapolyaynak, azalatt míg 1530. eszt. Roggendorf, a Ferdinánd vezérje Budát ostromlotta. Először azzal, hogy azon három rendbeli czédulákat, melyekkel Szapolyay Nádasdy Tamást Sziget alól Buda védelmére visszahitta, Szaniszló szolgáltatta kézhez, egy Zermeg János nevű udvari embere által, aki azoknak az időknek történelmét megírta; másodsor azzal, hogy ugyanazon ostrom alatt, a Budán bészorult Szapolyaynak, az említett Zermeg által, egy fáczánokkal, hurok és fogoly madarakkal, gesztenyével, száraz halakkal és kenyerekkel jól megterhelt lovat küldött, mely micsoda jól esett Szapolyaynak, abból gondolhatni, hogy a városbeliek már akkor a lóhúst is jó ízűnek tarták, sok ló pedig a város utcáin fel és alá ténfergett, és az éhség miatt döglött. Zermeg és társát, tíz-tíz arannyal és egy-egy öltözék bársony ruhával ajándékozta meg Szapolyay. A következő 1531. eszt. Baksay Bernáttal őt küldötte volt Szapolyay Visegrádra, hogy ott a Ferdinánd követivel Révay Ferenczcel és varjassi Nagy Imrével igazítsák el azon ügyesbajos dolgokat, melyek a közelebbi fegyvernugvás alatt, a két koronás fő jobbágyság közt előadták magokat. Akkor bizott által Szapolyaynak a megbüntetésre Mór László. Ugyanazon esztendőben, egy bizottságát mutatta annak, hogy ő Szapolyaynak az igazat meg meri mondani. Ugyanis Nádasdy Tamással és másokkal, teljességgel nem akarta a maga nevét aláírni annak a királyi levélnek, melylyel Szapolyay a híres Gritti Lajost Magyarország gubernátorává tette. Váradon együtt mulatott és vadászott Szapolyayval 1536. eszt., mikor Kun Kocsárd győzelemmel jött oda vissza Szatmárról.

Szapolyay halála után, úgy látszik, csak hamar Ferdinándhoz állott Szaniszló, ki is őt pécsi püspökké tette 1543. eszt. De jól ki

sem nyughatta magát Pécsen, mert még azon esztendőben, hogy Szulejmán török császár Siklóst elfoglalta, azt nem merte Szaniszló Pécsen bevárni, hanem onnan Veszprémbe költözött, és így Pécs, minden fegyverzördülés nélkül török kézre jutott, melynek képében az akkor időben élt Lang János így kesergett:

Floruimus quondam, quum res invicta maneret
 Pannoniae; sed nunc fana sepulta sumus.
 Vita fuit nobis sub sacris libera Christi,
 Imposuit gravius funere Turca jugum.
 At tu subsidium miseris qui ferre recusas,
 Nec te fata premant deteriora cave.

Veszprémben mulattában az a hír ütötte az ő fülét, hogy Nádasdy Tamás, egyedül őt vetette Pécs elvesztése okául; azért is kihirdette, hogy akárki találhatja valahol Szaniszlót, őt bátran kifoszthatja minden vagyonából, sőt a büntetéstől való félelem nélkül meg is ölheti. Még a nevezett esztendőben 28. júl. egy maga mentő levelet irt tehát ő Veszprémből Nádasdyhoz, melyben azt mondja, hogy ő mindeddig az ország határait hűségesen őtalmazta, királyát még ereje felett is szolgálta, a végvárak mostani elvesztésének nem ő, hanem azok az okai, akikre azoknak védelme volt bízva; ami Pécsét illeti, ő eleve látván a következő veszedelmet, sokszor megkereste követő által segítségért a királyt és annak tanácsosait, mind Pozsonban, mind Bécsben; de maga Nádasdy jól tudhatja, hogy soha semmi vigasztalást nem kaphatott; azonban mikor látták Pécsen, az ott lévő lovasok, a Szulejmán közeledését, onnan mindjárt elindultak, és ő azokat sem Paksy János, sem Alapy János közbenjárások által meg nem tartóztathatta; egynehány gyalog katonák maradtak ő mellette, de ugyan mit mozdíthatott volna ő azokkal, a rettentő török erő ellen? s a t. Így kenyér nélkül maradván Szaniszló, maga kérte és el is nyerte a királytól a szepesi prépostságot, melyet Horváth János hagyott vala üresen 1544. eszt. Azt a Kajata nevű falut, mely felett egy ideig az eperjesiekkel versengett, a szepesi káptalan előtt, örökösen átvallotta az eperjesi birónak, Szebeni Istvánnak és a többi esküdteknek 1545. eszt., de oly feltétel alatt, hogy Eperjes városa annak minden jövedelmeit, és mindenkor egyedül csak az eperjesi ispótlály szükségére, nem pedig máshová fordítsa. Egy zsinatot is tartott ő ebben az esztendőben Szepesen, a sz. Márton templomában, de amelynek végezéséről még eddig semmit nem tudhatni. Halála 1548.

eszt. 21. apr. történt. Az említett templomban temettetett el, aholittis ezen verseket metszették az ő koporsó kővére:

Summa petens virtus humiles levat, atque superbos
 Qui se contemnunt, deprimit in vitiis.
 Ecce Stanislaus virtute adscendit honores
 Praesulis, etsi humilis Cibiniensis erat.
 Regibus acceptus; quoniam jus novit utrumque,
 Discordes gnarus conciliare Viros.
 Quid juvat in mundo titulos habuisse superbos?
 Magnus eram, et modo sum pulvis, et umbra, cinis.
 Orta cadunt, si quae dnrant, veterata senescunt;
 Sola manet virtus; caetera mortis erunt.

Várdai Aladár. Mihály fia. Ez a familia Szabolcs vármegyében virágzott, és ott lévő Kis-Várda nevű várostól vette maga nevét, melyet több más jószágai közt birt. Atyafisága volt a Báthori familiával, ahonnan annak czimere is egy farkát szájában tartó kigyó volt. Ami Aladárt nézi, ő ötödik István király alatt élt. Akkor történt az, de bizonytalan melyik esztendőben, hogy az egi káptalannak szabadság leveleit, melyeket negyedik Béla király ujtott vala meg, valami Szebeny Sámuel nevű ember megégette. Huszonöt szavahihető férfit kellett hát a káptalannak állítani az egi megyéből, akiknek fris emlékezetében voltak a káptalan jusiai és szabadságai, és akik azokról, kezöket a sz. keresztre téve tartoztak esküvéssel bizonytságot tenni. Ezen huszonöt érdemes férfi közül való volt már Aladár is. Fiai Jakab, Aladár és László. Ezek közül a két elsőbb azt vállalta magára, 1311. eszt., hogy Kassa városánál mindaddig kezesek lesznek, míg annak lakosaival és Károly királylyal a palatinus Amade fia megbékélnek. Erről a dologról oda felebb az Amade czikkely alatt, valamivel bővebb, de csakugyan a czirkálódást nem egészen kielégítő szó vagyon. Aladár harmadik fiának Lászlónak, Jelethei Márton leányától Margittól, János nevű fia maradt.

Várdai János. László fia. Aladár unokája. Ez ujittatta és bővítette meg a kis-várdai várat, mely után meghalt 1357. eszt. Miklós és Domokos nevű fiakat hagyván.

Várdai Domokos. A közelebb említett Jánosnak fia. Sokat perelt 1380. esztendő körül, holmi jószágokon, a Báthori familiával. Négy fiuval nevelte familiáját, u. m. Zsigmonddal, kinek egyetlen egy

leánya Katalin, albisi Zólyomi Tamáshoz ment férjhez. Mihálylyal, Miklóssal, Pelbárttal.

Várdai Mihály. Domokos második gyermeke. Zsigmond királynak Német, Francia és más országokban való utazásaiban hűséges kísérője. László nevű fia után, aki 1471. eszt. halt meg, négy unokája volt, u. m. 1. Hedvig, akit agárdi Tőke Péterhez adott férjhez. 2. László. 3. András, aki magtalan halt el. 4. János. Ezek közül Lászlónak két felesége volt. Első albisi Zólyomi Anna, kitől való két fia, László és György, talán a bölcsőből sem költtek ki; de két leánya Judit és Klára házasságot értek; ez ugyan Verebélyi Jánossal, ama pedig Kállay Jánossal élt 1524. eszt. János sem volt szerencsésebb, familiájának férfi ágon való terjesztésében. Ugyanis noha bácsmonostori Tótes László leányától, Orsolyától, akivel Bars, Hont, Fehér, Bodrog és Tolna vármegyékben, igen sok jószágot kapott vala, László nevű fia született, de az hamar elhalt, egyetlen egy leánya Katalin pedig, csábrági Erdődy Bálinthoz ment férjhez.

Várdai Pelbárt. Domokos negyedik gyermeke. Mind a két nemen három-három gyermeke volt. Leányok Suskó vagy Zsuzsánna, Pocsaji János felesége; Potencziána, aki Szokolyi Péterhez; és Anna, aki városkeszi Lépes Jánoshoz ment férjhez. Fiuk Mihály, Aladár és István az érsek, kikben az ő ágának vége szakadt.

Várdai Miklós. Domokos harmadik fia, Mihály és Pelbárt testvérjök. Miklós nevű fia maradt, akit ugyanazon rákosmezei diéta tett Szabolcs vármegyei főispánná, amely a nagy Hunyadi Jánost ország gubernátorává választotta 1446. eszt. Ötödik László király kincstartója volt pedig ez az ifju Miklós 1455. eszt. Ez az ifju Miklós továbbá Perényi Katalintól négy fiut nemzett s hagyott, 1. Miklóst, akiről mindjárt lesz szó; 2. Simont, kinek egyetlen egy fia Tamás, egri pap ur volt 1545. eszt. 3. Mátyást, aki grádicsonként bosnyai püspök lett, de minekelőtte a pápa jóváhagyását megnyerte volna, meghalt 1489. eszt. 4. Aladárt, kinek egy leánya csebi Pogány Zsigmondhoz ment férjhez.

Várdai Miklós. Miklós fia, Miklós unokája, Domokos unokájának fia. Bizonytalan kicsoda Eufemiától, Anna nevű leányán kívül, akit Drágfy János jegyzett el, hat fiut nemzett, kik közül 1. István, aki terjéni vagy másképen csuzi Markos László leányától, Ilonától született leányát Borbálát, Apaffy Ferenczhez adta férjhez. 2. Ferencz a püspök. 3. János, kinek Ráskay Kristinától való leánya Frusina. először Bécsi Istvánhoz, másodszor bekényi Alaghy Györgyhez ment férjhez. 4. Mihály, akiről alább lesz szó. 5. Imre, egy nagyra született és menendő ifju, de akit megemésztett a mohácsi veszedelem

1526. eszt. 6. Ambrus, kinek losonczi Bánffy Petronellától való leányai Klára, Serédy István felesége volt 1544. eszt.

Várdai Aladár. Pelbárt fia, főpohárnek és Szabolcs vármegyei főispán volt 1459. eszt., mikor Mátyás király azt észrevevén, hogy Garai László és mások sokan Fridrik császárt akarják magyar királynak tenni, egyebekkel együtt, ezt az Aladárt is újra feleskettette a maga hűségére.

Várdai István. Ez is Pelbárt fia, Olaszországban tanulásakor dekretomok doktora, azután egri prépost, utoljára kalocsai és bácsi érsek 1457. esztendőből fogva, melyben őt ötödik László király Franciaországba küldötte Prágából, hogy az odavaló királynak leányát neki feleségül hozza; mely követségben mikor már illendőképén eljárni voltna, és a menyasszonnyal hazafelé indulna, László véletlenül meghalt, és így a menyasszonyt oda kellett neki hagyni. Hunyadi Mátyás jutván a királyságra, mindenkor nagy becsületben tartotta István érseket. Egyiket őt küldötte volt Mátyás király 1463. eszt. Németujhelyre Fridrik császárhoz, hogy azzal békességet csináljon, és attól a koronát visszaváltsa, ahova mikor ő Ujlaky Miklóssal és más társaival és háromezerből álló lovassággal elért volna, a császár nem bátorzkodott olyan számos népet a városba bebocsátani; azértis csak Vitéz Jánost, a váradi püspököt eresztette oda be, kétszázad magával, az érseknek pedig, többi társaival, Sopronba kellett visszajönni, és ott mulatni, míg a békesség a többek közt ezen feltétel alatt megkészült, hogy ha Mátyás mag nélkül hal meg, a magyar királyság Fridrikre szálljon. Ugyanazon esztendőben ott volt Péterváradján, mikor Mátyás a velenczésekkel olyan szövetséget kötött, hogy míg ő a törökökkel hadakozik, mindaddig negyven jól készült hajóval segítsék őt a velenczések. A következő 1464. eszt., mikor Mátyás Rácországban Sztrebernük várát ostromlaná, ezt az István érseket, jó sereg lovassággal, a Száva vizénél hagyta, hogy ott az ő utját a törökök el ne vágassák. Sok ízben írt Mátyás, még pedig az István tudta nélkül is, a pápához, hogy őt kardinállá tegye, és leveleiből kitetszik, mely nagyra tartotta őt, nevezetesen, hogy Széchy Dienesnél, az esztergomi érseknél, sokkal többre becsülte. Kardinál volt már 1468. eszt., mikor Pozsonban kezességet vállalt magára Mátyás király mellett, az ország előtt az iránt, hogy amely adót akkor az országra vetett, azt több esztendőben nem fogja kivánni. Mindazáltal a sok hadakozás azután is szükségessé tévén az ilyen rendkívül való adót, ugyanazon dologban, azután is két esztendővel, újra kezességet kellett neki Mátyás mellett vállalni több főrendekkel együtt. 1470. eszt. halt meg.

Várdai Péter. Először esztergomi kanonok, földvári apátur, azután kalocsai érsek 1481. esztendőjétől fogva. A Kis-Várdáról nevezetett Várdai nagy familiából származott, de bizonytalan kik voltak szüléi. Még gyermekkorában árvaságra jutván, a váradi püspök, Vitéz János, őt maga udvarában tartotta és taníttatta, azután bővebb tanulás, látás, hallás kedvéért, Olaszországba Bononiába (Bologna) küldötte maga költségén. Hogy Mátyás király őt, érsek és kancellár korában, tömlőczre tétette, azt senki sem tagadja; de abban nem egyeznek meg, mi okon cselekedte azt ő vele? Bonfin azt írja, hogy az ő fogságának oka, az ő szabad szája lett volna, mivel sokszor dorgálta Mátyást, a rendkívül való adóért, melylyel az országot terhelte, és azért szenvedett volna, mintegy hat esztendei fogságot némely várakban. A bizonyos is, hogy ő indulatos és szót kimondó ember volt, és épen azért hívták őt az akkori magyarok Gyűhős vagy Dühös Péternek. Révay Péter pedig így adja elő a dolgot: Mátyás király békeséget kötött vala Bajazet török császárral, és a békeség levelet, mint kancellár, Várdai Péter irta meg, de valamimódon kimaradtak a levélből Oláh és Moldvaországok, hogy azokat sem szabad Bajazetnek bántani; azértis Bajazet, a fekete tengerhez közel, Kilia és Nestorálba nevű várakat Mátyástól a béke után elfoglalt. Még ma is meg van a levél, melyben azt a hitszegést szemére hányta Mátyás Bajazetnek. Ebben a levélben a többek közt azt írja neki Mátyás, hogy ő reményli azt, hogy ezen szövetség megrontása miatt, Bajazet soha sem fogja látni az Isten országát, s ő sem fog többé Bajazet szavának hinni. Bajazet azt irta vissza, hogy ő a Mátyás fenyegetéseit fülei mellett elbocsátja; azonban a békeség levelet visszaküldötte Mátyásnak, hogy abból lássa meg, hogy ő a várakat elfoglalván, a szövetség ellen semmit sem vétett, mivel abba Oláh és Moldvaországok nincsenek befoglalva. Ezt látván Mátyás, Bajazet ellen való mérgét és boszuját Péter érseken töltötte, őt maga kezével megverte, és ilyen szókkal az árvai tömlőczbe küldötte: árva voltál Péter, árva is leszesz, és Árvában fogsz meghalni. Ugy tartják, hogy ez 1484. eszt. történt volna. Maga a pápa is irt ő mellette Mátyásnak 1486. eszt. 3. mart., de semmit nem nyert. Mátyás király halálakor a visegrádi várban ült Péter, onnan küldött levelet a Mátyás fiához, aki őt aztán szabadon is bocsátotta 1490. eszt., melyet azzal köszönt meg az érsek, hogy ezt a maga szabadtóját, az ifju Hunyadi Jánost, mindenképen igyekezett magyar királylyá tenni, és az Ulászló koronázásán meg sem jelent. Mind azáltal mivel az ifju Hunyadi önkényt lemondott a királysághoz való jusáról, az érsek is Ulászló mellé állott és iránta hűsé-

gét mind végig meg is tartotta. Irigyei vádjára magához idézte őt a pápa 1491. eszt., de úgy látszik ismét feloldozta őt a római utazástól, mivel maga Ulászló irt ő mellette. Ugyanakkor adott Kinizy Pál mellé ezer katonát, aki akkor Fehérvár alá igyekezett, az ország alsóbb részeiről. Azután két esztendővel, egy török levél küldött a pápának, mely Szendréről került ő hozzá. Sok méltatlanságról panasszkodik leveleiben, melyeket neki roszakaróitól kellett nyelni. A Duna vizét egészen Bács vára alá vette, ahol szekott volt rendszerént lakni. Még ma is megvagyon sok levele, melyek, ha nem a legjobb deákssággal vagynak is írva, de egy olvasott és jó szívű emberről tesznek bizonyosságot. 1501. eszt. halt meg. Ő vele szedette volt rendbe Mátyás király a Janus Pannonius verseit.

Várdai Máté. A közelebb irt Péter érsek testvéröccse. Mint-hogy a bátyja érsek volt, őt arról Érsek Máténak is hitták. Adorján nevű faluról pedig, mely az osztályban neki jutott, Adorjáni Máténak is nevezték. Ő kerítette vala az ifjú Hunyadi János kezére a magyar koronát és az országnak más drágaságait 1490. eszt. Temesi főispán volt 1509. eszt. Pál nevű testvére, földvári apátnokorában halt meg.

Várdai Pál. Veszprémi, egri püspök, azután esztergomi érsek, a Mohácsnál elesett Szalkay László helyébe, uteljára pedig egyszersmind király helytartója. Ennek sem lehet szüléit kitapogatni. Budai prépost és a király jövedelmeinek adminisztrátora volt még 1514. eszt., mikor a főrendek egyikre ő reá birták, a Verbőczy tripartituma megválasztását. Veszprémi püspökkorában 1524. eszt., a pápa egy levelet küldött ő hozzá, melyben neki a maga követét ajánlja, s egyszersmind az ország javát is szívére köti. Azután való esztendőben már egri püspök fővel küldötte őt Lajos király május 23. napján Budáról harmad magával a hatvani zenebonás gyűlésre, azzal az izenettel, hogy már Verbőczy István palatinussá lett választását jóváhagyja, és mindjárt nyomban ország kancellárjává tették őt a nyughatatlan kedő urak. Elindult volt ugyan ő is 1526. eszt. a mohácsi szerencsétlen hadra, és a királyt Tolmán érte utól, akivel még azon túl Bártáig elment, de Bártáról őt a király, valami dologban Budáról visszaküldötte, és így a veszedelmet elkerülte. Lásd Bobek János.

Azokban a homályos időkben, melyekben Szapolyay János és első Ferdinánd tusakodtak egymással a Magyarkirályság felett, valamint sok más akkori nagy ember, úgy Várdai is habozott, és hol Szapolyayhoz, hol Ferdinándhoz ragaszkodott, amelyiket t. i. előbb kaphatta, és amelyiknél nagyobb bátorsággal hízkelkedhetett magának,

a kétséges környülmények között. Eleinte Szapolyayval tartott, és épen azért tette az őt érsekké 1527. eszt. elején. Azonban el nem mult ez az esztendő, mikor Ferdinánd az országba bejött, és Esztergomot utjába ejtette. Nem várta be Várdai Ferdinándot, hanem a katonaságnak nagyobb részével ehillantott; de a többi pap urak illendő tisztelettel fogadták Ferdinándot, és őt a sz. Albert templomába vezették. Mindazáltal amely diétát, Budára érkezvén, ugyanoda hirdetett vala Ferdinánd, azon Várdai is megjelent, és ott a Ferdinánd beszédjére ő felelt, mely feleletnek summája a volt, hogy Lajos király szerencsétlen halála után, minden jól gondolkodó magyar Ferdinándot óhajtott maga királyának, és Szapolyayhoz csak kénytelen kelletlen állottak némelyek; most hát már örülnek Szapolyay Budáról lett elszaladásának, ellenben a Ferdinánd Pozsonban királytyá lett választását helybehagyják; minél hamarabb lehető koronázását óhajtják; a különben ítélőt, ország háborítónak, haza ellenségének tartják. Elment Várdai maga is a koronázásra kétszáz huszárral, melynek végével, a főkancellárság ő nála meghagyatott, mikor Ferdinánd a tisztségeket osztogatná. Olyan bizodalma lett ő hozzá Ferdinándnak, hogy mikor aztán 1528. eszt. a regensburgi német diétára szándékoznék, Óváron költ levele által, őt tette azalatt az ország dolgai kormányzójának. Nem soká felelt meg Várdai ezen bizodalomnak.

Ugyanis, mikor 1529. eszt. Szulejmán török császár, Mohács, Buda, és Esztergom felé, Bécs alá tartana, Geszthy Lászlót annak jókor eleibe küldötte, és általa magát annak kegyelmébe ajánlotta. Mikor aztán Esztergomhoz közelített Szulejmán, maga is kiment annak eleibe Várdai, és annak kezét megcsókolta, melyen való örömet az egész török tábor, nagy Allah kiáltásokkal bizonyította. Elvitte magával Szulejmán Várdait Bécs alá, és annak vívását ott kellett neki nézni, ahonnan gyalázatosan jöven vissza Szulejmán, magával Budára is lehozta Várdait Szapolyayhoz, és ott vele összegyalulta. Zermeg azt írja, hogy mikor Szapolyay eleibe ment Várdai, zokogva ezt mondotta neki: „Király! megismerem, hogy sokat vétettem ellened, de hidd el, hogy a boldogságos szűz sem siratta keservesebben a maga keresztfán függő fiát, mint én téged számkivetésedben s nyomorságodban,” melyre azt felelte volna neki Szapolyay: „Még lehet amit mondasz, ugyde a boldogságos szűz, a maga fiát a keresztáig követte; te pedig csak az akasztóáig sem kísértél el engemet; mindazáltal vénségedet tekintvén, neked megengedek, és kegyelmembe veszek.” Lásd Perényi Péter.

Alig tartott esztendeig Várdainak Szapolyayval való barátsága.

Ugyanis, mikor Ferdinánd Roggendorf nevű vezérjét 1530. eszt., november elején, Bécsből, tizezerből álló sereggel Buda alá küldötte, annak Várdai Esztergomot minden erőltetés nélkül feladta. Ez időtől fogva, mind haláláig megmaradt ő a Ferdinánd hűségében. Hogy Báthori István palatinus meghalt 1535. eszt., annak helyébe nem palatinussá, hanem csak királyi helytartóvá tette Ferdinánd Thurzó Eleket. Ezzel az elsőség felett valami pere támadt Várdainak, melyet a főrendek kérésére maga Ferdinánd igazított el 1536. eszt. Szapolyay halála után megtudván a pápa, hogy Szapolyay árvájának tutorai, a török császárhoz folyamodtak Ferdinánd ellen való segítségért, egy levelet irt Rómából 1540. eszt. 3. októbr. Várdainak, melyben arra kéri őt, hogy amennyiben rajta áll, ez a törökkel való barátságot akadályoztassa meg, és Ferdinánd csendességét munkálja. Ez a levél, a jezsuiták szerzetének helybehagyatása és megerősítése után, hét nappal kelt. Horváth Bertalan kapitánysága alatt, ötszáz lovast küldött Várdai Pest ostromlására 1542. eszt. Thurzó Elek halála után, őt tette Ferdinánd királyi helytartóvá 1543. eszt.

Még el sem múlt ez az esztendő, hogy Szulejmán, minekutána Valpót, Siklóst, Pécsét megvette volna, Esztergomot vette szemügybe. Nem merte ekkor őt, mint a minap Várdai bevárni, ne hogy ő rajta Szulejmán a Szapolyaytól való elpártolásért bosszút álljon; hanem időnek járában, talán Nagy-Szombathba ment. Módot talált mégis benne, hogy a várban maradtaknak, Horváth Bertalan által, kétszáz ökröt hajtattott be, noha már Szulejmán annak egyfelől alatta ült. De haszontalan volt minden igyekezet, mert Esztergom csakugyan nem sokára török kézre került, melyet Lang János így siratott meg:

Accisis membris, capite a cervice revulso
 Pannoniae; Buda, Turca superbus ait:
 Corporis Hungarici cor jam mihi porro petendum,
 Ut dives Scepтрis pareat ora meis.
 Dixit et Istrogranum vi debellavit iniqua,
 Proh dolor! auriferi summa ruina soli,
 Teutonis Istrogranum sed enim tellusque Polona;
 Si cor habent, armis restituisse volent.
 Id quoque consilium respublica tota sequetur,
 Pellere publicitus publica damna decet.

Hatvanhat esztendő volt Várdai, mikor Pozsonban 1549. eszt. 12. októbr. meghalt. Ugyanott temettetett is el, nem Nagy-Szombathban, mint

Istvánffy vélte. Ő kezdette Nyitra vármegyében Érsekujvárárt építtetni, melyet Oláh Miklós vitt ő utána tökéletességre. Istvánffy azt írja, hogy Ferdinánddal, nemcsak az, hogy sokszor evett egy asztalnál, hanem mikor Ferdinánd látná egykor, hogy az öreg érseket az álom elnyomta az asztalnál, őt a maga szobájában lefektette s kialtatta. Micsoda fenyítékben tartotta ő a maga udvarát, onnan megítélhetni, hogy a pajkos és erkölcstelen ifjacról, abban az időben azt szokták példabeszédben mondani: hogy az nem tanult s nevekedett a Várdai Pál udvarában.

Várdai Ferencz. Az oda felebb említett Miklósnak, bizonytalan kicsoda Eufemiától való második fia, királyi kincstartó, váci és erdélyi püspök, második Ulászló és Lajos királyok alatt. Nagy segítségére volt 1514. eszt. Szapolyay Jánosnak, a paraszt had lecsendesítésében, amikor már Erdélyben lakott; amint Taurin István azon hadról írt könyvében, a többek közt ezen szókkal bizonyítja:

Franciscus Várdai praestans cognomine avito
Praesul, turrigeras Daci qui temperat urbes.
Phoeboeis celeber studiis, cui docta Thalia
Composito dedit ore loqui, quo pectora Regum
Mollescunt, bonus, et pius extremam usque ad amussim:
Huic Regnum, huic Reges, huic Transilvania debet;
Namque suo innumeros contraxerat aere Quirites,
Bella manu gessit propria, punctum tulit omne,
Omniaque emeruit placidae palmaria pacis.

A feleszi káptalan előtt, 1520. eszt. a familiának minden jószágait, Bácsmonostort, Kis-Várdát s a többeket, Szabolcs, Bodrog és Banya vármegyékben, általvállotta a maga testvéreinek, Jánosnak, Mihálynak, Imrének és Ambrusnak, egyszersmind azoknak tótorságát is letette, és magánál csak azon öt falut hagyta meg, melyeket Perényi Imrétől maga pénzén vett vala. Ezt az öt falut, 1523. eszt. tett testamentomában, János és Ambrus testvéreinek hagyta, mivel csak ezekhez volt reménysége, hogy örökösöket fognak hagyni; de megcsatlakozott, mivel Mihálynak lett leggyümölcsösebb házassága. Ezekután egy vagy két esztendővel meghalt, és a gyulafehérvári templomban temettetett el ilyen felirással:

Quis situs hic? Fecit qui tot donaria templis,
Franciscus Vardae gloria rara suae.

Qui Latio primos egit feliciter annos,
 Regibus hinc Divis munia grata dedit.
 Libertatis erat vindex, hic rustica bella
 Compressit, cives urbibus adseruit.
 Ornatat prae se claris virtutibus orbem,
 Ut coelum exornet, Spiritus astra adiit.

Várdai Mihály. Ferencz püspök testvére. Együtt forgott Imrével a testvérjével a mohácsi veszedelemben 1526. eszt., de onnan megszabadult, mikoron az odaveszett. Szabadulása után, Tolna vármegyében, a familiának Málé nevű várába ment, és a familiának eleiről maradt ott lévő kincsét jobbadán maga hasznára fordította, melyért sok ideig tartott perrel vesztegették őt, akiknek az fájt. Élt még 1552. eszt., amikor Martinuzzi György, a váradi püspök, neki Kis-Várdát visszaadta, melyet azelőtt való időkben, bizonytalan mi okon foglalt vala el. Ugy látszik két felesége volt. Első amely nem egészen világos, Báthori Klára; második, amely bizonyos, Sarmasághy Erzsébet. Ettől maradtak István, Miklós, Ferencz és Mihály nevű fiai. Anna leányát Szokolyi Miklós vette el.

Várdai István. A közelebb irt Mihálynak Sarmasághy Erzsébettől való legöregebb fia, Maximilián király alatt élt, kihez testvéreivel együtt, mindenkori hűséggel viselte magát. Mint régi eleiről maradt örökségét, ő birta egyéb jószágai közt Szabolcs vármegyében Kis-Várdát, melyet Szapolyay János Zsigmond 1564. eszt. ő tőle el akart venni. Igen váratlan szállotta meg őt Szapolyay, mindazáltal bátorsága még el nem csüggedt, hanem a vár kapuit bezáratta, ótalomhoz készült, és a Szapolyay sánczásóit oly találósan ágyúztatta, hogy azok kénytelenítették a munkát éjszakára hagyni. Minthogy Szapolyaynak Kassa és annak vidékének elfoglalása volt a fő célja, itt nem akart sok időt tölteni; azértis somlyói Báthori Istvánra bízta, hogy szép szóval vegye rá Várdait a vár feladására. Hit alatt kijött Várdai a várból, beszélt is Báthorival, de a vár feladásáról hallani sem akart; sőt mikor Báthoritól elvált, és a várba visszaindult, a vár előtt való szigetben, az ott lévő két nagy kazal gabonát maga kezével meggyújtotta, hogy annak az ellenség hasznát ne vehesse. Nagy nyughatatlanságot okozott az előre siető Szapolyaynak ez az ő átalakodása, azértis ujra visszaküldötte ő hozzá Báthorit, hogy már akármi feltételek alatt ő vele kössön; kiváltképen azzal nyerte meg Báthori a Várdai szívét, mert azt adta neki elméjére, mely sok károkat fognak az ő jobbágysai az ostrom alatt szenvedni. Azt meggondolván

Várdai, hogy ha hatvan nap alatt a királytól segítsége nem érkezik, akkor a várat fel fogja adni. Ezzel akkor elment Szapolyay Kassa felé, de nem is volt azután ideje Várdait szavára emlékeztetni; és így a vár Várdai birtokában s Maximilián király hűségében megmaradt. Minekutána Szapolyay Erdélybe hazatakarodott hadával, Várdai Bécsbe ment maga mentésére, aholott is a király a Szapolyaynak tett ígéretért először ugyan keményen megdorgálta őt, azután pedig egynehány hónapi áristom után hazabocsátotta. Bizonytalan mikor halt meg. Semmi örököst nem hagyott.

Várdai Mihály. Ez is Mihály fia. Jelenvolt 1572. eszt. Pozsonban Rudolf koronázásán, és azután az asztal felett, ő tette az öreg s ifjú királynak, és a királyi hercegeknek a főpohárnoki szolgálatot. Azután is jelenvolt minden diétákon, és ott hol az eperjesi nyolczados törvényszékre, hol pedig az ország határainak, itt vagy amott való megtekintésére rendeltetett ki. Utoljára 1582. eszt. vagyon róla emlékezet. Házasságban élt ugyan ruszakai Dobó Kristínával, de tőle semmi örököse nem maradt. Az özvegye Kristina, gersei Pethő Gáspárhoz ment férjhez.

Várdai Miklós. Ez is a felebb irt Mihálynak fia, és így a közelebb említettnek testvére. Lossonczy Dorottyától négy fiút nemzett vala ugyan, Istvánt, Aladárt, Miklóst és Jánost, de akiket mindnyájokat maga rakott koporsóba. Egyetlen egy leánya Katalin, aki 1580. eszt. 5. máj. született, először Telegdy Pálhoz, attól özvegyen maradván pedig, bedeghi Nyáry Pálhoz, a váradi kapitányhoz, s egyszersmind Bihar, Kraszna, s Közép-Szolnok vármegyék főispánjához ment férjhez, ki is 1630. eszt. vitte a Várdai familiát végképen sirba.

Varjasy vagy Vargyassy Nagy Imre. Vicepalatinus volt második Lajos és első Ferdinánd királyok alatt. A mohácsi veszedelem után jelen volt Pozsonban, a Ferdinánd királylyá lett választásában 1526. eszt., és épen azért, egyebek közt, őt is maga ótalma alá fogadta Ferdinánd, Bécsben 30. nov. költ levele által, Szapolyay János üldözései ellen. A többiek, akik ezen levélben emlittetnek, ezek: Báthori István palatinus, Szalaházy Tamás, Brodarich István, Batthyány Ferencz, Thurzó Elek, Tahy János, Horváth Gáspár, Görög László, Gerendy Miklós, Nádasdy Tamás, Oláh Miklós, Révay Ferencz. Ő volt Ferdinánd részéről 1531. eszt. egyik követ Visegrádra. Lásd Révay Ferencz. Akkor végezték azt ott ezek a követek, hogy a mind Ferdinándhoz, mind Szapolyayhoz hűségtelen Móré Lászlót meg kell zabolázni, aminthogy azt Laszky Hieronim Palota várából ki is zaklatta, és a várat minden kincsével együtt elfoglalta.

Varjú Pál. (Varjufalvi.) Mátyás király alatt élt. Mikor Szapolyay Imre 1467. eszt. a király táborát odahagyta, azzal együtt elpártolt volt Mátyástól, ez a Varjú Pál is; de minekntána kegyelmébe vette Mátyás Szapolyayt, Moldvából Budára való visszautasásakor, ugyanakkor megengedett ennek a Pálnak is. 1468. eszt. Skolastika napján, Szabolcs vármegyében, Nádudvaron költ levele által, melyben szabadságot ad neki arra, hogy akarmikor tetszik, a királyi udvarba bátran mehet, ott mulathat, a királlyal beszélhet, tanácskozhatnak, onnan oda mehet ismét, ahova akar. Ezen kívül megtájtja, hogy akárkinek kárt tett Varjú, a maga pártoskodása ideje alatt, akár méltán, akár méltatlan, senki azért őt perbe többé ne fogja. Életben volt még Pál 1476. eszt., mert akkor neki parancsolta azt Mátyás király Budáról a szepesi káptalanhoz írt levelében, hogy Perényi Istvánt és Kázméri Andrást, a sárosi kapitányt intse meg, hogy amely jószágokat Razlaviczay Györgytől elvettek, azokat haladéktól nélkül annak adják vissza. Ha pedig ő valami akadály miatt arra nem érkezik, vagy Úszfalvy Péter, vagy Nomorkay László, vagy rákosi Gemboos Lőrincz, vagy Buzlay László, vagy Nádfőy László cselekedje azt.

Varkucs vagy Varkóczy Kristóf. Sziléziából jött be az országba, a Szapolyay István feleségével, Hedvig hercegnéasszonynyal, ki is őt Késmárk vára kapitányává tétette, és Sztraszka, Szent-Kereszt s a t. falukkal megajándékozta. Magyar nemességet kapván Kristóf, sok jószága mellett, három nagy magyar familiába házasodhatott, és eképen egészen megmagyárosodhatott, és Varkucs vagy Varkocs neve Varkóczyra változott. Első felesége Tárczay Tamás leánya Katalin, második Bebek Margit, harmadik Homonnay Borbála volt, kiktől három fia, Menyhért, Gáspár, György; két leánya, Margit, Bebek Ferencz felesége, és Borbála maradtak, aki Homonnay Gáborhoz ment férjhez. Maga Kristóf 1520. eszt. 9. febr. halt meg, és a késmárki nagy templomban takarítottatott el. Halála előtt esztendővel, Berzeviczy Zsigmondtól és Ferencztől Farkasfalván és Hundsdorfon lévő minden birtokaikat elzálogosította, mely ellen azoknak testvérei, az ő halála után protestáltak a szepesi káptalan előtt 1534. esztendőben.

Varkóczy György. Első Ferdinánd király alatt vitézkedett. Hogy 1541. eszt. Mohammed és Usref nevű basák, Izabellának, a Szapolyay János özvegyének segítségére Budához érkeztek, onnan áthalajtottak ezek a basák a Dunán, és Váczot könnyen megvették; azután Pestet is próbálták, melynek őtalalmazása akkor erre a Györgyre volt bízva. Oly derekasan is őtalmazta őt Nyáry Ferenczcel s mások-

kal, hogy onnan nagy veszteséggel kellett a törököknek a Dunán vissza Budára költözni. Azután hogy még ugyanazon esztendőben, Ferdinánd királytól, Roggendorf Vilhelm jött Buda ostromlására, de onnan Vilhelmet, az ellene állhatatlan erővel Izabella ótalmára közelgető Szulejmánnak híre elrezzentette, ez a György sokat segített a király szaladó táborának a Dunán Pestre hajókon való általszállításában. Minekutána pedig Szulejmán Budát ravaszsággal elfoglalta, György sem állhatott ellene, hogy Pest is annak kezére ne jusson. A következő 1542. eszt. ő is próbálta Joachim márkio fővezérsége alatt visszavenni Pestet a törököktől, és Perényi Péter ellenére, ő is abban a vélekedésben volt, hogy jobb lesz, ha Joachim nem Budát, hanem Pestet próbálja meg először.

Ujra eljött Szulejmán 1543. eszt. Magyarországra, ki is minekutána Valpó, Siklós, Pécs, Esztergom, Tata várait megvette volna, Székesfehérvárt vette sorba. György volt kirendelve annak védelmére. Hogy ő elérkezett Fehérvárra, mind az odaváló bíró Szűgyes Tamást, mind az egész tanácsot, mind maga keze alatt lévő hadnagyokat egybegyűjti, és azt a kérdést teszi elejökbe, nem jobb volna e a külső várost felégetni, hogy az a törökök menedéktől s ótalmul ne szolgálhasson, mivel így a belső várost, amely a körülötte lévő tó által elég bátorságos állapotban látszik lenni, kevesebb ember kárral lehetne ótalmazni? Ennek általán fogva ellene mondtak a fehérváriak. Nem akart György azoknak kedvök ellen járni, azértis kimegyen a külső városba, a maga ott megszállott katonáihoz, azokat maga meggyőződése ellen is a győzelemmel biztatja, és hogy magokat sánczolják be, parancsolja, és az erősséget kivált a boldogságos szűz és a sz. Ferencz temploma között készítteti. Azonban a törökök elérkeznek, és a Buda felé nyíló kapu irányában telepednek meg. Ide vonta tehát György is a maga nagyobb erejét. Innen kicsaptak egyszer az ő emberei, és a törökben sok kárt tettek. Hogy maga is elérkezett Szulejmán, az ő törökei, a mondott templomok közt hányt sáncz ellenében, egy más, annál magasabb erősséget kezdetek felállítani. János fővétele napján támadták meg először a törökök a György erősségeit. Az ótalmazók közt megjelent egy jó szál magyar asszony is, egy kaszával, és a sánczra mászó törökök közül, kettőnek a fejét ütötte azzal le egy csapással. Mindazáltal elfoglalták a törökök a mondott két templomot, és az ott lévő sánczot. Megmaradt volt ugyan az az erősség, melyet az olaszok csináltak volt, de negyed napra, nyugodott és nagy erővel azt is megtámadták a törökök, s meg is vették; amikor aztán mind Györgynek, mind az ő alatta lévő néme-

teknek, olaszoknak s magyaroknak, a bátoraságosabb helyre vezető útról kellett gondoskodni. György sok másokkal együtt, a belső városba akart vonulni, de mivel a sorompók bevoltak zárva, a törökök őt a kapuban megölték, fejét és jobb kezét, az ujjaiiban lévő szép arany gyűrűkért elvágták. A bíró Szűgyes Tamás, a vár faláról kezdett alkudozni Szulejmánnal, és annak a várost feladta. A városban lévő németeknél láttak akkor a törökök legelőször sárkányos puskákat, melyeket nem kanócczal kellett elsűtni, melyeket ők igen csodáltak s tőlök el is szedték. Szűgyes bíró azt a hasznát vette a Varkóczy célja meggátolásának, hogy őt s a többi gazdagabb lakosokat Szulejmán maga táborába kihívatta, ott megölette, s jószágait a városban őrizeten maradt törökök közt felosztotta. Lang János ilyen versekkel tisztelte meg Varkóczyt.

Quod si morte sua Decii servasse feruntur
Imperium, patrii Scipiadaeque soli
Non hoc Varkóczy cum laude minore Georgi
Trunca jacent sacro membra reposta loco.
Qui virtute sua Regalem fretus ad Albam,
Exigua Turcas distulit unus ope.
Et sic a nostris vertit cervicibus hostem,
Grassantique suo corpore clausit iter.
O! contemptorem sublimi pectore lacis!
O! Patriae Decium Scipiadamque suae!

Ugyan Lang János Fehérvár elvesztését így siratta:

Hostis cum Grajam rapuisset barbarus Albam,
Qua jungunt socias Savus et Ister aquas (Belgrád)
Quam dolui casum raptae miserata sororis,
Tum mens nostra parem coepit habere metum.
Et spes magna fuit, reparatam Marte potenti
Sumpturam voto pristina jura suo.
Sed dum me frustra solor, solorque sororem!
En eadem collo vincula capta gero!

Ezeket is Lang írta ugyanakkor:

Pannonius Rex unde suum diadema petebat;
Quo sacra functus, ossa ferebat humo:

Regia barbariae nunc servio turpiter Alba,
 Quia jam sum potius triste cadaver ego,
 Omnis cum dulci spes libertate salutis,
 Amissa Christi religione jacet.

Varkóczy Tamás. A felebb említett Kristófnak, bizonytalan melyik fiától való unokája. Eger vára kapitánya volt egynehány esztendeig, melyet Perényi Péter számára óthalmazott, aki azt az oda való püspöktől torkon verve vette vala el. Istvánffy azt írja: hogy ő ugyan Perényi Péter udvarában nőtt s nevededett, és mikor 1541. eszt. Perényi Roggendorffal együtt ostromlaná Budát, ettől a Tamástól izent Török Bálint Perényinek, hogy magáról s magyarjairól gondot viseljen, mert Szulejmán nem soká Buda alá fog jönni, az ő elayerésőkre. Kapitánykorában Egerből kicsapkodván, sok kárt tett ő a törököknek. Ő építette meg Eger várának egyik oldalát, melyet aztán ő róla Varkóczy, vagy Varkucs bástyájának s fokának hittak. A Perényi özvegye s fia megegyezésével, általadta Egert Ferdinánd királynak 1549. eszt., mely után váradi kapitánynya tette őt Martinuzzi György püspök. Onnan ment ő Csanád alá, Cserépovics Miklós megverésére 1550. eszt. Mikor Mohammed beglerbeg 1551. eszt. Zádoriak, Horogszeg, Csanád s a t. várait elfoglalta, akkor Tamás Erdőhegy nevű falunál feküdt egynehány ezere magával, de semmit nem mozdított a törökök ellen, mivel Martinuzzi őt attól eltiltotta; hanem azután kevés-sel, ugyan Martinuzzi parancsolatjából, Erdőhegyről Tótváradjára vezérlette az alatta való sereget, és onnan Martinuzzival s Casztaldóval együtt ment el Lippa megvételeére, ahol egyiket őt rendelte volt ki Casztaldó annak megszemlélésére s határozására, melyik oldalról kelljen a várost s várat megtámadni. Ezekután is hűségeseznek mutatta Tamás Ferdinándhoz magát; de mihelyt 1556. eszt. Petrovich Péter Izabella számára Erdélyt foglalgatni kezdette, Tamás is mindjárt Izabellához állott, és annak számára, Báthori Györggyel ostromlotta Váradot, melynek azelőtt való időkben ő is vala kapitánya. Ezért a pártosságért, minden fekvő jószágait, melyeket ő Szepes és Bihar vármegyékben felesen birt, annak a Horváth Márknak ajándékozta Ferdinánd, aki Sziget várát a törökök ellen oly vitézül óthalmazta. De kétség kívül Bihar vármegyei jószágai megmaradtak az ő kezénél azután is, mivel azok Izabella birtokában feküdtek. Bihar vármegyében a többek közt ezeket birta ez a Tamás. Sámsonban három portát, Vámos-Pércsen kettőt, Sárfün kilenczet, Semjénben tizenegyet, Oltományban tizenegyet, Albison kilenczet, Székelyhidon tizennyol-

czat, Kólyon hármát, Diószegen ötödfelet, Jankán hetedfelet stb. Kapitányyná 1566. eszt. lett ő helyébe Hagymássy Kristóf. Tamás felesége, albisi Zólyomy János leánya, Klára volt, kinek ő már harmadik férje volt, lévén annak már azelőtt két férje, u. m. Makó Miklós és Paksy Ferencz. Tamás, Miklóst és Sárát nemzete Klárától.

Varkóczy Miklós. A közelebb irt Tamásnak Zólyomy Klárától való fia. Keveset tudhatni felőle. Felesége Hagymássy Leustak leánya Katalin volt, de akit igen ifjkorában özvegyen hagyott 1583. esztendőájában. Az ő halála után Katalin, Bocskay Istvánhoz ment férjhez, aki idővel erdélyi fejedelem lett. Miklós Szalacson temettetett el ilyen koporsókői felülírással:

Varkoezyo tellus dedit haec Szalacsina Sepulcrum
 Natalem dederat Chrysius ante diem.
 Viventem tenuit Siculi modo regia pontis; (Székelyhid)
 Nunc Varadinensis nobilis aula soli.
 Slesia majorum servat genus; acta Parentis
 Chrysius, et totis, Agria novit, agris.
 Inclyta non humili descendit origine Mater
 Edita Principibus Dacia clara tuis.
 Semine quae ducit laudatus avunculus ortum,
 Qui nunc Telegdyacae possidet arcis opes.
 Sed genus et proavos bona novimus esse Parentum,
 Major erat propriis pectoris ille bonis.
 Pectore nam toto Christum veneratus, et ore,
 Nil habuit pura religione prius.
 Viva Dei sedes mens, et venerabile templum,
 Et plenum sacro numine pectus erat.
 Sensit in adversis suplex Ecclesia rebus.
 Assiduam magni Principis hujus opem.
 Favit et ingenii Musarum cultor, et artes
 Propagare sui credidit officii,
 Ipse etiam potuit Ciceronis more disertum
 Promere Romano verba Latina sono.
 Consilio patriam, non fortibus extulit armis;
 Debile nam morbo corpus inerte fuit.
 Denique nil illi, nisi corpus defuit unum,
 Omnia consimilis cetera Patris erat.
 Jam septem autumnis, bisdenos junxerat annos,
 Cum vitam summo reddidit ille Deo.

Quem moriens votis ardentibus usque vocabat,
 Ingeminans fidei praemia certa suae.
 Filiolus Patria casta cum Matre relictus,
 Haeredem patriae Nobilitatis habet.

Valamint ezeket, úgy a következőket is bizonytalan ki irta :

Nicoleos hac Varkóczyus sub mole quiescit,
 Gloria nobilium conspicienda Ducum.
 Slesia cui proavos, natalem Chrysus ortum
 Stemmata donarunt lilia, penna leo.
 Martia laus Patrem, commendat, et inclyta virtus,
 Mater ab antiquis Regibus orta fuit.
 Ipsum autem virtus, et regia stirpis origo,
 Et celebrem pietas, ingeniumque facit.
 Quod nisi morborum vis frangeret invida nervos :
 Laude minor nulla Patre futurus erat.
 Nunc cadit infelix, et funere tollitur, ante
 Quam peragat vitae bis tria lustra suae.
 Spiritus in summo capit immortalia coelo
 Gaudia; nil praeter, tumba, cadaver habet.

Varkóczy György. Bizonytalan melyik ágából volt a Varkóczy familiának, s nem testvér volt-e a közelebb irt Miklóssal. Elég a hozzá, hogy György is a tizenhatodik század vége felé virágzott. Első felesége Hagymássy Margit; második Nyáry, vagy talán Homonnay Borbála volt. Ettől maradt valamelyiktől, hihető az elsőbbitől, Margit nevű leánya, aki Lónyay Zsigmondhoz ment férjhez. Margitnak három leánya lett Lónyaytól, u. m. Zsuzsanna, Anna, Margit. Zsuzsanna, Bocskay István (de nem az erdélyi fejedelem) házasságára Vesselényi Istvánnal, másodikra Kemény János erdélyi fejedelemmel lépett. Margit először Telegdy Istvánhoz, azután keresztszegi Csáky Istvánhoz ment férjhez, akit Margit hagyott özvegyen, mert Csáky második felesége, nagymihályi Bánffy Erzsébet volt. Ennél többet mindeddig nem lehet tudni a Varkóczy familiáról.

Varsányi Albert. Thury Györggyel együtt csatázott 1566. eszt. a székesfehérvári beg, Mohammed ellen, a Bakony mellett, és ugyanott elesett. Thury az erdő szélében, az útfélen, egy pusztá templomba temettette őt.

Vass Mihály. A siklósi vár kapitánya volt első Ferdinánd király

idejében, melyet akkor Perényi Péter birt, Szatmár vármegyéből, Nagy-Károlyból való volt. Istvánffy azt ítéli felőle, hogy ő inkább Őn mint Vass nevet érdemlett volna. Ugyanis, hogy Szulejmán török császár 1543. esztendőben, Valpó várát megvévén, Siklós felé tartott, annak csak hírére is a városból mindjárt felköltözött Mihály a várba, holott azt, egynehány napig ótalmazni lehete vala. De a várra sem várt csak egy lövést is; hanem mihelyt meglátta a török táborát, mindjárt egyet, a nála lévő török rabok közül szabadon bocsátott, és attól a török táborba azt izente, hogy ha ő és társai épségben bocsáttatnak el, a várát feladja. Hogy a hír Szulejmán fülébe ment, mindjárt arany és kék betűkkel irt neki meredéklevelet szabad elmehetéséről, sőt őrzőket is rendelt melléje. Mindazáltal sokakat megöltek s fosztottak az uton lesben állott törökök az ő katonái közül. Mondják, hogy nagyon örült Szulejmán, hogy Siklóshoz ilyen könnyen juthatott, melynek erővel való megvétele, neki nagy akadályt és késedelmet okozhatott volna, nagyobb céljainak elérhetésében.

Talán ugyanez volt az a Vass Mihály, aki 1552. eszt. veszprémi kapitány volt, és akitől Veszprém várát Ali, a budai basa megvette, de már ezt nem az ő hibája miatt, hanem az ő semmisem gaz katonáinak nyulszívúsége miatt. Ugyanis ő egy hétig a várát derekasan ótalmazta, akkor pedig az ő hire s akaratja nélkül, katonáinak nagyobb része a vár falain lebocsátkozott, Ali barátságába bizakodván; de aki azokat mind levagdaltatta. Igen kevesed magával maradván Vass Mihály, oly feltétel alatt feladta a várát, hogy megmaradt katonáival szabadon bocsáttassék; el is bocsátotta őt Ali, de nem meszsiről ismét visszahozatta; soha sem is szabadult ki többé Mihály a török fogságból. Ezeket így írja le Tinódi:

Halljátok már Ali basa bölcsességét,
 Budából hadával gyakran kiütését,
 Veszperim vár alatt lőn hamar megszállása.
 Ez Veszperim vára szép püspekség vala,
 Az Balaton mellett merő kőven vala,
 Az jó Paksy János ott főhadnagy vala,
 De a megszálláskor király felé ment vala.
 Ezen Ali basa nagy örömbe vala,
 Álgút igazgata, lőni parancsola,
 Egy hétig a várát erősen rontatá,
 De avval ő neki csak keveset ártthata.
 Ott benn a porkoláb jó Vass Mihály vala,
 Ki miatt a basa sok kárt vallott vala,

Éjjel nappal löni basa siet vala,
 Melytől várbeliek igen rőttenek vala.
 Tőnek hasonlást a sok gaz népek a várba,
 Támadának porkoláb ellen haragba.
 A fokról zászlókat lehányák buokba,
 Mint zákmánt tevének kéncsbe ott a tárházba.
 A várból gaz népek sokan kiugrának,
 Csak kevesen porkolábbal maradának.
 Erről a törökek hamar hirt hallának,
 Az árulók vár körül mind levágtának.
 Lön nagy rőttenése szegény Vass Mihálynak,
 Hamar szót kiadá; fogadá basának,
 Békével marhástól ha elbocsátának:
 Várat ő megadná az hatalmas császárnak.
 Jó Ali basa ezt hogy hallá örüle,
 Neki fogadá, várat kezéhez véné,
 Békével Vass Mihályt elereszteté.
 Basa hagyásából megfogák, megfoszták,
 Pénzétől, javától őt megtisztíták,
 Őt meg vissza a basának bemutaták,
 Kaworokhoz ment volna őt úgy beárulták,
 Az töröket basa hamar levonató,
 Előtte Mihálynak igen loholtató:
 Vass Mihályt ez okkal ő megtartóztatá,
 Hogy zpájáságot császártól nyerne adna,
 Sok fohászkodással most is jó Budában
 Vagy Törökországban vagyon nagy fogságban,
 Ugy higyetek török hitbe, szavában,
 Basa onnat szálla nemes Scambriában.

Vass Miklós. Első Károly király idejében, eleinte a király ellenségeivel czimborált, s nevezetesen Csicsó várát Erdélyben nem akarta neki általadni, hanem azt erőszakkal maga kezénél tartóztatta; de azután ő is mást gondolt, a várat Károlynak általengedte; Károly is őt kegyelmébe vette, és hogy régi engedetlenségeiért, és akarki ellen tett hibáiért, senki őt ne háborgassa, arról két izben adott neki királyi levelet, t. i. 1321. és 1338. eszt.

Vass Deső. Első Lajos király idejében vitézkedett. A pártoskodó és engedetlen Lajk vagy László ellen, aki Bazarád Sándor helyébe lett vala oláhországi vajda, ez a Vass Deső is elment volt Miklóssal,

az erdélyi vajdával, és ott ugyan Miklós vajdával, és sok más magyar urakkal elesett 1371. eszt. Kükülovári kapitány volt.

Vass János. (Vasdinyei). Komárom vármegye küldöttje volt a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Vass János. (Gyalú). Lásd Veseni János.

Vasváry Vitus. Első Károly király káplánja, mind tudományáról, mind erkölcaseiről s életéről jó hírt nevű papi ember; és épen ez indította XXII. János pápát arra, hogy őt 1332. eszt. milkovi püspöknek nevezze, ha ugyan az a püspökség helyre állhatott volna. De minthogy abból, még akkor, úgy látszik, semmi sem lehetett, Vitus 1335. eszt. a nyitrai püspökséget nyerte el. Jelen volt 1342. eszt. az első Lajos koronázásán, a következő esztendőben Erzsébetet, a Lajos édes anyját, elkísérte Nápólyba, az ifju András szürzavaros dolgainak lehető igazítására; onnan pedig egyéb főemberekkel együtt Aveniőba (Avignon) küldötte őt Erzsébet, a pápához követségbe.

Vata. Egy őrdögi mesterségekhez és pogányi babonaságokhoz ragaszkodó magyar előkelő ember, Péter és első András királyok alatt. E zendítette egyik fel a keresztyén hittől idegenkedő magyarokat Péter király ellen 1046. eszt. Minden felől összekerítette az ugy nevzett varázslókat, bűvösbájosokat, boszorkányokat, és más féle igen sok tudatlan nagyobb s kisebb rangu embereket. Ezek a hittől szakadtak, azzal a jellel különböztették meg magokat a keresztyénségben megmaradottaktól, hogy fejüket mindnyájan megnyirták, és azon csak annyi haját hagytak, amennyiből három lefüggő fürtöt köthettek s fonhattak össze. Lóhúst ettek és magokat az őrdögöknek ajánlották. Mikor némely főemberek hívására, első András Leventével, az őcscsével Csozországból haza érkezett Abaujvárhoz 1046. eszt., hogy Pétertől a királyságot elvegye, már akkor ott várta őt Vata töméntelen gyűlevész néppel, és azon dühös népnek nevével, azt kívánta Andrástól, hogy sz. István törvényeit, melyek a keresztyén vallásról szólnak, törölje el; engedje meg a nemzetnek, hogy a pogány rendtartásokra visszaállhasson, a püspököket, barátokat, keresztyén hit hirdetőit, idegen nemzetből valókat megölhesse, a templomokat leronthassa, régi pogány isteneit tisztelhesse. Irtódzott ugyan ezen ostoba kívánságtól András; de egy részről életét s a koronát féltvén, más részről Leventétől ösztönöztetvén, aki maga is Vata szándékának hathatós előmozdítója vala, legalább ideig, óráig, kénytelenségből reáállott. Alig ment ki az András meggyezésének híre, mindjárt neki estek az összeesküdtek az öldöklésnek, nem csak Pétert üldözték, hanem mind azokat a külső és belső renden lévőket, valakik keresztyének voltak, minden

irgalom nélkül gyilkolták, a templomokat égették. Ezen vérengző zenebonában ölték meg sz. Gellértet is sept. 24. napján, midőn Pestre az András udvarlására szándékoznék. Lásd sz. Gellért.

Vata János. A közelebb leirt gonosz Vatanak gonosz fia. Ez is munkás eszköz volt az öreg Vata mellett a keresztyének öldöklésében. Mindenfelől összekereste ez a Vata az olyan személyeket, akik azzal álmodoztak, hogy ők ördögi mesterséget tudnak, és azokat a maga udvarában tartotta. Lásd Rasdi. Melylyel magának a pogányságra hajlandó tudatlanok előtt nagy tekintetet szerzett, és kétség kívül egy oldalról ő okozta azt a lármát, mely első Béla király alatt, Székesfehérváron támadt 1061. eszt., t. i. Béla az egész országban meghirdettette, hogy az országban minden városok és faluk, küldjenek oda egy-egy pár értelmes okos embert, hogy azok a diétának teendő végezeit meghallhassák, hírül haza vihessék, és végre hajthassák. De nemcsak a parancsolt öregek, hanem mások is igen sokan elmentek Székesfehérvárra, akik a keresztyén vallástól idegenkedtek, ott előljárókat választottak magoknak, a királyhoz és a diétára egybegyűlt főrendekhez követeket küldöttek, és általuk azt kívánták, hogy ők a pogányságra visszaállhassanak, a vallástanitóit megölhessék, a templomokat leronthassák, a harangokat összetörhessék. Harmad napot kért Béla a gondolkodásra, azalatt a katonákat kirendelte a lármások ellen, és mikor már azok a választ várnák, a katonák rajtok mennek, közülök sokakat levágnak, megkötöznek, és egész csoportjokat szélyelverik. A Vata familia, olyan utálatba ment volt a keresztyén magyarok előtt ettőlfogva, hogy az abba való házasodást törvénnyel tiltották meg. Mindazonáltal, mivel 1073. eszt. ezt a Vata Jánost küldötte volt követtségbe és kezesül Gejza herczeg Salamon királyhoz, és társul ugyanakkor a váradi püspököt adta mellé, ebből talán lehet úgy gondolkodni, hogy már akkor ő is, legalább álorczás keresztyén lehetett, és az említett törvény alól ez által familiáját felszabadította. Katona ugy gyanakodik, hogy ez a Vata, talán Béla-Bányán, Hont vármegyében lakott; de mivel Gejza küldötte őt kezesnek, úgy látszik, az ő tartományában a Nyírségen lakott, az az vagy Szabolcs, vagy Szatmár, vagy Közép-Szolnok, vagy Bihar vármegyében; és p. o. ha vagy Belényesben, vagy Bélszerinden, vagy Bélen lakott, ahol most az üveg huta van, közelebb érte a váradi püspököt, mint Hont vármegyéből. Máig is többet tartanak Bél és Belényes tájékán a boszorkányokról, mint Hont vármegyében.

Vazul vagy Basilius. Sz. István királynak vér szerént való atyja-fia. Lásd Mihály. Ezt valami tettéért sz. István a nyitrai tömlőcbe

tétette vala. Némelyek úgy gondolkodnak, hogy talán egy volt ő azon négy főember közül, akik egykor sz. Istvánt a maga szobájában meg akarták ölni, és azért esett volna fogságba; de az nagyon bizonytalan. Minekutána sz. Istvánnak Imre herczeg fia meghalt, amint Thuróczy és mások írják, arra hajlott sz. István, hogy ezt a Vazult tétesse maga helyébe királynak, és el is küldötte érte Budát, hogy őt a fogságból vegye ki és vigye ő hozzá. De mivel Gizela királyné férje sz. István helyébe, maga fiát Pétert akarta királynak tételni, ezzel a Budával összebeszélte, hogy utját halogassa. Azalatt Seböst, a Buda fiát előre elküldötte Vazulhoz, és annak szemeit kitolatta, fülei üregét pedig ónnal beöntötte, hogy a királyságra alkalmatlan legyen. Végbevívén Sebös a kegyetlenséget, onnan Csehországba szaladt, nem is jött haza míg Péter királylyá nem lett. Elérkezett nagy későre Buda is Nyitrára, és a nyomorult Vazult sz. Istvánhoz elvitte, ki is látván Vazult, őt keservesen megsiratta, de beteges állapota miatt a gonoszságot meg nem boszulhatta. Féltette a többi atyjafiait is; azért a Vazul testvérjének, Kopasz Lászlónak három fiát, Andrást, Bélát és Leventét, kik közül a két első idővel csakugyan királyságra lépett, magához hívatta, és azt javallotta nekik, hogy az országból menjenek ki, melyet azok meg is fogadtak, és Lengyelországba mentek.

Végh János. Bornemisza Pál erdélyi püspök, Dobó István és Kendi Ferencz vajdák, ezt küldötték volt követségbe Konstantinápolyba, ahová ő 1554. eszt. 23. jan. érkezett el, azzal az izenettel, hogy Erdély első Ferdinánd királyon kívül, senkit más nem akar maga urának ismerni. Ugyanakkor a Ferdinánd Konstantinápolyban mulató követjeinek, Veráncsics Antalnak és Zay Ferencznek is küldötték a vajdák és a püspök Végh Jánostól egy levelet, melyben azt irták, hogy ők már Erdélyt egészen lecsendesítették, és ott a pártütöket meggyőzték és onnan kiűzték.

Velek. Árpád idejében nagy magyar ember volt, és nagy dolgokban forgott. Lásd Usubu. Veleknek Zaránd vármegyét ajándékozta Árpád.

Venczel. Huszonnegyedik magyar király 1301. esztendőől fogva. Minekutána harmadik András királyban az Árpád vére férfiágon kifogyott, némelyek a nápolyi királynénak Máriának, az ötödik István magyar király leányának unokáját, Károlyt választották királynak; némelyek pedig Venczelt, a csehek királyát, aki negyedik Béla leányának, Annának unokája vala. Ámbár már Károly az országban bevolt, mindazáltal Ilméri János a kalocsai érsek, Osl Henrik és más főemberek elmentek a cseh király hívására; aki jó neven vette ugyan a magyarok hivatalát, de a királyságot maga fel nem vállalta; ha-

nem a magyaroknak a maga tizenkét esztendőös egyetlenegy fiát Venczelt ajánlotta. Örömmel vették az ifju Venczelt a magyar követek. őt haza hozták, és Fehérváron megkoronázták. Minthogy pedig az akkori pápa nyolczadik Bonifacius is Károly részén volt, mihelyt meghaltotta a Venczel koronázását, mindjárt irt egy levelet az öreg Venczelhez, melyben arra inti őt, hogy a fiát Magyarországról vigye ki; de minthogy arra nem hajtott, őt 1302. eszt. maga ekeibe idézte, hogy ott adjon számot róla, micsoda jusun bocsátotta a fiát magyar királyságra. Ezen czítálásra sem sokat ügyelt az öreg Venczel; azért is a pápa a dologban sentenciát hozott, és a magyar királyságot Venczeltől el, Károlynak pedig odaitélte 1303. eszt., sőt az eklésia kebeléből kizárta mind azokat, valakik többé Venczelt királynak neveznek s tartanak, és valakik Károlyt törvényes uroknak és királyoknak nem ösmernék. Ez által sokan elidegenedtek Venczeltől és Károlyhoz hajlottak; annyiival inkább, mivel magok látták, hogy Venczel nem csak az, hogy gyermek, hanem királyságra sem termett, és a magyar borba igen beleszeretett. Nem akart hát többé az öreg Venczel viz ellenébe uszni, hanem fegyveres kézzel a fiáért indult Budára. Utjában egyebütt is ugyan, de kivált Esztergomban sok kárt tett, mivel az oda való érsek, Mihály, az ő fiának ellensége volt. Ott a Sz. Adalbert templomának ajtaját betörette, a segrestyében lévő kincset, szent edényeket, ruhákat elvitette, sok nemes levelet és az érsekségnek régi privilegiumit vagy összetépte, vagy magával elvitte. Onnan Pesthez szállott, a fiát Budáról magához átalhivatta, de az ország koronáját sem felejtette el, hanem azt is kezéhez vette, és fiával együtt Prágába vitte 1304. eszt. Harmadik András leányát Erzsébetet jegyzette vele el Venczel, de boszuságában annak üres kosarat adott, és a tesseni herczeg leányát vette el. 1305. eszt. meghalt az öreg Venczel. Nem sokára utána ment az ifju is, mert mikor Lengyelországba igyekeznék magát megkoronáztatni, Olmüczben, Potsein Konrád őt megölte 1306. eszt. A magyarok ezt a Venczelt Lászlónak hitták, és maga is Lászlónak irta magát azon levelekben, melyeket magyar király korában némelyeknek adott.

Venczellin. Egy derék német vitéz, aki bihető akkor jött be Magyarországra, mikor Gizelával, a-sz. István feleségével, Baviariából (Bajorország) más német nagy emberek is ide költöztek. Mikor sz. István Kupa ellen hadakozott 998. eszt., ezt a Venczellint tette a maga seregének fővezérévé. Vitézül is viselte magát Venczellin, mert Kupát maga kezével vágta le, és annak pártos táborát elszőkeltette.

Veráncsics Antal. Budai és gyulafehérvári kanonok, és prépost,

pornói apátur, pécsi, egri püspök, Héves, Heist, Esztergom és Borsod vármegyei főispán, esztergomi érsek, primás és királyi helytartó, Szapolyay János, első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt. Balmátországnak Sibenik (Sebenice) nevű városában 1504. eszt. 29. maj. született. Régi elei Bosnyákországban laktak, kiket vitáságokért, Nagy Lajos magyar király, nemcsak nemességgel ajándékozott meg, melynek eximeréről három arany lilietmet adott nekik, hanem mind Bosnyák, mind Magyarországon szép jószágokkal is. A török dühösség miatt, kénytelen volt az ő elei közül, egy Ivanáczt vagy magyarul János nevű, születte földét elhagyni, és először ugyan Horvátországban, azután pedig Sibenik városában magának lakóhelyet keresni. Ennek maradéki közül származott Ferencz, az Antal édes atyja, egy jó katona ember. Ami közelebbiről Antalt illeti, ő először Borizsló Péter, azután Statilius János püspökök udvarában nevelkedett, akik édes atyjáról és anyjáról, mindketten közlőrl való atyjafiai voltak ő neki, és akikről mind kettőjőkről oda felebb különös czikkelyek alatt. emlíkezet van téve. Tanulmányit Olaszországban Pádusban végezte, ahová az említett Statilius, esatendőnként ötven aranyat küldött neki élelmére és ruházatjára. A mohácsi veszedelem után hazahitta őt onnan Statilius, Szapolyay János udvarába, kivel együtt állotta ki Budán, a Roggendorf ostromát 1530. eszt. Akkortáiban tette őt Szapolyay, ó-budai préposttá és maga titoknokjává. Az ostrom után, Erdélybe küldötte őt Szapolyay, Statilius püspökböz. Mind Szapolyay, mind Statilius eleinte csak az ország határain belől való követtségökben gyakorlották őt; de azután Zeigmond lengyel királyhoz is elküldötte őt Szapolyay. Háromszor járt Bosnyákországba, Usref és Mohamed oda való basákhoz; kétszer a velencei köztársasághoz; egyszer Rómába Kelemen pápához; ujra három izban Zeigmond lengyel királyhoz; azután harmadik Pál pápához; második Ferencz franczia királyhoz; Angliába nyolezedik Henrikhez; onnan hazakerülvén, Bécsbe első Ferdinándhoz.

Valami hibája jött neki világosságra 1540. eszt. elején, melyért őt Statilius igen nagyon meggyűlölte és utálta; annyira, hogy kénytelen volt Antal magához Szapolyayhoz is azíráni egy sedeklő levelet írni, hogy azt ő hozzá engesztelje meg. De irt magának Statiliusnak is, bűnét nem tagadván, és annak elhagyását ígervén. Mihél állott ez az ő vétke? abból a levélből gyaníthatni, melyet ő 1. márt. Bornemisza Gergelyhez küldött. Ebben a levélben, égre-földre kéri ő Bornemiszt, hogy az Orsolya állapotjáról s mint létéről őt tudósítsa; és azt a Statilius haragjától, és valami közönséges helyen való gya-

lázattól ótalmasza. Egyébaránt ő még ekkor nem volt papságra felszentelve, noha már fehérvári és budai prépost volna.

Azonban még ugyanezen esztendőben meghalt Szapolyay, kinek halála után, annak özvegyének Izabellának és árvájának pártfogására magát levele által kötelezte, és november közepén az erdélyieket arra kérte sok okkal leveleiben, hogy a Szapolyay özvegyének és árvájának hűségére esküdjenek fel. Már ekkor írta Magyar és Erdélyországnak az ő idejében történt dolgait, mely munkája, hogy elveszett, igen nagy kár, melyet az ő, akkor időben egyhez másához küldözött, és még ma is valamely részben meglevő, alkalmas deáksággal és igen allérozott izléssel írt levelei pótlnak valamennyire ki. Hunyadi Mátyás király halálától fogva kezdette lehozni a magyarok történiáját a maga idejéig. Sok ideig megtartotta a Szapolyay házhoz való hűségét, melynek nevében, legalább is harmincz követséget viselt, Szapolyay halála után, hol a fényes kapuhoz, hol a keresztyén uralkodókhoz. Nevezetesen Izabella Lengyelországba küldötte őt az ifju Zsigmond király koronázására, olyan parancsolattal, hogy onnan menjen Prágba első Ferdinándhoz, és annak ígére oda Lippát és Temesvárt, csak hogy Ferdinánd is adja vissza neki a Szapolyay ház régi örökségeit. De maga oktából is igen sokat utazott, agy hogy amint maga dicsekszik vele, igen kevés zugolya maradt el Európának, melyet nem látott volna.

Az ő szép talentomai, nevezetesen a dolgokba való éles belátásai, szenvedhetetlenné tették őt, a mások felett csak egyedül kilátászani és tündöklöni szerető Martinuzzi György püspök előtt, aki a maga sok ajánlása, mézes-mázos szava, reávaló édes mosolygása mellett, melyeket ez a régi ravasz az előtte leggyűlölségesebbektől szokott legkevesebbé kimélöni és sajnálni, mindaddig kedvetlenítette. Amíg ő a szövevényes bizonytalanságban való lételt elunván, 1549. eszt. mind Izabellától, mind Petrovich Pétertől és György püspöktől vég bucsut vett, és Gyula-Fehérvárról Váradra, onnan pedig Lengyelország felé indult őt szolgálval és egy kis gyermek öcsécsével, és már 18. oktob. Krakóból írt levelet Mihály nevű öcsécsének. Krakóból Vas vármegyébe Sárvárra igyekézett a nagy Nádasdy Tamáshoz, ahova két hónap előtt el is érkezett, mert már 18. decz. onnan küldött Pesthy Gáspárhoz egy azon örvendő levelet, mely nyugodalmas kikötőhelyre talált sok hányattatása után Nádasdynál.

Ezen utjában igen kevésbe mult, hogy először ugyan csak pénztől, de azután életétől is meg nem fosztatott. Ugyan is amint Krakóban a külső városban szállott meg, egykor a városba bemenvén,

azalatt az ő szolgálai azon tanakodtak, hogy az ő, a szálláson maradt kis öcsését, a fellajtár késelné meg, a többi gonoszok pedig, a pénzerládát hasogatnák fel, és a pénzzel s lovakkal, szöknének vissza Magyarországra; de mivel ez egy kis csetepaté nélkül meg nem eshetett volna, arról letettek; hanem azt találták fel, hogy mihelyt Krakóból kiindulván erdőt érnek, abban a kocsis a székeret önkényt fordítsa fel, és akkor Antalt ölje meg, mindenével pedig osztozzanak és álljanak elébb. Mihályffy János volt legfőbb a gonoszok között. Szerencsére a fellajtár az egész összeesküvést kinyilatkoztatta Antalnak. Ez úgy viselte magát, mintha a dologban semmit nem tudna, és még durvábban kezdett velök bánni, mint azelőtt; azonban mind szemök, mind kezök járását szemmel tartotta. Kevés idő múlva utnak indul Antal, és két nap alatt békével egy Pscina nevű városhoz ér, Lengyelország és Silézia határában. Más nap egy olyan nagy erdőn kellett utazni, mely a fegyveres és jó kísérekkel levőknek is félelmes szokott lenni. Az indulás előtt való este, a fellajtár ismét megszólította Antalt, hogy magáról gondot viseljen, mert holnap minden bizonynnyal el fogják őt az erdőben veszteni. Ugyanakkor még émetten feküdt a maga ágyában, mikor egy krakói barátjától levele érkezik, ki is arra kéri őt, hogy akarhol éri utól a levél őt, onnan tovább tapodt se menjen, mert szolgálai eloltják. A kettős intése arra vette Antalt, hogy másnap reggel, csak a leggyengébbet hagyta meg maga mellett a gonosztévők közül, a hűséges fellajtárral, a többieket pedig kifizetvén, azokat magoknak akasztófát keresni bocsátotta.

Minekutána amár említett Martinuzzi Györgyöt, Castaldó Alvinczon megölette volna 1551. eszt. a pápa elküldötte Martinengó nevű kardinált, hogy az vizsgálja meg annak erőszakos halálának okát, méltó vagy méltatlan voltát. A kardinál először Gréczben, azután Bécsben nyomozta a dolgot: Gréczbe Oláh Miklós és Bornemisza Pál püspököket idézte a kardinál maga eleibe; Bécsbe Blandrata Györgyöt, az Izabella udvari orvosát; Sopronba pedig gersei Pethő Jánost, aszúri Bornemisza Ferenczet, Nádasdy Tamást, Ujlaky Ferencz püspököt és Veráncsics Antalt, ki is már akkor pornói commendatarius volt. Mindenütt nyolczvanhét kérdésre kellett esküvése alatt felelni a beidézteknak. Igen panaszkodott Veráncsics 1552. eszt. 16. máj. Pornóról Oláh Miklóshoz küldött levelében, a maga odaváló jövedelmének csekélységéről: és azt írja, hogy ha csak a szántás vetéshez s egyéb gazdálkodáshoz, ugyan szorgalmasan nem lát, asztalát sem tudja rangjához illendőképen tartani. Költsön sem kap pedig

senkivel is pénzt, azonban azt is megkívánják tőle, a közelebbi diéta végösszei szerint, hogy Pornót kőfallal kerítse be, és bástyákat is rakasson, ezen kívül a lakosok számához képest, a huszárokat is ki kell neki állítani, azokat tartani s ruházni. Pécsi püspökké tette ugyan őt Ferdinánd 1559. eszt., de a pornói prépostságot is meghagyta nála, mivel Pécsét a török bírta.

Ugyanezen esztendőben, mint már próbált és sok nyelven beszélni tudó férfiút, őt küldötte Ferdinánd Konstantinápolyba Zay Ferenczhez, a dunai hajós sereg főkapitányával követségbe, a békesség megcsinálására, Komáromból 17. jul. indultak Budára, ahol Tojgon, vagy magyarul Gólya basá elég emberséggel fogadta őket. Ó-Budán szállottak meg. Onnan 25. jul. indultak el négy hajóval és hat sakkával. Miker Pest és Buda közt éreznének, mind Budáról, mind Pestről sok ágyú kisütögetésével tisztelték meg őket a törökök. Akkor nap a Csepel szigetébe Ráckevebe mentek. Más nap Telnára értek. Julius utolsó napján Belgrádba szállottak ki. Konstantinápolyba 25. aug. érkezek, aholottis mindjárt dolgokhoz láttak, és a basákat mind szép szóval mind ajándékkal igyekeztek megnyerni. Réá is mentek csak kevés napok alatt, hogy az ő előttök való követet Malvezzi Jánost, akit Erdélynek Izabellától való elfoglalásakor a hét teronyba, melyet a törökök jedikulának hinak, záratott vala Szulejmán császár, nem csak szabadon eresztették, hanem Bécsbe Ferdinándhoz is elbocsátották, oly feltétel alatt, hogy fél esztendő alatt ismét visszajöjjön a békességes pontokkal, mely idő alatt fegyvernyugvás lesz a két hatalmasság között. Ez előtt mintegy ötven esztendővel találta vala fel Norimbergában (Nürnberg), egy Hele Péter nevű órás mester, a hordozható, vagy zsebbeli órák csinálásának módját, melyeket aztán egy darabig, minthogy eleinte nem kerek formájúak voltak, mint amilyenek ma, hanem hosszúkásak, vagy tojás formák, norimbergai tojásocskáknak hittak. Az ilyen zsebbeli kis óra, hihető, hogy vagy igen nagy ritkaság, vagy épen még eddig látatlan s hallatlan újság volt Konstantinápolyban. Vagy Veráncsicanál, vagy Zaynál illet látott meg egyet Hajdár basa, a nagy-vezír, melyet ő tőlök mindjárt kért jó pénzen. Nem pénzért, hanem ingyen küldötték ők el a kis órát Hajdárnak, egy levéllel együtt 5. sept., melyben őt kérték, hogy azt vegye jó neven, azonban azt megjelentették neki abban, hogy Malvezzi János által már irtak Ferdinánd királynak, hogy ő utánok több ilyen órácskákat is küldjön, melyekkel ők mind Hajdárnak, mind a többi basáknak kedveskedhessenek. De minden ajándékaikkal sem mehettek annyira, hogy Erdélynek Ferdinánd ke-

zénél való maradhatását, esztendőnként való adó ígérés mellett is, még csak előhozni is megengedték volna nekik, amely lett volna pedig követségöknek egyik fő célja. Annyival inkább nem bátorkodtak tehát említeni céljoknak másik ágát, hogy t. i. Szulejmán Magyarországon adjon vissza Ferdinándnak egynehány várakat. Azért megírták Ferdinándnak, hogy Szulejmánnak egy megváltozhatatlan akaratja az; hogy Erdély Izabellának adassék vissza, de oda tették azt is, hogy Szulejmán Erdélyt, nem annyira Izabellának, mint magának látszik vadászni. Írták azt is, hogy igen rosztat akarnak azok a királynak, akik azt igyekeznek vele elhitetni, hogy most volna legjobb Szulejmánt haddal megtámadni, mivel most Ázsiában is hadakozása lévén, egész birodalmának alkotmánya megrendült, sőt az eldülésre hanyatlott; maga pedig Szulejmán már elsorvadt beteges öreg, akinek a halálról kell gondolkodni. Ugyanis ők látták Szulejmánt, mind ülve, mind sétálva, mind paripázva, de annak nem hogy ereje s vidámsága az időnek szárnyain már elrepült volna, sőt magát olyan könnyen bírja, mint akármely harmincz esztendős ember; ami pedig ázsiai bajait illeti, azt ő csak egyik ujjával is elnyomhatja. Ezeket 9. sept. írták, mely után csakhamar elindult Szulejmán az ázsiai lárma csendesítésére, mert már 1. nov. azt írták, hogy Szulejmán Aleppóban vagyon, és hogy már akkor a maga császárságra vágyó fiát Mustafát megölette ezen utjában. A következő 1554. eszt. is sok levelet küldöztek ők mind a királyhoz, mind annak belsőbb tanácsosaihoz, nevezetesen Oláh Miklóshoz, melyeknek csak az a veleje, hogy a basák hallani sem akarnak, Erdélynek Ferdinánd kezében való maradásáról; hogy ők költség nélkül szűkölködnek, mind azért, mert minden nap kell nekik, hol törököket, hol keresztényeket, sokszor pedig mind a két rendbelieket vendégelniök, s egyéb költséget tenniök; mind azért mert Konstantinápolyban az olyan magyar aranyakat, melyek itthon száz negyven pénzben járnak, nem veszik el többbe, hanem csak száz tizenkét pénzben, az az ötven hat asprában vagy krajczárban; hogy a basák igen nehezen szenvedik Malvezzi Jánosnak az adópénzzel való késedelmezését; hogy Szulejmánt a persák megverték; hogy mind Izabellának, mind Petrovich Péternek, sok rendbeli követei mentek Szulejmán után Ársiába stb.

Ami Malvezzi Jánost illeti, az ő késedelmének oka, az ő betegsége volt, mely őt Komáromban szegezte ágyba, ahonnan Bécsbe viszszaemelt, s ugyanott nem sokára meg is halt. Busbeck Gislant rendelte hát Ferdinánd ő helyébe követnek, ki is még Komáromban életben, de beteg ágyban találta Malvezzit, és tőle a török szokásról, s mi-

képen kelljen magát viselni, tudakozódhatott. Ez a Busbeck 1555. eszt. 20. január érkezett Veráncsicshoz és Zayhoz Konstantinápolyba. Hogy megtudta Szulejmán az ő érkezését, mindjárt parancsolt, hogy mind a hárman menjenek ő utána Ázsiába, Amásia vagy Amasán nevű városhoz. Bőjt más havának 9. napján indultak el Konstantinápolyból által Ázsiába, és az nap Skutari városába érkeztek. Onnan más nap szép virágokkal szagoskodó mezőn Karraliba mentek, azután Gebise, vagy amint a régiek hitták Libisea városába értek, mely a Hannibal koporsójáról híres. Elindulások után harminczadik nap, az az 7. apr. jutottak Amasiához, ahol egynehány törökök jöttek eleikbe tisztesség tenni. Minthogy akkor maga Szulejmán ott nem volt, a fő basa Ahmed köszöntésére vezették őket. Hazaérkezvén Szulejmán, ahoz is engedelmet nyertek a bemenetelre. Csak valami egy lábnyi magasságu királyi vagy császári székben ült a nagy ur, mely külön-különbféle igen drága és szép munkáju szőnyegekkel volt beterítve. Mellette kézivek és nyilak heverték a földön. Tekintete s egész ábrázatja, inkább mutatott ugyan komorságot, mint vidámságot, de amellett az őt nézőkben egy tiszteletet szerző méltóság s felségesség derült azon ki, mely szerencsés test s ábrázatbeli alkotás, ugy látszik a törököknek, a föld minden más népei felett való tulajdonok. Mielta egy horvát ember Amurát török császárt megölte, azolta soha félbe nem hagyott szokás az, hogy mikor keresztyént bocsátnak be a török császárhoz, annak két felől, két török fogja meg két kezét, hogy a mondott eset ismét elő ne forduljon. Így kezeiket megragadva vezették Veráncsicot s társait is, Szulejmán keze megcsókolására, legalább annak ajakaikkal való megilletésére. Onnan háttal vitték őket vissza, a Szulejmánnal általellenben lévő falhoz, hogy így a visszamenetel közben is, mindég szemközt lehessenek Szulejmánnal. Akkor aztán elmondotta Busbeck Ferdinánd nevében, amit akart. Nem tetszettek Szulejmánnak Ferdinánd kívánságai; azért is a követeket néminemű megvetéssel, ezen szókkal bocsátotta ki színe elől: Jusel, Jusel, az az, jó, jó. Busbeck azt jegyzi meg, a Szulejmán körül forgolódtott legfőbb törökökről, hogy azokra szüleikről s eleikről, semmi nemesi rang s méltóság nem maradt, valaminthogy közönségesen a mathesis, a számvetés s muzsikálás mestersége, és egyéb tudomány, nem szokott az emberekre örökségül reájok maradni; hanem ezen fő törökök, méltóságoknak azon polczára, csupán magok virtusai s érdemök által emelkedtek fel, és többnyire barom pásztoroktól származtak, mely alacsony eredeteket azok nem hogy titkolták, vagy szégyenlették volna, hanem amint illet, azzal tele torokkal dicsekedtek. A persa követ is elér-

kezett május tizedik napján, a békességes pontokkal, és sok drága ajándékokkal, babilóniai sátorokkal, nyergekkel, damaskusi zománczos kardokkal, egy alkoránnal stb. Mindjárt elfogadta Szulejmán a pontokat, és a követből, a tisztességnek s becsületnek semmi nemét nem vonta meg; azonban Veráncsicsnak s társainak nem ígért többet fél esztendei fegyvernyugvásnál. Busbeck olyan szándékkal jött vala, hogy mint rendes követ Szulejmán mellett maradjon; de mivel azzal semmi békességet, a fél esztendeig tartandó fegyvernyugváson kívül, nem köthetett, magok a basák azt javasolták neki, hogy menjen haza Ferdinándhoz. Bácsút vett hát Szulejmántól, és Veráncsicsal s Zayval együtt visszaindult Konstantinápolyba, ahova 23. jun. érkeztek el. Onnan 3. jul. mozdult ki Busbeck Bécs felé, Veráncsics és Zay pedig továbbra is ott maradtak. Amint kijött Busbeck Konstantinápolyból, igen sok szekeret talált szemközbe, melyek mind magyar gyermekekkel s leányokkal voltak megrakva, kiket odavittek eladni. Az ifjakat s öregeket, lánczokkal egymáshoz kötözve, gyalog hajtották. Egynehány hetek múlva, maga Szulejmán is haza érkezett Konstantinápolyba.

Az ott maradt Veráncsics és Zay, mind hízelt, szót, mind drága ajándékok által igyekeztek magokhoz hajtani a basák szívét. Csak hamar Amasánból való haza jövetelök után, ötszázhatvan aranyba került a Rustán basának s egyebeknek adott ajándék. Főként a franczia király vetett gátat az ő előmenetelöknek. A basák azt mondták, hogy a békeesség dolga akár jobbra, akár balra eldülhet, mihelyt Ferdinánd ezen kérdésre: vissza akarja-e adni Izabellának Erdélyt, vagy sem? Olaszosan csak rövideden ezen két szó közül valamelyikkel felel: O si, o no. Azzal is fenyegették őket, hogy a Malvezzi sorsára fognak jutni. Minden környúlálásokból azt lehetett kihozni, hogy Szulejmán nem akar nyugodni, míg Bécsot maga birodalma határába nem ejtheti.

Azonban 1556. eszt. elején visszament Busbeck Konstantinápolyba az Óno válaszsával. A szokás szerént, először a basáknak jelentették meg Busbeck és társai Ferdinánd maga meghatározását, mely szerént az Izabellával tett cseréhez kívánja magát továbbra is tartani, és így Erdély birtokában megmaradni. A basák egy szájjal arra kérték őket, hogy ezt a választ, a mindeműtt győzedelmes Szulejmánnak meg se jelenték, ne hogy őt azzal a boszuállásra mostani nyugodalmából felköltsék. Sőt voltak olyanok, akik azt jövendőlgették nekik, hogy Veráncsics és Zay ugyan a jedikulába fognak küldetni, Busbeck pedig orra nélkül fog Ferdinándhoz haza bocsáttatni, ha Ferdinánd

kivánságát sürgetendik. Nem hánt ugyan Szulejmán ilyen embertelenül a követekkel, de azonban parancsolt az erdélyieknek, hogy Izabellát vigyék vissza; ezenkívül Ali basát Sziget vára megvételeére küldötte Somogyba; aminthogy Izabella vissza is ment Erdélybe, de Ali tizezer török veszteséggel sompolygott el Sziget alól, Nádasdy Tamás és Horváth Márk vitézségök által. A következő 1557. eszt. kivájhatták magokat valahára Veráncsics és Zay a törökök kezei közül, kiket Szulejmán nevében, ilyen válaszzal bocsátott el Rustán basa Ferdinándhoz, hogy mind Ferdinánd, mind Szulejmán birják tovább is azt békével, ami most Magyarországból kezek közt vagyon; Ferdinánd Szigetvárát rontassa le; az elmaradt két esztendei adót Konstantinápolyba küldje meg; az ezután esztendőnként fizetendő ajándékról, s a békességnek többi pontjairól pedig ezután kell végezni; és épen azért maradt maga Busbeck a fényes kapunál.

Ugyanezen esztendőben, egri püspökké tette a király Veráncsicsot, Prágában 28. dec. költ levele által. Bécsből 1558. eszt. 12. sept. küldött levele által kérte ő a pápától, ezen püspökségben való megerősíttetését, de ugyanabban azt is kérte, hogy a pápa ne kívánja meg ötöle az annátát, vagy a maga első esztendei jövedelmének általadását, mind azért, mert a püspökség régi jövedelmeinek, alig maradt meg az ő kezénél ötöd része, mind azért, mert az egri várat neki kell ujztatni, abban több mint ezer katonát tartani stb. A pápa akkor mindjárt nem csak meg nem erősítette őt, hanem az ő követét is tömlőczbe vettette, melynek a volt az oka, mert az ő követe magát Rómában el találta árulni, hogy ő nem idegen a Luther tudományától. Aazonban maga Veráncsics ártatlan lévén, idővel megerősíttetett méltóságában, a követ is elbocsáttatott.

A mondott esztendőnek végén, a király Pethő Jánossal Eperjesre küldötte őt, hogy Ung, Zemplén, Sáros és Abauj vármegyéket katonák adására serkentse, és a kiállítandó katonákat, a pártosok ellen hadakozó Telekesy Imréhez küldje, mely dologban ő serényen el is járt. Az augsburgi német diétára hitta őt Ferdinánd maga után 1559. eszt., ahova ő 24. jun. el is érkezett. Vagy Rómába, vagy Angliába akarta őt akkor Ferdinánd követségbe küldeni; de Antal nagy öröme, akkor ez a követség elhalasztatott, és ő igen nagy kedvvel jött haza Egerbe, de szomorúságra, mivel az ő távollétében a budai basa az ő megyréjében rosszul gazdálkodott; azértis meg nem állhatta, hogy ahoz 28. sept. egy feddődnő levelet ne küldjön. Őt küldötték a rendek egyiket Pásonból Bécsbe, Maximiliánnak a koronázására való meghívására 1563. eszt., és annak megtudására, mikor s melyik nap

szándékozik a császári királyi familia Pozsonba lejöni? Egynéhányszor megajított kéréseire, még ugyanazon esztendőben Egervárt kivette Ferdinánd király az ő keze alól, és azt Mágochy Gáspárra bízta, Antalnak pedig Érsekújváron mutatott lakóhelyet, és jövedelmül a turóczi prépostságot adta neki.

Amicsoda készen állott Veráncsics mindenkor a Ferdinánd parancsolatjára, szintén olyan serény és ellankadhatatlan volt annak halála után, Maximilián király szolgálatjában is. Egynéhány katonával ment annak eleibe Ovárig 1566. eszt., mikor az lejött az országba a törökök ellen, és mindég oldala mellett volt, míg az itt Győrnél táborozott. Az ellent nem állván, hogy már hatvan esztendőn felül volt, újra Konstantinápolyba küldötte őt Maximilián 1567. eszt., de már most nem Zay Ferenczcel, minapi kedves társával, hanem Tiefenbach Kristóffal. A kész pénz, az ezüst edények s órák, melyeket uti költségére, s a szükséges helyekre adandó ajándékozásra, Pozsonban 28. jun. kezéhez vett, mind ösσε kilenczvenhétezer háromszázharminczhárom forintot, ötvenhat krajczárt, és három pénzt tettek s értek. Komáromban várta meg a maga követtársát, ki is mihelyt oda érkezett. azszal együtt Esztergomba jött 9. jul. Az odavaló beg számára két ezüst kupát, vagy kancsót küldött volt a király Veráncsictól; de mivel a beg, valami bádjadozását vetvén okul, őt maga eleibe sem méltóztatta, Veráncsics is a kupákat emberültudóbb, s maga alkalmaztatáshoz értőbb személy számára akkor magánál megtartotta. Más nap 10. jul. Budára jött Veráncsics a maga társával, aholott is már a basa őket nagy emberséggel s nyájassággal fogadta, a békeességhez különös kedvét mutatta, melyet hogy ő is maga részéről annyival inkább eszközölhetne, ő általok a királyt arra kérte, hogy a lényes kapunál veasse közbe magát, az ő további Budán maradhatása iránt, mivel ő úgy értette, hogy őt onnan másuvá akarják rendelni. De az idő megmutatta, hogy ez a basa, a maga bizelkedései által, csak titkokat akart őtőlők kihalászni, s maga begyébe szedni. Hogy Budáról 13. jul. elindultak, 1. aug. Bolgárországban Söfia nevű városába értek, aholottis egészségök változása miatt, egynéhány napig mulattak. Aug. 8. napján Tatár-Pasarocsból irtak levelet a királyhoz, melyben azszal dicsekedtek, hogy őket utjokban, mindaddig mindenütt egész becsülettel s illendő pompával látták a törökök. Konstantinápolyba 22. aug. érkeztek. Hat napi pihenés után, a basákat keresték meg az ajándékokkal. Azután a divánba, és magához a nagyurhoz is, aki már ekkor nem Szulejmán, hanem Szelim volt, 21. sept. bebocsáttattak. A mindég háborúság szerző izgága franczia követ, valamint más ut-

tal, úgy most sem mulatott el semmit, valami csak a két hatalmas-ság összeférkezését akadályoztathatta. Ugy bocsátotta vala el ugyan Maximilián Veráncsicsot és társát magától, hogy harmincezer aranyat, nem adóban, hanem csak önkényt való ajándékkul adjanak a török ud-varnak; de mivel ők azt megsajditották, hogy ha ők azt a summát csak ajándékba adnák, úgy a török udvar újra más hasonló summát kívánna adóban a királytól, tehát nem ajándék, hanem adó név alatt finetíték azt le. Az is reájok volt bizva, hogy az esztendőnként való harmincezer arany adóból, a következő esztendőkre tízezeret alkudja-nak el; próbálták is, de mivel látták, hogy annak sürgetésével ural becsülete s tekintete marczongására adnak alkalmatosságot, azt abba-hagyták. A török udvar kívánságai ezek voltak: amely magyar job-bágyság eddig közősek voltak, és mind a török császárnak, mind a magyar királynak adóztak, osztassanak kétfelé, és ki melyik hatal-masság részire esik, azután csak annak fizessen; hogy a török birto-kot a Maximilián királytól ezek a várak válaszzsák el: Szolnok, Hat-van, Eger, Fülek, Végles, Léva, Esztergom, Csókakő, és a Somogyban a Rinya vize: továbbá magának kívánta a fényeskapu a kunokat s jásaokat is; ezenkívül azt is egész megátalkodottsággal sürgette, hogy Tata és Veszprém várai rontassanak le, melyet sok untatás után meg is ígértek a követek, azzal a hával, hogy a törökök is vonassák szé-lyel Babocsát és Berzenczét. Találták egyszer a követek egyszóval em-líteni Sziget és Gyula visszaadását is, de mivel látták, hogy azzal igen az elevenbe vágtak, a rekeszt lecsapták. Azon kívánságokra, hogy Szapolyay János Zsigmond bagyassék ki a kötendő szövetségből, a volt a felelet, hogy Szapolyayt csak úgy kell gondolni és nézni, mint valamely basát, vagy szandzsákot, aki Erdélynek nem tulajdonosa, hanem azt csak a török császár nevében igazgatja, mint: annak jótéte-ményese, október 23. napján Szelim Drinápolyba ment, kinek oda Veráncsics utána indult 1568. eszt. 5. jan

Mikor itt mulatna, a persa követ, mint egy hatszáz lovas ki-sérőjével, 16. febr. oda érkezett Szelimbex, ki is minden ott lévő lo-vasait annak eleibe a városból kiküldötte, és a basáknak keményen megparancsolta, hogy azt a lehető legnagyobb pompával vigyék be a városba. Sok egyéb nép is tödult ki a városból annak nézésére. Ki-ment a többek közt Veráncsics, és neki a basák egy alkalmas he-lyet mutattak ki, ahonnan mindent láthasson. Mikor az ő irányában lovagolt a persa követ, megmondották neki a basák a helyet, ahol Veráncsics állott. Igen gondosan s hunyorgó szemekkel vigyázta őt a persa, de minthogy nem vehette jól fel, tehát lova száját ő felé rán-

totta. Akkor Veráncsics is a persa felé indult, kivel mihielyt összerkesztett, először is a persa köszöntötte őt minden jóknak kívánsáival, mintegy nagy császárnak képét; örülte ő hozzá való szerenességét, s azt ígérte, hogy ha a besa megengedi, őt szállásán meg fogja látogatni. Hasonló emberséggel s nyájassággal felelt Veráncsics a persának; de hogy a látogatásbeli kölcsönös ígéretet, valamelyik rész teljesítette volna, annak semmi nyoma nincsen.

Azután való napokon, egynehányszor hívatta Veráncsicsot a nagy-vesír magához, és azt kívánta, hogy a békekesség pontjai közé, azt is oda tegyék, hogy Maximilián és Szelim, egymás barátinak baráti, s ellenséginek ellenségi legyenek. Sok untatást kellett Veráncsicsnak kiállani, míg ezt a feltételt elhárithatta, s Veszprém s Tata lerontásának kívánsát feledtségbe hozhatta. A nehézségek eligazításában 9. mart. ért utolsó véget. Nyolcz esztendőre ígért békekesség volt az ő fáradozásinak gyümölcse. Drinápolyban volt ő még 19. mart., amikor egy levelet irt onnan Maximiliánhoz, melyben azt kérte, hogy a mag nélkül elhalt Országh Kristóf jószágai közül, a király adja neki Csejte, Jókó és Szomolán várait, vagy legalább csak egyiket azok közül, mivel a tőröczy prépostság jövedelméből, csak élleme is száken telik ki, és a király szolgálatjában kölcsön és uzsorás pénzzel kell neki járni.

Azután csakhamar elhagyta Drinápolyt, és 28. apr. Budára érkezett, onnan Kemáromon s Pozsonyon keresztül, Bécsbe sietett, aholottis egyebek között a híres Zaámbóky János örvendező versekkel fogadta s tisztelte meg őt. 12. máj. Az említett várakat nem nyerte ugyan meg Veráncsics a királytól, de azok helyébe, Oláh Miklós halála után, az esztergomi érsekség adhatott neki 1569. eszt. a pozsonyi diétán, ilyen feltételek alatt: hogy a királyi kamarának fizessen hat-ezer magyar forintot, ezenkívül Érsekujvárárt építtesse, ujíttassa meg, és abban szüntelen tartson maga költségén harmincfélszáz lovast s kétszáz gyalogot békekesség idején; mikor pedig valami megszállástól lehetne tartani, akkor a király több erőt fog oda küldeni. Azután való esztendőben, az ő és testvérei Péter és Mihály nemességét, a király megújította s erősítette.

Lakóhelyül Érsekujvárárt választotta magának, aholott is sokat kellett neki az esztergomi Mohammedbegtől szenvedni, kihez egykor a többek közt, szóról-szóra ezt a panaszló írást intézte magyar nyelven: „Az K. békekességnek megtartására való intését, jó neven és jó kedvvel vöttük. Egyéb gondolatunk sincsen mostan, hanem hogy az békekesség, ki két felséges császár között vagyon, megtartassék. Az ki-

nek bizonyosságára ez vagyon, hogy a mi szolgáink sok időtől fogva, kin nem voltak, noha elég okunk ti tőletek volt művelni valamit. Mert az ti vitézitek valasztig nyargalnak és rabolnak imitt amott. Miképen tegnap is három farnadi embereinket fogtanak; az előtt egy darabontokat is szintén közel ide a várhoz. Nem is számláljuk most az Thúry (György) veszését, és egynehány személy Győrné való fogását, Gedő várnak is elvételét, kiknek nem kellett volna lenni, ha bizonynyal és igazán békességet megtartjátok. Mindaználtal az mi végeinkben, mindenot az szolgáló népeink vesztegségben vadnak. Azért K. lássa, ha minket, vagy K. inteni kell az békességnak megtartására. Miért pedig azon békességnak mi szerzői voltunk, bontói nem akarunk lenni. Mely okáért kérjük is K. hogy ne bocsássa ide tova rablóidat, mert az mi uraink is igyel nem kezdik azokat szenvedni. Egyébképen, mi K. jó szomszédi akarunk lenni. Hogy pedig az K. intése igaz legyen, küldje meg nekünk az farnadi embereket, és az darabantot, kit vehessünk jó neven K. kinek jó egészséget kívánok. Wywárba sz. Jakab havának 9. napján 1571. eszt. Azelőtt mintegy három hónappal pedig, a Szapolyay János Zsigmond halála után, a budai basa küldött volt Veránosicsnak egy magyar levelet, ezen szókkal: „Mi Mustafa pasa, az hatalmas török császárnak fő helytartója, és gondviselője Magyarországnak, tekintetes és nagyságos úr, nekünk szerelmes szomszéd barátunk, köszönetőknak, és barátságőknak ajánlásának utána. Hiszük, hogy hiretekkel vagyon, az erdéli király halála, ki ez előtt, ugymint 19. vagy 20. nappal holt meg, és minket csoda hirekkel értetnek, hogy mivel Erdélyhez közel való várbeli kapitányoknak, meghattátok volna, hogy valami indítást tennének Erdélyre. Ennekelőtte hogy Sz. Miklós alá jöttenek vala is, sokszor azt irtátok, hogy nem ti akaratotokból mentenek volna; jóllehet ha valami nyereséggel jártanak volna, talán ti akaratotokból lett volna az indulat. De az mind muljék el, el is mult. Hanem mostan mi azon kérünk, hogy az végbelieknek, főképen Erdélyhez közelvalóknak erősen megparancsoljátok, hogy vesztegségben legyenek; miért hogy Erdély is az mi kegyelmes fejedelmünk jószága, mostan pedig ebből megtetszik, hogy ha híven akarjátok a mi kegyelmes fejedelmünkkel a frigyet megtartani, tehát minden ellenkezőknek indításit leszállítsátok, kit az mi kegyelmes fejedelmünk és mi, jó neven vehessünk tőletek; ha pedig ugyan az szándékok, hogy valami háborúságot indításnak, bizonyába semmit benne nem nyernek. Mert hiszük bizonynyal hogy egy hónapot nem ér, Erdély határába ötven, az vagy hatvan ezer tatár beérkezik. Más az, hogy ismét az erdélyiek az mi kegyel-

mes fejedelmöknk jó akaratjából önnön magok között az urak közül, választottak fejedelmet közöttök magoknak, kik ő felségét mindenben híven akarják szolgálni. Azért ha mit indítnak is, magoknak tesznek kárt vele. Isten éltesse nagyságodat. Budán, 6. apr. 1571.

Ami továbbá Veráncsicsot illeti, királyi helytartóvá 1572. eszt. 24. jun. tette őt Maximilián, Bornemisza Pál helyébe. Ugyanazon esztendőben, ő koronázta meg Pozsonban 25. sept. Rudolfot, a Maximilián legöregebb fiát magyar királynak, kinek az előtt Köpcsining ment vala eleibe, és ott egy szép üdvözlő beszéddel fogadta az ország nevében. Sokan munkálódtak, s utoljára meg is nyerték, az ő számára a római udvarnál, a kardináli veres süveget, de minekelőtte az ő hozzá elérkezett volna, meghalálozott 1573. eszt. 21. jul., vagy amint mások írják 15. jun. Eperjesen, ahová az ugynevezett nyolczados törvényszékre (judicia octavalia) vala kirendelve. Teste Nagy-Szombatban, a sz. Miklós templomában temettetett el. Ami teste állását illeti, arról az ő testvérjének fia, Veráncsics Faustus azt írja: hogy ő magas, de vékony termetű, hosszú, de diszes orru volt, tisztes szakállá köldökét verte, ősz hajszálai füleit félig eltakarták. Olyan állandó egészséggel birt, hogy halála előtt nem sokkal is, azzal mert dicsekedni, hogy ő vénebbnek látszik, mint amilyennek magát érzi. Az ő bölcsességének csálhatatlan bizonyosságai, annyi fejedelmeknek ő hozzá való bizodalma, s annál fogva oly sok rendben viselt követségei. Ha mások mindenek javasolták is a törökök ellen való hadat, ő azt mindenkor ellenzette. Hogy a minap a velenczések a török hajós sereget meggyőzték vala, sokan úgy ítélték, hogy most könnyű volna az egész Törökbirodalmat felforgatni; de Veráncsics, akinek oly sok esztendő alatt volt módja benne, a török erőt kitanulni s megismerni, állhatatosan nevetségesnek mondotta azoknak vélekedését, s azt állította, hogy ezen a tengeri győzelmen, csak úgy lehet valamit építeni s azt nagy következtetésévé tenni, ha a szárazon is valami nagy roppant és próbált vitézekből álló táborral lehetne a fényes-kaput megtámadni, s a hold két szarvát azzal megtörni. A pénznek rendkívül való szeretetével őt senki méltán nem vádolhatja. Harmincezer forintból való adósságot engedett önkényt oda Ferdinándnak. A méltatlan boszúság eltűrésére, maga jusaival, a jó békességért való nem gondolásra, igen reászokott a Statilius, több mint fenytéke alatt, mely oly húzós és feszes volt, hogy azt Mihály, a Veráncsics testvéröccse, aki annak udvarában egy ideig ő vele együtt lakott, ki nem állhatta, hanem azt oda hagyta; mikor ellenben Antal, azt oly nemes spártai gyomorral emésztgette, hogy maga

Statilius is, az ő békességes tűrése által, magát meggyőzöttnek vallotta. Már embernyi emberkorában sem hagyta el Statilius ő hozzá való kedvetlen komorságát, sőt őt titoknak s követkorában is durva és becstelentő szókkal illette s szölongatta, és mikor már mind mások, mind a király őt püspökségre méltónak ítélnék, nem állotta Statilius a tanácskozás közben magát úgy kiadni, hogy később püspökségétől maga megválni, mint egy széket ülni ő vele. De mind ezek is Veráncsicsban az indulat kelevényét nem fakaszthatták meg, a Statilius szeméi közé való lövellésre. Egy szóval olyan mértékben birta Veráncsics az erkölcsi tökéletességeket, amilyenben csak üstököscsillag módjára szoktak azok, az olyan nagyelmék mellett, olykor olykor elvélte váratlanul előtűnni, amilyenel őt, az effélékben különben mostoha és szűkkezü természet gazdagon megáldotta vala.

Veráncz vagy Vráncsica. Lásd Veráncsica.

Verbőczy István. Itélőmester, királyitábla előlölője, egy kevés ideig palatinus, kancellár, második Ulászló, Lajos és Szapolyay János királyok alatt. Bod Péter azt írja, hogy Erdélyből, Küküllő vármegyéből származott, és hogy ott egynehány falukat is birt volna, melyet Szent-Pali Ferencz is ama verseivel bizonyít:

Verbőczy Istvánt is Küküllő vármegye
Szülte Szőkefalva és Adános völgye,
Övé volt Szt.-Márton. Borzás, Majos hegye,
Désfalva, Kápolna, Dombó, Pánat, Bénye.

Mások Hont, mások ismét Nógrád vármegyéből származtatják őt, aholott Alsó-Petény nevű faluban, még ma is megvagnak az ő mulató házának némely dűledékei. Ugyanott, hogy Szente nevű faluban, szép jószágokat szerzett Zoby Mihálytól s másoktól 1498. eszt., az is bizonyos, melyeknek birásában Ulászló is őt megerősítette, sőt maga is megajándékozta őt Dobronyiva várával s városával Zólyom vármegyében. Jelenvolt 1505. eszt. a rákosmezei diétán, és annak végzését ő olvasta fel. Ő írta a tripartitumot Ulászló parancsolatjából, melyet minekutána tiz arra kiválogatott magyar törvénytudó megvizsgált s rázogatót volna, maga a király is azt helybehagyta 1514. eszt. költ királyi levele által; mindazáltal ez a levél pecsétetlen maradván, az is kétségben maradt, vajon ezt a törvénykönyvet ellene mondhatatlan tekintetűnek kellessék-e tartani?

Ulászló halála után, mindinkább-inkább csipkedvén a Magyarbirodalmat, Lajos király a külső hatalmasságoknál sürgette a segédelmet. Verbőczyt tizedik Leó pápához küldötte 1521. eszt. Mikor Ró-

mába ért Verbőczy, épen akkortájt hallotta vala meg a pápa, Szelim török császár halálát, és épen akkor ment a maga udvarából meztelen lábakkal a b. szűz templomába könyhullatások közt imádkozván, hogy az Isten a keresztyén uralkodók közt adjon békességet, és azokat gerjessze fel a törökök ellen, összevetett vállakkal való hadakozásra. Elvégezvén a pápa maga áhitatoskodását, igen idejében esett Verbőczynek maga és követsége czélja jelentése. A pápa nem sokára elbocsátotta őt magától, és ígérete szerint, Vius Tamás kardinált, csak hamar utána indította neki Lajos királyhoz, egy bizonyos summa pénzzel. Esztendő mulva, úgymint 1322. eszt., a Norimbergában (Nürnberg) összegyűlt német rendekhez küldötte őt Lajos király segítségért. A rendek 22. dec. költ levelök által (melynek az austriai főherczeg, és a császárnak a Németbirodalomban helytartója Ferdinánd, a moguncziai (mainczi) kardinál Albert, és a bajor herczeg Lajos, irták vala alá magok neveit) azt a választ adták, hogy annyi segítséget, amennyit a minap a vormácziai (vormsi) gyűlésen ígértek vala, a Németországot fenyegető veszedelmek miatt nem adhatnak; de csakugyan fognak négyezer gyalogot küldeni, a horvátországi várak őtalmazására, csak hogy azoknak a magyarok illendő áron elegendő élelemre valót szolgáltatassanak; ezenkívül a német vezér mellé adjanak két olyan előkelő magyart, akik a törökök ellen való hadakozásnak módjához jól értenek; hat hónap mulva pedig, az egész segítő sereg hazabocsáttassék.

Még eddig mindenkor dicséretes volt Verbőczynek maga viselete, de a következő időkben szüntelen hintegette az országban az egyenetlenkedés és gyűlölködés magvát. A rákosmezei diétán 1525. eszt. ütötte ki magát először az ő nyughatatlansága. Sokat beszélt ő itt, mind a király, mind az érsekek, mind a palatinus, mind mások ellen. Fegyveresen gyűlt vala ezen diétára a nemesség. Csak az első ülés volt csendes, az is csak azért, mert akkor érkezett vala török császár Szulejmántól egy követ. A második ülés 10. máj. szerdai napon tartatott Pesten, a szt. Péter templomában. Itt kezdette Verbőczy maga száját megnyitni, szavát felemleni, s mindenek szeméit magára fordítani. Itt végezték azt az ő indításából, hogy ha a király parancsolandja is, hogy a fegyvert letegyék, annak ne engedjenek. Itt patvarkodtak mind az új pénz, mind annak veretője Szerencsés Imre ellen. A király, püspök Podmaniczky István által, azt kívánta, hogy tegyék le a fegyvert, és azt az ellenség ellen fordítsák, most pedig fogjanak az ország megmaradását tárgyazó tanácskozáshoz. Verbőczy azt felelte, hogy a királynak kívánságait majd péntek-

ken fogják meghallgatni, addigis pedig a kardot magok derekán fogják esőrtetni. Más nap csőtörtőkön a sz. János templomába vezette Verbőczy maga zajgó nemeseit. Itt azt kívánták, hogy a jobbágy parasztoknak szabad legyen azt a földes urat választani, akit akarnak. Akik annak okai voltak, hogy a mult esztendei végezések meg nem tartattak, azokat halálra kérték ki. Pénteken az érsek Szalkay Lászlót kisebbitették, a királyt pedig, hogy hozzájok menne, kérték. A király nem ment, hanem őket az apostoli követ által, csendességre intette; azután pedig egy püspök és zászlós ur által, a törökök ellen segítséget kért tőlök. A felelet elhalasztatott. Szombaton, az az 13. máj. hatvan követet küldöttek a királyhoz Budára, ilyen kívánságokkal: hogy a németeket udvarából bocsássa el, és azok helyébe magyarokat fogadjon be, mint cselekedett az austriai főherczeg Ferdinánd is, minekutána a király nénjét Annát feleségül vette; a császár és velenczések követeit magától küldje el, mivel amaz szükség nélkül a magyar dolgokba avatkozik, ez pedig inkább spion mint követ; régi tanácsosait bocsássa el, és ujakat válasszon; Szerencsés Imrét égettesse meg. A feleletre negyed napot határoztak. Lajos a feleletet önkényt tovább halasztotta volna, azonban egynehány főembereket küldött, akik a lármázókat csillapítsák, de azok ezekre semmit sem hajtottak; sőt Pestre, Budára semmi eleséget bevinni nem engedtek, hogy így oda Lajos katonákat ne szállithasson, ezenkívül előbbeni kívánságaikkal ujra százhusz követet küldöttek Budára, azután 17. máj. ismét más százhuszat, általok arra kérvén Lajost, hogy ő hozzájok menjen el, holmi dolgok eligazítására, melyeket magával akarnak közleni. Elment Lajos, de minden haszon nélkül jött vissza.

Ezzel Verbőczy és az ő lármás társai a Rákos mezejéről felke-rekedtek, s Hatvanba mentek, hogy ott új gyűlést tartsanak. Ide is elment a király ő hozzájok, Báthori Istvánval s másokkal, és ott az ő ülésőkben megjelent. Akkor felállott Verbőczy, és két egész óráig beszélt magyarul. Az országnak eddig szenvedett nyomorúságain kezdte beszédét. Azoknak okául a király tanácsosait vetette, akiknek csak a magok erszényére volt gondjuk; azért kérte a királyt, hogy válasszon másokat s a t. A király más napra halasztott; akkor pedig két követet küldött hozzájok, azzal az izenettel, hogyha Budára vissza megyen, végére fog járni, a tanácsosok ellen tett vádaknak; de a gyűlés nagyobb része, ezt a halogatást nem szívelte, hanem ott mindjárt helyben, Verbőczyt palatinusnak választotta s tette, Báthori István helyébe, és hogy azt a király is hagyná helybe, kívánta. La-

jos engedett az időnek, és Kanisay Lászlót, Drágfy Jánost két püspökkel a gyűlésbe küldötte, jelentvén, hogy Verbőczy palatinusságában megegyez.

Május 24. napján, ismét a gyűlésbe ment Lajos, és hogy a tegnapi végezéseket olvassák fel, parancsolta. Maga olvasta el az új palatinus nagy felszóval azokat, melyeknek summája e volt: Lajos válasszon új tanácsosokat, azok mellé rendeljen nyolcz nemest, kiknek hasonló erejű vokszok legyen; minden vármegyékben rendeltessék egy katonasághoz értő férfiú, kitől a hadi nép függjön; az arany és ezüst pénzt úgy kell verni, mint Mátyás király idejében; Sárkány Ambrus jószágait Bodó Ferencznek kell adni; Zeng városát vegyék el a Frangepán familiától, és ahelyett más, azzal felérő jószágot adjanak annak; a lovasság zsoldja minden hónapra egy aranynyal neveltessek; az Ujlaky Lőrincz herczeg jószágai mind Szapolyay Jánosnak adassanak, akinek azokhoz különben is néminémű jusiai vagynak. Mind ezeknek aláírta Lajos a maga nevét, azonvaló sajnálkozását mindazáltal el nem titkolhatta, hogy a gyűlés magát az ő királyi jusaiba avatta. Egyéb dolgokat a Lajos tetszésére bízott a gyűlés; de azonban minden háznak adóját egy forinttal nevelte, melynek negyed része a királynénak adassék ajándékba. Miket cselekedett Verbőczy palatinus fővel, azokból egyebet annál nem igen tudhatni, hogy őt 1526. eszt. aprilisben a király, Ráskay Gáspárral a Bányavárosokra küldötte, hogy ott a Luther hatalmazni kezdett tudományát gátolja meg, melyben ő hűségesen el is járt, és sokakat megeskettett, hogy arról örökösen lemondanak. Onnan a rákos-mezei diétára ment, mely szent György napján kezdődött. Már ekkorra a hatvani pártosok is nagyobb részént meghunyászkodtak, és minapi cselekedeteiket megbánták. Jókor észrevette Verbőczy, hogy ez a diéta nem az ő kedve szerént fog kiütni; azértis 28. apr. a király és királyné előtt a palatinusságot önkényt letette; azután egy éjjel Zoby Mihálylyal együtt Pestet odahagyta. A diéta két izben is idézte őket maga eleibe, és minthogy meg nem jelentek, proscibálta, számkivetette 4. máj. Báthori Istvánt pedig a palatinusságba visszatette.

Verbőczy Erdélybe Szapolyay Jánoshoz szaladt, és ott lappangott mindaddig, míg a mohácsi veszedelem megesett; akkor pedig Tokajba jött Szapolyay Jánoshoz, és ott annak királylyá lett választásában, minden eszével s ékesen szólásával serényen és foganatosan munkálódott, melyért őt Szapolyay maga főkancellárjává és titoknokjává tette. Mind holtig meg is maradt ő Szapolyayhoz való hűségében, és minden erejét arra fordította, hogy az első Ferdinándhoz haj-

lottakat is, Szapolyayhoz hódítsa; és épen e volt az oka, hogy őt és Szapolyayt Ferdinánd, a maga koronázása után negyed nappal, Fehérváron proscibálta. Együtt őtalmazta Budát Szapolyayval, a Ferdinánd fővezérje Fels ellen 1530. eszt. Azután való esztendőben, az ő izgatásából tette Szapolyay Gritti Lajost magyarországi gubernátorrá. Ő volt egyik követ, Szapolyay részéről, Nádasdy Tamással s másokkal 1532. eszt. a Csallóközbe Magyar nevű faluba, ahol a Ferdinánd küldöttjeivel, négy hónapig tartandó fegyvernyugvást kötött. Lásd Román Zsigmond. Amely békességre Szapolyay 1538. eszt. 24. febr. Váradon, a Ferdinánd követeivel lépett, annak egyebek közt Verbőczy is aláírta a maga nevét. Ugyanazon esztendőben, a Szapolyay helybehagyásával, a sz. Domonkos Budán lakó szerzeteseinek, Pest vármegyében, egy Csaba nevű falut ajándékozott, oly feltétel alatt, hogy azon szerzetesek, az ő fogadott atyjának, amár felebb is említett Zoby Mihálynak, Hederváry Ferencznek, és az ő maga lelkének javáért, hatenként őt misét szolgáltatassanak. Ő járt egyik Krakóba 1539. eszt. Szapolyaynak feleséget kérni.

Szapolyay halála után, annak árvájának tutorai őt küldötték Konstantinápolyba, Eszéky János püspökkel, a török császárhoz, hogy az árvának főtutorságát, Szulejmán császár vállalná fel, Szapolyay testamentoma szerint, és annak minden ellenségei ellen lenne pártfogója s őtalmazója, mint eddig magának Szapolyaynak vala. Hogy Szulejmán kegyelmét annyival inkább megnyerhetné, nemcsak az ötvenezer aranyból álló adót vitte annak meg, hanem a basák számára is sok arany és ezüst edényt, és arannyal varrott drága selyem ruhát adtak az ő kezébe a tutorok. Igen szerencsés volt az ő követsége, annyival inkább, mert ő előbb ért Konstantinápolyba, mint Laszky, a Ferdinánd követje. Mind hasznosnak, mind dicsőségesnek tartotta Szulejmán, a kis árva ügyét magára vállalni. Azértis egykor Verbőczyt és társát magához hivatván, három basa jelenlétében azt mondotta, hogy ő a meghalt Szapolyaynak, oly czállal engedte által Magyarországot, hogy azt annak maradékai is mindaddig birják, mig azok a fényes kapuhoz háládatosak lesznek; annak okáért maga áll hatatossága bizonyosságul, a kis árva mellett fegyvert fog, és azon lesz, hogy a németek, az árva ellen kezdett hadat megkeserüljék. Utoljára a kis Szapolyay számára, egy arannyal szőttes veres bársony palástot, egy pajzst, egy arany nyelű vas buzgányt, és egy drága kövekkel kirakott hüvelyű görbe kardot adott Verbőczy kezébe. Azonban Mohammed és Usref basáknak fejk vesztése alatt parancsolt, hogy minél hamarabb Szapolyay özvegye segítségére siessenek. Ist-

vánffy azt írja, hogy mikor 1541. eszt. haza jöttek Verbőczy és Hazáky a követségből, már akkor a Ferdinánd vezérje Roggendorf Budát megszállotta Izabellára, a Szapolyay özvegyére; azértis oda egyenesen a jó válaszszaal nem mehettek be, hanem Pécs felé kerültek; de már akkor az is Ferdinándhoz állott volt; azértis a Dunán bátoraságosabb helyre átaljöztek; mely ha ugy volt is, de benvolt már Budán Verbőczy, mikor Szulejmán Buda alá érkezett, és egyik ő kísérte ki onnan a Szulejmán sátorába a Szapolyay árváját, mikor azt Szulejmán magához kívánta. Mikor aztán odahagyta Szulejmán Budát, Verbőczyt hagyta ott a magyarok közt előfordulandó törvényes dolgoknak eligazítására; melyekben ő nem soká forgolódhatott, mert amint némelyek mondják, méreg által meghalt Budán 1542. eszt., aholottis az ő teste a zsidók temetőjébe takarittatott. Istvánffy azt írja felőle, hogy ő vallásához ragaszkodó buzgó ember volt, és hogy a szegények számára és a templomok ujtására, jó summa pénzt hagyott.

Verbőczy Imre. A közelebb irt István fia. Atyja példája által okosodván, sem Izabella, sem a török gallérjához nem kapaszkodott, hanem törvényes urát Ferdinándot tisztelte, ki is őt Tolna vármegyei főispánynya tette. A besztercze-bányai 1542. eszt. tartatott diéta, azon kérte a királyt, hogy neki Dobronyiva várát adassa vissza. Amint Istvánffy írja, ugyanazon esztendőben, jelenvolt Imre, Perényi Petterrel s másokkal Pest ostromlásában. Kétségkívül akaratja nélkül esett az ő neki, hogy az ő katonái 1543. eszt. azokat, akik Pécsről az oda közelgető Szulejmán török császár elől szaladtak, fosztogatták; mert bizonyos, hogy ő Zriny Miklóssal, Báthori Bonaventurával s másokkal, már akkor a haza őtalmazására összeszövetkezett volt a törökök ellen.

Verebélyi Mihály. Török fogságba esett első Ferdinánd király alatt. Nádasdy Tamás palatinus irt ő iránta, Veráncsics Antalnak Konstantinápolyba, hogy őt váltsa ki 1555. eszt. Veráncsics azt felelte, hogy mivel Verebélyi különösen a török császár rabjai közt van, akiket nem szoktak soha sem eladni pénzen, sem pedig akarmi váltságért is szabadon bocsátani, az ő szabadulása nagyon kétséges; mindazáltal igyekezni fog továbbra is rajta, hogy azt kiválthassa. Ki is szabadult Verebélyi idővel, és babocsai kapitány volt 1566. eszt., mikor Alapy Gáspárral a törököket igen elgázolta Sikiénánál.

Veres Tamás. Erzsébettel, az első Lajos király édes anyjával, oda járt 1843. eszt. Nápolyba, és másokkal együtt őt is elküldötte onnan a pápához Aveniőba (Avignon). Talán ennek fia volt az a Veres Péter, aki Lacak Miklóssal, az erdélyi vajdával, Vass Dezsővel és

sok más nagy emberrel elesett, az oláhországi vajda, Lajk vagy László ellen való szerencsétlen hadban 1371. eszt.

Veres Benedek. (Farnasi). Ettől a Benedektől, és Nagyvölgyesy Lászlótól, a főpohárnoktól cserélt volt Hunyadi János Erdélyben négy falut, Bocsárdot, Unokát, Magyar- és Szász-Filpest; de azokat Szilágyi Mihály 1457. eszt. nekik visszaadta, a Szilágyi Erzsébet és Hunyadi Mátyás megegyezésével. Ez a Hunyadi Mátyás azután kevéssel királyságot érven, a sok hadakozás miatt, valamint Magyarországra, úgy Erdélyre is szokás ellen való adót vetett. Mindezen, mind más okokon, Veres Benedek magának pártos társakat keresett, és majd az egész Erdélyt felzendítvén, az akkori vajdát, Szent-Györgyi Jánost, királynak kiáltatja. Ezen zenebonának eloltására, maga ment el Mátyás király 1467. eszt., kinek érkezését az erdélyiek megtudván, magoknak gráciát kértek, és így a láрма minden vérontás nélkül lecsendesedett. Ami Benedeket illeti, ő Lengyelországba szaladt, János nevű atyjáival, és ott a királyi udvar előtt magát nem csak ismeretessé, hanem érdemessé is tette, mely onnan tetszik meg, mert mikor Albert, lengyel királyi herczeg, a maga bátyjával, Ulászló magyar királlyal 1491. eszt. békességet kötött, abba azt is bele tétette Albert, hogyha még Benedeknek s az ő öcsésének Jánosnak, valami jószágok volna, mely másnak nem volna ajándékozva, azt nekik adja vissza, és őket hazájokba békével bocsássa vissza. Ha pedig nem volna, vizsgálta meg ujra az ő ügyöket, és ha ártatlanoknak találtatnak minden jószágokba állítsa vissza; ha pedig bűnösök lesznek, ugys rendeljen nekik valamit, amiből holtig tisztességesen élhessenek hazájokban.

Vermes Mátyás és Miklós. Első Lajos király alatt éltek. Miklós a királynak különös bajnokja volt. Azt kérték ők 1356. eszt. Lajostól, hogy amely nemességre az ő eleiket László és András királyok emelték, őket abban ujra erősítse meg; melyet annál könnyebben megnyertek, mivel magok is hűségöknök s bátorságoknak nem kevés próbáját mutathatták.

Verner László. Budai bíró volt, mikor Venczel, a cseh király, 1304. eszt. az ifjú Venczelért, a magyar királyért jött, és mivel ez a Verner az ő fiának Venczelnek ellensége volt, az öreg Venczel ő helyébe budai bírónak Petermant tette; őt pedig fogva magával Csehországba vitte. Minekutána mind a két Venczel elhalt, ez a Verner kiszabadult a fogságból 1307. eszt. Budára setét éjjel ment be Csáky Jánossal, régi ellenségeit felkereste, azokat sokképen rongálta, Peterman is addig szabadulhatott ki körmei közül. A tizenkét esküdtnök ket-

tejét lófarkon hurczoltatta a város utcáin, és azoknak osontájakat megégettette, jóságait magának foglalta. Erre a Verner Lászlóra bízta vala Amade, az akkori palatinus, hogy Csáky Móriczot, az ő vejét, a klostromból vegye ki, s vele a barát ruhát vetkeztesse le. Igyekezett is rajta László, és őt toronyba záratta, de nem boldogulhatott vele, és őt a klostromba vissza kellett bocsátani. Talán atyjafia volt ennek a Lászlónak az a Verner, aki budai barát, és egyszersmind dekreto-mok doktora volt. Ezt a cseh király Venczel 1303. eszt. maga helyett küldötte nyolczadik Bonifác pápához. Ugyanis a pápa Venczelt maga eleibe idézte törvénybe, hogy mutassa meg mi csoda jusun s fundamentomon akarja a maga fiát, az ifju Venczelt, a magyar királyságban megtartani. Venczel maga nem jelent meg, hanem est a Vernert, harmad magával elküldötte, és általa azt izente a pápának, hogy sem ő, sem az ő fia, az ifju Venczel, a pápát magok bírójának nem ismerik, és így sem idézésére megjelenni, sem magok jussait előtte felfedezni s őtalmazni nem kötelesek.

Veseni László. Ezt Mátyás király, a maga királyi udvara mar-saljának nevezi, abban a levélben, melyet ő tőle 1460. esztendőjében a pápához küldött. Amely dolog iránt őt a pápához küldötte, azt ugyan nagy részént csak szóval adta által ennek a Lászlónak; mind-azáltal abból a levélből is észre lehet venni, mi volt az ő követ-ségé-nek célja, melyet a pápa Mátyáshoz küldött, t. i. hogy Mátyás ki-rály a zágrábi elpusztult püspökséget akarta ujra felállítani, melynek jóságait már legalább is tiz hatalmas ember elfoglalta vala; és hogy a váradi püspököt, Vitéz Jánost, nagy nehezen reávette Mátyás, hogy oda püspöknek elmenjen, csak addig, míg a püspökség megzavarodott dolgait helyrehozandja. Két esztendő mulva, mint már jártas embert, ujra őt küldötte Mátyás a pápához és a velenczésekhez, hogy azoktól a törökök ellen segítséget kérjen.

Veseni János. Külső-Szolnok vármegye küldöttje volt gyalui Vass Jánossal, és Bánrévy Fülöppel, a rákosmezei diétára 1505. esztendőben.

Wesselényi Farkas. Első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt vitózkodott. Balassa Jánossal együtt próbálta 1562. eszt. a törököktől Szécsén várát visszavenni, és ha ott akkor mindenek, legalább sokan viselték volna úgy magokat, mint Farkas viselte, a Balassa szándéka olyan gyalázatos hajótörést nem szenvedett volna. A Bebek György feleségével, Patócsy Zsófiával, együtt szoritották volt őt be Szádvárba, Schwendi László és Forgách Simon; és őt küldötte onnan ki Zsófia Schwendihez, a vár feladása feltételeivel 1567. eszt.

Wesselényi Miklós. (Hadadi). Itélőmester volt Erdélyben, Szapolyay János Zeigmond és Báthori István fejedelmek alatt, az előtt pedig az öregebb Szapolyay fegyverhordozója. Ő olvasta fel a Békesy Gáspár s pártos társai ellen hozott sentenciát könnyhullatások közt Kolozsváron 1575. eszt. A Fejes familia kihalása után, Gyeke nevű fiú ő reá szállott Erdélyben. 1584. eszt. halt meg, és a gyermekei kápolnába temettetett, aholottis a következő verseket írta valaki az ő emlékezetére:

Nicolaus patrio Wesselényi hic accubat arvo,
Octuaginta annos non sine laude senex.
Arma tulit primi, Janique sigilla secundi
Regis, at hic annos bis tulit ille decem.

Wesselényi Ferencz. Báthori István lengyel királynak főkamara-rása, kivel az oroszok ellen folytatott hadban mindenütt jelenvolt. Ez vette el magának feleségül a híres Békesy Gáspár özvegyét, Sárkány Pál leányát. Második felesége a Nyáry familiából való volt.

Vetéssy Albert. Veszprémi püspök lett 1459. eszt. Gatalóczy János helyébe. Azután való esztendőben a tárnokmester Rozgony Jánossal, Olmüczbe járt követségbe. Lásd Rozgony János. Országgh Mihály palatinussal, Báthori Istvánnal, és még egynehány főemberekkel, Nissa (Neisse) városába küldötte őt 1473. eszt. Mátyás király, hogy ott a pápa követe közbenjárására, a lengyelekkel békességet kössenek. Másfél hónapig tartott alkudozás, vagy inkább veszekedés után is, és a pápa követének kérésére és istenkedéseire is, a békesség meg nem készülhetett; azt mindazáltal megnyerte a pápa követe, hogy mind a két résznek követei Opolia (Oppeln) városában újra gyűljenék össze nagy boldog asszony napjára, de már akkor úgy látszik, nem jelent ott meg Albert. A püspöki széket 1486. eszt. hagyta üresen.

Vetéssy Mihály. Második Lajos király udvarában lakott. Ettől küldött Lajos 1526. eszt. kevés hetekkel a mohácsi veszedelem előtt, parancsolatot Perényi Gáborhoz, ezenkívül Szatmár, Bereg, Kraszna, Közép-Szolnok, Ugocsa és Máramaros vármegyékhez, hogy a katonákat minél hamarabb küldjék a törökök ellen. Uti költségül huszonöt forintot kapott.

Viczay Sándor. Ezt küldötte Perényi Gábor száz lovassal Losonczy István mellé Temesvárra 1552. eszt.

Viczmándy Tamás. Balassa Menyhérttel és Schwendi Lázárral, együtt fáradozott Tokaj, Szatmár, Erdőd és Kővár megvételeiben 1565.

eszt., amikor Schwendinek az ő vitézsége szemébe tűnván, az őt Zólyomy Péterrel kővári kapitánynya tette. Alig viselhette hivatalát két esztendeig, mikor attól is, életétől is megvált, mely is így történt: A szatmári német kapitány, Mager Rézmán, mind őt, mind Zólyomyt elvitte magával, némely Sz.-Jobb körül zsványkodó erdélyi katonák ellen. Azalatt, míg ők Sz.-Jobbra jártak, Szapolyay János Zsigmond Kővárt megszállotta Bebek Györggyel 1567. eszt. Mindazáltal módot találtak benne Viczmándy és Zólyomy, hogy Kővárba ott maradt katonáikhoz beszöktek. Minekutána a külső várnak déli oldalát Bebek ágyuval letörette volna, Sasa Jánosnak parancsol, hogy a keze alatt lévő katonasággal ott rohanjon be. Semmi panasz nem lehetett Sasa magaviseletére, mindazáltal Viczmándy is úgy forgatta magát, hogy annak sebbel kelle magát visszavonni. Azután maga Szapolyay is próbát tett némely válogatott csoportokkal, de azok is sok hijokkal tértek vissza. Egy ideig tartott nyugvás után, kétfelőlről támadtatta meg Bebek a várat. Mindenütt ott forgolódott Viczmándy, ahol legnagyobb szükség volt ő reá. A felmászni akaró ellenséget, vagy puskával, vagy s reáhengerített termés kövekkel hordatta vissza nyakrafőre alá a mélységre, maga katonáinak nevetéségre s mulatságára. Ezenkívül apró hordócskákat puskaporral, gyantával, vad fenyő száraz gyökereivel megtöltött, és azokat meggyújtva gördítette az ellenség közibe. De mikor ebben a sietség miatt vigyázatlanul foglalatoskodnék, a puskaapor előbb meggyúlt, mint kellett volna, és az ő ábrázatját, sőt egész testét úgy összeégette, hogy őt fálholtan vették fel a földről. Az ő esete által a katonák elkedvetlenedvén, az őrállók sem vigyáztak úgy, amint kellett volna, melyből a lett, hogy az ellenség őket meglopta, rajtok erőt vett, Viczmándyval együtt mindnyájokat levágta, az ostrom tizenharmadik napján, és csak az egy Zólyomyt hagyta életben.

Vid vagy Vitus. Szájról szájra, és könyvről könyvre átaladott hagyomány, hogy ez a Vid vagy Vitus, sz. István király alatt élt, amikor Szatmár vármegyében, az ecsedi tóból s posványáságból, egy sárkány forma állat, vagy nagy kigyó járt ki, és az ott körülbelől lévő lakosokban sok kárt tett. Ezt a veszedelmes állatot, ennek a Vidnek volt szerencséje megölni, melynek hire sz. István király fülébe jutván, ennek a Vidnek s maradékinak nemesi czimerül három sárkányfogot adott, melyeket azután farkas fogaknak is nevezték s gondoltak. Ez a Vid volt a Báthori nagy familiának legelső tudható törzseke. Kétség kívül az említett kigyó ölésre ezéloz hát a Báthori familia czimerében, nem csak a három fog, hanem a farkát harapó kigyó is.

Igen hihető, hogy Szabolcs vármegyében, az a Vid nevű pusztá, mely Dorog és Balmaz-Ujváros közt fekszik, ettől a Vidtől vette maga nevét; mivel tudni való, hogy a Báthori familia ezen vármegyében is sokat birt. Csupán csak a nevek hasonlatossága okozta tehát azt a hibát, hogy némelyek attól a Guthkeled Vidtől származtatták a Báthori familiát, aki mindjárt következik, és a Báthori familiának más ágait is, ugymint a Butkay, Szokolyi s a t. familiákat.

Vid. Egy Guthkeled nevű embertől származott, aki Péter király idejében Svábországból jött hazánkba. Vid már Bács vármegyei főispány volt, mikor 1055. eszt. a tihanyi apáturság diplomája aláírta a maga nevét. De kivált Salamon királyhoz úgy betudta magát ez az álnokságban fogantatott született és élt ember szinleni, hogy az mások szavát semmibe hajtván, egyedül Vid után hallgatott, és épen azzal nyerte azt, hogy őt Vid olyan veszedelem örvényébe vezette, melyből soha ki nem gázolhatott. Ugy tartják, hogy ő palatinus is volt, de az nem egészen bizonyos, ámbár könnyű feltenni, hogy Salamon akármely nagy hivatalt könnyen ő reá fűzött. Mikor 1072. eszt. Salamon király, Gejza és László hercegekkel Belgrádot megvette, ott volt ez a Vid is, és a bácskasági katonaságot vezérelte. Amely nagy prédát azon hadban nyertek, Vid mesterkedéséből azt a király négyfelé osztatta, egy részt magának vett, másikat, már eleve lehet tudni, hogy Vidnek rendelte, harmadikat Illyésnek, a Vid vejének, az utolsót Gejza, László és Lambert hercegeknek adta. Sokkal elevebben érzette Gejza ezen osztálynak egyenletlenségét, mintsem azon való megilletődését eltitkolhatta volna; melylyel azt nyerte, hogy Vid azután még jobban ingerlette a királyt ő ellene, mint azelőtt, és azt verte annak fejébe, hogy addig bátorságban soha nem lehet, míg a három herceg él, azértis azokat valami uton-módon vessesse el; a tartományt pedig, melyet birnak, ajándékozza neki, és úgy fog állandó lenni a király országlása. Hogy ezen gonosz célját Vid elérhesse, arra veszi Salamont, hogy 1073. eszt. a hercegeket hívja ki Nissa (Neisse) vára ellen, mely a lator bosnyákoknak fészke lehetett akkor, és ott találjanak módot az ő eloltásokra. De vigyáztak már ekkor a hercegek magokra, és csak Gejza ment el, László pedig a sereg felével itthon a Nyírségen maradt, és így a Vid gonosz szándéka is dugába dőlt.

Minthogy naponként inkább-inkább gerjesztette Vid a király gyűlötségének tüzt, és annak füstje mindennap sűrűbben ment a Gejza orrába, minden esetre elküldötte Lászlót Orosz, Lambertet pedig Lengyelországba segítségért, melylyel újabb okot adott Vidnek

a vádaskodásra, mindazáltal Erneynek s némely egyenes gondolkodású püspököknek munkája által, ha mind ideig óráig is, hamu alá takarták az ellenkező felek a tüzet, Esztergomnál békességet kötven, és egymástól kezeseket váltván. Salamon részéről Vid és Erney voltak kezesek. Vid ismét mindent zavarba hozott, és azt sem várta, hogy a szövetség ideje lefolyjon. Szekszárdon reábeszélte Vid a királyt, hogy üssön Gejzán. Lásd Vilhelm. Meg is verte első ízben Salamon a Gejza táborát, de mikor másodszor támadta meg őt 1074. eszt., először is a sok háborúság kovácsa Vid esett el; a Salamon tábora a futásban kereste minden védelmét; maga Salamon is alig szabadulhatott el, és az országtól örökre elmaradt. Lásd Erney. László herczeg reáakadván a holtak közt a Vid testére, megállapodott felette, és azt mondotta: Sajnálak téged Vid, noha ellenségem voltál, bárcsak tovább élhetnél volna, hogy eszedre jöven, köztünk a békességet megerősítetted volna. Azon csudálkozom, hogy vágyhattál herczegségre, holott nem herczegi ágyból való voltál; miért kívántad a koronát, holott nem királyi familiából származtál? Ime most a te szived, mely herczegségre kacsingódzott, által van ütve lándzsával; fejed, melyre koronát vártál, ketté van hasítva." Azután megparancsolta a katonáknak, hogy őt temessék el, melyet azok meg is cselekedtek ugyan; de megemlékeztén arról, mely sok vérontást okozott a haza és atyafiak közt, először mellébe kést vertek, szeme közé port szórtak, és ezzel búcsúztatták el: Azok a szemeid, melyek életedben kincsesel s becsülettel meg nem elégedhettek, most teljenek meg porral.

Vilhelm. Szekszárdi apátur volt Salamon király idejében. Mikor 1074. eszt. Salament arra beszélné Vid, a szekszárdi klastrom templomában, hogy Gejza herczeget, aki akkor egy erdőben vadászattal mulatta magát, fogatná el, és szemeit vájatná ki, ezt a beszélgetést jól hallotta Vilhelm, az apátur, és azt Gejzának titkon mindjárt megizente. A beszélgetés este történt, Salamon reggelre halasztotta, hogy akkor ki fogja mondani szándékát. Reggel ugyanazon dologra sarkalta Vid Salamont, aki utoljára meg is egyezett a Gejza megnyomorításában. Ezt is végig hallgatta Vilhelm, és a templomból kimenvén, szerzetes ruháját leveti és világítu őlt magára, kardot köt, lóra ül, sebesen nyargal Gejzához, akit épen aluva talált, őt felkölti, az egész dolgot elbeszéli, és szorgalmaztatja, hogy szaladjon a Salamon katonái elől, kik már kivagynak rendelve. Lásd Bikás.

Vinceze. Váci püspök lett 1455. eszt., őt küldötte el Mátyás király Ágostonnal a győri püspökkel 1458. eszt. Prágába, hogy ott

Podjebrád Györgyöt cseh királynak koronázzák fel, melyet ők meg is cselekedtek; de mivel Podjebrád a hussziták tudományára igen hajlandó volt, először esküvését s keze írását vették afelől, hogy a római anyaszentegyház tudományát fogja vallani, és a pápához engedelmes fog lenni. A magyarok előtt kiváltképen két dologgal tette magát emlékezetessé, t. i. a verebeknek szertelen üldözésével, és a váczi vásárnak elrontásával; melyet ilyen emlékeztető szókkal tettek ki az akkori magyarok: Veréb vesztő váczi Vincze, vesztette el Vác városának virág-vasárnapi vas vásárát. Eleibe ment volt ő is Straznicz városáig Mátyás királynak, és ott aláírta a maga nevét annak a levélnek, melylyel magát Mátyás arra kötelezte, hogy Katalint, a Podjebrád György leányát el fogja venni feleségül.

Vinkur. Dalmáciában belgrádi komendáns volt akkor, mikor 1097. eszt. Buzila, a siciliai gróf Roger leánya, Kálmán király jegyese, Belgrádhöz érkezett, akit is ő illendő pompával fogadott, eleibe ment, annak öt ezer katonával parádérozott, azután Kálmánhoz elkísérte, melyből megtetszik, hogy már ekkor Belgrád, és így Dalmácia is, a magyar koronához tartozott.

Visce vagy Viska. Sz. István, Péter és Aba királyok alatt élt. Péternek igen nagy ellensége volt, és Pezli s Toislán nevű főmagyarokkal igyekezett őt a koronától elejteni, és Abát a királyi székbe ültetni. Nagy pártfogójok volt az országon kívül bujdosó András, Béla s Levente magyar hercegeknek; és Aba halála után más magyarokkal együtt, azokat akarta behíni az országba, melyet midőn Péter király, Buda és Devecser sugallásából megtudott volna, őt megölette. Lásd Bue.

Vitéz János. (Zrednai). Zsigmond, Albert, Ulászló királyoknak, és Hunyadi János vajdának s gubernátornak titoknokja, váradi püspök és esztergomi érsek. A várnai veszedelemben a váradi püspök elesvén, mind Hunyadi János, mind a Bihar vármegyei rendek, leveleik által kérték az ő püspökké való létét a római pápától, melyet meg is nyertek attól 1445. eszt. Ez időtől fogva mindenkor nagy dolgokban forgott János az országban. Hunyadi János 1447. eszt. nyolczad magával Bécsbe küldötte őt Fridrik császárhoz, hogy azzal békességet kössön; de minden fáradsága hiába veszett. Mennyire szeretete a tudományokat, onnan tetszik meg, mert ámbár az akkori időben élt tudós emberek, úgy emlékeznek ő róla, mint már nagy tudományú emberről, melyet fel is lehet tenni annyi királyok sekretáriusáról; mindazáltal ő 1451. eszt. engedelmet kért s nyert arra a pápától magának, hogy hadd mehessen amerre neki tetszik, tudomá-

nyának öregbítésére. Szándékozott tiz társával a Krisztus koporsójának és más szent helyeknek meglátogatására is, de hogy vagy egyik, vagy másik szándékát véghez vihette volna, annak semmi nyoma nincsen. Ugyanezen esztendőben Brankovich Györgyhöz, a rácok despotájához küldötte őt Hunyadi János követségbe, Szendrőbe, hogy ő közte és a despota közt békességet csináljon. Garai László, Ujlaky Miklós és Palóczy László voltak az ő követ társai, akikkel ő nemcsak békességet, hanem sógorságot is állított fel Hunyadi és Brankovich között. Ugyanis Erzsébetet, a Brankovich unokáját, Cillei Ulrik gróf leányát, a Hunyadi kisebbik fiának Mátyásnak, feleségül eljegyezte, még pedig olyan feltétel alatt, hogy ha két esztendő múlva a menyasszonyt haza nem akarná Brankovich adni, tehát az ő Magyarországon lévő minden jószágait Hunyadi, maga s fiai számára örökösen foglalja el, p. o. Száva Szent Demetert, Szalánkemént, Zimont, Becsét, Becskereket, Világosvárt, Munkácsot, Németit, Szatmárt, Asszonypatakát, Debreczent, Bösörményt stb. Mindazáltal ebből a házasságból semmi nem lehetett, mivel a menyasszony idő nap előtt meghalt.

Háromszor kellett neki 1452. eszt. Bécsbe utazni. Először akkor, mikor az országnak többi főrendeivel együtt, Fridrik császár ellen szövetkezett a bécsiekkal, aki a kis László királyt nem akarta kibocsátani maga keze alól, másodszor minekutána a bécsiek Lászlót Fridriktől erővel kivették és azt Bécsbe vitték. Elment akkor Vitéz János ujonan az ifju király udvarlására. Épen akkor érkezett László látogatására a császártól az az Aeneás Silvius is, aki idővel második Pius név alatt római pápa lett. Ezzel a beszéd közben Vitéznek egy kis ártatlan összeszólalkozása történt. Ugyanis mikor Vitéz Aeneásnak azt mondotta volna, hogy bár azt javasolná Aeneás Fridriknek, hogy minekutána már egyszer az ifju László király kimenekedett az ő kezei közül, adja vissza a koronát, és erővel elfoglalt városokat is, és az országot többé ne ingerelje. Erre azt felelte Aeneás, hogy még a császár sok dologban szolgálhat Magyarországnak. Melyre Vitéz: a mi országunk is ugymond oly derék és nemes ország, hogy a maga jóltevőinek jótéteményét vissza tudja szolgálni. Hogy a dolog szóról szóra többre ne menjen, Aeneás engedett, azt mindazáltal szó nélkül nem hagyhatta, hogy Vitéz szavaiból a tetszett ki, mintha valami unalmas fogságnak tartotta volna, Lászlónak a Fridrik udvarában való mulatását, és az onnan való kijövetét, szabadulásnak; azért arról elég hosszasan beszélt, micsoda rangjához s atyafisághoz mérsékelt illendőséggel tartatott László az udvarban s a t. Ekkor aztán Vitéz is magát észrevette, és eddig való beszédét azzal hozta helyre,

hogy ő nem is tartotta azt, mintha László fogoly lett volna a császárnál, hanem most annak örül, hogy már ezután mind ő, mind a többi magyarok, könnyebben mehetnek ahoz. Harmadszor Márton napján ment Vitéz Bécsbe Hunyadi Jánossal, a palatinus Garaival, s másokkal, hogy ott közbírókat választván, amely per Fridrik császár és a magyarok közt a korona és némely városok iránt fenforgott, azt eligazítsák, de nem boldogulhattak.

Mikor az ifjú László király 1457. eszt. Hunyadi Lászlót elfogatta, és azt meg is ölette, ugyanakkor a Hunyadi háznak többi jó akarói közt fogságra tétette ezt a Vitézt is, és őt Esztergomba, a Széchy Dienes érsek gondviselése alá küldötte; de Budáról Bécs felé való útjában, maga Esztergomba befordult László, és őt szabadon bocsátatta, melyen való örömét a felebb említett Aeneás, mind a királyhoz, mind Vitézhez küldött leveleiben kijelentette.

Azonban László királynak 1458. eszt. Prágában hirtelen halála történvén, Szilágyi Erzsébet, Vitézt mindjárt küldötte Prágába, hogy a cseh gubernátortól, az ő fiát Hunyadi Mátyást, akármibe kerül, kiszabadítsa. Ugy tartják, hogy hatvanezer aranyon váltotta ki Mátyást. Ez a Hunyadi Mátyás királyságot érven, Palóczy Lászlóval Brűnnbe küldötte Vitézt 1459. eszt., hogy ott a Fridrik császár követével békességet csináljon, a Podjebrád György előlülése alatt, aki már ekkor gubernátorságból királyságra lépett vala Csehországban. Valamint máskor, úgy most sem lehetett boldogulni a Fridrik követével. Már sok esztendő óta szakadatlanul villongásban volt a zágrábi püspökség, melyből a lett, hogy annak jószágait némelyek, minden igaz ok nélkül elragadozták s foglalták. Ezen püspökségben, a csendességnek visszaállítására, és annak birtokainak visszaszerzésére, senkit alkalmasabbnak nem ítél Mátyás király Vitéznél; de mikor a király őt arra kérte, hol gyengélkedő egészségével, hol azon dolognak terhes voltával, hol más okokkal mentegette magát. Utoljára csakugyan reávette magát ezen nehéz dologra; azon püspökségnek birtokait visszaszerzette, és azokat abba a jó rendbe helyeztette 1460. eszt., melyben azok az előtt harmincz esztendővel voltak.

Kétszer járt Németujhelyre Fridrik császárhoz, a magyar korona és a békesség dolgában; először ugyan csak egyedül 1462. eszt., másodszor pedig 1463. eszt., Várday István érsekkel, Palóczy Lászlóval és másokkal. Minthogy pedig ezek a magyar követek, háromezer lovassal mentek Németujhely alá, a császár a városba nem bátorkodott egyebet bebocsátani, hanem csak Vitézt kétszázad magával, a többieknek Sopronba kellett visszalovagolni. Egy hónapig tartott Vi-

téznek a császárral való alkudozása, amikor aztán a többi magyarokat is Sopronból visszahítták, és a város kapujában Fridrik nem elébb, hanem abban a szempillantásban adatta nekik által, a több mint húsz esztendő olta nála lévő koronát, melyben a hatvan vagy hetvenezer aranyat kiszámlálták. A békesség pontjai, melyekre Vitéz a császárral lépett, ezek voltak: A császár Mátyás királyt fia gyanánt, Mátyás pedig a császárt atyja gyanánt tartsa; ha Mátyás törvényes gyermek nélkül halna el, úgy Magyarország Fridrikre szálljon; egynehány magyar koronához tartozó városok, maradjanak Fridrik kezénél az ő haláláig, akkor pedig negyvenezer aranyon azokat a magyarok kiválthatják s a t. Azalatt, míg Vitéz, társaival együtt, a császárhoz járt, Mátyás király meghallván, hogy Mohammed Bosnyákszágot elfoglalta, annak visszavételére indult; azért is a koronát nagy örömmel hozó Vitéz és a többi követek őt Budán nem találhatták, hanem a koronát a budai várban hagyván, Mátyás után indultak a Szerémségre, és Péterváradján ők is aláírták magok neveiket a velenczésekkel kötött szövetségnek, mely szerént azok negyven hajóból álló tengeri erőt ígértek Mátyásnak, mindaddig míg a török ellen hadakozandik.

Eddig való érdemeiért 1464. eszt. a Bihar vármegyei főispánságot Mátyás ő neki örökösen általadta, a maga koronázásának alkalmatosságával. Azután való esztendőben esztergomi érsekségre emelte őt Mátyás, és az iránt maga irt a pápának, hogy őt abban erősítse meg. Ujra megerősítette őt Mátyás 1466. esztendőben azon szabadságában, melyet még püspök korában adott vala neki, hogy t. i. akármely perlekedésben is, ne maga, hanem más esküdjék meg ő helyette.

Midőn eképen halmozná Mátyás Vitézre a maga jótéteményeit, elérte az ő közöttök való egyetértés és barátság, azt a legfelsőbb pontot, melyről aztán naponként alább-alább kezdett szállani, a gyengébb résznek romlására. Ugyanis Mátyás király, a maga hadi költségeinek pótolására, nem csak a világi, hanem a pap uraktól is, rendkívül való adót szokott volt már egynehány esztendőtől fogva venni, annyival inkább, mivel a pápának az országban levő követe, Roborella Lőrincz, neki arra szabadságot adott. Ezen adón felül hétezer aranyat vett fel költsön Mátyás Vitéz érsektől, melyeket ő egy nagy oskolának építtetésére szánt vala, de azokat neki Mátyás nem akarta megfizetni. Mind ezért, mind egyéb cselekedeteiért, bátorzkodott Vitéz ottan-ottan Mátyást, talán a rendin túl is, megszólongatni. Gyermekségtől fogva gyengébb gyomra volt Mátyásnak, mintsem az efé-

léket kiállhatta volna, azértis nemcsak szóval nem szokott adós maradni Vitéznek, hanem az ő érseki jószágait s jövedelmeit is kezdte körülnyirogatni. Ezekért való bosszúságában, feltette Vitéz, hogy Mátyást abból a királyi székből kitaszítja, melybe való ültetéséért azelőtt fáradozott; aminthogy 1471. eszt. Perényi Istvánnal s más pártos társaival, az országba be is hitta Kázmért, a lengyel király fiát, aki majd minden ellentállás nélkül Kassa alatt, Szikszón, Egeren, Hatvanon pedig keresztül Nyitrára ment, és oda beszállott. Soha még ilyen veszedelmes örvényben nem kerengett a Mátyás királysága. Kénytelen volt tehát annál a kéznél keresni abból való kiszabadulását, amely azt odataszította. Azértis egy sereggel Esztergom alá száll. maga a városba bemegyén, Országh Mihályt és Szapolyay Imrét a várba küldi az érsekhez, hogy azt ő hozzá engeszteljék meg, s köszönek vele szövetséget, melyet azok végre is hajtottak, ilyen feltételek alatt: hogy az eddig való bosszúságtételeket mindenik fél elfelejti; Mátyás az érseknek mind a hétezer aranyat, mind egyéb jövedelmeit visszaadja, és atyjafiait nem háborgatja; Vitéz pedig más királyt Mátyáson kívül nem ismer, sőt fegyverét Kázmér ellen fordítja; amely erősségeket Szekszárdon s másutt mostanában építtetett, azokat elhányatja stb. Ezen békesség után a többi pártosok is Vitéz példáját követték; úgy hogy 26. decemberben kénytelen volt Kázmér Nyitráról hazaindulni, és Magyarországon két hónapig tartott mulatása után Lengyelországba visszamenni.

Ezekután úgy tartotta Vitéz, hogy ő már teljes bátorságban lehet, és a maga gondját egészen az ország dolgaira függesztette; nevezetesen, más főrendekkel együtt, a regensburgi német diétára, a török ellen való segítségért, követeket küldött; a Mátyás udvarába Budára bátran járogatott, ahol 1472. eszt. Mátyás őt megfogatta, Visegrádra küldötte, és ott egy ideig tömlöczben tartatta; onnan a főrendek kérésére, nagy nehezen Esztergomba haza bocsátotta; de a többek közt oly feltétel alatt, hogy Flans Jánost, az egri püspököt, mindig udvarában tartsa, hogy az neki minden szavára s mozdulására vigyázzon. Eszerént nem egyéb, hanem csak tisztességes fogság lévén a Vitéz állorczás szabadsága, az abból származott unalmak, egyesülvén az ő öregségével, neki halált szültek a közelebb írt esztendőben aug. 9. napján. Pethő Gergely azt írja ő felőle: hogy ő az „esztergomi várban egy nagy szép palotát csináltatott vala, melyben nagy költséggel a magyarországi királyoknak képeit, drága szép festékekkel kiiratta vala, mind Mátyás királyig. Azután négy képnek való helyt hagyta. Az első helyen irata egy képet, ki a székből ülven ott szunnyadoz vala.

Ezzel Ulászló királyt jövendölte. Második helyen irata egy képet, ennek lábai előtt tüzet, mely körül embereket sütnék vala. Ezzel Lajos királyt jelentette, hogy az ő idejében tűz emészti meg az országot. A harmadik helyen, két mezitelen embert irata, kik Magyarországért küszködnek vala egymással, ezzel Ferdinánd és János királyt jelentette. A negyedik helyen iratott egy koronás patyolatot. Ezzel nyilván azt jövendölte, hogy a török császár az országot magának foglalja el.

Vitéz János. A közelebb leírt Vitéz János püspököknek s érseknek vér szerént való atyjafia, dekretumok doktora, szerémi és veszprémi püspök. Ifjúkorában Olaszországban Bononiában (Bologna) tanult, és ott annak a Galeotus Martinsnak tanítványa s lakótársa volt, aki azután való időkben Mátyás király udvarában nagy kedvességben lakott. Az ő érsekkel volt atyafisága volt az oka, hogy Mátyás neki még csak emlékezetét sem jó kedvvel hallgatta. Ez a Galeotus szerzette őt be a királynak nem csak ismeretségébe, hanem szeretetébe is. Ugyanis egykor ez a Galeotus valami eretnokség iránt való gyanúságból, Olaszországban tömlöczbe vettetett, de Sixtus pápa őt abból kivette, és Rómába hitta. Ott is sok ellensége támadt Galeotusnak, mindazáltal a pápa őt ártatlannak találván, régi becsületét s gazdagságát neki visszaadta. Mind fogságában, mind Rómában sokat szolgált Galeotusnak ez a Vitéz János, mind a régi ismeretségért, mind azért, mert tudta, hogy azzal Mátyás király előtt kedves dolgot cselekszik, melyet mikor Galeotus Mátyás királynak előbeszélt volna, mindjárt más indulattal kezdett lenni a király Vitézhez, és mihelyt haza jött Olaszországból, őt a király mindjárt nyájasan fogadta, és megígérte neki, hogy nem fog hűségéről elfelejtkezni. Teljesítette is ígérését, mert nem sok idő múlva Franciaországba küldötte őt követségbe; azután pedig szerémi püspökké tette 1481. eszt. A következő esztendőben, újra meglátogathatta Vitéz Rómát. Ugyanis az egri püspökkel, Ragoni Gáborral, a pápához küldötte őt Mátyás király, hogy a Fridrik császárral való hadnak okát háritsa egészen a Fridrik nyakába, amint volt a dolog valósággal. Mátyás halála után veszprémi püspök lett 1490. eszt., amikor ő nem a Mátyás fia János, hanem Ulászló részére állott; és annak királylyá való tételében a pesti diétán másokkal együtt munkálódott. Azonban Maximilián császár is igyekezett Ulászlótól elvenni a magyar koronát; azért is az országba beütvén, itt némely városokat elfoglalt, és némely nagy embereket magához vont. Ezek között volt Vitéz is. Ő megizenté Ulászlónak és a rendeknek, hogy őt a császár szép ígéretekkel sürgeti a hozzá való pártolásra;

más oldalról pedig haddal fenyegeti, ha melléje nem áll; küldjenek tehát neki segítséget, hogy az erőnek ellene állhasson. De mint hogy a sok felé való kapás miatt rajta segíteni nem lehetett, ő is a császár táborába átkelment, és annak Veszprémet átalátta. Hogy ő ezt akkor kénytelenségből cselekedte, onnan tetszett meg, mert a porzioni diétán neki közönséges meggyezésből grátiát hirdettek a rendek 1491. esztendőben, és ő azután is mindég hűséges volt Ulászlóhoz. Őt küldötte Ulászló Czobor Imrével s másokkal Krakóba 1498. eszt., hogy ott a lengyel királlyal békességet kössön. Ugy látszik, hogy azután csak esztendeig élt.

Vizaknay Miklós. Erdélyi vajda volt 1460. eszt. Erdélyi István-nal. A segesvári dominikánus barátoknak ez testálta Fehéregyház nevű falujának felét, a Küküllő vize mellett egy malomnak is fele jövedelmét; és ahoz közel egy kaszáló rétnek harmadát. Vagy ez maga vagy pedig ennek fia lehetett az a Vizaknay Miklós, akiről azt írja Bonfin, hogy egy volt Erdélyben azon pártosok közül, akik 1467. eszt. Szent-Györgyi János vajdát királynak kiáltották. Lásd Veres Benedek. Mikor aztán bement Mátyás király ezen támadásnak lecsendesítésére, másoknak megkegyelmezett ugyan, de a támadás fejei és okai közül némelyeket kínos halállal öletett meg. Ezek közül valók voltak ez a Miklós, Aladár és Székely Mihály, akiket Kolosvár után meghor-doztatott, testeiket tüzes vasfogókkal tépette, utoljára fejüket vétette.

Vizi Balás. Ettől küldött második Lajos király 1526. eszt., ke-véssel a mohácsi veszedelem előtt, parancsolatot Somogy vármegyé-nek, és a Buzlay Móses özvegyének az iránt, hogy sietve küldjék katonáikat a török ellen Tolnára. Utiköltséggül tizennégy forintot adtak neki.

Wolfard. Egy német jó vitéz ember, első Lajos magyar király német seregének fővezére. Ez is elment volt Lajossal Nápolyba 1348. eszt. az András gyilkosinak megboszulásokra. Mikor visszajött Lajos, maga képében ezt a Wolfardot hagyta Nápolyban, Laczk István-nal; és ő reájok kettőjökre bízta, mind seregeit, mind pedig az ország gondjait. Nem sokára Lajos hazajövelete után, némely pártos nápolyi lakosok Wolfardot megtámadták, és őt Nápoly városából kiűzték. Az-után Laczkot is megpróbálták, de az őket, Nápoly és Aversa közt, egészen elgázolta. Volt ennek a Wolfardnak egy Konrád nevű öcsöje is, aki négyezer sisakos németnek kapitánya vala. Mikor visszament Lajos Nápolyba 1350. eszt., ezeket a Konrád komandója alatt lévő német katonákat is elvitte magával, és velők Barlet városát megvette; azután Bari nevű városnál jól megajándékozta őket, minthogy még

eddig mindég hűségesen csatáztak ő mellette, de most hirtelen más eszök jött, a bőven kiadott hó pénzzel meg nem elégedtek, és ugyanazon Bari nevű városban a királyt és a magyarságot megtámadták, és a várost is fel akarták prédálni. De szerencsére jókor kitanultatott igyekezettek; a város lakosai a magyarokkal együtt fogták a dolgot, közölők sokakat levágtak, másokat megkötöztek, a többieket pedig a városból kikergették; akik aztán a mezőről kértek engedelmet Lajostól, aki megengedett ugyan nekik, de úgy hogy az országból kitakarodjanak, és a Lajos ellenségével ott ne czimboráljanak. De voltak olyanok is köztök, akik a támadásban meg nem egyeztek, az ilyeneket Lajos magához visszafogadta. Kivált pedig igen ellenére esett ez a dolog Konrádnak, az ő kapitányoknak, akit is, hogy teljességgel részesnek nem tartott maga Lajos is ebben a hűség felejtésben, megmutatta azzal, hogy őt Hederváry Miklós palatinussal, és tiz ezer emberrel, azután kevés idővel, Aversa ostromlására küldötte. Ezen kívül volt még a Lajos táborában nyolcezer német, akik nem csak nem zenebonászkodtak, hanem vérüket s életüket is ő mellette nem kímélték.

Voyta. Egy volt azon hét kun kapitány közül, akik 889. eszt. Álmossal az országba bejöttek. Ennek a Voytának ajándékozta idővel Árpád Torna vármegye tájékát. Mikor Árpád a Csepel szigetéből Glád ellen küldött egy sereget, ez a Voyta volt annak egyik vezérje. (Lásd Zuárd). Minekutána Gládot minden birtokából kivetkeztették a magyarok, és Orsovánál megnyugodtak, a többi két vezér, Szoárd és Kadocsa, a seregnek harmad részével, és sok kezességbeli zálogul felszedett gyermekekkel, Voytát Árpádhoz visszaküldötték, és egyszermind engedelmet kértek Árpádtól arra, hogy az ott maradt sereggel a Dunán általmehessenek, melyet könnyen meg is nyertek tőle. 896. eszt. Százhalom tájékáról, ismét Baranyavár ellen küldötte őt Árpád, Ete nevű társával együtt, melyet környékével együtt még is vettek. (Lásd Ete).

Wragovich. Bárói familia volt Hercegszágban, mely 1720. eszt. halt ki. Mikor egykor Kálmán király Dalmácia felé ment a velenczések ellen, a kocsijában lévő lovak az uton igen megcsúszdtek és neki bokrosodtak. A király kíséri közt volt egy szerccsen, aki látván, hogy annak élete veszedelemben forog, a kocsihoz ugrik, a kocsist onnan a földre lerántja, a gyeplőt kezébe vasszi, a lovakat megtartóztatja, és eképen a Kálmán életét megtartja. Hogy maga Kálmán is sükségtelennek és felesleg valónak nem tartotta, sőt inkább nagyra becsülte ezt a szerccsen szolgálatját, onnan tetszik meg,

mert neki Horvátországban szép nemes jószágokat adott. Ennek a szerencsennek maradéka volt a báró Wragovich familia. Kétség kívül ebből a familiából való volt az a Wagonevich János, akiről felebb Erdődy Simon püspök alatt egy szó vagyon.

Z.

Zaach vagy Zács Feliczian. Első Károly magyar király idejében élt. Először Trencsényi Mátéhoz adta volt magát, aki őt palatinus-ságra is emelte vala, és azzal együtt hadakozott Károly ellen; de azután Mátét odahagyta, és a király hűségére állott, aki előtt olyan kedvességet talált, hogy ahoz neki akarmikor is szabad bemenetele volt. Egykor pedig, mikor a király Visegrádon, a maga házában ebédelt, 1330. eszt. apr. 16. napján, Feliczian nagy dühösséggel berohan a király ebédlő szobájába, kardot ránt, először is magához a királyhoz vág, és annak jobb karján sebet ejt; azután a királynénak esik, annak a jobb kezén négy ujját elcsapja; utoljára a király gyermekeit akarta összevagdalni; de azoknak tanítóik vetették közbe magokat, és míg azokhoz vagdalt, addig a király gyermekei elszaladtak. Nagy lármára esvén, Cselley János egy csákányt kap, és azzal úgy üti nyakszirtén Felicziánt, hogy mindjárt ledobban. Már akkor több segítő is érkezett, kik a földön elnyult Felicziánt összevagdalták. Egy fiát és szolgáját elfogták, és lófarkon mindaddig hurczoltatták, míg meghaltak; testöket az utcán hagyták, és ott az ebek ették azokat meg. Magának Felicziánnak fejét Budára, kezét s lábait pedig más városokra küldözték. Egy Klára nevű igen szép leánya lakott a királyi udvarban, ezt is a bosszuság miatt neki dühösödött magyarok elővették, orrát, felső alsó ajkát elmetélték, úgy hogy minden fogai ki-látszottak, két kezéről nyolcz ujját elvágták, csak a két hüvelykét hagyták meg; némely városoknak utcáin lóháton meghordozták, és vele ezt kiáltottatták: Így büntettetik a hűségtelen. Az öregebb leánya egy Kopay nevű nemes embernél volt férjénél, ennek a lévai vár előtt vették fejét, a férje pedig tömlőczben halt meg. Igen szívókra vették az ország nagyjai ezt a dolgot, hogy tehát ezt a mocskot az országról lemossák és megmutassák, hogy ettől a gonoszságtól a nemzet ártatlan, csak hamar a szomorú történet után, apr. 22. napján Visegrádon gyűlést tartottak, a palatinus Drugeth János előlülése alatt, melyben azt végezték, hogy Felicziánnak harmad izig minden atyja-

fiai, az ő néneinek s hugainak is minden gyermekei halállal büntet-
tessenek. Az ő vejeinek atyjokfiai, megmaradhatnak ugyan jószágaik-
nak birtokában; de soha a királyi udvarba menni ne merészeljenek,
akik pedig azok közt a Feliczián bűnében részesek volnának, azok
minden jószágok nélkül ellegyenek, és halál legyen fejkön. Akik a
harmadik gráduson túl való atyjafiai ő neki, azoknak életök megma-
rad ugyan; de minden jószágaiktól s nemességöktől megfosztatnak, és
a jobbágy parasztok közé számláltatnak. Hogy Feliczián erre a nagy
vakmerőségre vetemedett, annak némelyek azt az okát adják, mert a király-
nénak egy Kázmér nevű lengyel herczeg atyjafia, az ő leányát, a fe-
lebb említett Klárát, erőszakkal megszeplősítette. Mások azt tagad-
ják, de maguk azután még képtelenebb okát mondják, hogy t. i. Fe-
liczián királyságra vágyott volna. A históriai környúlások, és az
ő minden ész nélkül való cselekedete, inkább mutatnak egy neki ke-
seredett atyára, mintegy koronára vágyakodó emberre. Irják, hogy
némelyek az ő atyjafiai közül Lengyelországban telepedtek meg, Amade
név alatt, és nemesi czimerök egy lábatlan fehér sas volt.

Zachariás. Egy pozsoni zsidó orvos doktor, második Ulászló ki-
rály idejében. Hogy ő a maga mesterségét jól értette, onnan tetszik
meg, mert arról maga a király dicsérte meg őt, abban a levelében,
melyben a pozsoni tanácsot arra kéri, hogy Zachariást olyan csuklyá-
nak viselésére ne kényszerítsék, amelyet a többi zsidóknak kellett vi-
selni, hogy őket a keresztyénektől meg lehessen különböztetni. Ezt a
levelet Buzlay Móses, az akkori országbírája írta a király nevében
1511. eszt.

Zache. Erről egyebet nem lehet tudni annál, hogy első András
király alatt 1055. eszt. palatinus volt, és azon esztendőben írta a
maga nevét azon diploma alá, melyet a király azon apáturságnak
adott, melyet maga állított fel Tihanyon.

Zagyva. Lásd Zagyvai.

Zagyvai Simon. Salgó vára kapitánya, melyet Derencsényi Far-
kas birt 1554. eszt., amikor Zagyvai puhasága által jutott az török
kézre. Ugyanis Arszlán, vagy magyarosan mondva Oroszlán, a fehér-
vári beg, azt el akarván foglalni, látta hogy azon hegyre igen nehéz
volna az ostromló ágyukat felvonatni, mely a vár ellenében volt, és
amelyről azt lövetni akarta; azértis azt a hadi szabados csalárdsgót
találta fel, hogy két kerekű talyigákra fa derekakak rakatott, azokba
sok ökröt fogatott, és ezeket a tuskókat, mintha nagy és nehéz ágyuk
lettek volna, az ökrökre való nagy lármázás közben vonatta fel a
hegyre; azonban magyarul tudó törököket küldött előre, akik által azt

izente a várbelieknek, hogy imhol ő viteti a rettentő ágyukat, de jobb lesz nekik azt meg nem várni, hogy azok megdördüljenek, és a várból békével kimenni; mert azután senkit nem fog a beg közlők életben hagyni. Ezen az együgyű Zagyvai megrémülván, a várat minden erőszak nélkül feladta, és szabadon bocsáttatott.

Zámbó Miklós. Első Lajos király kincstartója volt 1380. eszt., mikor annak édes anyja, Erzsébet királyné, Budán a maga kincsei iránt testamentomot tett, és egyiket ezt a Miklóst nevezi ki a testamentom levélben a maga rendelkezési végrehajtójának. Mint tárnokmester, úgy van aláírva azon levélnek, melyben Mária királyné 1384. eszt. megerősíti a nemességnek azon szabadságait és jussait, melyeket második András és első Lajos adtak volt. Egyszersmind Pozson vármegyei főispányságot is viselt.

Zámbó László. Esztergomi lakos volt 1365. eszt., amikor az odavaló bíróval, Jaksa Miklóssal és más lakosokkal, p. o. Zelizi Egyeddel, Kéry Jánossal és Szekeres Jakabbal, Lajos király őket maga eleibe idézte, hogy adják okát, miért nem akarják ők és a többi lakosok az esztergomi káptalannak esztendőnként megadni azt a vásárbért, melylyel sok régi király parancsolati szerént, annak tartoznának, akiknek leveleiket a káptalan most is előmutatta? a dolog kimenetele a lett, hogy a lakosok a nyakasságért büntetésre méltók lettek volna, mindazáltal a király és a káptalan engedelmes volt hozzájuk, és nem kívánt egyebet tőlök, hanem hogy a százhatvan márkát, melylyel adósak maradtak, még ebben az esztendőben, a király szeme láttára, multhatatlanul megfizessék a káptalannak.

Zápolya. Lásd Szapolyay.

Zay Ferencz. (Csömöri). Szolnoki, egri, kassai és munkácsi kapitány, első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt. Odajárt 1547. eszt. Németországba a smalkaldi hadra Bakics Péterrel s másokkal. Ő volt a szolnoki várnak, a Zagyva vizének a Tiszába való szakadásánál, első kapitánya, melyet 1550. eszt. 16. sept. kezdettek építeni, és oly mohón dolgoztak rajta, hogy az tizenhét nap alatt nagyobbára el is készült. A király hajos seregeinek kapitánya volt ő már 1553. eszt., mikor őt Ferdinánd, Veráncsics Antallal Konstantinápolyba küldötte a békesség iránt követségbe. Ott való dolgaik, melyek mindketőjüket egyiránt illetnek, nagy részént oda alább Veráncsics Antal alatt vagynak leírva. Együtt mentek 1555. eszt. Ázsiába, Amasán városához, Szulejmán kívánságára. Minekutána általeveztek Kostantinápolyból Natóliába, vagy Kis-Ázsiába, ezen városokon mentek keresztül, míg Amasánba juthattak: Skutari, Kartali, Gebise, Nikomédia, Ka-

sokli, Niczea, aholottis abban az épületben szállottak meg, melyben azelőtt mintegy tizenharmadfél száz esztendővel, a híres eklézsiái közönséges gyűlés tartatott; továbbá Jenisár, Akbiuk, Bazargik, Csauzsada, Karaly, Mazotó, Mahatli, Zugli, Csiláncsik, Jalañcsics, Potugin, Ancira, Baligazár, Zarekukt, Zermekzű, Gukurtó, Koron, Teketiol, Baglison, Amasán. Azalatt míg ők Amasánban mulattak, a Csepel szigetéből, a ráczevi törököktől érkezett oda két követ, kik is arról panaszkodtak a basák és császár előtt, hogy a felebb való esztendőkhben, az egri magyarok nekik sok kárt okoztak, és sokat érő portékákat s jószágokat elfogdosták, és embereiket is levagdalták, kivált pedig magok kárai okának Zayt vetették, mivel akkor ő volt egyik egri kapitány; azértis tele torokkal azt sürgették, hogy őt ott mindjárt fogják perbe, és mind a kárért, mind a vérontásért vele tétessenek eleget. Két nappal azelőtt hogy Veráñcsics és Zay Amasánból Konstantinápolyba visszaindultak volna, a főbasa két csauzt küldött ő hozzájuk, először ugyan csak azzal a kérdéssel, mit szólnak a dologhoz? azután pedig azzal az intéssel, hogy minthogy a ráczeviek panasza igaz, Zay azoknak, amivel tartozik, fizesse meg, mért azt a török császár Szulejmán nem tűrheti, hogy valaki az ő jobbjait háborgassa s fosztogassa. Veráñcsics és Zay egész megindulással azt felelték, hogy ők csudálkoznak rajta, hogy nekik olyat tud az izenni, akinek okossága igazgatja azt a nagy Törökbiradalmat, holott az a nemzetek törvénye ellen van, őket vetélkedésre szorítani, amelynek most ideje és itt helye nincsen. Egyébiránt emlékezzék reá a basa, hogy Szulejmán koránt sem azért nekik menedéklevelet, hogy ő nála a ráczeviek ügyesbajos dolgaikról feleljenek, hanem azért, hogy a békességet megújítsák, azért hát ők a bátorsághoz, és a török udvar ígéréthez továbbra is számot tartanak; ami pedig a ráczevieket illeti, azoknak baját ott kell igazítani, ahol az kezdődött, és nem Törökországban; és Ferdinánd minden bizonynyal igazságot fog azoknak tenni. Ezzel vége lett akkor a szóbeli csereberének, de minekutána visszajöttek Konstantinápolyba, ott ismét megújították a ráczeviek magok panaszait, sőt azokhoz újabb vádakát is toldoztak, és Veráñcsicsot is a dologba belekeverték, azt állítván, hogy ők ugyan, t. i. Veráñcsics és Zay, a követség örvével s lárvájával Konstantinápolyban vagynak, de katonáik által a Baranyaságon és Somogyságon pusztítanak, azértis nem csak tömlőczre, hanem a legkegyetlenebb halálra is méltók. A basák a gyökeres feleletekre azt végezték, hogy most nem kell tovább sürgetni a dolgot. A ráczevi követek ezen meg nem nyugodtak, hanem Szulejmán hazajövele után, annak nyujtották

be írásban kívánságokat, ki is a basák tanácsából azt rendelte, hogy Veráncsics és Zay irjanak Ferdinándhoz, a ráczeveiek ügye törvényes megvizsgálásáért, s azoknak kárának megfordításáért, melyet ők meg is cselekedtek a felebb irt esztendőben 8. sept. Ugyanazon esztendőben novemberben bebocsáttattak Veráncsics és Zay a divánba, ahol-lottis minekutána tudokra adatott volna nekik, hogy mindaddig a két császári udvar közt a békesség vissza nem jöhet, míg Ferdinánd Erdélyt kezei közül ki nem bocsátja, és már Zay s Veráncsics ki akarnának jönni a divánból, Rustán a fővezir Zayhoz fordul, s neki azt mondja: Ti előkelő magyarok ugyan mit csináltok? miért nem jöttök eszetekre? Fogadjátok meg az én tanácsomat, és azoktól a németektől álljatok a mi császárukhoz. Én fejemre fogadom nektek, hogy a mi császáruk ti köztetek fel fogja szanzakságokra osztani az egész Magyarországot, hogy azt csendesén birhasátok örökké. Melyre Zay azt felelte: Azt mi semmiképen nem mivelhetjük, hogy a mi urunkat s királyunkat, elhagynánk, aki minket csak nem gyermek-ségünkétől fogva nevelt és még most is táplál s tisztségekre méltóztat. Az ilyen gonoszságtól eltílt minket mind esküvésünk, mind becsületünk szeretete, kegyelmed is bosszan kodnék, ha olyan szolgálja szólnék el tőle, akit maga kenyerén saván tartott fel. Erre ismét így felelt Rustán: Látjátok-e magyarok, mit cselekszik a ti királyotok? önkényt mellőzi a békességet, nem akarván Erdélyt visszaadni; azonban ti vesztetek, szenvedtek, senki nem gondol veletek, a németek szintén úgy gyűlölnék titeket, mint a törököket, némelyeket csak azért tartanak közöletek, és azoknak csak azért kedveznek, mert náluk nélkül el nem lehetnek.⁴ Zay pedig így felelt: „A mi királyunk a békességet mindenkor tiszta szívvél ohajtott, amint azt mind adó ígéréssel, mind pedig követek küldésével eléggé megmutatta. A közelebbi múlt esztendőkben, nem volt a török császár birodalmában, hanem a persák ellen járt hadakozni; azalattis az ő jobbjai sok kárt okoztak a mi királyunk jobbjainak, még is ez a mi királyunk, hogy megbizonyítsa a békességre való hajlandóságát, csak egy fegyverest sem küldött a török császár ellen, basa urak! magatok jól tudjátok, hogy akkor a mi urunk csinálhatott volna valamit, de semmit nem mozdított. Hogy Erdélyország dolgában még eddig nem úgy felelt, a mint azt a török császár és diván kívánta volna, arról nem szükség nekem hosszasan beszélnem, mert már az én társam Veráncsics, amit kellett, elmondotta, t. i. az csak azért esett, mert mindég olyan jó indulatot reményelt a török császártól, mint amilyenmel ő. ahhoz viselte magát. Azt pedig ingyen se hiadják uraságtok, hogy

a németek a magyarokat nem szeretnék; mert azok a jó embereket mi köztünk mindenkor szerették, a roszaikat pedig mi magunk is gyűlöljük.“ Rusztán ismét így szólott: „Jobb volna nektek magyaroknak, ha szómat bevennétek, minekelőtte elvesznétek. Nem látjátok-e miként fagyatnak benneteket a mi császáruk seregei? Jobb volna ha a németeket egy felől ti vágjátok, más felől mi, így hamar véget vethetnénk nekik. Így ti az ő mezeiken aratnátok, és az ő szőlőikben szüretelnétek; magatokévá tehetnétek az ő ezüstjüket, aranyjokat, házaikat, és a mi császáruk árnyékában házatok-népével együtt bátorságban élnétek.“ Akkor Zay így okoskodott: Azt cselekedni ellens volna a mi vallásunknak s becsületünknek. Mert noha a németeket, spanyolokat, olaszokat, francziákat, cseheket, lengyeleket, és minket magyarokat, egymástól nyelvünk megkülönböztet, de ugyanazon egy hit minket azokkal egybe köt és egyesít. Nem jó hát nekünk egymást elhagynunk, mert eddigis azért ostromozott bennünket az Isten, hogy egymás vérért ontottuk, de már ezután megszűntünk az ilyen belső háborútól, mert már annyira lekötözték egymást a magyarok a németekkel, hogy azokat többé nem lehet egymástól elszakasztani.“ Utoljára nem szólott Rusztán ennél egyebet: „Ugyde nem kellett volna megölni Martinuzzi Györgyöt, melyre Zay: sőt inkább agymond bár azelőtt egynehány esztendővel elveszett volna, mert ha ő nem kínálta volna meg önkényt, és Izabella a mi királyunkat Erdélylyel, most sem a mi urunknak, sem a török császárnak semmi baja sem volna, mi is magyarok boldogok volnánk. Az a gonosz ember, aki mind a mi királyunkat, mind a ti császártokat szóval és hazugsággal tartotta, hogy magának fejedelemséget szerezhessen, maga kereste magának a veszedelmet, s utól is érte őt az Istennek méltó ítéllete.“ Ezzel kibocsátották őket a divánból. Minekutána haza jöttek, ismét hasznos tagja lett Zay a hazának, mind eszével, mind kardjával. Lásd Tahy Ferencz. Kassai kapitányrá tette őt a király, Telekesy Imre helyébe, 1560. eszt. Balassa Menyhérttel és Báthori Miklóssal együtt ment 1562. eszt. Hadad alá, melyet minekutána megvettek volna, Szatmárra mentek, ahova Ibraim a budai, és Malkocs a temesvári basák, őt beszorították. Mind az eleségnek, mind kívált a puskapornak, nem sokára szűkit kezdték látni; azértis Zay Ecsedre ismét Székely Antalhoz, hogy minél hamarabb puskaport küldjön. Rendelt is bizonyos időt ki, melyben a port Németiben fogja keresni. Mikor eljött az idő, nagy csendességgel általszállott Zay éjjel a Szamos hidján Németibe, táborának nagyobb részével, hogy a port kezéhez vegye, de semmit ott nem talált. Azonban alig ért Németibe,

mikor a törökök Szatmárra a városa magy sivatkozással berontottak. Szerencsére otthon maradt vala Dobó Domokos, ki is a törökökkel hatalmasan szembe szállott; visszaérkezett Zaytól Forgách Simon is, aki legutól ment volt Zay után, így aztán Dobó és Forgách egyesült erővel a törököket a városból kihajtották, és azoknak az erősséget elfoglalni nem engedték. Jól adta a szerencse, hogy a huszezer töröknek is, az élelembéli szükség miatt, a magok sokaságok terhőkre kezdett lenni. Ugyanis csak tizenhat napig tartott ostrom után, még aratás előtt kénytelenek voltak Szatmárt odahagyni, egynehány száz hijokkal honjukba visszavándorolni. Száz lovassal ment Zay Pozsonba a Maximilián koronázására 1563. eszt., és az ország bárói közül ő választotta Pethő Jánossal, kivel Bécsbe menjen, annak megtadására; mikor fognak onnan a felségek leindulni. Schwendi Lázárral és Balassa Menyhérttel együtt járt a szatmári hadra 1565. eszt. Istvánffy ugyan már 1567. eszt. a holtak közé számítja őt, de bizonyosabb, hogy ő még 1569. eszt. is az élők között, és munkácsi kapitány volt, ugyanis akkor 18. október Pozsonból neki és az ő kapitány társának Szent-Benedek Jánosnak, egy tiltó parancsolatot küldött Maximilián király aziránt, hogy a munkácsi ő-hitű papságot semmiféle adóval ne terheljék, s más jusaikban és szabadságaikban meg ne bántásák. Első felesége Garai Lőrincz leánya, Borbála, második, Mindszeny Katalin, a Báthori Bonaventura özvegye volt. Az elsőbbitől maradtak András és Lőrincz fiai, és egy leánya, kit Csáky Pálhoz adott férjhez. Mindszeny Katalin, másodszer is özvegyen maradván, Bánffy Lászlóhoz ment férjhez.

Zayk. Lásd Zeyk.

Zeleméry Miklós. (Kamarási). Maximilián király alatt vitéskedett. Lásd Bay Ferencz. Ez a familia Zelemér nevű falától vette maga nevét, mely már most pusztá, Debreczen és Bősörmény közt. A kamarási nevet az úgy nevezett Kamarás-Halom tartja fenn Debreczen alatt, Szovátt és Szoboszló felől.

Zeleméry László. Első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt élt. Testvére volt a közelebb említett Miklósnak. Mindketten kamarási Zeleméry János fiai voltak, Dobó Annától, a híres Dobó István testvérjétől. László az egri várban gondviselő volt 1559. eszt., Verancsics Antal püspökségében. Mint sógorát őt küldötte Dobó 1569 eszt. Bécsbe, hogy ott őt Maximilián király első ministerénél, az összeesküvés gyanuságából tisztítsa ki. A minister jó válaszzal bocsátotta el őt, és általa Dobónak azt izente, hogy a beállandó diétára Pozsonba bátran menjen el. Azonban Dobót a diéta vétkeinek találta, és fog-

ságra tette, melyből 1572. eszt. kiszabadult ugyan, de olyan beteg, hogy maga személyében a király gráciája meghálálására Bécsbe nem utazhatott, azért is ezt a Lászlót küldötte el maga képében. Mennyire bizott az említett Veráncsics püspök a László nyelvekben való jártaságához, s tapasztalt okosságához, onnan tetszik meg; mert hogy ugyanazon esztendőben arról gondolkodott Maximilián, kit küldjön Konstantinápolyba követségbe, Veráncsics püspök Pozsonból 5. nov. a királyhoz irt levelében, őt ajánlotta egyiket azon végre a királynak; de akkor ez a követség elmaradt. Bizonytalan mikor halt meg. Nyitra vármegyében a sárfői templomban temettetett el, aholottis ilyen írást függesztettek fel az ő emlékezetére: *Hic jacet nobilis Vir, Dominus Ladislaus de Zelemér, Caesaris Maximiliani Provisor in Archiepiscopatu Strigoniensi, cum Domina Scholastica, sua conjuge, filia magnifici Marci Yaxit de Nagylak.*

Zerednay Jakab. István fia, jól viselte magát Zsigmond király alatt 1389. eszt. a rebellis ráczok ellen való hadban, és azzal nyert magának s atyjafiainak jus gladii, melyet ők attól fogva gyakorolhattak Ung vármegyében, Zeredna nevű falujokban.

Zerzovoy. A Zbima fia. Pozsonyi jobbágy volt, de Imre király, akit ő a testvérje András ellen való hadakozásaiban igen különös vi tézséggel szolgált, őt 1192. eszt. megnemesítette, és neki Pozsony vármegyében egy falut adott, melynek neve akkor Ilka vagy Jolka volt, ma pedig Jóka. Az ő maradéki 1342. eszt. ezt a falut hat részre felosztották, és annak egy része Istvánnak, az Ugut fiának, és Tamásnak az István fiának jutott. A fentmaradt öt részt ismét háromfelé mérték; az első részt Miklósnak, Márknak, Poos Andrásnak s a t.; a másodikat Betlehem Jánosnak, Balásnak, Györgynek s a t.; a harmadikat Egyed Andrásnak és Benk Jánosnak adták. Amely hatod rész az első osztályban Istvánnak esett, azt még ma is Fő-szegnek hívják a jókai lakosok; a második osztálynak első részét pedig Pangiharmadnak; a másodikat Farkas-Harmadnak; a harmadikat Nagy-Harmadnak. Első Lajos idejében 1358. eszt. Nemze Miklós és Sudár Mihály kétségbe hozták volt ugyan a Zerzovoy maradékinak Jokához való jusokat, de azok azt, megmutatván Hederváry Miklós palatinus előlülése alatt, Pozsonyban, annak birtokában meghagyattak, azután ötödik László is megerősítette őket abban.

Zeyk. (Zeykfalvai). Ilyen nevű embernek maradéki egy tiltó parancsolatot nyertek Hunyadi Jánostól 1446. eszt., Ilyés napján, hogy az ő erdejéről, Zeykfalva határán belől, senki fát vágni és vinni ne

merészeljen. Ekkor Hunyadi épen Hunyad várában mulatott, ahova a pesti gyűlésről épen akkortáiban jött vala gubernátor fővel.

Zichy György. Együtt ótalmozta Gyula várát Kerechény Lászlóval a törökök ellen 1566. eszt., melynek feladása után, mikor setét éjjel Várad felé tébolyogna, Serényi Miklóssal találkozott, aki ugyan Gyuláról futott a hiteszegett törökök elől. Mivel pedig egymást mindketten törököknek vélték, kardra költék, és míg észrevették hibáikat, egymást meg is vérezték; akkor aztán Váradra mentek, s magokat meggyógyíttatták. Zichy Moson vármegyei alispány lett 1580. esztendőben.

Zichy Margit. György testvérje, Forgách azt írja felőle, hogy ő Trencsén várát hatszázezer forintot vette meg Maximilián királytól 1565. esztendőben. Ugy tartják, hogy az ő férje Viczay Mihály lett volna.

Zobi Péter. Lásd Disznós László. Bizonytalan hol és mikor halt meg. A bizonyos, hogy 1470. esztendőben ő nem volt már többé. Hogy pedig valami hadban kellett neki elezni, a következő versek bizonyítják:

Petrus in hoc tumulo Zobius jacet, alter Achilles:
Iste Bohemorum terror; at ille Phrygum.
Mente tamen prior hic: Paridis cadit ille sagitta,
Hunc balista modo fulminis acta rapit.

Ezeket Czezinge János írta az ő sirhalmára.

Zobi Mihály. Péter fia, János unokája, Bertalan unokájának fia, nagy ember volt Ulászló és Lajos királyok alatt. A híres Verbóczy Istvánnak, mind egyéb szolgálatiért, mind kivált a törvénykezesekben való segítségéért, minden jószágait átvallotta s adta a sági káptalan előtt 1498 eszt., melyeket Nógrád vármegyében Sente nevű, és még egy más faluban birt. Ezenkívül maga fiává is fogadta őt. Jelenvolt Budán azon szövetség csinálásban, melyet 1500. eszt. Ulászló a tizenkettedik Lajos franczia király követivel a törökök ellen kötött. Jelenvolt azután őt esztendővel a rákosmezei híres diétán is. Hogy nem tökkel ütött embernek kellett neki lenni, onnan tetazik meg, mert 1514. eszt. egyik ő volt kirendelve a Verbóczy Tripartituma megrostálására. Ulászló halála után a bácsi diéta, az ifju Lajos király mellé, egyiket őt adta tanácsosnak s igazgatónak 1518. eszt. A rákosmezején 1525. eszt. tartott zenebonás diétán ő volt a lármás Ver-

bőczynek legbuzgóbb pártfogója és segítője, ő költ fel legelőször is, és holmiját összeszedvén, ő indult el legelőször Hatvanba, s mindenneknek azt kiabálta, hogy aki hazáját s becsületét szereti, menjen oda ő utána. A hatvani törvénytelen gyűlésen ő dolgozott azon legelőször, hogy Verbőczy palatinusnak tétessék, melyért azután való esztendőben, kevéssel a mohácsi veszedelem előtt, számkivetésre bűntetett, és ott halt el.

Zobor. Mikor Árpád 893. eszt. három vezér, ugymind Szoárdot, Kadocsát és Hubát, a mörva fejedelem Szvatopluk ellen küldötte, ezt a Zobort tette volt Szvatopluk, a nyitrai vár kapitányává. Vitézül is viselte magát Zobor egy ideig a magyarok ellen; három nap csatázott velök, és azalatt őket a Nyitra vizén által nem bocsátotta. Utoljára nem állhatván a magyarok nyilainak záporát, mind Zobor, mind a keze alatt lévő többi tótok futásnak eredtek. A futás közben sokakat megöltek közölök a magyarok; magát is Zobort Kadocsa sebbe ejtette, és el is fogta. Akik a nyitrai várba beszaladhattak, azok is más nap kézre kerültek, mivel a magyarok nem nyugodtak, míg a várat meg nem vették. Zobort pedig egy közel lévő hegynek tetején felakasztották, mely hegyet máig is, ezen dolognak emlékezetére, Zobor hegyének hinak, Nyitrához közel. Ezen a Zobor hegyén építtetett volt szent István király egy klastromot a benediktinusoknak.

Zobor Gáspár. Jelenvolt 1526. eszt. a pozsonyi diétán, melyen első Ferdinánd magyar királynak választatott.

Zoerard Sz. Más neve András, sz. István király idejében élt Magyarországon; szent életéről s csudáiról igen elhiresedett. Lengyelországból származott, a szent Benedek szerzetén volt, és először a Zobor hegyén épült klastromban lakott; azután Trencsénen felül, a Vág vize mellett, egy Szkalka nevű pusztában remetéskedett. 1009. esztendőben halt meg. Teste Nyitrán a sz. Emerán templomába temetettet, és ugyanott égett meg a sz. Benedek testével együtt. 1317. esztendő tájban, mikor Trencséni, vagy Csáky Máté a nyitrai várat s templomot felégette. Ez a sz. Benedek neki hajdan kedves tanítványa és követője volt. Életét s cselekedeteit Maurus, a pécsi első püspök írta meg.

Zoltán. Árpád fia, ugyan ő helyébe lett a magyarok fejedelmévé 907. eszt., amikor még csak mintegy tíz vagy tizenkét esztendőes gyermek volna. Örült ezen Lajos, az akkori németországi király, hogy ilyen gyenge főre szállott a magyarság gondja; mert nem felejtette, hogy Árpád Pannoniát az ő kezéből erőszakkal kitekerte. Azértis még azon esztendőben nagy sereggel indult Zoltán ellen. De nem készü-

letlen várták őt a magyarok, sőt jókor eleibe mentek, a Lajos táborában nagy vérontást tettek, és nem csak a köz, hanem a nagy emberek s püspökök közül is sokakat levágtak. De e még csak kezdete volt azoknak a gonoszoknak, melyeket azután való esztendőekben kellett Németországnak szenvedni a magyaroktól. 908. eszt. Saxoniát (Szászország) s Thüringiát teldulták. Látván Lajos német király, mely veszedelmes szomszédi ő neki a magyarok, ismét nagy hadi készüléteket tett ő ellenök. Észrevették ezt a magyarok, és hogy neki megfélelhesse nek, ők is igyekeztek magokat jó rendbe szedni. Látták, hogy Zoltán, gyermekei ideje miatt, még mindenre alkalmatlan, azértis egynehány főrendeket választottak ő mellé, akik az igazságot kiszolgáltassák, és a hadakozást folytassák. Ilyenek voltak Lehel, Bulcs és Botond. Ezen rendelés után 910. eszt. beűtöttek a magyarok Németországba. Ágosta városánál (Augsburg) Lajossal megűtköztek, őt meggyűzték, esztendőként való adófizetésre kényszerítették, melyen való bánatjában Lajos azután való esztendőben meghalt, és eképen Konrádnak utat nyitott a német királyságra. Mikor ezen győzelemből nagy prédával jőnének vissza a magyarok, megtámadták őket a németek, és közülök sokakat levágtak. De azután való esztendőekben sokszorosan visszaadták ők ezen vérontást a németeknek, mert szakadatlanul portyáztak Németországra, azt mindenéből kipusztították, Alsátiát (Elszász), Lotharingiát dulták, Basilea (Bazel) városát a földig lerontották 918. eszt. Olaszországot is egynehány izben megnyomorgatták, Pápia városát felégették. Madarász Henrik császár kezdette jól megrángatni a délczeg magyaroknak zabolájokat. Ugyanis midőn 926. esztendőájában Németországon kóborlanának, egyet az ő főembereik közül a németek elkaptak, és azt kötözve Henrikhez vitték. Nagy summa pénzzel kínálkoztak a magyarok ezért a fogolyért, de mivelhogy Henriknek nagyobb szüksége volt a békességre, és a magyaroktól való nyughatásra, mint a pénzre, azt ki nem adta, míg a magyarok kilencz esztendeig tartandó békességet nem ígértek. Pray és Katona urak, ugy gyanakodnak, hogy ez a fogoly személy, talán maga Zoltán lett volna, ezen az okon, mivel a magyarok oly nagy nyughatatlansággal munkálódtak annak kiváltásán. De egy az, hogy arra semmi bizonyosságunk nincs, hogy Zoltán akkor Németországon lett volna, sőt ugy látszik, hogy valamint Árpád, ugy ő is többnyire csak vezérei által hadakozott, más az, hogy feltehetjük azt a magyarokról, hogy ők akármely más nagy emberért is, p. o. Lehelért, Bulcsért, s a t. nagy summa pénzt s békességet ígérni készek lettek volna olyan állapotban, s feltehetjük azt is, hogy ha Henrik magát Zoltánt kerithette

volna kézre, ő vele nemcsak kilencz, hanem sokkal több esztendei békességet ígértetett volna. Már akármin volt a dolog, elég a hozzá, hogy a magyarok ígéretüket megállották. Németországnak egynehány esztendeig békét hagytak, és így nyilást engedtek Henriknak arra, hogy jó készüléttel várhassa őket, ha valahogy még belé találának kötni. Amint hogy 934. eszt. először ugyan Konstantinápoly alá mentek, de minekutána a görög császár őket a békességre reávette, Henrikbe kötöttak, aki nekik adó pénz és ajándék helyett, egy fűle farka vágott rühes ebet küldött, vele százazerből álló sereggel, Merseburgnál megütköztek. Mintegy harminczhat ezren elesetek. Sokan a vízbe veszteek, sokan pedig fogságra estek a magyarok közül. Még sem tanult Zoltán ezen nagy veszteségen, sőt Henrik halála után, az ő fia Ottó császár ellen 937. eszt. Botond, Szabolcs és Irkand nevű vezéreit elküldötte. Ezeket visszatolta ugyan egy helyen Ottó, de csakugyan nagy pusztítást tettek ők, nem csak Német, hanem Francia és Olaszországokban is. Azután való esztendőikben is megkeresték a magyarok a közelebb említett országokat s a görögöket is; néhol drága pénzen osztogatták a békességet; néhomon pedig véres fővel küldözték őket haza. Negyven esztendei uralkodása után meghalt Zoltán 947. eszt., minekutána a maga tizenhét esztendőös fiának Taksonynak a birodalmat átalakta, és annak hűségére a magyarokat feleskette volna.

Zoltán. Hogy ezt a közelebb említett Zoltántól megkülönböztethessék a magyarok, őt erdélyi Zoltánnak nevezték; mert minekutána sz. István király, második Gyulát az erdélyi fejedelemségtől megfosztotta, ezt a Zoltánt tette annak helyébe, már nem fejedeleme-nek, vagy herczegnek, hanem csak vajdának, hogy még szorosabban függjön azután Erdély Magyarországtól, mint addig függött is. E volt hát az erdélyi első vajda, minekutána a Töhötöm maradékiból való herczegek onnan kifogytak. 1002. eszt.

Zoltán József. Lessonczy Istvánnal együtt őtalmazta Temesvárt, és ott Lessonczyval együtt őt vagy levágták, vagy elfogták a Prajkó kapu előtt a törökök 1552. eszt.

Zoltay vagy Zoltay János. A török császárhoz járt követségbe a békesség dolgában 1518. eszt., de semmi hasznót nem tehetett. Talán testvére volt neki az a Zoltay Ferencz, aki Kenderessy Mihálylyal Bács vármegye küldöttje volt a rákosmezei diétára 1505. esztendőben.

Zoltay Lőrincz. Várdai Pál esztergomi érsek huszárjainak hadnagya. Jó segítsége volt ő Nyáry Ferencznek az Ipoly vize mellett a

törökök megverésében 1544. eszt., nevezetesen egy Huszaim nevű török tisztet, akit a törökök Odalbasának hittak, ő vert által dárdájával a csata közben, mikor az igen hevesen biztatná a maga törökjeit. Hasonló vagy még nagyobb vitézségét mutatta 1551. eszt. a törökök ellen, amikor ő már érsekújvári kapitány volt, mely is így történt, Ali a budai basa sokfelé küldözött az országban basákat és begeket, a Ferdinánd birtokainak vagy elfoglalására, vagy legalább azoknak pusztítására. Nevezetesen a Mátyus földére Velit, a hatvani beget bocsátotta. Mikor már rabokkal s ragadománynyal megrakva jönne vissza Veli a Mátyus földéről a maga négyszáz törökjével, Zoltay, Esztergomhoz valami két mértföldnyire, egy Bart nevű falunál kilenczvenhárom huszárral eleibe áll, és a négyszáz törököt arra ösztönözi, hogy ha magokat legényeknek s vitézeknek tartják, ő vele ütközzenek meg; mert ő ám az a Zoltay Lőrincz, aki amely törökökre még valaha akadott, azokat soha sem bocsátotta el, hogy azokban a maga kopijáját el ne törte volna, és kardját azoknak vérével meg ne pirosította volna. A törökök erre a fennyen való beszédre is, legkisebb belső vágyódásokat sem mutattak a csatázásra, hanem csak azt felelték, hogy csak tartsa más időre s alkalmatosságra magát az a jó katona, és most a maga megfáradt szomszédjait ne bizgassa, máskor majd elég módja lesz benne, amire most oly igen éhezik. Hogy annál inkább reávehesse őket Zoltay az összecsapásra, őket szidni, mocskolni kezdi, utoljára puha banyáknak, csapottas ringyóknak nevezi. Már ekkor megszégyenlették magokat a törökök, és hadirendbe kezdték magokat szedni. Mind a két fél megvárta míg a másik tökéletesen elrendeződött. Zoltay huszonnégy legényt rendelt a zászló őtalmazására, és csak hetvenkilenczet vitt viadalnak a négyszáz törökre. Egyszer jelt adnak, összecsapnak, Zoltay hétszer vágja magát keresztül meg keresztül a törökökön, közülök huszonnyolczat megöl, tizenötöt elfog, sokakat megsebesít, két zászlót kap, a törököket megszalasztja, a prédát fölök visszaveszi, és Bart faluját is azoknak felperzségésétől s prédálásoktól megmenti. Két óra esett el, öt sebesen szaladt el; míg Esztergomba verekedtek, ötvenhét török dülengezett ki az utfélből sebe miatt. Maga Velibeg is fogva esett, csak az volt kár, hogy nem valami próbált, hanem egy fiatal huszárhoz, akinek kezéből kifejtődött. Ne hogy a kétségbe való esés új erőt öntsön a törökökbe, nem igen messze űzte őket Zoltay, hanem visszafordult, és a foglyokat mind megölte, hogy azok neki akadályára ne legyenek, ha talán a törökök utána találnának neki iramodni. Nem esett híjába az ő gyanúsága, mert alig ment hatezer lépésnyire, és alig gázolt által egy

tócsán, mikor a magokat megszegyenlett, és beszállást kereső törökök, neki egész a tó partjáig nyemultak utána; de azon általmenni nem bátorkodtak, annyival inkább, mert látták, hogy Zoltay meg nem ijedt, hanem megállapodott, és katonáit rendbe állította. Egy kevés ideig tehát a tón által barátságosan beszélgettek a törökök a magyarokkal, azután minden szerencse próbálás nélkül váltak el tőlük, amint mind ezeket az akkor időben őt Veráncsics Antal írja.

Zoltay János. Drégely városában esett el 1562. esztendőben. Lásd Szendrő György.

Zoltay István. Egy volt azon előkelőbb vitézek s hadnagyok közül, akik Dobó Istvánnal együtt állomaztak Egert 1562. eszt. Azután két esztendővel esett Bernemisza Gergelyvel, a felebb említett hatvani beg Veli fogságába, melyből kiszabadulván, ismét elővette a törökök ellen fegyverét, és azt azok ellen mind holtig vitézzel forgatta. Veráncsics Antal püspök, maga mellette vette is egy kapitánynak 1558. eszt., ki is mindenkor nagy díszeséggel említi a királynak küldözött leveleiben, az ő jó hadmását, szemességét, gyorsaságát, maga merészségét s más virtusait. Fogságában nagy barátságot vetett volt ő egy törökkel, akinek aztán kapitány korában is sok hasznát vette, mivel az Badáról neki, az oda való basának előzetéseit tudtára adta. Mátyus Demeter hadnagy vezérsege alatt, száz huszart s ugyanannyi gyalogot küldött Egerből Balassa Jánosnak segítségül, a szécséni hadra 1562. eszt., ahol azok nagy részent, vagy halva, vagy fogva estek, maga Mátyus is mikor az Ipoly vízen akart átkészül tetteit, de a partra fel nem kaphatva, levástól együtt abba veszett. Szendrői kapitány volt 1565. eszt., mikor Bécsben 17. sept. költ levele által, azt parancsolta neki Maximilián király, hogy Oláh Miklós érseknek rosnyóányai, püspöki, velkenyei s más jószágait, átalmazzza mind egyebek, mind a többek közt Debek György erőszakai ellen.

Zolyomy Péter. Első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt vitézkedett. Lásd Vicsmándy Tamás.

Zolyomy Miklós. Rimasombathoz közel esett el a törökök ellen való csatában 1566. eszt. Lásd Fergách Simon.

Zolyomy László. Birtékos nemes ember volt Bihar vármegyében, első Ferdinánd idejében, Sámsonban husz partát, Vámos-Pércsen négyet, Semjénben nyolczat, Ottományban tizenegyet, Mönus Petriben kettőt, Albison tizenkettőt, Székelyhádon is tizenkettőt, Kölyön pedig egynéhányat birt. Az ő felesege özvegy volt már 1562. eszt. Ugyanakkor őt Zolyomy Mihály is, akinek Diószegen tizenhárom, Jankán pedig öt portája volt.

Zomer János. (Pókateleki). Első Ferdinánd királynak fiskálisa. Amely háromezresz teleket Ferdinánd 1552. eszt. a Forgách családtól elvett vala, azok közül ötvenet ennek a Jánosnak adott volt; de mivel ő idővel mag nélkül halt el, azok ismét visszaszállottak a Forgáchokra. Egy volt ő azon válogatott magyar törvénytudók közül, akik Mátyás Mihálylyal a Quadripartitumot készítették.

Zonuk vagy Szonuk. Fehér vármegyei főispány, sz. Gellért egyik utódja Pestre, lásd sz. Gellért. Mikor a többieket szorongatná a pogány magyarok, Zonuk lovával a Dunába ugratott s uszott. Épen akkor menvén ott hajón egy Mortmur nevű ember, akit ő kereszteltetett vala meg, őt hajójába felvette, hogy életét megtarthassa, de mivel őt halállal fenyegették, ha Zonukot életben haddja, Mortmur őt megölte 1046. eszt.

Zonuk. Lásd Bikás.

Zopa Péter. (Berekfalusi). Erzsébet királyné, az Albert özvegye 1442. eszt. 5. april. egy levelet küldött Pozsonból ehez a Zopához, melyben azt írja neki, hogy Tamásy Henrikől, a Vajda fiától hallja, mely hűségeseen fáradozik ez a Péter a királyné és annak kis fia László dolgában, és Ulászló ellen való ótalmozásában; továbbá arra inti őt, hogy ezután is másokat az ő hozzá való engedelmessegre bíjon és hajtson, melyért idővel leendő megjutalmaztatást ígér neki. A levélre kívül ez volt írva: Nobili Petro Zopa de Berekfalu, fideli nobis sincere dilecto.

Zotmund. Derék vízi bűvár ember első András király idejében. Mikor 1052. eszt. Henrik császár Pozsont nagy erővel megszállotta, és keményen szorongatta, ez a Zotmund éjszakájának idején a Dunába ereszkedvén, a víz alatt a Henrik elenséges hajóihoz úszott, és azoknak mindnyájoknak fenekét kifúrta, mely fortélynak az a hasznos következtetése lett a magyarokra nézve, hogy Henriknek minden ilyen megfúrt hajói a Dunába süllyedvén, az ő tábora nagy éhségre jutott, úgy hogy kénytelen volt Andrásnak örökös békességet, ellenségi ellen ótalmat ígérni. Magyarországhoz való azon jussáról, melyet Fehérváron 1045. esztendőben Péter király és egynehány magyarok adtak volt ő neki, örökösen lemondani; Judit nevű leányát Salamonnak, az András király fiának ajánlani; csak hogy az ő éhel halászhöz közelítő táborának eleséget adjon; melyre András könnyen reáállott, és annak számára ötven nagy vizát, kétezer szalonnát, ezer bikát, még több ökröket s juhokat, kenyeret s bort bőven küldött. Oly módon kapták mind ezeket a Henrik aláheztett katonái, hogy sehol közelők a mértékletlenség miatt meghaltak.

Zoványi János. (Tallóczy). Auránai perjel volt 1440. és azután való esztendőben Sztáray Albert után. Amurát a török császár megértvén azt, Albert király halála után, miképen szakadtak a magyarok két részre, miképen vetélkednek a királyság felett egymással Erzsébet, az Albert özvegye, és Ulászló, a zürzavaros vízben akart halászni, és Belgrádot szándékozott megvenni, hogy onnan aztán az egész Magyarbirodalom elfoglalására magának utat verhessen. Ez a Zoványi volt akkor belgrádi kapitány, mikor tehát látta, hogy jó Amurát, eleibe ment annak, és vele megütközött, de csak hamar észrevette, hogy tanácsosabb lesz neki a vár kőfalai közül lövöldözni a törökökre. Beveszi hát magát a belgrádi várba, és ott magát oly derekasan ótalmazza, hogy jöllehet Amurát a vár kőfalait egynehány helyen leronatja, de ő azt éjjel újra felrakatja, és Amurátnak minden igyekezetei eleibe olyan erős gátat vet, hogy annak egy különös hadi fortélyról kelle gondolkodni. A várhoz valami egy magyar mértföldnyire volt egy halom, ennek háta megett kezdett Amurát egy föld alatt való lyukat ásatni, melyet ő úgy akart intézni, hogy az belől Belgrád várában adja fel magát, és azon vigye ő be Belgrádba a maga katonáit. Erről Zoványi és a vele lévő magyarság s egyéb katonaság semmit sem tudhatott, mivel a halom miatt, semmit a várból látni nem lehetett. Azonban, nem tudhatni kicsoda, a várba egy nyilat belő, melyre tekergetett papirosra, az Amurát czélja s foglalatossága le van írva. Ezt Zoványi elolvassván, az Amurát árkának ellenébe, a várból, a föld alatt egy másikat ásat, és azt puskaporral s egyéb könnyen gyuladó materjával megtölteti, és mikor már észre lehetett azt venni, hogy közel járnak az Amurát katonái az ásással, Zoványi a puskaport meggyujtatja, mely Amurátnak a föld alatt lévő minden katonáit s barmait hirtelen megöli, melyet Amurát látván, tizenhétézer ember hijával táborát Belgrád alól hazavezeti. Ezt a dolgot így beszéli el Thuróczy. De Dlugoss egy lengyel író azt másképen adja elő, t. i. hogy Amurát maga lövöldöztetett be a nyilakon czédulákat, melyekben bolgár nyelven nagy ígéreteket tett a várbelieknek, ha magokat feladnák; de azok semmire sem hajlottak, sőt azokat a czédulákat s leveleket Ulászlóhoz küldötték Budára. Amurát tehát annál mérgesebben ágyuztatja a várat, és a várnak árkait fákkal tele hordatja. Örömet nézte Zoványi, hogy a fákat oda hordják a törökök; ugyanis egy éjjel, azon fák közé sok helyen puskaport rejtett el, más nap pedig mikor a sok török a fákra jött, hogy azokról a vár falaira felmásszanak, Zoványi égő fáklyákat, üszköket és tüzes szeneket szóratott le a falakról, melyektől a fák közt lévő puskaapor meggyuladt, és a törökökben

sok kárt tett. Már akárminth volt a dolog, a bizonyos, hogy Zoványi 1440. eszt. Belgrádot a törökök ellen igen hatalmasan mególtalmazta, és sokszori kicsapásai által azokban igen sok kárt tett. Itt olvassuk legelőször, hogy a magyarok a puskaport a hadakozásban elővették, melyet azelőtt épen száz esztendővel találtak vala fel Németországon. Ennek a Zoványinak atyja, sőt talán testvére volt Tallóczy Matkó, a horvátországi bán. Ennek a Matkónak halála után a Cillei grófok a zágrábi püspökségnek jószágait s várait foglaltatni kezdték, az auránai perjelségtől is sz. György várát és más jószágokat Tótországban elvették. Midőn Pökreez várát óltalmazná azok ellen Zoványi, ott elesett.

Zriny Pál. Azonban a zenebonás időkben, melyekben Horváth János, Pálsina János, és más pártosok nagy zendüléseket csináltak, Tót-, Horvát- és Dalmátországban 1386. és azután való esztendőben, mindenkor megtartotta a maga hűségét a királyi házhoz, mely miatt sok alkalmatlanságot és jószágában való kárt kellett neki a pártosoktól szenvedni. Az ő tetemes kárainak valamennyire lehető visszapótlásokra, Zádor városában a sz. Stoss utczában adott neki Zsigmond király derék házat 1380. eszt., melyet még első Lajos foglalt vala el egy Czirják Gergely nevű hűségtelemségben talált embertől. Két fia maradt, Péter és Miklós, kik mindjárt fognak említettetni. Lásd Subich György.

Zriny Péter és Miklós. Mindketten Pál fiai. Bizonytalan mi csoda felség ellen való vétékbe esett volt Péter, melyért minden jószága, sőt feje is veszedelemben forgott; mindazáltal a törökök ellen való jeles viselt dolgaiért Zsigmond királytól általános gráciát nyert 1420. eszt. Ami Miklóst illeti, ő 1435. eszt. arról tett panaszt a király előtt, a dalmát és tótországi bánok, Frangepán János és István ellen, hogy azoknak még az atyjok, Miklós bán, az ő atyjától, Zriny Páltól, Szlún várát, erőszakkal visszafoglalta; holott azonban a kétezzer forintot, melyekért a várat tőle Pál zálogban birta vala, Frangepán Miklós meg nem fizette. Zsigmond király, aki akkor Pozsonban mulatott, mindjárt irt a Frangepánokra, hogy vagy a várat okvetetlen adják vissza Miklósnak, vagy pedig a pénzt minden haladék nélkül fizessék meg neki. De hogy azok egyiket sem teljesítették, onnan tétszik meg, mert ő ellenök újra panaszkodott ezen dologban a Zriny familia Albert királynál 1438. eszt., és attól újra parancsolatot nyert, de mi haszonnal? bizonytalan. Miklós 1439. eszt. halt meg mag nélkül; Péter pedig 1452. eszt. hagyta árván Pál, György és Péter nevű fiait.

Zriny Péter. A közelebbi irt Péternek legkisebbik fia. Modrusánál esett el, vitézül hadakozván 1493. eszt. Gyermekai: Miklós, Bernát, Margit és Ilona.

Zriny Miklós. A Modrusánál vitézül elesett Péternek fia. Hiven őtalmazta első Ferdinánd király pártját, Szapolyay János ellen. Az ő felesége Joanna, a cserhavai gróf és horvátországi bán, Karlovicz János testvéreje volt, ki után a Karlovicz familiának minden jószágai a Zriny familiára szállottak. Ettől a Joannától, öt emberkort ért gyermeke maradt, ugymint: 1. Ilona, Tahy Ferencz háastársa. 2. Margit, nagykemléki Alapy János felesége. 3. Mihály, aki Mohácsnál esett el 1526. eszt. 4. János. 5. Miklós. A két utolsóról szól a következő czikkely.

Zriny János és Miklós. Első Ferdinánd király alatt éltek, ki is nekik Horvátországban, a mag nélkül elhalt Karlovicz János bán várait s jószágait, mind általadta 1531. eszt., mivel ők annak testvér menyének gyermekei voltak. Lásd Bika Imre és Török Bálint. Miklós ölette meg Katzianer Jánost 1538. eszt. Sok vízállkodásuk volt ezeknek a Zrinyeknek Erdődy Simonnal, a zágrábi püspökkel. A bosnyákországi és klisszai basák, Usref és Amarát, megcsallották volt Miklósa Zrin várát 1540. eszt., de nagy veszteséggel kellett onnan nekik elmenni. Azután is sok kárt tettek János és Miklós, a dubiczai és kamengrádi törököknek. Lásd Erdődy Simon. Zriny János halála után, naponként még inkább kezdett nevezkedni a Miklós híre neve, törökök ellen való szerencséje, akik ellen Verbőczy Imrével, Báthori Andrásal s másokkal egy különös szövetségre lépett, hogy azoktól a hazának általok elfoglalt részeit, javai s élete kárával is igyekezni fog visszaszerezni. Ott volt ő 1542. eszt. Pest ostromlásában, ahova épen akkor érkezett, mikor Perényi Péter legnagyobb tűzzel viaskednék, a Vitellivel közre vett törökökkel. Semmi nyugvó időt nem adott ő a magának száz derék lovasának, hanem azon hevenyében, fáradtan és izzadtan vágott a törökök közébe, és Perényivel együtt igen vitézül szabadta azokat. Ő fogta el 1543. eszt. Csáktornya Kegyevics Pétert, aki helyébe azelőtt nem sokkal tette vala őt horvátországi banná Ferdinánd király, minden gondolkodni tudók öröme. Ugyanazon esztendőben a Veszprém vármegyében Somalyó körül prédáló tatárok ellen indult. Utjában maga mellé vette Rattkay Pált a tatái kapitányt. Mikor már nem messze volnának a tatárok, előre küldötte azok ellen Zriny Rattkay Pált, Katice Miklóssal és a két Horváth Bertalammal, maga pedig vigyázva léptetett azoknak nyomokba. Legkisebbet sem vonogatták magokat a tatárok az ütközettől, hanem Rattkayval s társaival

tilkosen összesceptak. Hirtelen ott termelt Zriny a Rattkay segítségére, és minekutána egyesült erővel a tatárok melléikben sok láncsát eltördeltek volna, azokat futásra kényszerítették, és egy fertő s mocsáros helyhez szorították, ahol azokat kényükre apasztották, úgy hogy mindössze is legalább háromezren vették el a tatárok, és csak kevesen szabadulhattak meg a fegyver életől; akik pedig innen elszaladhattak is, azokat is többnyire a parancsok agyon súlykolták, és csak kevesed részek sainedeahetett vissza Szulejmán császárhoz Székes-Fehérvár alá, ahonnan jöttek vala. Nagyon homályosodott ezen győzelme, az 1544. eszt. vallott vesztesége által, Ulomán a bosnyákországi, és Málk a hercegovinai basák, minekutána a mondott esztendőben Velika és Monoszló, vagy Monyoró várait, (Mons Claudius) megvették volna, Varasd vármegyében a zágeri vidéket vették oltába a dúlásra. Ide ment azoknak elejükbe Zriny, Rattkay Pállal és a stiriai s karinthiai katonák fővezérjével Bildenstein Györggyel. A törököknek előjáró oszoptjai a Korszka, vagy Salmáz vára mellett lévő kis teregen hákkentek elő egy erdőből a Zriny táborára. Ezek gyengébb erővel lévén, mint sem derék ütközetbe bocsátkozhattak volna Zrinyvel, hirtelen feltalálták magokat, és azt kérték Zrinytől, hogy különben legyen fegyvernugvás a két sereg közt, hanem mind a kettőből álljanak ki egynehány magokhoz bizó legények a magános bajvívásra. Rattkay eléggé mondotta, hogy nem jó lesz ezen kívánságra állani, mert a törökök csak az időt akarják húzni s vonni, míg a nagyobb erejük oda érkezhetnék. Mindazáltal már kétszáz kopját törtek el egymás mellén a kiállott legények, mikor Ulomán igen váratlan előttük az erdőből, és azt kiabálja, hogy a fegyvernugvásnak vége. Összecep tehát Zriny egész bátorsággal Ulománnal, és annak törökjeit a gyalogokkal egy berekből ontatja s terített a földre. De nem sokára Málk is elérkezett, amikor aztán a Zriny gyalogjai hátat fordítottak, s a lovasoknak is minden kedvök s bátorságok elesett. Mindnyájokat híjába tartóztatta Zriny és Rattkay. A futó gyalogoknak jó fedezőjük volt a berek és erdő, melyben a lovasok oly bátran mint ők nem mehettek, azok is tehát lovaikról legráltak, és gyalog futottak amerre tudtak. Már ekkor szaladni kellett Zrinynek is. Az ő két nagy sebet kapott kedves Markos nevű paripája, Korszka vára hídján rogyott le ő alatta, maga pedig gyalog szaladt be a várba. Utána iparkodott neki Bildenstein, s hogy el ne foghassák a sarkában lévő törökök, a vár árkában lévő vízbe ugrott, melybe oda vészett volna, ha őt Baletics István onnan szakállánál fogva, mert haja nem volt, ki nem ragadta volna. Jobb szerencsével hadakozott 1550. eszt. ugyan Ulomán ellen Nagy-

Kemleczhez közel. Ugyanis akkor azt Székely Lukácsal közre szorította, sok pródát visszavett tőle, és őt szaladásra kényszerítette. Egy fia is elesett itt Ulománnak.

Némely Dráva melléki nemesek, p. o. Haramia Mátyás és mások arról panaszkodtak a királynak 1551. eszt., hogy Zriny a Dráva vizét hajdani s természeti útjából s folyásából ki akarja venni, egy más új árokra s csatornára, melyre ha reámehetett, úgy azon nemeseknek földjeiket a Dráva vize s árja el fogja borítani és haszonvehetetlenné tenni; megtiltotta tehát őt a király Bécsben 18. jun. költ parancsolatja által, hogy a természetet ne erőszakolja, és mások kárával maga hasznát keresni meg ne próbálja. Abban az időben igen bevett szokások volt az a törököknek, hogy hazugságaik által bizodalmatlanságot, sőt gyűlölséget is gerjessenek a magyar király és az ország főbb emberei között, és hol a királylyal akarták azt elhitetni, hogy e vagy ama főember ő hozzá hűségtelen, hol pedig valamelyik nagy urnak verték azt fejébe, hogy a király neki vesztére igyekezik. Akármelyik hitt könnyen, annak hasznát ők aratták, mert amennyit gyengült a király, vagy valamely főember, az így támadt egyeneltenség által, ők annyit erősödtek. Így akarták ők Zrinyt is nem egyszer magok haszna eszközévé tenni, sokszor hírlélték azt felőle, hogy ő a török császárhoz akar Ferdinándtól pártolni, ha Szulejmán neki adná Horvátországot, és hogy már az meg is ígértetett volna neki. Veránesics Antal és Zay Ferencz, Ferdinándnak Konstantinápolyban mulató követei, egynehány ízben írták ezt a hírt a királynak, de mindenkor oda tették, hogy semmi bizonyost magok nem tudnak, és így nem is állíthatnak. Jól adta a szerencse, hogy Ferdinánd könnyen nem hitt, mert különben vagy magát igen szövévényes bajba keverte volna, vagy Zriny méltatlan szenvedett volna. De nem is mooskolta meg magát Zriny legkisebb hűségtelenséggel is, sőt királya iránt való jó indulatjának mind annyiszor tagadhatatlan bizonyosságait s próbáit mutatta, valahányszor csak arra mód adta elő magát. Nevezetesen 1556. eszt. Nádasdy Tamással igen vitézül hadakozott a Somogyban Ali basa ellen, mind egyebűtt mindenütt, mind a Rinya vize mellett. Itt lőttek el ő aköla a lovat, és mikor másra akart volna ülni, az ő mentéjét egy taraczk golyóba lyukasztotta ki. Istvánffy azt írja, hogy mikor ebben a csatában látta volna a verőzei beg az ő vitéz forgolódását, nem állhatta meg, hogy meg ne kérje tőle a nevét, ő pedig azt felelte, hogy ő Zriny Miklós, és arra kéri a beget, hogy az ő nevével Ali basát köszöntse. Azzal a beg neki sarkantyuzza lovát s elnyargal, este pedig épen vacsorakor egy levél jött Zrinyhez Alitól, melyben az neki a köszöntést megköszönte és szolgálatját ígérte. Ámbár pedig legkiseb-

bet sem tapasztalt Ferdinánd Zrinyhez, mindazáltal a sokszori hal hírek, így látszik, hagytak valami kis fulánkot az ő elméjében. És talán e volt az oka, hogy mikor Izabella Husztot ostromoltatná, és Zriny önkényt kínálkoznék, hogy ő Husztot az ostrom alól maga költségén felszabadítja, csak hogy aztán ő azt addig bírassa, míg költsége megforduland belőle, arra Ferdinánd nem állott; melyből a lett, hogy Koriáth Mihály kénytelen lett azt Izabella számára feladni. Önkényt letette ő 1557. eszt. a bánságot, de ahelyett tárnokmesterré tette őt, a király. Ebben az esztendőben, valami foglyok felcserélgetése alkalmatosságával, a bosnyáksországi basát megtalálta Zriny hamis lalküzni, melyért őt a basa egy szál kardra bitta. Örömezt elfogadta Zriny az unszolást, és tizezered magával meg is jelent a rendelt helyen, Kapronczához közel, de a basa tanácsosabbnak ítélte, maga részéről otthon maradni. Szigeti kapitánynya 1561. eszt. lett Herváth Márk helyébe, mely időtől fogva igen kemény és szúrós farkas zabala lett ő ott körülbelől a törökök szájokban, akik sokszoris igyekeztek őt családtag által elfogni, de nem boldogulhattak. Hogy az ő kiútseit annál inkább meggátolhatná Oroszlán basa, tehát tul a Dráván, Monoszlónál, egy kastélyt kezdett csináltatni, melynek hogy Zriny ellent ne állhasson, a basa egynehány ezred magával a Dráva partján táborozott 1562. eszt. Zriny ezt megtudván, maga mellé vette a babocsei kapitányt, Pernezy Farkast, és a maga sógorát Tahy Ferencet, és háromezred magával a Dráván általevez, Tahyt bocsátotta előre négyszáz lovassal, a többi katonákat pedig két seregre osztotta, egyiket maga mellett tartván, másikat Pernezyre bízván. Mikor már oly közel volna a két tábor egymáshoz, hogy már csak az ütközetet lehetne várni, valami titkos és szokatlan félelem foglalta el a törökök szívét, mely miatt, még minekelőtte Zriny tüzet adatott, vagy kardot rántatott volna, mindnyájan nyakrafőre való szaladásnak eredtek. Maga Oroszlán basa olyan jó példát adott a futásban, hogy a paripája is ő alóla kidöglött, és egy más közönséges lovon alig állhatott el láb alól. Nem csak az ő igen drága nyereg szerzőjét, hanem minden tábori butorát, sátorát, iszákos öszvéreit, vadászó hálóit, agarait, kopóit is s a t. elnyerték a mieink, ebben a mulatsághoz s játékhöz inkább, mint hadban. Legnagyobb nyereségnek tartotta pedig Zriny, a két nagy és négy sugárgyut s puskaport, melyeket Oroszlán az építendő kastélyba szánt vala el. Jelen volt Zriny Pozsonban a Maximilián koronázásán 1563. eszt., kinek is Ferdinánd király halála után, szüntelen a törökök ellen való hadakozást javasolta; mivel látta, hogy azok a legszentebbül ígért leggyverszűnés idején is szinte úgy pusztít-

nak s várakat foglaltatnak, mint hadakozáskor. Elment ő 1566. eszt. febr. a Pozsonban tartatott zsémbes diétára, melynek lármáit azzal csendesítette, hogy az ott összegyülekezett uraknak tudokra adta, hogy ő kémjei által Szulejmán török császárnak Magyarországra tett nagy készülleteit kitanulta. Így aztán a rendek nyomosabban gondolkoztak a törökök ellen való készülétről. Ugy látszik, hogy a diétáról a királyhoz ment Zriny, és annak is megjelentette Szulejmán czélozásait. Onnan haza jöven Szigetre, szent György nap tájban, némely törökök akarták őt ostrom alá fogni, de ő azokat megelőzte, és reájok kiütvén, azokat négy óráig tartott csata után elűzte. Azonban megindul Szulejmán június elején Konstantinápolyból egy roppant táborral, melynek valamely részét Pertaf basa vezérsége alatt Drinápolyból, Kerechény László ellen, Gyulára előre küldi, maga pedig Belgrádhhoz száll, meghatározatlan lévén, Sziget vagy Eger ellen folytassa-e további útját. Utoljára abban állapodott meg, hogy Egernek tartson, azért is Péter-Váradnál a Dunán keresztül hidat csináltat, melyen ásiak s görög lovasainak egy részét már által is szállította Bács vármegyébe, mikor megtudta, hogy a Zriny hadnagyai, Alapy Gáspár és Kovács Miklós, Mohammed basát, Siklósnál összetörték. Boszúságában tehát megváltoztatja Szulejmán Egerre igyekező szándékát, lovasait visszahíja, a hidat felszedeti, és a pécsi begnek Hamzának fejére parancsol, hogy Eszéknél, a Dráván minél előbb hidat készítsen, melyen Szulejmán minden táborával általszállhasson, és Szigetre Zrinyre siethessen. Nagy veszedelme volt Hamzának, hogy a Drávának épen akkor nagy áradása volt, mely miatt lassan haladhatott a munkában. Elküldötte volt már hozzá Szulejmán a fekete gyolcsot, mely a nyakszegésnek csálhatatlan előljáró póstája szokott lenni. Mindazáltal életben maradhatott Hamza, minekutána Szulejmán maga szemeivel látta a víz árját. Hogy a víz apadni kezdett, az egy mértföldnyi hosszúságú, és tizen-négy ölnyi szélességű hid is, melyen huszonötezer ember szüntelen dolgozott, mind össze tizenkét nap alatt elkészült. Nagy Harsánynál szállott volt meg Szulejmán, mikor ő hozzá elérkezett Oroszlán a budai basa, aki a mult napokban hijában próbálta Thury Györgytől elvenni Palotát, de őt Szulejmán maga színe eleibe sem bocsátotta, hanem a sátor előtt minden ceremónia nélkül mindjárt megfojtatta. Istvánffy azt írja, hogy 1. aug. érkezett Szulejmán Szigethez, mások ellenben azt írják, hogy ő akkor még Mohácsnál volt, és 6. aug. ért oda el maga, noha már azelőtt való nap táborának nagyobb része ott nyugodott.

Az akanczgyák, asapok, jancsárok s több katonák, puskáik kilő-

vésével és olyan ágyúzással fogadták magok urát, melynek dörgése Kanisára és Lindvára is könnyen meghallott. Nagy volt a háromszori Alla kiáltás is, melyre Zriny a várból a Jézus nevét hangoztatta vissza. Legalább is vetik kétszázezer főre a török erőt, mikor ellenben Zriny csak harmadfél ezerevel magával volt a várban. Mindazáltal nem olvadt el az ő szíve, annak a rettentő sokaságnak látására, sőt maga embereit a vár piaczára gyűjtötte, és azoknak ily formálisan beszélt: „Atyámfiai!“ már látjuk nyakunkon a maga erejéhez bizakodó ellen-séget, mi pedig Istenbe vessük reménységünket. Ha ő felségét könyör-gésünkkel kérjük, nem fog elhagyni bennünket, mindenek felett szük-séges, hogy egy szívvel s akarattal legyünk. Azértis hittel kössük le magunkat egymásnak, legelőször én esküszöm meg, hallgassatok reám: „Én gróf Zriny Miklós, ígérem először ugyan a nagy Istennek, azután a császári felségnek, a mi urunknak, és ennek a nyomorult tartománynak, s nektek is összegyűlekezett vitézeknek, hogy bennete-keket soha el nem hagylak, hanem veletek akarok élni s halni, mind jót s mind gonoszt szenvedni; Isten, szent-háromság, atya, fiú, szent-lélek egy Isten engemet úgy segítjen! Azután a katonákat s lakoso-kat így eskette meg: Mi szigeti lakosok s katonák esküszünk a nagy Istennek, felségünknek, tartományunknak, s gróf Zriny Miklósnak, hogy mind holtig ő hozzá engedelmesek leszünk, vele élünk s halunk s a t. Továbbá ilyen parancsolatokat adott ki Zriny, hogyha ő meg találna halni, az ő nénjének fiát, Alapy Gáspárt ismerjék mindenek magok fejének; aki maga tisztje szavát nem fogadja, meghaljon; aki a törökök nyilaikon belövendő czéduláit olvasandja, és azokat mind-járt tisztjének be nem adandja, halál a fején; aki a neki rendelt hely-ről, tisztje híre nélkül eltávozik, menten fojtassék meg; aki másod magával setteg-suttog, azzal együtt felakasztatik; aki csak egy pénz árú tolvajságban éretik, halállal büntettetik s a t. Nagyobb bizony-ságnak okáért, a vár kapujához közel, egy akasztófát állíttatott fel egy katonának pedig fejét elcsapatta, aki tisztjére kardot rántott vala, Más nap az az 7. aug., mely akkor szerda volt, jókor lőni kezdették a törökök az új várost, és a vivás szinte estéig tartott. Csőtörtőkön s pönteken tovább is keményen folytatta Aliportuk az ostromot, azértis Zriny az új várost meggyújtatta, az ó-város kapuit pedig berakatta s töltette. Szombaton s azt követő napokon, mind addig ágyuztatta Ali-portuk az ó-várost, míg 19. aug., hétfő nap, nagy vérontás után, a mieink kénytelenek voltak abból magokat a várba vonni, és az ó-várost a törököknek hagyni. Akkor nap háromezer török esett el, mindazáltal annyira örült Szulejmán az ó-város elfoglalásának, hogy Aliportuknak

mindjárt kétszáz aranyat küldött ajándékba, és öt további maga jól forgatására is serkentette. Aliportuk nem annyira az ajándéktól, mint az ura előtt való becsületől lelkesítettén, még nagyobb tüzzel törtette a külső várat két oldalról, de alig tölt két vagy három nap belé, hogy egy ágyú golyóbis, az ő állát, szép hosszú szakállával s gégéjével együtt elsodorta, s őt egy szempillantás alatt megölte. Sejfedint állította Szulejmán ő helyébe, aki egyébkor is ugyan, de kivált a Szulejmán jeles napján, ugymint 29. aug., melyen ő ez előtt való időben Belgrádot s Budát elfoglalta, és második Lajos királyt Mohácsnál megverte, nagy reménységgel s erővel támadta meg a várat, maga Szulejmán is lóra állt, és úgy elevenítette katonái szívé a bátor ostromlásra. De valamint azelőtt már sokszor, úgy most is tört agyarakkal igazította azokat Zriny vissza, noha azok egészen a kétségbe való esésig viaskedtak. Sok beg hullott el. A többek közt szélysézagatta az ágyú golyóbis a memfisi basát, Egyptom igazgatóját. Mikor legvakmerőbben folya a külső várba való berohanásnak próbája, és a vár alá szolgáló lyuknak ásása, Szulejmán, a török császár, aki a mohácsi veszedelem, és így negyven esztendő oltá oly rémitő és gyásos név vala Magyarországnak, 4. sept. Sziget alatt meghal, hetvenhat esztendő korában. De mivel az ő haláláról senki Mohammed nagy-veziren kívül semmit sem tudott, az ostrom minduntalan hevesen folyt; úgy hogy 5. sept. a külső vár, a sok zabbal, árpával, liszttel, füstölt hússal, halakkal, háromszáz hordó eczettel, ötven hordó borral s egyéb töméntelen enni s innivalóval, az ágyúknak nagyobb részével török kézre jutott. Zriny pedig maradék kevés számú népével, a belső várba kénytelen volt magát vonni, ahol csak kevés ágyú s élelem volt, annyira, hogy a következett napokon egynehány gyermekek s asszonyok éhen haltak el. Eléggett volt már a külső vár, de meggyújtották a törökök 7. sept. a belsőt is, reggeli hat óra tájban, melyet a legmunkásabb igyekezet sem volt képes megoltani többé. Azonban Mohammed nagy-vezir a számtalan törökséggel a várat úgy körülkerítette, hogy a várból egyebet csalmánál, puskánál, s más fegyvernél látni nem lehetett. A belőlről fenyegetődző veszély, semmivel sem volt kisebb. Ugyanis a tűz már a puskaporos épülethez közelített.

Mindezeket Zriny látván, előhozatja legkönnyebb ruháját, dolmánya zsebjébe a vár kulcsait és száz aranyat teszen, annak számára, aki őt elesése után meg fogja fosztani. Továbbá kardjait rendbe próbáltatja, és amelyiket azok közül legalkalmasabbnak s erősebbnek gondolt, kiválasztja. Aztán kimegyen a vár piaczára az őt váró katonákhoz, akik már akkor hatszázra olvadtak vala, azokat egy rövid

fontos beszéddel a hátor viaskodásra serkenti, és hogy azok is azt cselekedjék amit ő, arra kéri. Az eleandóknak Istentől jutalmat, az életben maradandóknak az emberektől dicsőítést ígér a jövőből. Utoljára a Jézus nevét háromszor segítségül hívja, a vár kapuját kinyitítja, egy vas darabokkal töltött ágyút az ellenségre állít, mely a közől mintegy hatszázat a földre terít, az ágyú füstje közt maga Zriny legelől kivont karddal és egy kindes pajzsával a hídon álló törökökre rohan, kik közt minekelőtte még elveszendő drága életéért illendőképen boszut állhatott volna, őt a jancsárok három golyóbisa a földre verte, melyen való örömeiket a törökök egynéhány Alla kiáltással jelentették; a Zriny magrémált magyarjai s derék horvátjai pedig a várba visszafutamodtak, kiknek oda a törökök utánok lódultak, őket, magok tűrhető kárával ölték, vágták, és csak keveseket hagytak közölök életben, az asszonyokon s gyermekeken kívül, akiket örökös rabságra vittek. Azenban mikor a törökök a várban fel s alá kutatnának, és a prédát egymás kezéből kapkodták, a tűz a puska-peros toronyhoz jut, azt fellobbantja, melynek a törökök közől mintegy háromezeren lónek áldozatává. Nagy sirást-rivást okozott ez kívül a török táborban, ki atyját, ki fiát, ki egyéb rekonságát keseregve. Mindössze mintegy húszezerre teszik a Szigetnél elveszett törökök számát, de azok helyébe legalábbis elvittek ok ugyanannyi számu kereszttyén rabot Somogy, Zala és Vas vármegyékből magokkal. Más nap 8. sept., mely akkor vasárnapra esett, a Zriny fáját a többiekével együtt, amár hátán fekvő Szulejmán táborához egy hajításnyira álltette karókra s rudakra Mohammed nagy-vazir. Hétfőn pedig különben a Zrinyét a maga öcséhez Mustafához, a budai basához küldötte, ki is azt selyembe takargatta, és két paraszt által Gyórhöz, a Maximilián király táborába vitette, ahonnan azt az ő egyik veje Batthyány Balázs Csáktornyára vitte, és ott minden érzékeny szívűeknek s vitézségét becsülni tudóknak siránkozásai között, az ő első felesége Frangepán Katalin, és attól való egy leánya s két fia mellé, a szent Ilona templomában eltakarította. Negyvennyolcz esztendő korában történt vitéz halála. Nem hitelre, hanem nevetségre méltó az a beszéd, hogy ő ölte volna meg Szulejmánt. Mind első, mind második feleségétől Rosenberg. Évától, számos gyermekeit látta, kik közül itt csak azokat szükség említeni, akik házasságot s emberkort értek. Csak egy fia volt, t. i. György, aki ő helyébe tárnokmester lett. A többiek mind leányok, ugymint Ilona, először Országh Kristóf, azután Balassa István felesége; Katalin, ki is először Thurzó Ferenczcel, azután Ferágh Imrével élt házassághan; Dorottya, amár említett Batthyány

Boldizsár hitvese; Orsolya, alsó-lindvai Bánffy Miklós kedvese; Borbála Thurzó Elek házastársa; Margit, Homonnay Miklós élete párja; és Magdolna, kit Teleky István tartott maga kebelében s ölében.

Zsigmond. Harminczadik magyar király, negyedik Károly császár és cseh király fia, 1368. eszt. febr. 15. napján született. Nagy Lajos királyunknak férfi gyermeke nem lévén, a maga leányát Máriát ennek a Zsigmondnak szánta. 1372. eszt., azután pedig azt neki el is jegyezté 1377. eszt. Hogy pedig Zsigmondot a magyarokkal annál könnyebben megszerettesse, egyszersmind a jövődöbeli igazgatásra alkalmasabbá tehesse, őt még jókor, gyermekkorában, a maga udvarába hozatta, ott nevelte és a magyar nyelvre megtaníttatta. Érezvén Lajos a maga naponként való gyengülését, halála előtt kevéssel, 1382. eszt. a lengyeleknek Zólyomba diótát hirdet, és azokat ide kihíja. A megjelent lengyel rendeknek, a tizennégy esztendőös Zsigmondot királyoknak ajánlja, és azokat annak hűségére felelketi, azután Zsigmondot egy magyar sereggel Lengyelországba küldi, hogy ott némely rendetlenségeket hozzon helyre. A gnesnai (guieznói) érsek Bodzanta, a nagy Lengyelország kapitánya Domarat, és más főemberek voltak a Zsigmond kísérői. Jól kezdetek eleinte folyni az ő dolgai, Kozmin várát nem sokára megvette, az engedetlen maszövi herceget Szemovitot keményen szorongatta. Azonban Lajos kevés idő alatt meghal, és a Zsigmond szerencséje hirtelen megváltozik. Ugyanis a lengyelek arra kérték őt egynehány ízben, hogy Domaratot, a felebb említett kapitányt, hivatalából tegye ki, melyre mivel nem hajlott, a lengyelek annyira meggyűlölték őt, hogy a radomski gyűlésben elvégezték, hogy nem őt, hanem Hedviget, a Lajos második leányát fogják magok királynak tenni, és annak magok fognak egy férjet választani. Sokan voltak akik Szemovitot, a maszövi herceget szánták férjül Hedvignek. Eleget protestáltak ez ellen a dolog ellen a gyűlésben a Zsigmond jó emberei Bodzanta és Domarat, de mind haszontalan, mert az ott levő lengyel főrendek a végezést megpecsételték, és a visliczai gyűlésre elküldötték, hogy az ott is erősíttessék meg. Ez a gyűlés ugyanazon 1382. eszt. tartott Visliczán Miklós napján. Megjelent ott Zsigmond is, hogy a krakóiakat és sandomiriakat maga hűségére felelkesse, de abból semmi sem lett, mert Erzsébet, a Lajos király özvegye, ezen gyűlésre az egri és csanádi püspököket követségbe küldötte, akik által azt kérte a lengyelaktól, hogy sem Zsigmondnak, sem másnak hűségére fel ne esküdjenek, míg ő a maga két leánya, Mária és Hedvig felől rendelkezést nem te-

szen. Örömet reáállottak erre a Zsigmond ellenségi, és neki Magyarországra vissza kellett jönni. Minthogy pedig sokan a lengyelek közül, nem akartak a még neveletlen Hedvig után várakozni, Szemovitot választották magok királyának. Ezt hallván a Lajos özvegye Erzsébet, 1333. eszt. Zsigmondot Szemovit ellen háldi tizenhátezer magyarral, akikkel ő Masoviában igen sok hárt tett Szemovitnek és jobbágynak. Kétség kívül tovább is pusztított volna Zsigmond, de közbevetette magát László, opoliai (oppelni) herceg, aki ez előtt való esztendőkhöz magyar palatinus volt, és Szemovitnek ő tőle fegyvernyugvást nyert. Azonban a lengyeleknek nagyobb része, megszűnés nélkül sürgette Erzsébetet, hogy Hedviget ő hozzájuk küldje el, hogy azt ők megkerónáhasák; de mivel tovább is szeretne volna azt magánál megtartani és nevelni, 1334. eszt. Zsigmondot küldötte el, hogy igazgassa a lengyeleket, míg Hedvig értelmesebb esztendőket érne. Mihelyt meghallották a lengyelek, hogy Zsigmond akar ő hozzájuk menni, mindjárt összegyűltek Sandecz városához, és Zsigmond elébe, aki már akkor Lublyónál járt, követeket küldöttek, s neki kereken megízenték, hogy ő hozzájuk ne menjen, mert őt se királynak, se igazgatónak nem fogják befogadni; ha pedig csakugyan bemegy országokba, mint ellennéggel egy fognak vele bánni. Megállapodott Zsigmond ezen izenetre, tovább nem ment Lublyónál, és csak azt kérte ki a lengyelektől, hogy legalább pünktöségig még várakozzanak Hedvig után.

Azalatt míg ezek így folynak, némely magyar és horvát főrendek mindinkább-inkább elidegenednek az özvegy királynétól Erzsébettől, és Máriától a Zsigmond jegyesétől. Nyilván panaszkodtak az aszonyi uralkodás ellen, és Nápolyból Kis-Károlyt magyar királynak meghívják. Miker meghallotta Erzsébet, és az ő neki kedvezők, hogy Kis Károly már a Magyarbiredalomba beérkezett; hogy neki annál inkább ellenállhasanak, tovább nem halasztották Zsigmondnak Máriával való lakadalmát s összehalását, hanem őket összeeskettették 1335. eszt. De nem merte Zsigmond Kis Károlyt Budán bevárni, hanem Csehországba haza szaladt; mely Károlynak értésére esván, annál bátrabban metett Budára, és magát kevés napok alatt Fehérváron megkoronáztatta. Minekutána ezt a Károlyt Erzsébet megölette, kezdett Zsigmond is valami részt venni az ország igazgatásában, egészen pedig azalatt adattet neki által az ország, és az alatt koronáztatott királynak Fehérváron 1337. eszt., marcius utolsó napján, míg az ő felesége Mária az ajvári fogságban ált. A velenoszei követ Barbé Pantaleon sokat munkálódott benne, hogy Zsigmond a magyar koronát elayerhesse.

Első gondja az volt Zsigmondnak a koronázás után, hogy a maga feleségét Máriát a fogságból kiszabadítsa, melyben a már nyolcz hónap óta szenvedett, annyira is ment a velenczések segítsége, az ifju Gara Miklós, Maróthy János, Lossonczy István és mások hűsége által, hogy azt onnan két hónap alatt szerencsésen kimentette, annak halálos ellenségeit pedig, Horváth Jánost és egyebeket üldözte, köztük Boonyákországban sokakat el is fogatott 1388. eszt. De másfelé is kellett neki a maga figyelmetességét függesztetni. A ráczok ki akarták magokat vonni az ő hatalma alól, ezek ellen kellett ő neki 1389. eszt. hadakozni, akik ellen ugy látszik szerencsés volt, nevezetesen Borics várát, Orsovához nem messze megvette. 1390. eszt. a moldvai oláhok rebellis vajdáját, Istvánt kellett az engedelmességre visszahajtani.

Az alatt mig ennyifelé osztja Zsigmond a maga hadi erejét, Hedvig, a lengyel királyné, Gács és Lodomér országokat ő tőle fegyveres kézzel elfoglalja. Kénytelen volt ezt akkor Zsigmond behunyt szemmel elnézni, sokféle való kapásai lévén. Szükségesebbnek ítélte a Boonyákországban zenebonáskodó pártosokat leültetni. Elment tehát oda 1392. eszt., és Dobor várát megvette, melynek az a jó következtése lett, hogy az oda való király Dabissa, személy szerint ő hozzá ment, és neki örökös engedelmességet ígért. Hasonló szerencsével hadakozott 1395. eszt. Oláhországban a törökök ellen, akikről Kis-Nikápoly várát visszavette. Mig odajárt, mag nélkül meghalt Mária, az ő felesége, mely értésére esván a Hedvig férjének, a lengyel királynak, az egész Magyarországot el akarta foglalni, de Kanisay János esztergomi érsek őt abban meggátolta.

Azonban Bajazet a török fejedelem mindinkább-inkább terjesztette Európában a maga birodalmát, és Bolgárországban is kezdte magát megfészkelni. Zsigmond, követei által megintette őt, hogy Bolgárországnak hagyjon békét, de Bajazet az ő követeit mindaddig magánál tartotta, mig egész Bolgárországot el nem foglalta, akkor pedig fegyvereit a követeknek megmutogatta, és azt izente tőlök vissza, hogy ő az elfoglalt földekhez elegendő júsát tartja. Minthogy a török hatalom, nem csak a Magyarbirodalmat, hanem az egész kereszténységet fenyegette, Zsigmond segítséget kért magának Német, Olasz, Francia és más országokból, aminthogy sok felől alkalmas segítő népet is kapott, annyira, hogy mikor roppant hadával megindult Bajazet ellen, azt merté mondani, hogy ha az ég leszakadna is, azt az ő tábora, kopjája hegyén meg tudná tartani. Orsova és Vidin várain próbált Zsigmond szerencsét, és azokat a törököktől visszavette. On-

nan Nagy-Nikápoly várához szállott, közel oda, amint az Ölt vize a Dunába szakad. Már itt elhagyta őt az eddig kedvező szerencse. A heves francziák nem várták az ő rendelkezéseit, hanem külön vállalkoztak, és a törökökkel idő előtt összecsaptak. Thuróczy azt írja: hogy lovairól leszállottak, és gyalog viaskodtak a törökökkel, lovaiak pedig a táborba visszaszaladtak, melyeket a magyarok és más nemzetek látván, azt gondolták, hogy a francziák már mind meghaltak, mely képzelődés annyira megrettentette őket, hogy mindnyájan futáshoz készültek. Azonban a francziák derekasan küszködtek ugyan, de a sokkal nagyobb erőnek engedni kénytelenek lévén, a derék táborhoz visszaszaladtak. Nyomokban voltak mindenütt a győzedelmes és neki bátorodott törökök, és kevés ellentállás után az egész keresztény tábort szélélyverték, és nagy vérontás közt elszélesztették. Ez a veszedelem 1396. eszt. sz. Mihály napja tájban esett. Látván Zsigmond népének veszedelmét, Kanisay Miklóst és Gara Jánost Magyarországra visszaküldi, hogy itthon a szerencsétlen történetről tegyenek hírt, és az ő képében az országot igazgassák, maga pedig kevés kísérelével a Dunán Konstantinápolyba evezett, onnan talán Rhódus szigetébe is elment, és a következő esztendőnek elején zádori hajókon jött vissza Dalmáciába.

Míg odajárt, némely nyughatatlan emberek, p. o. Laczk István és egyebek, a Kis Károly fiát Lászlót Nápolyból királynak meghítták, de annak előtte forogván atyja szomorú példája, még ekkor nem mert eljöni. Mindezzért, mind máskori hűségtelenségeiért, Zsigmond Laczk Istvánt a körösudvarhelyi gyűlésen megölette 1398. eszt. De még ezzel nem fogytak el az ő roszakarói, sőt annak megöletéséhez hozzá járulván Mária halála óta az ő fajtalan élete, az ország nagyjainak nagyobb részét magától annyira elidegenítette, hogy azok őt 1399. eszt. Budán elfogták, és a visegrádi várba fogságra vitték. Onnan Gara Miklós őt kezességén kivette, és hogy a nagyobb veszedelemtől megóttalmazhassa, a maga várába Siklóra vitte. A volt Zsigmondnak szerencséje, hogy a főrendek közt hasonlós támadt, és nem egyezhettek meg benne, kit legyenek ő helyébe királynak. Némelyek Albert ausztriai herceghez, mások a lengyel királyhoz, mások ismét Nápolyi Lászlóhoz ragaszkodtak; Gara Miklós pedig egynehányad magával a Zsigmond visszállíttatását sürgette, és annyira is boldogult, hogy a rendek megegyezésével, tizenhatsz kétig tartott fogsága után, őt Siklóról szabadon bocsáthatta, m. u. vele azoknak gráciát ígértetett volna, akik az ő fogságát okozták. A hazánkbeli írók az ő fogságát nem 1399., hanem 1401. esztendőre, április végére teszik,

amely úgy látszik hihetőbb is. Ugyanezen esztendőben október végén adott Pápán költ királyi levelében gráciát mindazoknak, valakik csak ő ellene vétettek.

Ez idő után mindég kegyelmesebben bánt ő az engedetlenekkel és rebellisekkel, mint annakelőtte, melylyel igen sokat nyert. Sokat nyert azzal nevezetesen 1403. eszt., amikor Bebek Imre, Hervoja és mások Nápolyi Lászlót Dalmáciába hitták, és Zádorban királynak koronázták; mert akkor is mind azoknak gráciát hirdetett, valakik Lászlóhoz hajlottak, és ebből az lett, hogy az ő hűségére oly sokan visszaállottak, hogy Lászlónak három hónapi rövid királysága után, Nápolyba haza kellett pironkodni. Sok viszontagságai között, különös hűségét tapasztalta maga iránt Debreczen városa lakosainak, és épen azért erősítette meg azoknak 1405. eszt. régi szabadságaikat, és azokat ujjakkal is toldotta. Ugyanakkor azt is parancsolta, hogy az a város kőfállal kerítettessék be, de bizonytalan micsoda sikere lett a parancsolatnak. Nam volt többé panasz Zsigmondnak életére sem, m. u. Borbálát, a Cillei gróf leányát 1400. eszt. elvette.

Másképen is igyekezett ő az ország nagyjainak szívöket megnyerni; nevezetesen 1408. eszt. feleségével Borbálával együtt a sárkány rendet felállította, és abba a felsőbb rangú magyarokat bevette, p. o. Garai Miklóst, Tamásy Jánost, Laczk Jakabot, Maróthy Jánost, Széchy Miklóst, Cheh Pétert, Csáky Miklóst, Nádasdy Mihályt és másokat. Akiket ő ezen rendbe bevett, azoknak királyi kegyelmét ígérte, sőt azt is magára vállalta, hogy ha azok meghalnak, az ő árváiknak és özvegyeiknek, úgy fogja gondjokat viselni, mint maga saját gyermekeinek és tulajdon feleségének. Ezenkívül azt is fogadta, hogyha ezen rendnek valamelyik tagjára meg talál haragudni, az olyannal, nagy indulattal és furiával nem fog bánni, hanem annak dolgát a rendek többi tagjai eleibe terjeszti, és amit azok ítélnek, azon meg fog nyugodni. A rendek tagjai pedig a többek közt arra kötelezték magokat, hogy akármely veszély értsőkre esik, mely a királyi házat fenyegetné, azt annak bejelentik, s az országot mindenféle ellenségi ellen hűségesen őtalnazzák. Ezenkívül kötelességök volt azoknak, hogyha valaki közölők meghal, annak temetési pompáján mindnyájan megjelenjenek, aki pedig oda el nem mehetne, a megholtért harmincz misét szolgáltatni tartozzék. Csak egy nap tartoztak ugyan a megholtat gyászolni, de a gyász ruhát más nap valami szegénynek kellett ajándékozni s a t. Megváltozván Zsigmondnak maga viselete, megváltozott a mások ő iránta való hajlandósága is, és nem csak a magyarok, hanem más nemzetek is annyira becsülték őt, hogy 1410.

eszt. római császárnak választanák. Azután való esztendőben az angol király, Stokes János nevű követét küldötte ő hozzá, hogy az által barátságát kikérje, és a két hatalmasságnak országai közt kereskedést állítson fel, de micsoda sikere lett ennek a követségnek, bizonytalan.

Azonközben nem felejtette Zsigmond Gács és Lodomér országoknak lengyel hatalom alá való jutását, de sem ideje, sem költsége arra nem lévén, hogy azokat fegyverrel vegye vissza; a lengyel királyt Ulászlót Lublyóba hitta, hogy ott azon országok felől személyesen végezzenek egymással. Egy ideig tartott tanácskozás után, 1412. eszt. mart. 15. napján örökös békességre, és ilyen egyezségre lépett a két király: hogy mind Veres-Oroszország, mind Podolia maradjon a lengyel hatalom alatt mindaddig, míg vagy Zsigmond, vagy Ulászló meghal, sőt azután is öt esztendeig, és azon öt esztendő alatt határozza meg aztán Magyar és Lengyelország, melyikhez tartozzanak az említett tartományok. Hasonlóképen Moldvaországa is lengyel kéz közt maradjon, hanem mikor Zsigmond a törökök ellen hadakozik, akkor tartozik a lengyel király a moldvai vajdát arra kényszeríteni, hogy Zsigmondot egész erejével segítse, ha pedig a vajda nem akarna segítséget adni, akkor Zsigmond és Ulászló, Moldvaországot egymás közt osszák két felé. Megkészlővén a békesség, Zsigmond Ulászlót belebb is hitta Lublyóból az országba, hogy itt a nevezetesebb városokat nézze meg. Elfogadta Ulászló a hivatalt, és először Kassára, Tokajba, Debreczenbe, Váradra, Egerbe, onnan Budára utazott, melyhez hasonló királyi udvart, épületeire, pompájára és fényességére nézve, az akkori írók abban az időben, egész Európában nem tartottak. Ugyanakkor másunnan is sok fejedelmi ember érkezett Budára, ugymint a bosnyákországi király, ausztriai, bajor hercegek, ezenkívül Francia, Olasz, Cseh, Bolgár, Görögországból sok nagyméltóságú személy, akiket Zsigmond bajvivásokkal, a Csepel szigetében való vadászattal, és egyéb efféle multságokkal gyönyörködtetett. Mintegy öt hónapi mulatása után Ulászló haza indult. Visszaadta neki Zsigmond Lengyelország arany koronáját, a királyi pálczáját, arany almát, és egyéb drágaságokat, melyeket még Erzsébet, első Lajos király édes anyja hozott vala el Lengyelországból, mikor annak igazgatásából hazajött. Még ugyanezen esztendőben sálogba vetette Zsigmond Ulászlónak a tizenhárom, vagy inkább tizenhat szépeassági várost, kilencvennyolcezer hatszáz hatvanhat forintba, de amely summát annál mások többre, mások kevesebbre tesznek. Ezt a pénzt kíváltképen azért vette fel, hogy a velenczések ellen kezdett hadat annál könnyebben folytathassa, akik őt egész Dalmáciából ki akarták szorítani.

De sok oka volt neki arra, hogy azokkal 1413. eszt. békességre, legalább öt esztendeig tartandó fegyverszünetre lépjen.

Nem utolsó volt azon okok közül az a veszedelmes szakadás az anyaszentegyházban, mely már harminczöt esztendő oltá várta az orvosló kezeket; t. i. annyi esztendő oltá szüntelen két pápa volt, akik mindketten magokat törvényes pápáknak tartották, és egymást üldözték. A közelebb irt esztendőben pedig, már annyira ment a dolog, hogy nem két, hanem három pápa volt, kik egymással vetélkedtek, u. m. XXIII. János, XII. Gergely és XIII. Benedek. Minden jól gondolkodó óhajtotta ezen hasonlásnak elenyészését. Maga János pápa követői által Zsigmondra bizta, hogy rendeljen időt és helyet a közönséges eklézsiái gyűlésnek, melyen a három pápa közt fenforgó pert az összegyűlendő atyák eligazítsák. Zsigmond az egész keresztyénséghez intézett levelében kihirdette, hogy ő a gyűlés helyéül Konstancia (Kostnycz) városát választotta, a gyűlésnek ülései pedig 1414. eszt. nov. 1. napján fognak elkezdődni. Minekelőtte a gyűlés beállott volna, elment Zsigmond János pápához, és ő vele először Placentia, azután Lauda városában hosszas beszélgetést tartott. Még az említett esztendőben Achen városában magát ezüst koronával megkoronáztatta, nov. 8. napján onnan Konstanciába indult, és oda még karácsonra el is érkezett, ahol ő előre olyan jó rendelkezéseket tétetett, hogy az amintegy százezer idegen, akik oda gyülekeztek, és azoknak lovaik, semmi szükségét nem láttak. A következő 1415. eszt. a gyűlés fő céljának elérésén munkálódott Zsigmond, és először is János pápát vette sok küszködés után reá, hogy a pápaságról lemondjon. Azután Gergelyt akarta arra venni, de Gergely ezt a gyűlést nem akarta törvényesnek ismerni, azon az okon, mert azt az ő ellensége János pápa hitta vala össze. Hogy tehát az összegyűlt atyák ő vele annál könnyebben bánhassanak, jul. 4. napján, melyen a tizennegyedik ülés tartatott, Zsigmondot tették előlülőnek, amikor aztán Gergely levele által a gyűlést törvényesnek vallotta, és a pápaságot hosszas erőltetés nélkül letette, és azzal Zsigmond is az előlülő helyet ott hagyta. Már csak Benedek volt hátra, akivel le kellett volna tétetni a pápaságot; de ez Spanyolországba vette vala magát, és ámbár hetvennyolcz esztendő óta öreg volt, még is legerősebben ragaszkodott a pápasághoz. Arra határozta tehát magát Zsigmond, hogy Spanyolországba elmenjen, és ott személy szerint beszélje reá Benedeket a pápaságról való lemondásra. September 18. napján érkezett Zsigmond Perpinián városába, de ott Benedeket sok untatás után se vehette semmire, mindazáltal az a haszna volt ennek az ő utjának, hogy az arragoniai,

castiliai és navarrai királyokat a Benedek iránt való engedelmességtől elvonta, és tőle egészen elidegenítette, akik pedig annak mind ekkoráig nagy pártfogói voltak.

Azalatt míg Zsigmond Spanyolországban járt, a francziák az angolokkal megütköztek. Zsigmond feltette magában, hogy ezen két nemzet közt békességet szerez. Minthogy pedig a francziák vesztekkel vala a hadban, úgy gondolkodott, hogy azok könnyebben fognak hajlani a békességre. Először is tehát azokhoz ment, és 1416. eszt. mart. 1. napján Párisba érkezett. Minekutána ott Károly királynak eszét megértette, Angliába indult. Mikor ott a partra a maga tizennégy-száz kíséző magyarjával kiszállott, készen várta őt a király országának nagyjaival, és őt igen nagy örömmel fogadta. Május 7. napján vezette be őt a király Londonba, és neki Vestmünsterben, a maga lakóhelyében mutatott szállást. Már közel végrehajtá Zsigmond a békességet, mikor Párisból izenetet veszen, hogy Károly király neki tett ígéreteitől elállott, és őt a békességnek további eszközlésétől eltiltja. Megboszankodott ezen vízeszsűsége Zsigmond, és az angolokkal a francziák ellen Kantuáriában szövetséget kötött aug. 15. napján.

Ezekután Zsigmond Konstanciába (Kostnicz) visszaindult, és oda 1417. eszt. 27. jan. az atyáknak nagy örvendezéseik közt érkezett meg, onnan való elmenetele után másfél esztendővel. Sok viszálykodás után meglett Márton napján a pápa választás, és épen azért választotta magának az új pápa az V. Márton nevet. Mihelyt megtudta Zsigmond, kire mentek a voksok, mindjárt bement a választóhelyre, és ott az új pápát, annak lábainak megcsókolásával tisztelte meg, és mikor az onnan lóháton kijött, annak lovának zaboláját jobb felől ő fogta, másfelől pedig a brandenburgi választó fejedelem, akinek már azelőtt Zsigmond négyszázezer forinton Brandenburgot eladta, és aki-nek maradéki közöl való a mai porosz király. Vége lett egyszer ennek a hires gyűlésnek 1418. eszt. aprilis vége felé; de vége lett a velenczésekkel kötött fegyvernynyugvás idejének is; és épen ezért Zsigmondnak haza felé kellett indulni Konstanciából. Utjában eleibe mentek neki a velenczések követei Passau városában, és bizonyos feltételek alatt kérték őt a békességre, de ő arra akkor nem állott, ámbár hatezer aranyból álló ajándékkal is kínálták. 1419. eszt. február elején ért haza Zsigmond Pozsonba.

Azután való esztendőben, Venczel halála után, cseh királynak koronáztatott Prágában, a Husz János követőinek ellenőkre, akik ellen ő azután közel haláláig hadakozott, még pedig többnyire mindég szerencsétlenül. Ezek a hussziták Ulászlót, a lengyel királyt hitták vala

meg cseh királynak, de m. u. Zsigmond ő vele 1423. eszt. békességet kötött, többé Csehországnak Zsigmondtól való elfoglalásán nem iparkodott. Ekkor ismét behitta volt őt Zsigmond Késmárkra és Lőcsére.

Ebben az esztendőben ismét más nagy vendégei is érkeztek ő neki, u. m. az austriai, bavarai (bajor) siléziai hercegek, és Mánuel a görög császár. Ennek jövetelét meghallván, eleibe ment a főrendekkel, és úgy kísérte be őt Budára. Ennek elmenetele után, Amurát török fejedelem követe érkezett ő hozzá, aki látván az ő udvarának fényességét, annyira elbámult, hogy alig tudta ura kívánságát előadni, ajándékot mindazáltal előmutatta, és két esztendeig tartandó békességet nyert. A következő esztendőben Erik a dán király jött Zsigmond látogatására. Ezzel elment maga is Krakóba, Zsófia lengyel királyné koronázása pompájára. Ott létében ismét megerősítette Ulászlóval való barátságát, és az ő neki a husziták ellen ötezer embert ígért. Erik visszakísérte őt onnan Budára, maga pedig jeruzsálemi utját tovább folytatta. Azután kevéssel a portugál király fia jött az ő udvarába tapasztalás kedvéért. Ez a királyfi, mint Portugalliában hallatlan ujságot, úgy adta hírül atyjának, hogy a Duna keresztül fagyott.

Már egynehány esztendőktől fogva, akarmerre fordította Zsigmond a maga fegyverét, mindenütt szerencsétlen volt. Szerencsétlen volt nevezetesen 1428. eszt. Rácországban Galambóc váránál, melyet a frigszegő törököktől akart vala visszavenni. Ezen hadra semmi segítséget nem küldetett neki a lengyel király a moldvai vajdával, melylyel pedig tartozott volna az 1412. esztendei alku szerint, melyről felebb volt emlékezet. Erről a dolgról panaszkodott Zsigmond, mind magánál Ulászlónál, mind a lengyel főrendeknél, mind a litván hercegnél, Vitáld Sándornál, levelei által. Sándor herceg tartván attól, nehogy a levelezésről fegyverkezésre kerüljön a dolog, azon volt, hogy Zsigmond és Ulászló erről a dolgról szemben beszéljenek s végezzenek. Annyira is boldogult, hogy Zsigmond feleségével együtt 1429. eszt. Luczkó városába ment, és azt kívánta Ulászlótól, hogy a régi egyezés szerint, Moldvaországon osztozzanak meg, de azt Ulászló holmi keresett színek alatt csak mellőzte, melyen Zsigmond megboszankodván, feltette, hogy Sándor herceget, aki maga is megjelent volt Luczkóban, és aki neki kedvezni látszott, Litvániában királylyá teszi s koronáztatja. Mikor 1430. eszt. a norimbergai (nürnbergi) diétán volt Zsigmond, onnan követeit el is indította volt a koronával Litvániába, de a Sándor hallála ezt a pert ketté szakasztotta.

Haza fordult volt ugyan Zsigmond 1431. eszt. Budára Norimbergából, de itthon kevés ideig mulatott, hanem Olaszországba indult, hogy ott magát Majlandban, a császári vas koronával megkoronáztassa, mely nov. 25. napján meg is lett, a sz. Ambrus templomában, a majlandi érsek által. Azután is úgy látszik mindenkor Olaszországban mulatott Zsigmond, ott sok kedvetlenség között töltötte idejét Sena (Siena) és más városokban, mindaddig, míg valami nehezen reámehetett, hogy IV. Eugen pápa őt Rómában, épen pünköst ünnepén, 1433. eszt., az arany koronával megkoronázza. Rómából Basileába (Bazel) sietett az eklézsiái nagy gyűlésre. Még ugyanazon esztendőben megkeresték őt ott az Amurát török császár követői drága ajándékokkal, egy örökös békeség iránt, akiket ő a basileai templomban hallgatott meg, császári ékeségeibe felöltözve. Minthogy a gyűlésen minden dolgok deák nyelven folytak, a németországi fejedelmek pedig ahhoz teljességgel semmit sem értettek, azt írják, hogy Zsigmond azokat keményen megdorgálta, és arra intette, hogy kövessék a magyarok példáját, akik a magok gyermekeiket alkalmas tanítók kezei alá adják, és a deák nyelvre idején megtanítatják. Basileából 1434. eszt. indult hazafelé Zsigmond. Utjában Regensburgban köszöntötték őt a csehek követői magok királyoknak.

Hazaérkezése után többnyire Pozsonban mulatott, hogy onnan minden országaira ügyelhesen. Mindazáltal nem felejtkezett el régi lakó helyéről Budáról, hanem azt szorgalmasan építtette ezután is és csinosította. Utoljára 1436. eszt. látta Budát, onnan indult el jun. 10. napján a cseh követekkel Prágába. Ezen utjában Iglón adta arról a cseheknek és morváknak királyi levelét, hogy azok aszerént élhetnek az urvacsorájával, amint akarnak, akár egy, akár két szín alatt. Prágába aug. 23. napján érkezett el. Örömben töltötte volna ő ott a maga napjait, annyival inkább, mert a rebellis Rohacz, aki mindeddig magát neki elleneszegezte vala, kézre került 1437. eszt., ezenkívül a győzedelmes magyarok egynehány fogoly törököket küldöttek oda ő hozzá; de felzavarták az ő örömét egy felől az öregségnek unalmai, és a halálnak közeledését jelentgető nyavalyák; más felől az ő feleségének Borbálának, az ifju lengyel királyljal ideje előtt való házasságbeli szövetkezései, melyek ő neki jókor értésére estek. Mivel pedig voltak már Csehországban olyanok, akik örömet nyújtottak a magok kezeit Borbálának, az ő szándéka előmozdítására, és az ő tükös szeretőjét, az ifju lengyel királyt kívánták inkább magok királyának, mint Albertet, akit Zsigmond szándékozott maga helyébe hagyni, nem börtönködött Zsigmond benn Csehországban Borbálát maga határi kőmé

szoritani, hanem vele együtt, ha mind bejelen is, Morvaországba Znoim (Znaym) városába utazott, és ott őt fogságba tette. Érezvén tehát a nyavalyáknak mindinkább való hatalmazását, halála előtt kevéssel, a nála lévő magyar és cseh főembereket szobájába behívtatja, és azoknak királyul a maga vejét Albert ausztriai herceget hathatós szókkal ajánlja. Rendelését megtévén, ugyanott Znaymban meghalt 1437. eszt., boldogasszony fogantatása napján, életének hetvenedik, magyar királyságának ötvenegyedik esztendőjében. Erzsébet leánya maradt Borbálától, aki a most említett Albertnél volt férjnél. Maga hagyása szerint, holtteste Váradra hozatott, és a sz. László lábaihoz temettetett, ahol ő életben nem egyszer áhitatoskodott. Reusner Miklós a következő versekbe foglalta rövidedő az ő életét:

Marchio Brenne, tuus fueram: mox Pannonis ora
 Et regni tenui frena Boëme tuí.
 Sat felix pacis studiis, sed inutilis armis
 Adversante gero Turcica bella Deo.
 Cura mihi servire Deo, dare praemia Musis,
 Et colere, et doctos semper amare Viros.
 Jura sequi signata; breves extendere census,
 Et dare quae faciles vix tribuere Dei.
 Concilium Patrum cogo, regnumque Lemannum
 Qua medio Rhenus dividit amne lacum.
 Pontifices Latio pello tres orbe; peractis
 Bis septem lustris compleo fata senex.

Zuárd. Lásd Szoárd.

Zudar. L. Czudar.

Zuus vagy **Szús János.** Horvát és dalmátországi bán volt, első Lajos király alatt 1357. eszt. és azután is. Mások Chunz vagy Chus Jánosnak is nevezik őt; és így talán ő volt az a Chucz János magyar, aki első Lajossal 1350. eszt. odajárt a nápolyi hadban, és akitől azt írja Gravina, hogy minekutána ott a szent severini gróf maga hitét egynehányszor megszegte volna, Lajos az ő birtokira nyomult be, azokat elfoglalta, és azokat Laczk Istvánnak, az erdélyi vajdának, és ennek a Chucz Jánosnak ajándékozta. Az ő bánágában 1357. eszt., minekutána ismét felbomlott a békesség Lajos király és a velenczések közt, kétszázezer főből álló táborral beütött Lajos Dalmáciába; ropant seregének felét Zuus bánnál ott hagyta, másik felével pedig

maga Istria felé a szárazon Olaszországba a velenczések tartományira sietett. Mind a két oldalról nagy szorongattatásokat kellett kiállani a velenczéseknek, kik is a békességet, melyet azelőtt kévéssel oly igen olcsón megvehetnek vala, már most úgy kívánták megvásárolni Lajostól, hogy Tragur (Trau) és Spalatro városait neki önkényt általigérték. Megtudták ezt ezen két városnak lakosai, hogy tehát őket a velenczések ilyen áruba ne bocsáthassák, ő velők ne kalmárkodhassanak, és hogy Lajosnak annál inkább kedvét találhassák, a velenczéseket megelőzték, és magokat ennek a Zuus bánának önkényt általadták. Mikor Nona városát ostromlaná Zuus, Sibenik (Sibenico) városa hozzá izent, és a magyar korona alá állott, de Nona mindaddig fejeskedett, míg az éhség őt is engedelmeségre hajtotta. Ezt a Zuust rendelte volt ki Lajos 1358. eszt., Széchy Miklóssal azon véres zenebonának megvizsgálására, melyet a mult esztendő végén egy Jakab nevű esperest támasztott volt Tragur városában. Lásd Széchy Miklós.

TARTALOM.

Tárgy.	Lap.	Tárgy.	Lap.
Öcsőb	1	Ősi Gáspár	15
Ödönfi	—	„ Miklós	—
Oklics Dienes	—	Osl Dienes	—
Okolicsányi	2	„ János és Imre	—
Oktár	—	„ Péter	17
Oláh Balázs	—	„ Miklós	—
„ István	—	Osló Domokos	—
„ Miklós	—	Osztopáni Dienes	—
„ Máté	8	Osztrosith Miklós	18
Ompud	9	Othmár (barsi főispány)	—
Onád	—	„ (vitéz I. Károly alatt)	—
Orbai Miklós	—	Ottó (dominicánus barát)	19
Orbán	10	„ (bajor herczeg)	—
Ördög	—	Ötvös János	20
Országh	—	Óz János	—
„ Mihály	—	Ozoray Fülöp	21
„ János	12	Paczot János	—
„ János	13	Pakos János	—
„ László	—	Paksy Mihály	—
„ János	—	„ Balázs	22
„ Ferencz	—	„ Gáspár	—
„ Mihály	—	„ János	—
„ Imre	—	„ Jób	23
„ Zsigmond	—	Pál (pécsváradi apát)	—
„ László	—	„ (dominicánus barát)	24
„ Kristóf	14	Pálffy Pál	—
„ Ilona	—	„ Miklós	—
Osád	15	„ Lőrincz	—
Öse	—	„ Pál	—
Ősi Bertók és Kristóf	—	„ Péter	—

Tárgy.	Lap.
Pálffy János	25
" Ferencz	—
Palisna János	—
" György	—
Palóczy Péter és Máté	—
" Máté	26
" Imre	—
" György	27
" Simon	—
" István	—
" Imre	—
" László	28
" Antal	29
" Mihály	—
" Katalin	30
Palugyay	—
Pályi László	—
Panky Jakab	—
Parlaghy György	—
" Menyhért	31
" Ferencz	—
Pata	—
Patachich Péter	—
Pataky Demeter	—
Pataics Péter	—
Patócsy Miklós	—
" Ferencz	32
" György	33
Pattantyús Balás	—
Patzot János	—
Pázmán	34
" Kozma	—
Pázmány István	—
" Péter	—
" János	35
" Gáspár	—
" Péter	—
" Miklós	—
Páznán	—
Pozoni Benedek	—
Péchy Pál	—
" Mihály	—
" Farkas	36
" Gáspár	—
Pekry János	—
" Miklós	—
" Lajos	—

Tárgy.	Lap.
Pemflinger Márk	38
Peregi Albert	—
Perényi	—
" Miklós	—
" Miklós	39
" Imre	—
" Péter	—
" János	40
" János	41
" Miklós	—
" István	—
" Imre	42
" Gábor	44
" Ferencz	—
" Péter	45
" Gábor	56
" Ferencz és Mihály	59
" György	60
" János	—
Peres András	—
Perneszy Miklós	—
" Farkas	—
" András	—
Perusith Gáspár	—
Pesthényi Gergely	—
" János	61
" Péter (szalai apát)	—
" (magyar király)	—
" (szolnoki főispány	62
" (vitész Kálmán alatt)	—
Péterffy Miklós	—
Pete	63
" Imre	—
Petes	—
Petina Péter	—
" Péter	—
Pethő János és Tamás	—
" László és Péter	64
" György	—
" János	—
" Péter	65
" János	66
" Antal	—
" Ferencz	—
" János	—
" Gáspár	69
" Kristóf	—

Tárgy.	Lap.	Tárgy.	Lap.
Pethő Mihály	69	Pukur Klára	85
" Miklós	—	Rácz Péter	—
" Miklós	—	" Mihály	—
" György	—	Radák László	—
" László	—	Radi	86
Petrovich Péter	70	Radó	—
Pilátus András	72	Radoán	87
Piros Péter	—	Radványi	—
Podjebrád Katalin	—	" Dienes	—
Podmaniczky Balás	73	" Dienes	—
" László	—	" Boldizsár	—
" János	—	" László	—
" Mihály	—	Rajcsányi Péter	—
" István	74	" György	—
" János és Rafael	—	" István	88
Pogány Mihály	76	" Benedek	—
" Péter	—	Rajky Gábor	—
" Zsigmond	—	Rajnold	—
" Menyhért	—	Rákóczy	—
Pohárnok István	—	" László	89
" Antal	—	" István	—
" Miklós	—	" Zsigmond	—
Poháros Péter	—	" György	—
" Osvát	77	" János	—
Pók Móríz	—	Rakovszky	—
" Péter	—	" György	—
Pókai Jakab	—	Raksányi	91
" János és Péter	78	Romocsay Mihály	—
Pongrácz	—	Rangeni Gábor	—
" János	—	Rasdi	93
" Kristóf	—	Raskay	—
" Fridrik	79	Ráskay	—
Ponith Jakab	—	" Demeter	—
Poor Gergely, Imre és Márton	—	" Balázs	—
Porch Domonkos	—	" Gáspár	94
Porkoláb Péter	—	" István	95
" Dienes	—	Ratold	—
Pose István	—	" Kakas	96
Posgai Péter	80	" Demonkos	—
" Tamás	—	Rattkay Benedek	—
Pottornay István	—	" Zsigmond	—
Poturnay István	—	" Pál	—
Pozova Jakab	—	Ravazdy Péter	97
Prépostváry Bálint	—	Recsky Pál	—
Pribék Imre	83	" Miklós	—
" István	84	" István	—
Pruis János	—	Bembald	—

IV

Tárgy.	Lap.
Bétel	98
Rétházy Pál	—
Révay István	—
„ Ferencz.	100
„ Mihály	105
„ Ferencz.	—
„ Lőrincz	—
„ László	—
Rédey Sándor	—
„ Ferencz	—
Robert	—
Rof	109
Roger	—
Román Zsigmond	112
Roskoványi Márton	—
Rozgony Rajnold	—
„ László	113
„ János.	—
„ László	—
„ Oswald, Lőrincz, János	—
„ Péter.	—
„ János	—
„ Miklós	114
„ Simon és László	—
„ Péter	—
„ István	115
„ Simon	116
„ István és György	118
„ Sebestyén.	121
„ Lőrincz	123
„ János	—
„ Rajnold	—
„ Osvát	—
„ Dorottya	—
„ László	—
„ István	126
„ János	—
„ István	—
Rua	127
Rugácsi	—
Rugács	—
Rugila	—
Sághy Imre	—
Salamon (magyar király)	128
„ (IV. Béla tanítója)	130
Salán	—
Sámbokrét	—

Tárgy.	Lap.
Sámbokrét György	130
Sámson	—
Sándor Ferencz	131
„ Mihály	—
Sárándy Mihály, Boldizsár és Imre	—
Sárfi Ferencz	—
Sarkady Ferencz	132
Sárkány Pál	—
Sárkány Ambrus	—
Sárközy János.	—
„ Mihály	—
Sarmasághy Miklós	133
„ László	—
„ Miklós	—
Sarolta (Gejza fejedelem felesége)	—
„ (Aba király felesége)	—
Sárosy László	—
Sáry András	134
Sasa János	—
Saul (bihari főispány)	—
„ (II. István unokatestvére)	—
Sebesy László	—
„ Ferencz	135
Sebestyén	—
Sebős	—
Sebus	—
Selyp István	—
Semsey Tamás.	136
„ János és László	—
„ Ferencz	—
„ János és Vilhelm	—
„ Ferencz	—
„ Mihály	137
„ János	—
„ Ferencz	—
Senis Péter	—
Sennyey Zsigmond.	—
Serédy Gáspár.	138
„ György	140
„ Gáspár.	141
Serényi Imre	142
„ András	—
„ Miklós.	—
Sibrik László	—
„ Gergely	—

Tárgy.	Lap.
Sigfrid	143
Sigray János	—
Simándy Tódor	144
Sinka	—
" Péter	—
Sirokay Pál és Péter	145
Sitkey Gothárd	—
" György	—
Smaragd	—
Solimán	—
Solt	146
Solyagi János és Miklós	—
Sombory László	—
Somi József	—
" Gáspár	147
Somkerekai János	—
Somlyay Mihály	—
Somogyi András	—
Somosy	148
" Péter	—
" János	—
" János	149
Soós István	—
" Domonkos	—
" Albert és Ferencz	—
Sövényházy István	—
" Ferencz	—
Spanyol István	—
Statilius János	150
Stefel	151
Stibor	152
Stiborius	153
Stock János	—
Subich	—
" Pál és Miklós	154
" Mladin, Pál és György	—
" György	155
" Mihály, Jakab és János	156
Sukur Pál	—
Sulyok György	—
" György	—
" Balás	—
" István	—
" György	—
" István	157
" Imre	—
Szabolcs	158

Tárgy.	Lap.
Szakadáty Tamás	158
Szakmáry György	—
Szalaházy Tamás	160
Szalai Bálint Deák	163
Szalán	—
Szalánczy János	—
Szalay János	—
" Benedek	—
Szalkay László	164
" Márton	165
" Balás	—
Szántay Osvát	—
Szapolyay	—
" Tamás	—
" János	166
" Dezső	—
" Loránd, Péter és Leu- sták	—
" Imre	—
" István	168
" Borbála	174
" János	175
" György	188
" János Zsigmond	—
Szarka Pál	209
Szászy András	—
Széchenyi	210
" Farkas Tamás	—
" Mihály	212
" Miklós	—
" Ferencz	213
" Simon	—
" László	—
" László	—
" Mihály	214
Széchy	—
" Miklós	—
" Miklós	215
" Dienes	—
" Tamás	218
" János	—
" Miklós	—
" Tamás	219
" István	—
" Dienes	—
" Dienes	—
" Péter és László	220

Tárgy.	Lap.	Tárgy.	Lap.
Szecsődy Máté.	220	Szent-Iványi Antal	242
Szegedy Antal.	221	Szép Miklós	—
Székely Péter	—	Szepessy László	—
„ János	—	„ János	—
„ Jakab	—	„ György, Ferencz, László és Sebestyén	—
„ Lukács	222	Szerdahelyi Mátyás	—
„ Ferencz	223	Szerecsen Miklós	—
„ Klára	—	„ György	243
„ Magdolna	—	„ János	—
„ Jakab	—	Szeredy	—
„ Mihály	—	Szerencsés Imre	—
„ György	—	Szilágyi László	244
„ Gergely	226	„ Mihály	—
„ Antal	—	„ László	250
Szél Péter.	232	„ Erzsébet	—
Szemere László	—	Szinyei	251
Szénás	—	„ János és István	—
Szénásy	—	„ István és László	—
„ István	235	Szirmay György	—
„ László	—	„ Pál	—
„ Lajos	—	Szoárd és Kadocsa	252
„ Mihály, László, György, István, András és Péter	—	Szokolyi	—
„ Serestély	—	„ Péter	253
Szennyesy Mátyás	236	„ János	254
Szent-Annay Tamás	—	„ András	—
Szent-Györgyi	—	„ Albert	—
„ Kozma	—	„ Miklós	—
„ Achilles	237	„ János	255
„ Tamás	—	Szomor János	—
„ Ábrahám	—	Szondy György	—
„ Péter	238	„ Pál	257
„ Czeczilia	—	Szörényi Péter.	—
„ Tamás	—	„ János	—
„ Péter	—	Szárday	—
„ György	—	„ Albert	—
„ János	239	Szücs László	258
„ Péter	—	Szuhay István	—
„ Zsigmond	240	Szulejmán	—
„ Imre.	—	Szunyogh Gáspár	—
„ Farkas	241	„ Móses	—
„ Ferencz	—	Szvela.	—
„ György	—	Tahy János	260
„ Tamás	—	„ Bernát	261
„ Bertalan.	—	„ Ferencz	—
Szenthe György	—	Takaró	263
Szent-Iványi György	242	Taksony	—

Tárgy.	Lap.
Tallóczy Mátvás	264
" Ferencz	—
" Bánffy Boldizsár	265
" " Bálint	266
Talpas Tamás	267
Tamásy János	—
" László és Henrik	—
Tánczos Ambrus	268
Tapolcsányi Gergely	—
" Tamás	—
Tar Rupert	—
" Lőrincz	—
Tárczay Rikolf	269
" Kakas és János	—
" Tamás	—
" Miklós	—
" Katalin	—
" János	270
" György	—
" Anna	—
Tarczai	272
Tarjányi Ferencz	—
" Kristóf	—
" Sebestyén	—
Tarnóczy Kristóf	—
" András	—
Tárnok Ferencz	273
Tas	—
Tatár	274
Tatikai Zelánd	—
Tekus	—
Telefus János	—
Telegdy	275
Telekessy Imre	—
Tercsy Mihály	280
Tessényi Kelemen	281
Thakaró Mihály	—
Thekule	—
" Tamás, Ite és András	—
" Pál és Péter	—
Thelegdy	—
" Csanád	282
" Miklós	283
" Pongrácz	—
" László	284
" Lőrincz	—
" János	—

Tárgy.	Lap.
Thelegdy István	285
" László	—
" Miklós	—
" Miklós	286
" János	287
" Lőrincz	288
" Mihály	—
Tholdy Miklós	289
" Mihály	—
" Miklós	—
Thudun	—
Thuróczy Tamás, Benedek és	—
" Márton	—
" Benedek	290
" Miklós	—
Thúry Kozma	291
" György	—
Thurzó Márton és György	295
" Márton	296
" Péter	—
" János	297
" Elek	—
" Ferencz	302
Thúz Oswald	—
" János	303
Tibold	304
" János	—
Timár György	305
" József	—
Tinódi Sándor	—
Töhötöm	—
Tőke Kristóf	306
Tökölly András és Miklós	—
Toldy	—
Tomory Pál	307
" Lajos és Miklós	313
" András	—
Tomizoba	—
Tompa György	314
" István	—
Torday Miklós	—
" Zsigmond és Péter	—
Tormay Tamás	—
Tornallyay János	—
" Jakab	—
Török József	315
" Ambrus	—

VIII

Tárgy.	Lap.	Tárgy.	Lap.
Török István	316	Vajdaffy György	359
" András	—	" László	—
" István	—	Valkai Demeter	—
" Imre	—	" Miklós	360
" Bálint	317	" Zsuzsanna	—
" János	323	Valter	361
" Ferencz	327	Vancsai István	—
" Bálint	328	Ványi Sándor	362
Tosu	329	Varallyay Szaniszló	363
Tóth László	—	Várdai Aladár	365
" Mihály	—	" János	—
" Sebestyén	331	" Domonkos	—
Toxus	—	" Mihály	366
Trencsényi Máté	—	" Pelbárt	—
Tuhutum	—	" Miklós	—
Ttvartkó	—	" Miklós	—
Ubul Mihály	332	" Aladár	367
" István	333	" István	—
"	—	" Péter	368
Ugody Ferencz	—	" Máté	369
Ugra	—	" Pál	—
Ugrin (győri püspök)	334	" Ferencz	372
" (kancellár)	—	" Mihály	273
" (spalatrói érsek)	337	" István	—
Ujfalussy Mátyás	—	" Mihály	374
Ujhelyi György	—	" Miklós	—
Ujlaky Ugrin	—	Varjasy Nagy Imre	—
" László	338	Varju Pál	375
" Miklós	—	Varkóczy Kristóf	—
" Lőrincz	343	" György	—
" Ferencz	346	" Tamás	378
" Sebestyén	348	" Miklós	379
Ulászló (I.)	—	" György	380
" (II.)	351	Varsányi Albert	—
Uldin	357	Vass Mihály	—
Upor László	—	" Miklós	382
Upori	358	" Deső	—
Ürményi	—	" János	383
Uros (Álmos herczeg pártfogója)	—	Vasváry Vitus	—
" (II. Gejza alatt főispány)	—	Vata	—
Urosa	—	" János	384
" János	—	Vazul	—
Usubu	359	Végh János	385
Vadász Mihály	—	Velek	—
Vajay István	—	Venczel	—
" László	—	Venczellin	386
Vajda János	—	Veráncsics Antal	—

Tárgy.	Lap.	Tárgy.	Lap.
Veráncz	400	Zay Ferencz	—
Verbőczy István	—	Zayk	426
„ Imre	405	Zeleméry Miklós	—
Verebéli Mihály	—	„ László	—
Veres Tamás	—	Zerednay Jakab	427
„ Benedek	406	Zerzovoy	—
Vermes Mátyás és Miklós	—	Zeyk	—
Verner László	—	Zichy György	428
Veseni László	407	„ Margit	—
„ János	—	Zobi Péter	—
Wesselényi Farkas	—	„ Mihály	—
„ Miklós	408	Zobor	429
„ Ferencz	—	„ Gáspár	—
Vetassy Albert	—	Zoerard	—
„ Mihály	—	Zoltán (fejedelem)	—
Viczay Sándor	—	„ (erdélyi vajda)	431
Viczmándy Tamás	—	„ József	—
Vid (Szent István alatt élt)	409	Zoltay János	—
„ (Salamon alatt élt)	410	„ Lőrincz	—
Vilhelm	411	„ János	433
Vincze	—	„ István	—
Vinkur	412	Zólyomy Péter	—
Visce	—	„ Miklós	—
Vitéz János	—	„ László	—
„ János	417	Zomor János	434
Vizaknay Miklós	413	Zonuk	—
Vizi Balás	—	Zopa Péter	—
Wolfard	—	Zotmund	—
Voyta	419	Zoványi János	435
Wragovich	—	Zriny Pál	436
Zaach	420	„ Péter és Miklós	—
Zachariás	421	„ Péter	437
Zache	—	„ Miklós	—
Zagyva	—	„ János és Miklós	—
Zagyvai Simon	—	Zsigmond	445
Zámbó Miklós	422	Zuárd	455
„ László	—	Zudar	—
Zápolya	—	Zuus János	—

3 9015 02015 5738

Filmed by Preservation 1991

1

